

МИХАЙЛО ПЕТРІВ

УКРАЇНСЬКІ АДВОКАТИ

ДЕРЖАВНІ, ГРОМАДСЬКІ, ПОЛІТИЧНІ
ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ДІЯЧІ
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

**АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
ПРАВНИЧА КОМІСІЯ**

**ACADEMY OF ADVOCACY OF UKRAINE
LAW FACULTY OF IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV
LAW COMMISSION OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY**

**БІБЛІОТЕКА
АДВОКАТУРИ
УКРАЇНИ**

**Том I.
Михайло Петрів**

**УКРАЇНСЬКІ АДВОКАТИ:
державні, громадські,
політичні та культурно-
освітні діячі кінця ХІХ -
першої половини ХХ ст.**

**CORPUS
ADVOCATURAE
UCRAINAE**

**Volume I.
Mykhailo Petriv**

**THE UKRAINIAN ADVOCATE'S:
state, socio-political,
cultural and education
activist at the close of
XIX - turn of the XX century**

ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ

АДВОКАТИ І ПРАВНИКИ

**ЦЕЙ ТОМ ВИЙШОВ ДРУКОМ ЗАВДЯКИ ФІНАНСОВІЙ ПІДТРИМЦІ
ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ «ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ» ТА АВТОРА.**

Михайло Петрів

УКРАЇНСЬКІ АДВОКАТИ:

**державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі
кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.**

ВО «ЮСТІНІАН»

УДК 347.965(477)"189/195"(092)

ББК 67.75(4Укр)-8

П 30

*Рекомендовано до друку Вченою Радою юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(№8 від 20.10.2013 р.)*

Рецензенти:

Бойко А. М., доктор юридичних наук, професор.

Нор В. Т., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України.

Редзюк Адам, доктор юридичних наук, професор Варшавського університету.

Романюк М. М., член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор.

Андрусяк Т. Г., кандидат юридичних наук, доцент.

Усенко І. Б., кандидат юридичних наук, професор.

Петрів М. Й.

П 30

Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця XIX – першої половини XX ст. – Кн. 1. = Ukrainian advocates: state, socio-political, cultural and educational activists of the late XIX – first half of the XX century. – Vol. 1. – Київ: Вид-во «ЮСТІНІАН», 2014. – 544 с.

(Серія: «Бібліотека Адвокатури України»; Т. 1 = Series: «Library of the Advocacy of Ukraine»; Vol. 1)

ISBN - 978-617-7039-05-0

Книга присвячена дослідженню життя й діяльності двадцяти семи українських адвокатів – державних, громадських, політичних та культурно-освітніх діячів кінця XIX – першої половини XX ст., на згадку про яких в Україні встановлені пам'ятники, меморіальні таблиці, пам'ятні знаки. Автор виявив їх у двадцяти п'яти населених пунктах на території семи областей нашої держави.

Видання містить життєпис адвокатів, аналіз їхніх світоглядних орієнтирів і політико-правових поглядів та матеріали до бібліографії кожної з персоналій. Видання ілюстроване великою кількістю світлин адвокатів, пам'ятників, меморіальних таблиць, пам'ятних знаків та інших відзначень, місць їх поховань, які здебільшого публікуються вперше.

Подано резюме українською, англійською, російською та польською мовами.

The present book explores the lives and activities of the twenty seven Ukrainian advocates – state, socio-political, cultural and educational activists of the late XIX – first half of the XX century, all those in whose memory the monuments, memorial plaques and signs had been unveiled in Ukraine. The author has discovered them in twenty five cities and towns on the territory of the seven regions.

The book contains advocates' biographies, analysis of their world outlook and political-legal views along with the bibliographic materials for each of the personalities. It also includes a large number of photos of the advocates themselves, monuments, memorial plaques and signs, other commemorative articles and burial places which are published in most cases for the first time.

The resume is presented in Ukrainian, English, Russian and Polish languages.

УДК 347.965(477)"189/195"(092)

ББК 67.75(4Укр)-8

ISBN - 978-617-7039-05-0

© Михайло Петрів, 2014 р.

УКРАЇНСЬКИМ АДВОКАТАМ,
ЯКІ СВОЄЮ НЕВТОМНОЮ ПРАЦЕЮ
ЗАКЛАДАЛИ ОСНОВИ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

**«Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього.
Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не гіден пошани»**

Максим Рильський

Важко переоцінити спадок та заслуги двадцяти семи видатних адвокатів, але оцінити гідно допоможе ця книга, в якій автор глибоко та своєрідно описує громадську, політичну та культурну діяльність славетних правників.

Перегортаючи сторінки цієї книги, усвідомлюєш історичну та суспільну місію українських правників, які своєю працею в усіх сферах тогочасного суспільного життя сприяли формуванню, розвитку та становленню сучасної української адвокатури.

Сподіваюся, для багатьох представників спільноти українських правників досвід і здобутки славетних адвокатів стануть надійним орієнтиром для наслідування та надихнуть сучасних адвокатів гідно продовжувати свою історичну місію творення нового, ще досконалішого, правового середовища і виховання нового покоління свідомих українських громадян.

Олег МАКАРОВ,
керуючий партнер юридичної фірми
«ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ»

БІБЛІОТЕКА АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ CORPUS ADVOCATURAE UCRAINAE

Історичні витoki української адвокатури сягають часів Київської Русі (IX – XIII ст.), коли роль захисників у судах виконували рідні та приятелі сторін, які діяли на підставі звичаєвого права. Фахова адвокатура в Україні сформувалася в період підпорядкування українських земель спочатку Великому князівству Литовському, а опісля Речі Посполитій (XIV – XVI ст.). У Литовських статутах вперше зроблена спроба вирізнити адвокатську діяльність як певну професію. Термін «адвокат» у значенні захисника прав сторони вперше вживається в «Правах, за якими судиться малоросійський народ» – пам'ятці козацького права 1743 р. У період Гетьманщини адвокатура була визнаною як окремий стан, хоча і не була об'єднана в професійну спілку.

Адвокатура як самостійний правовий інститут на українських землях, що входили до складу Російської імперії, була запроваджена «Судовим статутом» 1864 року. На українських землях, що входили до складу Астро-Угорської імперії, адвокатура діяла на підставі тимчасового 1849 року, а з 1868 року – постійного положення про адвокатуру та утвердилася як правовий інститут положенням про суд 1781 року. З припиненням існування Російської та Австро-Угорської імперій відбувається реформування українських правничих та адвокатських інституцій в українських державах періоду 1917 – 1919 рр. – Українській Народній Республіці, Українській Державі, Західно-Українській Народній Республіці. Так, в Києві було створено «Товариство Українських Адвокатів» (1917), «Українське Правниче Товариство» (1917), яке започаткувало видання часописів «Правник» (1918) та «Закон і Право» (1918 – 1919), продовжувало діяти реформоване «Київское Общество Юристовъ», яке видавало часопис «Право и Жизнь» (1918).

Після завершення Української революції 1917 – 1921 рр. історичні українські землі опинилися в складі Української Соціалістичної Радянської Республіки, а Східна Галичина, Волинь, Закарпаття та Буковина відійшли до чужих держав – Республіки Польща, Чехословацької Республіки та Румунії, в яких українські правники та адвокати намагалися зберігати національну ідентичність. Українські правники та адвокати в Ч.С.Р. входили до «Українського правничого товариства в Празі» та

«Союзу адвокатів Підкарпатської Русі», а на Буковині до правничого товариства «Правна поміч». У міжвоєнний період українські адвокати в Польщі створили національну корпоративну організацію «Союз Українських Адвокатів у Львові» (1923 – 1939) і впродовж 1927 – 1939 рр. видавали часопис «Життя і Право», а також брали участь в діяльності «Товариства українсько-руських правників», «Правничої комісії Наукового товариства ім. Шевченка у Львові» та «Польського правничого товариства».

З приєднанням Галичини (1939), Буковини (1940) та Закарпаття (1944) до УРСР діяльність адвокатури на усій сучасній території України стала регулюватися радянським законодавством.

Сучасна історія української адвокатури бере свій початок з проголошення державної незалежності України та прийняття 19 грудня 1992 р. Закону України «Про адвокатуру», а згідно Указу Президента України від 2 грудня 2002 року № 1121/2002 в Україні встановлено професійне свято – День адвокатури, яке відзначається щорічно 19 грудня.

«БІБЛІОТЕКА АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ – CORPUS ADVOCATURAE UCRAINAE», видавничо-дослідницький проект, який започаткований Академією адвокатури України, юридичним факультетом Львівського національного університету ім. Івана Франка та Правничою комісією Наукового товариства ім. Шевченка з метою подати цілісне дослідження української адвокатури впродовж багатовікової історії, вивчити і зрозуміти її сучасний стан та випрацювати стратегію подальшого розвитку адвокатури України.

ПАМ'ЯТЬ ПРО УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ...

Серед українських державних, громадських, політичних та культурно-освітніх діячів кінця XIX – першої половини XX ст. провідне місце займають українські правники.

Наше дослідження присвячене опису життя й діяльності українських адвокатів, які були державними, громадськими, політичними та культурно-освітніми діячами кінця XIX – першої половини XX ст., на честь яких в Україні встановлені пам'ятники, меморіальні таблиці, пам'ятні знаки.

Нашими пошуками виявлено, що у двадцяти п'яти населених пунктах на території семи областей нашої держави є пам'ятні знаки двадцяти семи адвокатам. Ось їх імена: Бараник Василь Матвійович, Бачинський Лев Васильович, Бемко Володимир Лаврентійович, Бращайко Михайло Михайлович, Бращайко Юлій Михайлович, Витвицький Степан Порфірович, Галіп Теодот Мелетійович, Голубович Сидір Тимофійович, Горбовий Володимир Григорович, Дашкевич Роман Іванович, Дмитрієв Микола Андрійович, Дорундяк Михайло Григорович, Козубський Борис Миколайович, Коковський Франц Михайлович, Левицький Кость Антонович, Логуш Володимир Іванович, Лучаковський Володимир Іванович, Макух Іван Ількович, Міхновський Микола Іванович, Окуневський Теофіл Іполитович, Олесницький Євген Григорович, Петрушевич Євген Омелянович, Семанюк Іван Юрійович (Марко Черемшина), Старосольський Володимир Йоахимович, Степаняк Михайло Дмитрович, Трильовський Кирило Йосипович, Чайковський Андрій Якович.

Плеяда українських адвокатів були державними діячами в період державотворення Української Народної Республіки (УНР) та Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Євген Петрушевич – голова Української Національної ради ЗУНР, Лев Бачинський – заступник голови Української Національної Ради ЗУНР, Кость Левицький та Сидір Голубович – керівники уряду ЗУНР, Борис Козубський та Микола Міхновський – члени Української Центральної Ради. Міністрами ЗУНР були Іван Макух та Степан Витвицький, якому також судилося стати президентом Української Народної Республіки в екзилі.

Володимир Старосольський – визнаний теоретик держави і права, соціології й ідеолог української соціал-демократії, – обіймав посаду заступника міністра закордонних справ УНР, а Теодот Галіп очолював дипломатичну місію УНР у Римі. Василь Бараник, Лев Бачинський, Степан Витвицький, Франц Коковський, Іван Макух, Теофіл Окуневський, Андрій Чайковський були державними повітовими комісарами чи головами повітових рад у період ЗУНР. Полковник Армії УНР Роман Дашкевич заснував та розбудував у Галичині мережу українського товариства «Луг», а згодом був удостоєний звання генерал-хорунжого Армії УНР. На переломі століть Миколу Міхновського обирали депутатом Харківської міської думи, Михайла Дорундяка – Борщівської міської та повітової рад, а Володимир Лучаковський впродовж семи років був бурмистром Тернополя.

Теодот Галіп, Франц Коковський, Андрій Чайковський та Марко Черемшина – класики української літератури, на творах яких виховалося не одне покоління українців. Микола Міхновський – ідеолог української державної самостійності на переломі XIX – XX ст. та автор праці «Самостійна Україна». Кирило Трильовський увійшов у нашу історію як організатор першого українського пожежно-гімнастичного товариства «Січ», ідеолог та провідний діяч українського січового руху.

Кость Левицький та Євген Олесницький були видавцями першого в нашій історії правничого журналу, який виходив українською мовою, – «Часопись Правнича» (1899–1900). Микола Дмитрієв на початку XX ст. – один із засновників першого в Наддніпрянській Україні видавництва української педагогічної літератури «Український учитель» та видавець першого в Полтаві українського часопису «Рідний край».

Василь Бараник, Лев Бачинський, Степан Витвицький, Теодот Галіп, Сидір Голубович, Борис Козубський, Кость Левицький, Іван Макух, Микола Міхновський, Євген Олесницький, Теофіл Окуневський, Кирило Трильовський, Євген Петрушевич, Сидір Голубович ушлявилися як парламентські діячі. Вони впродовж багатьох років виборювали мандати депутатів австрійського парламенту, Галицького та Буковинського сеймів, належали до Української Центральної Ради і Української Національної Ради ЗУНР, були послами до сейму та сенату Польщі.

Брати Михайло і Юлій Бращайки – творці й державні діячі Карпатської України, а Михайлові Бращайку випала честь оголосити маніфест про проголошення незалежності Карпатської України.

Василь Бараник, Лев Бачинський, Михайло та Юлій Бращайки, Теодот Галіп, Сидір Голубович, Борис Козубський, Кость Левицький, Іван Макух, Микола Міхновський, Теофіл Окуневський, Євген Олесницький, Володимир Старосольський та Кирило Трильовський – провідні українські політичні діячі, ідеологи, засновники, керівники чи члени вищих органів багатьох українських партій. Провідними діячами Української Військової Організації (УВО) та Організації українських націоналістів (ОУН) були Володимир Горбовий та Михайло Степаняк.

Трагічна доля судилася чи не кожній із персоналій цієї книги: Василь Бараник, Володимир Бемко, Володимир Горбовий, Борис Козубський, Франц Коковський, Михайло Степаняк за свою активну українську діяльність неодноразово відбували покарання в тюрмах Польщі у міжвоєнний період (1919–1939 рр). З приходом радянської влади на Західну Україну та Закарпаття Василь Бараник, Михайло та Юлій Бращайки, Володимир Горбовий, Борис Козубський, Франц Коковський, Михайло Степаняк, Кость Левицький, Володимир Логуш та Володимир Старосольський були заарештовані радянськими каральними органами.

Багато хто з них так ніколи й не повернувся додому. Та найбільша трагедія полягає в тому, що місця їхнього поховання досі невідомі.

Василя Бараника неодноразово ув'язнювала польська влада впродовж 1920–1931 рр., у 1940 р. його заарештували більшовики, помер у харківській тюрмі 1941 р.; Бориса Козубського арештовувала польська влада у 1919, 1928–1939 рр., у 1948 р. – заарештували радянські каральні органи, помер у таборі в Мордовії 1953 р.; Франца Коковського заарештували більшовики у 1939 р., помер у тернопільській тюрмі 1940 р.; Володимир Старосольський заарештований у 1939 р., помер у таборі в м. Маріїнську у 1942 р. Михайло Степаняк, спочатку як діяч Комуністичної партії Західної України, карався майже три роки в польських тюрмах, пізніше, як один з діячів ОУН, був ув'язнений на 17 років у радянських таборах. Найтриваліше тюремне ув'язнення відбув Володимир Горбовий – майже три роки він провів у польських тюрмах (1922, 1933–1934), а згодом 25 років відсидів у радянських тюрмах і таборах (1947–1972).

Чимало адвокатів, персоналій цієї книги, навечно спочивають у чужій землі: Володимир Бемко та Степан Витвицький – у США, Теодот Галіп – у Чеській Республіці, Борис Козубський, Володимир Логуш та Володимир Старосольський – у Російській Федерації, Іван Макух – в Австрії. На превеликий жаль, назавжди втрачені могили Івана Макуха в Галяйні та Теодота Галіпа в Брно. В радянський період зруйновано могилу Миколи Міхновського на Байковому кладовищі в Києві, й лише завдяки старанням Міжрегіональної академії управління персоналом могилу віднайдено і встановлено пам'ятник (2008). Могила Костя Левицького дивом уціліла під час акції руйнування радянською владою могил українських січовиків на Янівському кладовищі у Львові в 1971 році.

Довгим було повернення на рідну землю Євгена Петрушевича і Романа Дашкевича. Тлінні останки голови УНРади ЗУНР Євгена Петрушевича урочно перепоховані 1 листопада 2002 р. у Львові на Личаківському кладовищі в новозбудованій для цього каплиці. 15 червня 2008 р. прах генерал-хорунжого Армії УНР Романа Дашкевича – поховано на Личаківському кладовищі на полі почесних поховань.

Безперечно, ми не перші пишемо про життя та діяльність згаданих визначних адвокатів. Біографічні довідки про них поміщені в «Енциклопедії Закарпаття», «Енциклопедії історії України», «Енциклопедії Коломийщини», «Енциклопедії Львова», «Енциклопедії сучасної України», «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Енциклопедії історії та культури Карпатських русинів», «Енциклопедії «Наукове Товариство імені Шевченка», «Encyclopedia of Rusyn history and culture», «Полтавщина: Енциклопедичний довідник», «Тернопільському енциклопедичному словнику», «Українській загальній енциклопедії», «Українській радянській енциклопедії», «Українській літературній енциклопедії», матеріалах до енциклопедичного словника «Українська журналістика в іменах» та в інших енциклопедичних та довідкових виданнях¹. Вартісна інформація про українських адвокатів поміщена в спеціалі-

¹ Верстюк В. Діячі Центральної Ради: біографічний довідник / Владислав Верстюк, Тетяна Осташко – К., 1998. – 254 с.; Західно-Українська народна республіка. 1918–1923: уряди; постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. – Львів, 2009. – 350 с.; Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1961. – 344 с.; Левицький К. Українські політики: силуетки наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр. / Кость Левицький. – Львів, 1936. – Ч. 1. – 139 с.; 1937. – Ч. 2. – 108 с.; Плекан Ю.

зованій «Юридичній енциклопедії»², поодиноких правничих енциклопедичних довідниках³, а також у дослідженнях з історії адвокатури України.⁴

Відрадним є те, що біографічні довідки про декого з адвокатів, представлених у цій книзі, опубліковані в «Біографічному словнику польських адвокатів» та «Польському біографічному словнику»⁵, як також і те, що їх діяльність розкривається у сучасних дослідженнях з історії адвокатури Польщі.⁶

Діяльності дев'яти з двадцяти семи персоналій, які є предметом нашого дослідження, присвячені наукові дисертації, а саме: Степанові Витвицькому⁷,

Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького сейму (1848 – 1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2012. – 140 с.; Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – 228 с.

² Впродовж 1998–2004 рр. вийшло 6 томів. Про це див: Шемшученко Ю. Фундаментальний звід знань про державу і право / Юрій Шемшученко // Енциклопедичний вісник України: збірник наукових праць. Ч. 1. – К.: Інститут енциклопедичних досліджень, 2009. – С. 27–33.

³ Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – 79 с.; Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – 134 с.; Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів. 1800–1939. / І. Ю. Гловацький. – Львів: Сполом. – 2008. – 304 с.; Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – 188 с.; Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – 38 с.

⁴ Варфоломесва Т. В. Історія адвокатури України / Варфоломесва Т. В., Святоцький О. Д., Кульчицький В. С. та ін.; За ред. Т. В. Варфоломесвої, О. Д. Святоцького. – К.: Либідь, 1992. – 120 с.; Варфоломесва Т. В. Історія адвокатури України / Варфоломесва Т. В., Святоцький О. Д., Кульчицький В. С. та інш.; за ред. Т. В. Варфоломесвої, О. Д. Святоцького. – К.: Вид-во «СДМ-Студіо», 2002. – 286 с.; Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.: науково-практичний посібник / І. Ю. Гловацький. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – 284 с.

⁵ Słownik biograficzny adwokatów polskich видається від 1980 р. Polski Słownik Biograficzny видається від 1935 р.

⁶ Kotliński T. Samorząd adwokacki w Drugiej Rzeczypospolitej / Tomasz J. Kotliński. – Warszawa: Naczelna Rada Adwokacka. – 2008. – 225 s.; Materniak-Pawłowska M. Adwokatura II Rzeczypospolitej: zagadnienia prawno-ustrojowe / Małgorzata Materniak-Pawłowska. – Poznań: Wydawnictwo UAM. – 2009. – 400 s.; Redzik A. Historia adwokatury / Adam Redzik, Tomasz J. Kotliński. – Warszawa: Naczelna Rada Adwokacka, 2012. – 424 s.; Redzik A. Zarys dziejów samorządu adwokackiego w Polsce / Adam Redzik. – Warszawa, 2007. – 208 s.; Redzik A. Z dziejów adwokatury lwowskiej / Adam Redzik // Palestra: Pismo Adwokatury Polskiej. – Warszawa. – 2006. – Nr. 9/10. – S. 157–165 та ін.

⁷ Швед О. П. Громадсько-політична діяльність Степана Витвицького : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Швед Ольга Петрівна ; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. – Львів, 2010. – 20 с. .

Теодотові Галіпу⁸, Костеві Левицькому⁹, Миколі Міхновському¹⁰, Євгену Олесницькому¹¹, Володимирові Старосольському¹², Маркові Черемшині¹³,

- ⁸ Василик І. Б. Громадсько-політична діяльність Костя Левицького (остання чверть XIX ст. – 1918 р.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Василик Ірина Богданівна ; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. – Л., 2007. – 20 с.
- ¹⁰ Бутенко А. П. Еволюція поглядів Миколи Міхновського на українську державність та шляхи їх практичної реалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Бутенко Андрій Петрович ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2006. – 20 с.; Кулик С. М. Микола Міхновський у суспільно-політичних процесах України (кінець XIX – перша чверть XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Кулик Сергій Михайлович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2003. – 20 с.; Манелюк Ю. М. Ідея співвідношення форми держави і характеру національного розвитку в історії суспільно-політичної думки України кінця XIX – початку XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / Манелюк Юрій Михайлович. – Київ, 2007. – 19 с.; Ситнік В. П. Громадсько-політична діяльність М. Міхновського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Ситнік Віктор Петрович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 17 с.; Шамрай В. В. Державно-правові погляди Миколи Міхновського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Шамрай В'ячеслав Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 20 с.
- ¹¹ Чуйко І. С. Громадська та парламентська діяльність Євгена Олесницького (1860 – 1917 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Чуйко Інна Степанівна ; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. – Л., 2007. – 19 с.
- ¹² Древніцький Ю. Р. Громадсько-політична та наукова діяльність Володимира Старосольського (1878 – 1942) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Древніцький Юрій Романович ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2010. – 20 с.; Згурська В. Л. Концепція нації і держави Володимира Старосольського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.05 «Етнополітологія та етнодержавознавство» / Згурська Валентина Леонідівна ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2008. – 20 с.; Панок О. В. Сутність та основні проблеми політичної концепції Володимира Старосольського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / Панок Ольга Володимирівна ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 14 с.
- ¹³ Миронюк В. М. Поетика прози Марка Черемшини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Миронюк Валентина Михайлівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 19 с.; Бігун О. А. Типологія жанру поезії в прозі (французька та українська літератури кінця XIX – поч. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / Бігун Ольга Альбертівна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2008. – 20 с.; Назаревич Л. Т. Екзистенційність як філософська та художньо-естетична домінанта української малої прози кінця XIX – початку XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Назаревич Леся Тарасівна ; Терноп. нац. пед. ун-т

Кирилові Трильовському¹⁴ та Андрієві Чайковському¹⁵. Життя й діяльність Марка Черемшини висвітлені в літературно-меморіальному музеї його імені. Для дослідження творчої спадщини Андрія Чайковського створена наукова фундація його імені¹⁶.

Діяльності багатьох з персоналій, згаданих у нашій книзі, присвячені наукові, літературні, краєзнавчі, публіцистичні, документально-мемуарні та інші дослідження, які ми описуємо у біографічних довідках.

Проте, можемо стверджувати, що наша скромна праця суттєво уточнює, доповнює попередні, відкриває нові чи невідомі досі факти і документи, що дає змогу найповніше розкрити ці персоналії, по-новому поглянути на життя й діяльність, зрозуміти світоглядні орієнтири, політико-правові погляди та належно оцінити їх внесок у розвиток українського суспільства кінця XIX – першої половини XX ст.

ім. В. Гнатюка. – Т., 2008. – 20 с.; Науменко Н. В. Символіка в образній структурі української новелістики кінця XIX – початку XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Науменко Наталія Валентинівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 20 с.; Федунь М. Р. Українська мемуаристика в Галичині кінця XIX – початку XX століття: жанрово-стильові особливості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Федунь Марія Романівна ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2001. – 19 с.

¹⁴ Нагірняк А. Я. Кирило Трильовський – організатор українських парамілітарних сил у Галичині (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 20.02.22 «Військова історія» / Нагірняк Андрій Ярославович ; Національний ун-т «Львівська політехніка». – Л., 2006. – 19 с.

¹⁵ Лебедівна Л. І. Західноукраїнська проза 20 – 30-х років XX століття: проблема неоромантизму (О. Турянський, Р. Купчинський, А. Чайковський, А. Лотоцький, Б.-І. Антонич, К. Гриневичева) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Лебедівна Лариса Іванівна ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2007. – 20 с.; Продан І. Н. Историческая беллетристика Андрея Чайковского в контексте украинской исторической прозы первой трети XX столетия : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филолог. наук : спец. 10.01.03 «Литература славянских народов» / Продан Иван Николаевич. – К., 1991. – 19 с.; Седляр О. В. Громадсько-політична діяльність Андрія Чайковського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Седляр Олександр Володимирович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 20 с.; Сур'як М. В. Художня майстерність малої прози Андрія Чайковського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Сур'як Микола Володимирович ; Київський держ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 24 с.

¹⁶ Наукова фундація Андрія Чайковського створена у 1994 р., її очолює професор Богдан Якимович. Видано чотири томи праць Андрія Чайковського.

У книзі подаються широкі біографічні довідки, які містять інформацію про дату й місце народження, шкільне, гімназійне та університетське навчання; здобуття ступеня доктора права; проходження обов'язкової практики кандидата в адвокатуру; складання адвокатського іспиту та здійснення фахової адвокатської діяльності; описано різнобічну діяльність: державну, громадсько-політичну, наукову та культурно-освітню; проведено аналіз світоглядних орієнтирів, політичних і правових поглядів; описано сімейне життя, подано інформацію про нащадків; вміщено інформацію про місця їх поховання, а також про пам'ятники, меморіальні таблиці тощо. Укладено матеріали до бібліографії кожної з персоналій, подано огляд їх праць і літератури про них.

Видання ілюстроване великою кількістю світлин адвокатів, пам'ятників, меморіальних таблиць, пам'ятних знаків та інших відзначень, місць їх поховань, які здебільшого публікуються вперше.

Автор складає подяку працівникам архівів, бібліотек та музеїв, які з нахненням сприяли у пошуках матеріалів для написання цієї книги; рецензентам за цінні поради; приятелям за підтримку; сім'ї, яка надихала на її завершення.

Наша спільна праця тільки розпочинається, адже віднайдено пам'ятні дошки, присвячені низці славетних українських діячів – адвокатів за фахом: Костеві Бірецькому, Миколі Василенку, Михайлові Волошину, Олександрові Кониському, Анатолію Кос-Анатольському, Теодорові Рожанковському, Степанові Шухевичу.

19 грудня 2012 р.
К. Л. К.

«Ми чи наші наслідники донесемо прапори Української Народної Республіки туди, звідкіль вони були винесені, де вони стануть символом української влади, обраної волею українського народу».

(Степан Витвицький – президент Української народної республіки в екзилі 1954–1965 рр. про завдання уряду)

«Луг» має викоринити підле почуття рабства, а молодих людей виховати в гордих членів української нації, гордих за свою культуру, свою історію, свої змагання... має виховати українську несвідому масу в українську націю».

(Роман Дашкевич про завдання товариства «Луг» (1925–1939 рр.)

«Часопись служитиме для оборони інтересів трудящих людей, для добра і волі в нашому краю... «Рідний край» допоможе повернути нашому народу інтелігенцію і забезпечить національне відродження України».

(Микола Дмитрієв про завдання першого українського часопису на Полтавщині «Рідний край»)

«Це перша проба нашої наукової сили на полі правознавства, як також нашої правничої термінології... для українських правників Галичини, Буковини, Угорщини, України, Боснії і Герцеговини».

(Кость Левицький про завдання першого українського правничого журналу «Часопись Правнича» (1889–1900 рр.)

«Я вважаю найбільшим щастям йому служити (українському народові) і ділити з ним радість і горе. Нещасна доля сього народу викликає в душі моїй найглибші емоції».

(Микола Міхновський)

«Я поклав за ціль мого життя переповісти в белетристичній формі здебільшого історію козацького періоду, і тим заповнити цю прогалину в нашій літературі...».

(Андрій Чайковський про мету своєї письменницької діяльності)

«Український народ від нікого допомоги не отримає, якщо хоче мати свою державу, то повинен боротись за неї».

(З виступу Івана Макуха, міністра внутрішніх справ ЗУНР
на окружному вічі в Коломиї 6 травня 1919 р.)

«Найголовнішою основою держави є віра, що влада, якій повірено виконання справедливості, хоче і може виконати її після матеріальної, а не лиш формальної правди. Народ ніколи не повірить, що засуд смерті виконано справедливо на тім, що без крихітки зла, в добрім намірі і з чистим серцем і в інтересі свого народу допустився вчинку, який після формального права називається злочином».

(З захисної промови Теофіла Окуневського на судовому
процесі над Мирославом Січинським)

«В моїм житті не мав я доби таких рішучих еволюцій у світогляді, яку пережив як студент перших двох літ університету під впливом Івана Франка. Під його впливом у нас, студентів, відбувалася формація тих основ, на яких опісля ми оперли нашу працю й діяльність в подальшому житті».

(З спогадів Євгена Олесницького про вплив Івана
Франка на українське студентство)

«Ніяка сила не може нас приневолити, щоби ми стали підданими польського королівства... наш нарід поспішив на многотисячні віча і всюди прийняв постанову «Краще боротьба на смерть, чим прилученне до Польщі».

(З виступу Євгена Петрушевича
у віденському парламенті 11 листопада 1918 р.)

«У гімназії знакомився я з цілою нашою літературою від договорів з греками та Даниїла Заточника до Франка і Чайченка. Дуже велике враження робили тоді на мене Шевченко, Франко і думи та народні пісні у збірнику Головацького. Крім того, я захоплювався дуже Гомером, Шекспіром, Словацьким, Шіллером і Гоголем».

(Марко Черемшина про навчання в Коломийській гімназії)

БАРАНИК ВАСИЛЬ МАТВІЙОВИЧ (9.03.1880, с. Кобиліволоки, тепер Теребовлянського р-ну Тернопільської обл. – 9.04.1941, харківська тюрма, місце поховання невідоме) – адвокат, доктор права, громадсько-політичний діяч, у період Західно-української народної республіки – член Української Національної Ради (1918–19), державний комісар Борщівського повіту (1919), посол сенату Польщі (1928–30).

BARANYK WASYL (09.03.1880, Kobylovolyky, now Terebovlya dist., Ternopil reg. – 09.04.1941, Kharkiv prison, unknown burial place) – advocate, Doctor of Law, social and political activist, during the Western Ukrainian People's Republic – member of the Ukrainian National Council (1918–19), State Commissioner of the Borshchivskogo County (1919), member of the Senate of Poland (1928–30).

Народився у с. Кобиліволоки, тепер Теребовлянського р-ну Тернопільської обл. Початкову школу закінчив у рідному селі. Навчався в гімназії у Тернополі, а згодом переїхав до Перемишля, де навчався в гімназії, яку закінчив у 1901 р. Тут брав активну участь в українському громадському житті, керував хором. В 1901–02 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. На знак протесту проти анти-української політики адміністрації університету він разом з іншими українськими студентами в 1902 р. залишає Львівський університет і переводиться на навчання до Краківського університету, який закінчує у 1905 р. Під час навчання брав участь в організації селянського повстання проти польських чиновників в рідному селі Кобиліволоках (1902), за що був змушений відбути чотирирічну службу (1903–07) в лавах резервістів австрійської армії.

Після закінчення університету пройшов обов'язкову шестирічну практику кандидата в адвокати: спочатку в містечку Тлусте (тепер смт. Товсте), а потім у м. Заліщиках на Тернопільщині. У 1903–14 рр. працював помічником у адвокатських канцеляріях Володимира Охримовича, Єроніма Калитовського та Йосипа Сапіри, у 1921–37 рр. був помічником адвоката Антона Винницького в Заліщиках. Короткий час (1911–12) працював нотаріусом в м. Сараєво (Боснія-Герцеговина).

З початком Першої світової війни мобілізований на військову службу до австрійської армії. Спочатку служив у інформаційній службі штабу армії в Моравській Оставі (Чехія). Після перебування у військовому шпиталі (1916) в Кракові (Польща) переведений на службу до Львова, де також служив у інформаційній службі штабу австрійської армії. Брав активну участь у процесах державотворення Західно-української народної республіки (ЗУНР), був офіцером Української галицької армії, повітовим комісаром у м. Тлустому. Від березня до 16 липня 1919 р. – повітовий комісар у Борщеві на Тернопільщині; уповноважений уряду ЗУНР в Чортківській військовій окрузі по боротьбі з контрабандою; референт преси у військовому відомстві ЗУНР – Державному секретаріаті військових справ. У грудні 1918 р. делегований до Української Національної Ради ЗУНР від Заліщицького повіту, брав участь у роботі сесій в її тогочасній столиці – м. Станиславові. У квітні – червні 1919 р. був повітовим комісаром Борщівського повіту. Від середини липня 1919 р. разом з урядом ЗУНР перебував у Кам'янці-Подільському і Жванці та брав участь у військових діях на території України. У 1920 р. його заарештувала польська влада, відбув півторамісячне ув'язнення у бережанській тюрмі. Того самого року знову Василя Бараника ув'язнили на два місяці за те, що був секретарем Революційного комітету Галицької радянської соціалістичної республіки в Заліщиках.

Після здобуття ступеня доктора права відкрив власну адвокатську канцелярію в Заліщиках (1935) і займався переважно цивільними справами, а також був захисником на багатьох політичних процесах польської влади над українцями. За активну національну діяльність адвоката Бараника знову ув'язнювала польська окупаційна влада: у 1922 р. два місяці просидів у чортківській тюрмі за участь у бойкоті виборів до сейму Польщі; у 1923 р. його ув'язнили за організацію українських кооперативів; у 1927 р. засудили на два місяці за організацію товариства «Сільський Господар»; у 1930 р. два місяці відбував ув'язнення у чортківській тюрмі за те, що свій виступ у сенаті (7.03.1930), який був спрямований проти Міністерства внутрішніх справ Польщі, закінчив словами з вірша Івана Франка «Вічний революціонер»; у 1931 р. його ув'язнено на півтора місяця за організацію українських молочних кооперативів.

Крім фахової адвокатської діяльності, був впливовим громадсько-політичним діячем та організатором українського життя в Заліщицькій окрузі: голова повітового відділу «Сільського Господаря» (1921–39); директор філії «Українбанку» (1921–40); член правління товариств «Рідна Школа» та «Просвіта»; член товариств «Сила» (1921–37) і «Луг» (1935–38). За політичними переконаннями упродовж 1924–39 рр. був активним діячем партії «Українське національно-демократичне об'єднання» (УНДО), членом Центрального Комітету партії в 1931–32 рр. 11 березня 1928 р. адвоката В. Бараника обрали послом сенату Польщі від УНДО (1928–30). На першому засіданні сенату (28.03.1928) увійшов до складу регламентної комісії. Член «Союзу Українських Адвокатів у Львові». 13 вересня 1940 р. цього відомого українського адвоката заарештували органи НКВС. Згодом його перевезли до тернопільської тюрми, де 27 вересня 1940 р. висунули звинувачення у членстві та активній діяльності в УНДО.

Одружився з Марією Рудницькою у 1909 р., разом виховали трьох дітей: Івана, Ганну та Богдана. Нащадки проживають в США та Канаді.

Василь Бараник помер у харківській тюрмі 9 квітня 1941 р., за іншими даними – розстріляний в тернопільській тюрмі у червні 1941 р. при панічному відступі радянської армії перед фашистами. Місце поховання невідоме. Реабілітований у 1989 р.

Публікацій про життя і діяльність Василя Бараника обмаль. Біографічні довідки про нього вміщені в «Енциклопедії українознавства», «Тернопільському енциклопедичному словнику», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також в інших енциклопедичних виданнях: Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини» та Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю», короткі відомості подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.). Інформація про нього також уміщена в історико-краєзнавчих збірниках, які висвітлюють історію Тернопільщини, Чортківщини, Тереховлянщини, Заліщанщини та загалом події періоду ЗУНР. Безперечно, чимало цікавої інформації про В. Бараника можна знайти у дослідженнях про діяльність УНДО, інших товариств, членом яких він був, та діяльність українських послів у сенаті Польщі. Надзвичайно цікавими для сучасників є спогади Богдана Бараника про батька. Найповнішою є біографічна розвідка В. Олійника, приурочена 130-річчю від дня народження В. Бараника.

На честь Василя Бараника в м. Заліщиках Тернопільської області на фасаді будинку, в якому він мешкав, 18 вересня 1994 р. відкрито меморіальну таблицю (скульптор Василь Садовник). На відкритті таблиці були присутні діти адвоката – Ганна та Іван зі США, Богдан з Канади, внук Орест і правнучка Наталія зі США та інші родичі.

Напис на меморіальній таблиці такий:

**У ЦЬОМУ БУДИНКУ
В 1910–1940 РОКАХ
ЖИВ ВІДОМИЙ
ГАЛИЦЬКИЙ
ПОЛІТИЧНИЙ
І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ,
ОРГАНІЗАТОР
ЗАЛІЩАНЩИНИ,
АДВОКАТ
ВАСИЛЬ БАРАНИК.
1880–1941.**

Ім'я Василя Бараника викарбовано на гранітній плиті братської могили жертв сталінських репресій в 1939–41 рр., яка споруджена на Микулинецькому цвинтарі в Тернополі. В Заліщицькому районному краєзнавчому музеї і народному музеї «Стрілецька слава» на його честь організують години пам'яті та виставки.

Література

- Бараник Б. У праці на ниві народній: спогад про батька / Богдан Бараник // Колос. – 1994. – 17 верес.
- Бараник Василь // Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 62.
- Бараник Василь // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Пере видання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 91.
- Бараник Василь // Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 9.
- Бараник Василь Матвійович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: Біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 9–10.
- Верига В. Галицька Советська Соціалістична Республіка / Василь Верига.. – Нью-Йорк ; Торонто ; Париж ; Мельбурн, 1986. – 200 с. (Записки наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка; Том 203).
- Верига В. Там, де Дністер круто в'ється / Василь Верига. – Львів : Каменяр, 1993. – 279 с. – На С. 71, 86, 138, 140, 145–149, 171. – про В. Бараника.
- Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.

Ковальська-Барабаш С. Спомин про Кобиловолоки / Софія Ковальська-Барабаш // Тербовлянська земля: історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк, 1968. – С. 696.

Кушнерик Г. Бараник Василь Матвійович / Г. Кушнерик, Б. Пиндус // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 1: А–Й. – С. 79–80.

Лисяк П. Українське парламентарне представництво / Павло Лисяк // Календар Просвіти на 1929 рік. – Львів, 1928. – С. 140–170.

Литвин М. Р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів: Олір, 1995. – 368 с.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів: Світ, 1997. – 192 с.

Олійник В. Василь Бараник у праці на ниві народній (до 130-річчя від дня народження) / Василь Олійник // Гомін віків: науково-красназначий літописний збірник Заліщанщини. – Заліщики, 2010. – Вип. 1. – С. 58–62.

Олійник В. Заліщики: Буклет / Василь Олійник. – Тернопіль: Збруч. – 1996. – 8 с. – На С. 3, 4, 6. – про В. Бараника.

Павлишин О. Й. Формування та діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 – червень 1919 рр.): автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Павлишин Олег Йосипович; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.

Передерій В. А. Бараник Василь // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / В. А. Передерій / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики, наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2003. – Вип. 10. – С. 18–19.

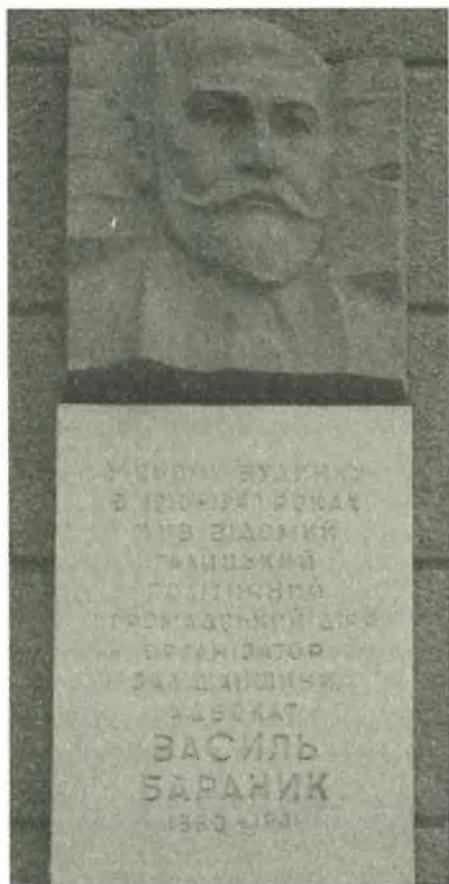
Скочиляс І. Повітовий комітет УНДО у суспільно-політичному житті Борщівщини середини 20-х – кінця 30-х рр. ХХ ст. / Ігор Скочиляс. – Львів. – 1995. – 56 с.

Слогади про Заліщики (1902–1907) // Історико-мемуарний збірник Чортківської округи: повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики. – Нью-Йорк, 1974. – 927 с. – На С. 709 – про В. Бараника.

Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Українське організоване життя в Заліщиках після Першої світової війни // Історико-мемуарний збірник Чортківської округи: повіти Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1974. – 927 с. – На С. 719. – про В. Бараника.

Хруслов Б. Г. Політична діяльність Українського національно-демократичного об'єднання (1925 – 1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / Хруслов Борис Григорович; Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2000. – 20 с.

Меморіальна таблиця Василю Баранику у м. Заліщики Тернопільської обл.
Фотографія з фондів Заліщицького районного краєзнавчого музею.

БАЧИНСЬКИЙ ЛЕВ ВАСИЛЬОВИЧ (псевд. – Юрист, М. Мик та ін.) (14.07.1872, с. Серафінці, тепер Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. – 11.04.1930, м. Грімменштайн (Австрія), похований у м. Івано-Франківську) – адвокат, доктор права, державний та громадсько-політичний діяч, голова Української радикальної партії (від 1926 – Української соціалістично-радикальної партії) (1924–30), депутат парламенту Австро-Угорщини (1907–11, 1911–18), посол сейму Польщі (1928–30), у період Західно-української народної республіки – віце-президент Української Національної Ради, державний комісар Станіславівського повіту.

BACHYNSKY LEV (pseudonym – Lawyer, M. Myk and others) (14.07.1872, Serafyntsi, now Horodenkivsky dist., Ivano-Frankivsk reg. – 11.04.1930, Hrimmenshtayn (Austria), buried in Ivano-Frankivsk) – advocate, Doctor of Law, state, public and political activist, Head of the Ukrainian Radical Party (from 1926 – Ukrainian Socialist-Radical Party) (1924–30), member of the Austria-Hungarian Parliament (1907–11, 1911–18), member of the Sejm of Poland (1928–30), during the Western Ukrainian People’s Republic – Vice-President Ukrainian National Council, State Commissioner of the Stanyslaviv region.

Лев Бачинський народився в с. Серафінці, тепер Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. Початкову освіту здобув у рідному селі. У 1883–91 рр. навчався в Коломийській гімназії, де потоваришував з Василем Стефаником, Лесем Мартовичем і Марком Черемшиною, був одним з активних учасників нелегального учнівського гуртка «Громада», зберігав у себе його бібліотеку. Під час навчання в гімназії визначальний вплив на формування світоглядних орієнтирів Л. Бачинського і його товари-

шів мали: адвокат та один з ідеологів радикального руху Северин Данилович, який мешкав і працював у Коломиї, директор мистецько-промислової «Гуцульської спілки» Іларій Гарасимович, керівник таємного гуртка І. Плешкан, а також Т. Заборський. Гімназисти – члени гуртка самі читали і ходили по навколишніх селах, пропагуючи твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Михайла Павлика та заборонені в Галичині закордонні видання, особливо Михайла Драгоманова. Під впливом учителя гімназії Романа Яросевича став членом Українсько-руської радикальної партії (УРП).

Правничу освіту здобув на юридичному факультеті Чернівецького університету. Під час навчання продовжив громадсько-політичну діяльність в українському студентському товаристві «Союз», при якому діяв гурток студентів-радикалів. Діяльність товариства значно активізувалася завдяки участі в його роботі Л. Бачинського. Через відсутність коштів змушений був перервати навчання. Переїхав до Городенки для праці в адвокатській канцелярії Теофіла Окуневського, через якого заприятелював з Іваном Франком, Михайлом Павликом і Володимиром Гнатюком.

Крім фахової праці, популяризував ідеї УРП на Городенщині та в межівних повітах. Заснував українські кооперативно-освітнянські товариства «Народня спілка», організовував віча, боровся із зловживаннями з боку службових осіб, за що зазнав переслідувань, його навіть ув'язнювали у тернопільській тюрмі. За сприяння Л. Бачинського у рідному селі діяв сільський парламент «Громадська рада». За промову на вічі в с. Шитівцях Заліщицького повіту був вперше засуджений на 14 днів ув'язнення. Через поліцейний нагляд переїжджає до м. Снятина. Тут, працюючи помічником адвоката, налагоджує тісні стосунки з адвокатом Кирилом Трильовським – засновником та ідейним натхненником січового руху, а також веде передвиборну агітацію за нього. Л. Бачинський – активний учасник створення першого в Галичині українського пожежно-гімнастичного товариства «Січ», яке було засноване К. Трильовським 5 травня 1900 р. у с. Заваллі, тепер Снятинського р-ну Івано-Франківської обл., стає активним популяризатором діяльності товариства.

За політичними переконаннями Л. Бачинський впродовж життя був прихильником радикальної ідеї, ставши членом УРП ще під час навчання в Коломийській гімназії. Його виступ на п'ятому з'їзді УРП опублікувала газета «Громадський голос» 1 жовтня 1896 р. Навесні 1897 р. під час передвиборчої кампанії Лева Бачинського затримала поліція, відбув два тижні арешту в Тернополі. На VII з'їзді партії (Тернопіль, липень 1898) його обирають до правління партії разом з Іваном Франком, Михайлом Павликом, Северином Даниловичем, Петром Думкою, Іваном Макухом та Кирилом Трильовським. Брав участь в організації селянських страйків у 1902 р., зокрема на Бучаччині та Монастирищині, тепер Тернопільської обл. Був учасником установчих зборів політичного радикального товариства «Народна воля» в Тернополі (жовтень 1907).

На початку 1900-х р. переїжджає до Калуша, де працює в канцелярії адвоката Андрія Коса (з 1901). Закінчив навчання в Чернівецькому університеті. Після за-

вершення обов'язкової шестирічної адвокатської практики кандидата в адвокати та здобуття ступеня доктора права в Чернівецькому університеті в 1903 р. переїжджає до Стрия, де відкриває власну адвокатську канцелярію. Тут він ще більше віддається громадсько-політичній діяльності, здобуває широкий авторитет серед українського народу. Власним коштом видав працю С. Даниловича «В справах аграрних реформ» (1909). У 1910 р. відкриває у Станиславові (тепер Івано-Франківськ) власну адвокатську канцелярію на нинішній вул. Пушкіна, 22, у якій працює до кінця життя.

За підтримки УРП Л. Бачинського обирали депутатом віденського парламенту двох каденцій: у 1907–11 та 1911–18 рр. Відомий своєю принциповістю і витривалістю у політичних дискусіях. Так, 13–14 червня 1912 р. він 13 годин без перерви виголошував опозиційну антиурядову промову. Йшлося про те, щоб заблокувати величезний військовий бюджет, який уряд намагався затвердити в парламенті. Це була одна з найтриваліших промов в австрійському парламенті. Широко використовував такі форми легальної боротьби, як виступи на народних вічах, а особливо депутатські звернення, які друкувалися у протоколах засідань парламенту та в пресі і ставали відомими широкій громадськості. Зокрема, у 1913 р. його депутатський запит стосувався відкриття української гімназії у Вишніці. У ювілейному Шевченківському 1914 р. у Галичі і Станиславові він виступив з доповідями про значення Кобзаря в історії українського народу.

У період Першої світової війни, 2 серпня 1914 р., від УРП увійшов до Головної Української Ради у Відні, де був заступником голови – Костя Левицького. 5 травня 1915 р. сформовано Загальну Українську Раду у Відні на чолі з Костем Левицьким, у якій Л. Бачинський став одним із заступників голови. Продовжував виконувати обов'язки заступника голови «Української парламентарної делегації», яка у відповідь на оголошений цісарем Францом Йосифом II лист (5.11.1918) про намір надати польську автономію Галичині, виступила із заявою, в якій зазначалося: «Не хочемо польської автономії на нашій землі!». На цій заяві стоїть і підпис Л. Бачинського. Влітку 1915 р. повернувся до Станиславова.

Лев Бачинський – активний учасник державотворення Західно-української народної республіки (ЗУНР) – член Української Національної Ради (УНРада), яка проголосила створення ЗУНР. Перебував у складі делегації на чолі з Євгеном Петрушевичем для перемовин з австрійським урядом у справі переходу влади в Галичині до нового українського уряду. Від листопада 1918 р. – державний комісар Станиславівського повіту; віце-президент – член Президії УНРади (7.01.1919); входив до складу комісії УНРади: фінансової, військової, закордонних справ та суспільної опіки (2 і 4.01.1919).

Співавтор конституційного закону про об'єднання ЗУНР з Українською народною республікою (УНР), який був прийнятий на сесії УНРади 3 січня 1919 р. Очолив

делегацію ЗУНР в складі шістдесяти п'яти осіб від Галичини, Буковини та Закарпаття, яка 22 січня 1919 р. взяла участь в урочистій церемонії підписання Акта злуки ЗУНР і УНР. Виступив з урочистою промовою від імені ЗУНР на майдані біля святої Софії та на засіданні парламенту соборної Української держави – Конгресі трудового народу. Лейтмотивом його виступів були слова про те, що ... *«від сьогодні Західна Україна лучиться в одно нерозривне тіло, в Соборну й Суверенну Державу»*.

Був одним з розробників земельної реформи ЗУНР, очолював комісію з підготовки законопроекту, який ліг в основу прийнятого УНРадою 14 квітня 1919 р. земельного закону. На з'їзді УРП (23.03.1919) його обрали до вищого органу партії – Головної управи.

Після поразки українських визвольних змагань залишився жити і працювати в Станиславові. Вів активну політичну діяльність. Брав участь від УРП у міжпартійних з'їздах (від червня 1921 до січня 1922 р. організовано три таких зібрання) та діяльності Міжпартійної Ради, яка стала координаційним органом, основна мета якого – активізація легальних методів боротьби проти польського окупаційного режиму. Водночас Л. Бачинський відзначав, що «Міжпартійна Рада се також вчасти твір УРП, бо вона стала на тім становищі, що треба всім одним фронтом стати проти зовнішньої небезпеки». Така ж реакція українців була і щодо участі у виборах, які мали відбутися 5 та 12 листопада 1922 р. Л. Бачинський спільно з І. Макухом, як представники УРП, спочатку виступали за участь українців у виборах, проте згодом погодилися з думкою більшості членів Міжпартійної Ради: 27 серпня 1922 р. рішення уряду ЗУНР про бойкот виборів підтримали Українська народно-трудова, Українська соціал-демократична, Українська християнсько-соціалістична та Українська радикальна партії. Після остаточного вирішення статусу Східної Галичини Радою послів 15 березня 1923 р. УРП, разом з іншими політичними силами краю, виступила проти такого рішення та відмежувалася від політики закордонного уряду Є. Петрушевича і стала ініціатором творення нового міжпартійного блоку. У цей період Л. Бачинський вів активну партійну діяльність. На з'їзді партії 1 квітня 1923 р. його обрали першим заступником голови УРП Івана Макуха. Очолював в партії радикально-націоналістичний напрямок на противагу радикально-соціалістичному. На цьому з'їзді був одним із авторів «Резолюції партійного з'їзду УРП», в якій засуджувалася окупація Галичини Польщею.

На з'їзді УРП 6 квітня 1924 р. Л. Бачинського обрали головою партії. 14 лютого 1926 р. УРП об'єдналася з Волинською організацією Української партії соціал-революціонерів в Українську соціалістично-радикальну партію (УСРП). Л. Бачинський був головою УСРП до кінця життя. Незважаючи на те, що в партії впродовж 1926–1927 рр. існувала опозиційна радянськфільська група під проводом К. Трильовського, УСРП, очолювана Л. Бачинським, й надалі у своїй діяльності відстоювала постулати самостійницької платформи.

Основне своє завдання, як керівника партії, вбачав у тому, щоб згуртувати ліві сили для боротьби проти антинародної політики Польщі в Західній Україні. На вічі (8.07.1928), організованому УСРП, Л. Бачинський різко розкритикував політику польської адміністрації щодо українського шкільництва. За його ініціативи у 1925 р. УРП розгорнула «акцію допомоги голодному селу». Того самого року УРП розпочала акції протесту проти запропонованого польським урядом законопроекту аграрної реформи. Відповідно до переконань соціалістів-радикалів, найкращою формою організації та ведення господарства мала стати кооперація. Боротьба з визиском на селі висувала потребу створення масової самостійної української професійної організації селян. Саме тому соціалісти-радикали цілеспрямовано приступили до масового закладання «Селянських спілок» на всій території краю.

З метою відстоювання прав українського населення Л. Бачинський використовував і легальну пресу, офіційний орган партії «Громадський голос», і трибуну депутата польського сейму. 4 березня 1928 р. його обрали послом сейму Польщі від УСРП (1928–30), де був головою клубу «Української соціалістично-радикальної парламентської репрезентації», до якого належало вісім українських послів. На першому засіданні сейму (28.03.1928) його обрали членом бюджетної комісії сейму. Широкий резонанс мав його протест на засіданні сейму 27 березня 1928 р., коли УСРП разом з іншими партіями заблокувала виступ керівника Польщі Ю. Пілсудського, а Л. Бачинський виступив з різкою заявою проти шахрайства під час виборів та вимогою звільнення українських політичних в'язнів, за що був заарештований просто в залі сейму.

Свої радикальні погляди не приховував і під час виступів як захисник на політичних судових процесах проти членів УРП та інших українських партій, які у міжвоєнний період у Польщі набули масового характеру. У липні – жовтні 1925 р. відбувався судовий процес проти діячів УРП О. Павліва, М. Стахова, Р. Дашкевича й І. Копача, яких звинувачували в порушенні громадського спокою на вічах Української радикальної партії. Зокрема, Р. Дашкевичу висунули звинувачення у тому, що у виступі на вічі він вказав на недостатність свободи преси, на несправедливе правління державних органів, а найбільшим злочином було те, що він закликав до сильної організації УРП з метою боротьби проти несправедливості польської влади. Разом з Л. Бачинським на цьому процесі захисниками були Степан Брикович, Іван Волошин, Лев Ганкевич, Іван Кіцула та Іван Новодворський, які домоглися виправдального вироку. На цьому процесі Л. Бачинський у притаманній йому категоричній формі заявив: *«Прокурор закидає нам участь у національній боротьбі та нагадує 1 листопада 1918 р. Так, УРП брала активну участь у будівництві Української держави і боронила її перед польським воєнним нападом. УРП і далі буде боронити права і волю українського народу – без ніякого компромісу»*. А до суддів присяжних від імені підсудних звернувся з такими

словами: *«Обвинувачені не просять ні милосердя, ні вибачення... І все одно, чи Ваш вирок випаде засуджуючим, чи уневиннюючим, то це справи ні в чім не замінить, бо все одно прийдуть нові люди, що будуть добиватися волі для українського народу».*

У міжвоєнний період адвокатську діяльність здійснював у власній канцелярії в Станиславові. У травні 1923 р. брав участь у створенні «Союзу Українських Адвокатів у Львові» (СУА), член правління і заступник голови товариства (1923–28), очолював Станиславівське відділення СУА (1926–30) та входив до Львівської палати адвокатів.

Публікував в українській пресі публіцистичні статті під власним прізвищем та псевдонімами Юрист, М. Мик та ін.

Одружився з Наталією Дригинич, директоркою товариства «Народна торгівля» в Городенці, під час проходження стажування у канцелярії Т. Окуневського. Разом виховали двоє дітей – Софію та Марка.

Лев Бачинський помер 19 квітня 1930 р. в м. Грімменштайні (Австрія), похований в м. Івано-Франківську.

Похований Л. Бачинський в гробниці, виготовленій в майстерні М. Антоняка, яка має архітектурний стиль, притаманний тій епосі – в конструктивних та декоративних елементах використані сірий пісковик, камінь габро й метал. Боки прямокутної в плані гробниці мають вигляд дубових півколог, а фронтальна частина прикрашена пілястрами доричного ордеру, рельєфним листям аканта і православним хрестом. Вхід має форму арки, в яку вмурована меморіальна плита з такою епітафією:

**Др. ЛЕВ
БАЧИНСЬКИЙ**
адвокат

**Голова У.С.Р. партії, віцепрезидент
Національної Ради З.О.У.Н.Р.,
довголітній посол до австрійського
парламенту, визначний член багатьох
українських товариств і установ,
посол до варшавського сойму і др.
14.VII.1872. 11.IV.1930**

Гробниця Л. Бачинського збережена у Меморіальному сквері м. Івано-Франківська завдяки наймовірним старанням українського патріота Василя Гривінського, який разом з сином Романом за власні кошти таємно перевіз її у 1978 р. на Чукалівське кладовище. У 1996 р. останки Лева Бачинського та гробницю перевезли на попереднє місце поховання у Меморіальному сквері.

У с. Серафінцях, на місці хати, в якій народився Лев Бачинський, встановлено пам'ятник, на якому є напис: **Левко Бачинський 1872–1930** та пам'ятний знак (1992, скульптор І. Яшан) з таким написом:

ТУТ НАРОДИВСЯ ЛЕВКО БАЧИНСЬКИЙ. ВИДАТНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ПОСОЛ ВІДЕНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ, ПОЛЬСЬКОГО СЕЙМУ, ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ І ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТ ЗУНР. ДРУГ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА, ЯКИЙ ЧАСТО ГОСТЮВАВ В СЕРАФІНЦЯХ У БАЧИНСЬКИХ.

Барельєф Лева Бачинського поміщений на величному пам'ятнику, який відкритий у 2003 р. на честь проголошення м. Станиславова столицею ЗУНР (1919). Пам'ятник розташований у середмісті Івано-Франківська на площі перед Домом правосуддя (вул. Грюнвальдська, 11). Автор монумента – скульптор Володимир Довбенюк.

У м. Івано-Франківську на вулиці, названій на честь Лева Бачинського (1990), встановлено (1997) меморіальну таблицю з його барельєфом (автор А. Басюк) з таким написом:

ВУЛИЦЯ НАЗВАНА НА ЧЕШТЬ ВИДАТНОГО ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА, ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА ЗУНР, ПОСЛА ДО ПАРЛАМЕНТУ ВІДНЯ, ДОКТОРА ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО

Його іменем названі вулиці у містах Городенці, Івано-Франківську, Коломиї, Львові та інших. З нагоди 140-річчя від дня народження Лева Бачинського в івано-франківському видавництві «Місто-НВ» виданий пам'ятний конверт. На лицьовому боці конверта зображено портрет Лева Бачинського на тлі будівлі, в якій 1919 р. містилися міністерства ЗУНР (теперішній Дім правосуддя на вул. Грюнвальдській, 11). Цей портрет відомого адвоката створив художник Федір Майко для проекту «Великі українці» (2008). На звороті конверту вміщено вихідні дані, прізвище автора малюнка та напис:

«Лев Бачинський (1872–1930) – український політичний діяч Галичини, адвокат, заступник президента Української Національної Ради, автор конституційного закону про об'єднання ЗУНР і УНР».

До творчої спадщини Л. Бачинського належить його автобіографія, опублікована в газеті «Громадський голос» (1930), яка має не тільки мемуарне, а й громадсько-політичне значення. Численні публіцистичні замітки Л. Бачинського, які він публікував під псевдонімами Юрист, М. Мик та під власним іменем, а також його епістолярна

спадщина ще чекають на уважного дослідника. Про свою роботу в пресі Л. Бачинський згадував в автобіографії так: *«В цілій моїй публіцистичній діяльності я старався бути щирим і відвертим, і відважним. Свою гадку виказував я без огляду на те чи вона буде популярна чи не викличе вона ворожнечу проти мене... я все був явним ворогом демагогії»*.

Багатогранна діяльність Л. Бачинського детально висвітлюється на шпальтах галицької преси, зокрема офіційних органів УРП–УСРП: «Народ», «Громадський голос», «Живе Слово», «Жіноча Громада», «Молоді Каменярі», а також пресових органів інших західноукраїнських політичних партій, таких як «Діло», «Нова Зоря» та ін. На сторінках галицьких українських і польських періодичних видань висвітлюється його парламентська і посольська діяльність, а також публікуються його промови, депутатські запити, меморандуми, відозви тощо. На окрему увагу заслуговують публікації в пресі та спогади сучасників про участь Л. Бачинського в підготовці Акта злуки УНР і ЗУНР, адже він очолював делегацію ЗУНР і виступив з палкою промовою біля Святої Софії та на засіданні парламенту соборної держави – Конгресі трудового народу.

Пізнавальними є посмертні згадки про адвоката, які вийшли з-під пера його соратників Л. Ганкевича та ін. У 1934 р. побачив світ «Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові», в якому Л. Ганкевич та М. Волошин подають опис адвокатської діяльності Л. Бачинського, його участі в українському громадському та правничому житті.

К. Левицький у книжці «Українські політики. Сильветки наших давніх послів і політичних діячів» (Львів, 1936), описуючи його діяльність, наголошує на твердому і безкомпромисному характері Л. Бачинського у відстоюванні прав українського народу.

«Такий був д-р Л. Бачинський, що неправди не терпів і з ним можна було щиро працювати», – підсумовує К. Левицький.

Дослідники з діаспори М. Гава та І. Сохоцький опублікували ґрунтовні життєписи Л. Бачинського, наголошуючи, що радикалізм Л. Бачинського був спрямований проти будь-яких спроб поневолити український народ чи то імперським – австрійським, чи польським урядами, а національно-державні інтереси відомий адвокат ставив вище від партійних, відстоюючи консолідацію всіх українських партій у боротьбі за суверенність України. Цінним біографічним нарисом є публікація М. Залозецького до сторіччя народження Л. Бачинського.

Діяльність Л. Бачинського широко розкрита у спогадах його сучасників К. Левицького, Л. Мартовича, М. Павлика, В. Стефаніка, М. Черемшини та ін. В. Стефанік посвятив йому новелу «Сини». Постать та партійна діяльність Л. Бачинського в УРП описані у спогадах його партійного соратника І. Макуха.

Біографічні довідки про нього подані в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Енциклопедії сучасної України», «Енциклопедії Коломийщини», «Енциклопедії Львова», «Тернопільському енциклопедичному словнику», «Українській загальній енциклопедії», «Юридичній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також у інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини» та Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю». Короткі відомості про Л. Бачинського подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.). Його просвітня діяльність розкривається у біографічній довідці О. Малюти «Просвіти» і «Українська Державність». Змістовними є біографічні публікації Т. Андрусяка, Р. Антонюка, В. Бабія, Б. Гаврилів, П. Гуцала, М. Литвина, Я. Левкуна, Р. Матейка, І. Миронюка, В. Полека та інших про Л. Бачинського. На окрему увагу заслуговує дослідження М. Бачинського, у якому автор виявив і дослідив статті Л. Бачинського, що публікувалися під псевдонімом М. Мик та подав їх аналіз. Тему боротьби Л. Бачинського за реформу виборчого законодавства до Галицького сейму та віденського парламенту у працях українських, польських та російських дослідників науково опрацював в монографічному дослідженні Ю. Плекан.

Партійна діяльність Л. Бачинського всебічно розкривається у наукових дослідженнях О. Бондар та М. Мішук, які описують діяльність УРП–УСРП за період 1918–1939 рр. Чимало вартісної інформації про діяльність Л. Бачинського містять дослідження, присвячені сателітним організаціям УРП – товариству «Луг», Союзу української поступової молоді ім. М. Драгоманова «Каменярі» та Союзу українських працюючих жінок «Жіноча громада».

Діяльність Л. Бачинського розкривається у чисельних працях українських та польських авторів у загальних працях про українських депутатів австрійського парламенту та польського сейму, періоду державотворення ЗУНР, діяльності УРП – УСРП.

На окрему увагу заслуговують публікації Ф. Погребенника, які найповніше розкривають постать, життя та діяльність Л. Бачинського. Дослідник виявив та опублікував низку невідомих листів Л. Бачинського, зокрема до редакції журналу «Товариш», «Житє і слово», до Івана Франка, Теофіла Окуневського, а також адресовані адвокату від Леся Мартовича та листи Василя Стефаника до Наталії Бачинської. Натепер найповніше листування Василя Стефаника до Л. Бачинського (5.11.1895 – 31.05.1927) подано у збірнику творів письменника (1954), який залишив теплі спогади про адвоката:

«Цей Левко Бачинський був дуже розумний, тактовний та великий характер. Тоді, як і тепер, коли він є одним з політичних провідників української нації в Галичині, його слова не розходилися з його ділами. Зі всіх своїх товаришів я його найбільше любив».

Твори

[Бачинський Л.]. Без форми і змісту / подав М. Мик // Громадський голос. – 1927. – Чис. 22. – 28 трав.

[Бачинський Л.]. Безправна напасть на громади / подав М. Мик // Громадський голос. – 1927. – Чис. 9. – 26 лют.

Виступ про бюджетні дебати у сеймі // Громадський голос. – 1930. – Чис. 1/2. – 4 січ.

[Бачинський Л.]. Вірте тільки в народу силу / подав М. Мик // Громадський голос. – 1927. – Чис. 49. – 3 груд.

Внесення члена УНРади д-ра Лева Бачинського і товаришів у справі земельної реформи // Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – Том 2. – С. 345–347.

[Бачинський Л.]. Двадцять п'ять років праці / подав М. Мик // Громадський голос. – 1927. – Чис. 1/2. – 8 січ.

[Бачинський Л.]. До останньої границі фізичних сил / подав М. Мик // Громадський голос. – 1927. – Чис. 50. – 10 груд.

Життя і змагання товариша Льва Бачинського (Автобіографія) // Громадський голос. – Львів, 1930. – Чис. 16. – 19 квіт.

З виступу на суді // Громадський голос. – 1927. – 17 жовт.

Звіт з партійного з'їзду УРП // Громадський голос. – 1923. – Чис. 12. – 28 квіт., 1924. – Чис. 17/18. – 26 квіт.

Звіт з партійного з'їзду УСРП // Громадський голос. – 1926. – Чис. 7. – 20 лют.

[Бачинський Л.]. Мареву голоду / подав М. Мик // Громадський голос. – 1927. – Чис. 14. – 2 квіт.

[Бачинський Л.]. Мова фактів / подав М. Мик // Громадський голос. – 1929. – Чис. 33/34. – 10 серп.

[Бачинський Л.]. Найважливіше у добрій організації / подав М. Мик // Громадський голос. – 1927. – Чис. 15. – 9 квіт.

Об'єднання України: з 21–22.1.1919 р. // Громадський голос. – 1928. – Чис. 1/2, 3, 4, 6, 7. – 7, 14, 19, 21, 26 січ.

[Бачинський Л.]. Павутиння і залізні ґрати / подав М. Мик // Громадський голос. – 1927. – Чис. 35. – 27 серп.

[Бачинський Л.]. Побідний поступ соціалізму / подав М. Мик // Громадський голос. – 1929. – Чис. 31. – 27 лип.

[Бачинський Л.]. Приятелі селянства / подав М. Мик // Громадський голос. – 1927. – Чис. 33. – 13 серп.

[Бачинський Л.]. Регіональна політика в практиці / подав М. Мик // Громадський голос. – 1929. – Ч. 30. – 20 лип.

Промова на похороні д-ра Івана Семанюка (Марка Черемшини): із статті «Виросла свіжа могила» // Громадський голос. – 1927. – Чис. 19. – 7 трав.

[Бачинський Л.]. Суд присяглих / подав Юрист // Рідний край. – 1920. – Чис. 6. – 28 лист.

Ундівська правда // Громадський голос. – 1928. – Чис. 21. – 8 берез.

25-ліття селянської газети // Громадський голос. – 1927. – Чис. 1/2. – 8 січ.

Д-р Лев Бачинський та ін. Не забудьте пом'янути! // Громадський голос. – Львів, 1925. – Чис. 15–16. – 18 квіт.

Література

- Андрусяк Т. Бачинський Лев Васильович / Тарас Андрусяк // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол. Ю. С. Шемпученко (відп. ред.) та інш. – К.: «Українська енциклопедія», 1998. – Т. 1: А–Г. – С. 203.
- Антонюк Р. Бачинський Левко / Роман Антонюк // Енциклопедія Коломиїщини. – Коломия, 1998. – Зшиток 2: Літера Б. – С. 37.
- Бабій В. Левко Бачинський: життєпис / Василь Бабій. – Івано-Франківськ, 2002. – 87 с.
- Бабій В. Дорогий Левку / Василь Бабій. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. – 12 с.
- Бабій В. Заради цього дня: худ.-док. нарис про Л. Бачинського / Василь Бабій // За незалежність. – 1992. – №31, 32.
- Баран Є. Краківський контекст Василя Стефаника: (на матеріалі листів Василя Стефаника до Левка Бачинського) / Євген Баран // Режим доступу: <http://pokytyz.livejournal.com/44832.html>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.
- Бачинський Лев // Довідник з історії України / під ред. І. Підкови; Р. Шуста. – Київ: Генеза, 2001. – С. 54–55.
- Бачинський Лев // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 74.
- Бачинський Лев // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / За ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 102.
- Бачинський Лев // Енциклопедія сучасної України. – К., 2003. – Т. 2. – С. 335.
- Бачинський Лев // Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавцв Третьяк І. Я., 2012. – С. 10–11.
- Бачинський Лев // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів; Станіславів; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 1. – С. 262.
- Бачинський Левко // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 26–27.
- Бачинський Лев Васильович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 12–13.
- Бачинський Лев Васильович // Малюта О. В. «Просвіта»: Українська Державність (друга половина XIX – перша половина ХХ ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 277–279.
- Бачинський М. Бачинський Лев (Левко) Васильович / Михайло Бачинський // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики, наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 21–27.
- Боднар О. М. Парламентська діяльність Української соціалістично-радикальної партії (1928–1935): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Боднар Ольга Миколаївна; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. – Л., 2010. – 15 с.
- Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку ХХ ст. (на матеріалах Галичини): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та

історія держави і права; історія політичних і правових учень // Бойчук Андрій Юрійович; Відкритий міжнародний розв. людини «Україна». – К., 2011. – 20 с.

Бурхливе отворення польського сейму // Громадський голос. – Львів, 1928. – Чис. 27. – 2 квіт.

Відгуки двогодинного арешту Льва Бачинського // Громадський голос. – Львів, 1928. – Чис. 40. – 2 черв.

Він першим творив державу: [про відкриття хати-музею Левка Бачинського в його рідному С. Серафимця Городенківського р-ну та меморіальної дошки в м. Івано-Франківську] // Тижневик Галичини. – 1997. – 17 лип.

Волошин М. Тим, що відійшли від нас у боротьбі за право / Михайло Волошин // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів: СУА, 1934. – С. 75–108.

Гава М. В. Д-р Лев Бачинський / М. В. Гава // Городенщина. – Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. – С. 594–596.

Ганкевич Л. Лев Бачинський: посмертна згадка / Лев Ганкевич // Життя і Право. – 1930. – Ч. 2. – С. 25–27.
Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів (1800–1939 рр.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 196–198.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гловацький І. Ю. Роль колегії оборонців в організації правового захисту політичних в'язнів у політичних судових процесах у Східній Галичині (1918–1926 рр.) / І. Ю. Гловацький // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2003. – № 2 (6). – С. 21–27.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Гловацький Іван Юхимович; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 18 с.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів: Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Грабовецький В. Лев Бачинський (1872–1930) // Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславова): з найдавніших часів до початку ХХ століття. Ч. 1 / Володимир Грабовецький. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – С. 274–276.

Гуцал П. Бачинський Лев Васильович / Петро Гуцал, Роман Матейко // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 1: А–Й. – С. 91.

Делегат від округу Станіславів // Бюлетень Союзу українських адвокатів. – Львів, 1927. – Червень.

Д-р Лев Бачинський // Левицький К. Українські політики: силуетки наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр. – Ч. 1. / Кость Левицький. – Львів, 1936. – С. 113–116.

Життя і змагання т. Льва Бачинського // Громадський голос. – Львів, 1930. – Чис. 16. – 19 квіт.

З колекції Погребенника Федора. Рідкісне фото Левка Бачинського // Слово і час. – К., 1993. – Чис. 8. – С. 80.

За свободу особи й думки // Громадський голос. – Львів, 1926. – Чис. 28. – 17 лип.

Зайцев О. Ю. Парламентська діяльність політичних партій Західної України (1922–1939) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Зайцев Олександр Юрійович ; АН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1994. – 22 с.

Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.

Лев Бачинський // Історичні постаті Івано-Франківщини / Богдан Гаврилів, Ігор Миронюк. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. – С. 52.

Лев Бачинський // Народна воля. – Скрантон, Па, США, 1930. – Чис. 54. – 13 трав.

Лисяк П. Українське парламентарне представництво / Павло Лисяк // Календар Просвіти на 1929 рік. – Львів, 1928. – С. 140–170.

Литвин М. Бачинський Лев / Микола Литвин // Енциклопедія Львова. – Львів: Вид-во «Літопис». – Том 1: А–Г. – 2007. – С. 196.

Литвин М. Р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів : Олір, 1995. – 368 с.

Левкун Я. Той що творив злуку [про віце-президента ЗУНР Лева Бачинського] / Ярослав Левкун // Галичина. – 2007. – 20 січ. – С. 4.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.

Мішук М. Б. Українська радикальна партія – Українська соціалістично-радикальна партія: ідеологія, організація, політика (1918 – 1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Мішук Мар'яна Богданівна ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К., 2007. – 19 с.

Наші товариші перед судом // Громадський голос. – Львів, 1925. – Чис. 42. – 17 жовт.

Олійник М. Могила Бачинського Л. В. / Мирослава Олійник // Пам'ятки історії та культури Івано-Франківська. Кн. 4: Некрополі Івано-Франківська. – Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2012. – С. 64–66.

Організація шанує Вождя // Громадський голос. – Львів, 1930. – Чис. 18. – 10 трав.

Остання дорога Покійного товариша Льва Бачинського // Громадський голос. – Львів, 1930. – Чис. 17. – 1 трав.

Павлишин О. Й. Формування та діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 – червень 1919 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Павлишин Олег Йосипович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.

Пам'яті Льва Бачинського // Народна воля. – Скрантон, Па, США, 1930. – Чис. 52. – 8 трав.

Партійний з'їзд // Громадський голос. – Львів, 1923. – Чис. 10. – 7 квіт.

Петрів М. Журнал «Життя і Право» (1928–1939): систематичний покажчик змісту / Михайло Петрів. – Львів : Наукове т-во ім. Т. Шевченка, 1995. – 36 с.

Петрів М. Союз Українських Адвокатів у Львові. Ч. 1: Покажчик видань / Михайло Петрів. – Київ : Українська Видавнича Спілка, 1998. – 55 с.

Петрів М. Сторінки історії адвокатури України: Союз Українських Адвокатів у Львові 1923–1940 рр. / Михайло Петрів // Адвокат. – 2002. – № 4/5. – С. 98–106.

Петрів М. Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки : матеріали до бібліографії 19–20 ст. / Михайло Петрів. – Львів : Наукове т-во ім. Т. Шевченка, 2001. – 260 с.

Petriw M. Z dziejów adwokatury ukraińskiej w Polsce / Mychajlo Petriw // Palestra. – 2007. – № 5–6, Cz. 1. – S. 169–173, № 7–8, Cz. 2. – S. 187–193.

Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX – початок XX ст.) / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2008. – 204 с.

Погребенник Ф. Лев Бачинський (1872–1930): біобібліографічний нарис про видатного політичного і громадсько-культурного діяча / Федір Погребенник, за ред. В. О. Кононенка. – К.: НПБ України, 1997. – 30 с.

Погребенник Ф. Левко Бачинський – визначний громадсько-політичний діяч / Федір Погребенник // Рада, 1992. – №22–25.

Погребенник Ф. «Пам'ятка року 1917, як Україна повстала» [про дружбу В. Стефаніка і Л. Бачинського] / Федір Погребенник // Визвольний шлях. – 1998. – №3. – С. 329–333.

Полек В. Василь Стефанік і Лев Бачинський: (до особистих і творчих взаємин) / Володимир Полек // Західний кур'єр. – 1991. – 1 жовт. – С. 5.

Полек В. Став їх провідником / Володимир Полек // Агро. – Івано-Франківськ, 1990. – Чис. 22. – 2 черв.

Помер Лев Бачинський // Народня воля. – Скрантон, Па, США, 1930. – Чис. 46. – 24 квіт.

П'ятий з'їзд русько-української радикальної партії // Громадський голос. – Львів, 1896. – Чис. 18. – 1 жовт.

Семий з'їзд русько-української радикальної партії // Громадський голос. – Львів, 1898. – Чис. 24. – 1 груд.

Склад Головної Управи УРП і резолюції ухвалені на з'їзді УРП в 1924 р. // Громадський голос. – Львів, 1924. – Чис. 32. – 9 серп.

Сохоцький І. Будівничі новітньої української державності в Галичині: д-р Лев Бачинський / Іван Сохоцький // Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1961. – С. 208–213.

Сохоцький І. Д-р Лев Бачинський – державний муж і будівничий // Альманах Станіславівської землі / Іван Сохоцький. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. – Т. 1. – С. 633–635.

Стефанік В. Листи (двадцять один) до Левка Бачинського за період з 5 листопада 1893 до 31 травня 1927 // Повне зібрання творів: у 3 т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – Т. 3.

Стефанік В. Людмила / Василь Стефанік // Громадський голос. – Львів, 1927. – Чис. 1/2. – 8 січн.

Стефанік В. Серце / Василь Стефанік // Громадський голос. – Львів, 1927. – Чис. 4. – 22 січн.

Товариша не стало // Громадський голос. – Львів, 1930. – Чис. 16. – 19 квіт.

Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Шкраб'юк П. Бачинський Лев Васильович / Петро Шкраб'юк // Енциклопедія історії України: в 5 т. / Редкол. В. Смолій (голова) та інші. – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 1: А–В. – С. 209.

Bachynsky Lev // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1984. – Vol. 1: A–F. – P. 155.

Портрет Лева Бачинського. Художник Ігор Михайлюк, 1995 р.

Зберігання: Городенківська центральна районна бібліотека ім. П. Мартовича.

Джерело: Гаврилів Б. Історичні постаті Івано-Франківщини / Богдан Гаврилів, Ігор Миронюк.
- Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. - С. 52.

Барельєф Лева Бачинського на пам'ятнику, який збудований в м. Івано-Франківську на честь проголошення м. Станиславова (тепер Івано-Франківськ) столицею Західно-української народної республіки.
Фотографія Михайла Петрівя. Серпень 2012 р.

Пам'ятні знаки на місці хати, в якій народився Лев Бачинський
у с. Серафінці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень 2012 р.

Пам'ятний знак на вулиці, названій на честь Лева Бачинського у м. Івано-Франківську.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень 2012 р.

Могила Лева Бачинського
у Меморіальному сквері м. Івано-Франківська.
Фотографія Михайла Петріва. Жовтень 2012 р.

БЕМКО ВОЛОДИМИР ЛАВРЕНТІЙОВИЧ (16.09.1889, м-о Козова, тепер смт. Козова Тернопільської обл. – 15.08.1965, м. Нью-Арк, похований у м. Юніон (США) – адвокат, доктор права, громадсько-політичний та військовий діяч.

БЕМКО VOLODYMYR (16.09.1889, Kozova, now Ternopil reg. – 15.08.1965, New Ark, buried in Union (USA) – advocate, Doctor of Law, socio-political and military activist.

Народився в містечку Козова, тепер смт. Козова Тернопільської обл. У 1899–1907 рр. навчався у Бережанській гімназії, входив до учнівського гуртка «Молода Україна». Право вивчав спочатку у Львівському університеті. Брав участь у студентському вічі в липні 1910 р. з вимогою відкриття українського університету у Львові, за що був ув'язнений у тюрмі на три місяці на відомому судовому «процесі 101 студента» (12.02. – липень 1911). Продовжив навчання у Краківському університеті, який закінчив у 1912 р.

Від початку Першої світової війни – молодший офіцер австрійської армії, воював на Сербському та Італійському фронтах, був поранений і отримав звання поручника. У середині 1918 р. 24-й піхотний полк, в якому служив В. Бемко, повернувся в Галичину і дислокувався в Коломиї. Тут очолив військовий комітет, який 1 листопада 1918 р. здійснив повстання й утвердив українську владу в місті. Потім командував військовим підрозділом, який прибув до Львова і брав участь у боях з польськими збройними формуваннями. Після відходу з міста цей підрозділ реорганізували у військовий відтинок «Нижнів». Воював у складі Української галицької армії (УГА) в чині сотника. Від весни 1919 р. очолював канцелярію Державного секретаріату військових справ Західно-української народної республіки. В складі УГА в липні 1919 р. перейшов на Велику Україну, служив заступником командира етапної команди. Восени того самого

року під час перемовин з представниками російської Добровольчої армії в Одесі був зв'язковим офіцером УГА, а навесні 1920 р. – заступником начальника ліквідаційної комісії Червоної УГА в Києві.

Після остаточної окупації Східної Галичини Польщею оселився в Бережанах (1921), де зайнявся адвокатською діяльністю. Брав активну участь в українському громадському житті: був головою повітового комітету партії «Українське народно-демократичне об'єднання» (1925–30), головою повітового товариства «Рідна Школа»; головою наглядової ради філії «Подільського союзу кооператив» та відділення «Українського кредитного банку»; працював у філії товариства «Просвіта», кредитовім товаристві «Надія», кооперативі «Народний дім», товариствах «Сокіл», «Лисоня», «Охорона воєнних могил» та «Пласт».

У 1922–26 рр. був окружним командантом підпільної Української військової організації (УВО) округи Бережани – Підгайці – Перемишляни – Рогатин. За приналежність до УВО, націоналістичну агітацію та антипольську діяльність польська прокуратура в Бережанах порушила проти нього справу. Під час «паціфікації» восени 1930 р. адвоката В. Бемка заарештувала польська поліція. В'язень концентраційного табору «Берега Каргузька» (1938).

Як адвокат виступав захисником на багатьох політичних процесах проти українців, зокрема захищав членів Організації українських націоналістів (ОУН) у березні 1931 р. та жовтні 1936 р. У грудні 1938 р. разом з Володимиром Старосольським, Францом Баб'яком та Францом Коковським боронив сімох молодих українців за звинуваченням у належності до ОУН. 14 вересня 1939 р. разом з Францом Коковським, Володимиром Логушем та Михайлом Степаняком був захисником трьох молодих українців, яких звинувачували у приналежності до ОУН. Цей процес став останнім політичним процесом Польської держави в Бережанах проти українців – членів ОУН.

З початком Другої світової війни переїхав до Польщі. Під час німецько-фашистської окупації 1941–44 рр. працював у Бережанах і Львові. Навесні 1944 р. емігрував до Австрії, очолював Українське центральне об'єднання в Зальцбурзі, яке надавало допомогу українським біженцям. Наступного року переїхав до Німеччини, де перебував у таборах для переміщених осіб. У 1953 р. виїхав до США, продовжував займатися українською громадською діяльністю, був одним з ініціаторів видання збірника «Бережанська земля» (1970), головою Комітету «Видавництво Бережани», членом «Товариства Українських Правників» в США. Був одружений з Оленою Чайковською (19.09.1891 – 6.01.1979), донькою адвоката Андрія Чайковського, учителькою й українською громадською діячкою в США. Разом виховали двох синів: Лева (10.04.1919 – 14.05.1997) – адвоката, та Богдана (2.04.1925 – 24.04.1983) – інженера. Нащадки мешкають у США та Австрії.

Володимир Бемко помер 15 серпня 1965 р. у м. Нью-Арку, похований у м. Юніон (США).

До творчої спадщини Володимира Бемка належать його спогади, мемуари та публіцистичні статті. Був одним з ініціаторів видання збірника «Бережанська земля» (1970), в якому опублікував історично-географічний нарис про Бережани і повіт. Автор статей «Виправа на Закарпаття», «Галичани в Одесі», «Команда запілля і команда етапу», «Державний секретаріат військових справ», «Напад румунів на Покуття» – у першому томі книги «Українська Галицька Армія» (1958), а також статті-спомину у збірнику «Відновлення Української держави в Снятинщині» (1979). Він – автор спогадів про українських адвокатів у Бережанах.

Публікацій про життя і діяльність Володимира Бемка небагато. Біографічні довідки про нього вміщені в «Енциклопедії українознавства», «Енциклопедії Коломиїщини», «Енциклопедії сучасної України», «Тернопільському енциклопедичному словнику» та енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1933 рр.»; Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю». Б. Якимович подав біографічну довідку про В. Бемка у генеалогічному дослідженні родини Чайковських.

На честь Володимира Бемка названа вулиця в м. Бережанах Тернопільської обл. Рішенням сесії Бережанської міської ради від 22.06.2000 р. № 484 Володимиру Бемку посмертно присвоєно звання «Почесний громадянин міста Бережани».

На згадку про участь Володимира Бемка як захисника в останньому політичному процесі Польської держави проти українців – членів ОУН у м. Бережанах Тернопільської області відкрито меморіальну таблицю з таким написом:

**У цьому будинку суду в Бережанах
відбувся 14.IX.1939 р.:
останній політичний процес
Польської держави.
підсудні: Ярослав Сеньковський с. Колоколин
Всеволод Лемеха м. Станиславів
Орест Городиський м. Станиславів
оборонці: Др. Франц Коковський
Др. Володимир Бемко
Мгр. Володимир Логуш
Мгр. Михайло Степаняк**

Твори

Андрій Чайковський // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра; редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 3. – С. 277–282.

Андрій Чайковський // Бережанська земля: історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Комітет «В-ва Бережани», 1970. – С. 105–110.

Андрій Чайковський // Бережанщина у спогадах емігрантів / упоряд. ред. М. Волинець, Б. Мельничук, І. Семенець. – Тернопіль: Книжково-журнальне вид-во «Тернопіль», 1993. – С. 78–80. – У додатку: «Ювілей Андрія Чайковського в Коломиї» // Там само. – С. 83–84.

Галичани в Одесі // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. – Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. – Т. 1. – С. 538–544.

Команда Запілля і команда етапу // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. – Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. – Т. 1. – С. 362–364.

«Січ в повіті Бережани» // Гей там на горі «Січ» іде!: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 213–216.

Листопадові події в Коломиї // Над Прутом у лузі: Коломия в спогадах. – Торонто, 1962. – С. 120–121.

Ліквідаційна комісія УГА // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. – Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. – Т. 1. – С. 538–544.

Тимотей Старух // Бережанська земля: Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Комітет «В-ва Бережани», 1970. – С. 46–49.

Українська палестра бережанської судової округи та її доля // Правничий вістник. – Нью-Йорк, 1963. – Кн. 2. – С. 198–202.

Література

Бемко Володимир // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 64–65.

Бемко Володимир // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 111.

Бемко Володимир Лаврентійович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 15–16.

Волинський Б. Бемко Володимир / Б. Волинський // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 1: А–Й. – С. 100.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1912–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

З Комітету «Видавництво Бережани» // Свобода. – Нью-Йорк, 1965. – Чис. 180. – 29 верес.

Полатайчук Я. Бемко Володимир / Ярослав Полатайчук // Енциклопедія Коломийщини. – Коломия, 1998. – Зшиток 2: Літера Б. – С. 39.

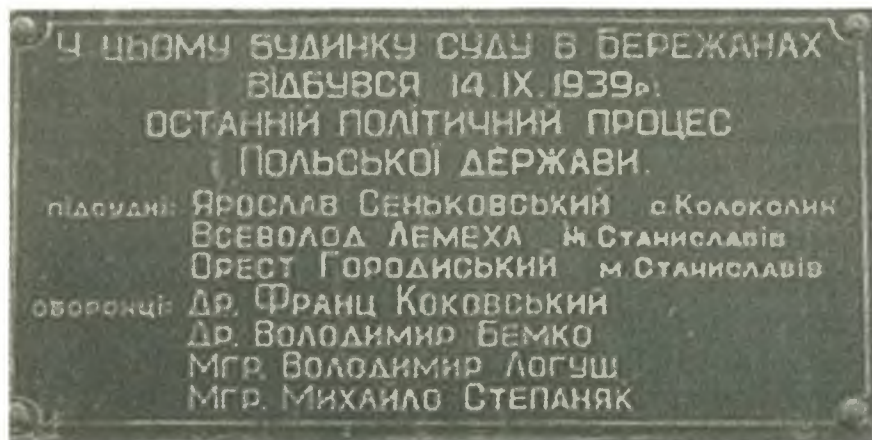
Полатайчук Я. Бемко Володимир / Ярослав Полатайчук // Енциклопедія сучасної України. – К., 2003. – Т. 2. – С. 451.

Хома В. Володимир Бемко / Володимир Хома // Літературно-мистецька Козівщина. – Тернопіль, 2003. – С. 48–50.

Якимович Б. Генеалогія родини Чайковських: Володимир Бемко / Богдан Якимович // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека, Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седяра; редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 3. – С. 202–203.

Делегати українських товариств у Бережанах: сидять зліва - проф. А. Мидляк, адвокат В. Логуш, п-ні Мерещовська, д-р В. Бемко, о. д-р Ф. Побігушка, пполк. УГА В. Білінський; стоять зліва - М. Вридник, д-р Л. Мигоцький, дир. М. Грамяк, н.н., Іван Служинський, д-р М. Західний, П. Загаєвич, О. Замощак.
З фондів Бережанського районного музею книги.

Меморіальна таблиця (виконавець Андрій Крук) відкрита 20 серпня 1995 р.
за ініціативи та фінансової підтримки Ореста Корчака-Городиського.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень 2011 р.

БРАШЧАНКО МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ (14.10.1883, с. Блажівце, тепер с. Балажер Берегівського р-ну Закарпатської обл. – 5.01.1969, м. Ужгород) – адвокат, доктор права, публіцист, журналіст, редактор, видавець, громадсько-політичний і культурно-освітній діяч Закарпатської України, депутат Союму Карпатської України (1939).

BRASHCHANKO MYKHAILO (14.10.1883, Blazhiyevce, now Balazher Beregivskyy dist., Transcarpathian reg. – 5.01.1969, Uzhgorod) – advocate, Doctor of Law, publicist, journalist, editor, publisher, social, political and cultural activist of the Transcarpathian Ukraine, member of the Carpathian Ukraine Soim (1939).

Народився в с. Блажівце, тепер с. Балажер Берегівського р-ну Закарпатської обл. Загальну школу закінчив у с. Нанкові та в м. Хусті. Навчався в Ужгородській і Мараморш-Сигетській гімназіях. Правничу освіту отримав на юридичному факультеті Клузького (Коложварського) й Віденського університетів. Під час навчання у Віденському університеті брав участь у нарадах українських громадських діячів, депутатів віденського парламенту Кирила Трильовського, Теофіла Окуневського, Миколи Василька та ін. щодо створення русинської політичної організації і видання русинського політичного часопису.

У березні 1910 р. здобув ступінь доктора права. У жовтні 1913 р. склав адвокатський іспит в Марошваргелі (Румунія) і того самого року відкрив власну адвокатську канцелярію в м. Рахові на Закарпатті. Наприкінці року М. Брашайка мобілізували до австрійської армії, в якій прослужив до 1918 р. На цей час припадає початок його активної української громадсько-політичної діяльності: був одним з організаторів Центральної руської народної ради в Угорщині (1918) та Мараморської руської народної ради в Мараморш-Сигеті (Румунія). Був головою «Всенародних зборів угро-руського

народу» в Хусті, на яких 21 січня 1919 р. прийнято рішення про возз'єднання краю з Українською народною республікою. 22 березня 1922 р. брав участь у міжпартійній нараді з обговорення «Плану програми уряду Чехословацької республіки відносно проблеми Підкарпатської Русі» (1922). За чеської окупації Закарпаття був членом чехословацько-румунської демілітаризаційної комісії з урегулювання питань кордонів (квітень 1921). У 1923 р. переїхав до Ужгорода, де відкрив власну адвокатську канцелярію, діяльність в якій вів до жовтня 1938 р. Від квітня 1924 р. входив до складу екзаменаційної комісії для кандидатів у судді та адвокати з Підкарпатської Русі. Крім різнобічної й успішної адвокатської практики, захисту своїх однодумців, редакторів газети «Свобода» (В. Желтая та А. Волошина), представлення інтересів українських емігрантів та Руської центральної народної ради в Ужгороді, вів активну українську громадсько-політичну та культурно-освітню діяльність: один з засновників Руської хліборобської партії та її секретар, а згодом і голова; відповідальний редактор її партійного органу «Руська Нива» (1920–21, ч. 1–9, ч. 30–49, 1922–1924,), в якому публікував чисельні публіцистичні статті; заступник голови Християнської народної партії (1924–38); член партії «Українське Національне Об'єднання» (1938–39). Автор чисельних статей в газеті «Свобода» (1922–24), ілюстрованому місячнику «Пчолка» (1923–32), яка видавала бібліотеку для дітей. Серед авторів книг цієї бібліотеки був М. Брашайко. Співпрацював (1923) з редакцією щоденної газети «Русинь», був одним з найактивніших дописувачів, зокрема писав статті про чесько-українські відносини та про Тараса Шевченка. Його політично-полемічні статті в газеті («Ликвідація української еміграції в Подкарпатській Русі», «Політична будучність Подкарпатської Русі» та ін.) розкривають погляди Михайла Брашайка на тогочасні проблеми української людності краю. У 1925 р. був відповідальним редактором другого числа літературно-наукового і господарського місячника «Просвѣта», виступив юридичним консультантом у розділі «Правнѣ порады». У 1926 р. опублікував статтю «Поет любови й відродження» у виданні «Просвѣта» – Шевченкови», яке приурочене 65-ій річниці з дня смерті Кобзаря.

У 1932 р. очолив редакцію позапартійної газети «Українське слово», яка служила всенародним інтересам. У передовій статті до першого числа газети М. Брашайко так підкреслював цілі видання: «В нашій роботі і боротьбі будуть нас в'язати лише правда і добро народу». Відповідальний редактор і видавець цього часопису – 1932–1938 рр. (ч. 1–27), головний редактор і видавець – 1938 р. (ч. 28–63), а також був активним дописувачем до газети. Статті М. Брашайка розкривають тогочасні актуальні проблеми закарпатських українців: право вживати назву «українець», «український» та використовувати національну символіку, боротьбу проти надмірної чехізації краю та утвердження української національної ідеї в Закарпатті. Часопис широко висвітлював

події в Радянській Україні (страшний голод, самогубства М. Хвильового та М. Скрипника, репресії) та в Галичині (політичні судові процеси над членами Організації українських націоналістів тощо). В цей період був директором «Руського театру» і членом товариства «Просвіта» в Ужгороді. Входив до правління «Просвіти», допомагав товариству власними коштами, що врятувало від продажу його майна у грудні 1934 р. Опублікував низку праць, серед яких: «З чесько-руських взаємин» (1923), «Тарас Шевченко» (1931), які вийшли в бібліотеці «Русина», а також був співавтором «Мадярсько-руського словаря» (1928).

Був членом «Українського Правничого Товариства в Ч.С.Р.» (Прага) та «Союзу Українських Адвокатів у Львові».

У жовтні 1938 р. М. Бращайко разом з урядом Августина Волошина переїхав до Хуста. Тут працював нотаріусом, обраний депутатом до першого Союму Карпатської України, в якому був головою конституційно-правничої комісії. Став співавтором проекту закону про назву, мову, прапор, герб та гімн Карпатської України, який сейм прийняв одногослосно 15 березня 1939 р. Того самого дня зачитав маніфест, який проголошував незалежність Карпатської України. З окупацією Закарпаття хортистською Угорщиною (березень 1939) зазнав переслідувань з боку окупантів та декілька місяців карався у в'язниці. Від 1940 р. працював при сирітській секції – опікунському уряді, який входив до складу жупної адміністрації у різних містах Закарпаття (10.01.1941 – 25.10.1944 в Хусті). У 1945 р. радянська влада призначила М. Бращайка керівником групи у відділі уповноваженого Народної ради Закарпатської України (НРЗУ) у справах юстиції в Ужгороді. Входив до першого складу «Організаційного бюро народної адвокатури Закарпатської України», яке займалося процедурою прийому до числа адвокатів. Працював адвокатом в юридичній консультації, однак 1948 р. його звільнили. Жив на випадкові заробітки, зокрема перекладав з української та російської на угорську мову та з угорської на українську мову.

Михайло Бращайко помер 5 січня 1969 р., похований в Ужгороді на старовинному кладовищі «Кальварія» у спільній могилі з братом Юлієм.

На місці поховання братів Михайла та Юлія Бращайків встановлений скромний металевий хрест з табличкою, на якій є такий напис:

Тут спочивають брати Юлій і Михайло Бращайки

1879 – 1955

1883 – 1969

**Хай рідна земля буде
для вас пером.**

До творчої спадщини Михайла Брацайка належить чимала кількість його публіцистичних статей, які розкидані по українській пресі тогочасного періоду та ще чекають на свого уважного дослідника.

За життя користувався великим авторитетом як адвокат та український громадсько-політичний діяч. Відзначаючи його 50-річчя (1933), газета «Українське слово» так красномовно оцінила заслуги Михайла Брацайка перед українським суспільством краю:

«Вийшовши з-під сільської стріхи, задержав у собі назавжди любов до народу, вроджені демократичні почування та благородність. Він був одним з тих нечисленних підкарпатських українців-інтелігентів, які не оглядалися на особисті користі, жили в тісному зв'язку з народом, знали його і стояли при ньому. За це користувався Др. М. Брацайко завжди великим довір'ям широких мас підкарпатського населення».

Перебіг життя та різнопланової діяльності, насамперед фахової адвокатської, громадсько-політичної та культурно-освітньої, широко висвітлювався на сторінках тогочасної української, чеської й угорської преси Закарпаття. Після Другої світової війни в радянській Україні ім'я та діяльність М. Брацайка були піддані забороні та забуттю. Його позбавили можливості працювати за фахом, оскільки 1948 р. вигнали з юридичної консультації. Поодинокі публікації про адвоката вміщені в діаспорних виданнях, зокрема «Енциклопедії українознавства». Його постать та діяльність розкриваються в дослідженнях, присвячених Карпатській Україні.

З утвердженням незалежності України повертається до нас і Михайло Брацайко. Біографічні довідки про нього публікуються в «Енциклопедії Закарпаття», «Енциклопедії історії України», «Енциклопедії сучасної України», «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Encyclopedia of Rusyn history and culture», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», авторами яких є: М. Белень, М. Вегеш, В. Габор, О. Довганич, П. Магочій, Г. Павленко, С. Федака та ін.

Партійна діяльність М. Брацайка розкрита у монографії М. Токара про політичні партії Закарпаття в 1919–39 рр., а діяльності в «Просвіті» присвячене дослідження О. Малюти. Редакторська та журналістська діяльність М. Брацайка розкривається у праці В. Габора «Українські часописи Ужгорода» (1867–1944). Участь М. Брацайка у формуванні органів адвокатури на Закарпатті у повоєнні роки описана в статті С. Болдижара. Достатньо широко діяльність М. Брацайка подана у дослідженні А. Пушкаша про події на Закарпатті в 1918–45 рр., а також в інших працях з історії Закарпаття. Виступ Михайла Брацайка на засіданні Сейму Закарпатської України 15 березня 1939 р., на якому він зачитав маніфест про незалежність Карпатської України, доступний в інтернет-мережі: <http://www.youtube.com/watch?v=qcrCb5o7XqM>

На честь братів Михайла та Юлія Брацайків названі вулиці в Хусті та в Ужгороді. 24 серпня 2000 р. братством «Карпатська Січ» відкрито в м. Хусті (вул. Свободи, 14) меморіальну таблицю з барельєфом Михайла Брацайка і з таким написом на ній:

**В ЦЬОМУ БУДИНКУ В 1938–39 р.
ПРОЖИВАВ ВИЗНАЧНИЙ ДІЯЧ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО
РУХУ, ПОСОЛ СОЙМУ, ГОЛОВА
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВНИЧОЇ
КОМІСІЇ СОЙМУ КАРПАТСЬКОЇ
УКРАЇНИ
Д-р МИХАЙЛО БРАЦАЙКО**

Твори

Політична ситуація Підкарпатської Русі 25 років тому назад і тепер // Ювілейний ілюстрований календар на переступний рік 1928. – Ужгород: Унію, 1928.

Президент-визвольник Томаш Масарик (1850–1937) // Календар «Просвіти». – Ужгород, 1938. – С. 33–42.

Література

Белень М. Карпатська Україна у портретах / Михайло Белень. – Ужгород, 1998. – 196 с.

Брацайко Михайло // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / За ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 175.

Болдижар С. М. Формування органів адвокатури на Закарпатті / С. М. Болдижар // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 62–65.

Брацайко Михайло (Braščajko Michal) // Енциклопедія історії та культури Карпатських русинів / Укладачі П. Магочій, І. Поп. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 69.

Брацайко Михайло // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 297–298.

Брацайко Михайло // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів – Станіславів – Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 1. – С. 394.

Брацайко Михайло Михайлович // Енциклопедія сучасної України / Національна академія наук України, Наукове товариство Шевченка, Координаційне бюро Енциклопедії Сучасної України НАН України. – К., 2004. – Т. 2: Біо-Бя. – С. 437.

Вегеш М. М. Брацайки / М. М. Вегеш // Енциклопедія історії України: в 5 т. / редкол.: В. Смолій (голова) та інш. – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 1: А–В. – С. 373–374.

Вегеш М. М. Брацайко Михайло Михайлович / М. М. Вегеш // Вони боронили Карпатську Україну: нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців / під ред. М. М. Вегеша. – Ужгород: Вид-во «Карпати», 2002. – С. 462–464.

Визначний громадсько-політичний і культурний діяч: до 125-річчя народження Михайла Брацайка // Календар «Просвіти» на 2008 рік. – Ужгород: Закарпат. крайове т-во «Просвіта», 2008. – С. 108.: портр.

Габор В. Брацайко Михайло Михайлович / Василь Габор // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики, наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 44–47.

Габор В. В. Брацайко Михайло Михайлович / В. В. Габор, М. М. Вегеш // Енциклопедія Сучасної України / Національна академія наук України, Наукове товариство Шевченка, Координаційне бюро Енциклопедії Сучасної України НАН України. – К., 2004. – Т. 2: Біо-Бя. – С. 438.

Габор В. В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944) : історико-біографічне дослідження / Василь Габор; наук. ред.-консультант д-р іст. наук М. М. Романюк. – Львів, 2003. – 564 с.

Довганяч О. Посли (депутати) першого сойму Карпатської України. Брацайко Михайло Михайлович / Омелян Довганяч // Європа-Центр. – 2008. – № 4 (24). – С. 23.: портр.

З нагоди 50-річчя д-ра Брацайка // Українське слово. – 1933. – Чис. 24.

Зозуля Я. Правники Карпатської України в 1938–39 рр.: (спомини) / Яків Зозуля // Правничий Вісник. – Нью-Йорк, 1955. – Кн.1. – С. 76–84.

Михайло Брацайко // Вегеш М. М. Карпатська Україна 1938–1939 років у портретах / Вегеш М. М., Горват Л. В. – Ужгород.: Б. в., 2000. – С. 16–22.

Мушпинка М. До взаємин Івана Панькевича з братами Брацайками / Микола Мушпинка // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. філологічна. Ужгород, 2009. – Вип. 20. – С. 128–130.

Павленко Г. В. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: малий енциклопедичний словник / Г. В. Павленко. – Ужгород, 1999. – 196 с.

Петрів М. Дещо з історії адвокатури Закарпаття в День адвокатури України / Михайло Петрів. – Режим доступу: <http://uzhinform.com/obshhestvo/deshho-z-istori%D1%97-advokaturi-zakarpattya-v-den-advokaturi-ukra%D1%97pi-foto-video.html>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Поп И. И. Брацайко Михаил / И. И. Поп // Энциклопедия Подкарпатской Руси. – Ужгород, 2001. – С. 104–105.

Посисень Г. «Високоповажний пане Меценасе...» / Г. Посисень // Карпатський край. – 1993. – Чис. 9/11. – С. 35–39.

Пушкаш А. Цивілізація или варварство: Закарпатьє 1918–1945 / Андрей Пушкаш / Ин-т Славяноведения РАН. – М.: Из-во «Европа», 2006. – 564 с.

Ринажевський Б. М. Становлення національної державності в Закарпатті (1918 – 1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Ринажевський Богдан Миколайович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2004. – 19 с.

Сас Ф. Брати Юлій і Михайло Брашайки / Федір Сас // Календар «Просвіти» на 1994 рік. – Ужгород: Патент, 1994. – С. 73–76.

Сойм Карпатської України: з виступу д-ра Михайла Брашайка під час обговорення першого конституційного закону Карпатської України // Календар «Просвіти» на 1999 рік. – Ужгород: Закарпат. крайове т-во «Просвіта», 1999. – С. 57.

Стерчо П. Карпато-Українська держава: до історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 рр. / Петро Стерчо. – Львів: За вільну Україну, 1994. – 288 с.

Трильовський К. Два брати (Др. Юліан і Др. Михайло Брашайки) / Кирило Трильовський // Черногора. – 1921. – Т. 1. – Чис. 4. – С. 24–26.

Федака П. Вечір пам'яті Михайла Брашайка / Павло Федака // Календар «Просвіти» на 2004 рік. – Ужгород: Закарпат. крайове т-во «Просвіта», 2004. – С. 179–180.

Українське Правниче Товариство в Ч. С. Р. (17 березня 1923 – 17 березня 1928). – Прага: Видання «Українського Правничого Товариства в Ч. С. Р.», 1928. – 34 с.

Федака П. «По тисячолітній неволі наша земля проголошує перед цілим світом, що вона була, є й хоче бути українська...»: до 120-річчя народження Михайла Брашайка / Павло Федака // Календар «Просвіти» на 2003 рік. – Ужгород: Закарпат. крайове т-во «Просвіта», 2003. – С. 198–199.

Федака С. Діячі Карпатської України. Михайло Брашайко / Сергій Федака // Трибуна. – 2008. – 17 трав. – С. 12.

Федака С. Д. Хроніка Карпатської України / С. Д. Федака. – Ужгород: Гражда, 2004. – 80 с.

Юричка І. Пам'яті славного сина Срібної Землі: до 125-річчя відзначення народження Михайла Брашайка / Іван Юричка // Трибуна. – 2008. – 25 жовт. – С. 13.

Brashchaiko Mykhailo // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto; Buffalo; London. – 1984. – Vol. 1: A–F. – P. 290.

Pop I. Brashchaiko Mykhailo // Magosci P., Pop I. Encyclopedia of Rusyn history and culture. – Toronto; Buffalo; London, 2002. – P. 48–49.

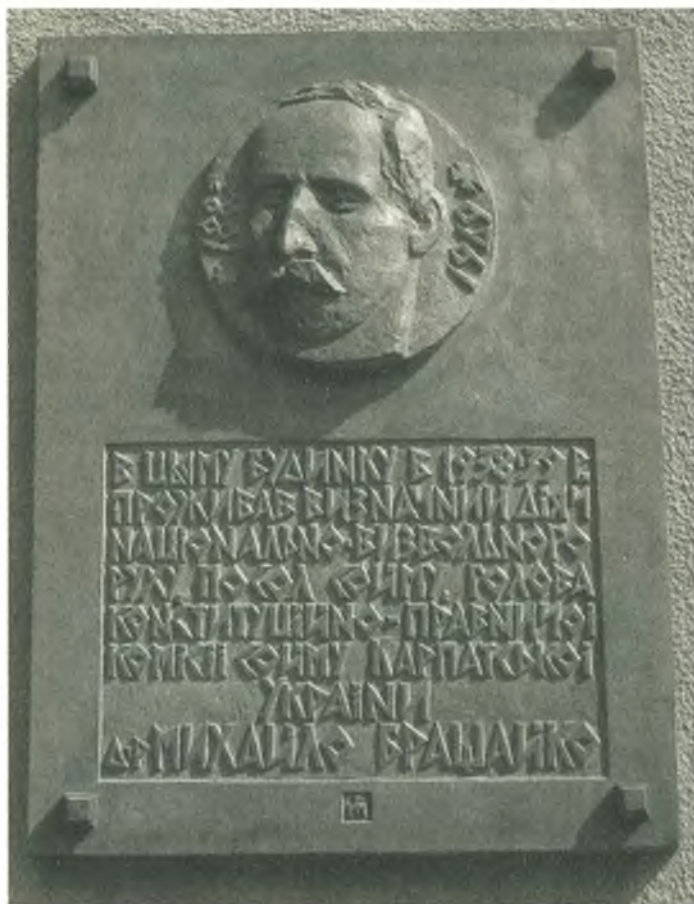
Михайло Бращайко, 1921 р.

Джерело: Черногора. - Відень. - 1921. - Т. 1. - Ч. 4. - С. 25.

Михайло Бращайко.

Джерело: Енциклопедія історії та культури Карпатських русинів / Укладачі П. Магочій, І. Поп. - Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2010. - С. 69.

Меморіальна таблиця Михайлові Брацайку в м. Хусті Закарпатської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Липень 2011 р.

Хрест на могилі Михайла та Юлія Брацайків
на кладовищі «Кальварія» у м. Ужгороді.
Фото Юрія Ломакіна, 13.12.2012 р.

БРАЩАЙКО ЮЛІЙ МИХАЙЛОВИЧ (19.04.1875, с. Глибоке поблизу Ужгорода – 9.10.1955, м. Ужгород) – адвокат, доктор права, публіцист, журналіст, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч Закарпатської України, голова товариства «Просвіта» в Ужгороді (1920–39), депутат Союму Карпатської України (1939), міністр фінансів та комунікацій уряду Карпатської України.

BRASHCHAIKO YULII (19.04.1875, Hlyboke near Uzhhorod – 9.10.1955, Uzhgorod) – advocate, Doctor of Law, publicist, journalist, socio-political, cultural and educational activist of the Transcarpathian Ukraine, head of the «Prosvita» society in Uzhgorod (1920–39), member of the Carpathian Ukraine Soim (1939), Minister of Finance and Communications in the government of the Carpathian Ukraine.

Народився в с. Глибоке поблизу Ужгорода. Навчався в Ужгородській гімназії, яку закінчив у 1898 р. Правничу освіту здобув на юридичному факультеті Будапештського університету (1898–1902). Ступінь доктора права здобув у 1902 р. У 1906 р. відкрив власну адвокатську канцелярію у Хусті, в якій працював до 1919 р. Був активним дописувачем до газети «Село» (1911), у якій у рубриці «Домашній адвокат» друкував юридичні поради. 10 листопада 1918 р. на велелюдних зборах у Хусті засудив діяльність Ужгородської народної ради за її проугорську позицію, а учасники цих зборів висловилися за возз'єднання з Україною. Обраний головою Хустської народної ради (17.11.1918). Очолював хустську делегацію селян на зборах представників із Закарпаття, які відбулися в Будапешті 10 грудня 1918 р., де різко виступив проти законопроекту «Руська Крайна», заявивши, що долю свого народу можна вирішувати тільки на своїй землі, оскільки народ має бажання жити зі своїми кровними братами

в Україні. Після цього 18 грудня 1918 р. у Мараморощ-Сигеті відбулися збори делегатів Марамороської жупи, які обрали тут Руську народну раду на чолі з Михайлом Бращайком і прийняли рішення про возз'єднання з Україною. Брав участь у підготовці та проведенні в Хусті «Всенародних зборів угро-руського народу», на яких 21 січня 1919 р. прийнято рішення про возз'єднання краю з Українською республікою. На цих зборах обрали Центральну народну раду на чолі з Михайлом Бращайком, а Ю. Бращайка – касиром ради. Був головою делегації від Закарпаття на Паризьку мирну конференцію. Після окупації частини Закарпаття румунськими військами його заарештували і засудили до страти, як «неблагодійного політика». Від неминучої смерті адвоката врятувало досконале знання права – він домігся апеляційного перегляду вироку, а потім і звільнення. 10 вересня 1919 р., згідно з укладеним у Сен-Жермені договором, Закарпаття ввійшло до складу Чехословацької республіки як автономна одиниця. Входив до складу вищого органу управління краю – «Тимчасової автономної дирекції» (1919–20), в якій відповідав за розвиток торгівлі. Був одним з ініціаторів створення культурно-освітнього товариства «Просвіта», став його першим головою (19.05.1920) й очолював товариство до 1939 р. Завдяки Юлію Бращайкові і значною мірою на його кошти в Ужгороді побудували Народний дім товариства (7.10.1928).

У 1923 р. відкрив в Ужгороді адвокатську канцелярію, у якій працював до 1939 р. Цей авторитетний адвокат став у 1925 р. одним з засновників Руської хліборобської партії, яка через три роки об'єдналася з Християнською і таким чином виникла Народно-християнська партія, яку очолив А. Волошин, а Ю. Бращайко два роки був його заступником, після чого його замінив брат Михайло. В цей період допомагав організувати різноманітні українські кредитні й господарські спілки, очолював «Підкарпатський банк» (1920–23) та «Союз адвокатів Підкарпатської Русі», входив до складу «Українського Правничого Товариства в Празі», у червні 1920 р. став головою товариства військових інвалідів, вдов і сиріт «Надія», яке видавало часопис «Наша оборона». Дописував до часопису «Дружественный Вѣстникъ» (Ужгород, 1926–28).

Спільно з Іваном Панькевичем у 1937 р. підготував в Ужгороді Всепросвітянський з'їзд (понад десять тисяч осіб) з делегатами від усього краю. Брав участь у Віденському арбітражі 2 листопада 1938 р., за яким міста Ужгород, Мукачево та Берегово були передані Угорщині, тому автономний уряд Підкарпатської Русі евакуювався до Хуста. Чехословацьке МЗС скерувало Ю. Бращайка в Будапешт в чехословацько-угорську комісію, яка займалася питаннями уточнення кордонів між Чехословаччиною і Угорщиною.

У лютому 1939 р. був обраний депутатом Союму Карпатської України від партії «Українське Національне Об'єднання» (УНО). В уряді Карпатської України був

міністром фінансів та комунікацій і головою комісії з питань кордонів. У 1940 р. Ю. Бращайко разом з колишніми активістами Карпатської України М. Бандусяком, А. Вороном, Ф. Реваєм за пропозицією діаспори намагався відновити діяльність партії УНО, налагодити зв'язки з вихідцями із Закарпаття, які проживали в Угорщині, і за підтримки існуючої угорської опозиційної партії «Схрещені стріли» домогтися визнання того, що в краї живуть українці. На початку 1940 р. очолив делегацію до Будапешта, яка намагалася домовитися про автономію краю в складі Угорщини, а після її провалу повернувся до Хуста. Згодом прийняв угорське громадянство й відкрив у Хусті (1.10.1939) власну адвокатську канцелярію, де працював до звільнення Хуста Червоною армією (23.10.1944). Навесні 1940 р. Ю. Бращайко і Ф. Ревай подали прохання до Ради Міністрів Угорщини про дозвіл на випуск щотижневої газети українською мовою п. н. «Свобода». У 1942 р. заарештований угорською окупаційною владою за звинуваченням у створенні антиугорської військової організації та кілька місяців разом з іншими діячами Карпатської України провів у катівні «Ковнер» у м. Мукачевому. Звинувачення не підтвердилося, а тому невдовзі Бращайка звільнили, і він повернувся до своєї звичної роботи.

Відразу після приходу на Закарпаття Червоної армії Ю. Бращайка взяв під варту Хустський народний комітет і за підозрою в українському буржуазному націоналізмі передав армійській контррозвідці. 12 січня 1945 р. з'явилася постанова про його арешт, а згодом на відправлення до виправно-трудового табору у м. Єнакієве Донецької області на відбудову зруйнованих війною шахт. Восени 1945 р. після фільтраційної перевірки Ю. Бращайка звільнили й дозволили повернутися на Закарпаття. За радянської влади певний час працював за фахом – юрисконсультом у селищі Дубове на Тячівщині, однак невдовзі його звідти звільнили. На схилі літ відомий адвокат, екс-міністр Карпатської України став непотрібним новій владі і, щоб вижити, перебивався випадковими заробітками, зокрема завідував шаховим клубом у Хусті.

Юлій Бращайко помер 9 жовтня 1955 р. в Ужгороді, там і похований на старовинному кладовищі «Кальварія» у спільній могилі з братом Михайлом. На місці поховання братів Юлія та Михайла Бращайків встановлений скромний металевий хрест з табличкою, на якій є такий напис:

Тут спочивають брати Юлій і Михайло Бращайки

1879 – 1955

1883 – 1969

**Хай рідна земля буде
для вас пером**

Посмертно реабілітований 24 червня 1992 року. Творчу спадщину Юлія Бращайка складають його спогади про період життя від 1918 до 1946 рр., які він написав у 50-х роках минулого століття. Ці спогади були віднайдені в архіві СБУ та опубліковані у 2009 р. Чимала кількість його публіцистичних статей, розкиданих по українській періодиці тогочасного періоду, ще чекає на свого уважного дослідника.

Перебіг життя та різнопланової діяльності, насамперед фахової адвокатської, громадсько-політичної і культурно-освітньої, широко висвітлювався на сторінках тогочасної української, чеської та угорської преси Закарпаття. Після Другої світової війни в радянській Україні ім'я та діяльність Ю. Бращайка були піддані забороні й забуттю. Поодинокі публікації про нього вміщені в діаспорних виданнях, зокрема «Енциклопедії українознавства». Його постать і діяльність розкриваються в дослідженнях, присвячених Карпатській Україні.

З утвердженням незалежності України повертається до нас і Юлій Бращайко. Біографічні довідки про нього поміщені в «Енциклопедії Закарпаття», «Енциклопедії історії України», «Енциклопедії сучасної України», «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Encyclopedia of Rusyn history and culture», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», авторами яких є: М. Белень, М. Вереш, О. Довганич, І. Крупський, П. Магочій, Г. Павленко, П. і С. Федака та ін. Ґрунтовна життєписна стаття О. Довганича про Ю. Бращайка поміщена у збірнику «Реабілітовані історією» (2003). Його партійна діяльність розкрита у монографії М. Токара про політичні партії Закарпаття в 1919–39 рр. Діяльність Ю. Бращайка в «Просвіті» розкривається у дослідженнях О. Малюти та І. Стряпка. Журналістська діяльність Ю. Бращайка розкривається у праці В. Габора «Українські часописи Ужгорода» (1867–1944). Доволі широко представлена діяльність Ю. Бращайка в дослідженні А. Пушкаша про події на Закарпатті в 1918–45 рр. та інших історичних працях про Закарпаття.

На честь братів Юлія та Михайла Бращайків названі вулиці в Хусті та Ужгороді. 24 серпня 2000 р. братство «Карпатська Січ» в м. Хусті (вул. Свободи, 14) відкрило пам'ятну таблицю з барельєфом Юлія Бращайка із таким написом:

**В ЦЬОМУ БУДИНКУ В 1938–39 р.
ПРОЖИВАВ ВИЗНАЧНИЙ ДІЯЧ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО
РУХУ, ПОСОЛ СОЙМУ, МІНІСТЕР
ФІНАНСІВ ТА КОМУНІКАЦІЙ
КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ
Д-р ЮЛІЙ БРАЩАЙКО**

Твори

Брацайко Ю. М. «Що видів я на Закарпаттю...» / Ю. М. Брацайко; передм., упоряд. І. М. Ліхтей, Ю. І. Сідей. – Ужгород : Ліра, 2009. – 64 с.

Література

Брацайко Юліан // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 298–299.

Брацайко Юлій // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 175.

Брацайко Юлій (Braščajko Julius) // Енциклопедія історії та культури Карпатських русинів / Укладачі П. Магочій, І. Поп. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 69–70.

Брацайко Юлій // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 1. – С. 394.

Брацайко Юлій Михайлович // Вони боронили Карпатську Україну: нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців. – Ужгород: Карпати, 2002. – С. 464–468.

Брацайко Юлій Михайлович // Енциклопедія сучасної України / Національна академія наук України, Наукове товариство Шевченка, Координаційне бюро Енциклопедії Сучасної України НАН України. – К., 2004. – Т. 2: Біо–Бя. – С. 438–439.

Вегеш М. М. Брацайки / М. М. Вегеш // Енциклопедія історії України. – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 1. – С. 373–374.

Габор В. В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944) : історико-біографічне дослідження / Василь Габор; наук. ред.-консультант д-р іст. наук М. М. Романюк. – Львів, 2003. – 564 с.

Довганич О. Д. Видатний діяч «Просвіти» міністр Карпатської України / О. Д. Довганич // Реабітовані історією. Закарпатська область. Кн. 1. – Ужгород : ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2003. – С. 341–346.

Довганич О. Д. Юлій Брацайко про майбутнє рідного краю: [про репресованого міністра Карпатської України] / О. Д. Довганич // Просвіта. – 2003. – № 5 листоп.

Зозуля Я. Правники Карпатської України в 1938–39 рр.: (спомини) / Яків Зозуля // Правничий Вісник. – Нью-Йорк, 1955. – Кн.1. – С. 76–84.

Крупський І. В. Брацайко (Байор) Юлій / І. В. Крупський // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2004. – Вип. 11. – С. 38–39.

Мартин В. «Що видів я на Закарпаттю...» / В. Мартин // Дзеркало тижня. – 2009. – № 12. – 5 квіт.

Мушинка М. До взасмин Івана Панькевича з братами Брацайками / Микола Мушинка // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. філологічна. Ужгород, 2009. – Вип. 20. – С. 128–130.

Мушинка М. «Що видів я на Закарпаттю...» / Микола Мушинка // Новини Закарпаття. – 2009. – № 91–92 (3510–3511). – 27 серп.

- Павленко Г. В. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: малий енциклопедичний словник / Г. В. Павленко. – Ужгород, 1999. – 196 с.
- Петрів М. Дещо з історії адвокатури Закарпаття в День адвокатури України / Михайло Петрів. – Режим доступу: <http://uzhinform.com/obshhestvo/deshho-z-istorii%D1%97-advokaturi-zakarpattya-v-den-advokaturi-ukra%D1%97ni-foto-video.html>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.
- Поп И. И. Брашайко Юлий / И. И. Поп // Энциклопедия Подкарпатской Руси. – Ужгород, 2001. – С. 105.
- Постанова про арешт Ю. М. Брашайка // Кризь пекло ГУЛАГів: документи, спогади, нариси. – Ужгород, 1996.
- Пушкаш А. Цивилизация или варварство: Закарпатье 1918–1945 / Андрей Пушкаш; Ин-т Славяноведения РАН. – М.: Издательство «Европа», 2006. – 564 с.
- Ринажевський Б. М. Становлення національної державності в Закарпатті (1918 – 1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Ринажевський Богдан Миколайович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2004. – 19 с.
- Сас Ф. Брати Юлій і Михайло Брашайки / Федір Сас // Календар «Просвіти» на 1994 рік. – Ужгород: Патент, 1994. – С. 73–76.
- Стерчо П. Карпато-Українська держава: до історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 рр. / Петро Стерчо. – Львів: За вільну Україну, 1994. – 288 с.
- Стряпко І. О. Товариство «Просвіта» і його роль в громадсько-політичному та культурному житті Закарпаття 1920 – 1939 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Стряпко Іван Олександрович ; Держ. вищ. навч. закл. «Ужгород. нац. ун-т». – Ужгород, 2009. – 19 с.
- Трильовський К. Два брати (Др. Юліян і Др. Михайло Брашайки) / Кирило Трильовський // Чорногора. – 1921. – Т. 1. – Чис. 4. – С. 24–26.
- Українське Правниче Товариство в Ч. С. Р. (17 березня 1923 – 17 березня 1928). – Прага: Видання «Українського Правничого Товариства в Ч. С. Р.», 1928. – 34 с.
- Федака С. Д. Хроніка Карпатської України / С. Д. Федака. – Ужгород: Гражда, 2004. – 80 с.
- Шпонтак М. Воскресне вільна, славою сповита / М. Шпонтак // Календар «Просвіти» на 1997 рік. – Ужгород, 1997. – С. 60.
- Юлій Брашайко // Белень М. Карпатська Україна у портретах / Михайло Белень. – Ужгород, 1998. – С. 49–50.
- Brashchaiko Yulii // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1984. – Vol. 1. A–F. – P. 290.
- Pop I. Brashchaiko Yulii // Magosci P., Pop I. Encyclopedia of Rusyn history and culture. – Toronto – Buffalo – London, 2002. – P. 48.

Юлій Брацайко, 1921 р.

Джерело: Черногора. - Відень. - 1921. - Т. 1. - Ч. 4. - С. 27.

Юлій Брацайко.

Джерело: Енциклопедія історії та культури Карпатських русинів / Укладачі П. Магочій, І. Поп. - Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2010. - С. 69.

Меморіальна таблиця Юлієві Брачайку в м. Хусті Закарпатської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Липень 2011 р.

ВИТВИЦЬКИЙ СТЕПАН ПОРФИРОВИЧ (13.03.1884, с. Угорники, тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. – 9.10.1965, м. Нью-Йорк, похований у м. Баунд-Бруці (США) – адвокат, доктор права, державний, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч, дипломат, у період Західно-української народної республіки – міністр закордонних справ, голова товариства «Просвіта» в Дрогобичі (1926–39), депутат сейму Польщі (1935–38; 1938–39), Президент Української народної республіки в екзилі (1954–65).

VYTVYTSKY STEPAN (13.03.1884, Ugornyky now Kolomyyskogo dist., Ivano-Frankivsk reg. – 9.10.1965, New York, buried in Bound Brook (the USA) – advocate, Doctor of Law, state, socio-political, cultural and educational activist, diplomat, during the Western Ukrainian People's Republic – Minister of Foreign Affairs, head of the «Prosvita» in Drohobych (1926–39), member of the Sejm of Poland (1935–38, 1938–39), President of the Ukrainian People's Republic in exile (1954–65).

Народився в с. Угорники, тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. Народну школу закінчив у м. Рогатині, а в 1902 р. – гімназію в м. Станиславіві (тепер м. Івано-Франківськ). У 1902–04 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету, де активно влився у боротьбу за відкриття у Львові українського університету. 25 липня 1902 р. від імені студентів виступив на велелюдному студентському вічі (приблизно 600 осіб) з промовою про необхідність подальшої боротьби за відкриття українського університету. Був головою українського студентського товариства «Академічна Громада» (1902). Під час навчання отримав всебічну освіту та був активним у культурному житті українського студентства: відвідував лекції Кирила Студинського, Михайла Грушевського і Олександра Колеси; співав у студентському

хорі «Академічної Громади»; виступав в аматорському театрі, режисером якого був Володимир Винниченко. На знак протесту проти антиукраїнської політики адміністрації університету разом з іншими українськими студентами у 1904 р. залишив навчання у Львівському університеті і перевівся до Віденського університету, в якому навчався в 1904–08 рр. Тут активно займався громадською діяльністю серед українського студентства – очолював студентське товариство «Січ». Після закінчення навчання у Відні обов'язкову шестирічну практику кандидата в адвокати відбув у канцелярії адвокатів Володимира Охримовича у Львові (1908–12) та Ярослава Олесницького у Дрогобичі (1912–14).

У 1910 р. здобув ступінь доктора права у Віденському університеті. Власну адвокатську канцелярію відкрив у Дрогобичі у 1914 р. З початком Першої світової війни вступив до Легіону Українських січових стрільців (УСС), служив в інформаційному відділі УСС – Пресовій Квартирі; працював у редакції провідної львівської газети «Діло». Був відповідальним редактором газети «Свобода» (1918 ч. 43–45). З 1 по 21 листопада 1918 р. обіймав посаду повітового комісара Львівського повіту. Від 12 листопада 1918 р. був делегатом Української Національної Ради (УНР) ЗУНР від Української народно-демократичної партії (УНДП); 2 і 4 січня 1919 р. його обирають до складу військової та законодавчої комісії УНР.

Належав до делегації Західно-української народної республіки (ЗУНР), яка готувала об'єднання з Українською народною республікою (УНР) в соборну Українську державу. 12 лютого 1919 р. у статусі першого заступника Державного секретаря закордонних справ уряду ЗУНР розпочав керівництво цим дипломатичним відомством, оскільки Василь Панейко очолював делегацію на Паризькій мирній конференції. Надалі брав участь у перемовинах з місіями Антанти у справі перемир'я з Польщею; очолював делегацію ЗУНР на переговорах з Румунією (березень–квітень 1919 р.) про союз та ненапад. Однак румунські війська за наказом Антанти окупували шість повітів Галичини. 9 червня 1919 р. УНР та Державний секретаріат ЗУНР запровадили диктатуру на території ЗоУНР, а Євген Петрушевич, як голова УНР, був призначений Диктатором. У новоствореному уряді – Раді уповноважених – обійняв посаду Уповноваженого зовнішніх справ уряду ЗоУНР. Від кінця вересня 1919 р. був заступником голови дипломатичної місії Директорії УНР у Варшаві, однак після укладення Варшавського договору між УНР та Польщею (22.04.1920) він висловив протест і залишив місію в червні 1920 р. Ввійшов до складу уряду ЗУНР в екзилі (на вигнанні), який переїхав до Відня наприкінці 1919 р., і від 1 серпня 1920 р. займав посаду Уповноваженого закордонних справ цього уряду. 26 грудня 1920 р. на його місце призначили К. Левицького, якому С. Витвицький передав справи 20 січня 1921 р.

21 січня 1921 р. С. Витвицького призначили головою делегації ЗУНР на Мирній конференції в Парижі, а з лютого – керівником надзвичайної дипломатичної місії ЗУНР у Парижі і Лондоні. Був у складі дипломатичної делегації ЗУНР (К. Левицький – голова, С. Рудницький, о. Й. Жан та Е. Брайтер) на Міжнародній конференції в Генуї (квітень 1922 р.), на якій обговорювали статус Східної Галичини. За підсумками цієї конференції опублікував статтю у французькому часописі «L'Europe Nouvelle» під назвою «Незалежність Східної Галичини», де обґрунтував міжнародно-правову правомірність визнання суверенної республіки в Східній Галичині. Диктатор ЗУНР Євген Петрушевич 28 серпня 1922 р. надав йому разом з Костем Левицьким та о. Й. Жаном повноваження для захисту інтересів українського населення Східної Галичини в Лізі Націй, а 6 вересня сюди надіслана нота від імені УНРади за підписами Костя Левицького та Степана Витвицького. 22 вересня 1922 р. III асамблея Ліги Націй ухвалила резолюцію, в якій вимагала від країн Антанти якнайшвидшого розв'язання питання про державний статус Східної Галичини, однак рішенням Ради послів держав Антанти 14 березня 1923 р. юридично оформлено анексію Східної Галичини Польщею.

Восени 1924 р. повернувся з еміграції до Дрогобича, відновив адвокатську діяльність (спочатку спільно з Володимиром Темницьким, а згодом – у власній канцелярії), вів активну громадсько-політичну та культурно-просвітницьку діяльність: був головою товариства «Просвіта» у Дрогобичі (1926–39); очолював філії українських товариств та установ «Сільського Господаря», «Маслосоюзу», «Рідної Школи» та ін.

За політичними переконаннями С. Витвицький був прихильником Української народно-демократичної партії (УНДП). На з'їзді 28–30 квітня 1919 р. партія змінила назву на «Українська народно-трудова партія» (УНТП), а С. Витвицького обрали членом вищого органу – Народного Комітету УНТП (діяла в 1919–25 рр., а в 1925–39 рр. як партія «Українське національно-демократичне об'єднання» (УНДО), очолював Дрогобицький міський та повітовий комітет УНДО. У 1938 р. став заступником голови УНДО. В 1935–39 рр. був віце-бурмістром м. Дрогобича. Двічі (у 1935–38 та 1938–39) його обирали послом до сейму Польщі від УНДО та заступником голови Української парламентської репрезентації в сеймі Польщі.

У міжвоєнний період вів активну адвокатську практику та виступав захисником українського люду від переслідування з боку польського режиму, зокрема захищав 16 мешканців с. Добрівляни, яких у 1929 р. незаконно заарештувала польська поліція під час зборів у читальні «Просвіта»; захищав мешканців с. Брониця, яких жорстоко побила польська поліція в 1938 р. під час посвячення читальні «Просвіти» тощо. З приходом радянської влади в Галичину в 1939 р. емігрував до Німеччини. У 1945 р. став керівником правничого відділу Центрального представництва україн-

До творчої спадщини Степана Витвицького належать його спогади, які під назвою «Листок у книгу Дрогобицької землі» опубліковані у збірнику «Дрогобиччина – земля Івана Франка». За підсумками Генуезької конференції (1922) надрукував статтю у французькому часописі «L'Europe Nouvell» під назвою «Незалежність Східної Галичини», в якій обґрунтував міжнародно-правову правомірність визнання суверенної республіки в Східній Галичині. Міжнародно-правнича розвідка С. Витвицького про статус та роль Галичини в міжнародній політиці в 1914–23 рр. опублікована в журналі «Український історик» (1995). Темі четвертого універсалу присвячена його історико-правнича розвідка, опублікована у журналі «Правничий вістник» (1955), який видавало «Товариство українських правників» в США. Статус українських земель під Польщею – тема його статті в «Енциклопедії українознавства».

Біографічні довідки про Степана Витвицького подані в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Енциклопедії сучасної України», «Юридичній енциклопедії», «Енциклопедії Коломийщини», «Енциклопедії Львова», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також в інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 р.р.», Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини». Короткі відомості про Витвицького подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.). К. Кондратюк та І. Патер помістили ґрунтовну біографічну довідку про нього у збірнику «ЗУНР. Уряди. Постаті». Просвітянська діяльність С. Витвицького розкривається у біографічній довідці О. Малюти «Просвіти» і «Українська Державність».

Найширше постать і діяльність Степана Витвицького розкрита у дослідженнях Ольги Швед: про його просвітницьку діяльність на Дрогобиччині у 1920–30-х рр. та громадсько-політичну діяльність у період визвольних змагань (1918–23 рр.). Громадсько-політична діяльність Степана Витвицького є темою її наукової дисертації (2010).

Незначна кількість статей, присвячена постаті С. Витвицького, написана дослідниками з діаспори. Коротка біографія вміщена в «Українському історичному» (1965), а його адвокатську діяльність у Дрогобичі описав З. Нижанковський у збірнику «Дрогобиччина – земля Івана Франка».

Найґрунтовнішу публікацію, присвячену діяльності Степана Витвицького після Другої світової війни, видано 2007 року – збірник документів та матеріалів про життя й діяльність «Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки в екзилі», в якій вміщено біографічний нарис, виступи та листування. У додатках містяться чимало некрологів, надрукованих у діаспорній пресі, вірші на згадку про його

смерть (Вадима Лесича та Левка Р.), спогад адвоката Віктора Пацлавського. Особливо вартісним для сучасників є спогад про батька його сина Ігоря.

У 2004 р. в Україні урочисто відзначено два ювілеї Степана Витвицького: 120 років від дня народження і 50 років від часу обрання його Президентом УНР в екзилі. Серед ювілейних заходів відкрито виставку на його честь у музеї «Дрогобиччина»; видавництво «Коло» (м. Дрогобич) випустило біографічний буклет про адвоката з світлинами ювіляра, його дружини, сина та з фотографією могили.

14 вересня 2004 р. на фасаді будинку в м. Дрогобичі (вул. Стрийська, 1), в якому мешкав у 1924–39 рр. Степан Витвицький, відкрито меморіальну таблицю (авт. Наталія Комаринець та Зеновій Сойка) з таким написом:

**У ЦЬОМУ БУДИНКУ
В 1924 – 1939 РР. МЕШКАВ
СТЕПАН ВИТВИЦЬКИЙ
МІНІСТР ЗАКОРДОННИХ
СПРАВ ЗУНР
ПРЕЗИДЕНТ УНР
В ЕКЗИЛІ (1954 – 65)
ДОКТОР ПРАВА**

На честь Степана Витвицького названо одну з вулиць м. Дрогобича, а товариство «Просвіта» відкрило на вул. Театральній, 1 меморіальну таблицю з таким написом:

**У Народному Домі,
що знаходився в цьому будинку,
працював довголітній голова
ДРОГОБИЦЬКОЇ «ПРОСВІТИ»
(1926 – 1939)
СТЕПАН ВИТВИЦЬКИЙ –
визначний політичний і державний діяч,
у 1954 – 1965 рр. – президент
Української Народної Республіки в екзилі**

Твори

Відповідь др. Степана Витвицького на статтю в *Journal des finances*» від 16 червня 1922 р. «Польська нафта і проблеми Східної Галичини» // *Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали*. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Том 3, кн. 3. – С. 503–504.

Галичина в міжнародній політиці в 1914–1923 роках // *Український історик*, 1995. – Т. 32. – Чис. 1–4 (124–127). – С. 100–118.

За душу народу // *Свобода*. 1937. – Чис. 8.

Листок у книгу *Дрогобицької землі* // *Дрогобицьчина – земля Івана Франка*. Збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріалів. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Наук. т-во ім. Шевченка, 1973. – С. 9–13.

Основи державного акту з 22.01.1918 р. // *Правничий вісник Товариства Українських Правників в ЗДА*. – 1955. – Кн. 1. – С. 2–4.

Рекомендації уповноваженого уряду для справ закордонних Степана Витвицького диктатору Євгену Петрушевичу відносно організації цього уряду з аналізом міжнародного становища // *Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали*. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Т. 2. – С. 496–503.

Творча праця на державній Україні // *Свобода*. 1918. – Чис. 22.

Українські землі під Польщею // *Енциклопедія Українознавства*. – Мюнхен, 1949. – Т. 2. – С. 555–556.

Література

Андрусяк Т. Витвицький Степан / Тарас Андрусяк // *Енциклопедія Львова*. – Львів: Вид-во «Літопис», 2007. – Том 1: А–Г. – С. 371.

Арсенич П. Витвицький Степан Порфирович / Петро Арсенич // *Енциклопедія сучасної України*. – К., 2003. – Т.4. – С. 457.

Білокінь С. Витвицький Степан / Сергій Білокінь // *Малий словник історії України*. – С. 84.

Богаченко М. Витвицький Степан, син Порфирія / Михайло Богаченко // *Енциклопедія Коломийщини*. – Коломия, 2000. – Зшиток 3. – С. 138.

Витвицький І. Спогади про батька / Ігор Витвицький // *Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки в екзилі: документи і матеріали* / Упорядник О. Кучерук. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2007. – С. 245–247.

Витвицький Степан // Андрухів І. О. *Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр.* / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 31–32.

Витвицький Степан // Гандзюк Р. *Угорники: нарис з історії села від найдавніших часів до сьогодення* / Ростислав Гандзюк. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – С. 439.

Витвицький Степан // Гловацький І. Ю. *Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.)* / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 69–70.

Витвицький Степан // Державний центр Української Народної Республіки в Екзилі. – Філадельфія ; Київ ; Вінніпег, 1993. – С. 409–410.

Витвицький Степан // Малота О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О. В. Малота. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 322–324.

Витвицький Степан // Енциклопедія українознавства: Словникова частина / За ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 261.

Витвицький Степан // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 8–9.

Витвицький Степан // Народжені Україною: меморіальний альманах: у 2-х т. – К.: СВРОІМДЖ, 2002. – Т. 1. – С. 334–335.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія: юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Гловацький Іван Юхимович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 18 с.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Головацький І. Витвицький Степан / Іван Головацький // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики, наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1995. – Вип. 10. – С. 63–64.

Головченко В. І. Витвицький Степан / В. І. Головченко // Українська дипломатична енциклопедія. – Київ: Знання України, 2004. – Т. 1. – С. 205.

Горинь В. Витвицький Степан / В. Горинь // Енциклопедія історії України: в 5 т. / Редкол. В. Смолій (голова) та інш. – К: Наук. думка, 2005. – Т. 1: А–В. – С. 515

Д-р Степан Витвицький: коротка біографія // Український історик, 1965. – Чис. 7–8.

Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.

Кондратюк К. Витвицький Степан / Костянтин Кондратюк, Іван Патер // Західно-Українська народна республіка. 1918–1923, уряди; статті / Інститут українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісасвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. – Львів, 2009. – С. 83–99.

Лист члена УНРади др. Кирила Студинського від імені львівської делегації УНРади уповноваженому для справ закордонних Степану Витвицькому про становище в краї // Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. – Том 3. – Кн. 3. – С. 333–336.

Литвин М. Р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів : Олір, 1995. – 368 с.

Литвин Н. Віденський період уряду ЗУНР / Надія Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2009. – Вип. 18. – С. 268–272.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.

Нижанковський З. Суд і адвокати Дрогобича / З. Нижанковський // Дрогобиччина – земля Івана Франка: збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріалів. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : Наук. т-во ім. Шевченка, 1973. – С. 567–584.

Пацлавський В. Степан Витвицький у моїх споминах / Віктор Пацлавський // Дрогобиччина – земля Івана Франка: збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріалів. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : Наук. т-во ім. Шевченка, 1973. – С. 194–201.

Пацлавський В. Степан Витвицький у моїх споминах / Віктор Пацлавський // Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки в екзилі: документи і матеріали / упорядник О. Кучерук. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2007. – С. 239–244.

Петрів М. Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки : матеріали до бібліографії 19–20 ст.ст. / Михайло Петрів. – Львів : Наук. т-во ім. Т. Шевченка, 2001. – 260 с.

Петрів М. Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки в екзилі / Михайло Петрів // Режим доступу: <http://www.chasipodii.net/article/9172/?vsid=4f52bf70bc084b2b4d6ae520acdb621a>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Плав'юк М. Естафета вірних ідеалам української незалежності / Микола Плав'юк // Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки в екзилі: Документи і матеріали / упорядник О. Кучерук. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2007. – С. 5–12.

Прилуцький В. Витвицький Степан / В. Прилуцький // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та інш. – К.: «Укр. енциклопедія», 1998. – Т. 1. – С. 410.

Свобода // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; Уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 163.

Степан Витвицький // Войценко О. Профілі діячів Української Народної Республіки / О. Войценко. – Філадельфія: Б.в., 1980. – С. 13–20.

Степан Витвицький: (біографічний нарис) // Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки в екзилі: документи і матеріали / упорядник О. Кучерук. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2007. – С. 3–4.

Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки (в екзилі). – Дрогобич: Коло, 2004. – 16 с.

Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки в екзилі: документи і матеріали / упорядник О. Кучерук. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2007. – 248 с.

Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Хруслов Б. Г. Політична діяльність Українського національно-демократичного об'єднання (1925 – 1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Хруслов Борис Григорович ; Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2000. – 20 с.

Шалата М. Століття Дрогобицької «Просвіти» / Михайло Шалата // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2010. – Вип. 19. – С. 287–293.

Швед О. Степан Витвицький у національно-визвольному русі першої половини ХХ ст. / Ольга Швед // Галичина. – Івано-Франківськ, 2009. – № 15/16. – С. 202–208.

Швед О. Громадсько-політична діяльність Степана Витвицького в роки національно-визвольних змагань (1918 – 1923) / Ольга Швед // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2009. – Вип. 18: Західно-Українська народна республіка: До 90-річчя утворення – С. 564 – 570.

Швед О. П. Просвітницька діяльність Степана Витвицького на Дрогобищині в 1920 – 1930-х рр. / Ольга Швед // Наукові записки / Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. – Серія: Історія. – Тернопіль, 2010. – Вип. 2. – С. 59–63.

Швед О. П. Степан Витвицький: громадсько-політична діяльність / Ольга Швед. – Львів, Вид-во «Астролябія», 2010. – 180 с.

Швед О. П. Громадсько-політична діяльність Степана Витвицького : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Швед Ольга Петрівна ; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. – Львів, 2010. – 20 с.

Zhukovsky V. Vytvytskyu Stepan // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1994. – Vol. 5: St.–Z. – P. 675.

Меморіальні таблиці Степанові Витвицькому у м. Дрогобичі Львівської обл.
Фотографії Михайла Петріва. Липень 2011 р.

Титульні сторінки видань, присвячених Степанові Витвицькому.

Пам'ятник на могилі Степана Витвицького на українському кладовищі Святого Андрія (St. Andrew's Ukrainian Cemetery) в м. Баунд-Бруці (штат Нью-Джерсі, США).

ГАЛІП ТЕОДОТ МЕЛЕТІЙОВИЧ (псевд. і крипт. – Маг-ін, Немирич, Gracchus, Т. Г., Т. з-над Прута, Т. М., Г-п, Ф. Г., Ф. М. Г., **Θ. М. Г-п** та ін.) (19.06.1873, с. Волока, тепер Вижницького р-ну Чернівецької обл. – 6.04.1943, м. Брно, Чеська Республіка) – адвокат, доктор права, письменник, публіцист, редактор, державний, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч, голова Української радикальної партії Буковини (1907), посол Буковинського крайового сейму (1911), у період Західно-української народної республіки – член Української Національної Ради (1918–19), дипломат – керівник дипломатичної місії Української народної республіки в Римі (1920).

HALIP TEODOT (pseudonym. – Mag-in, Nemyrych, Gracchus, T. G., T. from over the Prut, T. M., H-p, F. G., F. M., **Θ. M. G-p**, and others) (19.06.1873, Voloka now Vyzhnytskyi dist., Chernivtsi reg. – 6.04.1943, Brno, the Czech Republic) – advocate, Doctor of Law, writer, publicist, editor, state, socio-political, cultural and educational activist, head of the Ukrainian Radical Party of Bukovina (1907), member of the Bukovinskyu region Sejm (1911), during the Western Ukrainian People's Republic – member of the Ukrainian National Council (1918–19), diplomat – head of the Ukrainian People's Republic diplomatic mission to Rome (1920).

Народився в с. Волока, тепер Вижницького р-ну Чернівецької області. Одно-класову школу закінчив у селі, опісля був зарахований до 4-го класу Чернівецької школи, а через рік – до Чернівецької гімназії. Після закінчення гімназії вступив на юридичний факультет Чернівецького університету, де у липні 1898 р. здобув ступінь доктора права. Того самого року відкрив у Чернівцях власну адвокатську канцелярію.

Під час навчання в університеті зачитується творами Тараса Шевченка, Івана Франка, Юрія Федьковича та переймається ідеями Михайла Драгоманова. На його

ідейно-патріотичні світоглядні погляди вплинуло спілкування з Осипом Маковесем, який підтримав літератора-початківця. Його твори зацікавили Василя Сімовича та подобалися Лесі Українці.

Від 1891 р. перші ліричні вірші друкують львівські та чернівецькі часописи «Бесѣда», «Православная Буковина», з 1894 р. – журнал «Зоря» та газета «Буковина». В 1894 р. Т. Галіп прийшов до читача з низкою ранніх поетичних творів. Його поетичний доробок подано у двох збірках: «Думки та пісні» (Чернівці, 1901) і «Дика рожа» (Станиславів, 1919). Кілька віршів уміщено в антології «Акорди» (Львів, 1903) та «Українська муза» (Київ, 1908). П'ять віршів для російського читача переклав Павло Грабовський і вніс до збірки «Песни Украины» (1898). У 2001 р. буковинський письменник Мірча Лютик переклав низку поезій Т. Галіпа румунською мовою. Сучасний читач може ознайомитися з п'ятнадцятьма його прозовими творами, поемою «Вибір стану» та поезією у прозі «Над Дністром» у першій книзі двотомника «Письменники Буковини» (Чернівці, 2001). У 1894 р. Т. Галіп дебютує на шпальтах чернівецької «Буковини» з першим своїм публіцистичним нарисом «Коло груби». Пізніше друкував талановиту публіцистику, яка нашими сучасниками характеризується як віддзеркалення проблем українства кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Яскравими є його публіцистичні статті про громадсько-політичні, соціально-економічні та культурно-освітні проблеми українців Буковини, які публікувалися на шпальтах «Народної справи» та «Громадянина». У 1895 р. дебютував у чернівецькій «Буковині» з новелою «Чужинець» та з першою повістю «Перші зорі», на яку Іван Франко написав відгук, а Агатангел Кримський – рецензію. Увага до творчості 22-річного студента правничого факультету Чернівецького університету з боку таких визнаних літературних авторитетів – факт уже сам собою промовистий. У 1895 р. в «Неділі» – ілюстрованому додатку до «Буковини» – опублікував статтю «Повстане українсько-руського письменництва».

Попри літературну діяльність вів успішну адвокатську практику. «Метушня адвокатського життя не сприяє літературній праці», читаємо в його автобіографії. Однак молодий адвокат зумів поєднати письменницький талант з професійною діяльністю. В 1900 р. видав популярну юридичну книгу «Домашній писар» як збірку взірців юридичного оформлення документів та листів. В той самий час, сповнений прагненням прислужитися українській справі, бере активну участь в українському національному житті Буковини. Під впливом Івана Франка формуються його радикальні суспільно-політичні погляди. Працює з прогресивною пресою, бере участь у діяльності літературно-громадських організацій та публікується у виданнях «Буковина», «Рідний край», «Літературно-науковий вістник», «Народна справа» та «Громадянин». Активною є його громадська діяльність: наприкінці 90-х рр. ХІХ ст. збирає кошти для

чернівецького товариства «Руський народний дім»; активно долучається до відзначення 100-літнього ювілею «Енеїди» Івана Котляревського; виступає на «Федьковичевих святах», вважаючи Юрія Федьковича першим свідомим українцем і демократом на Буковині; збирає кошти на спорудження пам'ятника Тарасові Шевченкові в Києві та надгробка ідейному побратимові Михайлу Драгоманову, борцеві за національне відродження М. Ковалевському (зведенням надгробка опікувався особисто). У травні 1905 р. зібрав у Вижниці народне віче, на якому піддав гострій критиці політику депутатів до парламенту за недемократизм і за зловживання становищем у власних інтересах. Для новоствореної восени 1905 р. Народно-демократичної партії під назвою «Національна Рада русинів на Буковині» спільно з Левом Когутом пише програму, в якій наголошується на необхідності підтримувати й зміцнювати національну силу, єдність і самостійність українського народу, забезпечити вільне вживання української мови в діловодстві, школах, церквах. Активно підтримує боротьбу за відкриття українського університету у Львові, яка з новою силою спалахнула в 1905–07 рр. Виступаючи 27 січня 1907 на вічі, він, зокрема, висловив переконання, що це одна з найважливіших справ національного розвитку на всіх західноукраїнських землях.

За політичними світоглядними орієнтирами під час навчання входив до студентської русофільської громади, дописував до часопису «Бес'єда». Під впливом ідей Михайла Драгоманова відійшов від москвофільства, належав до засновників, а у червні 1907 р. став очільником Української радикальної партії Буковини, членами якої були здебільшого молоді інтелігенти, які виступали проти експлуатації та підтримували страйкову боротьбу. Закликаючи українське громадянство Буковини до згуртування в сильну партію, він доступно формулює її завдання: «Це партія, що виступає гостро проти всякої кривди, хоче дійти до її кореня і ту кривду знищити, а натомість хоче до кореня переробити увесь лад на добро робочим людям».

Друкований орган партії – «Народна справа» (1907–08) виходив на кошти та за редакцією Т. Галіпа. У вміщуваних у газеті публікаціях висвітлюється життя української громади Буковини, а також публікуються статті як місцевих авторів, так і авторів з цілої України. Продовженням «Народної справи» стала газета «Громадянин» (1909–11), в якій серед інших друкувалися його публіцистичні статті, що були націлені на пробудження національної самосвідомості та громадянської активності українського люду.

Теодот Галіп активно займався поширенням січового руху на Буковині з часу заснування 2 листопада 1902 р. у м. Кіцмані першого товариства «Січ» на Буковині, організатор буковинських «Січей», а з 1907 р. очолював «Союз Січей» на Буковині. За його керівництва активізувалася діяльність січовиків щодо ліквідації неписьмен-

ності, регулярно проводилася читання і обговорення українських часописів, щонеділі відбувалися пожежно-гімнастичні курси. У квітні 1907 р. «Союз Січей» розпочав видавати неперіодичний часопис «Вісти з Січі». Брав участь в урочистому Січовому святі 31 травня 1909 р. у Коломиї, влаштованому з нагоди 200-ліття Полтавської битви й присвяченому Іванові Мазепі.

Обраний у 1911 р. послом Буковинського крайового сейму, звинувачує цісарські власті в байдужості до запитів селянства. У цей самий час викладає на курсах вищої народної освіти ім. Степана Смаль-Стоцького. Під час Першої світової війни у складі австрійської армії воював на фронті. З розпадом Австро-Угорської імперії повернувся до Чернівців. Брав активну участь у суспільно-політичному житті краю: був головою товариства «Українська воля», членом усіх культурно-освітніх українських товариств у Чернівцях, організував Буковинське віче (1918), на якому, зокрема, проголошено приєднання північної Буковини до України.

Після окупації Буковини румунськими військами як делегат Українського крайового комітету їде до Києва з метою роз'яснення урядові Української народної республіки (УНР) політичної ситуації на Буковині. Невдовзі переходить на службу до МЗС УНР (кінець 1918 – 1920 р.) та на одній з ключових нарад разом з відомими вченими і політиками – професорами Овксентієм Богаєвським, Богданом Кістяківським, Отто Ейхельманом, міністром Миколою Василенком, отаманом Сливинським, а також Сергієм Шульгіним, Надією Суровцевою, Суховерським та іншими – висловився за приєднання Криму до України. Нещодавно, завдяки пошукам відомого конституціоналіста Петра Стецюка, надбанням громадськості та наукової спільноти став підготовлений Теодотом Галіпом законопроект «Основні права і обов'язки українських громадян». На думку дослідника, цей законопроект задумувався як проект конституційного закону, а, можливо, навіть і як складова майбутньої Конституції УНР. Особливістю цього законопроекту є підкреслене ставлення його автора до конституційно-правового статусу сім'ї, її значення для майбутньої Української держави, піклування про українську молодь, закріплення права українських громадян на працю і соціальний захист. На думку П. Стецюка, така особлива увага Теодота Галіпа до проблем материнства, становища і подальшої долі молоді, робітників, зокрема їхнього права на працю і на соціальний захист, помітно підсилила б соціальний характер майбутньої Української держави, в такий спосіб наблизивши її до конституційних держав Європи.

У 1919 р. стає членом делегації УНР на Мирну конференцію в Парижі і працює у відділі преси делегації. В 1920 р. працював на посаді радника дипломатичної місії УНР у Римі, а згодом – керівником місії, уклав чисельні меморандуми про боротьбу України за свою державність і передав їх у посольства різних країн. У цей час він

спільно з маркізом Франческіні заопікувався виданням італійською мовою книги «Італія і Україна». Дописи з Риму надсилав до «Української трибуни» (Варшава, 1921–22).

Повернувшись до Відня, входив до складу Директорії УНР (листопад 1921 – грудень 1922). До весни 1923 р. продовжував жити у Відні як звичайний емігрант. Творчий набуток емігрантського періоду – повість-хроніка «Нерівна гра», в якій автор прагне осмислити події на Буковині напередодні Першої світової війни. Навесні 1923 р. переїхав до м. Хуста. Тут відновлює свою адвокатську практику, співпрацює з редакцією газети «Русин», яка виходила в Ужгороді, пише статті на актуальні політичні та економічні теми, а також займається педагогічною та науковою діяльністю, зокрема бере участь у роботі Українського наукового з'їзду в Празі (1926), де виступає з рефератом про звичаєве спадкове право на Верховині. В 1927 р. завершує правничу розвідку «Про участь громадянства в карнім судочинстві», в якій подає свої міркування щодо необхідності реформування суду присяжних. У 1929 р. в «Науковому збірнику товариства «Просвіта» в Ужгороді опубліковано його ґрунтовне дослідження «Звичаєве спадкове право на Верховині як джерело діючого права». В різні часи читав лекції з кримінального права на факультеті права та суспільних наук Українського Вільного Університету в Празі, був членом Українського правничого товариства в Ч.С.Р.

Брав активну участь у підготовці «Української Загальної Енциклопедії», до якої написав низку статей, зокрема багату на буковинознавчий матеріал статтю «Буковина в 1849–1914». У Хусті творить свою третю повість «Панки і підпанки», в якій описані події напередодні світової війни. В цей період його прозові твори друкували «Канадський Фармер» (1928. – Ч. 28–36) та чернівецький «Час» (1937. – 5 січ. – 10 лют.). Ліричний цикл віршів «Хризантеми» вмістив 1934 р. львівський часопис «Назустріч», мемуари «З моїх споминів» публікувалися у «Краківських вістях» (1943). У березні 1939 р., перед наступом угорських військ на Хуст, виїхав у м. Брно.

Дружина та єдиний син Т. Галіпа померли в період його перебування на вимушеній еміграції у Хусті (1923).

Теодот Галіп помер 6 квітня 1943 р. у м. Брно (Чеська Республіка), там і похований.

До творчої спадщини Теодота Галіпа належать його мемуари «З моїх споминів», більша частина яких уперше побачила світ у «Краківських вістях» (7.03.–14.04.1943), а до сучасного читача повна версія його спогадів потрапила через публікацію в «Буковинському журналі». Його поезія та прозові твори друкувалися, починаючи від 1891 р. у чернівецьких, львівських, варшавських та канадських часописах.

Творчість Т. Галіпа виїмково представлена сучасникам завдяки публікаціям його поетичних добірок у перевиданнях антологій: «Акорди» (1992), «Українська Муза» (1993) та циклу віршів «Хризантеми» (1999).

Життєписна інформація Т. Галіпа вміщена в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Енциклопедії сучасної України», «Українській загальній енциклопедії», «Українській літературній енциклопедії», а також у енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах» (В. Парубій, Н. Браїлян). У періодиці 1990-х рр. вміщено портретно-оглядові статті М. Івасюка та Ф. Погребенника про адвоката. Участь Т. Галіпа в національному русі українців Буковини поч. ХХ ст. розкрито в монографії О. Добржанського; мовних аспектів його творчості торкнулася Л. Тарновецька-Ткач. Про життєвий і творчий шлях Т. Галіпа є ґрунтовна стаття Б. Мельничука в хрестоматії «Письменник Буковини».

Діяльність Т. Галіпа у діяльності товариства «Січ» розкрито у дослідженнях М. Гуйванюка про січовий рух у Галичині та Буковині. Громадській та дипломатичній діяльності Т. Галіпа присвячена стаття П. Брицького. Його законопроект «Основні права і обов'язки українських громадян» стали предметом наукового дослідження науковців-конституціоналістів П. Стецюка, Н. Стецюк та Н. Єфремової. Партійна діяльність Т. Галіпа описана у науковому дослідженні О. Яремко про політичні партії Буковини.

Найґрунтовніший життєпис та дослідження творчої спадщини Теодота Галіпа, як письменника, поета, публіциста, громадсько-культурного діяча, правника та дипломата, написала О. Колодій: «І серця мого кров прийми!..» (2008). Цій авторці належить тема наукового дослідження «Теодот Галіп: життя і творчість» (2006).

7 травня 2003 р. заходами Українського товариства охорони пам'яток у Чернівцях на стіні будинку (вул. Івана Франка, 3), в якому жив і працював Теодот Галіп, відкрито меморіальну таблицю з таким написом:

**У ЦЬОМУ БУДИНКУ ЖИВ
З 1907 ПО 1914 Р.
УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ
ТЕОДОТ ГАЛІП
1873 – 1943 РР.**

Твори

- [Автобіографічна замітка і поетична добірка] // Українська муза: Поетична антологія / За ред. О. Коваленка. – Київ, 1908. – Вип. 9; Перевидання: К.: АТ «Обереги», 1993. – С. 863–870.
- Буковина в 1848–1914 // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 3. – С. 674–678.
- Дика рожка: десять поезій. – Станіславів : Друк. Є. Вайдельфельда, 1919. – 12 с.
- Домашній писар: збірка примірів, як укладати різні письма. – Чернівці: Друкарня тов. «Руська рада», 1900. – 47 с.
- Думки та пісні. – Чернівці: Друкарня тов. «Руська Рада» під зарядом В. Секерського, 1901. – 36 с.
- З моїх споминів // Краківські вісті. – 1943. – 7 берез. – 14 квіт.
- З моїх споминів // Краківські вісті. – 1943. – Чис. 47. – С. 3–4; Чис. 50. – С. 3–4; Чис. 52. – С. 3; Чис. 53. – С. 3; Чис. 54. – С. 3; Чис. 55. – С. 3; Чис. 58. – С. 3–4; Чис. 61. – С. 3; Чис. 62. – С. 3; Чис. 63. – С. 3; Чис. 64. – С. 3; Чис. 66. – С. 3; Чис. 68. – С. 3; Чис. 70. – С. 3; Чис. 72. – С. 3–4; Чис. 73. – С. 3–4; Чис. 78. – С. 3.
- З моїх споминів // Буковинський журнал. – 1994. – Чис. 1–2. – С. 152–179; Чис. 3–4. – С. 71–100.
- Звичаєве право спадкове на Верховині // Український науковий з'їзд у Празі 3–7 жовтня 1926 р. – Прага, 1928. – С. 34–35.
- Звичаєве спадкове право на Верховині jako джерело діючого права // Науковий збірник Т-ва «Просвіта». – Ужгород, 1929. – Т. 4. – С. 259–266.
- «І серця мого кров прийми!..»: поетична добірка (републікація О. Колодій) // Буковинський журнал. – 2000. – № 3/4. – С. 145–155.
- Микола Васильович Ковалевський: спомини // Літературно-науковий вісник. – 1909. – Т. 45. – С. 371–379; 537–547.
- Нерівна гра: Повесть-хроніка // Канадійський фермер. – 1928. – Чис. 28–36.
- Один день в буковинському селі // Рідний край. – Полтава. – 1906. – № 14. – С. 5–6.
- Основні права і обов'язки українських громадян: Законопроект // Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Оп. 1. – Ф. 4465 с. – Спр. 447. Передрук: Стецюк П. Конституційний проект Теодота Галіпа «Основні права і обов'язки українських громадян» // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2000. – Випуск 35. – С. 166–170.
- Панки і підпанки: Бувальщина // Час. – 1937. – 5 січ. – 10 лют.
- Перші зорі: Оповідане // Житє і слово. – Львів, 1896. – Кн. 1. – С. 39–52.
- [Поетична добірка] (републікація Б. Мельничука) // Письменники Буковини: хрестоматія: у 2 ч. / упоряд. Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. – Чернівці: Прут, 2001. – С. 339–354.
- Повстане українсько-руського письменництва // Неділя: ілюстрований додаток до «Буковини». – 1895. – Чис. 14, 15.

Про участь громадянства в карнім судочинстві. – Ужгород, 1927.

Українська народня школа на Буковині // Рідний край. – Полтава. – 1906. – № 22. – С. 3–4.

Хризантеми (з лірики мандрівника) // Українська мова і література. – 1999. – Чис. 21/24. – С. 5. (републікація Ф. Погребенника).

Справозданне з будови надгробку Мик. ВаС. Ковалевському // Літературно-науковий вісник. – 1909. – Т. 48. – С. 208.

Література

Адвокатура // Никифорак М. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918рр.) / Михайло Никифорак. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 227–237.

Брайля Н. Галіп Теодот Мелетійович / Н. Брайля // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника / Національна академія наук України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Науково-дослідний інститут пресознавства ; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2010. – Вип. 17. – С. 351–352.

Брицький П. П. Письменник Теодот Галіп – громадський діяч і дипломат / Брицький П. П., Добржанський О. В., Юрійчук Є. П. // Брицький П. П. Буковинці у боротьбі за українську державність (1917–1922 рр.) – Чернівці : Вид-во «Золоті литаври», 2007. – С. 345–364.

Брицький П. П. Письменник Теодот Галіп – громадський діяч і дипломат / Брицький П. П., Добржанський О. В. // Брицький П. П., Добржанський О. В. Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР. – Чернівці: Вид-во «Золоті литаври», 2007. – С. 186–203.

В. С. Тодот Галіп : [некролог] / В. С. // Львівські Вісті. – 1943. – Чис. 83.

Галіп Теодот // Романенчук Б. Азбуковник: Енцикл. укр. л-ри. – Філадельфія, 1973. – Т. 2. – С. 328–329.

Галіп Теодот // Енциклопедія українознавства: Словникова частина / За ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 351–352.

Галіп Теодот // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 1. – С. 718.

Галіп Теодот // Українські письменники діаспори: Матеріали до бібліографічного словника / Авт.-укл.: О. Білик, Г. Гамалій, Ф. Погребенник. – К., 2006. – Част. 1. – С. 71–74.

Гуйванюк М. Р. Січковий рух у Галичині й на Буковині (1900–1914 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Гуйванюк Микола Романович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2002. – 21 с.

Гуйванюк М. Січковий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.) / Микола Гуйванюк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 254 с.

Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Олександр Добржанський. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574 с.

Єфремова Н. В. Праця Теодота Галіпа «Основні права і обов'язки українських громадян» та її місце в історії української конституційно-правової думки / Єфремова Н. В. // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 11. – С. 58–62.

Івасюк М. Теодот Галіп / Михайло Івасюк // Молодий буковинець. – 1991. – 22 берез.

Колодій О. «Невільно бути глухим і байдужим...» (про публіцистику Теодота Галіпа) / Оксана Колодій // Буковинський журнал. – 2003. – Чис. 3/4. – С. 148–165.

Колодій О. В. Теодот Галіп: життя і творчість : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Колодій Оксана Віталіївна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2006. – 20 с.

Колодій О. Теодот Галіп: «Москвофільство – партія мертва...» / Оксана Колодій // Дзвін. – 2001. – № 7. – С. 131–133.

Колодій О. Галіп Теодот Мелетійович / Оксана Колодій // Енциклопедія сучасної України. [Головна Редакційна колегія: Дзюба І. М., Жуковський А. І., Железняк М. Г. та інш.]. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Т. 5: Вод-Гн. – С. 345–346.

Колодій О. «І СЕРЦЯ МОГО КРОВ ПРИЙМИ!...» (про Теодота Галіпа – письменника, юриста, дипломата) / Оксана Колодій. – Чернівці: Книги-XXI, 2008. – 256 с.

Кримський А. Ю. Теодот Галіп. «Перші зорі» / А. Ю. Кримський // Кримський А. Ю. Твори: в 5 т. – К.: Наук. думка, 1972. – Т. 2. – С. 482–489.

Мельничук Б. І. Теодот Галіп / Б. І. Мельничук // Письменники Буковини: хрестоматія: в 2 ч. / упоряд. Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. – Чернівці: Прут, 2001. – Ч. 1. – С. 333–339.

Павлишин О. Й. Формування та діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 – червень 1919 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Павлишин Олег Йосипович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.

Парубій В. І. Галіп Теодот / В. І. Парубій // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1997. – Вип. 4. – С. 44–45.

Погребенник Ф. П. Галіп Теодот Мелетійович / Ф. П. Погребенник // Українська літературна енциклопедія: в 5 т. / Редкол.: І. О. Дзевєрін (відповід. ред.) та ін.. – К. : Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. – Т. 1: А–Г. – С. 382.

Романюк М. М. Українські часописи Північної Буковини (1870–1940 рр.): історико-бібліографічне дослідження / Романюк М. М., Галушко М. В. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич. – Львів: Фенікс, 1999. – 428 с.

Стецюк Н. В. Конституціоналізм в українській політичній і правовій думці (середина XIX – кінець 80-х років XX ст.): авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Стецюк Наталія Василівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2003. – 22 с.

Стецюк П. Конституційний проект Теодота Галіпа «Основні права і обов'язки українських громадян» / Петро Стецюк // Вісник Львівського університету. Серія: юридична. – 2000. – Вип. 35. – С. 166–170.

Тарновецька-Ткач Л. О. Українська мова у творах Теодота Галіпа та її соціальна репрезентація на Буковині в кінці XIX століття / Л. О. Тарновецька-Ткач // Науковий вісник Чернівецького університету, 1999. – Вип. 81: Слов'янська філологія. – С. 82–96.

Теодор Галіп [некролог] // Рідна земля. – Львів. – 1943. – Чис. 16.

Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упорядк. В. А. Просалової. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.

Франко І. Теодот Галіп. Перпі зорі: Оповіданє / Іван Франко // Іван Франко. Зібрання творів у 50 т. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1981. – Т. 30. – С. 221–239.

Яремко О. Г. Політичні партії Буковини (кінець XIX ст. – 1940): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Яремко Оксана Георгіївна; Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2011. – 20 с.

Halip Teodot // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto; Buffalo; London. – 1984. – Vol. II. G–K. – P. 116–117.

Меморіальна таблиця Теодотові Галіпу в м. Чернівцях.
Фотографія Михайла Петріва. Липень 2011 р.

18

Wien VIII Josefstädterstr. 7/9 '1

Do Pana Tolosbi
Українського Правничого Товариства
в Празі.

Вашею добродією: Маме
Толова.

Сам я був за квітні промитий Пан
Толовою і мене в квітні Україн-
ського Правничого Товариства,
який був позначений на феліксангації
мн.: членство С. Мушкетера і приду-
мовою підписання в. Ангелістона.

З глибокою повагою

Микола Таліт
губернатор Праги.

/ Association v. d. r. /

Автограф заяви Теодота Галіна
про вступ до «Українського правничого товариства в Ч.С.Р.». Відень, 4.06.1923 р.
Джерело: ЦДАВО України. - Фонд 383. - Опис 2. - Справа 2. - С. 18.
Публікується вперше.

ГОЛУБОВИЧ СИДІР (ІЗИДОР) ТИМОФІЙОВИЧ (псевд. і крипт. – Гл. С., Рогатинович Сидір) (6.03.1873, с. Товстенке, тепер Чортківського району Тернопільської обл. – 12.01.1938, м. Львів) – адвокат, доктор права, редактор, журналіст, видавець, державний і громадсько-політичний діяч, депутат віденського парламенту (1911–18), посол Галицького сейму (1913–14), у період Західно-української народної республіки – член Української Національної Ради, прем'єр-міністр ЗУНР (1918–19), міністр фінансів, торгівлі й промисловості, внутрішніх справ ЗУНР (1918–19), голова Української народно-трудової партії (1924–25).

HOLUBOVYCH SYDIR (pseudonym. – Gl. S., Rohatynovych Sydir) (6.03.1873, Tovstenke, now Chortkiv dist., Ternopil reg. – 12.01.1938, Lviv) – advocate, Doctor of Law, editor, journalist and publisher, state and social and political activist, member of the Austro-Hungarian Parliament (1911–18), member of the Galician Sejm (1913–14), during the Western Ukrainian People's Republic – member of the Ukrainian National Council, Prime Minister of ZUNR (1918–19), Minister of Finance, Trade and Industry, Internal Affairs of ZUNR (1918–19), Head of the Ukrainian National Labour Party (1924–25).

Народився в с. Товстенке, тепер Чортківського району Тернопільської обл. Навчався в народній школі в с. Копичинцях та гімназії в Тернополі (1885–1893). Правничу освіту здобув на юридичному факультеті Львівського університету. Брав активну участь в українському студентському русі, зокрема у масових акціях боротьби за відкриття українського університету у Львові, був головою студентського товариства «Академічна Громада». Цікавився усіма проявами українського національного життя й передусім новим письменством. Започаткував видання «Світової бібліотеки», де мали з'являтися кращі твори українських та світових письменників.

Ступінь доктора права здобув у Львівському університеті (1902). Переїхав до Тернополя, де працював адвокатом, у 1904 р. відкрив власну адвокатську канцелярію. В Тернополі за короткий час зарекомендував себе вправним адвокатом. Виступав захисником на політичних процесах, зокрема в 1908 р. разом з Костем Левицьким, Володимиром Загайкевичем, Володимиром Старосольським та Теофілом Окуневським захищав українського студента Львівського університету Мирослава Січинського на львівському процесі (30.06.1908) за звинуваченням у вбивстві намісника Галичини, польського графа Потоцького. Разом з адвокатами Анатолієм Косом, Костем Левицьким, Володимиром Охримовичем, Володимиром Старосольським, Кирилом Трильовським та ін. (загалом 20 осіб) захищав українських студентів, які домагалися відкриття українського університету у Львові, на судовому процесі (12.02.–липень 1911) під назвою «процес 101 студента». Крім адвокатської діяльності, був активним громадсько-політичним та культурно-освітнім діячем Тернопільщини: голова філій товариств «Просвіта» та «Сокіл» (1904–14); засновник філії «Сільського Господаря»; співзасновник та один з керівників «Повітового кредитового товариства», «Подільського союзу кооператив»; організатор створення та довголітній директор ошадно-кредитного товариства «Народний дім» (згодом з нього утворилося товариство «Будучність», яке утримувало фабрику «Калина»). За його головування філія «Просвіти» 1913 р. придбала кілька будинків у Тернополі і заснувала перед Першою світовою війною велику «Селянську бурсу».

За політичними переконаннями був прихильником Української національно-демократичної партії (УНДП), до лав якої вступив ще у студентські роки. Виразну політичну кар'єру розпочав у Тернополі: був членом керівного органу партії Народного комітету та секретарем політичного товариства «Подільська рада» (1906–14); заснував газету «Подільський голос» – друкований орган окружної організації УНДП, яка виходила за його редакцією і при його фінансовій підтримці (1904–06). Це був перший на Тернопільщині часопис народовського спрямування. Упродовж 1909–1912 рр. був засновником і редактором двотижневика «Подільське слово», а також автором чисельних редакційних статей. У 1906 р. організував масовий український вічевий рух, одним з основних гасел якого була вимога запровадження демократичної виборчої реформи до австрійського парламенту. Сидора Голубовича обирали депутатом віденського парламенту від УНДП (19.06.1911), де він увійшов до складу Українського парламентського союзу на чолі з Костем Левицьким. Спільно з іншими послами Галичини влився у гостру політичну боротьбу за досягнення програмних завдань УНДП, а саме: розширення прав і свобод українського населення імперії, прийняття демократичного закону про вибори до Галицького сейму, заснування українського

університету; захист прав української мови у судах та інших державних установах. Крім діяльності в парламенті, проводив народні віча, які масово відбувалися на Тернопільщині. 30 червня 1913 р. його обрали послом Галицького сейму від Збараського повіту, а 10 липня того самого року став членом Українського сеймового клубу.

З початком Першої світової війни перебував у Відні. Від серпня 1914 р. входив до Українського Допомогового Комітету, з 1 серпня 1914 р. – до Головної Української Ради, найвищого політичного органу українців Австро-Угорщини, з 5 травня 1915 р. – до Загальної Української Ради у Відні, співпрацював з Союзом Визволення України. Член Української парламентської репрезентації у Відні, яка була політичним проводом галицьких українців. Восени 1915 р. переїхав до Львова. У 1916 р. став керівником Центрального банку і очолив редакцію газети «Українське слово», яка видавалася у 1915–1918 рр. Був автором деяких редакційних статей, які публікував під псевдонімом та власним ім'ям, зокрема 1917 р. поміщені його статті: «На тернопільській пожарині», «З тернопільських настроїв» і «З тернопільського побоевища», у яких передав картину руйнування Тернополя в роки війни.

Сидір Голубович – активний учасник державотворення Західно-української народної республіки (ЗУНР): брав участь в засіданні Української Національної Ради (УНРада) у Львові 18–19 жовтня 1918 р., яка проголосила створення ЗУНР. Від 9 листопада 1918 р. він державний секретар судівництва у першому уряді ЗУНР – Державному секретаріаті, один з авторів тимчасової конституції та законів республіки. Від середини грудня 1918 р., після відставки Костя Левицького, очолив уряд ЗУНР, який від 21 листопада розміщувався у Тернополі. 9 січня 1919 р. на сесії УНРади в Станиславіві затверджений головою уряду ЗУНР – Ради державних секретарів. В цьому уряді обіймав також посади міністрів – Державного секретаря фінансів і Державного секретаря торгівлі й промисловості. Уряд під його керівництвом здійснив вагомі заходи з метою розбудови держави за умов польсько-української війни, провів чималу роботу з налагодження державного будівництва, утвердження законності, забезпечення стабільності в суспільстві, створення боездатної армії. Однією з перших зовнішньополітичних акцій уряду стало затвердження УНРадою рішення про возз'єднання з Українською народною республікою (УНР). Під його керівництвом за домовленістю з урядом УНР впродовж першого кварталу 1919 р. в Галичину надійшла суттєва допомога харчами: 233 вагони збіжжя, 730 – цукру, 127 – інших продуктів харчування та 5 млн. гривень на закупівлю картоплі. Певну підтримку отримано від урядів Угорщини та Ч.С.Р. У цей самий період відбулася реформа державних та місцевих органів влади, правоохоронних органів, збройних сил, судової системи.

9 червня 1919 р. УНРада та Державний секретаріат ЗУНР запровадили диктатуру на території ЗоУНР, а Євгена Петрушевича, як голову УНРади, призначили Диктатором. У новоствореному уряді – Раді уповноважених – Сидір Голубович обійняв посаду Уповноваженого з внутрішніх справ. Після переходу керівництва ЗУНР та Української галицької армії на територію УНР перебував у Кам'янці-Подільському. У листопаді того самого року разом з Є. Петрушевичем та іншими керівниками ЗУНР виїхав до Відня. До складу уряду ЗУНР в екзилі не ввійшов, однак за дорученням уряду вів перемовини з зарубіжними політичними силами. У 1923 р. повернувся до Львова, тут був одним з лідерів Української трудової партії, після її розколу в квітні 1924 р. заснував й очолив Українську народно-трудова партію, на основі якої створено партію «Українське національно-демократичне об'єднання» (УНДО) – найвпливовішу легальну українську партію міжвоєнного періоду в Галичині. Брав участь у засіданнях її Центрального комітету (1925–26), однак після Народного з'їзду УНДО в грудні 1926 р. припинив партійну діяльність. Був в числі українських адвокатів-засновників «Союзу Українських Адвокатів у Львові» у 1923 р. У подальшому займався адвокатською діяльністю спочатку у Львові, а в 1931–37 рр. – у містечку Заложці, тепер смт. Залізці Зборівського р-ну Тернопільської обл.

«Політик-практик, що знає дійсність на галицькій провінції, людина з окремим зацікавленням для економічних питань, а водночас людина виїмкової погоди Духа, виїмкових товариських прикмет, стихійний оптиміст, що ніколи не піддається паніці, що не знає безвихідних ситуацій», – так характеризує постать Сидора Голубовича його сучасник Михайло Струтинський.

Сидір Голубович помер 12 січня 1938 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі, на надмогильному камені поміщено скромний напис:

**Др. ІЗИДОР ГОЛУБОВИЧ. ПРОЖ. ЛІТ 65. †
12.1.1938 р. ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!**

До творчої спадщини Сидора Голубовича належать його чисельні публіцистичні статті, виступи в парламенті і сеймі, депутатські та посольські запити, звіти про депутатську й посольську діяльність, які публікувалися в галицькій періодиці, зокрема в друкованих органах УНДП «Подільський голос», «Подільське слово», «Свобода» та ін. У цих виданнях публікувалися й біографічні довідки про нього.

Життєписна інформація вміщена в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Енциклопедії сучасної України», «Енциклопедії Львова», «Тернопільському енциклопедичному словнику», «Українській загальній енцикло-

педії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також в інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю» та Чорновол І. «199 депутатів Галицького сейму». Короткі відомості про С. Голубовича подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.).

Дослідники ЗУНР у контексті своїх зацікавлень частково торкалися постаті Сидора Голубовича, аналізуючи діяльність очолюваного ним уряду. Чимало цікавої інформації про адвоката можна знайти у працях щодо окремих аспектів розвитку парламентаризму в Галичині та виборчих кампаній до Галицького сейму й віденського парламенту. Справжнім поверненням його постаті до нашого сучасника стали всебічні дослідження П. Гуцала. Помітними є ґрунтовні дослідження діяльності Сидора Голубовича, автором яких є О. Кравецька, про громадсько-політичну діяльність в 1906–14 рр. та його урядову діяльність у період ЗУНР. Цей період його діяльності висвітлюється також у біографічних довідках К. Курилишина та М. Лазаровича.

У 1934 р. побачив світ «Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові», в якому Л. Ганкевич, підсумовуючи десятирічну діяльність СУА, зазначає те, що Сидір Голубович став одним з засновників цього товариства.

На честь Сидора Голубовича названо вулицю у м. Тернополі (1999). Національний банк України в 2008 р. у серії «Видатні особистості України» випустив ювілейну монету з портретом адвоката.

31 жовтня 2008 р. на фасаді ЗОШ № 4 м. Тернополя, в приміщенні якої від 21 листопада 1918 р. до 2 січня 1919 р. містився уряд ЗУНР, відкрито меморіальну таблицю з барельєфом Сидора Голубовича (скульптор – Іван Сонсядло, архітектор – Данило Чепель) з таким написом:

**Тут працював
громадсько-політичний діяч,
голова уряду ЗУНР,
уродженець Тернопільщини
СИДІР ГОЛУБОВИЧ
(1873 – 1938)**

Література

Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 68–90.

Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. (на матеріалах Галичини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Бойчук Андрій Юрійович ; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2011. – 20 с.

Ганкевич Л. Десятиліття Союзу Українських Адвокатів / Лев Ганкевич // Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів, 1934. – С. 38–73.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. – Серія юридична. – 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Гловацький Іван Юхимович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 18 с.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Голубович Сидір // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 74.

Голубович Сидір // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 408–409.

Голубович Сидір // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 11.

Голубович Сидір // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Stanisлавів ; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 1. – С. 814.

Голубович Сидір // Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – С. 126–127.

Голубович Сидір (Ісидор) // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 370–372.

Голубович Сидір (Ісидор) // Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавель Третяк І. Я., 2012. – С. 19–20.

Голубович Сидір Тимофійович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 39–40.

Горбатенко В. П. Голубович Сидір / Горбатенко В. П., Чисніков В. М. // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та інш. – К.: «Українська енциклопедія», 1998. – Т. 1: А–Г. – С. 612.

Гуцал П. Сидір Голубович / Петро Гуцал // Рада: Інформаційно-методичний вісник. – 2005. – № 6. – С. 52–55.

Гуцал П. Голубович Сидір Тимофійович / Петро Гуцал // Енциклопедія сучасної України. – К., 2006. – Т. 6. – С. 120.

Гуцал П. Голубович Сидір (Ісидор) Тимофійович / Петро Гуцал // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 1: А–Й. – С. 387.

Гуцал П. Голубович Сидір (Ісидор) Тимофійович / Петро Гуцал // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника / Національна академія наук України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Науково-дослідний інститут пресознавства ; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2010. – Вип. 17. – С. 99–101.

Гуцал П. Сидір Голубович: штрихи до політичного портрета / Петро Гуцал // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 1999. – Вип. 8. – С. 53–55.

Гуцал П. Сидір Голубович – голова уряду ЗУНР / Петро Гуцал // Тернопілля'97–98: регіональний річник. – Тернопіль: Збруч, 2002. – С. 114–116.

Д-р Сидір Голубович: (посмертна згадка) // Життя і знання. – Львів, 1938. – С. 93. – Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів. 1800–1939. / І. Ю. Гловацький. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 210.

Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.

Кравецька О. Громадсько-політична діяльність Сидора Голубовича у 1906–1914 рр. / Оксана Кравецька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 2.

Кравецька О. Урядова діяльність Сидора Голубовича в період державотворення ЗУНР (1918–1919) / Оксана Кравецька // Мандрівець. – 2009. – №4. – С. 45–50.

Кравченко О. Сидір Голубович / Осип Кравченко // Ювілейна книга української гімназії у Тернополі. 1898–1998. – Тернопіль ; Львів, 1998. – С. 654.

Кутугяк М. В. Історія української націонал-демократії (1919–1929). Т. 1. / М. В. Кутугяк. – Київ ; Івано-Франківськ, 2002. – 535 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм в системі колониального управління Австро-Венгриєю : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук. – М., 1953. – 20 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм – знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914) / В. С. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Вип. 4. – С. 5–19.

Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.) / В. С. Кульчицький. – Львів, 1965. – 66 с.

Курилишин К. Голубович Сидір / Костянтин Курилишин // Західно-Українська народна республіка. 1918–1923: уряди; постаті / Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. – Львів, 2009. – С. 120–125.

Лазарович М. Активні діячі ЗУНР на Тернопільщині / Микола Лазарович // Журнал І. – 2010. – Число 63.

Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців, 1848–1914: на підставі споминів / Кость Левицький. – Львів, 1926. – 300 с.

Лепісевич П. М. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914 – 1916 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Лепісевич Петро Миронович; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 20 с.

Литвин М. р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів: Олір, 1995. – 368 с.

Литвин Н. Віденський період уряду ЗУНР / Надія Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2009. – Вип. 18. – С. 268–272.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів: Світ, 1997. – 192 с.

«Ми поляжем, щоб славу і волю і честь, Рідний край, здобути Тобі» (С. Т. Голубович) // Солдатенко В. Проект «Україна». 1917–1920 рр. Постаті / В'ячеслав Солдатенко. – Харків: Фоліо, 2011. – С. 345–350.

Мікула О. І. Правові основи організації і діяльності Галицького крайового сейму (1861 – 1918 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Мікула Оксана Іванівна; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 18 с.

Павлишин О. Голубович Сидір / Олег Павлишин // Енциклопедія Львова. – Львів: Вид-во «Літопис», 2007. – Том 1: А–Г. – С. 513.

Павлишин О. Й. Формування та діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 – червень 1919 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Павлишин Олег Йосипович; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.

Петрів М. Сторінки історії адвокатури України: Союз Українських Адвокатів у Львові 1923–1940 рр. / Михайло Петрів // Адвокат. – 2002. – № 4/5. – С. 98–106.

Petriw M. Z dziejów adwokatury ukraińskiej w Polsce / Mychajlo Petriw // Palestra. – 2007. – № 5–6, Cz. 1. – S. 169–173, № 7–8, Cz. 2. – S. 187–193.

Сухий О. Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (к. XIX – п. XX ст.) / Олексій Сухий. – Львів, 1998. – 132 с.

Струтинський М. Пам'яті прем'єра ЗУНР – д-ра Голубовича / М. Струтинський // Новий час, 1938. – 17 січ.

Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Holubovych Sydir // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto; Buffalo; London. – 1984. – Vol. II: G–K. – P. 212.

Меморіальна таблиця Сидорові Голубовичу в м. Тернополі.
Фотографія надана Тернопільською ЗОШ № 4.

Ювілейна монета, випущена
Національним банком України в 2008 р. у серії «Видатні особистості України».

Епітафія на могилі Сидора Голубовича на Личаківському кладовищі у м. Львові.

Фотографія Михайла Петріва. Липень 2012 р.

Публікується вперше після відновлення у 2011 р.

ГОРБОВИЙ ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ (30.01.1899, с. Оболоня, тепер Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 21.05.1984, м. Долина, Івано-Франківської обл.) – адвокат, доктор права, громадсько-політичний діяч Української військової організації і Організації українських націоналістів.

HORBOVY VOLODYMYR (30.01.1899, Obolonya now Dolynsky dist., Ivano-Frankivsk reg. – 21.05.1984, Dolyna, Ivano-Frankivsk reg.) – advocate, Doctor of Law, social and political activist of the Ukrainian Military Organization and the Organization of the Ukrainian Nationalists.

Народився у с. Оболоня, тепер Долинського р-ну Івано-Франківської обл. Закінчив Стрийську гімназію. Під час Першої світової війни був у старшинській школі і в складі стрілецького полку воював на Італійському фронті в чині хорунжого. Після розпаду Австро-Угорської імперії зголосився до Української галицької армії (УГА), де був фронтовим старшиною. У серпні 1919 р. брав участь у поході українських армій на захопленій більшовиками Київ. У бою під Козятином важко поранений – втратив око та частину легенів. Одужавши, продовжив службу в складі Херсонської дивізії Армії УНР, де познайомився з полковником Євгеном Коновальцем. 20 грудня 1920 р. провів у Долині установчі збори повітової колегії Української військової організації «Воля». У липні 1920 р. був учасником таємних зборів 100 колишніх старшин УГА, на яких ухвалили створити Українську військову організацію (УВО), а 25 грудня 1920 р. його призначили керівником повітової організації на Долинщині. Навесні 1921 р. провів перші збори членів повітової УВО. Польська влада вперше заарештувала його

18 квітня 1922 р. та на кілька місяців ув'язнила у тюрмі «Бригідки» за участь в УВО. В другій половині 1922 р. переїхав до Львова, де його призначили Шефом штабу Начальної команди УВО. Одночасно в 1921–22 рр. розпочав навчання на юридичному факультеті Українського таємного університету у Львові та брав активну участь у діяльності підпільної Української крайової студентської ради. Керуючи штабом Начальної команди УВО, організовує акції на підтримку відродження вільного українського духу серед населення для захисту українських національних інтересів, зокрема акцію бойкоту виборів до польського сейму в 1922 р. В кінці того самого року його на кілька тижнів ув'язнюють вдруге. Навесні 1923 р. покидає Львів і оселяється у Празі (Чехія), де вступає на юридичний факультет Празького університету. Продовжує співпрацювати з підпільною УВО: в 1926 р. був активним учасником наради Начальної команди УВО, що відбулася в Празі. Часто їздив до Берліна за особистими дорученнями Євгена Коновальця. Під час навчання одружився з чешкою Єленою, згодом у подружжя народився син Роман.

Ступінь доктора права здобув у Празькому університеті. За завданням УВО повертається в Долину. Ступінь доктора права підтвердив у Краківському університеті. Відкрив власну адвокатську канцелярію в Долині. Крім фахової адвокатської практики вів активну українську громадську діяльність: очолив повітове товариство «Сокіл» (27.06.1928); став членом Організації українських націоналістів (1929). У жовтні 1933 р. його втретє заарештувала польська влада і до грудня 1934 р. ув'язнила в концтаборі «Берега Картузька».

Після звільнення з концтабору Володимир Горбовий віддається адвокатській справі. Був захисником членів ОУН на багатьох політичних судових процесах. На Варшавському політичному процесі (18.11.1935 – 13.01.1936) разом з іншими адвокатами – Ярославом Шлапаком, Левом Ганкевичем, Олександром Павенцьким, Володимиром Старосольським та Степаном Шухевичем – захищав дванадцятьох членів ОУН, яких звинувачували у вбивстві міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. Адвокатам вдалося домогтися для засуджених заміни смертної кари на довічне ув'язнення. На цьому процесі Володимир Горбовий був захисником Степана Бандери та Івана Равлика. На Львівському процесі (25.05. – 26.06.1936) був серед дванадцяти українських адвокатів, які захищали 27 членів ОУН за обвинуваченням у вбивстві комісара консульства СРСР у Львові Майлова (22.10.1933), директора Львівської академічної гімназії Івана Бабія (25.07.1934) та студента Якова Бачинського, а також нездійсненого замаху на підкомісара львівської тюрми Кособудзького.

У цей період одружується вдруге – з Ганною Тяччаківською та повертається знову до Долини. Веде родинне життя – у подружжя народилася донька. Займається адвокат-

ською діяльністю. У вересні 1939 р. переїжджає до Кракова: працює в апеляційному суді; очолює Український комітет допомоги полоненим і біженцям з Галичини (жовтень 1939 – вересень 1940); голова комісії Державного планування при Револьюційному Проводі ОУН; голова Президії II Великого Збору ОУН в 1941 р.; Генеральний Суддя ОУН; очолив Український Національний Комітет у Кракові (червень 1941). На початку липня 1941 р. у Кракові Володимира Горбового заарештувало гестапо та ув'язнило до липня 1942 р. в тюрмі Монте-Ліпіха. Після звільнення оселився у Празі. У 1944 р. був одним із засновників Української Головної Визвольної Ради. До серпня 1947 р. працював юристом у Міністерстві земельних справ уряду Чехословаччини. 1 серпня 1947 р. його заарештували, 7 серпня цього ж року передали Польщі, а 9 липня 1948 р. етапували в СРСР. Засудили на 25 років за ст. 54-2, тобто за зраду Батьківщини, громадянином якої він навіть не був. Покарання відбув повністю. Звільнений у серпні 1972 р., доживав віку в рідному с. Оболоні, поблизу м. Долини.

Володимир Горбовий помер 21 травня 1984 р., похований у м. Долині Івано-Франківської області. На надгробній плиті – скромний напис:

**Тут спочиває
Д-р. Горбовий
Володимир
Григорович
30.1.1899 – 21.V.1984**

Шана і поклін пам'яті його.

Творчу спадщину Володимира Горбового складають його спогади, написані на схилі літ під назвою «Погода совісті», які частково збереглися та ще чекають на свого дослідника і публікацію. Біографічні довідки про адвоката подано в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Енциклопедії сучасної України», «Енциклопедії Львова», а також в інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848 – 1933 рр.»; Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини». Короткі відомості про нього подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.)

У пресі української діаспори є чимало публікацій на підтримку його звільнення з радянської тюрми та поміщено низку некрологів. Ґрунтовне дослідження А. Бедрія (1995) приурочене життєвому шляху та діяльності В. Горбового. Чимало публікацій,

присвячених 150-річчю від дня його народження, вміщено у засобах масової інформації, авторами яких є: П. Арсенич, М. Борис, Л. Вардзарук, І. Кічак, З. Книш, С. Липовецький, Д. Юсип, І. Ярич та ін. Його роль у діяльності УВО на Долинщині є темою дослідження р. Забілого.

На честь Володимира Горбового на фасаді будинку, в якому він жив і працював, у м. Долині 23 травня 1999 р. відкрито меморіальну таблицю з барельєфом і з таким написом:

**ПОЛУМ'ЯНИЙ БОРЕЦЬ
ЗА НЕЗАЛЕЖНУ УКРАЇНУ
ЧЛЕН ЦЕНТРАЛЬНОГО
ПРОВІДУ УВО-ОУН
ВИДАТНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ
І ГРОМАДСЬКИЙ
ДІЯЧ ДОКТОР
ВОЛОДИМИР
ГОРБОВИЙ
(1899 – 1984)**

Література

Арсенич П. Захисник Степана Бандери / Петро Арсенич // Галичина. – 1998. – 31 січ.

Бедрій А. Борець і мученик за Україну – Д-р Володимир Горбовий / Анатоль Бедрій. – Дрогобич: Від-
родження, 1995. – 88 с.

Борис М. Великий мученик за волю України / М. Борис // Нескорена Долинщина. – Івано-Франківськ,
2002. – С. 394–401.

Борис М. Великий мученик за волю України / М. Борис // Перевал. – 2003. – № 3/4. – С. 85–93.

В. С-х. Завжди незламний: (80-річчя д-ра Володимира Горбового) // Свобода, 1979. – 27 січ, 30 січ.

Вардзарук Л. Борець, правник, ідеолог // Вардзарук Л. Дорога до безсмертя / Лук'ян Вардзарук. – Івано-
Франківськ, 2003. – С. 72–93.

Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [упоряд. Микола Посівнич]. – Львів,
2005. – 200 с.

Володимир Горбовий // Гаврилів Б. Історичні постаті Івано-Франківщини / Богдан Гаврилів, Ігор Ми-
ронюк. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. – С. 52

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1912–1939 рр.)
/ І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Горбовий Володимир // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 32–33.

Горбовий Володимир // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 74–75.

Горбовий Володимир // Енциклопедія історії України. – К., 2004. – Т. 2. – С. 160–161.

Горбовий Володимир // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / Під ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 411.

Горбовий Володимир // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 11.

Горбовий Володимир // Ярич І. 100-ліття в обличчях. Долина, Болехів, околиці: біографічний довідник / І. Ярич. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 61–66.

Забілий Р. Діяльність Української Військової Організації на Долищині в 1920–1929 роках / Руслан Забілий // Український визвольний рух. – Львів: Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 36. 12. – С. 5–22.

Кічак І. Доктор Володимир Горбовий / Ігор Кічак // Коломийська правда. – 2010. – 10 лют.

Книш З. Варшавський процес ОУН: на підложі польсько-українських відносин тієї доби / Зиновій Книш. – Торонто, 1986. – Т. І. – 674 с.

Липовецький С. Адвокат Бандери: виповнюється 110 років від дня народження Володимира Горбового, захисника Бандери на політичних процесах / Святослав Липовецький // Березіль. – 2008. – № 11/12. – С. 18.

Муравський В. Горбовий Володимир / Володимир Муравський // Енциклопедія Львова. – Львів: Вид-во «Літопис», 2007. – Том 1: А–Г. – С. 550.

Оцим доводжу до Вашого відома, що мені загрожує голодова смерть – пише Володимир Горбовий до В. Щербичького // Свобода, 1979. – 3 берез.

Скарга 82-річного д-ра В. Горбового (до Голови Президії Верховної Ради СРСР Брежнєва, 8 вересня 1979 р.) // Шлях Перемоги, 1980. – Чис. 5 (1347). – 3 листоп.

Смерть Володимира Горбового // Вісник репресій в Україні / редактор-упорядник Надія Світлична. – Нью-Йорк, 1984. – Випуск 7/8. – С. 1–2.

Юсип Д. Володимир Горбовий / Д. Юсип // Юсип Д. Дзвони Чумацького Шляху. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 77–101.

Юсип Д. «Присягаю перед Всемогутнім Господом Богом» / Д. Юсип // Юсип Д. Ця Богом послана Голгофа. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2000. – С. 8–34.

Horbovy Volodymyr // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto; Buffalo; London. – 1984. – Vol. II: G–K. – P. 220.

80-year-old ex-politic prisoner fears starvation, seeks emigration // The Ukrainian Weekly. – 1979. – March 11.

Volodymyr Horbovy, nationalist leader, died in Ukraine at 84 // The National Tribune. – 1984. – July 22.

Report death of Volodymyr Horbovy: defended Bandera in 1935 // The Ukrainian Weekly, 1984. – June 17.

Володимир Горбовий під час навчання у гімназії.

Володимир Горбовий, 1920-ті роки.

Володимир Горбовий (крайній зліва в першому ряду)
під час відбуття покарання в радянських таборах.

Володимир Горбовий (третій зліва у другому ряду) під час відбуття покарання в таборі.
м. Тайшет Іркутської обл.

Портрет Володимира Горбового на схилі літ.

Джерело: Гаврилів Б. Історичні постаті Івано-Франківщини / Богдан Гаврилів, Ігор Миронюк. - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. - С. 52.

Екслібрис Володимира Горбового, створений художником Григорієм Герчаком у період відбуття покарання у радянських таборах.
Джерело: Енциклопедія історії України. - К., 2004. - Т.2 - С. 160-161.

Володимир Горбовий на схилі літ серед родичів.
Фотографія з фондів Долинського краєзнавчого музею Тетяни і Омеляна Антоновичів.

Меморіальна таблиця Володимиру Горбовому у м. Долині Івано-Франківської обл.
Фотографія з фондів Долинського краєзнавчого музею Тетяни і Омеляна Антоновичів.

Пам'ятник на могилі Володимира Горбового у м. Долині Івано-Франківської обл.

ДАШКЕВИЧ РОМАН-МИКОЛА ІВАНОВИЧ (РОМАН ДЕ КОРИБУТ ДАШКЕВИЧ) (псевд. і крипт. – Р. Давний, Р. Д., Дашк., Луговик з-за Потока, Л. з П., Луговик, Січовик та ін.) (6.12.1892, с. Тустановичі, тепер частина м. Борислава Львівської обл. – 12.01.1975, м. Куфштайн, Австрія) – адвокат, доктор права, громадсько-політичний та військовий діяч, голова товариства «Луг» (1925–39), генерал-хорунжий Армії Української народної республіки.

DASHKEVYCH ROMAN (ROMAN De. KORYBUT DASZKEWYCZ) (pseudonym – R. Davniy, R. D., Dashk., Lugovyk over the Potik, L. from P., Sichovyk and others) (6.12.1892, Tustanovychi, now a part of Borislav, Lviv reg. – 12.01.1975, Kufstein, Austria) – advocate, Doctor of Law, socio-political and military activist, head of the society «Luh» (1925–39), lieutenant-general of the Army of the Ukrainian National Republic.

Народився в с. Тустановичі, тепер частина м. Борислава Львівської обл. У 1911 р. після закінчення Української чоловічої академічної гімназії в Перемишлі разом з Іваном Чмолою вирушив у ознайомлювальну подорож Наддніпрящиною. Побувавши в Моринцях, Каневі та Чернечій горі, юнаки ще більше утвердилися в необхідності боротьби за незалежну Українську державу. В 1911–14 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. В студентські роки брав активну участь в українському громадському та освітньому русі в Галичині, був членом правління українських студентських товариств «Українська Академічна Громада» й «Український Студентський Союз».

На цей час припадає початок його довголітньої співпраці з Євгеном Коновальцем, з яким при філії львівської «Просвіти» заснували просвітній гурток. До нього

* Віктор Штець. Портрет Романа Дашкевича. 90х70, полотно, олія, 2008. Портрет написаний для проекту «Українці в світі» (виставка відбулась у м. Києві, в Українському домі, 26 липня 2008 р.).

залучили 70 студентів, які щонеділі виїжджали у села і виступали з доповідями у читальнях «Просвіти». Після ухвали «Українського Студентського Союзу» розгорнути військовий вишкіл української молоді Роман Дашкевич вступив у 1912 р. до таємного стрілецького гуртка під проводом Івана Чмоли; у березні 1913 р. став кошовим «Повітової Січі» у Львові; а 24 січня 1914 р. – кошовим «Українських Січових Стрільців ІІ», організував військовий вишкіл молоді. У підпорядкуванні кошового було понад 300 стрільців, які склали присягу й отримали відзнаку «Воля або смерть!».

На початку Першої світової війни мобілізований (липень 1914) до австрійської армії. У 1915 р., будучи старшиною артилерії австрійської армії, потрапив у російський полон й інтернований в Сибір та Забайкалля. Після Лютневої революції в Росії (1917) втік з табору військовополонених і дістався до Києва. Восени 1917 р. спільно з Євгеном Коновальцем, Іваном Чмолою, Григорієм Лисенком, Федором Черником та ін. розгорнув активну діяльність щодо створення Галицько-Буковинського Куреню. В січні 1918 р. було сформовано І курінь січових стрільців під командуванням Євгена Коновальця – найбільш боєздатну військову частину Центральної Ради, в якому р. Дашкевич став командиром Гарматної батареї і очолив Стрілецьку раду. У січні – лютому 1918 р. батарея брала участь в запеклих боях з червоноармійськими частинами, які рвалися до Києва, а в березні 1918 р. – у визволенні міста з-під більшовицької окупації. Після встановлення в Україні влади гетьмана Павла Скоропадського і роззброєння німецьким командуванням куреню, Дашкевич сформував стрілецьку батарею при Запорозькому гарматному полку, який розташовувався на Харківщині.

Наприкінці серпня 1918 р. Роман Дашкевич командував гарматною батареєю у складі відновленого полку січових стрільців у м. Білій Церкві. У березні 1919 р. з утворенням Корпусу січових стрільців у м. Проскуріві (тепер – м. Хмельницький) у чині полковника командував Гарматною бригадою Армії УНР. На початку грудня Корпус саморозпустився, і він разом з багатьма вояками Армії УНР опинився на еміграції (в Чехословаччині та Австрії). Тут написав нарис «Початки Українських січових стрільців» та під псевдонімом р. Давний – книгу «Про Січових Стрільців», які є першими оглядами історії цього збройного формування. Брав участь у засіданні Стрілецької ради в Празі (Чехія), де Євген Коновалець виклав план створення Української військової організації (УВО). За завданням УВО у 1921 р. переїхав до Львова для закінчення правничих студій. У 1921 р. закінчив навчання на юридичному факультеті Львівського університету. Тут у 1922 р. здобув ступінь доктора права. Однорічну судову практику відбував у повітових судах та Окружному суді Львова (18.10.1922 – 18.10.1923). Стажування, як кандидат в адвокати, проходив у канцелярії Лева Ганкевича (1923–28) з правом бути оборонцем у кримінальних справах (від 29.09.1926).

Свідectво голови апеляційного суду у Львові про складання адвокатського іспиту і підписання присяги адвоката отримав 17 грудня 1928 р. Спочатку працював в адвокатській канцелярії Лева Ганкевича, а згодом відкрив власну адвокатську канцелярію. Професійну діяльність адвоката поєднував з активною громадсько-політичною. Згідно з програмними завданнями УВО, у 1921–22 рр. відновив діяльність українського спортивно-протипожежного товариства «Січ», його обрали кошовим товариства «Повітова січ», був видавцем та відповідальним редактором відновленого видання «Січові вісти» (1922–24). Заборона польською владою (травень 1926) діяльності товариства «Повітова січ» змусила його шукати нові організаційні форми патріотичного виховання української молоді. Завдяки його зусиллям створено парамілітарне товариство «Луг» (1926), яке стало діяльною організаційною формою патріотичного виховання молоді в умовах жорсткого окупаційного режиму, проведення шовіністичною польською владою агресивної політики, спрямованої на полонізацію українського населення. За активну українську громадську діяльність польська влада неодноразово висувала проти Р. Дашкевича звинувачення щодо «порушення громадського спокою» за виступи на вічах Української радикальної партії. Його активна українська громадська діяльність, а також фахова адвокатська діяльність, яка в переважній більшості була пов'язана з захистом українців – членів лугових організацій, учасників радикальних віч, детально описувалася в тогочасній українській пресі Галичини. Так, упродовж липня – жовтня 1925 р. відбувався судовий процес над Романом Дашкевичем, Остапом Павловим, Матвієм Стаховим та Іваном Копачем, яких звинувачували в порушенні громадського спокою на вічах Української радикальної партії. Р. Дашкевича, зокрема, звинувачували в тому, що у виступі на вічі він вказав на недостатність свободи преси, на несправедливе правління державних органів, а найбільшим злочином було те, що він закликав до сильної організації Української радикальної партії з метою боротьби проти несправедливості польської влади. Захисниками на цьому процесі були адвокати Лев Бачинський, Степан Брикович, Іван Волошин, Лев Ганкевич, Іван Кіцула та Іван Новодворський, які домоглися виправдального вироку.

У жовтні 1926 р. вийшов з Української соціалістично-радикальної партії (УСРП), у зв'язку з незгодою підпорядкувати «Луг» партійній організації. Був видавцем і редактором нового часопису «Вісти з Лугу» (1926–39), органу товариства «Луг», перше число якого вийшло 25 липня 1926 р. Станом на 1929 р. у Галичині налічувалося понад 800 осередків, однак після хвилі репресій 1930 р. залишилося приблизно 500, які охоплювали майже 50 тис. членів. Старанням Р. Дашкевича видані посібники, зокрема «Підручник для руханково-пожарничих Січей та Лугів» (1926), в якому автори так описували місію товариства: «Луг» має викоринити підле

почуття рабства, а молодих людей виховати в гордих членів української нації, гордих за свою культуру, свою історію, свої змагання... має виховати українську несвідому масу в українську націю».

Р. Дашкевич багато зробив для збереження та розбудови «Лугу», очолив його головний орган – «Великий Луг», став ініціатором та організатором проведення щорічних крайових та повітових лугових свят-фестин. Будучи видавцем та редактором часописів «Січові вісти», а потім «Вісти з Лугу», був автором більшості матеріалів організаційного й ідейного характеру; спогади про визвольні змагання, статті про стан і перспективи розвитку лугових організацій публікувалися в цих виданнях.

З початком Другої світової війни залишив (26.09.1939) Львів та виїхав на територію Польщі, яка була окупована німцями. У 1941–43 рр. перебував у Львові, працював адвокатом на підставі тимчасового дозволу, який був виданий 18.10.1941 р. відділом юстиції Генерального Губернаторства дистрикту Галичина. Наприкінці 1943 р. емігрував до Австрії (Гізінген, Ляндек, Куфштайн). Попри важку працю на текстильній фабриці, за його ініціативи українська громада зорганізувала у травні 1945 р. культурно-релігійне Товариство св. Андрея ім. митрополита Андрея Шептицького, головою якого в 1946–50 рр. був Р. Дашкевич. У 1950 р. поселився в таборі для переміщених осіб у м. Куфштайні, після ліквідації якого залишився жити в цій місцевості. Займався пасічництвом та продовжував брати участь у житті української громади, читав лекції з історії українським дітям у школі, підтримував зв'язки з представниками уряду УНР в екзилі та послідовниками УВО – ОУН, вів чисельне листування, написав спогади «Початки Українських Січових Стрільців» та «Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота», які у 1950-х – на початку 1960-х років публікували діаспорні часописи «Народна воля» (США) та «Вільне слово» (Канада). Нагороджений Державним Центром УНР в екзилі «Хрестом Симона Петлюри» (приблизно 1936–37 р.) та Президентом УНР в екзилі «Воєнним Хрестом Армії УНР» (25.09.1960 р. №14). На еміграції Романові Дашкевичу було присвоєно звання генерал-хорунжого Армії УНР. 14 липня 1920 р. у Відні одружився з Оленою Степанів, у подружжя народився син Ярослав, згодом відомий історик (13.12.1926 – 25.02.2010).

«Відданий душею ідеї визволення України, ідеаліст, невтомний робітник на народній ниві, справжній народолобець, демократ у повноту того слова значенні, він майже не мав свого особистого життя. Ввесь свій час, вільний від фахової праці, віддавав українській молоді, виховуючи її в лицарському дусі, нав'язуючи до народно-правних ідеалів і тенденцій Запорозької Січі, що їх втілював у життя... Як великий ентузіаст, організатор і активний фронтовик, генерал-хорунжий д-р Роман Дашкевич перейде до історії організації української збройної сили та наших визвольних

змагань як один із заслужених патріотів землі української», – так красномовно згадує про Романа Дашкевича Іван Дурбак.

Роман Дашкевич помер 11 січня 1975 р., похований у м. Куфштайні (Австрія). На надмогильному пам'ятнику – напис:

**Др. Роман Де Корибут
ДАШКЕВИЧ
ГЕН. ПОР. АРМІЇ УНР
Dr. ROMAN De. KORYBUT
DASZKEWYCZ
GEN. LT. DER UKRAINISCEN
ARMEE
6.XII.1892–11.I.1975
ТВОРЕЦЬ АРТИЛЕРІЇ
КОРПУСУ УСС
КИЇВ 1918
ОСНОВНИК Т-ВА «ЛУТ»
1924–1939
БОРЕЦЬ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ**

15 червня 2008 р. у соборі Святого Юра у Львові українська громадськість прощалася з генерал-хорунжим Армії УНР Романом Дашкевичем, останки якого перевезли на Батьківщину з австрійського містечка Куфштайн через 33 роки після його смерті. Того самого дня прах генерал-хорунжого поховали на Личаківському кладовищі на полі почесних поховань та встановили стелу з таким написом:

**РОМАН ДАШКЕВИЧ з КОРИБУТІВ
Генерал-хорунжий Армії УНР,
громадський діяч.
6.XII.1892 – 11.I.1975**

До творчої спадщини Романа Дашкевича належать спогади, дослідження, публіцистика та листування. Перебуваючи на еміграції, він написав розвідку «Початки Українських Січових Стрільців» (1920), а під псевдонімом Р. Давний видав книгу «Про Січових Стрільців» (Відень, 1921), які стали першими оглядами історії цього збройного формування. Він є автором декількох спогадів, публіцистичних статей, які

присвячені січовому рухові, національно-визвольним змаганням, луговим організаціям та Симонові Петлюрі. Ще за життя біографічна довідка про Р. Дашкевича була вміщена в «Українській загальній енциклопедії». Його активна українська громадська діяльність і фахова адвокатська, яка в переважній більшості була пов'язана з захистом українців – членів лугових організацій, учасників радикальних віч, зафіксована в тогочасній українській пресі Галичини. Так, газета «Громадський голос» (8.08., 26.09., 17.10.1925) детально описувала перебіг судового процесу над Романом Дашкевичем, Остапом Павловим, Матвієм Стаховим та Іваном Копачем, яких звинувачували у порушенні громадського спокою на вічах Української радикальної партії.

Після Другої світової війни в радянській Україні ім'я та діяльність Р. Дашкевича були піддані забуттю і забороні. Поодинокі публікації про нього вміщені в діаспорних виданнях. Його спогади «Початки Українських Січових Стрільців» друкувалися у газеті «Народна воля» (Скрантон, США). Перший варіант спогадів «Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота» друкувалися у газеті «Вільне слово» (Торонто, Канада), а в 1965 р. вийшли окремою книжкою у видавництві «Червона калина» (Нью-Йорк) та в 2009 р. передруковані в повному обсязі у збірнику «Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси».

З утвердженням незалежності України повертається до нас і Роман Дашкевич. Біографічні довідки про нього поміщені у «Довіднику з історії України», «Енциклопедії Львова», «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також інших енциклопедичних довідниках: Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», «Українscy generałowe w Polsce emigranci polityczni w latach 1920–1939. Słownik biograficzny» («Українські генерали в Польщі. Біографічний словник»).

Військова діяльність Р. Дашкевича описується у ґрунтовних дослідженнях, присвячених Українським січовим стрільцям та Армії УНР, зокрема у праці про біографи генералів та адміралів українських збройних формувань (Колянчук О., Литвин М. та Науменко К.). У 2009 р. вийшов друком збірник «Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси» (2009), присвячений життю та діяльності цих двох великих українців. Чимало спогадів і публіцистики Р. Дашкевича опубліковано у цьому збірнику, а також спогади і нариси про нього, авторами яких є його сучасники чи особи, які також були активними учасниками українського громадського руху в 30–40-их роках минулого століття: К. Трильовський, П. Трильовський, Г. Гладкий, Р. Сушко, І. Карпинець, І. Андрух, С. Нечай, М. Плаксії, І. Дурбак, А. Курдидик. Особливо цінними є спогади про батька його сина – всесвітньовідомого історика Ярослава Дашкевича.

Розвідка Г. Сварник ґрунтовно описує діяльність Р. Дашкевича, як редактора періодичних органів парамілітарних організацій «Січові вісти» та «Вісти з Лугу». Видання широко ілюстроване фотографіями з життя й діяльності Р. Дашкевича.

На честь Романа Дашкевича 25 квітня 2010 р. за ініціативи народного депутата України Петра Писарчука у Львові відкрито меморіальну таблицю (скульптор М. Посікіра, архітектор В. Каменщик) на фасаді будинку (вул. Коперніка, 5), в якому містилося товариство «Луг» та його адвокатська канцелярія (1928–39), з таким написом:

**РОМАН ДАШКЕВИЧ –
ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖИЙ
АРМІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ
у 1925–39 роках
ОЧОЛЮВАВ ТОВАРИСТВО
«ЛУГ»
ЯКЕ ЗНАХОДИЛОСЬ
У ЦЬОМУ БУДИНКУ**

Твори

Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1965. – 208 с. – Фрагменти передруковані у щорічнику: Наука і культура. – Київ, 1994. – Вип. 28. – С. 44–79. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси / упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк; Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ. – Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2009. – С. 375–490.

В 20-ліття // Вісти з Лугу. – Львів, 1934. – Чис. 8. – С. 14–15.

«Вмремо за вільну Україну!» (У 15-ті роковини бою під Мотовилівкою) // Неділя. – Львів, 1933. – Чис. 66. – С. 6–7. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 491–495.

Головний отаман Симон Петлюра: (промова голови «Великого Лугу» д-ра Романа Дашкевича на луговому святі у Львові 24.05.1936 р.) // Вісти з Лугу. – Львів, 1936. – Чис. 6–7. – С. 87–91. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 505–509.

Дещо з історії «Лугу» // Луговий календарик на рік 1939. – Львів, 1938. – С. 35–52. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси... – С. 521–525.

До історії січового руху // Січові вісти. – Львів, 1922. – Жовтень – грудень. – Ч. 5–6. – С. 8–10: Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси... – С. 337–338.

До Січі // Січові вісти. – Львів, 1922. – Ч. 5–6. – С. 10–12. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 339–341.

Кілька літ історії «Повітової Січі» у Львові перед війною // Вісти з Лугу. – Львів, 1930. – Червень. – Чис. 6. – С. 9–13. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 328–330.

Історія нашого лугового прапора // Вісти з Лугу. – Львів, 1938. – Чис. 17. – С. 211–212. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 526.

Історія Січової організації по війні // Вісти з Лугу. – Львів, 1930. – Червень. – Чис. 6. – С. 13–15. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 331–333.

Маршал Пілсудський і початки українських збройних сил // Вісти з Лугу. – Львів, 1935. – Травень. – Чис. 5. – С. 7–9. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 302–304.

Петро Панкевич [Посмертна згадка] // Вісти з Лугу. – Львів, 1928. – Чис. 11–12. – С. 1–2.

Підручник для руханково-пожарничих товариств Січей та Лугів. – Львів: Накл. Р. Дашкевича, 1926. – 116 с.

Початки Українських Січових Стрільців / Давний Р. // Календар «Запорожець» для народу на рік звичайний 1921. – Відень, 1920. – С. 56–66. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 303–309.

Початки Українських Січових Стрільців: У 40-річчя вимаршу УСС на війну // Народна воля. – Скрантон, 1954. – 24 черв. – Чис. 25; 9 верес. – Чис. 35.

Про січових стрільців. – Відень: «Чорногора», 1921. – Чис. 1. – 72 с. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 343–366.

Початки Січових Стрільців: Початки і організація // Вісті. – Мюнхен, 1965. – Чис. 118. – С. 68–71; Чис. 119. – С. 88–91; Чис. 120. – С. 125–127.

Симон Петлюра (1870–1926) // Вісти з Лугу. – Львів, 1938. – Чис. 11–12. – С. 150–152. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 510–511.

Стрільцзя артилерія корпусу київських січових стрільців // Вісти з Лугу. – Львів, 1937. – Чис. 6. – С. 86–90; Чис. 7. – С. 98–102. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 367–374.

Товариство «Повітова Січ» у Львові // «Гей там на горі «Січ» іде!»: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав й упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 230–249; Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 310–327.

Хорунжий Володимир Волошин під Ущицею // Історичний календар-альманах на 1931 рік. – С. 13.

Як відновлено на селі по війні першу «Січ»: (мої спомини з-перед 4 літ) // Вісти з Лугу. – Львів, 1926. – Чис. 5. – С. 14–16. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 334–336.

Як прийшло до Лугового городу у Львові // Вісти з Лугу. – Львів, 1934. – Чис. 8. – С. 5–12. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 527–532.

Як заложено перший «Луг»? // Вісти з Лугу. – Львів, 1935. – Чис. 3. – С. 4–5. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 515–516.

12 літ! // Вісти з Лугу. – Львів, 1937. – Чис. 6. – С. 82–86. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 517–520.

Мемуарні нариси

- Дев'ять різдвяних свят (Спомин від 1914–1921 рр.) // Вісти з Лугу. – Львів, 1930. – Січень. – Чис. 1. – С. 4–8. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 283–287.
- Децо про Ольгу Басараб // Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 293–294.
- Мої Великодні свята (Спомини з молодих літ) // Вісти з Лугу. – Львів, 1937. – Квітень. – Чис. 4. – С. 51–55. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 288–292.
- Тустановичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1973. – Т. 1. – С. 416–427. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 295–301.

Література

- Андрух І. Січові стрільці у корпусі генерала Натієва / Андрух Іван // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1930. – Чис. 4. – С. 8; Чис. 5. – С. 15, 17. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 545.
- Батько відомого історика: (Генерал-хорунжий Роман Дашкевич) // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1935. – Чис. 6. – С. 4.
- Герчанівський Д. Початки Січових стрільців / Дмитро Герчанівський // Вісти комбатанта. – Торонто; Нью-Йорк, 1967. – Чис. 2 (27). – С. 30–31, 34.
- Дашкевич Р. Некролог // Вісти Комбатанта. – Нью-Йорк, 1975. – Чис. 5. – С. 51–52.
- Дашкевич Роман // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 76.
- Дашкевич Роман // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 490.
- Дашкевич Роман-Микола Іванович // Офіцерський корпус Армії УНР (1917–1921). Ч. 1. – К.: Темпора, 2007. – С. 133–134.
- Дашкевич Роман // Підкова І. Довідник з історії України / Ігор Підкова, Роман Шуст. – Львів, 1993. – С. 171–172.
- Дашкевич Роман // Українська державна чоловіча гімназія у Перемишлі, 1895–1995. – Дрогобич, 1995. – С. 143–144.
- Дашкевич Роман // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за ред. І. Раковського. – Львів; Станіславів; Коломия, 1930. – Т. 1. – С. 1018.
- Дашкевич Роман-Микола Іванович // Збройні сили України першої пол. ХХ ст. Генерали і адмірالی / Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Харків: Вид-во «Сага», 2007. – С. 75.
- Дашкевич Роман-Микола Іванович // Генералітет українських визвольних змагань: біографи генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття / Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України / Коляничук О. М., Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів, 1995. – С. 62.

- Дашкевич Я. Генерал Роман Дашкевич / Ярослав Дашкевич // Україна: Наука і культура. – Київ, 1994. – Вип. 28. – С. 42–43. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 565–568.
- Дашкевич Я. Генерал Роман Дашкевич // Дашкевич Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури. – 2-ге вид., виправл. й доп. / Ярослав Дашкевич. – Львів, 2007. – С. 588–590.
- Думін О. Мотовилівський бій: (критичні зауваги до його історії) / Осип Думін // Історичний календар-альманах на 1929 рік. – С. 51–64.
- Дурбак І. Генерал-хорунжий д-р Роман Дашкевич / Іван Дурбак // Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 555–556.
- Карпинець І. Участь бувших учнів Перемиської української гімназії в українській визвольній війні / Іван Карпинець // Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси... – С. 543–544.
- Курдидик А. Ген. д-р. Р. Дашкевич – чергова варта / Анатоль Курдидик // Новий шлях. – Вінніпег, 1975. – Чис. 5. – С. 1. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 557–558.
- Литвин М. Р. Дашкевич Роман-Микола Іванович / Литвин М. Р., Науменко К. Є. // Енциклопедія історії України. – К.: «Наукова думка», 2004. – С. 295–296.
- Мартинець С. За гроші родини – кріси й мундири: на Личаківському цвинтарі перепоховали останки генерала УНР Романа Дашкевича / Світлана Мартинець // «Україна Молода». – 2008. – № 112. – 19 черв.
- Нечай С. Вржіння з лугового свята / Семен Нечай // Тризуб. – Париж, 1935. – Чис. 39. – С. 2–7. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 547–551.
- Плаксієй М. Спомини про д-ра Р. Дашкевича / Микола Плаксієй // Свобода. – Джерзі-Ситі; Нью-Йорк, 1995. – Чис. 72. – С. 2. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 553–554.
- Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси / Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк; Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ. – Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2009. – 632 с.
- Сварник Г. Дашкевич Роман / Галина Сварник // Енциклопедія Львова. – Львів: Вид-во «Літопис», 2008. – Том 2: Д–Й. – С. 25–27.
- Сварник Г. Дашкевич Роман-Микола / Галина Сварник // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 9–104.
- Сварник Г. Роман Дашкевич – редактор часописів «Січові вісті» та «Вісти з Лугу» / Галина Сварник // Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 559–564.
- Сушко Р. Коростишівські семінаристи / Роман Сушко // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1930 рік. – Львів; Київ, 1929. – С. 23. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 540.
- Тинченко Я. Ю. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття, 1917–1921 роки. / Я. Ю. Тинченко. – Київ, 1995. – С. 182–184.
- Товариство «Повітова Січ» у Львові // Гей там на горі «Січ» іде!: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував Петро Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 230–249.

Трильовський К. Відновлення січової роботи в Галичині: (оригінальна допис з Відня) / Кирило Трильовський // Народне слово. – Пітсбург, 1923. – Чис. 50. – С. 4–5. – Передрук: Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 546.

Трильовський П. Роман Дашкевич – кошовий «Повітової Січі» і товариства «Українські січові стрільці ІІ» у Львові (спогад) / Петро Трильовський // Олена Степанів – Роман Дашкевич: спогади і нариси... – С. 537–538.

Фелонюк А. Симон Петлюра у спогадах і публіцистиці Романа Дашкевича / Андрій Фелонюк // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації: тези доп. другої міжнар. наук.-практ. конф. 18–20 червня 2008 року, м. Львів, Україна. – Львів, 2008. – С. 276–277.

Удовиченко О. Україна у війні за державність: історія організації і бойових дій Українських збройних сил, 1917–1921 / Олександр Удовиченко. – Вінніпег, 1954.

Dachkevych Roman // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1984. – Vol. I: A–F. – P. 649.

Daszkewycz Roman (Дашкевич Роман Іванович) // Ukraina w Polsce emigranci polityczni w latach 1920–1939: Słownik biograficzny. – Przemysł, 2004. – S. 89–91.

Роман Дашкевич, 1920 р.

Титульна сторінка книги «Олена Степанів - Роман Дашкевич. Спогади і нариси», 2009 р.

Роман Дашкевич (другий ряд, третій зліва), 17.11.1919 р.

Весілля Олени Степанів і Романа Дашкевича. Відень, 14.07.1920 р.
Перший ряд (зліва направо): н. в., Олена Степанів,
Кирило Трильовський, другий ряд: Євген Коновалець, Роман Дашкевич.
Фотографія з фондів Музею історії міста Коломиї.
Публікується вперше.

Старшина Повітової «Січі» у Львові. Сидять (зліва направо):
кошовий Роман Дашкевич, осавул Михайло Царевич;
стоять: обозний Микола Никорак, комендантка жіночої чети Катра Пацулівна,
четар Іван Тучапський, четар Микола Липка, четар Семен Безпалко, писар Гриць Ничка.

Фотографія з фондів Музею історії міста Коломиї.

Публікується вперше.

Пам'ятник на могилі Романа Дашкевича у м. Куфштайні (Австрія).

Джерело: Олена Степанів - Роман Дашкевич. Спогади і нариси / Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк;

Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ. - Львів:

Літературна агенція «Піраміда», 2009.

Пам'ятна стела на місці перепоховання Романа Дашкевича на полі почесних поховань на Личаківському кладовищі у Львові. Фотографія Михайла Петріва. Липень 2012 р.

Меморіальна таблиця Романові Дашкевичу у м. Львові.
Фотографія Михайла Петріва. Липень 2012 р.

ДМИТРИЄВ (ДМИТРЕНКО) МИКОЛА АНДРІЙОВИЧ (псевд. і крипт. – Слобожанин, М. Д.) (10.04.1867, м. Харків – 6.07.1908, с. Яреськи, тепер Шишацького р-ну Полтавської обл., похований у Полтаві) – адвокат, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч, публіцист, видавець, редактор.

DMYTRIEV MYKOLA (pseudonym – Slobozhanyin, M. D.) (10.04.1867, Kharkiv – 06.07.1908, Yares'ky, now Shyshatskyuy dist., Poltava reg., buried in Poltava) – advocate, socio-political, cultural and educational activist, publicist, publisher, editor.

Народився 10 квітня 1867 р. у м. Харкові. Початкову освіту здобув удома, згодом навчався у Харківській гімназії. У гімназійні роки на формування його світоглядних орієнтирів великий вплив мав Олександр Олександрович Русов – відомий діяч старої «Громади», статистик та етнограф.

Після закінчення гімназії правничу освіту здобув у Харківському університеті (1887–1892). Під час навчання адміністрація університету русифікувала його прізвище, змінивши з Дмитренка на Дмитрієв. Під час літніх канікул мандрував з товаришами по селах, вивчав життя, побут і традиції українського селянства. Ще студентом чітко усвідомив, що його покликання – служіння народові. У 1892 р. після закінчення університету М. Дмитрієв проходив військову службу в Полтаві. У 1893 р., звільнившись з війська, виїхав працювати правником у цукрових магнатів Харитоненків у Сумському повіті Харківської губернії. У серпні 1894 р. йому запропонували посаду секретаря «Полтавських губернських відомостей», і він переїхав до Полтави. Згодом залишав роботу в газеті і займається адвокатською діяльністю.

Публічні виступи М. Дмитрієва в судових процесах на захист бідних селян, пристрасні публіцистичні статті з актуальних проблем суспільного життя зробили його не

тільки відомим адвокатом, але і громадським діячем Полтави. Селяни називали його «своїм адвокатом», а газети того часу писали: «Бувши присяжним повіреним, він давав широку, часто зовсім дармову поміч бідним людям...». Виступав у суді захисником селян, які брали участь у революційних подіях 1905 року. Відомий судовий процес, в якому брав участь адвокат Дмитрієв, – справа братів Скитських, яких звинувачували у вбивстві секретаря Полтавської Духовної консисторії Комарова; чимало зусиль доклав до організації захисту братів, їздив до Москви і Петербурга, запрошував відомих адвокатів. Цей судовий процес тривав 3 роки – з 1899 по 1901 рр., брати Скитські були виправдані. Виступав М. Дмитрієв як адвокат по спадковості Олени Пчілки, у зв'язку зі смертю Є. І. Драгоманової. Захищав Василя Горленку у справі з лихварями. Коли М. Дмитрієв перебував на вихідних у рідному селі, до його хати приходили чисельні юрби селян, яким давав поради.

У Полтаві Микола Дмитрієв стає помітним українським громадським діячем, душею і організатором передової української інтелігенції та української громади назагал. У 1899 р. провів через цензуру і видав оповідання Панаса Мирного «Лихий попутав». Навколо нього гуртувалися люди з демократичними і патріотичними переконаннями: Панас Мирний, Г. Маркевич, В. Василенко, Л. Падалка та інші. Помешкання М. Дмитрієва стало осередком українців у Полтаві. Про це студент полтавського Реального училища Юрій Коллард згадує так: «Був я у Дмитрієвих на зібранні старших членів українського громадянства, де познайомився з Панасом Мирним, з Іваном Липою, який був тоді земським лікарем в с. Мачухах, Сергієм Шелухіним, що приїхав з Одеси, Левом Падалкою та іншими старшими українцями... Дружина Дмитрієва Ганна також була свідомою українкою й їх оселя стала центром українства в Полтаві».

Був ініціатором різних громадських починань, організовував для полтавців виступи відомих діячів, зокрема виступ хору Миколи Лисенка, гастролі театральних труп Марка Кропивницького, Миколи Садовського. Брав активну участь в організації по збору коштів на пам'ятник Іванові Котляревському, входив до оргкомітету з організації і проведення свята, приуроченого відкриттю пам'ятника в Полтаві в 1903 р. Коли напередодні свята царський уряд не дозволив виступати українською мовою, в помешканні Дмитрієва зібралося 40 представників з усіх кутків України. Вирішували проблему української мови. Що робити? Були дві пропозиції – бойкотувати свято або надати йому українського характеру. Під час святкування 27 – 30 серпня 1903 р. в Дмитрієва мешкали Олена Пчілка з Лесею Українкою, Микола Лисенко з дочкою Галиною. Безумовно, що тоді ж у М. Дмитрієва бували Михайло Старицький з донькою Марією, Микола Міхновський, Михайло Коцюбинський, Іван Степенко та багато інших видатних українських діячів, письменників, музикантів.

«Великою справою гуртка Дмитрієва та його особисто, – пише в своїй автобіографії Олена Пчілка, – була організація і проведення свята Котляревського в 1903 році. Гурток Дмитрієва хотів це свято зробити святом українським, громадським. І це їм вдалося, про що й свідчить історія».

У журналі «Київська старовина» (1903) помістив статтю про історію відкриття монумента. Від української громадськості полтавського краю М. Дмитрієв вітав Івана Нечуя-Левицького на відзначенні 35-річного ювілею письменника. У 1902 році на сторінках полтавської преси розгорнулася дискусія навколо спорудження будинку Полтавського губернського земства. Будівлю споруджували за ухваленим земством проектом архітектора Василя Кричевського в оригінальному стилі, у якому б відображалися українські будівничі традиції. Микола Дмитрієв, Панас Мирний, Григорій Ротмістров та інші полтавці гаряче підтримали цю ідею. Навесні 1904 року розпочалося спорудження будинку земства за проектом В. Кричевського. Зведена у 1904–1908 рр. будівля Полтавського губернського земства стала першим прикладом українського архітектурного стилю. Відродження українських традицій М. Дмитрієв плекає у приватному житті. Так, у 1905–1906 рр. на його замовлення у с. Яреськи В. Кричевський спорудив будинок, в основу якого поклав ідею народної хати. Будинок М. Дмитрієва в Яреськах став одним з шедеврів української народно-стильової архітектури В. Кричевського. На жаль, будівля не збереглася.

Микола Дмитрієв був серед тих, хто в умовах Російської імперії з її численними цензурними заборонами на все українське виборював право українців на пресу й освіту рідною мовою. В силі залишався Валувський указ від 18 травня 1876 року, під забороною перебувало «малоросійське нарiччя». Про громадянську позицію М. Дмитрієва, його авторитет серед свідомої української інтелігенції свідчить той факт, що він був у числі українських діячів, які делегацією їздили до Петербурга з вимогою скасувати ганебний указ про заборону української мови. В липні 1905 р. в помешканні М. Дмитрієва відбувся з'їзд представників українських громад, на якому обговорювалося питання автономії України. У роботі з'їзду брали участь: від Києва – Борис Грінченко, від Чернігова – Ілля Шраг, від Харкова – Микола Міхновський, від Одеси – Сергій Шелухін, від Лубен – Володимир Шемет та інші, а також члени полтавської громади. Тези доповіді про автономію України були направлені до Петербурга на з'їзд недержавних народностей (19–21.11.1905), який схвалив їх. У 1905–1906 рр. у Полтаві створено осередок Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) на чолі з М. Дмитрієвим, зав. статистичним відділом губернського земства Г. Ротмістровим та іншими. Члени партії організували «Селянську Спілку» і взяли участь у виборах до першої Державної Думи. Своїм політичним завданням УСДРП

поставила відстоювання автономії України. Полтавська крайова організація УСДРП вирішила видавати український друкований орган. Після проведення декількох нарад у помешканні М. Дмитрієва (листопад 1905) за участю Панаса Мирного, Г. Коваленка, Г. Маркевича вирішено видавати щотижневий часопис під назвою «Рідний край» – одне з перших видань українською мовою, яке почало виходити у Полтаві після проголошення Маніфесту 17 жовтня 1905 р., яким цар Микола II дарував підданам громадські права (нові правила про друк почали діяти з 24 листопада). Перше число вийшло 5 січня 1906 р. Відповідальними редакторами були М. Дмитрієв та Г. Коваленко, літературним редактором – Панас Мирний. Спільно з Г. Коваленком відповідальним редактором працював у 1906–1907 рр. (ч. 1–26), а з 27-го номера (1906) до 11-го (1907) – персонально редактором-видавцем та був видавцем 13–17 номерів за 1907 р.. М. Дмитрієв так окреслив завдання цього видання: «Часопись служитиме для оборони інтересів трудящих людей, для добра і волі в нашому краю... «Рідний край» допоможе повернути нашому народу інтелігенцію і забезпечить національне відродження України».

За глибоким переконанням М. Дмитрієва, часопис мав бути «широ демократичним виданням, не збочувати на шлях шовінізму чи романтичного націоналізму». Він зумів залучити до співпраці багатьох українських письменників: І. Нечуя-Левицького, П. Капельгородського, Лесю Українку, історика М. Аркаса. З середини 1905 р. до роботи в редакції «Рідний край» долучається відома українська письменниця і громадська діячка Олена Пчілка. З 1908 року Микола Дмитрієв випускає додаток до «Рідного краю» – часопис «Молода Україна», де працює Олена Пчілка, для цього вона переїздить до Полтави. Коли ж в умовах реакції стало неможливим видавати «Рідний край» у Полтаві, М. Дмитрієв передає його О. Пчілці, а сам зосередився на проблемах народної школи, роботі з учителями.

Пророчими словами починалася передова стаття «Рідного краю» Панаса Мирного: *«Настав день, коли ми можемо озватися рідним словом до рідного краю, – той день, якого ми дожидалися в тяжкі часи, в тяжкі, довгі роки неволі і смутку... Тисячі і мільйони людей уже встали боротися за вільність, і вже не оживе старий розвалений лад, не встане деспотизм... Годі спати, прокидайтесь усі, хто живий, в кого серце б'ється! Вставайте, вже сходить сонце правди і волі!»*.

В цьому ж номері надруковано революційний вірш Панаса Мирного «До сучасної Музи». У «Рідному краї» Микола Дмитрієв розкрився як блискучий публіцист. Особливо хвилювали його питання культури і її вплив на формування національної свідомості. М. Дмитрієв у журналі надрукував чимало публіцистичних статей, історичних і літературно-мистецьких матеріалів, бібліографічних заміток тощо. У 1906–1907 рр. Дмитрієв опублікував (під псевдонімом «Слобожанин» і криптонімом «М. Д.») такі

матеріали: «Микола Костомаров», «Як справляли перші роковини смерті Шевченка харківські студенти», «Український театр», «Святкування Шевченка городами й земствами», «Українські часописи Галичини, Буковини, і Америки», «Музика до «Кобзаря» Шевченка», «Спомин про Т. Г. Шевченка: Святкування 45-літніх Шевченкових роковин у Полтаві», «Як відгукнулись закордонні українці під час відкриття пам'ятника Котляревському», «До українського жіноцтва» та ін. Публіцистичні статті Дмитрієва були голосом, який закликав до соціального й національного визволення. Йому належать передові статті, через які низку чисел часопису конфіскували (ч. 29 за 1906 р. і ч. 6 за 1907 р.). У цих статтях виступав проти чорносотенства, терору, переслідування селянських спілок тощо.

Свої погляди на народну освіту М. Дмитрів виклав у виступах перед учителями та на сторінках газет («Потреби народної освіти на Україні», «До учителів», «Книжка для шкіл», «Про українську школу» тощо). 20 листопада 1905 р. він виступив з доповіддю на губернському з'їзді Союзу вчителів і діячів народної освіти у Полтаві, в якій охарактеризував сучасне становище школи, «ненормальність становища навчальної справи на Полтавщині», наголосив на необхідності реформування школи в Україні. В резолюції з'їзду йшлося про те, що: «Для українського населення, на території України народна школа повинна бути українською, тобто викладання повинно бути рідною, українською мовою» («Киевская старина», 1905, № 11–12). Постанова з'їзду вимагала видавати підручники українською мовою, організувати учительські курси з української мови, літератури та історії України. З цією метою і було засновано перше у Наддніпрянській Україні видавництво української дитячої та навчальної літератури «Український учитель». Видавництво, створене 1906 р. у Полтаві за участю М. Редька (голова), Г. Шерстюка, М. Дмитрієва та Г. Ясинського, було через рік закрито царською владою, проте встигло видати 12 книг українською мовою. Видавництво оголосило конкурс на кращий підручник з історії української літератури, а М. Дмитрів надав кошти для винагороди. Він прагнув, щоб була створена така історія українського красного письменства, в якій би «показано було національну основу й прикмети письменства, а також і впливи на його від сусідніх письменств». За його фінансового сприяння у цьому видавництві вийшла друком праця С. Єфремова «Історія українського письменства». Публікував публіцистичні статті у інших полтавських часописах, зокрема у щоденній газеті «Полтавщина» помістив рецензію на працю М. Комарова «Т. Шевченко вь литературе и искусстве (библиографический указатель матеріаловь для изучения жизни и произведеній его)» (Одеса, 1903).

У 1906 році М. Дмитрів разом з Панасом Мирним засновує «Спілку вчителів-українців» і стає її першим головою. Він також створив «Товариство допомоги

учням при училищі 1-го розряду Шевелевої». У 1907 р. підготував проект статуту фонду імені Івана Карпенка-Карого, щоб видавати премії за кращі драматичні твори і передав власні кошти до фонду. Брав активну участь у діяльності Всеукраїнської загальної безпартійної демократичної організації (1897–1904), на з'їздах якої разом з Г. Ротмистровим та Л. Жебуньовим представляв полтавську громаду. У березні 1907 р. разом з П. Мирним, Г. Маркевичем, Г. Коваленком та ін. став одним з організаторів Шевченківських свят у Полтаві, а «Рідний край» присвятив Т. Шевченкові спеціальні номери в гарному художньому оформленні (мал. Г. Коваленка). Дбав М. Дмитрієв і про поширення музичної освіти, особливо серед простого люду. Про це писав у статті «Кобзарі минулого й будущини» (вміст. в книзі «Кобза й кобзарі», Полтава, 1907), у якій висловив віру в те, що музична освіта буде розвиватися, що кобза не загине, а молодь гідно підніме славу народної пісні.

Микола Дмитрієв був одним з тих українських діячів, життя та діяльність яких були нероздільними з українським суспільством в усіх його проявах. Яскравим підтвердженням цього є заповіт відомого адвоката, який він склав за рік до своєї загибелі (опубл. у «Раді», 1911). Він заповідав провести грошові виплати українським товариствам – місцевій та львівській «Просвіті», Науковому товариству імені Шевченка у Львові, петербурзькому товариству видання дешевих та загальнокорисних книжок, на організацію народних книгозбірень на Полтавщині, на підтримку українського періодичного видання, на конкурс імені Карпенка-Карого на кращий драматичний твір, на субсидію охочому поїхати у Львівський університет для слухання спеціальних предметів українською мовою – всього на суму 2 100 крб., а розпорядниками духівниці призначив дружину та двох своїх друзів – О. Русова та Панаса Мирного, який був хрещеним батьком сина М. Дмитрієва Юрія і опікуном його старшого сина Бориса, вони ж називали Панаса Мирного своїм другим батьком. Підтримував тісні контакти з українськими діячами Австро-Угорщини. Так, за спогадами Марка Черемшини, Микола Дмитрієв з дружиною були постійними гостями літературних вечорів, які він зі своїм товаришем Миколою Кошаком влаштовував у Відні наприкінці ХІХ століття і на які сходилися письменники Сильвестр Яричевський, Мелетій Кічура, Роман Сембратович, Павло Демцьо, Петер Альтенберг.

Микола Дмитрієв потайки одружився у 1892 р. з домашньою вчителькою Ганною Тимофіївною Теплицькою – донькою кріпачки з Іваново-Вознесенська, разом виховали синів Бориса та Юрія.

Життя Миколи Андрійовича Дмитрієва раптово обірвалося на 42-му році життя – 6 липня 1908 року. Він потонув у річці Псьол, поблизу села Яреськи, рятуючи сільську дівчину.

Коли М. Дмитрієва не стало, «Рідний край» так підсумував життя та діяльність відомого адвоката: *«Все його життя було виповнене працею для українських справ. Його жвава, ретельна натура жила вірою в кращу долю України, жила працею для неї, а при тому вмiла й інших зіграти тією вірою, умiла й інших привернути до неї»* (1908, №12).

Поховали Миколу Дмитрієва на тодішньому центральному кладовищі м. Полтави. Стараннями дружини Ганни у 1910 р. на могилі споруджено масивний монумент з сірого граніту (архітектор В. Кричевський). Виконавцем робіт був П. Певний, а позолоту літер й орнаменту виконав Е. Сагал. Пам'ятник мав вигляд каплиці в українському стилі. На передній частині пам'ятника було встановлене бронзове погруддя М. Дмитрієва роботи скульптора Ф. Балавенського. На задній частині золотом викарбовані слова Тараса Шевченка:

**То воля Господа! Годить,
Смирітєся, молітєсь Богу
І згадуїте один другого,
Свою Україну любіть.**

Боківі частини пам'ятника опоясували рядки зі Святого Письма. Один із написів на колишньому пам'ятникові узяті з послання апостола Павла:

**«Я лучче зволив страдати з людьми Божими,
ніж пізнавати дочасної розкоші гріха».**

У 1982 р. під час перенесення останків М. Дмитрієва на центральне міське кладовище пам'ятник на могилі був зруйнований. Погруддя Дмитрієва нині зберігається у музеї Панаса Мирного в Полтаві, інші частини втрачено. На нинішньому монументі, встановленому на місці перепоховання, – портрет і дати життя Миколи Дмитрієва.

На відзначення пам'яті про Миколу Дмитрієва у серпні 2007 р. виконком Полтавської міської ради прийняв рішення про встановлення меморіальної таблиці. 19 серпня 2008 р. з нагоди 140-річчя від дня народження Миколи Дмитрієва на будинку, де він мешкав (майдан Конституції, 3) з 1894 по 1908 рр., відкрито меморіальну таблицю з таким написом:

**У цьому будинку
1894 – 1908 рр.
жив видатний
громадський
і культурно-освітній
діяч,**

публіцист, правник
Дмитрієв
Микола
Андрійович
(1867 – 1908 рр.)

Меморіальну таблицю встановили з ініціативи працівників Полтавського літературно-меморіального музею Панаса Мирного, за сприяння мерії та місцевого підприємця і мецената, лауреата обласної премії імені Панаса Мирного Вадима Голобородова, який також є й автором таблиці. Відновлення Полтавським національним педагогічним університетом імені В. Г. Короленка видання «Рідний край» є даниною пам'яті про видатного українського просвітителя.

До творчої спадщини М. Дмитрієва належать чисельні редакторські статті, публіцистичні, історичні, мистецтвознавчі матеріали, надруковані в часописах «Рідний край», «Хуторянин», «Полтавщина», «Кіевская старина» та ін., які ще чекають на свого уважного дослідника.

Публікацій про життя та діяльність М. Дмитрієва обмаль. Біографічні довідки про нього публікуються в «Енциклопедії сучасної України», «Енциклопедії українознавства», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», «Полтавщина: Енциклопедичний довідник» та ін. Багато цікавої інформації про М. Дмитрієва можна знайти у публікаціях – споминах про нього авторства М. Байздренка, П. Мирного, О. Лисенка, О. Пчілки, П. Сластіона та ін. Чимало статей і спогадів поміщені у газетах відразу по смерті адвоката. Панас Мирний у 1910 р. погодився з ідеєю Олени Пчілки видати пропам'ятну книгу на згадку про М. Дмитрієва. У 1970 р. в журналі «Прапор» опубліковано статтю М. Северина про М. Дмитрієва, як побратима Панаса Мирного, а П. Ротач опублікував статтю про нього в «Українському календарі» (Варшава, 1977). Редакторська та видавнича діяльність М. Дмитрієва розкривається в дослідженнях В. Ревегука, М. Степаненко, Н. Степаненко і С. Семенко, якій також належить ґрунтовна стаття «Український Цицерон» (штрихи до портрету М. А. Дмитрієва). Чимало вартісної інформації про постать та діяльність М. Дмитрієва поміщено у сучасних виданнях з історії полтавського краю, зокрема історії адвокатури Полтавщини. Станом натеper немає повної бібліографії М. Дмитрієва, а отже ми робимо спробу її укладання.

Твори

- Діяльність товариства «Просвіта» в Стрію // Рідний край. – 1906. – № 25. – С. 15.
- З поводу постанови професорів Харківського Університету // Рідний край. – 1906. – № 46. – С. 3.
- Къ исторіи открытія памятника Котляревскому въ городѣ Полтавѣ // Кіевская Старина. – 1903. – № 10. – Отд. 1. – С. 153–167.
- Кобзарі минулого й будучини // Рідний край. – 1907. – № 17. – С. 15–16.
- Лист з Петербургу. Національні учительські спілки товариства // Рідний край. – 1907. – № 14. – С. 7.
- Микола Костомаров // Рідний край. – 1906. – № 14. – С. 7.
- Потреби народної освіти на Україні // Рідний край. – 1906. – № 11. – С. 4–5.
- Як пізнати Русь-Україну? // Рідний край. – 1906. – № 14. – С. 6–7.
- Спомин про Т. Г. Шевченка: святкування 45-літніх Шевченкових роковин у Полтаві // Рідний край. – 1906. – № 13. – С. 11.
- Студенти – українці // Рідний край. – 1907. – № 4. – С. 1–2.
- Українська драматургія // Рідний край. – 1906. – № 51/52. – С. 5.
- Український театр // Рідний край. – 1906. – № 39. – С. 8.
- Українські часописи Галичини Буковини і Америки // Рідний край. – 1906. – № 48. – С. 3–4.
- Як відгукнулись закордонні українці під час відкриття пам'ятника Котляревському // Рідний край. – 1906. – № 36. – С. 6–7.

Література

- Байздренко М. Над свіжою могилою: спогади про Миколу Дмитрієва / Микола Байздренко // Рідний край. – 1908. – № 30. – С. 3–4; № 31. – С. 3–4; № 32. – С. 3–4.
- Галушко М. В. Рідний Край / М. В. Галушко // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Снісарчук. – Львів, 2009. – С. 375–380.
- Дмитрів Микола // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / під ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 528.
- Дмитрів Микола // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів; Stanisлавів; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 1. – С. 1106.
- Дмитрів Микола Андрійович // Полтавщина: енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – С. 249.
- Дмитрів Микола Андрійович // Білоусько О. А. Нова історія Полтавщини, кінець XVIII – початок XX століття / Білоусько О. А., Мирошніченко В. І. – Полтава, 2003. – С. 214.
- Історія адвокатури Полтавщини. – Режим доступу: <http://advokat.poltava.ua/content/view/800/149/> – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Крупський І. В. Дмитрів Микола Андрійович / І. В. Крупський // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаніка, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 68–69.

Микола Дмитрів // Рідний край. – 1908. – № 25. – С. 3.

Могила М. А. Дмитрієва // Полтавщина: енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – С. 249.

Панас Мирний. Щодо вшанування М. А. Дмитрієва // Рада. – 1910. – № 31. – 24 черв.

Панас Мирний. Щодо вшанування М. А. Дмитрієва // Панас Мирний. Зібрання творів у 7 т. – К.: Наукова думка, 1971. – Т. 7. – С. 291–292.

Реvegук В. Я. Перша проба самоорганізації українського вчителства на Полтавщині (початок ХХ століття) / В. Я. Реvegук // Альманах Полтавського державного педагогічного університету «Рідний край». – 2010. – Вип. 1 (22). – С. 197–201.

Рідний край // Полтавщина: енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – С. 835.

Рідний край // Українська преса в Україні та світі ХІХ – ХХ ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 375–380.

Ротач П. Микола Дмитрів // Український календар. – Варшава, 1977. – С. 122–124.

Северин М. Д. Побратим Панаса Мирного / М. Д. Северин // Прапор. – 1970. – № 12.

Семенко С. В. Бібліографічний показник до журналу «Рідний край» (1905–1916) / С. В. Семенко. – Полтава: Освіта, 1999. – 54 с.

Семенко С. В. Журнал «Рідний край» і літературний процес початку ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / Семенко Світлана Василівна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.

Семенко С. «Український цицерон»: (штрихи до портрету М. А. Дмитрієва) / Світлана Семенко // Слов'янський збірник. – Полтава: Слов'янський клуб, 2006. – Вип. 5.

Сластіон П. Г. До смерті М. А. Дмитрієва / П. Г. Сластіон // Рідний край. – 1908. – № 25.

Степаненко М. Історія «Рідного краю» на сторінках енциклопедії «Полтавіка» / Микола Степаненко // Альманах Полтавського державного педагогічного університету «Рідний край». – 2011. – Вип. 1 (23). – С. 188–194.

Степаненко Н. С. Часопис «Рідний край»: духовні обпири українства / Н. С. Степаненко. – Полтава: ПП Шевченко Р. В., 2011. – 190 с.

Черемшина Марко. Автобіографія // Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефаніку; Ранні твори; Переклади; Літературно-критичні виступи; Спогади; Автобіографія; Листи / Марко Черемшина; вступ. стаття, упоряд. й приміт. О. В. Мишанича; ред. тому В. М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 344–350.

Меморіальна таблиця Миколі Дмитрієву у м. Полтаві.

Пам'ятник на могилі Миколи Дмитрієва на старому центральному кладовищі у м. Полтаві, 1910-1982 рр. Фотографія з фондів Полтавського літературно-меморіального музею Панаса Мирного.

Сучасна могила Миколи Дмитрієва
на центральному міському кладовищі у м. Полтаві.
Фотографія Дмитра Гайдабури. Серпень 2012 р.

ДОРУНДЯК МИХАЙЛО ГРИГОРОВИЧ (1.10.1857, с. Кийданч, тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. – 31.07.1907, м. Борщів, тепер Тернопільської обл.) – адвокат, доктор права, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч.

DORUNDIAK MYKHAILO (1.10.1857, Kyydanch, now Kolomyyskyu dist., Ivano-Frankivsk reg. – 31.07.1907, Borshchiv, now Ternopil reg.) – advocate, Doctor of Law, socio-political, cultural and educational activist.

Народився в с. Кийданч, тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської області. Навчався в двокласовій школі в с. Сопові, пізніше в народній школі в Коломиї та Коломийській гімназії, яку закінчив у 1877 р. Під час навчання у гімназії заробляв на життя репетиторством, а за успіхи у навчанні отримував стипендію – 315 корон на рік – з фонду львівського католицького єпископа Самуеля Гловінського. Правничу освіту здобув у Віденському університеті (1877–81), брав активну участь у житті українського студентського товариства «Січ». Обов'язкову шестирічну практику як кандидат в адвокати відбув у адвокатських канцеляріях м. Косова та м. Городенки, зокрема в Городенці працював помічником адвоката Теофіла Окуневського. 24 квітня 1891 р. здобув ступінь доктора права у Чернівецькому університеті. Адвокатський іспит склав 8 січня 1893 р. у Львові. Власну адвокатську канцелярію, в якій працював до кінця життя, відкрив 7 липня 1894 р. у м. Борщеві, тепер Тернопільської обл.

Крім адвокатської діяльності став символом Борщівщини як активний діяч українського громадського життя. Заслуга М. Дорундяка перед громадою Борщівщини полягає в тому, що він першим у повіті взявся за чорнову організаційну роботу, тим самим закладаючи фундамент для наступного культурного розвитку краю: у 1894 р. став головою борщівської «Просвіти», яка вела широку культурно-освітню діяльність

серед українців повіту, організував при товаристві позичкову касу для міщан і селян, якою керував на громадських засадах.

Отримавши досвід виборчої боротьби, будучи кандидатом у депутати до Галицького сейму (1895), М. Дорундяк переконався, що необхідно організовувати політичну боротьбу українців у повіті. Тому на початку 1896 р. він реєструє «Повітове товариство політичне в Борщеві», головою якого був аж до смерті. Товариство організує селянські страйки (1901–02) та політичні акції під час виборів до австрійського парламенту та Галицького сейму.

У 1896 р. за його ініціативи у Борщеві засновано товариство «Народний дім», в якому обіймав посаду заступника голови. Товариство стало центром не тільки культурно-просвітницького, але й економічного життя українців повіту: було створено «Союз крамарський», який заснував низку українських крамниць; одночасно при товаристві розпочав діяльність «Комітет для заохоти і підмоги убогої шкільної молоді», який своїм коштом посилав на навчання здібних дітей. У 1900 р. написав статут та зареєстрував «Повітове кредитове товариство при «Народному домі» в Борщеві» – перший український банк у цьому місті, де він був управляючим директором – без оплати. За його ініціативи у цьому ж місті відкрито філію львівського товариства «Народна Торгівля» (1897).

Головною ж справою громадської діяльності М. Дорундяка стало спорудження будівлі для товариства «Народний дім». З цією метою він спільно з суддею Омеляном Медведицьким ініціював збір коштів серед українського люду на будівництво. Передав значну суму власних коштів на цю справу. Збір коштів тривав від 1896 р., а в 1905–08 рр. Народний дім збудували за проектом архітектора Василя Нагірного.

Громадська діяльність М. Дорундяка була належно оцінена населенням Борщівського повіту – його обрали депутатом міської та повітової народної ради (1906); був членом багатьох українських товариств та організацій Галичини, а саме: «Просвіти», Наукового товариства ім. Шевченка, «Руського педагогічного товариства», «Дністра», «Кредитового союзу», «Лемківського банку» в м. Новім Сончі (тепер Республіка Польща). Підтримував фінансово учнівську молодь у школах, а декотрих утримував власним коштом під час навчання у гімназіях. Надав власні кошти на видання часопису «Життя і Слово». Дописував до львівських та чернівецьких газет, листувався з Іваном Франком та Михайлом Грушевським. За політичними переконаннями був прихильником Народної партії: 26 грудня 1899 р. брав участь у з'їзді, на якому було проголошено про створення Української народно-демократичної партії, а Михайла Дорундяка обрано до складу вищого органу партії – Ширшого Народного комітету.

Був одружений (1893) з Емілією Окуневською (20.12.1862 – 17.03.1894), сестрою адвоката Теофіла Окуневського. У 1900 р. одружився вдруге з Антоніною Калинович, у подружжя народилася донька Орися (1901–1975), нащадків немає.

Михайло Дорундяк помер 31 липня 1907 р. у м. Борщеві, тепер Тернопільської обл., там і похований.

Публікацій про життя та діяльність Михайла Дорундяка небагато. Першим його біографом став Єронім Калитовський, який певний час працював помічником у його канцелярії. В календарі «Просвіти» на 1908 рік опублікував ґрунтовну розвідку про М. Дорундяка. Ця посмертна згадка містить чимало інформації про життя та діяльність відомого адвоката. Біографічні довідки про нього вміщені в «Енциклопедії українознавства», «Енциклопедії Коломийщини», «Тернопільському енциклопедичному словнику», а також у інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1933 рр.»; Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю». Короткі відомості про нього подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.). Його культурно-освітня діяльність на Борщівщині подана у статтях Р. Дзюбана та І. Скочили С. Дослідження П. Довгошиї найповніше розкриває діяльність М. Дорундяка в Борщеві. У 1934 р. побачив світ «Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові», в якому М. Волошин подав інформацію про адвокатську та громадську діяльність М. Дорундяка.

Приватна українська гімназія «Рідна Школа» в Борщеві до приходу радянської влади у 1939 р носила ім'я Михайла Дорундяка. Одна з вулиць у Борщеві названа на його честь. За ініціативи та на кошти товариства «Просвіта» знайдені, відреставровані та заново освячені 26.03.1994 р. (з нагоди 100-х роковин приїзду адвоката до Борщевця) могила та надмогильний пам'ятник на борщівському міському цвинтарі з таким написом:

Михайло Дорундяк

1.X.1857 31.VII.1907

**Ти працював для свого поля,
А збіжжя хай пожнуть сини...**

*Борщівська «Просвіта»
1994 р.*

14 січня 1998 р. на фасаді будинку Борщівського краєзнавчого музею на згадку про те, що ініціатором побудови та фундатором цієї будівлі був адвокат Михайло Дорундяк, встановлено меморіальну таблицю з таким написом:

**ІНСТИТУЦІЯ НАРОДНИЙ ДІМ – ОСЕРЕДОК
КУЛЬТУРНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ
КРАЮ, ЗАСНОВАНИЙ 14 СІЧНЯ 1898 РОКУ З
ІНІЦІАТИВИ АДВОКАТА МИХАЙЛА ДОРУНДЯКА.
ЦЕЙ БУДИНОК СПОРУДЖЕНО КОШТАМИ
УКРАЇНЦІВ БОРЩІВЩИНИ В 1905–1908 рр.
ЗА ПРОЕКТОМ АРХІТЕКТОРА
ВАСИЛЯ НАГІРНОГО.
14 СІЧНЯ 1998 р.**

Література

- Арсенич П. Дорундяк Михайло, син Григорія / Петро Арсенич // Енциклопедія Коломийщини. – Коломия, 2007. – Зшиток 5: Літера Д. – С. 101–102.
- Волошин М. Тим, що відійшли від нас у боротьбі за право / Михайло Волошин // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів: СУА, 1934. – С. 75–108.
- Гуцал П. Дорундяк Михайло Григорович / Петро Гуцал, Роман Матейко // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 1: А–Й. – С. 526–527.
- Дзюбан Р. До святкування 25-літнього ювілею літературної діяльності Івана Франка / Роман Дзюбан // Літопис Борщівщини, 1996. – №8. – С. 132–134.
- Дорундяк Михайло // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 35–36.
- Довгоша П. Увійти в тасмніци духу. Іван Франко і Борщівський край: науково-публіцистичне дослідження. – Видання друге, доп. і перероб. – Тернопіль: Астон, 2012. – 192 с.
- Дорундяк Михайло // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 79.
- Дорундяк Михайло // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / під ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 586.
- Дорундяк Михайло // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 12.
- Дорундяк Михайло Григорович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 52–53.

[Калитовський Є.] Д-р. Михайло Дорундяк / подав Др. Єр. К. // Ілюстрований календар товариства «Просвіта» на 1908 рік. – Львів, 1907. – С. 90–94.

Михайло Дорундяк. Посмертна згадка // Для всіх: ілюстрована збірка / Зложив Ярослав Веселовський. – Львів: Накладом Т-ва «Просвіта», 1908. – С. 90–94.

Скочиляс І. Історія Борщівської «Просвіти» / Ігор Скочиляс // Літопис Борщівщини, 1993. – № 2. – С. 21–31.

Скочиляс І. З історії Борщівської «Просвіти» / Ігор Скочиляс // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2010. – Вип. 19. – С. 294–297.

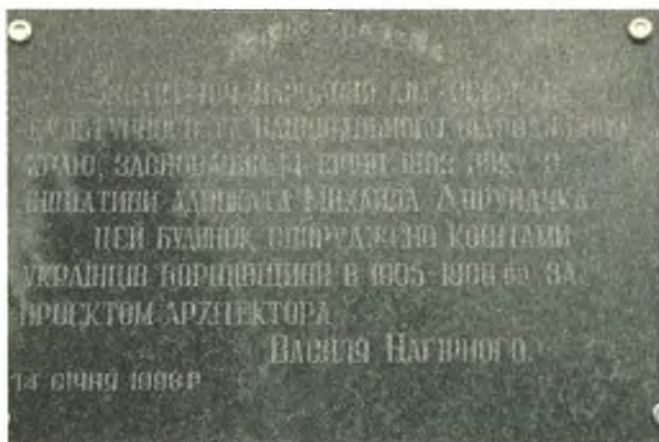
Смоляк П. О. До історії становлення та діяльності аматорського театрального гуртка в м. Борщеві Тернопільської області (кінець XIX – перша третина XX століття) / П. О. Смоляк // Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство / ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Т : ТНПУ, 2011. – № 2 – 2011. – № 2. – С. 176–181.

Михайло Дорундяк, приблизно, 1891 р.
Фотографія з сімейного архіву Ганни Дорундяк.

Графічний портрет Михайла Дорундяка.
Художник Микола Вировий, 1990-ті роки.

Меморіальна таблиця на фасаді Борщівського краєзнавчого музею на згадку про те, що ініціатором побудови та фундатором цієї будівлі був адвокат Михайло Дорундяк.
м. Борщів Тернопільської обл.

Пам'ятний знак на могилі Михайла Дорундяка, відновлений товариством «Просвіта».
м. Борщів Тернопільської обл.
Фотографії Михайла Петріва. Липень 2010 р.

КОЗУБСЬКИЙ БОРИС МИКОЛАЙОВИЧ (крипт. – К.) (19.02.1886, м. Житомир – 17.02.1953, табір в Мордовії, Російська Федерація, місце поховання невідоме) – адвокат, журналіст, державний, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч, голова Кременецької міської думи (1917–19), член Української Центральної Ради (1918–19), посол сейму Польщі (1922–28).

KOZUBSKY BORYS (pseudonym. – K.) (19.02.1886, Zhytomyr – 17.02.1953, a camp in Mordovia, the Russian Federation, unknown burial place) – advocate, journalist, state and social and political, cultural and educational activist, Head of the Kremenets City Council (1917–19), member of the Ukrainian Central Council (1918–19), member of the Sejm of Poland (1922–28).

Народився в м. Житомирі. У 1906 р. закінчив гімназію в Острозі на Рівненщині і вступив на юридичний факультет Київського університету. За участь у студентському виступі був виключений з університету, навчання продовжив у Харківському університеті, який закінчив у 1913 р. В Харкові розпочав працювати помічником адвоката в канцелярії Миколи Міхновського – відомого поборника самостійності України, згодом активного учасника Української революції 1917–1920 рр., під впливом якого значною мірою і сформувалися політичні погляди Б. Козубського. Влітку 1916 р. переїхав до Києва, де зайнявся політичною діяльністю. На початку квітня 1917 р. був делегатом Українського національного конгресу, де обраний членом Центральної Ради від Кременецького повіту. В червні того самого року переїхав у м. Кременець і став головою міської думи (1917–19); потім деякий час очолював повітову управу. Брав участь у підготовці виборів до Українських Установчих Зборів Української народної республіки. Заснував Кременецьке товариство «Просвіта» (1917).

У липні 1919 р. був заарештований польськими військовими і відправлений у табір в м. Домб'є, поблизу Кракова (Польща). Повернувшись після звільнення в Кременець, відновив адвокатську діяльність та проводив активну громадську діяльність: створював у селах Кременеччини осередки товариства «Просвіти» та українські кооперативні організації; був членом луцької «Просвіти» (від 1920); опікувався українською гімназією, брав участь у роботі «Повітового союзу кооператив»; один з ініціаторів заснування української книгарні в Кременці. Входив до складу громадського комітету (1921) для відзначення Шевченківських свят у краї, підсумком діяльності якого стало кременецьке видання «Кобзаря» (1922) та відзначення пам'яті Тараса Шевченка (1922). В частині власного будинку родини Козубських містилися товариство «Просвіта», «Союз Українок» та українська книгарня, яка була заснована за ініціативи Б. Козубського і «Союзу кооперативів» (І. Капітонець та С. Бачинський). У 1920–30-х роках опублікував чимало публіцистичних статей про громадське та культурно-освітнє життя українців на Кременеччині у часописах «Діло», «Новий час», «Рідний край», «Український пасічник», «Сільський світ» та ін.

За політичними переконаннями від 1905 р. був членом Української соціал-демократичної робітничої партії, співпрацював з її партійним тижневиком «Слово» (ред. С. Петлюра та В. Садовський). 21 травня 1923 р. на з'їзді Української народно-трудової партії (УНТП) прийнятий у члени партії та обраний до Тіснішого Народного Комітету УНТП (діяла в 1919–25 рр., а в 1925–39 рр. як партія «Українське національно-демократичне об'єднання») (УНДО). У 1925 р. брав участь у створенні партії – УНДО та ввійшов до її вищого органу – Центрального комітету.

Бориса Козубського обирали депутатом першої каденції сейму Польщі (5.11.1922 – 4.03.1928), входив до складу Української парламентської репрезентації. У сеймі послідовно відстоював національні права українців, зокрема у 1925 р. виголосив промову на захист українських політичних в'язнів у польських тюрмах. У 1925 р. разом з депутатом Сергієм Козицьким подав до МВС Польщі скаргу на те, що староство відмовилось відповідати українською мовою на звернення кременецької «Просвіти». Після закінчення депутатських повноважень у 1928 р. польська влада неодноразово заарештовувала його за «антидержавну діяльність». Надалі час до часу в адміністративному порядку його затримували за українську громадську діяльність. 31 серпня 1939 р. Бориса Козубського разом зі старшим сином Юрієм ув'язнили в концтаборі «Берега Каргузька».

Після проголошення Акта відновлення Української Держави (30.06.1941) обраний до Ради Сеньйорів, дорадчого органу при уряді – Українському Державному Правлінні (УДП). Невдовзі, коли німецькі окупанти ліквідували УДП, повернувся до

Кременця. Від серпня 1941 р. працював радником у районному суді. В цей період мешкав у с. Раковець, нині Збараського р-ну Тернопільської обл. Навесні 1944 р. перебрався до Львова; на Захід не виїхав, оскільки сім'я залишилася на Тернопільщині. Працював коректором у редакції газети «Вільна Україна» (1944–48) й одночасно юрисконсультом Львівського обласного аптечного управління.

13 серпня 1948 р. радянські каральні органи заарештували Бориса Козубського за звинуваченням у націоналістичній і антирадянській діяльності в 1920–30-і рр. 28 жовтня того самого року засуджений військовим трибуналом на 25 років виправно-трудових таборів з конфіскацією майна і п'ять років позбавлення прав.

Був добропорядним сім'янином і спільно з дружиною – дівчиною з давнього козацького роду Оленою Парфенівною Дікаревою (одружилися 1912 р.) виховали четверо дітей: Юрія (1913 – 12.1941), Галину (10.05.1918 – 05.2007), Ірину (14.08.1923 – 2005) та Олега (28.01.1928 – 17.08.2008). Сина Юрія 12 жовтня 1939 р. заарештувало НКВС і в грудні 1941 р. його розстріляли у Магадані. На 25 років засудили доньку Галину, студентку першого курсу Львівського медичного інституту. Місцем її каторги став концтабір в Іркутській області. 11 жовтня 1949 р. заарештували дружину, доньку Ірину, сина Олега й маленьку Оксану – дочку Галини й Ігоря Шубського – та вивезли їх на спецпоселення в Хабаровський край. Після повернення в Україну (1957) Олег працював агрономом, захистив кандидатську дисертацію, Галина – лікарем, Ірина – фельдшером. Нащадки проживають у м. Снятині Івано-Франківської обл., Києві та інших містах.

Борис Козубський помер 17 лютого 1953 р. в таборі у Мордовії (Російська Федерація). Місце поховання невідоме. Реабілітований посмертно в 1991 р.

До творчої спадщини Бориса Козубського належать чисельні публіцистичні статті у кременецьких та львівських часописах «Діло», «Новий час», «Рідний край», органі УСДРП «Слово» та ін., які ще не опрацьовані та чекають на свого уважного дослідника.

Публікацій про життя та діяльність Бориса Козубського небагато. Біографічні довідки про нього вміщені в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Тернопільському енциклопедичному словнику», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах» та біографічному довіднику П. Гуцала «Українські правники Тернопільського краю». Біографічні штрихи поміщені в історико-краєзнавчих збірниках, які висвітлюють історію Тернопільщини й Волині. Безперечно, чимало цікавої інформації про адвоката можна знайти у дослідженнях діяльності УНДО, а також товариств, членом яких він був, та діяльності українських послів у сеймі Польщі. Оглядові статті М. Бачинського, Г. Чернихівського, Р. Кондра-

тюка розкривають громадсько-політичну та журналістську діяльність Б. Козубського, а просвітянська робота висвітлена в дослідженні О. Малюти. Патріотична діяльність родини Козубських та їхня трагічна доля змальована в художньо-документальній повісті лауреата Національної премії імені Т. Шевченка Михайла Андрусика «Брати вогню». Найповнішим дослідженням про Бориса Козубського і родину Козубських є книга його сина – Олега Козубського «Від Львова до тайги: Про рід Козубських», яка побачила світ 2007 р.

На честь Бориса Козубського названі вулиці у Кременці, Вишнівці, Збаражі Тернопільської обл., у містах Тернополі та Житомирі. На фасаді будинку, який належав родині Козубських у Кременці, відкрито меморіальну таблицю (1993) на честь кременецької «Просвіти» з таким написом:

**У ЦЬОМУ БУДИНКУ
КОЗУБСЬКИХ В 1920–1930 р.р.
ЗНАХОДИЛИСЯ КРЕМЯНЕЦЬКЕ
ПОВІТОВЕ ТОВАРИСТВО
«ПРОСВІТА»
ТА КНИГАРНЯ**

Вулицю, на якій стоїть будинок родини Козубських, названо іменем Бориса Козубського, а на фасаді будинку у 1995 р. відкрито меморіальну таблицю на його честь з таким написом:

**У цьому будинку
в 1920–1930-х рр.
жив і працював
член Центральної Ради
посол сейму
голова «Просвіти»
в'язень Берези Каргузької
і Мордовських таборів
КОЗУБСЬКИЙ
Борис Миколайович
1886–1953**

Література

- Андрусак М. Брати вогню / Михайло Андрусак. – Коломия: Вид-во «Віко», 2005. – 896 с.
- Бачинський М. Козубський Борис Миколайович / Михайло Бачинський, Гаврило Чернихівський // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, НДЦ періодики, наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романока. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 147–152.
- Бутин В. Є у Кременці вулиця Козубського / В. Бутин // Свобода. – 2010. – 15 жовт. – С. 5.
- Верстюк В. Діячі Центральної Ради: біографічний довідник / Владислав Верстюк, Тетяна Остапко – К., 1998. – С. 27.
- Власюк О. В. Кримінальне переслідування українських послів польського сейму (1922–1927 рр.) / О. В. Власюк. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10771/1/26.pdf>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.
- Господариско М. Згадаймо Козубського / М. Господариско // Вільне життя: Тернопіль. – 1992. – 28 січ.
- Грекуляк І. Козубські / Іван Грекуляк // Голос Покуття. – Снятин, 1996. – 12 черв.
- Грекуляк І. Козубські / Іван Грекуляк // Покуття: альманах. – Снятин, 1996. – Чис. 2. – С. 78–81.
- Домбровський Ю. Від батька до сина – шляхетна родина / Юрій Домбровський // Вільне життя, 2010. – 2 лип.
- Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.) / Олександр Зайцев // Український історичний журнал. – 1993. – № 1. – С. 72–84.
- К. Новий Голова Ради товариства «Просвіти» // Рідний край. – Львів. – 1922. – Чис. 3. – 5 січ.
- К. Українські книгарні Кременецького повіту // Рідний край. – Львів. – 1922. – Чис. 3. – 5 січ.
- Козубські // Попадюк М. Перевесло: Вибране. / Мирослав Попадюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 181–186.
- Козубський Борис // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 3. – С. 1072.
- Козубський Борис Миколайович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 73–74.
- Козубський Борис Миколайович // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 465–467.
- Козубський О. Від Львова до тайги: про рід Козубських / Олег Козубський. – Снятин: Прут Принт, 2007. – 287 с.
- Козубський О. Зустрічі з родиною професора І. А. Феценка-Чопівського / Олег Козубський // Іван Феценко-Чопівський – видатна постать в історії науки та українського державотворення (до 50-річчя від дня загибелі). – Львів, 2002. – С. 84–88.
- Кондратюк Р. Ю. Борис Козубський: політичний діяч і державотворець / Р. Ю. Кондратюк // Українська національна ідея: історія і сучасність. – Житомир, 1997. – С. 29–30.
- Малевиц А. Слава і гордість народу / А. Малевиц // Народне слово. – Збараж. – 1995. – 24 серп.

Малевиц А. Трагедія сім'ї Козубських / А. Малевиц // Народне слово. – Збараж. – 1993. – 1 жовт.

Місько В. В. Діяльність українських депутатів польського сейму в захисті політв'язнів (1922–1930 рр.) / В. В. Місько. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Istst/2010_3/R1/Misko.pdf. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Свирида Г. Пасічник – патріот України / Г. Свирида // Український пасічник. – Львів. – 1999. – Чис. 5.

Тхоржевський Р. Підпис на банкноті / Р. Тхоржевський // Український пасічник: Львів. – 1999. – Чис. 6.

Чернихівський Г. Борис Козубський – відомий громадсько-політичний діяч Волині / Гаврило Чернихівський // Звягель древній і вічно молодий: тези доп. наук.-краснав. конф. – Новоград-Волинський, 1995. – С. 158–160.

Чернихівський Г. Витязь добра і свободи / Гаврило Чернихівський // Свобода. – Тернопіль. – 1995. – 24 серп.

Чернихівський Г. Козубський Борис Миколайович / Гаврило Чернихівський // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАГ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2: К–О. – С. 133.

Чернихівський Г. Кременець, вулиця Бориса Козубського / Гаврило Чернихівський // Діалог. – Кременець. – 1994. – 24 груд.

Чернихівський Г. Кременець, вулиця Бориса Козубського / Гаврило Чернихівський // Тернопіль вечірній. – 1995. – 8 лют.

Чернихівський Г. Тернисті дороги Козубських // Чернихівський Г. Портрети пером: Статті, есе, рецензії / Гаврило Чернихівський – Кременець; Тернопіль, 2001. – С. 123–135.

Чернихівський Г. Тернисті дороги Козубських / Гаврило Чернихівський // Діалог: Кременець. – 1994. – 23, 30 квіт.

Чернихівський Г. Тернисті дороги Козубських / Гаврило Чернихівський // Українське слово. – 1995. – 30 берез.

Чернихівський Г. Тернисті путівці Козубських / Гаврило Чернихівський // Поклик сумління. – Львів. – 1995. – Чис. 1–2.

Цецик Я. П. Діяльність УНДО на Волині у контексті зміни політичної стратегії партії (друга половина 1935–1939 рр.) / Я. П. Цецик. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/1714/52/>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Kozubsky Borys // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1984. – Vol. II: G–K. – P. 654.

Борис Козубський у різні роки життя.

Мандат Бориса Козубського - посла сейму Польщі.

З сестрою Оленкою, 1901 р.

Борис Козубський (другий ряд, крайній справа) серед українських діячів Кременця, 1920-і роки.

Син Ігор.

Син Олег.

Титульна сторінка книги-спогадів
Олега Козубського.

Олег Козубський з дружиною Ольгою
та сином Юрієм.

Родинний будинок Козубських у м. Кременці Тернопільської обл.,
на фасаді якого встановлені меморіальні таблиці.
Усі фотографії з сімейного архіву Ольги Козубської.

КОКОВСЬКИЙ ФРАНЦ МИХАЙЛОВИЧ (псевд. і крипт. – Богдан Левченко, Елепідон, Ф. Кок., Ф. К., К. Ф., Франц. Кок., Франц Михайлів, Елепідон, Танчан, Старий та ін.) (17.09.1885, м. Бережани, тепер Тернопільської області – 9.09.1940, тюрма в м. Тернополі, місце поховання невідоме) – адвокат, доктор права, суддя, перекладач, редактор, журналіст, поет, прозаїк, драматург, мовознавець, етнограф, краєзнавець, історик літератури.

KOKOVSKY FRANZ (pseudonym – Bogdan Levchenko, Elepidon, F. Kok., F. K., K. F., Franz. Kok., Franz Mykhayliv, Elepidon, Tanchan, Staryu, and others) (17.09.1885, Berezhany, now Ternopil region – 9.09.1940 in Ternopil prison, unknown burial place) – advocate, Doctor of Law, judge, translator, editor, journalist, poet, novelist, playwright, linguist, ethnographer, historian of literature.

Народився в м. Бережани, тепер Тернопільської області. В 1897–1906 рр. навчався в Бережанській гімназії, в молодших класах був одним з організаторів таємного учнівського літературно-освітнього гуртка, збирав та розповсюджував заборонену в гімназії літературу (твори Михайла Драгоманова, Івана Франка, Ольги Кобилянської, Панаса Мирного та ін.), видання Наукового товариства ім. Т. Шевченка, журнали «Літературно-науковий вістник», «Молода Україна» та іншу пресу. У 1906 р. вступив на навчання на філософський факультет Львівського університету, проте в січні 1907 р. виключений з нього за участь у студентських протестах проти повної колонізації університету, кілька місяців провів в ув'язненні. Продовжив навчання на правничому факультеті університету м. Грац (Австрія) та Чернівецького університету, а кінцеву правничу освіту здобув на правничому факультеті Львівського університету

(1910–11). Обов'язкову шестирічну практику кандидата в адвокати відбув в адвокатській канцелярії Андрія Чайковського в Бережанах, згодом працював у його канцелярії помічником адвоката. Від 1912 р. мешкав і працював адвокатом у містечку Козова, нині Тернопільської обл. У період державотворення Західно-української народної республіки (ЗУНР) очолював тамтешній міський комісаріат. Від 1922 р. працював за фахом, був адвокатом у Бережанах та Підгайцях. У 1924 р. став суддею в повітовому суді містечка Підгайці, нині Тернопільської обл., від 1928 р. обіймав посаду судді окружного суду в м. Сянок (Польща). В 1934 р. звільнений з посади судді за національно-патріотичну діяльність і підтримку партії «Українське національно-демократичне об'єднання». Три роки польська влада не допускала його до адвокатської діяльності. В 1937–39 рр. працював адвокатом у Бережанах.

Був захисником на багатьох політичних судових процесах, зокрема захищав членів Організації українських націоналістів (ОУН) у Львові в 1937 р.; у грудні 1938 р. разом з Володимиром Старосольським, Францом Баб'яком та Володимиром Бемком був захисником сімох молодих українців за звинуваченням у належності до ОУН. 14 вересня 1939 р. разом з Володимиром Бемком, Володимиром Логушем та Михайлом Степаняком захищав трьох молодих українців за звинуваченням у членстві в ОУН. Цей процес був останнім політичним процесом Польської держави в Бережанах проти українців – членів ОУН. В цей період публікує чимало статей правничого характеру з роз'ясненням кримінального, цивільного та податкового законодавства Польщі: «Карна відповідальність неповнолітніх», «Фальшиві свідки», «Договір про доживальщину», «Кара», «Правні приписи про вигоду та позичку», «Загублені та знайдені речі» та ін. Видав популярну брошуру правничого змісту «Віддовження села» (Просвіта, 1935).

Крім фахової адвокатської діяльності, Франц Коковський був впливовим українським громадсько-культурним діячем: від 1917 р. – активний діяч «Просвіти» (відзначений грамотами товариства); голова повітового товариства «Рідна Школа» (1907–39); голова філії товариства «Сільський Господар» (1912–39); член «Сокола» та ін.; у 1930 р. – один із засновників товариства «Лемківщина» і Музею лемківської культури в м. Сянок; член редакційної колегії газети «Наш лемко»; від 1926 р. на громадських засадах опікувався Бережанським міським музеєм; у 1936 р. став співзасновником та директором музею Андрія Чайковського в Бережанах.

Франц Коковський відомий як поет, новеліст, драматург, літературний критик, етнограф, перекладач. Ще будучи гімназистом, захопившись поетичною творчістю та перекладами, шукав способи їх публікацій. У Бережанській гімназії входив разом з З. Оруном та Михайлом Західним до редакційного комітету рукописного гімназій-

ного журналу «Поступ», а також журналів «Небелиці» та «Зірка». Завдяки підтримці з боку літературних наставників – Богдана Лепкого та Андрія Чайковського – надіслав свої перші вірші для друку в журнал «Руслан». Перший вірш «У хвилі розпуки», підписаний псевдонімом Б. Левченко, побачив світ у ч. 27 «Руслана» від 4 лютого 1903 р. Ще дві поезії редактор помістив 19 лютого того самого року, а наприкінці року журнал опублікував добірку його сонетів під псевдонімом Франц Кок. У 1904 р. в журналі надруковано цілий цикл сонетів під псевдонімом Франц Михайлів. Загалом упродовж 1904–05 рр. у часописі надруковано понад 70 його сонетів. Під час навчання у Львівському університеті розпочав публікувати у часописі «Громадський голос» переклади, а також художні твори та публіцистичні статті радикального спрямування, зокрема «Голодовий страйк у львівському університеті (справоздане учасника)» (1907. – 26 лют.) про переслідування, арешти та знущання з українських студентів Львівського університету за участь в антипольській демонстрації у січні 1907 р.

У 1906 р. Франц Коковський входив до редакції, а деякий час виконував функції відповідального редактора (січень – липень) гумористично-сатиричного часопису «Зеркало», в якому під псевдонімами Танчан і Старий опублікував цикл фейлетонів. Під час навчання в Чернівецькому університеті одночасно працював у редакції газети «Буковина» (квітень 1907 – березень 1909). Ще перебуваючи у в'язниці, надрукував у «Буковині» дві короткі поезії. Від листопада 1907 р. його співпраця з часописом стала постійною – регулярно друкувалися його поетичні добірки. У 1907 р. вийшла друком перша збірка поезій «Сердешні струни» (Львів). Крім поезії публікував у «Буковині» статті на літературно-критичні, суспільно-політичні та економічні теми. Тут же опублікував переклад комедії французького драматурга Е. Ростана «Романтичні»; ліричні есе «І жасміни так пахли...»; літературні рецензії на збірку віршів Б. Лепкого; новели «Нетлі» і «Щастє», а також цикл перекладів праць французького економіста Карла Жіда, зокрема, «Значення ідеї солідарності в економічній програмі», «Кооперативний рух у Франції» та ін. На основі цих та інших економічних матеріалів написав та видав окремою брошурою розвідку «Сільська кооперація» (Чернівці, 1909). Впродовж 1907–08 рр. під псевдонімом Франц Михайлів його вірші друкувалися у львівському журналі «Дзвінок». У 1909 р. видав другу збірку поезій «Настрої» з передмовою Б. Лепкого. Володіючи іноземними мовами, почав перекладати твори світової класики, був референтом українського театру «Руська бесіда». Автор перекладів п'єс і лібрето опер італійських, німецьких, російських, французьких драматургів (Г. Гауптмана, Д. Верді «Травіата», Е. Ростана «Романтичні», П. Чайковського «Євгеній Онегін», Г. Бернштайна, Г. Бара та інших авторів), чим значно збагатив репертуар театру «Руська бесіда». Припинивши співпрацю в «Буковині», почав працювати в іншому

чернівецькому виданні – суспільно-економічному віснику «Народне багатство», в якому опублікував низку статей на кооперативну тематику: «Сільська кооперація в Іспанії», «Про повстання і зріст сільських спілок в Австрії» та інші. Вхпив до літературно-мистецького об'єднання «Молода муза» (1906–14).

У 1930-х почався другий етап у творчості Франца Коковського. Він став відомим прозаїком, автором популярних оповідань, повістей, гуморесок, етнографічних нарисів. Видав п'єси «В ніч святого Миколая» (1937), «Дві сили» (1937), збірки прози: «Вчорашні дні: Веселі оповідання» (1931), «Людська вдячність» та інші оповідання» (1934), «За Україну» (1934), «Слідами забутих предків: Оповідання з минулого Лемківщини» (1935), «За землю: Лемківська повість» (1936), «Лемківська слава» (1937), «Юнацькі серця» (1938), «Читальня помогла: Образок з лемківського життя» (1938). Для прози і публіцистики Ф. Коковського провідною стала ще одна актуальна тема – стрілецька. Видав кілька книжок про подвиги січовиків у битвах проти більшовицько-денікінських армій, збирав документальні матеріали, спогади про історію січового стрілецтва і надрукував чимало статей на цю тему. Ще одна яскрава грань творчої біографії – це численні дослідження з етнографії, діалектології і топоніміки лемків, а також літературно-критичні статті про творчість своїх сучасників: «Пам'ятки старовини на Лемківщині», «З лемківського говору», «Історія села Карликова», «Назви сіл у Сянїччині в 15 ст.», «Старі церкви Лемківщини», «Писанки на Лемківщині», «Стара лемківська коляда», «Історія культурного руху на Лемківщині», «Східними межами Лемківщини» та ін. Активною була і журналістська діяльність Ф. Коковського в цей період: в 1933–37 рр. у львівському журналі «Літопис Червоної Калини» опублікував низку статей про боротьбу лемків за українську державність у період ЗУНР: «Із записника лемка», «Смерть ст. деС. Чолага», «Одна картина», «Лемківські республіки в 1918–1919 рр.», «Прелучанська міліція», «Листопадові дні в Полонній» та інші.

Після приходу радянської влади у вересні 1939 р. працював у Бережанах режисером міського театру ім. І. Франка. У ніч з 23 на 24 грудня 1939 р. його разом з сином Степаном та іншими українськими діячами Бережан заарештували і ув'язнили до тернопільської тюрми. На слідстві своєї вини не визнав і спростував звинувачення, адже воно ґрунтувалося лише на тому, що у суді він захищав селянина, якого польська влада підозрювала у зв'язках з ОУН. 30 серпня 1940 р. його справу передали в Особливу нараду при НКВС СРСР, а через десять днів Ф. Коковський помер у тюрмі. Вже після цього, 25 жовтня, йому було винесено вирок – 8 років виправно-трудова таборів. Син Степан розстріляний наприкінці червня 1941 р. у тернопільській тюрмі.

З дружиною Софією Юліанівною (29.5.1893 – 18.02.1975), похована в м. Чікаго (США), виховали двох дітей – сина Степана (1913–1941) і доньку Надію (1915 р.н.).

Франц Коковський помер 9 вересня 1940 р. в тернопільській тюрмі, місце поховання невідоме. Реабілітований посмертно 14 квітня 1989 р.

На честь Франца Коковського названа вулиця в Бережанах. На згадку про його участь як захисника в останньому політичному процесі Польської держави в Бережанах проти українців – членів ОУН відкрито меморіальну таблицю з таким написом:

**У цьому будинку суду в Бережанах
відбувся 14.IX.1939 р.:
останній політичний процес
Польської держави.
підсудні: Ярослав Сеньковський с. Колоколин
Всеволод Лемеха м. Станиславів
Орест Городиський м. Станиславів
оборонці: Др. Франц Коковський
Др. Володимир Бемко
Мгр. Володимир Логуш
Мгр. Михайло Степаняк**

Творчу спадщину Франца Коковського складають його поезія, новелістичні та драматургічні твори, літературна критика, етнографічні дослідження, переклади, правничі розвідки та публіцистичні статті, які оглядово згадані нами у цьому виданні.

Біографічні довідки про нього вміщені в «Енциклопедії українознавства», «Українській літературній енциклопедії», «Тернопільському енциклопедичному словнику», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також в інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Гловацький І., Гловацький В. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю», Мазурак Я. «Літературна Бережанщина: Біографічний довідник» та ін.

У 1990-х роках відбулося повернення постаті і творчості Ф. Коковського до нашого сучасника: в «Українській літературній енциклопедії» опубліковано біографічну довідку, чимало статей про адвоката надруковано в періодичній пресі. Особливу роль у цьому процесі повернення належить професорові факультету журналістики Львівського національного університету імені І. Франка Михайлові Нечиталюку. Він неодноразово присвячував творчості Коковського наукові статті, видав книжку «Франц Коковський. Остання молитва», зібрав великий архів його творів: найповніше зібрання

поезій, статті, роздуми, публіцистика, етнографічні дослідження – загалом понад 2000 сторінок. Передав (2010) до фондів Державного архіву Тернопільської області машинопис упорядкованого ним однотомника творів Ф. Коковського «Молитва за Україну. Вибрані твори». У 2010 р. Н. Ткачова опублікувала збірку вибраних статей та оповідань Франца Коковського. Тут, зокрема, вміщено передруки статей про рідну мову, спогади про Бережани, літературні портрети деяких західноукраїнських літераторів (О. Маковея, Т. Бордуляка, М. Черемшини, О. Авдіковича, С. Коваліва, Є. Ярошинської, Н. Кобринської, А. Чайковського) на основі, передусім, їхнього листування, що значною мірою доповнює в деталях історію літературної та культурної діяльності галичан і буковинців у міжвоєнний період. Закінчується збірка бібліографією праць Ф. Коковського, яку уклали Н. Ткачова та Л. Зінчук.

Проте дотепер немає повної бібліографії праць Франца Коковського, а тому ми робимо спробу її укладання і сподіваємося на появу найближчим часом повного реєстру.

Твори

Правничі розвідки

Віддовження села. – Львів: Т-во «Просвіта», 1935. Рецензія: Левицький В. Бібліографія // Життя і право. – Львів, 1935. – Чис. 1. – С. 44–46.

Грунтові книги // Життя і знання: ілюстрований популярно-науковий журнал. – Львів: Просвіта, 1937. – Чис. 1. – С. 12–13.

Даровизна та її вимоги // Життя і знання. – 1933. – Чис. 9 (72). – С. 249–250.

Договір про доживальщину // Життя і знання. – 1936. – Чис. 2. – С. 74–77.

Забезпечення правіжу // Життя і знання. – 1934. – Чис. 1. – С. 51.

Загублені та знайдені речі // Життя і знання. – 1933. – Чис. 6 (69). – С. 172–173.

Заперечення правесности роду // Життя і знання. – 1933. – Чис. 7–8 (70–71). – С. 121–213.

Кари // Життя і знання. – 1937. – С. 349–351.

Карна відповідальність малолітніх // Життя і знання. – 1936. – Чис. 9. – С. 299.

Курателя // Життя і знання. – 1937. – Чис. 1. – С. 79.

Лемківські республіки в 1918–1919 // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1935 рік. – Львів. – 1934. – С. 115–117.

Лісові та польові шкоди // Життя і знання. – 1937. – Чис. 7–8. – С. 220.

Новий закон про сплату довгів // Життя і знання. – 1933. – Чис. 5 (68). – С. 138–139.

Нові приписи на порядки на залізницях // Життя і знання. – 1935. – Чис. 2. – С. 41–42.

- Нові приписи про поруку // Життя і знання. – 1935. – Чис. 4. – С. 119–120.
- Однощільний закон про інвалідські ренти // Життя і знання. – 1935. – Чис. 7–8 (94–95). – С. 217.
- Оспорування правних дій довжника // Життя і знання. – 1934. – Чис. 10 (73). – С. 283–284; Чис. 12. – С. 350.
- Пільги при судових екзекуціях // Життя і знання. – 1933. – Чис. 4 (67). – С. 107–108.
- Позичка та порука // Життя і знання. – 1932. – Чис. 16 (63). – С. 451.
- Правні приписи про вигоду та позичку // Життя і знання. – 1936. – Чис. 1. – С. 25–26.
- Припинення виконання кари // Життя і знання. – 1935. – Чис. 4. – С. 180–181.
- Про судовий склад (депозит). Із нових приписів з акту про зобов'язання // Життя і знання. – 1935. – Чис. 10. – С. 80.
- Річі вільні від екзекуції // Життя і знання. – 1933. – Чис. 12 (75). – С. 342–343.
- Судове признання за померлого // Життя і знання. – 1933. – Чис. 11 (74).
- Фальшиві свідки // Життя і знання. – 1937. – С. 265–266.
- Як добитися відложення сплати довгів? // Життя і знання. – 1933. – Чис. 3 (66). – С. 80.

Літературні твори.

Публіцистика. Етнографія. Переклади. Спогади.

Адвокат-громадянин: (мої спомини про Андрея Чайковського) // Альманах «Нового часу»: Календар для всіх на рік 1938. – Львів: Видання Івана Тихтора, 1937. – С. 118–120. Передрук: Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 3. – С. 140–143. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання / Упорядкування та примітки Наталії Ткачової. – Тернопіль, 2010. – С. 85–88.

Асине Різдва // Жінка. – 1938. – Чис. 1–2. – С. 15.

Бережани // Наша Батьківщина. – Львів, 1937. – Чис. 4–5. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 16–19.

Бережанська гімназія за часів М. Шашкевича // Наша культура. – Варшава. – 1937. – С. 34–39.

Бережанське міщанство // Життя і знання. – 1937. – С. 322. – Передрук: // Коковський Франц. – Тернопіль, 2010. – С. 19–23.

Боротьба з відьмою // Життя і знання. – 1935. – Чис. 11. – С. 316.

В селі Явірці на Лемківщині // Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 114–115.

В Тухолі // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1935. – Чис. 3. – С. 19–21.

- Вибрані статті та оповідання / упорядкув. та приміт. Наталії Ткачової. – Тернопіль, 2010. – 176 с.
- Від Сянока по Динів // Наш лемко. – 1936. – Чис. 18. – С. 3; Чис. 20. – С. 3; Чис. 21. – С. 6; Чис. 22. – С. 8; Чис. 23. – С. 7; Чис. 24. – С. 10; 1937. – Чис. 1. – С. 13.
- Вінки плетуть (фрагмент з Лемківщини) // Жінка. – 1937. – Ч. 4. – С. 3. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 164–167.
- Вірші // Молода муза. – К., 1989. – С. 256–259.
- Голодовий страйк у львівському криміналі (справоздане учасника) // Громадський голос. – Львів. – 1907. – Чис. 15. – 26 лют.
- Дарунок старої Ганни. – Львів: Рідна школа, 1939. – 36 с.
- Дві сили: Драма на 4 дії: Видання Івана Тиктора. – Львів, 1937.
- До словника назов народних одягів // Рідна Мова. – 1934. – Чис. 3. – колон. 111–112. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 128.
- Доми в Бережанах, де жив Маркіян Шашківчич // Наша Батьківщина. – Львів, 1938. – Чис. 12. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 28–29.
- Доповнення до «Лемківського словничка» // Рідна Мова. – 1935. – Чис. 2. – колон. 73–76. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 91–92.
- Д-р Осип Ковшевич: Спомин // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1933. – Чис. 12. – С. 5–6.
- Душатинські озера // Наша Батьківщина. – Львів, 1938. – Чис. 3.
- Жід Карл. Значення ідеї солідарності в економічній програмі [переклад Ф. Коковського] // Буковина. – Чернівці. – 1909. – Чис. 21–25, 27, 29.
- Жід Карл. Кооперація а робітнича партія у Франції [переклад Ф. Коковського] // Буковина. – Чернівці. – 1909. – Чис. 52, 53, 55, 57–59.
- Жід Карл. Кооперативний рух у Франції [переклад Ф. Коковського] // Буковина. – Чернівці. – 1909. – Чис. 61–63, 66, 69–71.
- Жід Карл. Пророцтва Фурієра [переклад Ф. Коковського] // Буковина. – Чернівці. – 1909. – Чис. 35–45.
- Жуків // Наша Батьківщина. – Львів, 1938. – Чис. 9.
- З листів рекрута // Громадський голос. – Львів. – 1906. – Чис. 64. – 18 верес.
- З мандрівки по Горличчині // Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 130–134.
- З нагоди з'їзду музеологів у Сяноці // Новий час. – 1936. – Чис. 120. – С. 2.
- З села // Дзвінок. – Львів. – 1908. – Чис. 7. – 10 квіт.
- З російської інвазії: Оповідання // Историчний календар-альманах на 1932 рік. – Львів, 1931. – Річник ІХ. – С. 35–38.
- За землю: Лемківська повість / Передмова Б. Лепкого. – Львів: Накладом І. Тиктора, 1936. – 126 с.

- За Україну: Оповідання з недавнього минулого / ілюстр. М. Фаргуха. – Львів: Світ дитини, 1934. – 64 с.
- Забута піонірка (Євгенія Ярошинська) // Жінка, 1937. – Чис. 18. – С. 2–3. – Передрук: Коковський Франц.
- Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 69–76.
- Забуті могили // Життя і знання. – 1933. – Чис. 10 (73). – С. 306–307. – Передрук: Коковський Франц.
- Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 134–136.
- Звірі перед людським судом // Життя і знання. – 1933. – Чис. 11 (74). – С. 318–319.
- І жасміни так пахли ... // Буковина. – Чернівці. – 1908. – Чис. 120.
- І ще раз про звичай хрещиків // Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 112.
- Із записника Лемка // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1934. – Чис. 7/8. – С. 24–26.
- Із лемківського говору // Рідна Мова. – 1933. – Чис. 11. – колон. 249–250. – Передрук: Коковський Франц.
- Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 90.
- Із нагоди з'їзду музеологів у Сяноці // Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 148–151.
- Із «осінньої симфонії»; До...; Куйся, щастя!; І я візьму в руки величезний молот; Високі, счорнілі, неблені стіни: вірші // Українська муза: Поетична антологія. – К., 1908. – Вип. 10. – С. 1041–1042.
- Казка // Дзвінок. – Львів. – 1907. – Чис. 7. – 10 квіт.
- Карликів: (село, його населення та звичаї) // Життя і знання. – 1934. – Чис. 11. – С. 307–309. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 120–126.
- Крути: прольог виголошений на Святі Крут в Бережанах, дозволений до вистави повітовим Староством в Бережанах дня 28 січня 1938 р. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1938. – Чис. 5. – С. 9.
- Кульг яйця й писанки // Життя і знання. – 1933. – Чис. 2 (65). – С. 97–98. – Передрук: Коковський Франц.
- Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 109–111.
- Культурний рух на Лемківщині // Наш лемко. – 1936. – Чис. 14. – С. 3; Чис. 15. – С. 3; Чис. 16. – С. 3. – Передрук: Жовтень. – 1988. – №1. – С. 56.
- Культурне свято в Сокальщині // Новий час. – 1936. – Чис. 204. – С. 7.
- Купалове свято в Норвегії // Життя і знання. – 1935. – Чис. 7–8 (94–95). – С. 198.
- Купальний вечір мережає тіні... // Жінка. – 1937. – Чис. 11–12. – С. 9.
- Лемківська слава: оповідання з часів татарських нападів. – Львів: Видав. І. Тиктор. ДруК.: Медицького Тиктора, 1937. – 32 с.
- Лист д-ра Ф. Коковського // Бережанські вісті. – 1936. – Чис. 2.
- Листопад: Оповідання // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1938 рік. – Львів, 1937. – С. 151–158.

- Листопад на Лисоні (Листопад... Квіти вже відцвіли...) // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1937. – Чис. 12. – С. 19.
- Листопадові дні на Полонній // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1935. – Чис. 5. – С. 13.
- Листування М. Коцюбинського з О. Маковеєм // Назустріч. – 1938. – Чис. 7–8. – С. 6. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 38–43.
- Ліки // Коковський Франц, Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 158–159.
- Лісові та польові шкоди // Життя і знання. – 1937. – С. 220.
- Ліхтарні померлих у Сяніччині // Життя і знання. – 1932. – Чис. 15 (62). – С. 437–438. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 136–138.
- Людська вдячність та інші, веселі оповідання / Передмова М. Голубця. – Львів, 1934. – 127 с. – (Українська бібліотека; Чис. 11 (23), листопад, 1934)
- Львівський купець Петро Кунацак // Життя і знання. – 1934. – Чис. 10. – С. 284–285.
- Малим друзам / ред. Лесь Киселиця. – Чернівці: З друкарні тов. «Руська Рада» в Чернівцях під зарядом І. Захарка, 1909. – 16 с.
- Мандрівка по Горличчині // Наша Батьківщина. – 1939. – Чис. 3. – С. 62–70.
- Мандрівки по Горличчині // Життя і знання. – 1933. – Чис. 11 (74). – С. 310–312.
- Маркян Шашкевич у Бережанській гімназії // Життя і знання. – 1937. – Чис. 2. – С. 39–40. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 24–27.
- Марко Мурава // Новий час. – 1936. – Чис. 188. – С. 5. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 34–36.
- Межі та їх відновлення // Життя і знання. – 1933. – Чис. 2. – С. 40.
- Микола Лисенко про галицьких композиторів з 80-х рр. // Назустріч. – 1937. – Чис. 17. – С. 3. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 66–69.
- Микола Міхновський і література // Назустріч. – 1937. – Чис. 12. – С. 2. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 51–52.
- Мистець українського пейзажу: Рец. на кни.: Гец Лев. Сьогочасне українське мистецтво // Наша Батьківщина. – 1939. – Чис. 7–8. – С. 190.
- Могила невідомого героя // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1935. – Чис. 11. – С. 3.
- Музей «Лемківщина» в Сяноці // Назустріч. – 1934. – Чис. 13. – С. 4.
- Музей «Лемківщина» в Сяноці // Наша Батьківщина. – Львів. – 1937. – Чис. 6. – С. 143–146. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 153–155.
- На ювілей Б. Лепкого // Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 32–34.
- На вчительському хлібі (матеріали до біографії С. Коваліва) // Назустріч. 1937. – Чис. 15. – С. 2. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 63–66.

На нашій Україні // Дзвінок. – Львів. – 1907. – Чис. 3. – 10 лют.

Над джерелом Ослави // Наш лемко, 1936. – Чис. 16. – С. 8; Чис. 17. – С. 3; Чис. 18. – С. 6; Чис. 19. – С. 9; Чис. 20. – С. 3; Чис. 21. – С. 8.

Назви народних одягів у Карликові // Рідна Мова. – 1938. – Чис. 3. – колон. 137–138. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 126–127.

Назви осель Лиського повіту в XV-м столітті // Рідна Мова. – 1935. – Чис. 8. – колон. 361–364.

Назви осель Лиського повіту в XV-м столітті (докінчення) // Рідна Мова. – 1935. – Чис. 8. – колон. 509–512.

Назви сіл у Сянїччині в XV ст. // Рідна Мова. – 1934. – Чис. 5. – колон. 197–200.

Назвища в селі Просіку Сянїцького повіту // Рідна Мова. – 1937. – Чис. 11. – колон. 425–430. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання / Упорядкування та примітки Наталії Ткачової. – Тернопіль, 2010. – С. 94–97.

Назвища та прізвища в селі Маневі // Рідна Мова. – 1939. – Чис. 6. – колон. 275–278. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 97–99.

Настрої. – Чернівці: Накладом А. Куриласа, з друкарні тов. «Руська Рада» в Чернівцях під зарядом І. Захарка, 1909. – 64 с.

Наталія Кобринська й Осип Макової // Жінка. – 1937. – Чис. 21–22. – С. 4.

Наші соколята: оповідання з недавно минулих днів. – Львів: Світ дитини, 1936. – 68 с.

Наші старі дерева // Життя і знання. – 1933. – Чис. 9 (72). – С. 256.

Нетлі // Буковина. – Чернівці. – 1908. – Чис. 125.

Ніч під Івана Купала в селі Явірці на Лемківщині // Життя і знання. – 1934. – Чис. 7–8. – С. 196. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 114.

Нова ділянка культурної праці // Жінка. – 1937. – Чис. 13–14. – С. 11. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 152.

Нове право // Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 157–158.

Одна картина: уривок з праці «Визвольні рухи на Лемківщині» // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1934. – Чис. 5. – С. 2–3.

Оповідання про Т. Шевченка. – Чернівці: Видав Л. Когут, 1909. – 24 с.

Остання молитва: оповідання; повість / упоряд.: М. Ф. Нечиталюк. – Львів: Край, 1999. – 252 с.

Остогидло мені таке підле жите // Буковина. – Чернівці. – 1907. – Чис. 48–27 квіт.

Парох // Громадський голос. – Львів. – 1906. – Чис. 70. – 12 жовт.; Американський голос = American voice: Часопись для руского народа в Америці. – 1907. – Ч. 4.

Перемогла: оповідання // Новий час, 1933. – Чис. 118. – С. 3. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 160.

Під московським караулом // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1936. – Чис. 12. – С. 12–14.

Писанка на Лемківщині // Життя і знання. – 1934. – Чис. 4 (63). – С. 100–101. Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 107–109.

Поезії // Галицька та буковинська поезія XIX віку / редакція і вступна стаття П. Якубського. – К.: Друкарня Київської філії книгоспілки, 1927. – С. 78–82.

Посол Т. Старух на травневім Українським Військовим З'їзді в Києві 1917-го р. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1937. – Чис. 5. – С. 16–17. – Передрук: Бережанська земля: історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк, 1970. – С. 498–500.

Початки літературної діяльності Марка Черемшини: з приводу десятиліття смерті письменника // Назустріч. – 1937. – Чис. 9. – С. 4. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 52–54.

Початки літературної діяльності Ореста Авдіковича // Назустріч. – 1937. – Чис. 18. – С. 3; Ч. 19. – С. 4. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 55–63.

Прелучанська міліція // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1934. – Чис. 11. – С. 2–3.

Приворожимо собі долю // Життя і знання. – 1935. – Чис. 12. – С. 338–339.

Причинки до назовництва сіл на Лемківщині // Рідна Мова. – 1936. – Чис. 1. – колон. 451–452. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання / Упорядкування та примітки Наталії Ткачової. – Тернопіль, 2010. – С. 99.

Про повстання і зріст сільських спілок в Австрії // Народне багатство. – Чернівці. – 1909. – Чис. 12.

Прольог виголошений на святі Стрілецької Пісні в Бережанах у 1936 р. (По вік, здавалось, зник мистецький хист...) // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1937. – Чис. 6. – С. 2.

Прометеевим шляхом // Життя і знання. – 1933. – Чис. 3 (66). – С. 83.

Рецензія на: Лешкий Б. Поезіє, розрадо одинока // Буковина. – Чернівці. – 1908. – Чис. 121.

Рибальство в Сянїцькому повіті // Життя і знання. – 1936. – Чис. 7–8. – С. 234–235. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 138–143.

Рідна школа й рідна мова // Рідна Мова. – 1937. – Чис. 3. – колон. 137–140. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання.. – Тернопіль, 2010. – С. 12–13.

Різдвяні звичаї в Чертежі // Життя і знання. – 1934. – Чис. 1 (63). – С. 4–5.

Ростан Е. Романтичні [переклад Ф. Коковського] // Буковина. – Чернівці. – 1908. – Чис. 48–60.

Святий вечір на Лемківщині: (фрагмент із повісті) // Жінка, 1937. – Чис. 1. – С. 4.

Село Манів на Лемківщині // Життя і знання, 1937. – Ч. 1. – С. 4. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 102–105.

Селянська бурса «Рідної школи» в Бережанах // Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 29–32.

Сердечні струни. – Львів: Накладом М. Петрицького, 1907. – 61 с.

Сільська кооперація. – Чернівці: Видавець Л. Когут, 1909. – 21 с.

Сільська кооперація в Іспанії // Народне багатство. – Чернівці. – 1909. – Чис. 14.

Сірі герої: Оповідання з недавньої минувшини / Образи Я. Гніздовського. – Львів: Світ дитини, 1937.

Скорочення дієслів у лемківському говорі // Рідна Мова. – 1934. – Чис. 1. – колон. 37–38. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 90.

Слідами забутих предків: оповідання з минулого Лемківщини / Образи Михайла Фартуха. – Нью-Йорк: Накладом Української книгарні «Говерля», 1953. – 80 с.

Слідами забутих предків: Оповідання з минулого Лемківщини. – Львів: Світ дитини, 1935.

Смерть ст. дес. Чолача // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1935. – Чис. 11. – С. 19.

Спомини // Жінка. – 1937. – Чис. 9. – С. 3.

Спіть, хлопці, спіть! (Листопадових, слотних днів.) // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1934. – Чис. 11. – С. 2

Стара колядка // Рідна Мова. – 1936. – Чис. 1. – колон. 31–34. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 106.

Стара лемківська колядка («Гівча-жидівна на воду бігло») // Рідна школа. – 1934. – №1 (13). – С. 38.

Стара лемківська колядка // Рідна Мова. – 1934. – Чис. 1. – колон. 37–38. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 106–107.

Старі церкви на Лемківщині // Життя і знання. – 1935. – Чис. 9. – С. 255–256. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 129–130.

Стрілецька антологія // Назустріч. – 1934. – Чис. 21. – С. 2.

Східними межами Лемківщини. – Львів: Наш лемко, 1937. – 92 с.

Тиха робітниця (Ірена Добрянська) // Жінка. – 1937. – Чис. 2. – С. 4.

Тісна // Наша Батьківщина. – 1939. – Чис. 7/8. – С. 185–186.

У справі Бережанського музею: [відгук з приводу проекту відкриття музею в Бережанах на Тернопільщині] // Новий час. – 1936. – №65. – 21 березня. – С. 4. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 148.

У Дзедзіцах // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1936. – Чис. 6. – С. 14.

У хвилі розпуки // Руслан. – Львів. – 1903. – Чис. 27. – 4 лют.

Українські письменники і рідна мова // Рідна Мова. – 1934. – Чис. 1. – колон. 5–8. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 13–14.

Фрагмент: [вірш] // Молода муза: Альманах західноукраїнської поезії початку ХХ ст. – К., 1989. – С. 254–257.

Фрагмент: Чи знаєш?; Спіть хлопці, спіть!; [вірші] // Тернопіль: Тернопільщина літературна. – Тернопіль, 1992. – Дод. №4. – Вип. 2. – Чис. 1. – С. 24–25

Хатне будівництво в Костарівцях // Наша Батьківщина. – Львів, 1937. – Чис. 7. – С. 138–140.

Хліб // Народне багатство. – Чернівці. – 1910. – Чис. 1.

Цікаві звичаї Лемків // Життя і знання. – 1933. – Чис. 3 (66). – С.77. – Передрук: Коковський Франц.

Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 112–113.

Часник у народних віруваннях // Життя і знання. – 1933. – Чис. 3 (66). – С. 75–76. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 144–146.

Чи український національний музей у Бережанах // Новий час. – №58. – 13 березня. – С. 9.

Чому? // Рідна школа. – Львів. – 1938. – С. 230–231.

Чому тано продаєм, а дорого купуємо? // Народне багатство. – Чернівці. – 1909. – Чис. 25.

Шарварок // Жінка. – 1937. – Чис. 6. – С. 4.

Шарль Фур'є – батько французької кооперації // Народне багатство. – Чернівці. – 1909. – Чис. 21.

Шовтисова пімста: лемківське оповідання // Новий час. – 1936. – Чис. 253. – С. 4. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 161–164.

Щастє // Буковина. – Чернівці. – 1908. – Чис. 125.

Юнацькі серця: оповідання з недавню минулого. – Львів: Світ дитини, 1938. – 64 с.

Я вертаю, як син марнотратний вертав // Буковина. – Чернівці. – 1907. – Чис. 48. – 27 квіт.

Як змінюються назви наших сіл // Рідна Мова. – 1933. – Чис. 11. – колон. 363–366. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 93–94.

Як ми організувалися: (спомин) // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1938. – Львів, 1937. – С. 125–130.

Як Т. Бордуляк писав свої оповідання // Назустріч. – 1937. – Чис. 20. – С. 2; Чис. 21. – С. 5. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 43–49.

Ярмарок на дівчата // Життя і знання. – 1937. – С. 178–179. – Передрук: Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 116–120.

Ярослав Веселовський // Новий час. – 1936. – Чис. 65. – С. 4.

Література

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1912–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Голубець М. Передмова / Микола Голубець // Коковський Франц. Людська вдячність. – Львів, 1934.

Зінчук Л. Франц Коковський: трагічна доля таланту / Ліля Зінчук // Бережанська гімназія. Сторінки історії: ювілейна книга. – Бережани, 2007. – С. 368–370.

Євшан М. Франц Коковський. Сердечні струни: Поезії / Микола Євшан // Бджола. – Львів. – 1908. – Чис. 6. – С. 17–19.

- Гуцал П. Коковський Франц / Петро Гуцал, Ярослав Мазурак, Богдан Пиндус // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 2: К–О. – С. 134–135.
- Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.
- Коваленко О. Франц Коковський / Олександр Коваленко // Українська муза: поетична антологія од початку наших днів. – К., 1908.
- Коваленко О. Франц Коковський. Настрої. / Олександр Коваленко. – Чернівці, 1909 // Українська хата. – 1909. – №1.
- Коковський Ф. (псевд. Богдан Левченко, Ф. Кож, Франц Михайлів, Елепідон) – письменник, перекладач, мовознавець, етнограф, журналіст, юрист // Мазурак Я. Літературна Бережанщина: біографічний довідник. – Бережани, 2000. – С. 56 – 57.
- Коковський Франц // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 87–88.
- Коковський Франц // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / під ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1994. – Т. 3. – С. 1073.
- Коковський Франц // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 16.
- Коковський Франц (псевд. – Франц Михайлів, Богдан Левченко, Елепідон та ін.; 2. 07. 1885 – 9. 09. 1940) // Панчук І. Тернопільщина в іменах: довідник. – 2006. – С. 80.
- Коковський Франц // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів; Stanisлавів; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 2. – С. 308.
- Коковський Франц Михайлович // Гуцал П. 3. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. 3. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 74–75.
- Лизанчук В. «Остання молитва» повертає в Україну забуте ім'я письменника / Василь Лизанчук // Літературна Україна. – 2000. – 9 лист. – С. 10.
- Лепкий Б. Передмова / Богдан Лепкий // Франц Коковський. Настрої. – Чернівці, 1909.
- Лучук І. Коковський Франц / Іван Лучук // Енциклопедія Львова. – Львів: Вид-во «Літопис», 2010. – Том 3. – С. 333–334.
- Луцький О. Франц Коковський. Настрої / Остап Луцький. – Чернівці, 1909 // Буховина. – Чернівці. – 1909. – Ч. 68. – 28 берез.
- Людина життя: на стрічу ювілесві Франца Коковського // Новий час. – Львів. – 1933. – Ч. 118. – Підпис: Письменний з Лемківщини. – Передрук // Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 8 – 10.

- Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.
- Медведик П. К. Письменник, журналіст, етнограф / П. К. Медведик // Храм книги: літопис Бережанського регіонального центру української книги. – Бережани, 1994. – С. 121.
- Нечиталок М. Забутий письменник з Бережан: (Франц Коковський) / Михайло Нечиталок // Науковий збірник Українського Вільного Університету. – Львів; Мюнхен, 1993. – С. 151–159.
- Нечиталок М. Забутий письменник з Бережан / Михайло Нечиталок // Вільне життя. – 1996. – 27 верес. – С. 3.
- Нечиталок М. Коковський Франц Михайлович (2.07.1885 м. Бережани – 9.09.1940 Тернопіль) – укр. письменник, журналіст, перекладач, етнограф / Михайло Нечиталок // Українська літературна енциклопедія. – К., 1990. – Т. 2. – С. 524.
- Нечиталок М. Коковський Франц Михайлович / Михайло Нечиталок // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 171–177.
- Нечиталок М. «Я мріяв про щастя свого народу» / Михайло Нечиталок // Коковський Ф. Остання молитва: оповідання; повість / упоряд.: Нечиталок М. – Львів: Край, 1999. – 252 с.
- Ониськів М. Франц Коковський / Михайло Ониськів // Тернопіль: Тернопільщина літературна. – Тернопіль, 1992. – Дод. 4. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 24.
- Парацій В. М. Франц Коковський як етнограф і музейник: осмислення маловідомих творчих зацікавлень особистості / В. М. Парацій // Матеріали 5-х біографічних читань. – К.: НБУ ім. В. Вернадського, 2009.
- Парацій В. М. Музейницький зміст життя Франца Коковського / В. М. Парацій // Волинський музей: історія і сучасність: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю Волинського краєзнавчого музею та 60-річчю Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки, 19–20 травня 2009 р. – Луцьк, 2009.
- Поет Лемківщини як символ національного відродження // Коковський Франц. Вибрані статті та оповідання. – Тернопіль, 2010. – С. 7.
- Постанова про відкриття кримінальної справи на Франца Михайловича Коковського // Реабілітовані історією. Тернопільська область: книга перша / упоряд. Бажан О. Г., Гасай Є. О., Гуцал П. З. – Тернопіль: ВАТ «ТВПК «Збруч», 2008. – С. 116.
- Поступ // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 226–227.

Ступінський В. Франц Коковський і його лемківська повість «За землю» / В. Ступінський // Освітнянин. – 1997. – №2. – С. 24–25.

Тарнович Ю. Передмова / Ю. Тарнович // Франц Коковський. Східними межами Лемківщини. – Львів, 1936.

Тишик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тишик. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Франц Коковський // Молода муза: альманах західноукраїнської поезії початку ХХ ст. – К., 1989. – С. 254.

Франц Коковський // Наше слово. – Варшава, 1937. – 25 верес.

Франц Коковський // Репресовані письменники: бібліографічний покажчик. – Тернопіль, 2000. – С. 21–22.

Хома В. Франц Коковський / В. Хома // Вільне слово. – 1991. – 31 серп.

Чернецький А. Франц Коковський: у другі роковини його смерті / Антін Чернецький // Краківські вісті. – 1942. – Чис. 264. – 26 листоп.

Щурат С. Франц Коковський. Східними межами Лемківщини / Степан Щурат. – Львів, 1937 // Наша Батьківщина. – Львів. – 1937. – Ч. 4/5.

1039
Коковський Франц Михайлович 1885.

Франц Коковський під час арешту в тернопільській тюрмі.

Франц Коковський з дружиною Софією Круціцькою.
Фотографія з фондів Бережанського районного музею книги.

Пам'ятник на могилі дружини Франца Коковського -
Софії Круціцької-Коковської (м. Чикаго (США).

ЛЕВИЦЬКИЙ КОСТЬ АНТОНОВИЧ (псевд. і крипт. – К. А., К. Л., К. Л. д-р, -кий, Л-ий К., Антонович Кость, П. Сенатович) (18.11.1859, м. Тисмениця, тепер Івано-Франківської обл. – 12.11.1941, м. Львів) – адвокат, доктор права, державний, громадсько-політичний, культурно-освітній та економічний діяч, публіцист, редактор, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка, почесний член товариства «Просвіта», голова Української національно-демократичної партії (1907–19), депутат парламенту Австро-Угорщини (1907–11; 1911–18), посол Галицького сейму (1908–13; 1913–14), у період Західно-української народної республіки – віце-президент Української Національної Ради, голова уряду ЗУНР, міністр фінансів.

LEVYTSKY KOST (pseudonym – K. A., K. L., K. L. Dr, -kyy, L-yu K., Antonovych Kost, P. Senatovych) (18.11.1859, Tysmenytsya, now Ivano-Frankivsk reg. – 12.11.1941, Lviv) – advocate, Doctor of Law, state and socio-political, cultural, educational and economical activist, publicist, editor, member of the Taras Shevchenko Scientific Society, honorary member of the «Prosvita» society, Head of the Ukrainian National-Democratic Party (1907–19), member of the Austria-Hungarian Parliament (1907–11, 1911–18), member of the Galician Sejm (1908–13, 1913–14), during the Western Ukrainian People's Republic – Vice-President of the Ukrainian National Council, Prime Minister of WUPR, Minister of Finance.

Народився 18 листопада 1859 р. у м. Тисмениці, тепер Івано-Франківської області. Після закінчення Тисменицької школи навчався в Станиславівській гімназії (1869–78). Одразу з початком навчання в гімназії бере активну участь в діяльності молодіжної «Громади», а в старших класах стає одним з її керівників, особливу увагу приділяє поширенню видань «Просвіти» серед гімназистів і простого люду.

Правничу освіту здобув на юридичному факультеті Львівського університету (1878–82). На першому курсі навчання вступає до «Академического кружка» – українського студентського товариства москвофільської орієнтації. Не поділяючи політичних поглядів цього товариства, залишає його і з 1880 року бере активну участь в діяльності українського студентського товариства народовського напрямку «Дружній лихвар», яке з його ініціативи змінило назву на «Академічне братство».

Брав участь у першому в Галичині студентському вічі, яке відбулося 17 вересня 1880 р. в Коломиї за участі делегатів від українських студентських товариств: віденської «Січі», чернівецького «Студентського союзу», львівських «Дружнього лихваря» та «Академічного братства». Дружні стосунки з студентським товариством «Академічне братство» підтримував і після закінчення навчання: його, як почесного гостя, запросили на друге студентське віче, яке відбулося 7 серпня 1884 р. у Коломиї. Під час віча закликав студентів бути патріотами України, оскільки «наша будучність лежить в руках тої молодой громади, з грудей котрої виливаються... поважні і чисті почуття любові і посвячення до всього, що своє та рідне».

У 1881 р. при «Дружньому лихварі» створено перше українське правниче товариство «Кружок правників», найважливішим завданням якого було «організувати українських студентів-правників, як майбутніх свідомих оборонців прав та інтересів українського народу». Разом з Євгеном Олесницьким, Андроніком Могильницьким, Андрієм Чайковським та Григорієм Дзеровичем увійшов до складу першого керівного органу товариства. Його перший виступ на гуртку «Про Руську Правду» був опублікований в часописі «Зоря» (1882). Опікувався «Кружком правників» професор цивільного права Львівського університету Олександр Огоновський, а одним з найважливіших кроків товариства було створення (1882) комісії для випрацювання української правничої термінології та бібліотеки товариства. Пізніше Кость Левицький, який був одним з членів цієї комісії, підготував і видав «Німецько-руський словар висловів правничих і адміністраційних» (Львів, 1893, перевидання у 1918) та «Німецько-український правничий словар» (Відень, 1920).

У 1884 р. здобув ступінь доктора права у Віденському університеті. Після закінчення університету працював у канцелярії Галицького намісництва; в 1884–89 рр. відбув обов'язкову шестирічну практику як кандидат в адвокати. В 1890 р. відкрив власну адвокатську канцелярію у Львові.

Вже з перших років адвокатської діяльності здобув собі повагу та авторитет серед адвокатів Львова. Він перший почав писати скарги та подання до суду українською мовою. Був знаменитим захисником українців на судових політичних процесах: у 1893 р. у Львові відбувся процес у справі українських художників Корнила Устяно-

вича та Степана Томасевича, яких звинуватили в тому, що, розмальовуючи церкву, на картині в одному образі представили небо і пекло, а до пекла впровадили шляхтича, урядника і єврея-лихваря. Їх виправдали, але найпомітнішою подією цього процесу було те, що Кость Левицький виступив з вимогою про розгляд справи українською мовою. Його підтримали і звинувачувані, які свої пояснення давали рідною мовою.

Повчальною є справа щодо перепоховання Маркіяна Шашкевича, у якій К. Левицький проявив себе як фахівець з адміністративного права. Будучи одним з учасників спеціально створеного Краєвого комітету для перепоховання, він розробив порядок перепоховання, яке мало відбутися урочисто, як маніфестація пошани перед пам'яттю просвітителя. Магістрат, який перебував під контролем шовіністичної польської більшості, з ціллю перешкодження цій маніфестації висунув вимогу про непромірну велику оплату, коли домовину з тілом везтимуть три пари коней. Не маючи достатньо коштів, К. Левицький запропонував замість кінного упряжу запрягти волів, що не тільки додасть процесії урочистості, але й повністю звільнить від оплати за запряг, оскільки волів не можна вважати за кінний запряг, згаданий у похоронних тарифах магістрату.

Після виборів 1897 р. розпочалася ціла серія політичних процесів проти українців. Перший такий процес був проти селянина Семена Гладуна і двадцяти його товаришів з с. Велика Березовиця Тернопільського повіту. Кость Левицький разом з Іваном Добрянським, Левом Павенцьким, Андроніком Могильницьким, Антоном Горбачевським, Михайлом Дорундяком, Лонгином Рожанковським і Володимиром Зарицьким виступили захисниками на цьому процесі. Разом з Теофілом Окуневським, Сидором Голубовичем, Володимиром Загайкевичем та Володимиром Старосольським боронив українського студента Львівського університету Мирослава Січинського на львівському процесі (30.06.1908) за звинуваченням у вбивстві намісника Галичини графа Потоцького. Суд виніс смертний вирок, на який захист вніс касаційну скаргу до віденського трибуналу. Захисниками в касаційному трибуналі виступав Теофіл Окуневський разом з Ришардом Пресбургером.

Касаційний суд дослухався до аргументів захисту, справу відправили на новий розгляд до Львівського суду, який повторно (17.04.1909) засудив Січинського до смертної кари, але 12 липня 1909 р. цісар Австрії замінив її на 20 років позбавлення волі. Оборона в суді з боку його захисників, зокрема Костя Левицького, перетворилася на загальнонаціональну справу – захисники у своїх промовах акцентували увагу на тому, що це не просто вбивство державного чиновника, а відповідь на його політику тотального нищення всього українського в краю. У своїй першій судовій промові (1908) К. Левицький ствердно зазначив, що «отся справа є справою політичною, се не підлягає ніякому сумнівові» та відповіддю на політику намісника Галичини

Потоцького, який в основу своєї політики поклав тотальну боротьбу з українським життям в краю, при цьому застосовуючи найжорстокіші методи. Уславлений адвокат навів приклади вбивства поліцаями українців під час віч та виборів; недотримання прав українців на освіту в університеті рідною мовою та інше.

Характеризуючи особу свого підзахисного та мотиви його вчинку, К. Левицький зазначив: «Мирослав Січинський в обороні свого народу клав на жертву свою молодість, свою будучність, ціле своє життя, отже не можна йому відмовити в щирості і ідейности та не можна сказати, що він робив се легкодушно»... та «лиш виступив проти системи».

У цей період Кость Левицький став одним з фундаторів українського правознавства в Галичині, та, зокрема, вивчення історії українського права.

Упродовж життя свої наукові студії тісно пов'язував з Науковим товариством імені Шевченка у Львові (НТШ), «членом-основателем» якого був ще з 14 червня 1885 р. У 1888 р. видав польською мовою ґрунтовне дослідження з цивільного процесу, яке вийшло друком у видавництві товариства. 1 червня 1899 р. його обрано дійсним членом НТШ, а також заступником голови історико-філософської секції НТШ Михайла Грушевського. В цей період він бере активну участь в роботі правничої та мовної комісії НТШ.

У 1899 р. Кость Левицький разом з Антоном Горбачевським, Євгеном Олесницьким – як видавці – у співпраці з адвокатами Степаном Федаком, Миколою Шухевичем та за сприяння професора Львівського університету Олександра Огоновського розпочали видання першого в українській історії фахового правничого часопису українською мовою «Часопись Правнича», який видавався впродовж 1889–1900 рр. Розуміючи необхідність підняття значущості часопису, наприкінці 1893 р. звернувся до НТШ з пропозицією, щоб товариство взяло на себе видання «Часописі Правничої». Таку пропозицію розглянули на засіданні правління НТШ 28.12.1893 і ухвалили таке: «...Виділ згодив ся на проект др. К. Левицького, щоби наше товариство прийняло на себе видавництво «Часописи Правничої», давало наклад і займалося адміністрацією і експедицією. Др. К. Левицький прийняв ся редагувати часопис правничу. Формат її має бути такий як записок, а на рік має містити 16 аркушів друку...». В першому числі газети «Зоря» за 1894 р. появилось повідомлення про те, що «Часопись Правнича» буде видаватися під егідою НТШ. Починаючи від 1894 р., часопис стає друкованим органом товариства і виходить під назвою «ЧАСОПИСЬ ПРАВНИЧА. Видавництво Наукового Тов. імені Шевченка для теорії і практики». Від 1896 р. та до припинення видання часопис виходив під назвою «ЧАСОПИСЬ ПРАВНИЧА: Розвідки правничі секції історично-філософської Наукового Товариства імені Шевченка». Відпові-

дальним видавцем, редактором та упорядником впродовж одинадцяти років був Кость Левицький. Програма часопису викладена в передмові до першого числа часопису, яку видавці сформулювали так: «Це перша проба нашої наукової сили на полі правознавства, як також нашої правничої термінології». Редакція часопису запевняла українських правників «Галичини, Буковини, Угорщини, України, Боснії і Герцеговини», що часопис буде видаватися «живим, руським словом – кожному зрозумілим». Редакція звернулася також і до «братів правників на Україні» надавати інформацію про правний устрій та надсилати свої статті для публікації в часописі. Виходячи з таких завдань, бачимо, що часопис планувався як загальноукраїнське видання. Частково це завдання було виконане, оскільки в журналі публікувалися статті правників з Наддніпрянської України. Науково-дослідницьке спрямування часопису визначали насамперед наукові розвідки та науково-практичні коментарі законодавства, авторами яких були як знані професори Львівського університету Олександр Огоновський, Петро Стебельський і Станіслав Дністрянський, так і адвокати та правники Михайло Зобків, Володимир Охримович, Андрій Чайковський, Микола Шухевич, Степан Федак та інші.

Кость Левицький був активним дописувачем до цього часопису: опублікував тридцять статей і три рецензії на наукові правничі дослідження. Його статті стосувалися різних ділянок австрійського права: цивільного права та процесу («В справі реформи поступованя неспірного»; «Наші сервітути»; «Несвідомо поминений дідич»; «О набутю недвижимости при ексекуційній продажи»), «Правна охрана необходимого маэтку зобовязаного»; «Про природу права застави маэтку»; «Критичні уваги про значення присяги головної з додатком «о скільки знаю і собі пригадую»; «Про неважність в новім процесі цивільнім»; «Про новий цивільний процес в Австрії» (устав цивільного процесу); «Про новости в поступованю відкличнім»; звичаєвого права («Квєстионар до збирання звичаєвого права на Руси»); української правничої термінології («В справі нашої правничої термінології») та аналізу судової практики.

Найпримітнішою подією цього періоду було започаткування дослідження історії українського права на сторінках «Часописі Правничої»: в п'ятому томі за 1895 р. К. Левицький опублікував статтю під назвою «Правда Руська» пам'ятник законотатний права руського з XI віку», а також текст Закону Великого Князя Ярослава Володимировича. Це була перша публікація «Руської Правди» в тогочасній галицькій літературі і вважається, що ця стаття стала початком наукового дослідження історії українського права та зародження школи історії українського права в Галичині.

У 1900 р. з ініціативи НТШ започатковано видання нового правничого часопису під назвою «ЧАСОПИСЬ ПРАВНИЧА І ЕКОНОМІЧНА: правничі і економічні розвідки історично-філософічної секції НТШ». Редактором часопису став професор Львівського університету Станіслав Дністрянський. На сторінках цього часопису К. Левицький опублікував тільки одну статтю про проблеми практичного застосування нового австрійського цивільно-процесуального кодексу.

Під час адвокатської практики розпочинається його активна праця в товаристві «Просвіта», до якого вступив у 1883 р.: був секретарем товариства (від 2.02.1885); директором канцелярії (1894–95); головою львівської філії; за його організаційного сприяння 1 квітня 1895 р. товариство придбало власний будинок у Львові, в якому розмістилися чисельні українські товариства; від 1888 р. – заступник голови; голова економічного відділу товариства; неодноразово його обирали до Головного Правління товариства (1884–95; 1898–1903). Почесний член «Просвіти», іменований 19 травня 1903 р. Став ініціатором проведення товариством роз'яснювальної роботи серед широких верств українського населення, їхніх прав, обов'язків, ознайомлювання з законодавством та підняття правової свідомості назагал. У цей період Кость Левицький висунув гасло: «Не вартий свободи і людського права той народ, що з них не користує». З-під його пера у видавництві «Просвіти» вийшло майже 20 популярних правничих розвідок, коментарів і тлумачень законодавства стосовно створення господарських товариств, громадянських прав населення та інші: «Про закон о товариствах і право збору» (1884), «Наша свобода або які ми маємо права» (1888), «О правах і повинностях в громаді» (1889), «Про каси пожичкові» (1889), «Наш закон громадський або які ми маємо права и повинности в громаді» (1889), «Про польові пошкоди» (1893), «Про право руской мови» (1896), «Порадник громадський» (1904). Ці публікації виходили друком українською мовою, що давало можливість українському громадянству пізнавати законодавство рідною мовою, а для правників це було поштовхом до удосконалення української правничої термінології. Разом з тим, ці розвідки дають нам можливість ознайомитися з формуванням правових поглядів Костя Левицького. Розглядаючи у праці «Наша свобода або які ми маємо права» загальні права, надані кожному Конституцією, робить узагальнене трактування людських прав: «Кожен має природне право: жити свobodно на світі та дбати про своє буття», що свідчить про те, що він був прихильником концепції природного праворозуміння і, відповідно, ці ідеї ніс у народ. У книжці К. Левицький обґрунтував необхідність знання своїх прав, провів історичний огляд виникнення людських прав. Зупинився також на огляді прав, передбачених Конституцією, та подав їх тлумачення: право на свободу пересування, свободу освіти і звернень, свободу віросповідання, свободу створювати товариства, виборчі права. В цій

розвідці автор також популярно пояснює статус та повноваження парламенту Австрії і Галицького сейму. Питанням громадської самоуправи, укладу співжиття в громаді, принципам самоуправління громади, обранню органів управління та виборчим правам в громаді присвячені його розвідки «Наш закон громадський або які ми маємо права і повинности в громаді» та «Порадник громадський».

Правовий статус української мови – тема його розвідки «Про права рускої мови», в якій автор провів аналіз законодавства Австрії про мови, правові підстави для застосування української мови в державних органах, судах, церковних обрядах та звернувся з закликом до українців бути свідомими свого права мови, а, відповідно, вимагати самим їх дотримання з боку держави.

К. Левицький розробив новий статут «Просвіти», який був затверджений на загальних зборах 25 березня 1891 р. За ідеологією нового статуту товариство змінило свій статус з просвітницького на «просвітницько-економічне», одним з основних завдань якого було сприяти поживавленню економічного розвитку серед українського населення. Опублікував низку праць, в яких надавав практичні поради з організації українських економічних установ: «Що має робити Просвіта на основі нового статуту» (1892), «Про нові гроші» (1893), «Про нові спілки господарські» (1904), «Порадник торговельний» (1905), «Про рентові оселі або рентові господарства» (1906) та багато ін. У 1907 р. увійшов до складу господарської комісії «Просвіти», метою якої було підвищення економічного добробуту українського народу. Проблеми розвитку української кредитної кооперації є темою статей К. Левицького, які опубліковані в 1930-х рр. в «Господарсько-кооперативному часописі»: «Як ми основували Ревізійний союз українських кооператив», «Під новий рік нашої кооперації», «Основання та завдання «Центробанку» (Спогад з нагоди перенесення Центробанку до власного дому), «З приводу Загальних зборів «Центробанку», «Ділові зв'язки Українбанків з Центробанком», «Взаїмна кооперативна солідарність у резолюціях і в ділах», «На тему пропаганди ощадности», «Під розвагу маловірам», «Відрадні прояви», «Чому збираємо ощадности», «Основання та завдання «Центробанку», «Наша ощадність і господарність», «Правда життя», «З'їзд Українбанків у справі масової ощадности», «На маргінесі новітнього значіння кредитової кооперації» та ін. Крім популярних публікацій на економічну тематику, за його безпосередньої участі створено низку українських кооперативно-економічних установ. Кость Левицький був співзасновником та автором статуту об'єднання української споживчої кооперації «Народна торгівля» (1883); співзасновник, секретар, член правління товариства українських ремісників і промисловців «Зоря» (1884); ініціатор відкриття у Львові ремісничо-промислової бурси; член контрольної ради однієї з найпотужніших українських підприємницьких

структур – страхового товариства «Дністер» (1892) і кооперативного банку «Дністер» (1894); співзасновник і автор статуту «Крайового союзу кредитового» (1898, з 1924 р. – Центральний кооперативний банк), який став центральною касою української кооперації та спонсором будівництва українських церков, видавничої діяльності «Просвіти», «Сокола», «Українського педагогічного товариства»; генеральний директор цього союзу понад 40 років (1898–1939); ініціатор створення «Крайового союзу ревізійного» (1904), товариства «Земля» (1910) та «Земельного банку іпотечного» (1910); голова наглядової ради страхової компанії «Карпатія» (1911); член ради «Української щадниці» в Перемишлі, товариства «Ощадність» у Львові.

«Кость Левицький як жертвенний оборонець інтересів українського селянського стану і його господарської самоорганізації й поступу вивів українську кооперацію на шлях справжнього самоврядування і самопомогги», – так Іван Витанович охарактеризував більш ніж 50-літню його діяльність в царині створення та розбудови українських економічних інституцій у Галичині.

У середині 1880-х рр. розпочалася його політична кар'єра в середовищі народоців, ідеологія яких ґрунтувалася на засадах лібералізму й націоналізму, піднесенні соборного духу і національної свідомості не лише галицьких, але й наддніпрянських українців. У 1885 р. К. Левицький разом з Юліаном Романчуком, Олександром Барвінським, Василем Нагірним, Іваном Белеєм, отцем Стефаном Качалю та іншими став співзасновником політичного товариства «Народна рада», програмою якого стверджувалося, що галицькі українці є частиною великого 20-мільйонного самостійного українського народу «посеред громади народів слов'янських» та наголошувалося на необхідності боротьби за «автономію країв і автономію народів». Був секретарем товариства впродовж двадцяти років та брав участь у досягненні «польсько-української угоди 1890–1894 рр.», відомої під назвою «політика нової ери», яка передбачала призначення на вищі посади в краї українців; утворення в Крайовій шкільній раді української секції; рівноправність української мови у Львівському університеті; ведення українською мовою ділового листування з українцями тощо.

Попри суперечливі оцінки «новоєрівської» політики в історичній літературі, не виникає сумніву, що вона стала переломною подією в розвитку національного руху в Галичині, дала поштовх формуванню новітніх українських політичних партій, кристалізації ідеї політичної самостійності й соборності України. Характерно, що за активну проукраїнську діяльність К. Левицькому, як і низці галицьких діячів на початку 1890-х рр., заборонили в'їзд до Російської імперії. В 1899 р. К. Левицький разом з Іваном Франком, Володимиром Охримовичем, Євгеном Левицьким, В'ячеславом Будзинівським, Михайлом Грушевським, Теофілом Окуневським та Юліаном Роман-

чуком створили (26.03.1899) Українську націонал-демократичну партію (УНДП). У грудні того самого року його обрали до Тіснішого Народного комітету – керівництва УНДП, а наприкінці 1907 р. з'їзд обрав його головою Народного комітету партії. Цю посаду обіймав до 28 березня 1919 р.

Активна українська громадсько-політична, культурно-освітня, економіко-кооперативна та фахова адвокатська діяльність стала запорукою того, що Левицького неодноразово обирали послом Галицького сейму та депутатом парламенту Австро-Угорської імперії. Депутатом віденського парламенту обирався двічі: у 1907–11 та 1911–18 рр.

Як політичний діяч, був активним борцем за реформу виборчої системи і вважав, що така боротьба є основною політичною програмою галицьких українців, оскільки вона створювала сприятливі умови і можливості для боротьби за національно-територіальну автономію Східної Галичини в рамках Австро-Угорської імперії. З метою довести волю українців Галичини в боротьбі за виборчу реформу, К. Левицький брав участь у скликанні з ініціативи УНДП народного віча (2.02.1906) та виступив на ньому разом з Євгеном Олесницьким, Кирилом Трильовським та Семеном Вітиком.

На перших виборах до віденського парламенту на основі загального і рівного виборчого права (14–17.05.1907) впевнено переміг на виборах та став депутатом парламенту. У 1908 р. видав книгу під назвою «Перший рік парламенту загального головування (1907–1908)», в якій у популярній формі описав роботу цього законодавчого органу, зокрема розкрив роботу української фракції в парламенті. У цій парламентській каденції К. Левицького обрали (27.10.1909) до земельної комісії; комісії з ліквідації заборгованості; до податкового комітету, а 24 листопада – головою цього комітету; 3 грудня залучений до роботи комітету з обговорення національних справ, а 2 березня 1910 р. він став другим заступником голови цього комітету; обраний (2.03.1910) від української фракції до комітету переговорів з економічних стосунків з Угорщиною та бюджетної комісії (24.06.1910). Після обрання (22.02.1910) Ю. Романчука віцепрезидентом віденського парламенту К. Левицький став керівником «Українського парламентського клубу». На чергових виборах (19.06.1911) його вдруге обирають депутатом парламенту від УНДП. Українська фракція в парламенті діяла під назвою «Український парламентський союз» у складі трьох груп – націонал-демократичної, радикальної та буковинської. К. Левицького обрали головою Українського парламентського союзу, Т. Окуневського, М. Василька і М. Лагодинського – заступниками, Є. Левицького – секретарем.

Кость Левицький був послом Галицького сейму двох каденцій: 1908–13 та 1913–14 рр. Вперше його обрали депутатом на виборах 25 лютого 1908 р. Українські

посли створили (6.03.1908) «Українсько-руський сеймовий клуб», в якому К. Левицький був заступником голови (1908–10) клубу Євгена Олесницького, а після складення останнім повноважень голови української фракції (травень 1910) К. Левицького обрали головою української фракції (1910–13). На виборах до сейму 30 червня 1913 р. цього відомого адвоката вдруге в числі 32-ох українських послів обирають послом Галицького сейму. В цій каденції був головою української фракції «Український сеймовий клуб», заступники – Є. Петрушевич та І. Макух, секретар – Л. Цегельський. Новообраний сейм розпочав свою роботу 5 грудня 1913 р., у сеймі була створена комісія з питань виборчої реформи, до складу якої від української фракції ввійшли: Лонгин Цегельський, Михайло Король, Кость Левицький, Євген Петрушевич та Іван Макух. Активна позиція української фракції призвела до того, що остаточно новий виборчий закон був прийнятий сеймом 8 липня 1914 р. та схвалений цісарем 12 липня 1914 р.

Першого серпня 1914 р. у Львові створено міжпартійну організацію «Головна Українська Рада» (ГУР), головою якої обрано К. Левицького. Він підтримав ідею створення наддніпрянською еміграцією у Львові позапартійного Союзу визволення України. 5 травня 1915 р. на базі реформованої ГУР у Відні засновано Загальну українську раду (ЗУР), яку знову очолив К. Левицький. 29 членів ЗУР утворили три територіальні секції – галицьку, буковинську і наддніпрянську. 12 травня К. Левицький підписав відозву, в якій головною метою ЗУР проголошувалося створення на теренах Наддніпрянщини Української держави та українського автономного краю в межах Австро-Угорщини. К. Левицький вітав проголошення незалежної Української народної республіки (УНР) на мітингу 10 лютого 1918 р. перед будинком «Просвіти» у Львові, а також укладення нею Брестського мирного договору.

Кость Левицький – активний учасник державотворення Західно-української народної республіки (ЗУНР): брав участь у засіданні Української Національної Ради (УНРада), яка проголосила створення ЗУНР; голова першого уряду ЗУНР – Державного секретаріату (9.11.1918 – кінець грудня 1918) та одночасно Державний секретар фінансів. 28 березня 1919 р. на з'їзді УНДП склав повноваження голови партії, новообраним головою став адвокат Антін Горбачевський. Переїхав до Кам'янця-Подільського, а в листопаді 1919 р. – до Відня. 25 липня 1920 р. Є. Петрушевич, перебуваючи у Відні, провів реорганізацію державної влади ЗУНР і оголосив про утворення уряду Диктатора – Ради уповноважених, в якому К. Левицький 1 серпня призначений Уповноваженим у справах преси та пропаганди. Від 26 грудня обійняв посаду Уповноваженого з закордонних справ, на якій доклав чимало зусиль для відновлення незалежності ЗУНР дипломатичним шляхом. З його участю уряд ЗУНР розробив і запропонував Лізі Націй 30 квітня 1921 р. проект «Основ державного

устрою Галицької Республіки», який передбачав утворення Галицької Республіки як незалежної держави. Очолював делегації ЗУНР на міжнародних конференціях у Ризі (вересень – жовтень 1920), Женеві (1921) та Генуї (1922). Увійшов до головної ради «Західноукраїнського товариства Ліги Націй» (20–23.01.1922) у Відні. Водночас заснував і очолив Комітет політичної еміграції, який об'єднував усіх західноукраїнських політемігрантів Європи, надавав їм моральну, правову й матеріальну допомогу. У Відні видав «Німецько-український правничий словар» (1920).

У зв'язку з рішенням Ради послів Антанти від 14 березня 1923 р. про остаточне включення Східної Галичини і Західної Волині до складу Польщі, підготував статтю «Не шляхом роздору», в якій першочерговим і основним завданням визвольної боротьби вважав: *«Нам треба передусім ствердити, що провідною програмою усього українського народу є: Соборна Україна... одна і єдина, що має з'єднати усі українські землі в одній соборній українській державі»*. І далі він наголошував, що *«ми західні українці у першу чергу обов'язані станути на шлях боротьби за визволення західно-українських земель з-під панування Польщі, щоби ці області відтак злучити з Великою Україною в одну Соборну Україну»*. Після самоліквідації в 1923 р. уряду ЗУНР в екзилі повернувся до Львова.

У міжвоєнний період Кость Левицький входив до Центрального комітету Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), але головні зусилля зосереджував на сфері українського економічного, культурного й правничого життя. Працював на посадах директора «Центробанку», очолював «Союз Українських Адвокатів у Львові» (1928–39), входив до складу Навчальної ради адвокатів Польщі (1935–39), очолював редакцію часопису «Життя і Право» (1928–39), написав низку фундаментальних праць з історії українського національно-визвольного руху, насамперед таких як: «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр.» (1926), «Історія визвольних змагань галицьких українців в часи світової війни 1914–1918 рр.» (1928–30), «Великий зрив: До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів і документів» (1931). Оригінальною є його книга нарисів «Українські політики. Сильветки наших давніх послів і політичних діячів» (1936–37), в якій автор подав біографії вісімнадцяти політиків.

24 квітня 1928 р. на шостих загальних зборах «Союзу Українських Адвокатів у Львові» (СУА) К. Левицького обрали Президентом СУА, на цій посаді перебував аж до припинення діяльності організації в 1939 р.

1 липня 1928 р. побачило світ перше число українського правничого часопису «Життя і Право», який виходив як орган СУА, а від травня 1929 р. – як спільний орган СУА і «Товариства Українських Правників» (ТУП). Журнал виходив до червня

1939 р. Перша редакційна колегія часопису була така: Кость Левицький, Володимир Старосольський, Мар'ян Глушкевич, Олександр Надрага та Роман Домбчевський. Відповідальним редактором упродовж усього періоду видання журналу був Кость Левицький. Тут опублікував 26 статей на різні теми: про перспективи української кооперації («Ідея масової ощадности та її національне значіння»; «Провідні думки нашої кредитової політики в минулому і сучасному»); про проблеми реформування адвокатури в Польщі та етичні завдання адвоката («Нове право про устрій адвокатури вже ухвалене»; «Перший з'їзд деканів Адвокатських Рад»; «Що діється зі справою зміни права про устрій адвокатури?»); «Про завдання сучасного адвоката»); про дотримання Польщею міжнародних зобов'язань щодо статусу національних меншин в Польщі («До проблеми національних меншин»); про статус української мови в судах, адвокатурі та державних органах («Кутик мови»; «Права української мови на терені Окружної Адвокатської Ради у Львові»; «В боротьбі за права рідної мови»; «За права української мови») та низку спогадів і посмертних згадок (Іван Кос, меценат Федір Васькевич, Мирослав Здерковський, Станіслав Дністрянський, Степан Федак).

Упродовж життя К. Левицький проявив себе як видавець та редактор низки газет та журналів, зокрема відповідав за редакцію журналу «Нове зеркало» (1884 ч. 10–24); спільно з Антоном Горбачевським і Євгеном Олесницьким був видавцем (1889–1890) журналу «Часопись Правнича» та відповідальним редактором і упорядником цього журналу (1891–1900), видавцем і відповідальним редактором журналу «Свобода» (1897–1898 ч. 28; 1915), видавав та відповідав за редакцію газети «Батьківщина» (1891 – 1892 ч. 1), видавав газету «Діло» (1914 ч. 193 (1) – 1915 ч. 238 (30)), був відповідальним редактором журналу «Життя і Право» (1928–1939). Він автор чисельних статей у цих виданнях, дописував до інших газет та журналів, зокрема «Часописі правничої і економічної» (1901–1912), місячника «Економіст» (1905–1914), газети «Руска рада» (1898–1908), часопису «Читальня» (1894–1896).

З приходом радянської влади в Західну Україну в 1939 р. К. Левицький знову опинився у вирі політики. 22 вересня 1939 р. на чолі делегації прибув до керівництва нової влади з метою встановити стосунки, але його заарештували та вивезли до Москви, де 80-літній діяч провів майже півтора року у тюрмі на Луб'янці. Звільнений навесні 1941 р., повернувся до Львова. Після проголошення Акта відновлення Української Держави (30.06.1941) обраний головою Ради Сеньйорів (від 30 липня – Української Національної Ради).

Кость Левицький помер 12 листопада 1941 р. у Львові, де і похований на Янівському кладовищі.

Ще за життя користувався заслуженою пошаною серед української громадськості. 24 квітня 1928 р. відбулися урочисті збори «Союзу Українських Адвокатів у Львові», приурочені п'ятій річниці діяльності організації, а також вшануванню сорокарічної адвокатської діяльності цілої когорти знаменитих адвокатів: Костя Левицького, Антона Горбачевського, Теофіла Окуневського, Лонгіна Озаркевича, Стефана Федака і Андрія Чайковського. Журнал «Життя і Право» (1934) помістив публікацію, присвячену 75-им роковинам Костя Левицького. 6 грудня 1938 р. Центральний кооперативний банк у Львові урочисто відзначив 40-річчя діяльності К. Левицького на посаді керівника цієї установи.

У 1971 р. на Янівському цвинтарі ентузіасти врятували могили М. Тарнавського та К. Левицького, а у 1990 р. могилу адвоката відновлено. У 1992 р. вулицю В. Маяковського у Львові, на якій під числом 34 стояв будинок К. Левицького, перейменували на його честь. Його іменем названі вулиці у містах Тисмениці, Івано-Франківську, Коломиї та багатьох інших. На честь 90-річчя створення ЗУНР у Львові (вул. Костюшка, 1) відкрили меморіальну таблицю з барельєфом Костя Левицького з таким написом:

**КОСТЬ
ЛЕВИЦЬКИЙ –
видатний
громадсько-політичний і
державний діяч.
Голова уряду
Західноукраїнської
Народної
Республіки**

24 серпня 1993 р. у м. Тисмениці Івано-Франківської обл. на вулиці, названій його іменем, з нагоди другої річниці проголошення Незалежності України відкрито меморіальну таблицю (автор Микола Тимків) з барельєфом Костя Левицького і з таким написом:

**ВУЛИЦЯ НАЗВАНА ІМЕНЕМ
ВИЗНАЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО
ТА
ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА,
АДВОКАТА,**

**ПРЕЗИДЕНТА
ПЕРШОГО ДЕРЖАВНОГО
СЕКРЕТАРІАТУ ЗУНР
КОСТЯ ЛЕВИЦЬКОГО
1859–1941
УРОДЖЕНЦЯ МІСТА
ТИСМЕНИЦІ**

Барельєф Костя Левицького поміщений на величному пам'ятнику, який відкритий у листопаді 2003 р. на честь проголошення м. Станиславова столицею ЗУНР (1919). Пам'ятник стоїть у середмісті Івано-Франківська на площі перед Домом правосуддя (вул. Грюнвальдська, 11). Автор монумента – скульптор Володимир Довбенюк.

До творчої спадщини Костя Левицького належать його правничі, економічні та історичні дослідження, депутатські запити та промови, листування, спогади, які оглядово згадані в цій біографічній довідці.

Постаті та діяльності К. Левицького присвячено чимало досліджень. У журналі «Життя і Право» (1934) подано детальний звіт про його ювілей. У 1934 р. побачив світ «Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові», в якому Л. Ганкевич, В. Лициняк та О. Надрага подають опис адвокатської діяльності Левицького та його участі в українському правничому житті. Депутатська (посольська) діяльність детально висвітлюється на сторінках періодичних видань, а також публікуються його промови, депутатські запити, меморандуми, відозви тощо. Життєпис та діяльність адвоката розкриваються у публікаціях І. Андрухів «Кость Левицький: сторінки життя» (1995) та «Кость Левицький: політик, громадський діяч, правник» (2009).

Біографічні довідки про Костя Левицького подані в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Енциклопедії історії України», «Українській загальній енциклопедії», «Українській радянській енциклопедії», «Юридичній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також в інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1933 рр.»; Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю»; Чорновол І. «199 депутатів Галицького сейму». Перу цього автора належить дослідження про польсько-українську угоду (1890–94 рр.), в якому розкривається участь К. Левицького в процесі досягнення цієї угоди. Короткі відомості про нього подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.) та кн. «Історія адвокатури Укра-

їни». Коротка біографічна довідка авторства І. Андрухіва міститься у передмові до репринтного видання праці К. Левицького «Українські політики Галичини» (1996). Адам Редзюк у дослідженні з історії адвокатури помістив біографічну довідку про Костя Левицького. Його просвітянська діяльність розкривається у біографічній довідці О. Малюти у кн. «Просвіти» і Українська Державність».

Радянські історики розглядали особу К. Левицького переважно в контексті діяльності ЗУНР, з позиції пануючої ідеології. Згадують К. Левицького в контексті подій Першої світової війни і ЗУНР дослідники з діаспори М. Стахів, С. Волинець, І. Максимчук, М. Шлемкевич, а його економічно-кооперативна діяльність найширше розкривається у праці І. Витановича про історію українського кооперативного руху в Галичині.

Із здобуттям Україною державної незалежності повертається до сучасника постать Костя Левицького, діяльність якого розкривається у працях, присвячених подіям у Галичині кінця XIX – першої половини XX ст. Його діяльність у студентських товариствах Львівського університету коротко висвітлена у дослідженні Р. Ковалюка; партійна діяльність в УНДП описана у роботах О. Середи і Б. Янишина; діяльність в Галицькому сеймі розкрита в дослідженнях І. Чорновола, а також його участь у політиці «нової ери» (1890–94 рр.); у працях О. Аркуші відображено діяльність українського представництва в Галицькому сеймі, описані перемовини щодо сеймової виборчої реформи в Галичині, на яких здебільшого саме К. Левицький представляв українців; у дослідженні І. Патера про Союз визволення України відображені окремі аспекти співпраці К. Левицького як голови ГУР і ЗУР з СВУ; державотворча діяльність К. Левицького в ЗУНР розкривається у працях С. Макарчука, М. Литвина, К. Науменка, О. Реєнта, М. Лазаровича, О. Павлишина; його економічно-кооперативна діяльність описана в дослідженнях Т. і С. Гелеїв, Л. Томашик. Його фахова адвокатська діяльність, участь у політичних судових процесах міжвоєнного періоду, діяльність в СУА та редакторська діяльність в часописі «Життя і Право» ґрунтовно подані в дослідженнях Т. Андрусяка та М. Петріва. Захисні промови К. Левицького у справі Мирослава Січинського є предметом дослідження І. Гловацького. Видавнича діяльність з правової тематики у «Просвіті» найповніше розкрита у дослідженнях Т. Андрусяка та А. Пашука. Окремі аспекти його адвокатської, культурно-просвітницької, економічної діяльності висвітлюються у статтях І. Андрухіва, В. Бойчука та А. Бойчука. Тема боротьби К. Левицького за реформу виборчого законодавства до Галицького сейму та віденського парламенту у працях українських, польських та російських дослідників науково опрацьована в монографічному дослідженні Ю. Плекана. На окрему увагу заслуговують дослідження І. Василик, в яких змальована багатогранна діяльність

К. Левицького: видавничча, економічна, політична, посольська (депутатська), а її наукове дослідження присвячене громадсько-політичній діяльності Костя Левицького (остання чверть XIX ст. – 1918 р.), яке завершилося виданням монографії «Кость Левицький: від адвоката до прем'єра ЗУНР» (2012).

Проте дотепер немає повної бібліографії праць Костя Левицького, а тому ми робимо спробу її укладання і сподіваємося на появу найближчим часом повного реєстру.

Твори

Великий зрив: (до історії української державности від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). – Львів: Видавн. кооп-ва «Червона Калина», 3 друк. вид. с-ки «Діла», 1931. – 151 с.

Великі роковини // Буковина. – 1915. – Чис. 17.

Два закони про вибори Союму Західної Области Української Народної Республіки // Український прапор. – 1919. – 20 серп. – Передрук: // Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Том 2. – С. 407–410.

Діяльність нового парламенту в справах податкових. – Львів: Накл. ред. «Діла», 1908. – 29 с.

Дипломатична діяльність ЗУНР (1918–1919) // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1938. – Чис. 11. – С. 3–4.

Захисна промова адвоката Костя Левицького при повторному розгляді трибуналом справи по першій інстанції (Політичний судовий процес Мирослава Січинського) // Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку XX ст.: науково-практичний посібник. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – С. 71–82.

Зрада // Буковина. – 1920. – Ч. 22.

Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. – Львів, 1929. – Ч. 1. – 285 с.; 1929. – Ч. 2. – С. 286–495; Ч. 3. – Львів, 1930. – С. 497–776.

Історія політичної думки Галицьких Українців. 1848–1914. – Львів: Накл. автора, 1926. – Ч. 1. – 432 с.; 1927. – Ч. 2. – С. 434–736.

Наш закон громадській або які ми маєм права і повинности в громад. – Львів, 1889. – 122 с.

Наша свобода або які мы маємо права. – У Львовѣ: Накл. Т-ва «Просвѣта», 1888. – 29 с. – (Чис. 107, кн. 5).

Не шляхом роздору // Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – Том 3. – кн. 2. – С. 626–629.

Німецько-руський словар висловів правничих і адміністраційних. – Львів, 1893. – 528 с.

Німецько-руський словар висловів правничих і адміністраційних. – Львів: Накл. НТШ, 1918. – 528 с.

Німецько-український правничий словар / Зладив К. Левицький. – 2-е вид. попр. і доп. – Відень: Накл. Видавничої Спілки у Відні, 1920. – 494 с.

Новий закон будівельний для сел, поменших міст і місточок / пояснив д-р К. Левицький. – Львів: Коштом і заходом Т-ва «Просвѣта», 1900. – 24 с. – (Чис. 239, кн. 4).

Перша захисна промова адвоката Костя Левицького: (політичний судовий процес Мирослава Січинського) // Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.: науково-практичний посібник. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – С. 46–60.

Перший рік парламенту загального голосування (1907–1908). – Львів: Накл. В. Бачинського, 1908. – 26 с.

Первісна організація українських правників у Львові // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів.: СУА, 1934. – С. 9–12.

«Правда руська» як перший збірник прав руських: відчит на вечерницях т-ва академічного «Дружний Лихвар» у Львові дня 13 лютого 1882 // Зоря. – 1882. – № 5. – С. 74–75 ; № 6. – С. 91–93.

Правда Руська памятник законодапний права руського з XI віку. – Львів: НТШ, 1895. – 51 с.

Про законъ о товариствахъ и право збору (въ додатку статутъ для товариства політичного) / Написавъ Кость Антоновичъ. – Во Львовѣ: Коштомъ и заходомъ Т-ва «Просвѣта», 1884. – 118, [2] с. – (Чис. 81, кн. 4).

Про касы пожичкови разомъ зъ статутомъ Товариства касы пожичковой «Власна помочъ», и обчисленемъ відсотокъ 3% – 12% вѣдь 5 зл. ав. до 100 зл. ав. – Львовъ: Коштомъ и заходомъ Т-ва «Просвѣта», 1889. – 46 с. – (Чис. 119, кн. 12).

Права національних меншостей. – Відень, 1923. – 15 с.

Порадник громадський. Вип. 1 / уложив д-р К. Левицький. – Львів, 1904. – 30 с.

Порадник торговельний. – Львів, 1905. – 45 с.

Про ґрунтовий катастеръ. – Львовъ: Коштомъ и заходомъ Т-ва «Просвѣта», 1895. – 19, [1] с. – (Чис. 183, кн. 8).

Про нові гроші. – Львів, 1892. – 42 с.

Про нові спілки господарські. – У Львові: Коштом і заходом Т-ва «Просвѣта», 1904. – 37 с. – (Чис. 293, кн. 10).

Про рентові оселі або рентові господарства / написав К. Антонович. – Львів: Коштом і заходом Т-ва «Просвіта», 1906. – 24 с. – (Чис. 316, кн. 6).

Про права руской мовы. – У Львовѣ: Коштомъ и заходомъ Т-ва «Просвѣта», 1896. – 32 с. – (Чис. 197, кн. 10).

Про сѣльски касы позичкови и щадницѣ. – Львовъ: Коштомъ и заходомъ Т-ва «Просвѣта», 1894. – 60, [4] с. – (Чис. 169/170, кн. 6/7). – Передм.: С. 3–4.

Про спѣлки и стоваришеня господарскі // Читальня. – 1896. – Чис. 19.

Промова посла Костя Левицького в австрійському парламенті (19 липня 1918) // Д-р Кость Левицький. Великий зрив. – Львів: Видавничка кооператива «Червона калина», 1931. – С. 65–81. – Передрук: Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Том 1. – С. 116–126.

Самостійна Україна // Буковина. – 1918. – Чис. 4/5.

Спогади др. Костя Левицького про діяльність Української парламентської репрезентації та Української Національної Ради «Перед роком» // Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Том 1. – С. 484–486.

Спогади д-ра Костя Левицького про перший державний секретаріат у Львові // Український скиталець. – 1923. – №11. – С. 15–18. – Передрук: // Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – Том 2. – С. 672–677.

Третє справозданьє з діяльности «Кружка правників» за час від 1 грудня 1883 до 1 грудня 1884 р. / Кость Левицький, Ярослав Кулачковский. – [Львовь]: 3 друк. НТШ, 1884. – 4 с.

Українські політики: силуетки наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр. – Львів, 1936. – Ч. 1. – 139 с.; 1937. – Ч. 2. – 108 с. – Перевидання: Левицький К. Українські політики Галичини. – Тернопіль, 1996. – 178 с.

Українські правники в нотаріаті // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів: СУА, 1934. – С. 115–118.

Як вибирати посла до Красового Союму з курії сільських громад. – Львів: Накл. «Народної Ради», 1908. – 16 с.

O dzisiejszej przysiedze stanowczej, dowodzenie celem ulzenia sumieniu i zapobiezeniu krzywoprzysięstwu: studjum z cywilnego procesu. – Lwów: Nakl. Autora. Drukarnia im Szewczenki, 1888. – 147 s.

Статті у виданнях

Часопись Правничча (Львів)

Квєстионар до збирання звичаєвого права на Руси. – 1895. – Річник 5, вип. 2. – С. 134–140.

«Правда Руська» памятник законодатний права руського з XI віку. – 1895. – Річник 5, вип. 3. – С. 141–191. На С. 153–190: Текст Закону Великого Князя Ярослава Володимировича.

До питання про відносини службові учителів шкіл середних. – 1895. – Річник 5. – С. 271–274.

Новий закон пресовий в Австрії. – 1894. – Річник 4, вип. 2. – С. 98–102.

В справі реформи поступованя неспірного. – 1890. – Річник 2, вип. 11. – С. 170–172.

Наші сервітути. – 1895. – Річник 5, вип. 1. – С. 24–29.

Нєсвідомо поминений дідич. Розвідка практична в освітленню теоретичнім. – 1897. – Річник 7. – С. 122–129.

О набутоу недвижимости при ексекційній продажи. – 1891. – Річник 3, вип. 7–12. – С. 1–44.

Правна охорона необхідного маєтку зобовязаного. – 1898. – Річник 8. – С. 1–16

Критичні уваги про значення присяги головної з додатком «о скільки знаю і собі пригадую». – 1889. – Річник 1, вип. 1. – С. 17–35; Ч. 7. – С. 113–123.

Про неважність в новім процесі цивільнім. – 1900. – Річник 10. – С. 1–46.

Про новий процес цивільний в Австрії. – 1896. – Річник 6. – С. 105–179.

Про новий цивільний процес в Австрії (устав цивільного процесу). – 1895. – Річник 5, вип. 2. – С. 65–87.

- Про новий цивільний процес в Австрії. – 1894. – Вип. 1. – С. 1–26.
- Про новости в поступованю відкличнім. – 1899. – С. 1–13.
- Критичні уваги про значення присяги головної з додатком «о скільки знаю і собі пригадую». – 1889. – Вип. 1. – С. 17–35; Ч. 7 – С. 113–123.
- Про неважність в новім процесі цивільнім. – 1900. – С. 1–46.
- Про новий процес цивільний в Австрії. – 1896. – С. 105–179.
- Про новий цивільний процес в Австрії (устав цивільного процесу). – 1895. – Вип. 2. – С. 65–87.
- Про новий цивільний процес в Австрії. – 1894. – Вип. 1. – С. 126.
- Про новости в поступованю відкличнім. – 1899. – С. 1–13.
- Чи має бути обмежена подільность ґрунтів селянських. – 1890. – Ч. 3. – С. 36–39; Ч. 4. – С. 52–55.
- Про новий процес езекуційний. – 1897. – С. 146–159.
- Про уряди роз'ємні і суди мирові. – 1894. – Вип. 2. – С. 87–97.
- По другім зїзді польських правників і економістів. – 1889. – Вип. 10. – С. 169–172.
- В справі нашої правничої термінології. – 1889. – Вип. 8. – С. 140–142.
- [Рец. на кн.:] Рускій правотар домовий. В. Лукича і Ю. Семигінського. – 1889. – Вип. 1–4. – С. 74–78.
- [Рец. на кн.:] Наказаніє по литовскому статуту Г. В. Демченка; Н. Максимейко. Источники уголовных законов литовского статута; І. Малиновскій. Ученіє о преступленіі по литовскому статуту. – 1895. – С. 36–48.
- [Рец. на кн.:] Die Theilpacht nach gumischem und osterreichischem Recht von D-r Michael Zobkov. – 1894. – С. 43–155.
- Маврикій Фіріх. – 1889. – Вип. 1–4. – С. 150–152.
- Оречене трибуналу державного з дня 23 квітня 1890, в справі нетикальности посольской. – 1890. – Вип. 5. – С. 70–71.
- Рішення трибуналу державного і власти державної в Галичині. – 1889. – Вип. 5. – С. 85–91.
- Часопись правнича та економічна (Львів)
- Перші роки австрійського процесу цивільного. – 1904. – Т. 6/7. – С. 1–76.
- Життя і право (Львів)**
- В боротьбі за права рідної мови. – 1932. – Чис. 2. – С. 36–38.
- До проблеми національних меншин. – 1929. – Чис. 2. – С. 1–9.
- Голос народу а справедливість. – 1932. – Чис. 2. – С. 39–41.
- За права української мови. – 1939. – Чис. 2. – С. 12–14.
- Ідея масової оощадности та її національне значіння. – 1928. – Чис. 2. – С. 18–24.
- Іван Косс. – 1929. – Чис. 1. – С. 56.
- Кутик мови. – 1935. – Чис. 4. – С. 32–34; 1936. – Чис. 1. – С. 23–24.
- Меценат Федір Васькевич. – 1939. – Чис. 2. – С. 20.
- Мирослав Здерковський. – 1929. – Чис. 1. – С. 56–57.
- На маргінесі віддовження нашого рільництва. – 1935. – Чис. 1. – С. 10–13.

- На маргінесі політичних процесів. – 1931. – Чис. 4. – С. 18–19.
- Нове право про устрій адвокатури вже ухвалене. – 1938. – Чис. 1. – С. 41.
- Нові завдання перед молодим поколінням українських правників. – 1937. – Чис. 3. – С. 15.
- Перший з'їзд деканів Адвокатських Рад (Варшава, 25 червня 1933 р.). – 1933. – Чис. 3. – С. 8–9. –
- Права української мови на терені Окружної Адвокатської Ради у Львові. – 1938. – Чис. 4. – С. 1–8.
- Правнича громада українських студентів у Львові. – 1931. – Чис. 4. – С. 38–40.
- Право про Товариства. – 1933. – Чис. 1. – С. 9–14.
- Про завдання сучасного адвоката. – 1930. – Чис. 2. – С. 1–6.
- Про примінення параграфу 34 нотаріальної ординації при векселевих протестах (Австрійський закон з 25 липня 1871). – 1929. – Чис. 3. – С. 17–18.
- Провідні думки нашої кредитової політики в минулому і сучасному. – 1937. – Чис. 4. – С. 1–7.
- П'ятиліття нашого Видавництва. – 1933. – Чис. 3. – С. 1–2.
- Рескрипт міністерства в справі доходного податку. – 1939. – Чис. 2. – С. 18–19.
- Станіслав Дністрянський: Посмертна згадка. – 1935. – Чис. 2. – С. 1–5.
- Степан Федак: Посмертна згадка. – 1937. – Чис. 1–2. – Фото С. Федака.
- Що діється зі справою зміни права про устрій адвокатури? – 1937. – Чис. 4. – С. 12–13.
- Господарсько-кооперативний часопис (Львів)**
- Відрадні прояви. – 1931. – Чис. 29–30. – С. 5.
- З'їзд Українбанків у справі масової ощадности. – Львів, 1936. – Чис. 44. – С. 2.
- З приводу Загальних зборів «Центробанку». – 1933. – Чис. 22. – С. 9.
- На тему пропаганди ощадности. – 1927. – Чис. 46. – С. 2.
- Найважливіший вид нашої кооперації. – 1932. – Чис. 1–2. – С. 4.
- Наша ощадність і господарність. – 1934. – Чис. 42. – С. 2–3.
- Новітні змагання української кооперації. – 1937. – Чис. 18–19. – С. 4.
- Основання та завдання «Центробанку». – 1933. – Чис. 13. – С. 2.
- Під новий рік нашої кооперації. – 1933. – Чис. 3–4. – С. 1.
- Про почини наших кредитних установ (1894–1910). – 1938. – Чис. 11. – С. 1–2.
- Правда життя. – 1935. – Чис. 1–2. – С. 15.
- Сорок літ у Центробанку. – 1938. – Чис. 52. – С. 3.
- Щоби Українбанки стали господарями своїх районів. – 1939. – Чис. 22–23. – С. 9.
- Чому збираємо ощадности. – 1932. – Чис. 43. – С. 2.
- Як ми основували Ревізійний Союз Українських Кооператив. – 1933. – Чис. 1–2. – С. 4.
- Як працює наша кооперація. – 1938. – Чис. 17–18. – С. 4.

Література

Андрусяк Т. Кость Левицький – адвокат / Тарас Андрусяк // Республіканець. – 1993. – № 7–8. – С. 72–82.

Андрусяк Т. Кость Левицький – велет Галичини та гордість Товариства / Тарас Андрусяк // Вісник Наукowego товариства ім. Шевченка: інформаційне видання Світової Ради Наукових товариств ім. Шевченка. – Львів, 2000. – Чис. 23. – С. 6–8.

Андрусяк Т. Левицький Кость / Тарас Андрусяк // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; редкол. Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра і Генеза, 1996. – С. 855.

Андрусяк Т. Левицький Кость / Т. Андрусяк, В. Філонов // Світова та вітчизняна етнодержавницька думка. (У персоналіях). – Київ; Донецьк, 1997. – С. 141–143.

Андрусяк Т. Левицький Кость Антонович / Тарас Андрусяк // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К.: Наукова думка, 2009. – Т. 6: Ла–Мі. – С. 87–88.

Андрусяк Т. Правова проблематика на сторінках календарів «Просвіти» (австрійський період) / Тарас Андрусяк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2010. – Вип. 19. – С. 165–177.

Андрухів І. Кость Левицький / Ігор Андрухів. – Івано-Франківськ, 1995. – 54 с.

Андрухів І. О. Кость Левицький: політик, громадський діяч, правник (1859–1941): монографія / І. О. Андрухів, С. Д. Сворака, В. В. Ковалик. – Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – 104 с.

Андрухів І. О. Адвокатська діяльність Костя Левицького / Андрухів І. О., Бойчук В. М. – Режим доступу : <http://visnyk.com.ua/stattya/4906-advokatska-dijalnist-kostja-levitskogo.html>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Андрухів І. О. Культурно-просвітницька та економічна діяльність Костя Левицького (кінець XIX – початок XX ст.) / Андрухів І. О., Бойчук В. М. – Режим доступу : <http://www.visnyk.com.ua/stattya/4877-kulturno-prosvitnitska-ta-ekonomichna-dijalnist-kostja-levitskogo-kinets-hih-pochatok-hh-st.html>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 68–90.

Батківщина // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1: 1812–1890 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галущко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. – С. 300–305.

Бойчук А. Ю. Внесок Костя Левицького у розвиток інституту адвокатури на західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX століть / А. Ю. Бойчук // Митна справа, 2011. – № 1(73). – С. 284–290.

Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. (на матеріалах Галичини): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Бойчук Андрій Юрійович; Відкритий міжнародний розв. людини «Україна». – К., 2011. – 20 с.

Василик І. Аграрні проекти Костя Левицького / Ірина Василик // Український селянин: 36. наук. праць / за ред. С. В. Кульницького, А. Г. Морозова. – Черкаси. – 2004. – Вип. 8. – С. 27–30.

Василик І. Видавнича і публіцистична діяльність Костя Левицького / Ірина Василик. – Режим доступу: <http://visnyk.com.ua/stattya/5173-vidavnicha-i-publitsistichna-dijalnist-kostja-levitskogo.html>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Василик І. Діяльність Костя Левицького у товаристві «Просвіта» / Ірина Василик // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль, 2003. – Вип. 1. – С. 48–58.

Василик І. Діяльність Костя Левицького в Головній та Загальній Українських Радах. Ч. 1. / Ірина Василик // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль, 2003. – Вип. 2. – С. 69–74.

Василик І. Діяльність Костя Левицького в Головній та Загальній Українській Радах. Ч. 2. / Ірина Василик // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль, 2003. – Вип. 3. – С. 69–77.

Василик І. Кость Левицький в політичному житті Східної Галичини 1917 року / Ірина Василик // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль, 2003. – Вип. 4. – С. 47–53.

Василик І. Кость Левицький в економічному житті Східної Галичини кінця XIX – початку XX століття / Ірина Василик // Збірник наукових праць Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія: Історія та географія. – Харків, 2003. – Вип. 14/15. – С. 103–111.

Василик І. Кость Левицький у науково-культурному відродженні Східної Галичини кінця XIX – початку XX століття / Ірина Василик // Краєзнавець Прикарпаття. – 2004. – № 3. – С. 32–33.

Василик І. Б. Кость Левицький: від адвоката до прем'єра ЗУНР / І. Б. Василик. – К.: Експрес-Поліграф, 2012. – 175 с.

Василик І. К. Левицький у передвиборчій кампанії 1911 р. / Ірина Василик // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія / за заг. ред. проф. П. С. Григорчука. – Вінниця, 2003. – Вип. 6. – С. 44–49.

Василик І. Українська фракція Галицького крайового сейму в боротьбі за новий виборчий закон напередодні Першої світової війни / Ірина Василик // Український Історичний збірник / гол. ред. В. Смолій. – Київ, 2004. – Вип. 6. – С. 202–214.

Василик І. Діяльність Костя Левицького в НТШ / Ірина Василик // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: Збірник наукових праць. / за заг. ред. проф. П. С. Григорчука. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2004. – Вип. 8. – С. 82–85.

Витанович І. Д-р Кость Левицький: (незабутній наш піонер і творець організації народної самопомоги – (нар. 17.IX.1859 р., помер 12.XI.1941 р.) / Ілля Витанович // Господарсько-кооперативний часопис. – Львів. – 1942. – Чис. 14. – С. 3–4.

Власова О. Державотворча діяльність Костя Левицького / О. Власова // Галичина: науковий і культурно-просвітницький часопис. – 2001. – № 5/6. – С. 226–230.

Гелей С. Д. Кость Левицький – визначний діяч української кредитної кооперації в Галичині в кінці XIX – першій половині XX століття / Гелей С. Д., Томашик Л. С. // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки. Збірник наукових праць. – Львів, 2009. – №8.

Гелей Т. Кость Левицький / Т. Гелей // Українські кооператори: (історичні нариси) / [за ред. С. Гелей]. – Львів: «Коопосвіта», 1999. – Т. 1. – С. 140–141.

Гладкий Я. Кость Левицький: штрихи до політичного портрета / Я. Гладкий // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 1999. – Вип. 8. – С. 51–52.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Гловацький Іван Юхимович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 18 с.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Головченко В. І. Левицький Кость : (18.11.1859 р. – 12.11.1941 р.) перший голова уряду ЗУНР / В. І. Головченко // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети. – К., 2002. – № 1. – С. 316–317

Діло // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1: 1812–1890 рр. / НАН України. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. – С. 318.

Климишин М. Голова уряду ЗУНР д-р Кость Левицький / Микола Климишин // Альманах Станиславської землі. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто. – 1985. – Т. 2. – С. 212–214.

Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.

Комариця М. М. Левицький Кость / М. М. Комариця // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1994. – Вип. 1. – С. 113–114.

Кость Левицький: (в 75-і роковини уродин) // Життя і Право. – 1934. – Чис. 4. – С. 1–2. – Фото К. Левицького.

Кульчицький В. С. Галицький сейм в системі колоніального управління Австро-Угорщини : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук. – М., 1953. – 20 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм – зняряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914) / В. С. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Вип. 4. – С. 5–19.

- Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.) / В. С. Кульчицький. – Львів, 1965. – 66 с.
- Лавров Ю. Левицький Кость // Ю. Лавров // Малий словник історії України. – С. 230.
- Левицький Кость // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 42–44.
- Левицький Кость // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 95–96.
- Левицький Кость // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 19–20.
- Левицький Кость // Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2012. – С. 38–39.
- Левицький Кость // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия : Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 2. – С. 448.
- Левицький Кость // Український Радянський Енциклопедичний словник. – К., 1967. – Т. 2. – С. 307.
- Левицький Кость // Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – С. 152–153.
- Левицький Кость Антонович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 90–91.
- Левицький Кость Антонович // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 499–502.
- Лепісевич П. М. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914 – 1916 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Лепісевич Петро Миронович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 20 с.
- Литвин М. Кость Левицький / Микола Литвин, Кім Науменко // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: уряди, постаті. – Львів, 2009. – С. 142–156.
- Литвин М. Р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів : Олір, 1995. – 368 с.
- Литвин Н. Віденський період уряду ЗУНР / Надія Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2009. – Вип. 18. – С. 268–272.
- Лялька Я. Кость Левицький (1859–1941) / Я. Лялька // Літопис нескореної України. – Львів, 2007. – Кн. 5. – С. 1034–1036.
- Магміт Б. Сучасні українські політики: спроба характеристики посла Костя Левицького / Б. Магміт. – К.; Львів, 1917. – 31 с.
- Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.

Мельник І. Левицького Костя вулиця / Ігор Мельник // Енциклопедія Львова. – Львів: Вид-во «Літопис», 2012. – Том 4: Л–М. – С. 74–77.

Мисак Н. Галицькі адвокати наприкінці XIX – на початку XX століття : національна ідентифікація і професійна діяльність / Наталія Мисак // Україна – Польща : історична спадщина і суспільна свідомість: збірник наукових праць. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2012. – Випуск 5. – С. 26–37.

Мікула О. І. Правові основи організації і діяльності Галицького крайового сейму (1861 – 1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Мікула Оксана Іванівна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 18 с.

Мудрий В. Левицький Кость / Василь Мудрий // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 4. – С. 1268.

Нагірняк О. Життєве кредо Костя Левицького – інтереси української нації / Остап Нагірняк // Шлях перемоги. – 2005. – 23 листоп. – С. 12.

Нове зеркало // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1: 1812–1890 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. – С. 370–372.

Організація адвокатури в західноукраїнських землях // Історія адвокатури України / Т. В. Варфоломєєва, О. Д. Святоцький, В. С. Кульчицький та інш.; за ред. Т. В. Варфоломєєвої, О. Д. Святоцького. – К.: Либідь, 1992. – С. 83–97.

Павлишин О. Й. Формування та діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 – червень 1919 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Павлишин Олег Йосипович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.

Павлюк О. Листи Петра Карманського до Костя Левицького: (нові матеріали з архіву ЗУНР) / О. Павлюк // Київська старовина. – 1998. – № 1. – С. 133–149.

«Перед тобою, Український народ, відчиняється сонячний шлях до світлої народної будучини» (К. А. Левицький) // Солдатенко В. Проект «Україна», 1917–1920 рр. Постаті / Валерій Солдатенко. – Харків: Фоліо, 2011. – С. 326–331.

Петрів М. Журнал «Життя і Право» (1928–1939): систематичний покажчик змісту / Михайло Петрів. – Львів : Наукове т-во ім. Шевченка, 1995. – 36 с.

Петрів М. Союз Українських Адвокатів у Львові. Частина 1: Покажчик видань / Михайло Петрів. – Київ : Українська Видавнича Спілка, 1998. – 55 с.

Петрів М. Сторінки історії адвокатури України: Союз Українських Адвокатів у Львові 1923–1940 рр. / Михайло Петрів // Адвокат. – 2002. – № 4/5. – С. 98–106.

Петрів М. Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки : матеріали до бібліографії 19–20 ст.ст. / Михайло Петрів. – Львів : Наукове т-во ім. Шевченка, 2001. – 260 с.

Petriw M. Z dziejów adwokatury ukraińskiej w Polsce / Mychajło Petriw // *Palestra*. – 2007. – № 5–6, Cz. 1. – S. 169–173, № 7–8, Cz. 2. – S. 187–193.

Плекан Ю. Боротба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX – початок XX ст.) / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2008. – 204 с.

Ромовська З. Левицький Кость / Зорислава Ромовська // *Юридична енциклопедія*, 2001. – Т. 3: К–М. – С. 463–464.

Свобода // *Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження*. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 163.

Сохоцький І. Кость Левицький / Іван Сохоцький // *Історичні постаті Галичини XIX – XX ст.* – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто: Вид-во НТШ у Філадельфії. – 1961. – Чис. 8. – С. 137–159.

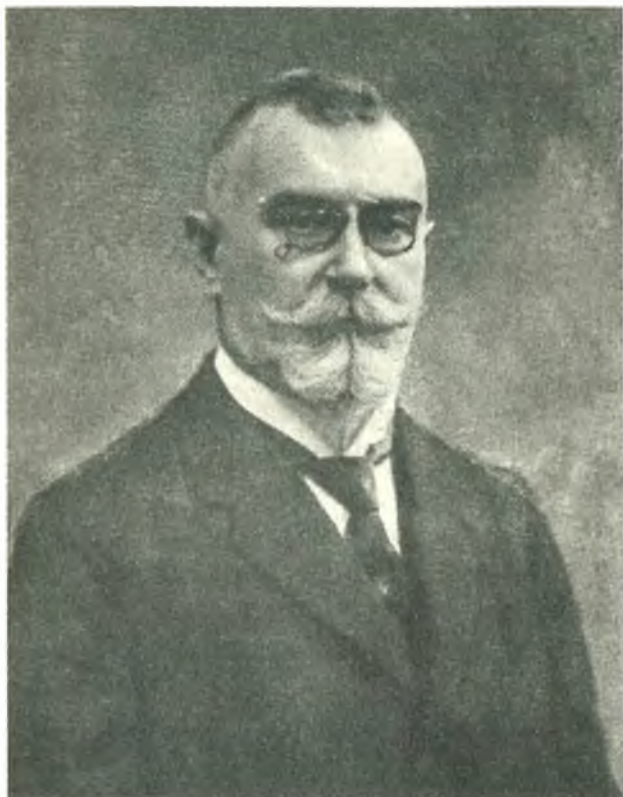
Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Уська У. Левицький Кость / У. Уська // *Енциклопедія Львова*. – Львів: Вид-во «Літопис», 2012. – Том 4: Л–М. – С. 67–68.

Часопись правнича // *Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження*. – Т. 1: 1812–1890 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. – С. 443–446.

Mudry V. Levytsky Kost // *Encyclopedia of Ukraine*. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1993. – Vol. III: L–Pf. – P. 100.

Redzik A. Historia adwokatury / Adam Redzik, Tomasz J. Kotliński. – Warszawa: Naczelna Rada Adwokacka, 2012. – 424 s.

A handwritten signature in cursive script, likely belonging to Kostyantyn Levitskyi. The signature is written in dark ink and is positioned below the portrait photograph.

Фотографія Костя Левицького з автографом. 1930-ті роки.
Джерело: Життя і Право. -1934. - Ч. 4. - С. 1.

Кость Левицький після виходу з московської тюрми НКВС, 13.05.1941 р.
Фотографія з архіву Івана Гловацького.

Меморіальна таблиця Костеві Левицькому у м. Львові.
Фотографія Михайла Петріва. Червень, 2011 р.

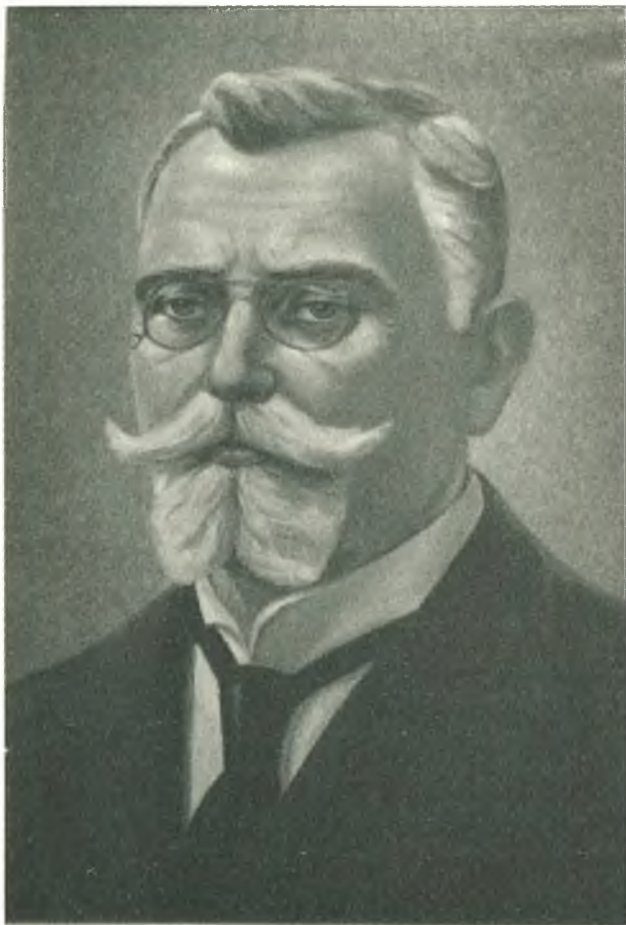
Барельєф Костя Левицького на пам'ятнику, який збудований на честь проголошення міста Станиславова (тепер Івано-Франківськ) столицею Західно-української народної республіки. Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2012 р.

Ювілейна монета, випущена Національним банком України в 2009 р. у серії «Видатні особистості України».

Меморіальна табличка на вулиці, названій на честь Костя Левицького
у м. Тисмениці Івано-Франківської обл.
фотографія Михайла Петріва. Червень, 2012 р.

Портрет Костя Левицького (1997). Художник Андрій Діброва.
Написаний на замовлення проф. Ромовської З. В.
Зберігання: кафедра цивільного права і процесу юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка.

Могила Костя Левицького на Янівському кладовищі у м. Львові.
Фотографія Михайла Петріва. Грудень, 2012 р.

ЛОГУШ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ (25.08.1904, с. Язловець, тепер Бучацького р-ну Тернопільської обл. – 1979, м. Хабаровськ, Російська Федерація) – адвокат, доктор права, громадський діяч.

LOGUSH VOLODYMYR (25.08.1904, Yazlovets, now Buchach dist., Ternopil reg. – 1979, Khabarovsk, Russian Federation) – advocate, Doctor of Law, public activist.

Народився в с. Язловець, тепер Бучацького р-ну Тернопільської обл. З дитячих літ мешкав у с. Передмісті на Бучаччині. Навчався в гімназії в Бережанах і Тернополі. Правничу освіту здобув у Краківському університеті, який закінчив у 1929 р. Під час навчання очолював у Кракові українське студентське товариство «Життя», співпрацював з прокомуністичною організацією «Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання» (Сель-Роб), підтримував дружні стосунки з літератором і публіцистом Ярославом Ґаланом. Від осені 1929 р. жив і працював у Бережанах. Спочатку був помічником адвоката в канцелярії Михайла Західного, а згодом вів самостійну адвокатську практику (1934). Наприкінці 1937 р. здобув ступінь доктора права. Від прокомуністичної діяльності відійшов, став прихильником Української соціалістично-радикальної партії. Брав активну участь в українському громадсько-політичному і культурно-освітньому житті: голова товариства «Просвіта» в Бережанах (1938), входив до керівних органів інших українських організацій. 14 вересня 1939 р. разом з Володимиром Бемком, Францом Коковським та Михайлом Степаняком боронив трьох молодих українців за звинуваченням у приналежності до ОУН. Це був останній політичний процес Польської держави в Бережанах проти українців – членів ОУН. Після утвердження радянської влади восени 1939 р. працював заступником редакто-

ра газети «Червона Бережанщина». 24 грудня того самого року його заарештували органи НКВС. Слідство тривало у Тернополі. Одним із свідків у справі був Франц Коковський, який на допиті заявив, що «не пам'ятає ні одного випадку, щоб можна було конкретно підтвердити антирадянську діяльність Володимира Логуша». Через відсутність будь-яких компрометуючих матеріалів заступник обласного прокурора виніс у кінці квітня постанову про припинення слідства і звільнення з-під варті заарештованого, однак його на волю так і не випустили. 21 серпня 1940 р. справу передали на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР, яка 23 грудня винесла вирок – 5 років виправно-трудоих таборів. Ув'язнення відбував у Плісецьку Архангельської обл.

У грудні 1944 р. звільнений і відразу призваний у діючу армію. Воював на фронті в Прибалтиці та Пруссії, в бою під Кенігсбергом (нині Калінінград, Росія) у квітні 1945 р. його важко поранили. Аж у серпні видужав і повернувся до рідного села. У 1950 р. радянська влада разом з сім'єю виселила Володимира Логуша у Хабаровський край (Росія), оскільки його брат Омелян був активним учасником Української повстанської армії. Звільнений 1956 р., оселився в м. Хабаровську (Росія) і працював до виходу на пенсію бухгалтером у конторі «Електропостачобуту». Реабілітований Президією Верховної Ради СРСР 31 травня 1967 р.

Володимир Логуш помер у м. Хабаровську 1979 р., де й похований.

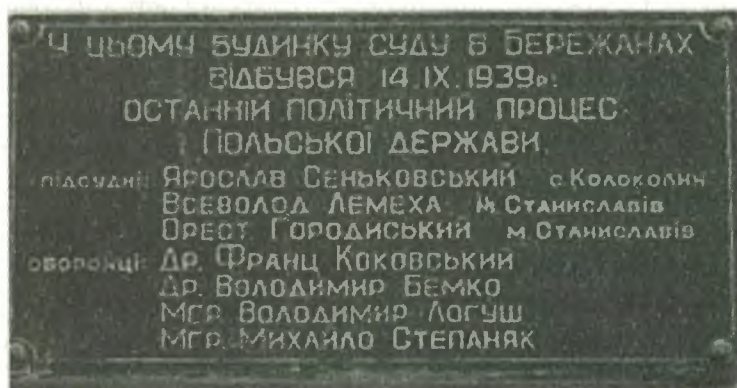
На честь Володимира Логуша і на згадку про його участь як захисника у останньому політичному процесі Польської держави в Бережанах проти українців – членів ОУН відкрито меморіальну таблицю з таким написом:

**У цьому будинку суду в Бережанах
відбувся 14.IX.1939 р.:
останній політичний процес
Польської держави.
підсудні: Ярослав Сеньковський с. Колоколин
Всеволод Лемеха м. Станиславів
Орест Городиський м. Станиславів
оборонці: Др. Франц Коковський
Др. Володимир Бемко
Мгр. Володимир Логуш
Мгр. Михайло Степаняк**

Делегати українських товариств у Бережанах: сидять зліва - проф. А. Мидляк, адвокат В. Логуш, п-ні Мерещовська, д-р В. Бемко, о. д-р Ф. Побігушка, полк. УГА В. Білінський; стоять зліва - М. Вридник, д-р Л. Мигоцький, дир. М. Грамяк, н.н., Іван Служинський, д-р М. Західний, П. Загаєвич, О. Замощак.

З фондів Бережанського районного музею книги.

Меморіальна таблиця (виконавець Андрій Крук) відкрита 20 серпня 1995 р.
за ініціатииви та фінансової підтримки Ореста Корчака-Городиського.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень 2011 р.

ЛУЧАКОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ (псевд. – Володимирко) (19.03.1838, с. Ременів, тепер Кам'яно-Бузького р-ну Львівської обл. – 11.04.1903, м. Тернопіль) – адвокат, доктор права, громадський, культурно-освітній діяч, письменник, перекладач, член Наукового товариства ім. Т. Шевченка, Тернопільського наукового товариства та Наукового фізіографічного товариства (Краків), бурмистр Тернополя (1896–1903).

LUCHAKOVSKY VOLODYMYR (pseudonym – Volodymyrko) (19.03.1838, Remeniv, now Kamyanko-Bug dist., Lviv reg. – 11.04.1903, Ternopil) – advocate, Doctor of Law, social and cultural activist, writer, translator, member of the Taras Shevchenko Scientific Society, member of the Ternopil Scientific Society and Physiographic Scientific Society (Krakow), Mayor of Ternopil (1896–1903).

Народився 19 березня 1838 року в с. Ременів, тепер Кам'яно-Бузького р-ну Львівської обл. Від 1845 р. мешкав у с. Довжанка, нині Тернопільського р-ну Тернопільської обл. Навчався у Львівській гімназії (1850–51) і Тернопільській (1853–58) вищій державній гімназії, яку закінчив з відзнакою. Правничу освіту здобув на юридичному факультеті Львівського університету (1858–62). Обов'язкову шестирічну практику кандидата в адвокати відбув у Тернополі в адвокатській канцелярії Леона Размінського (1867–72). Ступінь доктора права здобув у Ягеллонському університеті в Кракові (1867). У 1872 році відкрив у Тернополі власну адвокатську канцелярію і став у місті першим серед українців адвокатом. Не був теоретиком права, але залишив помітний слід в українському правознавстві кінця XIX ст.: переклав українською мовою австрійський «Карний закон» і «Карну процедуру», зібрав матеріали до української правничої термінології, які були використані Костем Левицьким для укладення «Ні-

мецько-українського словаря висловів правничих і адміністраційних» (НТШ, Львів, 1893 р.).

Крім успішної адвокатської діяльності був активним українським громадським та культурно-освітнім діячем. Зокрема, у 1893 р. був організатором «Руської Бурси в Тернополі» – гуртожитку для незаможних українських гімназистів, а статут цього товариства затверджений за часів його бурмістрування (1899), очолював правління. Виступив одним з ініціаторів створення філії товариства «Просвіта» в Тернополі й на установчих зборах (29.09.1875) обраний головою філії, однак Галицьке намісництво відмовилося затвердити статут філії. На других загальних зборах філії (29.06.1876) знову обраний головою філії, рескриптом Галицького намісництва (25.08.1876) діяльність філії була дозволена аж з 23 вересня того самого року. На третіх загальних зборах (10.05.1877) філії обраний заступником голови філії. Виступив співорганізатором багатьох українських товариств у Тернополі: «Міщанське братство», «Приятелі музики», освітніх закладів: Вищого інституту для дівчат (згодом – учительська семінарія). Ініціатор етнографічної виставки в Тернополі (1887), член Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1902), голова комітету з відновлення діяльності благодійної установи – притулку для старих і німецьких, відомої як «Фундація князя Костянтина Острозького» (1884). З метою пробудження серед тернопільських міщан української національної свідомості виступив співорганізатором товариства «Руська бесіда» (1884) – осередку культурного життя українців та став його головою. В. Лучаковський був доволі заможною людиною, мав нерухомість та власну канцелярію, які люб'язно надавав для потреб української громади. Так, в його канцелярії тривалий час відбувалися збори українських товариств «Руська бурса» і філії «Просвіти».

За політичними переконаннями В. Лучаковський був прихильником народо-вців – суспільно-політичної течії серед молодого української інтелігенції ліберального напрямку, яка стояла на позиціях єдності галицьких й наддніпрянських українців та окремішності від польського і російського народів, ставила своєю метою оборону конституційних прав галицьких українців і рівності з іншими народами Австро-Угорщини та вимагала поділу Галичини на українську і польську. У 1885 р. був в числі співорганізаторів політичної організації галицьких народо-вців «Народна Рада».

В. Лучаковський був активним діячем не тільки українських товариств, але й інших наукових та економічних установ. Будучи членом науково-краєзнавчого товариства «Тернопільський науковий гурток» (*Kółko Naukowe Tarnopolskie*) проводив на Поділлі етнографічні дослідження, а на загальних зборах товариства 12 квітня 1892 р. обраний до його правління. Виступив ініціатором формування в товаристві різних наукових колекцій, що мали ілюструвати історію та культуру Поділля. У пер-

шому щорічнику товариства «Rocznik Kółka Naukowego Tarnopolskiego» за 1892 р. опублікував зібрані етнографічні матеріали: загадки, прислів'я, приповідки під назвою «Причинок до етнографії Галицького Поділля», що були високо оцінені Іваном Франком, який помістив їх у збірнику «Галицько-руські народні приповідки» (1901 р., Т.1). Лучаковський був членом «Наукового фізіографічного товариства» у Кракові. З відкриттям 7 лютого 1884 р. в Тернополі філії «Крайового банку» (Bank Krajowy Królestwa Galicyi i Lodomerji z W Księstwem Krakowskiem) став членом її дирекції.

Окрім активного громадського життя, В. Лучаковський зі студентських часів займався літературною творчістю. Його перший вірш був опублікований у виданні «Зоря Галицька» (1860). На початку 1870-х рр. виступив в якості співака «Читанки руської для нижчих класів середніх шкіл». Серед літературних доробків можна виділити наступні: поема «Смерть князя Олега» (1866), комедія «Неспокійні женихи», збірка поезії «В'язанка желаній» (1885), збірка статей-біографій «Антін Могильницький» та «Ярослав Осмомисл», а також збірки оповідань і гуморесок. У 1867–69 рр. входив до редакції часопису «Правда», де й опублікував гуморески «Пан Бонніфат», «Пригоди в моїй поїзді». Гумореска «По матурі» була опублікована в альманасі «Ватра». Власну поезію, оповідання, журналістські статті публікував в «Правді», «Ділі», «Зеркалі», «Родимому листку» та виданнях «Просвіти». В. Лучаковський також прославився перекладами з німецької та польської драматургії для українського театру «Руська бесіда», для якого переклав майже 20 невеликих п'єс, зокрема твори Олександра Фредра (водевіль «Весілля у багачки», «Іспит на мужа» (1886), «Несподівані женихи»). Серед перекладацького доробку є знаменита поема Адама Міцкевича «Фарис».

Найпомітнішою діяльністю Володимира Лучаковського для громади міста Тернополя стала праця в магістраті, що тривала близько тридцяти років. Спочатку – як радний та асесор магістрату, потім – заступник бурмистра (1876–85; 1894–96), а від 3 березня 1896 р. і до самої смерті 11 квітня 1903 р. – бурмистр міста. Чимало зробив для впорядкування й розвитку Тернополя: за його керівництва розпочалося будівництво нового приміщення української гімназії, збудовано електростанцію та освітлено місто (1901), а також громадські установи й приватні помешкання, введено в дію телефонну мережу (1897), прокладено водогін, каналізаційну систему, закладено парк, завершено будівництво міської лікарні, відкрито пам'ятник Адаму Міцкевичу (1897), засновано «Парк Здоров'я» (в народі парк називали «Лучаківка» або «Володимирівка»). За період його керівництва магістратом розпочалася забудова міста за європейським зразком, зведено низку споруд цивільного та релігійного призначення, які й тепер є окрасою міста.

Освіта та освітні заклади за час бурмістрування В. Лучаковського набули суттєвого прогресу: було відкрито нові навчальні заклади або збудовано для них нові приміщення. За його ініціативи у 1901 році збудовано нове приміщення для Вищої реальної гімназії в Тернополі (тепер – Українська гімназія ім. І. Франка). Помітним є його вклад у відкриття в Тернополі української гімназії. На шкільній комісії Галицького сейму виступив з підтримкою відкриття у Тернополі української державної гімназії: у 1898 р. відкрито паралельний перший український клас у гімназії, у 1902 р. українська гімназія отримала приміщення колишньої реальної гімназії, як самостійну державну українську гімназію відкрито лише 1911 р. і перенесено до новозбудованого приміщення. Як очільник міста, Лучаковський відзначався турботою про інтереси міщан усіх національностей.

Був одружений з Амалією Громницькою, їхній син Тадей (15.11.1873–1947) працював радником Касаційного суду у Відні, після Другої світової війни переїхав до Львова, де й помер.

Підсумовуючи життєвий шлях В. Лучаковського, цілком слушно було б згадати влучні слова Євгена Олесницького: *«...як знаменитий юрист і першорядний адвокат, мав велику повагу в місті та симпатію всіх без винятків...»* та залишив по собі *«...пам'ять свідомого, щирого і діяльного русина, а при цьому культурної людини, якого може не оцінили відповідно сучасности, а якому в історії нашого розвитку в Галичині належить почесна згадка»*.

Володимир Лучаковський помер 11 квітня 1903 р. в Тернополі, де й похований на Микулинецькому кладовищі.

Напис на могилі промовляє:

**Д-р ВОЛОДИМИР
ЛУЧАКОВСКИЙ
АДВОКАТ КРАЕВИЙ
И ПОСАДНИК МІСТА
ТЕРНОПОЛЯ и ПР.
9 ЦВІТНЯ 1903
ВІЧНАЯ ЄМУ ПАМ'ЯТЬ.**

Відзначення заслуг В. Лучаковського започатковане відразу після його смерті. У 1908 р. магістрат Тернополя назвав його іменем «Парк Здоров'я» (нині територія с. Великі Гаї) та одну з вулиць міста. У 1910 р. художник Л. Клеандр написав його портрет, який зберігається у фондах Тернопільського художнього музею. У наш час засновано фонд розвитку міста Тернополя імені Володимира Лучаковського, а у 1996 р.

його іменем названа вулиця на масиві «Дружба». У 2008 р. на замовлення Тернопільської міської ради телекомпанія TV-4 зняла фільм-дослідження про Володимира Лучаковського. 19 березня 2003 р. в Тернополі відбулися урочистості з нагоди 165-ої річниці від дня його народження, а в серпні того самого року відкрито меморіальну таблицю на вулиці його імені з таким скромним написом:

**БУРГОМІСТР
ТЕРНОПОЛЯ
1896–1903
ВОЛОДИМИР ЛУЧАКІВСЬКИЙ**

У 2011 р. з нагоди 173-ої річниці від дня народження видатного діяча в приміщенні Тернопільської міської ради відкрили меморіальну таблицю з таким написом:
1838–1903. Володимир Лучаковський

Творчу спадщину Володимира Лучаковського складають його поезія, прозові твори, етнографічні дослідження, переклади, які оглядово згадані у цій біографічній довідці. Листування з Іваном Франком доступне, зокрема, в мережі Інтернет.

Фахова адвокатська, громадська, культурно-освітня, літературна, перекладацька діяльність широко висвітлювалася на сторінках тогочасної преси. Цінні згадки про творчість В. Лучаковського подає Іван Франко у нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р. та характеризує його як романтика в літературі. Біографічні довідки про В. Лучаковського поміщені в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Тернопільському енциклопедичному словнику», «Українській загальній енциклопедії», а також в інших збірниках та енциклопедичних виданнях, серед яких доробки авторства Гловацького І. Ю., Гловацького В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцала П. «Українські правники Тернопільського краю». Доволі широко постать В. Лучаковського подана у біографічній довідці М. Новини у збірнику «Шляхами Золотого Поділля» та статтях В. Стецько. У сучасних розвідках про Тернопіль опубліковані чисельні біографічні дослідження про життя та діяльність В. Лучаковського, авторами яких є: Л. Бойцун, Б. Хаварівський, І. Дуда, В. Стецько, Б. Головин, Б. Остап'юк, В. Сушкевич та ін. М. Москаленко згадує перекладені В. Лучаковським твори у контексті історії українського перекладу. П. Гуцал дослідив участь В. Лучаковського у створенні тернопільської філії «Просвіти», а В. Тельвак – участь у діяльності «Тернопільського наукового товариства». Про роль В. Лучаковського в діяльності української спільноти Галичини згадують у своїх мемуарах Є. Олесницький, О. Барвінський та К. Левицький.

В. Окаринський вперше науково висвітлив життєвий шлях, діяльність і місце в історії першого українця-бурмістра Тернополя В. Лучаковського, доказово уточнив низку біографічних даних, зокрема щодо прізвища й дати смерті, та опублікував унікальні фотоматеріали про нього, що і дало підстави автору так підсумувати роль та значення відомого адвоката:

«авторитет і суспільне визнання В. Лучаковського у галицькому соціумі дозволяють ствердити, що він належав до кращих представників адвокатського фаху. Крім того, він знаходив можливість провадити громадську діяльність, і не лише у правозахисній, а й самоврядній та культурно-національних сферах, одночасно поєднуючи цю діяльність із аматорськими заняттями фольклористикою і етнографією, літературою і театром. ... був першорядною постаттю тернопільської багатонаціональної громади, і одним з найвпливовіших місцевих українців, авторитетним і серед інонаціональних громад».

Твори

По матурі // Ватра: Літературний збірник на честь і на пам'ять двадцять п'ятих роковин смерті Тараса Шевченка і двадцять п'ятих роковин літературної діяльності Юрія Федьковича. – Стрий: Видав Василь Лукич, 1887. – С. 92–104.

Zdania ze wszystkich umiejętności prawniczych i politycznych etc. / Włodzimierz Łuczakowski. – Kraków: druk Uniwers., 1867. – 6 s.

[Лучаковский В.] З Тернополя (Концерт в користь «Руської Бурси») // Діло. – 1882. – Чис. 9. – 3 (15) лютого. – С. 2.

Література

Бойцун Л. Ім'я Лучаківського на карті міста / Любомира Бойцун // Ї: незалежний культурологічний часопис. – Львів, 2010. – №63. – С. 236–239.

Головин Б. Лучаківський Володимир Дмитрович / Б. Головин, В. Стецько // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАГ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 2: К–О. – С. 409–410.

Гулько Я. Феномен бургомістра Володимира Лучаківського / Я. Гулько // Режим доступу : <http://nter.net.ua/main/20800-fenomen-burgomistra-volodimira-luchakivskogo.html>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Гуцал П. Заснування Тернопільської філії «Просвіти» та її діяльність на початковому етапі / Петро Гуцал // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Вип. 1. – С. 34–36.

Дуда І. Тернопіль, 1540–1944: історико-краєзнавча хроніка. Частина 1. / Ігор Дуда. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2010. – 296 с.

Лучаківський Володимир // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 100.

Лучаківський Володимир (1839–1903) – укр. громад. діяч, терноп. адвокат // Дніпро. – 1999. – №3/4. – С. 144.

Лучаківський Володимир // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів; Станіславів; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 2. – С. 526–527.

Лучаківський Володимир Дмитрович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 97–98.

Лучаковський Володимир // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / під ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1994. – Т. 3. – С. 1389.

Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу / Михайло Москаленко. – Режим доступу: http://vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=146&Itemid=41. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Новіна М. Д-р Володимир Лучаковський / Микола Новіна // Шляхами Золотого Поділля: регіональний збірник Тернопільщини. – Філадельфія; ПА, 1970. – Т. 2. – С. 213–214.

Окаринський В. Доктор Володимир Лучаковський («Лучаківський») (1838–1903) – громадський діяч, перший українець-бурмістр королівського міста Тарнополя (Тернополя): постать в контексті доби / Володимир Окаринський // Україна – Європа – Світ: міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л. М. Алексієвевь. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Вип. 5: у 2 ч.: Україна – Європа – Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку / Міжнародний збірник наукових праць. – Ч. 1. – С. 172–185.

Олесницький Є. Сторінки з мого життя / Упоряд.: М. М. Мудрий, Б. О. Савчик; авт. вступ. ст. О. Г. Аркуша. – Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2011. – С. 190–191.

Остап'юк Б. Давній Тернопіль: іст. нариси, постаті, картини / Богдан Остап'юк. – Маямі; Торонто: Друк о.о. Василян, 1984. – 208 с. – На С. 16; 17: Про В. Лучаківського.

Правда // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1: 1812–1890 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. – С. 220–227.

Сушкевич В. І підемо на вулицю Лучаківського: ім'я першого бургомістра-українця повернулося на карту-схему Тернополя / Володимир Сушкевич // Вільне життя. – 2002. – 15 серп.

Стецько В. Володимир Лучаківський в історії Тернополя / Віра Стецько // Наукові записки Тернопільського обласного краєзнавчого музею. – Тернопіль, 2003. – Вип. 3. – С. 90–96.

Стецько В. Перший бургомістр Тернополя – українець / Віра Стецько // Тернопілля'98–99: регіональний річник. – 2002. – С. 202–203.

Чубатий М. Історія Тернополя та Тернопільщини / Микола Чубатий // Шляхами Золотого Поділля: Тернопільщина і Скалатщина: регіональний історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1983. – Т. 3. – 845 с. – На С. 66–67; 143; 603; 688: Про В. Лучаківського.

Хаварівський Б. Бургомістр Володимир Лучаківський / Богдан Хаварівський // Рада. – 2002. – № 2. – С. 96–97.

Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. / Іван Франко. – У Львові, 1910: Накладом Українсько-руської видавничої спілки. – 444 с.

Франко І. Українська альманахова література / І. Франко // Твори в 20 томах. Том XVI. Літературно-критичні статті. – Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1955. – С. 118–129.

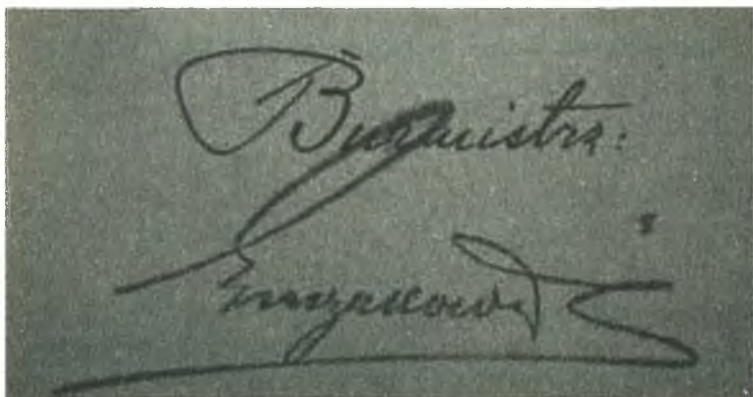
Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі 1898–1998: до сторіччя заснування / За ред. С. Яреми. – Тернопіль; Львів: НТШ; Львів. крайове т-во «Рідна школа», 1998. – 736 с. – На С. 29; 40: Про В. Лучаківського.

Luchakovsky Volodymyr // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto; Buffalo; London. – 1993. – Vol. III: L–Pf. – P. 198.

Spis członków Kółka naukowego // Rocznik Kółka Naukowego Tarnopolskiego za rok 1892. – Tarnopol, 1892. – S. 147.

Портрет Володимира Лучаковського.
Художник Богдан Ткачик, 2012 р.

Автограф Володимира Лучаковського, 1902 р.

Володимир Лучаковський, 1904 р.

Володимир Лучаковський, 1890-ті - поч. 1900-х рр.

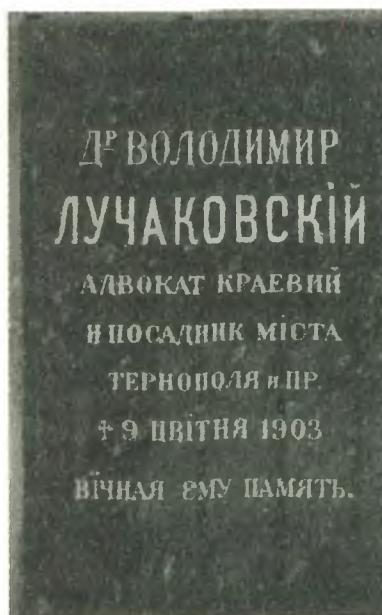
Фотографія Володимира Лучаковського, в час, коли він був бурмистром міста Тернополя. Фотоательє Бруно Калішевського, 1890-ті - поч. 1900-х рр. Джерело: Україна - Європа - Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвць. - Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. - Вип. 5 У 2 ч.: Україна - Європа - Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку / Міжнародний збірник наукових праць. - Ч. 1.

Меморіальна таблиця на вулиці,
названій на честь Володимира Лучаковського у м. Тернополі.

Меморіальна таблиця Володимиру Лучаковському
в приміщенні Тернопільської міської ради.
Фотографії меморіальних таблиць надані управлінням культури і мистецтв
Тернопільської міської ради.

Могила Володимира Лучаковського на Микулинецькому кладовищі в м. Тернополі.
Фотографія Михайла Петріва. Грудень 2012 р.

МАКУХ ІВАН ІЛЬКОВИЧ (17.09.1872, с. Дорожів, тепер Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 18.09.1946, м. Галяйн, Австрія) – адвокат, доктор права, державний, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч, видавець, член Наукового товариства імені Т. Шевченка, посол Галицького сейму (1908–13; 1913–14), у період Західно-української республіки – міністр з публічних справ, внутрішніх справ (1918–19), посол сенату Польщі (1928–30; 1930–35), голова Української радикальної партії (1919–24) та Української соціалістично-радикальної партії (1930–39).

MAKUH IVAN (17.09.1872, Dorozhiv now Drohobych dist., Lviv reg. – 18.09.1946, Halyayn, Austria) – advocate, Doctor of Law, state, socio-political, cultural and educational activist, publisher, member of the Taras Shevchenko Scientific Society, member of the Galician Sejm (1908–13, 1913–14), during the Western Ukrainian People's Republic – Minister of Public Affairs, Internal Affairs (1918–19), member of the Senate of Poland (1928–30, 1930–35), Head of the Ukrainian Radical Party (1919–24) and the Ukrainian Socialist-Radical Party (1930–39).

Народився в с. Дорожів, тепер Дрогобицького р-ну Львівської обл. Навчався у місцевій школі, а в 1887–92 рр. – у Дрогобицькій гімназії. Товаришами-гімназистами були Лесь Мартович та Василь Стефаник, під впливом яких і формувалися його світоглядні орієнтири. Тут він ознайомився з програмними ідеями Української радикальної партії (УРП) та під їх впливом передплачував партійні газети «Хлібороб» і «Народ». Водночас популяризував радикальні ідеї серед мешканців свого села, за що на п'ятому році навчання його відрахували з гімназії. В 1892 р. вступив до Української академічної гімназії у Львові, яку закінчив 1895 р. Під час навчання давав приватні уроки та

працював інструктором в Інституті св. Миколая у Львові. Продовжував захоплюватися радикальними ідеями, особисто познайомився з Іваном Франком та Михайлом Павликом, які, за його твердженням, «мали на молоде покоління революційний вплив».

У 1895–1900 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. У цей період вступив до студентського товариства «Академічна громада», в якому працював скарбником фонду взаємодопомоги. В студентські роки став чільним діячем УРП, тісно співпрацював з Іваном Франком, Михайлом Павликом та Кирилом Трильовським. Редагував партійний орган – газету «Громадський голос» (1901 – ч. 23–1902). Був видавцем та редактором радикального часопису «Новий громадський голос» (1904, 1905, ч. 1–19). Ще студентом робить перші спроби написання правничих розвідок: в «Часописі Правничій» (1899, 1900) публікуються три його рецензії на німецькомовні юридичні праці (R. Schmidt, M. Schuster, H. Lammasch). Його статті опубліковані в часописі «Ukrainische Rundschau».

Опісля проходив обов'язкову шестирічну практику кандидата в адвокати у Львові та одночасно працював адміністратором в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка (НТШ), що дало йому можливість набути досвід правника й господарника. У друкарні НТШ переховував нелегальну соціалістичну літературу, а разом з Григорієм Гарматієм організував у Львові «Криївку віддиху» для нелегальних революціонерів, які поверталися з Європи до Росії і навпаки. Впродовж життя І. Макух тісно співпрацював з НТШ: разом з Іваном Франком та Володимиром Гнатюком обирався членом бібліотечної комісії (26.06.1900); на загальних зборах НТШ 25.03.1901 р. його обрали членом правління; був призначений правлінням адміністратором будівлі НТШ (27.03.1901, 2.02.1902); на засіданні правління НТШ 10.07.1901 р. увійшов до складу комісії з реформування діловодства в НТШ та став секретарем Правничої комісії.

Ступінь доктора права здобув у Львівському університеті (1901). Однорічну судову практику відбував у Львівському крайовому суді, а шестирічну адвокатську – у канцелярії львівських адвокатів Ґорецьких. Наприкінці 1906 р. склав адвокатський іспит і для завершення адвокатської практики виїхав у містечко Більшівці, неподалік Галича, до канцелярії адвоката Цедербаума. Два останні місяці адвокатської практики відбув у адвоката Йосипа Партицького в Станиславові (нині – Івано-Франківськ). На початку січня 1907 р. переїхав у повітове місто Товмач (тепер – Тлумач) і відкрив там власну адвокатську канцелярію. За короткий час Іван Макух здобув неабиякий авторитет серед українців краю, боронив їх у суді, а на політичних процесах був безоплатним захисником. Його канцелярія стала місцем зборів і нарад громадсько-політичного, освітнього й економічного характеру. Примітним є те, що в канцелярії Івана Макуха документація та листування з державними, судовими й іншими органами велися українською мовою. Його адвокатська діяльність була доволі успішною,

оскільки невдовзі з ним працювали аж чотири помічники: Михайло Воробець, Герман Гартенштайн, Степан Чумак та Степан Гривнак, а секретарями були: І. Біна, М. Дутчак, П. Брилинський.

У 1910 р. збудував у Тлумачі будинок, який став власним помешканням і адвокатською канцелярією, а також архітектурною окрасою міста (тепер – приміщення Тлумацької міської ради).

Окремої уваги заслуговує культурно-освітня діяльність Івана Макуха. З його приїздом до Тлумача відродилося життя української громади: завдяки його активності за доволі короткий час майже всі села повіту мали читальні «Просвіти», а Іван Макух став довголітнім головою філії «Просвіти». Був також дійсним членом львівської «Просвіти» та її почесним членом (25.12.1925). Завдяки його старанням організовано свято на пошану Маркіяна Шашкевича, та майже у всіх населених пунктах було створено товариство «Січ». Спільно з соратниками організував збір коштів на ремонт українських шкіл повіту та побудову першої в повіті української селянської бурси ім. М. Шашкевича. Перша світова війна та визвольні змагання українців 1918–19 рр., переслідування польською владою всього українського призвели до культурно-просвітницького занепаду Тлумацького повіту, який тривав до 1922 р. Разом з іншими українськими діячами Іван Макух доклав чимало зусиль до відродження культурно-освітнього життя українців уже в новій Польській державі: за його особистої участі споруджено бурсу в Тлумачі (1928); відновлено діяльність читалень «Просвіти»; власним коштом поповнював фонди бібліотек цих читалень; допомагав створювати товариство «Луг», «Кружок українського педагогічного товариства імені Т. Г. Шевченка» та багатьох інших українських організацій.

Активна громадсько-політична й фахова адвокатська діяльність стали запорукою того, що І. Макуха двічі – у 1908–13 та 1913–14 рр. – обирали послом Галицького сейму (вперше у лютому 1908 р. за підтримки УРП). У цій каденції входив до складу «Українсько-руського сеймового клубу», був заступником голови клубу – спочатку Євгена Олесницького (1908–10), а потім Костя Левицького (1910–13). У цей час посол Іван Макух проявляв невтомну діяльність, відстоюючи інтереси українського селянства в Галицькому сеймі, разом з Левком Бачинським активно проводив вічеві акції (21, 25–26.11.1908 та ін.). Подав чималу кількість посольських інтерпеляцій з таких питань: відкриття українського університету у Львові; зміни системи народних шкіл – виступав проти поділу школи на два типи: сільський і міський (від імені української фракції вніс законопроект про уніфікацію народної освіти в краї; демократизації сеймового виборчого закону, тобто, прийняття закону, який передбачав би загальне рівне таємне та безпосереднє виборче право; усунення «утраквізму»

з учительських семінарій; переслідування сезонних робітників; захисту українських народних учителів і шкіл. З цією метою став членом комітету «Взаємної помочі українського вчителства», а разом з А. Крушельницьким, А. Яворським та І. Лешегою заснував курси для українських учителів. Був членом сеймової комісії з підготовки законопроекту про автономію української шкільної ради. В 1911 р. – член комітету сейму з питань виборчої реформи до сейму, відстоював позицію, щоб вирівняти процентне співвідношення українських сеймових мандатів з польськими.

На виборах 30 червня 1913 р. його вдруге обрали послом до Галицького сейму (1913–14), входив до складу «Українського сеймового клубу» та був заступником голови клубу Костя Левицького. Новообраний сейм розпочав свою роботу 5 грудня 1913 р. Тут створили комісію з питань виборчої реформи, до складу якої від української фракції ввійшли: Лонгин Цегельський, Михайло Король, Кость Левицький, Євген Петрушевич та Іван Макух. Активна позиція української фракції, зокрема Івана Макуха, призвела до того, що остаточно новий виборчий закон був прийнятий сеймом 8 липня 1914 р., а схвалений цісарем 12 липня 1914 р. Того самого року видав брошуру «Новий закон про вибори до Галицького сейму», у якій детально пояснив положення виборчого закону.

Іван Макух обирався послом сенату Польщі двох каденцій (1928–30, 1930–35). Вперше за нього проголосували 11 березня 1928 р. як за кандидата від Української соціалістично-робітничої партії. Там увійшов до сенатського клубу «Націонал-демократів та білорусів». На першому засіданні сенату (28.03.1928) адвоката обрали членом правничої комісії. У парламентській діяльності відстоював права українського люду, захищав його від свавілля польських чиновників та місцевих органів влади, які нищівно розкривав у своїх виступах. 14 та 30 серпня 1930 р. подав до Найвищого суду Польщі позови про порушення та фальсифікації під час виборів. Справу так і не вирішили, бо сенат розпустили (30.08.1930).

23 листопада 1930 р. на повторних виборах І. Макуха знову обрали до сенату від «Українсько-білоруського виборчого блоку» (1930–35). Одним з основних напрямків його парламентської діяльності стала спроба притягнути до відповідальності винних у жорсткій пацифікації проти українського населення. Іван Макух подав позов до Найвищого суду Польщі про порушення та фальсифікації на виборах. Суд затягнув розгляд справи і не розглянув її остаточно, оскільки 1935 р. закінчився термін каденції сенату.

З початком Першої світової війни І. Макуха мобілізували до збройних сил, однак у грудні 1914 р. звільнили від військової служби, після чого він переїхав до Відня, де мешкав до липня 1915 р. У Відні став членом Загальної Української Ради (ЗУР) від УРП. На початку 1915 р. при ЗУР з метою упорядкування життя українських біжен-

ців з Галичини створено Загально-Українську культурну раду (ЗУКР), до складу якої увійшов І. Макух. Адвокат опікувався питаннями народного шкільництва та був третім заступником голови. Після звільнення території Галичини від російських військ повернувся до Львова, до травня 1918 р. працював секретарем кооперативних організацій «Сільського Господаря» та «Союзу для збуту худоби». Опісля повернувся до Тлумача.

У період державного будівництва Західно-української народної республіки (ЗУНР) стає активним учасником її творення. В жовтні 1918 р. задіяний у роботі Української Національної Ради (УНРади) як представник УРП. На засіданнях УНРади 2 та 4 лютого 1919 р. його обрали до складу шкільної комісії, а також комісії технічної відбудови. Увійшов до складу першого уряду ЗУНР – Ради державних секретарів (Держсекретаріат), який сформовано 9 листопада 1918 р., займав пост Державного секретаря з публічних справ, але наприкінці листопада цю посаду скоротили.

Переїхав працювати до Тлумача, оскільки був обраний головою Тлумацької повітової УНРади, а також обіймав посаду державного комісара Тлумацького повіту до першочергових завдань якого входило організація набору до війська, забезпечення населення продовольством, упорядкування податкової політики, ведення інформаційної політики (заснував газету «Товмацькі вісти»). 4 січня 1919 р. УНРада затвердила новий склад уряду ЗУНР – Раду державних секретарів. Головою уряду призначений Сидір Голубович, а Іван Макух обійняв посаду Державного секретаря внутрішніх справ ЗУНР, пропрацювавши на ній до 9 червня 1919 р.

На посаді міністра проявив себе як дієвий державний діяч: видав низку розпоряджень з метою наведення порядку та поліпшення діяльності управлінського апарату; розгорнув жорстку боротьбу зі спекуляцією; навів порядок з мобілізацією до війська; організував низку конференцій (14.03.1919 та ін.) за участю швейцарської делегації Червоного Хреста з метою обміну полоненими з Росії та УНР. Задля поживлення суспільно-політичного життя й патріотичних настроїв громадян ЗУНР постійно об'їжджав повіти та виступав з промовами. На окружному вічі в Коломиї (6.05.1919) за участі десяти тисяч осіб так охарактеризував політичне становище Української держави:

«Український народ від нікого допомоги не отримає, якщо хоче мати свою державу, то повинен боротись за неї. Кожен українець повинен стати на оборону нашої держави та посвятити цій обороні своє життя».

У національній політиці уряд ЗУНР стояв на засадах рівних прав усіх націй. Такий принцип впроваджував у життя і міністр Іван Макух: провів низку зустрічей з делегаціями Єврейської національної ради (27.02., 7.04.1919), запевнивши в тому, що євреям буде забезпечено правовий захист у державі. Одним з важливих завдань міністр вбачав у проведенні справедливих виборів у молодій державі. За його ініціативи під-

готували два проекти виборчих законів. На сесії, яка розпочалася 15 квітня 1919 р., УНРада прийняла закон про вибори. Ініціював створення в структурі Держсекретаріату «Державної Ради здоров'я» та «Харчового уряду», призначивши на цю посаду адвоката Теодота Ваньо. Проводив активну боротьбу з корупцією та хабарництвом, яку здійснювала люстраційна комісія при Держсекретаріаті.

9 червня 1919 р. УНРада і Державний секретаріат ЗУНР запровадили диктатуру на території ЗоУНР, а Євген Петрушевич, як Голова УНРади, був призначений Диктатором. Іван Макух не ввійшов до складу новоствореного уряду – Ради уповноважених. У липні 1919 р. він разом з Українською галицькою армією відступив на територію Наддніпрянської України, де став заступником міністра внутрішніх справ УНР. У грудні 1919 р. очолив Крайову Раду у Хмільнику на Поділлі (тепер Вінницька обл.). Крайова рада припинила свою роботу, а він переїхав до Могилева, потім до Вінниці, де в 1920 р. на короткий термін знову став заступником міністра внутрішніх справ УНР. У липні 1920 р. повернувся до Галичини та продовжив займатися адвокатською, культурно-освітньою й політичною діяльністю. У 1921 р. відбув триденний арешт як учасник акцій українців з приводу бойкоту перепису населення.

За політичними переконаннями Іван Макух був прихильником радикальної ідеології і став ще в студентські роки чільним діячем УРП. На з'їзді УРП 25–26.12.1908 р. у Тернополі його обрали заступником голови партії – адвоката Миколи Лагодинського. На початку 1919 р. обраний головою партії. З'їзд партії 1 квітня 1923 р. знову обрав Івана Макуха головою УРП, а першим заступником – Лева Бачинського. На з'їзді УРП 6 квітня 1924 р. головою партії обрали Лева Бачинського, а заступником – Івана Макуха. Упродовж другої половини 1920-х рр. він послідовно реалізує програмні завдання партії. За його участі відбуваються віча в Станиславові, Самборі, Тернополі, Бережанах, Косові, Коломиї, Дрогобичі та інших містах, на яких порушувалися питання боротьби за українську школу, повернення влади на місцях представникам українського народу.

У 1926 р. внаслідок об'єднання УРП з волинською організацією Української партії соціал-революціонерів утворилася Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП), яку до 1930 р. очолював Лев Бачинський, а після його смерті – Іван Макух (1930–39).

«...Був людиною інтелігентною, порядною і належав до більш поміркованої частини радикальної партії. Він поєднував у собі прикмети трьох типів людей: інтелектуаліста, людини, яка ціле життя шукає правди; суспільної людини, яка живе співчуттям і любов'ю для інших; людини діла, яка знаходить задоволення в завершенні справ для громадськості...», – так охарактеризував Івана Макуха його сучасник Лонгин Цегельський.

Був добропорядним сім'янином: разом з дружиною Павлиною (одружилися 6.02.1900) виховали четверо дітей: Ірину, Ярослава, Надію та Романа. 13 квітня 1940 р. його дружину у 68-річному віці заарештували радянські каральні органи і вивезли на заслання до Казахстану. В 1946 р. вона повернулася до Тлумача, де й померла 17 травня 1949 р. У 1944 р. після перебування на нелегальному становищі від 1939 р., переховуючись від переслідувань з боку радянської та німецької влади, І. Макух разом з дітьми виїхав до Австрії – спочатку до м. Ваграйн, а згодом до м. Галяйн біля Зальцбурга. Тут написав спогади «На народній службі».

Помер Іван Макух 18 вересня 1946 р. у м. Галяйн (Австрія), там і похований.

До творчої спадщини Івана Макуха належать його мемуари, написані в Австрії. Під назвою «На народній службі» (упорядники Матвій Стахів, Володимир Лисий та Василь Вергун), видані в Детройті (США) в 1958 р. З ініціативи Української соціал-демократичної партії України (об'єднаної) спогади перевидані в 2001 р. Серед його правничих досліджень відомою є популярна розвідка про новий виборчий закон до Галицького сейму та опублікована промова депутата сейму. Примітним є те, що будучи ще студентом, він публікує в «Часописі Правничій» (1899, 1900) три рецензії на німецькомовні юридичні праці (R. Schmidt, M. Schuster, H. Lammasch).

Дослідники з діаспори С. Волинець та І. Сохоцький опублікували ґрунтовні життєписи І. Макуха. Біографічні довідки про нього подані в «Енциклопедії історії України», «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також у інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю» Чорновол І. «199 депутатів Галицького сейму» та інші. Короткі відомості про Івана Макуха подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.). Його просвітянська діяльність розкривається у біографічній довідці І. Малюти «Просвіти» і Українська Державність». О. Боднар помістила ґрунтовну біографічну довідку про І. Макуха у збірнику «ЗУНР. Уряди. Постаті».

Сучасні дослідження р. Кульчицького всебічно та найповніше розкривають постать і багатогранну діяльність І. Макуха: державно-політичну і державотворчу в період ЗУНР; культурно-освітню та посольську діяльність (1908–14). Діяльність І. Макуха в Галицькому сеймі висвітлена в його щотижневих звітах, які він надсилав до редакцій газет «Громадський голос», «Діло» та інших. Багатогранна діяльність І. Макуха детально висвітлюється на шпальтах галицької преси, зокрема офіційних органів УРП–УСРП «Народ», «Громадський голос», «Живе Слово», «Жіно-

ча Громада», «Молоді Каменярі»), а також пресових органів інших західноукраїнських політичних партій, таких як «Діло», «Нова Зоря» та ін. Партійна діяльність І. Макуха, який впродовж 15 років очолював УРП–УСРП, всебічно розкривається у наукових дослідженнях О. Бондар та М. Мішук, які описують діяльність цієї партії за період 1918–1939 рр. Чимало цінної інформації про діяльність І. Макуха є у дослідженнях, присвячених сателітним організаціям УРП: товариству «Луг», Союзу української поступової молоді ім. М. Драгоманова «Каменярі» та Союзу українських працюючих жінок «Жіноча громада». Діяльність І. Макуха розкривається у чисельних працях українських та польських авторів про українських депутатів австрійського парламенту та польського сейму, періоду державотворення ЗУНР, діяльності УРП – УСРП.

Дослідники ЗУНР торкалися постаті І. Макуха в контексті своїх зацікавлень. Чимало цікавої інформації про діяльність адвоката знаходимо у працях щодо окремих аспектів розвитку парламентаризму в Галичині та виборчих кампаній до Галицького сейму й сенату Польщі. Постать І. Макуха змальована також у спогадах його сучасників Л. Цегельського та інших. Помітною подією є видання книги М. Дземана «Іван Макух, адвокат із Товмача – міністр ЗУНР» (2010), в якій всебічно висвітлена постать відомого адвоката та його багатогранна діяльність, уміщено чисельні фотоматеріали та спогади про нього.

1 листопада 1992 р. на фасаді будинку, в якому містилася (1910–39) адвокатська канцелярія І. Макуха у м. Тлумачі Івано-Франківської обл., на кошти міської ради відкрито меморіальну таблицю з барельєфом (автор Мирослав Шивага) з таким написом:

**Цей дім збудував,
в нім жив і працював
адвокат, міністр
внутрішніх справ
ЗУНР
Д-р Іван Макух
1872–1946**

Рішенням третьої сесії Тлумацької міської ради від 5 жовтня 2007 р. затверджено Положення про міську премію імені Івана Макуха, яку присуджують з врученням диплома та нагрудного знака за досягнення у суспільно-політичній, дослідницькій та громадській праці.

5 грудня 2012 р. у м. Тлумачі з нагоди 140-річчя від дня народження відкрито пам'ятник Іванові Макуху (скульптор Володимир Довбенюк).

Напис на пам'ятнику промовляє:
**ДЕРЖАВНОМУ СЕКРЕТАРЮ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗУНР
АДВОКАТУ І ГРОМАДСЬКОМУ ДІЯЧУ
ІВАНУ МАКУХУ
19.09.1872 – 19.09.1946**

Твори

На народній службі: спогади. – Детройт, 1958. – 565 с. – Перевидання: На народній службі: Спогади. – К. : Основні цінності, 2001. – 572 с. – (Серія «Спадщина»).

Новий закон про вибори до галицького сойму. – Львів: «Загальна друкарня», 1914. – 56 с.

Права і обов'язки цивільного населення в часі війни: підручник для хліборобського населення виданий Красним Товариством господарським «Сільський Господар» / [уложили Іван Макух, Євген Олесницький]; «Вступне слово від Головної ради Т-ва господарського «Сільський Господар», С. 3–4. – Відень: З друкарні Ад. Гольцвазена у Відні, 1915. – 45 с.

Промова посла д-ра Івана Макуха проголошена при бюджетовій дебаті дня 26 жовтня 1908 року. – Львів: «Загальна друкарня», 1908. – 29 с.

[Рецензія] / Іван Макух // Часопись правнича. – Львів, 1899. – С. 29–35. – Рец. на кн.: Richard Schmidt. Die Aufgaben der Strafrechtsplege. Leipzig. 1895.

[Рецензія] / Іван Макух // Часопись правнича. – Львів, 1900. – С. 20–22. – Рец. на кн.: D-т Max Schuster v Bonnot Grundriss des Obligationenrechts. Leipzig. 1899

[Рецензія] / Іван Макух // Часопись правнича. – Львів, 1900. – С. 28–34. – Рец. на кн.: Н. Lammasch. Grundriss des Strafrechts. Leipzig. 1899.

Література

Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 68–90.

Боднар О. Макух Іван / Ольга Боднар // Західно-Українська народна республіка. 1918–1923: уряди; постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. – Львів, 2009. – С. 172–184.

Боднар О. М. Парламентська діяльність Української соціалістично-радикальної партії (1928 – 1935) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Боднар Ольга Миколаївна ; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. – Л., 2010. – 15 с.

Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. (на матеріалах Галичини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Бойчук Андрій Юрійович ; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2011. – 20 с.

Волинець С. Д-р Іван Макух – громадський діяч і державний муж / Степан Волинець // Альманах Станіславської землі. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. – Т. 1. – С. 666–668.

Волинець С. Предвісники і творці листопадового зриву / Степан Волинець. – Вінніпег: Видавнича спілка «Тризуб». – 1965. – 324 с.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Гловацький Іван Юхимович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 18 с.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Гловацький І. Ю. Роль колегії оборонців в організації правового захисту політичних в'язнів у політичних судових процесах у Східній Галичині (1918–1926 рр.) / І. Ю. Гловацький // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2003. – № 2 (6). – С. 21–27.

Громадський голос // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Снічарчук. – Львів, 2009. – С. 104.

Гуцал П. Макух Іван Ілліч / Петро Гуцал // Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2009. – Т. 6. – С. 462–463.

Д-р Іван Макух // Левицький К. Українські політики: силуетки наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр. / Кость Левицький. – Львів, 1937. – Ч. 2. – С. 53–55.

Д-р Іван Макух // Сохоцький І. Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. / Іван Сохоцький. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1961. – С. 214–219.

Дзєман М. Іван Макух, адвокат із Товмача – міністр ЗУНР / Михайло Дзєман. – Тлумач, РВК «Злагода», 2010. – 180 с.

Зайцев О. Політичні партії Західної України у парламентських виборах 1928 р. / Олександр Зайцев // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів. – 1995. – Вип. 2. – С. 172–186.

Іваничук Н. Р. Макух Іван / Н. Р. Іваничук // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1998. – Вип. 5. – С. 184–185.

Кашук Р. І. Макух: відомий і невідомий (до 130-річчя від дня народження) / Р. І. Кашук // Обрії. – 2001. – №2. – С. 72–73.

Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм в системі колоніального управління Австро-Венгрією : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук. – М., 1953. – 20 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм – зразок соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914) / В. С. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Вип. 4. – С. 5–19.

Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.) / В. С. Кульчицький. – Львів, 1965. – 66 с.

Кульчицький Р. Діяльність Івана Макуха в Загально-Українській культурній раді // Українознавчий альманах. – 2011. – Випуск 5. – С. 133–134.

Кульчицький Р. В. Культурно-освітня діяльність Івана Макуха / Р. В. Кульчицький. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_35/Gileya35/I4_doc.pdf. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Кульчицький Р. В. Основні напрями державотворчої діяльності Івана Макуха в період ЗУНР / Р. В. Кульчицький // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2009. – Вип. 18: Західно-Українська народна республіка: До 90-річчя утворення. – С. 521–529.

Кульчицький Р. Політико-правова діяльність Івана Макуха // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2009. – Вип. 3. – С. 87–94.

Кульчицький Р. В. Посольська діяльність Івана Макуха (1908–1914) / Р. В. Кульчицький // Схід. – 2008. – №5 (89)

Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців, 1848–1914: на підставі споминів / Кость Левицький. – Львів, 1926. – 300 с.

Левицький К. Українські політики: силуетки давніх послів і політичних діячів / Кость Левицький. – Друга частина. – Львів, 1937. – 108 с.

Лепісевич П. М. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914 – 1916 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Лепісевич Петро Миронович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 20 с.

Лисяк П. Українське парламентарне представництво / Павло Лисяк // Календар Просвіти на 1929 рік. – Львів, 1928. – С. 140–170.

Литвин М. Р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів : Олір, 1995. – 368 с.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.

- Макух Іван // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 46–47.
- Макух Іван // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 100–101.
- Макух Іван // Енциклопедія Львова. – Львів: Вид-во «Літопис», 2012. – Том 4: Л–М. – С. 482.
- Макух Іван // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 4. – С. 1444.
- Макух Іван // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Віваренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 22.
- Макух Іван // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 538–541.
- Макух Іван // Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2012. – С. 41.
- Макух Іван // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів; Станіславів; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 2. – С. 610.
- Макух Іван // Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – С. 155–156.
- Макух Іван Ількович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 99–100.
- Мікула О. І. Правові основи організації і діяльності Галицького крайового сейму (1861 – 1918 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Мікула Оксана Іванівна; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 18 с.
- Мішук М. Б. Українська радикальна партія – Українська соціалістично-радикальна партія: ідеологія, організація, політика (1918 – 1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Мішук Мар'яна Богданівна; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К., 2007. – 19 с.
- Новий громадський голос // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: Історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка. Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; Уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 329.
- Петрів М. Журнал «Життя і Право» (1928–1939): систематичний покажчик змісту / Михайло Петрів. – Львів: Наукове т-во ім. Шевченка, 1995. – 36 с.
- Петрів М. Союз Українських Адвокатів у Львові. Частина 1: Покажчик видань / Михайло Петрів. – Київ: Українська Видавнича Спілка, 1998. – 55 с.

Петрів М. Сторінки історії адвокатури України: Союз Українських Адвокатів у Львові 1923–1940 рр. / Михайло Петрів // Адвокат. – 2002. – № 4/5. – С. 98–106.

Петрів М. Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки : матеріали до бібліографії 19–20 ст.ст. / Михайло Петрів. – Львів : Наукове т-во ім. Шевченка, 2001. – 260 с.

Petriw M. Z dziejów adwokatury ukraińskiej w Polsce / Mychajlo Petriw // Palestra. – 2007. – № 5–6, Cz. 1. – S. 169–173, № 7–8, Cz. 2. – S. 187–193.

Стахів М. Українська Радикальна Партія перед початком політичної діяльності д-ра Івана Макуха: вступ до його спогадів / Матвій Стахів // Макух І. На народній службі. – Детройт, 1958.

Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Цегельський Л. Від легенди до правди: спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. / Льонгин Цегельський. – Нью-Йорк ; Філадельфія: В-во «Булава», 1960. – 230 с. – Перевидання: Цегельський Л. Від легенди до правди: спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. / передмова Я. Дашкевича. – Львів: Свічадо, 2003. – 336 с.

Makuch Ivan // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1993. – Vol. III: L–Pf. – P. 286

Меморіальна таблиця Іванові Макуху в м. Тлумачі Івано-Франківської обл.
 Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2012 р.

Пам'ятник Іванові Макуху в м. Тлумачі Івано-Франківської обл.
 Фотографія Михайла Петріва. Грудень, 2012 р.

МІХНОВСЬКИЙ МИКОЛА ІВАНОВИЧ (псевд. – Микола Гедзь, Другий виборець, М. М-ський, Всеукраїнець та ін.) (31.03.1873, с. Турівка, тепер Згурівського р-ну Київської обл. – 3.05.1924, м. Київ) – адвокат, громадський і політичний діяч, основоположник та ідеолог державної самостійності України, голова Української народної партії та автор її програмного документа «Самостійна Україна», член Української Центральної Ради (1917).

MIKHNOVSKY MYKOLA (pseudonym – Mykola Gedz, Druhyy vyborets, M. M-sky, Vseukrayinets and others) (31.03.1873, Turivka, now Zguriv dist., Kyiv reg. – 3.05.1924, Kyiv) – advocate, public and political activist, founder and ideological architect of the Ukrainian state independence, Head of the Ukrainian National Party and author of the policy document «Independent Ukraine», member of the Ukrainian Central Council (1917).

Народився у с. Турівка Прилуцького повіту Полтавської губернії (тепер Згурівського р-ну Київської обл.). Початкову освіту здобув удома. Від серпня 1882 р. навчався в Прилуцькій чоловічій гімназії: спочатку у підготовчому класі, а від літа 1883 р. – у першому класі; закінчив навчання 13 червня 1891 р. За гімназійною лавою сидів у період, коли русифікаторська політика в Україні досягла свого найвищого рівня після сумнозвісних Валувеського циркуляру (1863) та Емського указу (1876), які забороняли українську мову. Цей період став для М. Міхновського початком формування його патріотичних переконань та усвідомлення свого українства: в гімназії створив українську громаду. Правничу освіту здобув на юридичному факультеті Київського університету (1891–95). Під час навчання на формування його світоглядних орієнтирів великий вплив мали спочатку Олександр Кониський та Володимир

Антонович, а згодом активна українська діяльність його самого. Вони сформували в Миколі Міхновському переконаного прихильника самостійності України: належав до студентської української громади, яка вивчала заборонену в царській Росії літературу, зокрема надруковані в Празі та Львові примірники «Кобзаря», твори Михайла Драгоманова, нелегальну літературу з Галичини і Європи, в такий спосіб залучаючи молодь до нових європейських ідеологічних течій. Неабиякий вплив на становлення його поглядів мав Борис Грінченко та його «Листи з України Наддніпрянської» (1892–93), а також полеміка Бориса Грінченка з Михайлом Драгомановим та його «Листи на Наддніпрянську Україну» (1893–94). Велике враження на студента Міхновського справив памфлет М. Драгоманова «Історична Польща і великоруська демократія», але «найбільший вплив на формування його світогляду і його політичних поглядів мав власне Іван Франко, своєю публіцистикою і своїми патріотичними віршами...».

У 1892 р. став членом «Братства Тарасівців» – першого організованого українського гуртка в Наддніпрянській Україні, який був заснований у 1891 р. Тут відбулося остаточне формування світогляду та громадсько-політичних ідеалів М. Міхновського. Політична програма тарасівців викладена у документі «Profession de foi молодих українців» («Символ віри молодих українців»), який був опублікований у журналі «Правда» (Львів, квітень 1893) та мав визначальний вплив на прискорення політизації українського руху. Цілоком ймовірно, що одним із авторів цього документа був М. Міхновський. «Profession de foi молодих українців» символізував розрив молодого покоління українців зі старим українофільським середовищем, яке зосереджувалося на культурницьких проблемах і висунув ідею самостійності України. У 1895–96 рр. служив у російській армії військовим юристом, звідки демобілізувався через чотири місяці у званні підпоручика запасу.

Після закінчення навчання працював помічником адвоката (присяжного повіреного), згодом – адвокатом в адвокатській конторі Фурмана у Києві (1895–99). За короткий час сформувався як висококласний адвокат. У фаховій діяльності намагався наголошувати на своєму українстві: на бланку вихідні дані дублював українською мовою, напис на його візитній картці був українською та англійською мовами: «Микола Міхновський. *Nikolas Mikhnovsky*».

Крім адвокатської діяльності, брав активну участь в українському громадському та політичному житті: продовжував діяльність у «Братстві Тарасівців» – вів агітаційну роботу серед молоді на Лівобережжі України; поширював нелегальну літературу, з цією метою неодноразово відвідував Галичину та Буковину; став членом «Всеукраїнської загальної організації», що об'єднала громади і гуртки у межах усієї України; у грудні 1897 р. їздив до Львова, де зустрівся з Михайлом Грушевським; разом з Іваном Фран-

ком відвідав Лесю Українку в Карпатах (1901); у 1898 р. з Борисом Грінченком став автором «Відозви з питання про заснування українського університету» в Галичині, вбачаючи в цьому шлях до відродження України, адже університет зміг би поширювати серед українського народу «національно-демократичну й національно-прогресивну освіту». Наприкінці століття виступив з ініціативою укладення своєрідної енциклопедії українознавства під назвою «Русини з початком ХХ століття», яка описувала б життя, географію, історію та етнографію українського народу. Однак ця ініціатива не була реалізована. На цей період припадає проба його письменницького пера: збірка віршів різних періодів видана 1912 р. в Києві під назвою «Лірика», під псевдонімом Микола Гедзь опублікував «Казки і оповідання з недійсного життя» (1912, Харків).

На початку 1898 р. переїздить до Харкова. Домагається права на ведення адвокатської діяльності: спочатку працював помічником адвоката, а незабаром став самостійним адвокатом, відкривши власну адвокатську контору, де стажувалися згодом відомі українські громадські та політичні діячі: Борис Козубський – член Української Центральної Ради, посол сейму Польщі (1922–28); Олександр Расторгуєв – активний учасник створення (1901) Української народної партії (УНП); Андрій Жук – дипломат, публіцист, журналіст, співзасновник Союзу Визволення України (1914–18); Михайло Біленький – діяч УНП, згодом – працівник консульства УНР у Відні; Євген Колодяжний, за часів Директорії – губернський комісар Поділля, з 1920 року жив у Німеччині (там і помер) та ін. Адвокатська діяльність Миколи Міхновського мала успіх: був «дуже здібним, темпераментним криміналістом-захисником»; боронив членів нелегальних українських партій і організацій; найчастіше захищав простих селян, за що колеги прозвали його «адвокатом голодранців». Виступаючи в судах, прагнув вести процес українською мовою, чим підтверджував відмінність українців від росіян; за порушення мовних правил у суді його неодноразово притягали до дисциплінарної відповідальності. З часом географія адвокатської діяльності розширилася, і М. Міхновський вже виступав оборонцем прав на Полтавщині, Києві, Донбасі та інших регіонах: захищав в Новочеркаську (1906) Ю. Мазуренка – одного з організаторів масового селянського руху на Донщині і Східній Катеринославщині. Після революції 1905–07 рр. поширилися репресії проти учасників революційних подій, захисником яких охоче виступав М. Міхновський: у 1912 р. боронив Ю. Квасницького, якого заарештували разом з іншими 12 членами «Української соціал-демократичної робітничої партії «Спілка»; разом з Арнольдом Марголіним захищав (1907) В. і М. Шеметів, А. Лівичького та ін. у сфабрикованій поліцією справі під назвою «Лубенська республіка»; був захисником на судовому процесі над сектантами у Сумах (березень 1912); у 1910–11 рр. захищав В. Хрінникова, який відтак виділив 6000 рублів на видання газети «Сніп».

Багато дискусій на сторінках преси викликала принципова позиція М. Міхновського захищати селян, які під час революційних подій брали участь у єврейських погромах і в нищенні поміщицьких маєтків. На ту пору більшість адвокатів, значну частину яких становили євреї, відмовлялася захищати селян-учасників погромів. Однак Микола Міхновський вважав своїм фаховим і людським обов'язком захищати обвинувачених, пояснюючи свою позицію так: «Я вважаю найбільшим щастям йому служити (українському народові) і ділити з ним радощі і горе. Несчасна доля сього народу викликає в душі моїй найглибші емоції. І через те, коли я дізнався, що деяка частина адвокатури постановила принципово відмовити правничої помочі тим синам мого народу, які обжалувані за єврейські погроми, моє серце обливається кров'ю. Я уважав, що та частина адвокатури необачно взяла на себе ролю суддів і без знання дійсного стану кожного обжалуваного вже наперед засудила всіх погромників...».

Здобув авторитет серед громадськості міста, яка обрала його депутатом Харківської міської думи. Брав участь у роботі юридичного товариства при Харківському університеті, що означало визнання в правничих колах. Виступив на засіданні товариства (2.11.1902), де обговорювалася доповідь приват-доцента В. Устинова «Ідея національної держави», заперечуючи якому, відстоював свою точку зору на те, що національна ідея ще на втратила свого значення, а національний рух за своєю природою є демократичним, тобто прогресивним, а не буржуазним, тобто реакційним. У Харкові його діяльність мала неабиякий вплив на українську молодь, він з запалом влився в роботу «Харківського товариства поширення в народі грамотності», на загальних зборах товариства (9.04.1909) виступив з рефератом, в якому обґрунтував необхідність ведення освіти в початкових школах українською мовою; на початку 1899 р. студентська громада під його проводом влаштувала у Харкові святковий концерт, присвячений 100-річчю «Енеїди» Івана Котляревського.

У 1900 р. у Харкові за ініціативи Д. Антоновича, В. Камінського, Л. Мацієвича та М. Русова створена перша на Наддніпрянській Україні українська політична партія – Революційна українська партія (РУП). Програмно-ідеологічним документом РУП стала праця М. Міхновського «Самостійна Україна». Виступаючи на роковинах Шевченка 19 лютого в Полтаві, а згодом 26 лютого 1900 р. у Харкові, висловив ті думки, що лягли в основу «Самостійної України». У 1900 р. за сприяння В. Старосольського та Е. Косевича праця вперше побачила світ у Львові як видання РУП українською мовою, а наприкінці того самого року також і російською мовою для ознайомлення з її програмними засадами російської інтелігенції.

Головною метою РУП та української нації за М. Міхновським було створення єдиної вільної самостійної держави від Карпат аж до Кавказу. В основу свого вчення

він поклав ідею національно-державної самостійності України. Вбачав у націоналізмі велетенську непоборну силу. У «Самостійній Україні» автор стверджує, що тільки держава, наповнена національним змістом, може зберегти для своїх громадян всебічний духовний розвиток та матеріальний добробут, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних взаємин. Здобуття української незалежності він покладає на молоду українську інтелігенцію. На заборону зробити на пам'ятнику Іванові Котляревському напис українською мовою, М. Міхновський у 1901 р. написав від імені РУП «Відкритий лист до російського міністра внутрішніх справ Сіпягіна». Такий протест мав наслідки: напис на пам'ятнику було дозволено зробити українською мовою, але з збереженням російського правопису. На відкритті пам'ятника (1903) на знак протесту проти заборони виголошувати промови українською мовою демонстративно відмовився зачитувати вітання від харківської громади. Ініціював звернення Полтавської думи до Сенату про зняття заборони на публічні виступи українською мовою, яка лише у 1906 р. таку заборону скасувала. Виступив ініціатором створення (кінець 1901 – весна 1902) Української народної партії (УНП) та був її безперечним лідером. Політична програма партії сформульована М. Міхновським у підготовлених ним «10 заповідях УНП», в яких проголошує необхідність створення української національної держави та виховання нового типу українця. Згодом, у 1903 р., у складі УНП була створена воєнізована організація «Оборона України», до акцій якої належить організація вибуху біля пам'ятника Пушкіна в Харкові (1904), як символу самодержавства, на знак протесту проти панування Росії в Україні та ведення явно шовіністичної політики. Зокрема, це стосувалося встановлення пам'ятника Тарасові Шевченкові в Харкові (у 1898 р. родина Алчевських на власні кошти звела перший в Україні пам'ятник Шевченку, проте на вимогу місцевої окупаційної влади його демонтували); М. Міхновський, будучи депутатом Харківської думи, вніс у цей самоврядний орган (1900) пропозицію про спорудження пам'ятника Великому Кобзареві. Проте проросійська частина думи це відхилила і натомість демонстративно прийняла рішення про встановлення пам'ятника М. Лермонтову. З початком російсько-японської війни (1904) М. Міхновський став ініціатором всеукраїнської акції протесту. З метою поширення української ідеї серед ширшого кола українського люду брав участь у роботі громадського об'єднання – українського відділу при Харківській громадській бібліотеці, був головою комісії (1908–14), яка керувала роботою відділу. Вислідом роботи комісії стало видання «Каталогу книжок українською мовою ХГБ» (1912), передмову до якого написав Микола Міхновський. У 1909 р. він став одним з ініціаторів «Третього харківського товариства взаємного кредиту», яке за своєю суттю було українським банком; на установчих зборах «То-

вариства ім. Г. Квітки-Основ'яненка» (4.03.1912) його обрали до ради товариства. Зусиллями цих товариств у 1912 р. заснована «Українська книгарня», яка стала місцем зібрань українців, де вони обмінювалися думками про політичне життя і літературу. Микола Міхновський підтримував книгарню та був активним учасником її заходів. За його участю при підтримці Х. Д. і Х. О. Алчевських, М. Сумцова та М. Пильчикова намагалися заснувати українську культурно-освітню організацію «Родина» з метою об'єднання українців Слобідської України, однак губернська влада відмовила у реєстрації товариства. Влітку 1913 р. після повернення з ознайомлювальної поїздки Західною Європою відвідав Львів, де обговорював питання співпраці з Українським інформаційним комітетом. Побував у Львові також і 27 червня 1914 р., де відбулося величаве Січове свято з нагоди сотих роковин від дня народження Тараса Шевченка, організоване товариствами «Січ» і «Сокіл».

Продовжував займатися політичною діяльністю, хоча у роки столипінської реакції рамки діяльності політичних партій, особливо українських національних, різко звужилися: від 1908 р. співпрацював з «Товариством українських поступовців» (ТУП), яке було єдиною національною всеукраїнською організацією та діяло у всіх губерніях України, а також у Москві й Петербурзі (Росія); виступав на з'їздах ТУП, сформував у ньому національно-радикальне крило; очолював нелегальну організацію самостійників «Перший курінь» (від 1908). У 1912 р. брав активну участь у виборчій кампанії до IV Державної Думи, однак його не обрали.

За безпосередньої участі Миколи Міхновського розпочалося видання низки українських часописів: з допомогою Миколи Шемета організував видання журналу «Самостійна Україна», єдине число якого вийшло друком у Львові (вересень 1905) та нелегально поширювалося в Наддніпрянській Україні; у листопаді 1905 р. разом із братами С. і В. Шеметами ініціював видання в Лубнах на Полтавщині тижневика «Хлібороб», спрямованого на пропаганду ідей УНП серед селянства, однак після п'ятого номера випуск заборонила місцева окупаційна влада; за його редакцією 25 березня 1906 р. у Харкові вийшло перше і єдине число «Слобожанщини» – «щоденної політичної, економічної, літературної та громадянської часописі»; 23 лютого 1906 р. вийшов у Катеринославі за редакцією Дмитра Яворницького і за участю Миколи Міхновського з метою «будити національну і класову свідомість українського селянства» єдиний номер часопису «Запоріжжє», який окупаційна влада закрила через те, що на першій сторінці опублікований вірш Т. Шевченка «Розрита могила». Упродовж 1912 р. визначний адвокат став видавцем і редактором україномовної газети «Сніп», яка виходила друком у Харкові та була єдиним українським часописом на Слобідській Україні. Готував значну частину матеріалів до цього часопису та про-

явив себе здібним журналістом і публіцистом. У цей період (1902–04) написав низку політико-теоретичних праць, брошур, відозв і статей: «Робітницьке свято Першого травня», «Робітницька справа у програмі УНП»; «Справа української інтелігенції в програмі УНП», «Десять заповідей УНП», які видавалися як в царській Росії, так і у Львові та Чернівцях, що давало можливість ознайомлюватися з поглядами М. Міхновського українській громадськості в обох імперіях. У часописі «Самостійна Україна» опублікував проект Конституції України – «Основний Закон Самостійної України – Спільку народу українського», який передбачав устрій майбутньої самостійної Української держави. Погляди Миколи Міхновського розвинули й поширили В'ячеслав Липинський та Дмитро Донцов, які стали теоретиками двох концепцій української елітарності ХХ століття. У 1917 р. вони навіть деякий час входили до керівного складу Української демократично-хліборобської партії (УДХП). Після українських визвольних змагань 1917–21 рр. на ідеях М. Міхновського виховувалося нове покоління українських патріотів. Його національно-державницькі концепції найбільше спопуляризували ідеологи українського націоналізму у 20-х роках ХХ ст. та заклали основи ідеології й політики чисельних підпільних українських організацій: Української Військової Організації (УВО), Організації українських націоналістів (ОУН), Союзу Української Націоналістичної Молоді (СУНМ), Групи Української Націоналістичної Молоді (ГУНМ) та Легії Українських Націоналістів (ЛУН), які були спадкоємцями ідей Миколи Міхновського.

Початок Першої світової війни застав відомого адвоката у Західній Європі, після повернення звідки його, як військового юриста, у грудні 1914 р. перевели до Києва, де служив у Київському окружному військовому суді у ранзі поручика та був захисником військових, звинувачуваних у дезертирстві, саботажі чи порушенні військової субординації. У цей період тісно співпрацював з українськими національно свідомими офіцерами, які відтак брали активну участь у формуванні українського війська. Очолив створене 16 березня 1917 р. товариство «Український військовий клуб імені Гетьмана Павла Полуботка» та був обраний від нього Українським Національним конгресом (6–8.04.1917) членом Центральної Ради. На І-му Всеукраїнському військовому з'їзді (5–8.05.1917) увійшов до складу Генерального військового комітету найвищого керівного органу військового руху в Україні. У липні 1917 р. наказом російського військового міністра, погодженого з Центральною Радою, був висланий на Румунський фронт, повернувся у листопаді та перебував на Полтавщині. Активно співпрацював з УДХП, яка обстоювала державну самостійність України, республіканський державний устрій на чолі з президентом та представницькою владою. На виборах до Всеросійських Установчих зборів очолив список №11 Національно-республіканських груп

і організації, однак його не обрали. Проте, за його згодою, обрали восени 1917 р. мировим суддею Лубенського повіту. Не стояв осторонь українського правничого життя: у вересні 1918 р. вийшло друком перше число журналу «Правник» – органу Українського Правничого Товариства в Києві, в якому зазначено, що Микола Міхновський в числі інших правознавців – Г. Вовкушевського, В. Войткевича-Павловича, В. Греківа, В. Кушніра, К. Квітки, М. Левицького, О. Левицького, Р. Лашенка, Д. Марковича, О. Мицюка, М. Порша, М. Тугана-Барановського, Д. Товкача та С. Шелухіна – дав згоду працювати в цьому часописі. Брав участь у роботі з'їзду УДХП (26.10.1918). На початку лютого 1919 р. у Кременчуці його заарештували більшовики, але на прохання місцевої інтелігенції адвоката звільнили. Деякий час перебував на Херсонщині, від осені 1919 р. мешкав у Харкові. В 1920 р. переїхав на Кубань, влаштувався на вчительські курси в Новоросійську, де викладав українську мову. На початку січня 1921 р. переїхав до станиці Полтавська, продовжував викладати на курсах. Від 1 вересня 1922 р. Миколу Міхновського призначили завідувачем Першого Кубансько-Чорноморського Українського педагогічного технікуму, а 24 вересня 1923 р. він звільнився з цієї посади. Наприкінці лютого 1924 р. переїхав до Києва. Одружений не був, нащадків не залишилося.

Микола Міхновський трагічно загинув 3 травня 1924 р. у Києві, де й похований на Байковому кладовищі.

На честь 130-річчя від дня народження Миколи Міхновського та 12-ої річниці Незалежності України 24 серпня 2003 р. в Харкові відкрили меморіальну таблицю визначному адвокатуві й громадсько-політичному діячеві. Ідея увіковічнити пам'ять цієї непересічної людини належить харківським громадським організаціям. Меморіальну таблицю на будівлі старого корпусу Харківського університету (тепер Харківської інженерно-педагогічної академії) на вул. Університетській, 16, виготовлено їхнім коштом. Автор графічного зображення М. І. Міхновського – художник В. Бондар. Напис на меморіальній таблиці такий:

Міхновський Микола Іванович (1873 – 1924) – визначний юрист і громадський діяч виступив тут 26. 02. 1900 р. з програмною доповіддю «Самостійна Україна», де вперше обґрунтував концепцію і принципи створення незалежної Української держави.

Меморіальну таблицю Миколі Міхновському відкрито у Львові у вересні 2007 р. (вул. Костюшка, 1) на будинку, де він зупинявся під час відвідин Львова. Напис на меморіальній таблиці:

**МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ
ВИДАТНИЙ
ПОЛІТИЧНИЙ ТА
ВІЙСЬКОВИЙ
ДІЯЧ, ІДЕОЛОГ
НАЦІОНАЛІЗМУ
І ДЕРЖАВНОЇ
САМОСТІЙНОСТІ
УКРАЇНИ.
ПЕРЕБУВАВ ТУТ
НА ПОЧАТКУ
XX ст.**

У Львові є вулиця Братів Міхновських (брат Миколи Міхновського Юрій – відомий український релігійний діяч). У 2008 р. його іменем названо вулицю у його рідному с. Турівка, тепер Згурівського р-ну Київської обл.

Могили М. Міхновського віднайдено й відновлено на Байковому цвинтарі у Києві. У 2002 р. у редакції газети «Хлібороб» була створена група пошуку могили адвоката. Дослідники перевіряли різноманітні версії і шукали будь-яку інформацію про його поховання в архівах, мемуарах, спогадах живих очевидців, активно листувалися з представниками української діаспори. Пошуки значно активізувалися, коли кореспондент газети «Україна молода» Михайлина Скорик знайшла публікацію хорунжого Армії УНР Віктора Павелка у газеті «Краківські вісті» (1944). Павелко – один з небагатьох присутніх на похороні Миколи Міхновського, який у своїй публікації детально описав його останні дні та вказав де поховали відомого адвоката. Після цього у 2007–08 рр. пошуки розпочалися безпосередньо на цвинтарі. Велику практичну допомогу надав дослідникам Петро Лабут, який походить з династії цвинтарних охоронців, та Ждан Шемет, який ще малим хлопцем був на похороні Миколи Міхновського. Навесні 2008 р. коштами Міжрегіональної академії управління персоналом на могилі славетного українця встановлено пам'ятник з таким написом:

**МИКОЛА
МІХНОВСЬКИЙ
1873–1924
ІДЕОЛОГ
УКРАЇНСЬКОЇ**

**ДЕРЖАВНОЇ
САМОСТІЙНОСТІ
ВСТАНОВЛЕНО
ЗУСИЛЛЯМИ
ТА ЗА КОШТИ
МАУП**

У 2010 р. на кошти адвоката Олександра Панченка відкрито меморіальну таблицю на честь Миколи Міхновського у м. Лохвиці Полтавської області з таким написом:

**МІХНОВСЬКИЙ
Микола Іванович
1873–1924**

**Ідеолог державної незалежності України,
лідер українського націоналістичного руху.**

Іменем Миколи Міхновського названі українські громадські товариства: Товариство української студіюючої молоді ім. М. Міхновського (ТУСМ) – студентська ідеологічна націоналістична організація, заснована в Західній Німеччині на з'їзді в Ляйпгаймі (грудень 1949) та Всеукраїнське наукове професійне товариство ім. Миколи Міхновського, яке видає бюлетень товариства. У березні 2000 р. відбулася науково-практична конференція до 100-річчя видання праці М. Міхновського «Самостійна Україна», а у вересні 2003 р. – Всеукраїнська наукова конференція, присвячена 130-річчю від дня народження адвоката.

Постаті Миколи Міхновського, його багатогранній діяльності присвячено чимало досліджень. Ще при житті діяча його праці стали предметом вивчення та гострої дискусії. Доповідь Миколи Міхновського про програмні засади праці «Самостійна Україна», виголошена в Полтаві та Харкові, надрукована у Львові, а її ідеї реалізовувалися в Києві через діяльність «Братства Тарасівців» (уже в цьому можна побачити символічний знак соборності України). Видання часопису «Самостійна Україна» у Львові стало епохальним явищем, оскільки на його сторінках опублікована праця М. Міхновського «Основний закон «Самостійної України». Його інші праці також видавалися у Львові й Чернівцях, що безперечно давало можливість знайомитися з ними українській громадськості Австрійської імперії, а також Російської імперії, на території якої ці праці поширювалися нелегально. Микола Міхновський був ініціатором чи сприяв у виданні низки українських газет Слобідської України: «Самостійна

Україна», «Хлібороб», «Слобожанщина» та «Запоріжжє». Найтриваліший (увесь 1912 р.) видавничий проєкт адвоката – це газета «Сніп», яка адресувалася українській інтелігенції і була єдиним українським часописом Слобідської України. Появу газети та зміст її матеріалів оцінили ще в період її видання, зокрема С. Петлюра, С. Щоголев та інші діячі. Відгуки про праці Миколи Міхновського та гостра дискусія навколо них, а також схвальні чи критичні оцінки видавничих проєктів публікувалися в тогочасній російській та українській пресі царської Росії, в українській пресі Галичини й Буковини і, очевидно, ще очікують на свого уважного дослідника.

М. Міхновський помер в УРСР, в якій була вже встановлена панівна ідеологія, що вплинуло на дослідження його постаті й діяльності. У чисельних радянських фундаментальних та комплексних дослідженнях суспільно-політичних рухів кінця XIX – початку XX ст. є згадка про його діяльність. Серед інших досліджень можна виділити працю О. Гермайзе, у якій проаналізована «Самостійна Україна» М. Міхновського та з'ясовано причини, через які вона стала першим ідеологічним документом РУП.

Вартісними й пізнавальними є публікації А. Волинця та С. Шемета, присвячені М. Міхновському. Вони вийшли друком невдовзі після його смерті, і хоча написані у формі посмертних згадок, однак є першою спробою його життєпису. Постаці славетного українця присвячена розвідка Р. Бориса «Микола Міхновський в дореволюційний час» (Львів, 1936). Його участь в організації українського війська, діяльність в Центральній Раді описані у працях В. Євтимовича, М. Падалки, Д. Дорошенка. Низку статей про відомого адвоката опубліковано на сторінках львівських часописів 30–40-х років минулого століття: «Календар Просвіти», «Календар Батьківщини», «Назустріч» та ін.

Серед дослідників української діаспори, які присвятили свої матеріали життю, діяльності і творчій спадщині М. Міхновського, необхідно виокремити працю П. Мірчука «Микола Міхновський – апостол української державности», цикл статей-спогадів З. Книша, О. Стовби, В. Андрієвського та його колишнього помічника в адвокатській конторі в Харкові А. Жука. Постаць і діяльність М. Міхновського розкривається у багатьох спогадах про нього Д. і К. Антонович, В. Винниченка, А. Гака, М. Грушевського, М. Єремїва, С. Єфремова, Ю. Коллард, Б. Мартоса, С. Петлюри, Є. Чикаленка, О. Совачевої, С. Шемета та ін.

Зутвердженням незалежності України відбувається справжнє повернення до сучасників постаті, діяльності і творчої спадщини Миколи Міхновського.

Біографічні довідки про Миколу Міхновського подані в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Енциклопедії історії України», «Українській загальній енциклопедії», «Юридичній енциклопедії», енциклопедичному словнику

«Українська журналістика в іменах», «Діячі Центральної Ради. Біографічний довідник» та ін.

Стаття І. Кураса, Ф. Турченка, Т. Геращенко «Міхновський: постать на тлі епохи» (1992) стала початком нового етапу наукових досліджень діяльності відомого адвоката. У сучасній українській історичній, політологічній, юридичній та публіцистичній літературі, яка досліджує період кінця XIX – початку XX ст., не обходиться без оцінки внеску М. Міхновського в українську політичну думку та національно-визвольний рух.

Творча спадщина і багатогранна діяльність М. Міхновського стали предметом наукових досліджень істориків, політологів і правників: Кулик С. «Микола Міхновський у суспільно-політичних процесах України (кінець XIX – перша чверть XX століття)» (2003); Ситнік В. «Громадсько-політична діяльність М. Міхновського» (2005); Бутенко А. «Еволюція поглядів М. Міхновського на українську державність та шляхи її практичної реалізації» (2006); Шамрай В. «Державно-правові погляди Миколи Міхновського» (2010). Цим авторам належить чимала кількість статей з окреслених тем наукових досліджень. Публіцистична й журналістська діяльність М. Міхновського розкрита О. Богуславським та М. Осадчим. Генезис правового світогляду, проект конституції, правові погляди адвоката та їх вплив на українську політичну і правову думку є предметом дослідження правознавців Т. Андрусіяка, І. Безклубого, Л. Комзюка, П. Стецюка, В. Шамрая та Л. Шипілова. Маловідома сторінка з літературної діяльності стала предметом вивчення Л. Старицькою-Черняхівською (1913) та Ф. Кокоським, який був фаховим адвокатом і письменником за покликанням (Львів, 1937). Інші окремі аспекти життя й діяльності М. Міхновського розкриваються у статтях І. Гирича, І. Головацького, М. Горелова, М. Кармазіної, В. Кривошеї, С. Лінецького, А. Мазура, В. Мартинця, В. Пальченкової, М. Панчука, В. Процака, В. Солдатенка, І. Твердохліба, Т. Чаплінської та інших. Безцінним джерелом для оцінки постаті й діяльності М. Міхновського є його листування, яке він вів упродовж життя з багатьма українськими діячами: Б. Грінченком, М. Грушевським, І. Франком, О. Маковеем та іншими. Їх опублікували С. Квіт, О. Овсієнко та О. Сарнацький.

Безперечно, на окрему увагу заслуговують чисельні розвідки Ф. Турченка, які простежують ціле життя та різнопланову діяльність М. Міхновського і завершуються найґрунтовнішим натепер дослідженням «Микола Міхновський: Життя і Слово» (2006), в якому автор на основі широкої джерельної бази вперше в українській історіографії дослідив життєвий шлях, світогляд і громадсько-політичну діяльність визначного адвоката.

Однак досі немає бібліографії праць Миколи Міхновського і досліджень про нього, а тому ми робимо спробу укладання такої бібліографії.

Твори

Вибори до Думи Державної // Слобожанщина, 1906. – 25 берез. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1627>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Відкритий лист Української революційної партії до міністра внутрішніх справ Сіпягіна // Молода Україна. – 1900. – Чис. 9–10. – Вересень – жовтень. – С. 388–389.

Відносини до війни: промова, проголошена на першій військовій з'їзді у Києві 6 травня 1917 р. – К., 1917. – 17 с.

Відповідь; Уваги (Відповідь на ст. Лозинського); 3 закордонної України (відповідь на статтю М. Лозинського) // Самостійна Україна: щомісячна часопись (Українська Народна Партія). – Львів. – 1905. – Вересень. – Чис. 1. – С. 7.

«До українського громадянства на Україні російській» («Українська платформа») // Сніп. – 1912. – 27 трав. – Передрук: До українського громадянства на Україні російській (з архіву Андрія Жука) // Книш 3. Так перо пише... Вибрані статті. – Торонто, 1965. – С. 113–118.

До українського народу: (передмова) // Самостійна Україна. – Львів. – 1905. – вересень. – С. 1.

Лірика. – Харків, 1912. – 94 с.

Лист Миколи Міхновського – адвоката присяжного // Рада. – 1908. – 30 листоп.

Листи з Галичини // Сніп. – 1912. – 9 верес.

[Міхновський М.] Казки та оповідання з нудейського життя / подав Микола Ієдзь // Сніп. – 1905. – 22, 29 квіт.; 6, 13 трав.

Націоналізм і космополітизм // Слобожанщина: щоденна політична, економічна, літературна та громадська часопись. – Харків, 1906. – 25 берез.

Основний закон «Самостійної України» Спілки народу Українського // Самостійна Україна. – Львів. – 1905. – вересень. – С. 1–4.

«Основний закон «Самостійної України» Спілки народу Українського» (проект утворений групою членів Української Народної Партії // Історія української конституції / упорядн. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. – Київ: Право, 1997. – С. 75–84.

Про українські виборчі платформи // Сніп. – 1912. – 15 черв.

Програма Української Народної Партії. – Чернівці, 1906. – 47 с.

Робітницька справа в програмі Української Народної Партії. – Чернівці: Видання УНП, 1902.

Самостійна Україна. Промова. Видане Р.У.П. – Львів, 1900. – Ч. 1. – 23 с.

Самостійна Україна. РУП. – М. Міхновський / Вещляр: Союз Визволення України, 1917. – 43 с.

Самостійна Україна. – Б. м. (На чужині), 1948. – 32 с.

Самостійна Україна: програма Революційної Української партії із 1900 року. – Лондон, 1967. – С. 13–29.

Самостійна Україна // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: документи і матеріали / Упорядн. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. – Нью-Йорк: Сучасність, 1983. – Т.1. – С. 61–72.

Самостійна Україна. – К.: Діокор, 2003. – 80 с.

Самостійна Україна // Український націоналізм: антологія. Т. 1. / Упоряд. В. Рог. – Київ: Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2009.

Спадщина тиранів. – К.: Видання Укр. Військ. Тов. Республ. Фед. ім. Гетьмана Полуботка, 1917. – 8 с.

Справа Української інтелігенції в програмі Української Народної Партії. – Чернівці: Видання УНП, б/р. – 112 с. – Передрук: Справа української інтелігенції в програмі Української народної партії // Політологія, кінець XIX – перша половина XX ст.: хрестоматія / за ред. О. І. Семківа – Л.: Світ, 1996. – С. 142–154.

Українська платформа // Сніп, 1912. – 27 травня. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1627>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Шевченкові роковини // Сніп. – 1912. – березень.

Література

А. Г. Микола Міхновський (Слогод) / А. Г. // Самостійна Україна. – 1950. – Чис. 5. – С. 2–5.

А. Ч. До гасла «Самостійної України» (Юліян Бачинський чи Микола Міхновський) / А. Ч. // Юнацька боротьба. – 1948. – Чис. 2. – С. 43–46.

Андрієвський В. М. Міхновський – передвісник українського націоналізму / Віктор Андрієвський // Календар-альманах «Відродження» на 1954 рік. – 1953. – С. 131–135.

Андрієвський В. Микола Міхновський: (нарис суспільно-політичної біографії) / Віктор Андрієвський // Визвольний шлях. – 1974. – № 4. – С. 588–617.

Андрусяк Т. Микола Міхновський та його вплив на українську політичну та правову думку в Галичині / Тарас Андрусяк // «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні державної ідеології: матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 39–50.

Антонович Д. Микола Міхновський на Шевченкових роковинах у Полтаві в 1900 р. / Дмитро Антонович // Календар «Дніпро» на 1937 рік. – Львів, 1936. – С. 117–119.

Антонович К. З моїх споминів. – Частина 3. (Про Миколу Міхновського) / Катерина Антонович. – Вінніпег, 1967. – С. 85–113. – (Українська вільна Академія Наук. Серія УВАН. – Чис. 25).

Балагутрак М. До питань формування української національної еліти у баченні Миколи Міхновського / Микола Балагутрак // «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні державної ідеології: матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 132–140.

Батуринець В. Правда про самостійництво М. Міхновського / В. Батуринець // Вільна Україна. – 1967. – Чис. 54. – С. 21–23.

Безклубий І. А. Завершення формування правового світогляду, громадсько-політична й адвокатська діяльність М. Міхновського / Безклубий І. А., Шамрай В. В. // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2009. – №1 (87). – С. 42–48.

Білецький Б. Ф. Микола Іванович Міхновський: (до 75-річчя від дня загибелі) / Білецький Б. Ф., Карпо В. Л. // Питання історії України: збірник наукових статей. – Чернівці, 1999. – Т. 3. – С. 96–107.

Богуславський О. В. Публіцистика Миколи Міхновського у світлі революційних зрушень 1905 р. / О. В. Богуславський. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1627>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Борис Р. Микола Міхновський в дореволюційний час / Р. Борис. – Львів, 1936. – 32 с.

Борис Р. Тарасівці: розвиток українського самостійницького руху / Р. Борис // Дажбог. – 1935. – №2, 3, 4.

Бутенко А. П. Актуальність досліджень політичної трансформації поглядів

М. Міхновського / А. П. Бутенко // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість. Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2005. – Т. 5. – С. 117–120.

Бутенко А. П. Видавнича діяльність М. Міхновського і її вплив на суспільно-політичний рух в Україні кінця XIX – початку XX ст. / А. П. Бутенко // Вісник Київського славистичного університету. – Київ, 2005. – Вип. 20. – С. 297–305.

Бутенко А. П. Вплив діяльності Миколи Міхновського на суспільно-політичне життя України 1899–1907 рр. / А. П. Бутенко // Вісник Київського славистичного університету. – Київ, 2004. – Вип. 18. – С. 241–249.

Бутенко А. П. Еволюція поглядів Миколи Міхновського на українську державність та шляхи їх практичної реалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Бутенко Андрій Петрович; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2006. – 20 с.;

Бутенко А. П. Націоналістичні та соціалістичні ідеї в програмі Української народної партії / А. П. Бутенко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія: Історичні науки. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 2. – С. 82–86.

Бутенко А. П. Проблеми міжнаціональних відносин у теоретичному доробку М. Міхновського / А. П. Бутенко // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2005. – Вип. 17. – С. 107–110.

Бутенко А. П. Роль М. Міхновського в українському суспільно-політичному русі / А. П. Бутенко // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2004. – Т. 1. – С. 338–341.

Бутенко А. П. Суспільно-політична діяльність М. Міхновського в працях вчених української діаспори / А. П. Бутенко // Український селянин. – 2008. – Вип. 11. – С. 48–51.

Бутенко А. П. Триумф і трагедія газети «Сніп» / А. П. Бутенко // Визвольний шлях. – Лондон, Київ, 2003. – Кн. 6. (663). – С. 103–109.

Бутенко А. П. Українська національна ідея в спадщині М. Міхновського / А. П. Бутенко // Українська національна ідея: матеріали Міжнародної наукової конференції 23 квітня 2002 р. – К.: Київський міжнародний університет, 2003. – С. 312–319.

Верстюк В. Міхновський Микола Іванович / Владислав Верстюк, Тетяна Осташко // Верстюк В., Осташко Т. Діячі Центральної Ради: біографічний довідник. – К., 1998. – С. 131–133.

Виздрик В. С. Роль Миколи Міхновського у формуванні ідеології українського організованого націоналізму / В. С. Виздрик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Серія: Держава і армія, 2008. – №634. – С. 31–35.

Волинець А. Микола Міхновський. В другі роковини трагічної смерті 3-V-1924 року / Ананій Волинець // Дзвін. – 1926. – Травень.

Гак А. Микола Міхновський / Анатоль Гак // Проблем. – 1943. – Чис. 4. – С. 233–237.

Гвоздевич С. Тарас Гунчак про Миколу Міхновського та його працю «Самостійна Україна» / Стефанія Гвоздевич // «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні державної ідеології: матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 89–92.

Гирич І. Листування З. Книша і А. Жука з приводу книжки про М. І. Міхновського / Ігор Гирич // Молода нація: альманах. – 2003. – №2. – С. 170–225.

Герашенко Т. С. Міхновський в спогадах і оцінках його сучасників / Т. С. Герашенко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2000. – Вип. 9. – С. 54–70.

Герашенко Т. С. Політичні концепції М. Міхновського і В. Липинського в світлі сучасного державотворення / Т. С. Герашенко. – Режим доступу: <http://sites.znu.edu.ua/historySciWorks/7/gerashchenko.pdf>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Головацький І. Микола Міхновський та Євген Коновалець / Іван Головацький // Бюлетень Всеукраїнського наукового та професійного товариства ім. Миколи Міхновського. – 1992. – №2. – С. 4–19.

Головацький І. «Самостійна Україна» Миколи Міхновського – новий етап українського національного відродження / Іван Головацький // «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні державної ідеології: матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 35–38.

Головченко В. І. Міхновський Микола Іванович : (1873 р. – 3.05.1924 р.) політичний і військовий діяч, автор програмної брошури Революційної Української партії / В. І. Головченко // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети. – К., 2002. – № 1. – С. 235–238.

Горелов М. Будівничий українського війська (М. Міхновський) / Микола Горелов // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ. – Вип. 28. – К., 2005. – С. 61–74.

Горелов М. Перший український державник / Микола Горелов // Микола Горелов. Передвісники незалежної України: історичні розвідки. – К., 1996. – С. 14–58.

Декалог Миколи Міхновського // Політика і культура. – 2000. – №2. – С. 45–50.

Жук А. Лубенська конституція Української держави / Андрій Жук // Сучасність. – 1961. – № 11. – С. 98–116.

Жук А. Писання Миколи Міхновського / Андрій Жук // Молода нація. – 2003. – № 2. – С. 40–44.

Журба Г. Міхновський на 1-му укр. військовому з'їзді: (дрібка з моїх споминів) / Г. Журба // Календар «Дніпро» на 1937 рік. – Львів, 1936. – С. 120–121.

З діяльності М. Міхновського в 1904 році: (матеріали) // Календар-альманах «Українського слова». – Париж, 1961. – С. 123–127.

З листів сучасників про Миколу Міхновського: (опублікував Зиновій Книш) // Календар-альманах «Нового шляху», 1978. – Торонто, (Б. р.). – С. 67–72.

З листів сучасників про Миколу Міхновського / опублікував Зиновій Книш // Календар-альманах «Нового шляху». – Торонто: Новий шлях, 1995. – 208 с.

Євтимович В. Військо йде: спогад про Миколу Міхновського в днях відбудови Української держави / Варфоломій Євтимович // Календар української родини на переступний рік. – Мондер, Альберта, Канада: Видавництво й друкарня отців Василіан, 1948. – Річник 9. – С. 104 – 115.

Євтимович В. Військово-мілітарна акція «Оборони України» в 1904 – 1907 рр. / Варфоломій Євтимович // Календар Червоної Калини. – Львів, 1938.

Євтимович В. Микола Міхновський – творець українського націоналізму / Варфоломій Євтимович // Календар «Батьківщини» на 1937 рік. – Львів, 1936. – С. 22–34.

Євтимович В. Поручник Микола Міхновський – творець новітнього українського війська; Постаць поручика М. Міхновського і його плян у перспективі 20 літ / Варфоломій Євтимович // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1937 рік. – Львів, 1936. – С. 46–53.

Кармазіна М. С. Світ ідей Миколи Міхновського / М. С. Кармазіна // Нова політика. – 1998. – № 6. – С. 39–44.

Кармазіна М. С. Ідея Федералізму: сподівання і реалії кінця XIX – початку XX ст. / М. С. Кармазіна // Сучасність. – 1999. – № 1. – С. 79–87.

Кармазіна М. С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX – початок XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук : спец. 23.00.01 «Теорія і історія політичної науки» / Кармазіна Марія Степанівна ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К., 1999. – 36 с.

Іванченко І. Міхновський Микола Іванович / І. Іванченко // Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К.: Генеза; Довіра, 1996. – С. 867.

Карпо В. Л. До питання ідеологічних засад концепцій «націоналізму» М. Міхновського і Д. Донцова / В. Л. Карпо // Питання історії України. Збірник наукових статей. Кафедра історії України Чернівецького держуніверситету. – Чернівці, 1998. – Т. 2. – С. 69–73.

Коллард Ю. Спогади юнацьких днів, 1897–1906. Українська студентська громада в Харкові і Революційна українська партія (РУП) / Юрій Коллард. – Торонто, 1972. – 223 с.

Книш З. Відозва Української Народної Партії з приводу російсько-японської війни / Зиновій Книш // Самостійна Україна. – 1976. – № 9/12. – С. 73–74.

Книш З. Військова діяльність Миколи Міхновського / Зиновій Книш // Зиновій Книш. Так перо пише...: вибрані статті. – Торонто, 1965. – С. 127–143.

Книш З. Деякі думки Миколи Міхновського про націоналізм / Зиновій Книш // Самостійна Україна. – 1976. – Чис. 3/4. – С. 35–39.

Книш З. Микола Міхновський і вибори до Четвертої Думи / Зиновій Книш // Зиновій Книш. Так перо пише...: вибрані статті. – Торонто, 1965. – С. 108–126.

Коваль Р. Герой, що не зміг врятувати Батьківщину / Роман Коваль // Самостійна Україна. – К.: Дюкор, 2003. – С. 5–26.

Коваленко О. На межі двох віків / О. Коваленко // З минулого. – Варшава, 1939. – Т. 2.

Коковський Ф. Микола Міхновський і література / Франц Коковський // Назустріч. – Львів. – 1937. – Чис. 12. – 15 червня.

Комариця М. М. Міхновський Микола Іванович / М. М. Комариця // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики, наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1994. – Вып. 1. – С. 129–131.

Комзюк Л. Драгоманов і Міхновський: діалог конституційно-правових концепцій самостійності України / Леонід Комзюк // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – Харків, 2009. – № 4 (47).

Комзюк Л. Порівняльний аналіз конституційно-правових концепцій самостійності України Драгоманова і Міхновського / Леонід Комзюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки. – Київ, 2010. – № 83. – С. 13–18.

Кривошея В. В. Родовід Міхновських / В. В. Кривошея // Українська генеалогія: теорія, методологія. – К., 1996. – С. 144–149.

Кузьмук Л. М. Міхновський, М. Драгоманов: діалог альтернативних конституційно-правових концепцій самостійності України / Л. М. Кузьмук // Сучасність. – 1999. – № 7/8. – С. 104–113.

Кулик С. М. Військово-політична діяльність Миколи Міхновського / С. М. Кулик // Держава і право: збірник наукових праць / Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Серія: Юридичні і політичні науки. – К.: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – 2002. – Вип. 19. – С. 604–611.

Кулик С. М. Діяльність Української народної партії Миколи Міхновського / С. М. Кулик // Українське державотворення: уроки, проблеми, перспективи: Матеріали науково-практичної конференції. – Львів: Вид-тво Української Академії державного управління при Президентові України, Львівський філіал, 2001. – Частина 1. – С. 63–67.

Кулик С. М. Конституція «Самостійної України» Миколи Міхновського / С. М. Кулик // Держава і право: збірник наукових праць / Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Серія: Юридичні і політичні науки. – К.: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – 2002. – Вип. 18. – С. 86–92.

Кулик С. М. Микола Міхновський у суспільно-політичних процесах України (кінець XIX – перша чверть XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Кулик Сергій Михайлович; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2003. – 20 с.

Кулик С. М. Міхновський й питання української інтелігенції початку XX століття / С. М. Кулик // Історико-політичні проблеми сучасного світу: збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 80–86.

Кулик С. М. Микола Іванович Міхновський: огляд політичної діяльності / С. М. Кулик // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. – Луцьк: Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 1999. – Вип. 4. – С. 181–187.

Кулик С. М. Національна ідея Миколи Міхновського / С. М. Кулик // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнського теоретичного семінару (круглого столу). – Львів: МІОК, 2000. – Вип. 4. – С. 5–11.

Кулик С. М. Націоналізм Миколи Міхновського / С. М. Кулик // Україна XXI століття: мета і шлях: (матеріали науково-теоретичної конференції). – К.: Українська видавнича спілка. – 2002. – Частина I. – С. 13–14. (Бібліотечка молодого націоналіста №21).

Кулик С. М. «Самостійна Україна» М. Міхновського та дискусії навколо неї / С. М. Кулик // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. – Луцьк: Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 2001. – Вип. 6. – С. 29–33.

Курас І. Ф. М. І. Міхновський: постать на тлі епохи / Курас І. Ф., Турченко Ф. Г., Геращенко Т. С. // Український історичний журнал. – 1992. – № 9/11. – С. 76–91; 1992. – № 10/11. – С. 63–79.

Лінецький С. В. М. Міхновський: міфи історії та правда історії / С. В. Лінецький // Альманах «Молода нація». – 1996. – Вип. 1. – С. 214–222.

Літописець. Замах на пам'ятник Пушкіну в Харкові і Микола Міхновський // Самостійна Україна. – 1957. – №6. – С. 16–18.

Лозинський М. Українська народна партія / Михайло Лозинський // Літературно-науковий вісник. – 1905. – Кн. 5. – С. 145–159.

Любовець О. М. Нарис історії Української демократично-хліборобської партії / Любовець О. М. – К.: ПІЕНД, 2002. – 68 с.

Мазур А. Геополітичні аспекти концепції самостійної України Миколи Міхновського / Андрій Мазур // «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні державної ідеології: матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 72–76.

Марченко І. Микола Міхновський / І. Марченко // Український літопис. – 1947. – Чис. 7. – С. 29–34.

Мартинець В. Микола Міхновський – піонер українського націоналізму / Володимир Мартинець // Політологічні читання. – 1995. – №2. – С. 249–263.

Мартинець В. Чи Міхновський відрікся самостійності України і став драгоманівцем? / Володимир Мартинець // Мартинець В. Ідеологія організованого й т. зв. волевого націоналізму: аналітично-порівняльна студія. – Вінніпег, 1954. – С. 171–195.

Микола Міхновський та його «Самостійна Україна» / Всеукраїнське наукове та професійне товариство ім. М. Міхновського / Валерій Сніжко (підгот.). – К., 1998. – 29 с.

Микола Міхновський // Назустріч. – 1937. – №12. – 15 черв.

Микола Міхновський // Назустріч. – 1937. – №21. – 1 листоп.

Микола Міхновський в дореволюційний час: бібліографічний огляд // Назустріч. – 1936. – №11. – 1 черв.

Микола Міхновський: (в 15-ту річницю смерті) // Боротьба за волю. – 1940. – Чис. 1. – Т. 1. – С. 6–8.

Микола Міхновський. Посмертні згадки // Календар «Просвіти» на 1925 рік. – (Б. Р., 6. м.). – С. 85–99.

Мірчук П. Микола Міхновський. Апостол української державності / Петро Мірчук. – Філадельфія: Т-во Української Студіюючої Молоді ім. М. Міхновського, 1960. – 136 с.

Міхновський Микола // Енциклопедія Львова. – Львів: Вид-во «Літопис», 2012. – Том 4: Л–М. – С. 657–659.

Міхновський Микола // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 2. – С. 738.

Невідомі документи про Миколу Міхновського: вступна стаття, підготовка документів до друку та примітки Сергія Квіта // Українські проблеми. – 1994. – № 2. – С. 91–104.

Овсієнко О. Ф. Невідомі листи М. Міхновського до М. Грушевського / Овсієнко О. Ф., Сарнацький О. П. // Архіви України. – 2003. – №1/3 (251). – С. 257–261.

Овсієнко О. Ф. Микола Міхновський: деякі питання правничої діяльності у роки століпінської реакції / Овсієнко О. Ф., Сарнацький О. П. // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2003. – Вип. 6. – С. 376–381.

Осадчий М. Микола Міхновський – журналіст / Михайло Осадчий // Вісник Львівського університету. Серія: журналістика. – Львів, 1992. – Вип. 17. – С. 64.

Остудін В. Міхновський – замовчуваний діяч національного відродження / Володимир Остудін // Республіканець. – 1992. – №3. – С. 124–136.

Остудін В. Обставини написання і першої публікації роботи М. Міхновського «Самостійна Україна» / Володимир Остудін // Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10–11 травня 2007 року) / Укл. Поліщук М., Сковчиляк Л., Угрин Л. – Львів: ЦГД, 2008.

Падалка М. Виступ Полуботківців 4–6 липня 1917 р. в м. Києві: На фоні політичної ситуації того часу / М. Падалка. – Львів, [1921]. – 16 с.

Падалка М. Виступ Полуботківців 4–6 липня 1917 р. / М. Падалка // До зброї. – 1921. – 36. 1. – С. 58–72.

Пальченкова В. М. Український суспільно-політичний рух у Харкові в кінці XIX – на початку XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Пальченкова Вікторія Михайлівна ; Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2000. – 20 с.

Пальченкова В. М. Микола Міхновський і харківський тижневик «Сніп» / Вікторія Пальченкова // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – 2000. – Вип. 9. – С. 71–77.

Панчук М. Микола Міхновський – передвісник українського організованого націоналізму / Мирослав Панчук // «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні державної ідеології: матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 20–34.

Пачовський В. Військовий з'їзд: з поеми «Золоті Ворота»: присвята М. Міхновському / Василь Пачовський // Назустріч. – 1937. – №21. – 1 листок.

Прошак В. Вплив ідей «Самостійної України» М. Міхновського на концепції української елітарності / Василь Прошак // «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні державної ідеології: матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 126–131.

Савченко Г. Діяльність Організаційного Українського Військового Комітету по створенню національних військових формувань у 1917 році / Григорій Савченко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. – 2001. – Вип. 57. – С. 30–33.

Садиленко М. Мої зустрічі з М. Міхновським / М. Садиленко // Гомін України. – 1953. – 21 листок.

Самостійна Україна // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики», уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 382–384.

«Самостійна Україна»: відповідь Романа Стефановича на статтю «Українська держава», поміщену в ч. 67 «Буковини» // Літературно-науковий вісник. – Львів. – 1900. – Кн. 10. – С. 59–60.

Ситнік В. П. Громадсько-політична діяльність М. Міхновського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 «Історія України» / Ситнік Віктор Петрович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 17 с.

Ситнік В. Державницькі концепції М. Міхновського та В. Липинського // Історичний журнал. – К., 2003. – №1. – С. 57–66.

Ситнік В. П. До проблеми Української державності в «Самостійній Україні» М. Міхновського / Ситнік В. П., Пивовар С. Ф. // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія: Історія. – 2003. – Вип. 14. – С. 133–143.

Ситнік В. Історико-соціальні чинники становлення М. Міхновського як громадсько-політичного діяча / Віктор Ситнік // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. – 2002. – Вип. 62. – С. 25–29.

Ситнік В. М. Міхновський про морально-духовні засади українського національно-визвольного руху в «Одвертому листі до міністра Сипягіна» / Віктор Ситнік // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. – 2004. – Вип. 71–72. – С. 74–76.

Ситнік В. М. Міхновський – фундатор українського політичного самостійництва / Віктор Ситнік // Сторінки історії: Збірник наукових праць НТУУ (КП). – К., 2002. – Вип. 16. – С. 137–139.

Ситнік В. М. Міхновський про духовно-особистісні засади українського державотворення / Віктор Ситнік // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2006. – №3.

Ситнік В. Політична та військово-організаційна діяльність М. Міхновського в добу Центральної Ради / Віктор Ситнік // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2003. – №3. – С. 134–143.

Ситнік В. Українська національна ідея в теоретичній спадщині М. Міхновського / Віктор Ситнік // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецьк, 2002. – №3. – С. 157–164.

С. Р. В. Винниченко і М. Міхновський в обороні створення полку ім. Богдана Хмельницького / С. Р. // Вільна Україна. – 1967. – Чис. 54. – С. 24–25.

Совачева Г. Спомини про Миколу Міхновського / Ганна Совачева // Молода нація. – 2003. – №2 (27).

Солдатенко В. Ф. Ідейний опонент М. Грушевського: (пolemічні зауваги на полях книги Ф. Турченка «Микола Міхновський: життя і слово») // Солдатенко В. Ф. Революційна доба в Україні (1917–1920 роки): логіка пізнання, історичні постаті, ключові епізоди / В. Ф. Солдатенко. – К., Парламентське вид-во, 2011. – С. 532–548.

Сосновський М. Микола Міхновський і Дмитро Донцов – речники двох концепцій українського націоналізму М. Сосновський // Зустрічі. – 1991. – №2.

Старицька-Черняхівська Л. [Рецензія] / Людмила Старицька-Черняхівська // Літературно-науковий вісник. – 1913. – Т. 58. – Кн. 4. – С. 184–188. – Рец. на кн.: Микола Міхновський. Лірика. – Харків, 1912. – 94 с.

Стецюк П. Микола Міхновський про сутність майбутньої української держави: конституційно-правові аспекти (за матеріалами праць раннього періоду його політичної діяльності) / Петро Стецюк // «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні державної ідеології: матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 62–71.

Стовба О. Матеріали до історії роду Міхновських / О. Стовба // Український історик. – 1983. – № 2. – С. 75–82. – №4. – С. 91–104.

Суцник С. Державник – революціонер – націоналіст: (до 35-річчя з дня смерті) / С. Суцник // Самостійна Україна. – 1959. – Ч. 5. – С. 3.

Твердохліб І. Аналіз соціально-економічних наслідків реформ у контексті ідей «Самостійної України» М. Міхновського / Іван Твердохліб // «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні державної ідеології: матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 103–125.

Тернопільський І. «Катехізис українця» М. Міхновського / І. Тернопільський // Вісник. – Нью-Йорк. – 1965. – Чис. 6. – С. 21–22.

Ткаченко Ю. Батько українських націоналістів (Микола Міхновський) / Ю. Ткаченко // Віче. – 1995. – №11. – С. 127–138.

Турченко Ф. Г. Микола Міхновський: дитинство та юність / Ф. Г. Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2000. – Вип. 9. – С. 36–54.

Турченко Ф. Г. Микола Міхновський: Життя і Слово. – К.: Генеза, 2006. – 320 с.

Турченко Ф. Г. Микола Міхновський: між двома революціями (1907–1917 рр.) / Ф. Г. Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – Вип. 18. – С. 80–101.

Турченко Ф. Г. Микола Міхновський: студентські роки: (фрагмент біографії) / Ф. Г. Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2001. – Вип. 10. – С. 72–91.

Турченко Ф. Г. Микола Міхновський і створення Української Центральної Ради / Ф. Г. Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2005. – Вип. 19. – С. 142–151.

Турченко Ф. Г. М. Міхновський: становлення світогляду / Ф. Г. Турченко // Молода нація. – 2003. – №2 – С. 59–125.

Турченко Ф. Г. Останні роки у Києві: (фрагмент з біографії Миколи Міхновського) / Ф. Г. Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького університету. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 14. – С. 45–66.

Турченко Ф. Г. «Харківський проект» Миколи Міхновського / Ф. Г. Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2003. – Вип. 15. – С. 7–34.

Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст.: програмові і довідкові матеріали / Упоряд. Шевченко В. Ф. та ін. – К.: Консалтинг, Фенікс, 1993. – 336 с.

Уривки зі спогадів артистки Г. Совачевої (про М. Міхновського) // Самостійна Україна. – 1976. – Чис. 7/8. – С. 20–23.

Федорович Р. Микола Міхновський (1873–1924) / Р. Федорович // Українське козацтво. – 1967. – Чис. 1/2. – С. 27–30.

Чаплінська Т. Теоретичні підвалини формування національної ідеї в праці М. Міхновського «Самостійна Україна» / Т. Чаплінська. – Режим доступу: <http://lib.kma.mk.ua/pdf/ukrpolituk/3/20.pdf>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Шамрай В. Адміністративно-територіальний та державний устрій України за конституційним проектом Миколи Міхновського / В'ячеслав Шамрай // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2009. – Вип. 4. – С. 56–62.

Шамрай В. Генезис правового світогляду Миколи Міхновського / В'ячеслав Шамрай // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки, 2010. – №83. – С. 40–43.

Шамрай В. Громадянство та виборче право громадян за конституцією М. Міхновського / В'ячеслав Шамрай // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки, 2010. – №85. – С. 63–66.

Шамрай В. В. Державно-правові погляди Миколи Міхновського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Шамрай В'ячеслав Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 20 с.

Шамрай В. Завершення формування політичного й правового світогляду, громадсько-політична й адвокатська діяльність М. Міхновського // Бюлетень Міністерства юстиції України. – К., 2009. – №1(87). – С. 42–48.

Шамрай В. Права та свободи громадян за конституційним проектом М. Міхновського / В'ячеслав Шамрай // Право України, 2010. – №4. – С. 349–357

Шамрай В. Проект української конституції Миколи Міхновського / В'ячеслав Шамрай // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки, 2008. – №79. – С. 37–41.

Шамрай В. Становлення та еволюція державно-правових поглядів Миколи Міхновського, його громадсько-політична і правнича діяльність / В'ячеслав Шамрай // Держава і право: збірник наукових праць. – К., 2007. – Вип. 38: Юридичні і політичні науки. – С. 216–221.

Шипілов Л. М. Право української нації на самовизначення в ідейній спадщині М. І. Міхновського / Л. М. Шипілов // Форум права. – 2010. – №1. – С. 422–427.

Шемет С. Микола Міхновський: (посмертна згадка) / Сергій Шемет // Хліборобська Україна. – Відень, 1924–1925. – Кн. 5. – С. 3–30.

Шемет С. Микола Міхновський: (посмертна згадка) / Сергій Шемет // Хліборобська Україна. – Відень, 1924–25. – Кн. 5. – С. 3–30.

Щоголев С. Н. Украинское движение как современный этап кожнорусского сепаратизма. – К., 1912. – 594 с.

Янів В. Міхновський Микола / Володимир Янів // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні – Львів, 1993. – Т. 5. – С. 1616.

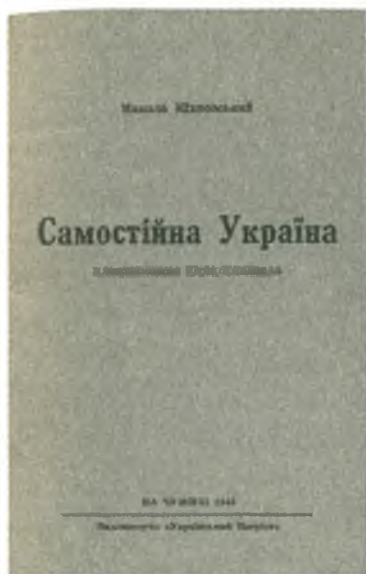
Mikhnovsky Mykola // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1993. – Vol. III: L–Pf. – P. 406.

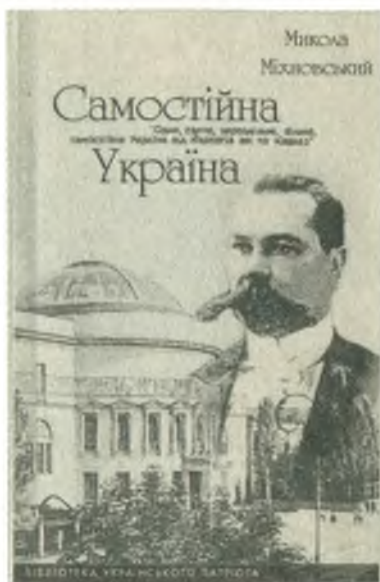
Титульна сторінка книги
«Самостійна Україна». Львів, 1900 р.

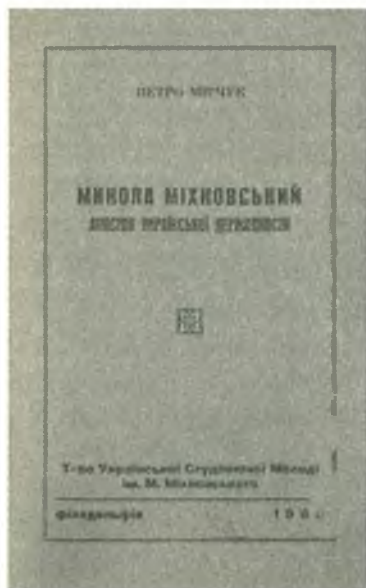
Титульна сторінка книги
«Самостійна Україна», 1917 р.

Титульна сторінка книги «Самостійна Україна», 1948 р.

Титульна сторінка книги «Самостійна Україна», 2003 р.

Титульна сторінка книги П. Мірчука про Миколу Міхновського, 1960 р.

Титульна сторінка книги Ф. Турченка про Миколу Міхновського, 2006 р.

Меморіальна таблиця Миколі Міхновському у м. Харкові.
Фотографія Марка Зобова. Вересень, 2012 р.

Публікується вперше.

Меморіальна таблиця Миколі Міхновському у м. Лохвиці Полтавської обл.
Фотографія Олександра Панченка. Вересень, 2012 р.

Меморіальна таблиця Миколі Міхновському у м. Львові.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2012 р.

Пам'ятник на могилі Миколи Міхновського на Байковому кладовищі у м. Києві.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2012 р.

ОКУНЕВСЬКИЙ ТЕОФІЛ ІПОЛИТОВИЧ (псевд. і крипт.: О-ський Т., Т. О., Галичанин) (7.12.1858, с. Яворів, тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл. – 19.07.1937, м. Городенка Івано-Франківської обл.) – адвокат, доктор права, державний та громадсько-політичний діяч, посол Галицького сейму (1889–95; 1895–1901; 1913–14), депутат віденського парламенту (1897–1900, 1907–11, 1911–18), один з засновників Української радикальної партії (1890) та Української націонал-демократичної партії (1899), у період Західно-української народної республіки – член президії Української Національної Ради (1918–19), державний комісар Городенківського повіту.

OKUNEVSKY TEOFIL (pseudonym – O-skyu T., T. O., Galychanyn) (7.12.1858, Yavoriv, now Kosiv dist., Ivano-Frankivsk reg. – 19.07.1937, Gorodenka, Ivano-Frankivsk reg.) – advocate, Doctor of Law, state and social and political activist, member of the Galician Sejm (1889–95, 1895–1901, 1913–14), member of the Austria-Hungarian Parliament (1897–1900, 1907–11, 1911–18), one of the founders of the Ukrainian Radical Party (1890) and the Ukrainian National Democratic Party (1899), during the Western Ukrainian People's Republic – member of the Presidium of the Ukrainian National Council (1918–19), State Commissioner of the Horodenkivsky County.

Народився в с. Яворів, тепер Косівського р-ну Івано-Франківської області. Дитинство минуло в містечку Радівці на Буковині, тепер Румунія. В 1869 р. повернувся з родичами до с. Яворова, де навчався в початковій школі. Продовжив навчання в семирічній школі м. Снятина та в Коломийській гімназії (1869–77). У 1877 р. вступив на правничий факультет Віденського університету, який закінчив 1884 р. Під час навчання належав до українського студентського товариства «Січ» та брав активну участь у його діяльності, товариші неодноразово обирали Теофіла Окуневського членом правління (26.10.1878; 4.11.1882); касиром (31.10.1878); до складу делегації товариства

(14.03.1879) з метою проведення перемовин про вступ до товариства членів «Руської основи» – за підсумками перемовин вони вступили до товариства «Січ» (15.05.1879); до складу комітету з організації Шевченківських свят (2.01.1882); був мировим суддею товариства (14.05.1898; 4.11.1899) та довголітнім бібліотекарем товариства. За заслуги його обрали почесним членом товариства (1.11.1884). У товаристві «Січ» перебував під впливом ідей Михайла Драгоманова та Остапа Терлецького, який «заставляв нас читати книжки, овіяні демократичним духом, заставляв нас привертатися до свого простого народу, берегти його, а не своїх особистих вигід, та добачувати будучину свого народу не у верхах суспільности, тільки в занедбаних низах». Це стало запорукою усвідомлення Окуневським того, щоб, вийшовши з університету, українська молодь не шукала «щастя в посадах, але в праці для свого народу».

Найвагоміший вплив на формування світогляду Окуневського мало його довголітнє, впродовж тринадцяти років, листування з Михайлом Драгомановим (24.10.1883 – 25.02.1895), яке окремим виданням опублікував Михайло Павлик (1905). За влучним висловом сучасного дослідника, це листування – «джерельна криниця, це формування української політичної думки» та є одним з епістолярних джерел до вивчення історії українського національного руху в Галичині кінця XIX ст. Уже будучи відомим адвокатом та політичним діячем, Теофіл Окуневський став надійним містком у спілкуванні Драгоманова з українським суспільством Галичини й Наддніпрянської України: надсилав його статті для російських періодичних видань; продавав книжки і надсилав йому виручені гроші; інформував про політичну ситуацію в краї; переносив його прогресивні ідеї в галицьку політику.

У 1883 р. Теофіл Окуневський відвідав Київ і Одесу, мав зустрічі й політичні дискусії з українськими лідерами Наддніпрянської України. На його запрошення Іван Франко разом з київськими приятелями Олександром Кониським та Федором Миколайчиком перебували в Яворові (8–11.08. 1884) у гостинній оселі його батька – священника Іполита Окуневського, а Кониський також здибався з Теофілом Окуневським і в Станиславові (тепер Івано-Франківськ). Згодом у родинному помешканні Окуневських у Яворові бували Леся Українка, Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Олександр Олесь, Гнат Хоткевич, Наталія Кобринська, інші відомі громадські й культурні діячі нашої нації. Теофіл Окуневський також листувався з Іваном Франком та деякими громадсько-політичними діячами.

Отримавши добротну європейську правничу освіту, обов'язкову шестирічну адвокатську практику розпочав у Станиславові навесні 1884 р. в канцелярії адвоката Кв'ятковського. Окрім безпосередньої фахової роботи адвокатом, активно займався українською організаційно-просвітницькою діяльністю: заснував у місті товариство

«Українська Бесіда» (9.11.1884); допоміг Наталії Кобринській організувати «Товариство руських женщин в Станиславові»; в навколишніх селах заснував читальні «Просвіти» та проводив народні віча. На цей час припадає і перша проба пера на правничу тематику – написав рецензію на працю Костя Левицького «Про закон про товариства і право зборів» (1884). Публічну політичну діяльність розпочав, як і всі тодішні галицькі політики, з виступів на народних вічах. Вперше публічно виступив на велелюдному вічі в м. Коломиї (1887), де разом з послом Юліаном Романчуком став на захист прав українців Галичини та розповів учасникам віча про політичні права і важливість їх знань для розв'язання соціальних та економічних проблем.

Ступінь доктора права здобув на початку 1890 р. у Віденському університеті. У квітні 1890 р. відкрив власну адвокатську канцелярію у м. Городенці на Прикарпатті, де працював до кінця життя. Впродовж життя вів успішну адвокатську практику та був відомим захисником на гучних політичних процесах. Разом з Костем Левицьким, Сидором Голубовичем, Володимиром Загайкевичем та Володимиром Старосольським захищав українського студента Львівського університету Мирослава Січинського на львівському процесі (30.06.1908) за звинуваченням у вбивстві намісника Галичини – польського графа Потоцького. Суд виніс смертний вирок, на який захист вніс касаційну скаргу до віденського трибуналу. Захисниками в касаційному трибуналі були Теофіл Окуневський і Ришард Пресбургер. Оборона в судах Мирослава Січинського з боку його захисників, зокрема Теофіла Окуневського, перетворилася на загальнонаціональну справу – у своїх промовах захисники акцентували увагу на тому, що це було не звичайне вбивство державного чиновника, а відповідь на його політику тотального нищення всього українського в Галичині. Виступаючи з першою захисною промовою в касаційному суді (2.09.1908), Окуневський навів історико-юридичні аргументи невинності М. Січинського: польська шляхта в давнину чинила наругу над українським людом, а «рід Потоцьких був цілими віками тим острим мечем»..., «і де лиш тисячі руських трупів падали в боротьбі з Поляками, там стояв Потоцький на чолі. І кровавими буквами записалася та родина в історії нашої». Надалі захисник акцентував увагу на тому, що Потоцький в основу своєї політики поклав тотальну боротьбу з українським життям у краї, при цьому застосовуючи найжорстокіші методи. Навів захисник і приклади зі світової історії, коли борці за права рідного народу та справедливість також вдавалися до актів політичного терору, однак їхні вчинки виправдовувалися судами присяжних. Наприклад, коли російська вчителька Віра Засулич вчинила замах на генерала Трепова за антинародну діяльність, то судді присяжних одноголосно виправдали її вчинок такими словами: «Ні, бо се загальне обурення вистрілило з револьвера. Ми всі тут винні!» Розмірковуючи над вчинком Січинського,

захисник стверджує, що «мотиви вчинку Мирослава Січинського були чисті, що він не робив ані зі злості, ані з жадоби помсти; ані з жадоби зиску, а навпаки з найбільш альтруїстичних мотивів, хочаби очевидно тим вчинком, як він думав, звільнити свій народ від тяжкого гніту, хоч знав, що йому самому з того нічого доброго не прийде, але навпаки, був свідомий, що попаде під колеса долі і мабуть сам загине. Він не ворог суспільності, ... це тип Брута з драми Цезаря, котрий може і помилятися, але думає в чистім своїм серці, що він тим вчинком порятує свій народ і свою вітчизну. Се чистий тип політичного злочинця, в якого і мотив чистий і серце чисте і ціль чиста, а лише в способах може помилятися».

У промові Теофіл Окуневський висловлює своє розуміння суті держави та її каральної функції: *«Найголовнішою основою держави є віра, що влада, якій повірено виконання справедливості, хоче і може виконати її після матеріальної, а не лиш формальної правди. Народ ніколи не повірить, що засуд смерті виконано справедливо на тім, що без крихітки зла, в добрім намірі і з чистим серцем і в інтересі свого народу допустився вчинку, який після формального права називається злочином».*

Шукає Теофіл Окуневський у захисній промові і відповіді на питання: які ж можуть бути наслідки застосування до підзахисного смертної кари і чи комусь потрібна ця кара?

«Чи потрібна так дуже польському народові в Галичині? Рішучо кажу, що ні, адже і сама вдова звернулася до австрійського цісаря про помилування. А може смерті потрібно для руського народу? Ні, Високий Трибунале, шибениці і свіжої могили Січинського для руського народу не потрібно. Навпаки, я, що вже двадцять літ держу свій народ за пульс життєвий, заявляю ось-тут прилюдно і з глибоким переконанням, що не дай Боже виконаний засуд смерті над Січинським спричинив би в краю нашим пожежу, якої кінця ніхто вгадати не годен».

Касаційний суд прислухався до аргументів захисту, справу було відправлено на новий розгляд до Львівського суду, який повторно (17.04.1909) засудив Січинського до смертної кари, але 12.07.1909 р. цісар Австрії замінив її на 20 років позбавлення волі. У 1908 р. перед віденським трибуналом Теофіл Окуневський захищав українських студентів Ярослава Веселовського і його товаришів проти польського письменника Генріха Сенкевича за зневагу українських студентів, на якому Сенкевич програв.

В його адвокатській канцелярії стажувалися згодом відомі адвокати та громадсько-політичні діячі: Михайло Дорундяк – визначний громадсько-культурний діяч Борщівщини; Лев Бачинський – голова Української радикальної партії, депутат віденського парламенту, посол сейму Польщі, віце-президент Української Національної Ради ЗУНР; Єронім Калитовський – визначний громадсько-культурний діяч

Стрийщини, голова філії товариства «Просвіта», засновник «Товариства опіки над стрілецькими могилами», письменник; Василь Фроляк – адвокат, а згодом священник; Юлій Олесницький – голова товариства «Просвіта» в Станиславові та інші.

«Як адвокат був непересічної дати. Цікавився розвитком права і студіював його, не виключаючи і теперішнього польського права. До справ готувався і вів їх совісно, а його адвокатська канцелярія була дійсно скарбницею правової оборони і допомоги, з якої щедро користало наше населення», – так про адвокатську діяльність Теофіла Окуневського згадував Степан Баран.

У 1890 р. Т. Окуневський у Городенці став одним із засновників товариства «Народна спілка», яке поклало початок заснуванню тут «Просвіти» та «Сільського Господаря». Завдяки активній громадській діяльності Теофіла Окуневського у більшості сіл Городенківського повіту перед Першою світовою війною були відкриті читальні «Просвіти». За його ініціативи та сприяння у Городенці створено філію товариства «Просвіти», яку він очолював упродовж 1903–37 рр. За активну просвітянську діяльність обраний почесним членом «Просвіти». За власні кошти (40 000 корон) придбав комплекс будинків у Городенці, в яких розмістилися українські товариства та організації: «Народний Дім», «Народна торгівля», «Міщанська родина», «Українська Бесіда», «Товариство кредитове», «Українська книгарня» та хор «Боян».

У 1909 р. став ініціатором заснування в Городенці повітової організації «Українського педагогічного товариства», перші збори якого відбулися 25 лютого 1909 р. З ініціативи товариства та за сприяння Окуневського, д-ра Ціпановського, нотаріуса І. Раствецького та інших розпочато (1911) збір коштів для будівництва гімназії. Українська гімназія ім. Т. Шевченка «Рідна Школа» проіснувала до 1939 р. (нині це корпус гімназії ім. А. Крушельницького). Під проводом Окуневського у Городенці було засновано (1910) філію товариства «Сільський Господар». У 1918 р. Окуневський увійшов до комітету засновників «Українського банку», а у 1924–26 рр. був головою Наглядової ради «Повітового союзу кооперативів» у Городенці.

За політичними переконаннями Теофіл Окуневський спочатку (1890–99) належав до Української радикальної партії (УРП). В 1899 р. він разом з Іваном Франком, Володимиром Охримовичем, Євгеном Левицьким, В'ячеславом Будзиновським вийшов з членства в УРП та спільно з ними, а також з Михайлом Грушевським, Костем Левицьким і Юліаном Романчуком створив (26.03.1899) Українську національно-демократичну партію (УНДП). На з'їзді 28–30.04.1919 р. партія змінила назву на Українську народну трудову партію (УНТП), а Т. Окуневського обрали членом вищого органу партії – Народного Комітету УНТП (діяла в 1919–25 рр., а в 1925–39 рр. як партія «Українське національно-демократичне об'єднання») (УНДО).

Його активна українська громадсько-політична та фахова адвокатська діяльність стала запорукою того, що Теофіла Окуневського неодноразово обирали послом Галицького сейму та депутатом парламенту Австро-Угорської імперії. Депутатом Галицького сейму був тричі: 1889–95, 1895–1901 та 1913–14 рр. Вперше був обраний на початку липня 1889 р. за підтримки УРП від Коломийського повіту. Перемогу на виборах здобув завдяки активній позиції українського селянства та започаткованій ним новій, досі не практикованій у Галичині, передвиборчій тактиці – піти в «народ». Відомий адвокат ішов від села до села і скликав народні віча, на яких популярно розповідав людям про їхні права. Доти таку тактику ніхто з кандидатів не застосовував. Був наймолодшим послом та разом з Михайлом Королем став першим українським правником-послом до Галицького сейму. У цій каденції входив до української фракції в сеймі «Руський клуб» (16 осіб) під керівництвом Юліана Романчука. Молодий та запальний посол у своїй діяльності використовував метод подання посольських запитів. Він запам'ятовував також і дуеллю (листопад 1890) з польським послом Томиславом Розвадовським, яка відбулася через образу останнім українських послів у сеймі. Переміг Окуневський, поранивши Розвадовського.

Звітуючи перед виборцями про свою посольську діяльність на народному вічі в Коломиї (21.03.1894), різко засудив діяльність намісника Галичини, за що йому пред'явили звинувачення у приниженні честі високопосадовця. Справу розглядав суд присяжних у Коломиї. Захисником був Євген Олесницький, який довів, що Теофіл Окуневський своїм виступом та критикою тільки виконав свій посольський і конституційний обов'язок, чим дав підставу суду присяжних винести (10.09.1894) виправдувальний вирок. 25.09.1895 р. Теофіла Окуневського вдруге, серед інших чотирнадцяти українських послів, обрали послом Галицького сейму. Дотримуючись радикальних поглядів та виступаючи з різкою критикою порушень під час виборів, у цій каденції він не входив до складу «Клубу руських послів соймових». Був послом сейму в період останньої каденції 1913–14 рр.

На переломі століть розпочинається і парламентська діяльність Окуневського, якого обирали депутатом віденського парламенту трьох скликань – у 1897–1900, 1907–11 та 1911–18 рр. Вперше його обрали депутатом за підтримки УРП у 1897 р. У першій своїй промові (30.03.1897) виступив з різкою заявою, де засуджував криваві вибори в Галичині та виборчі зловживання з боку адміністрації краю. В парламенті став одним з діяльних ініціаторів надання українському населенню широкої автономії та поділу Галичини на українську і польську частини.

На перших виборах до віденського парламенту на основі загального і рівного виборчого права (14–17.05.1907) впевнено переміг на виборах та став удруге депу-

татом парламенту. На чергових виборах (19.06.1911) Теофіла Окуневського втретє обирають депутатом парламенту від УНДП. У цій каденції був заступником голови української фракції – Українського парламентського союзу та заступником голови комісії парламенту у справах суспільної безпеки.

«Д-р Теофіл Окуневський був послом з темпераментом і все добрим товаришем. Він виконував свої обов'язки для добра народу всюди, де того було треба», – так підсумував його посольську та парламентську діяльність Кость Левицький.

Під час Першої світової війни Теофіла Окуневського заарештували в Чорткові російські військові; з часом опинився з родиною в Києві. Тут жив упродовж двох років та працював секретарем «Сільсько-господарського товариства». 8 квітня 1917 р. на перших загальних зборах Української Центральної Ради виступив з вітальним словом від імені українців Галичини. Після лютневої революції в Росії розпочався довгий шлях його повернення в Галичину, куди приїхав у травні 1917 р. Невдовзі був призначений головою Городенківського повітового суду та начальником судової поліції. У листопаді 1918 р. призначений повітовим комісаром Городенківського повіту; обраний делегатом Української Національної Ради (УНРади) ЗУНР. В січні 1919 р. переїхав до Станиславова, у зв'язку з обранням (7.01.1919) його членом президії УНРади, ввійшов до складу комісії з закордонних справ, законодавчої та комунікаційної комісії, призначений радником апеляційного суду ЗУНР у Станиславові (21.03.1919).

24.01.1919 р. за рішенням уряду ЗУНР відбув з дипломатичною місією до Угорщини для проведення перемовин та задля підтримки прагнень закарпатських українців щодо злуки українських земель. Першого лютого того самого року подав уряду детальний звіт з актуальним і нині висновком:

«По-моєму треба ще два або три покоління праці, а відтак доперва покаже нам чи нарід угорсько-руський брати до себе чи противно нам самим іти до нього взгядно через її землю до теплішого сонця і до тихого Дунаю на зустрічу южним слов'янам».

У квітні 1919 р. за рішенням уряду ЗУНР направлений до Праги для перемовин з керівництвом Ч. С. Р, звідки через два місяці виїхав до Парижа і приєднався до української делегації на Мирній конференції. Після короткого перебування з донькою в Брно повернувся до Городенки. У 1922 р. кілька місяців провів в ув'язненні за попередню українську політичну діяльність. У міжвоєнний період активною політичною діяльністю не займався, працював адвокатом, хоч залишався й надалі громадським діячем, зокрема керував філією товариства «Просвіта» у Городенці. Член «Союзу Українських Адвокатів у Львові» від часу його заснування в 1923 р.

З дружиною Марією, киянкою (?–1919), виховали єдину доньку Олену (7.01.1899–29.07.1930), яка вийшла заміж за адвоката Остапа Кульницького (1888/92–26.10.1993).

Подружжя виховало трьох дітей: Марію (1921–99), Надію (1923 р.н.), Остапа (1925–96), яких у 1939 р. радянська влада вивезла на поселення до Семипалатинська. Після повернення їхні нащадки проживають в Івано-Франківську та Вітебську (Білорусь).

Теofil Окуневський помер 19 липня 1937 р. у Городенці, де й похований.

Теofil Окуневський ще за життя користувався заслуженою пошаною серед української громадськості. В 1910 р. у місті Мічам (Meacham) провінції Саскачеван (Канада) українська громада заснувала читальню імені д-ра Теофіла Окуневського, яка ще існувала в 1973 р., а її архів передано до фондів Інституту ім. Петра Могили в м. Саскатун провінції Саскачеван (Канада). У 1935 р. українська громада Городенки влаштувала величне свято в Народному домі з нагоди 50-річчя громадської діяльності Теофіла Окуневського, на якому одним з промовців був адвокат та письменник Андрій Чайковський.

На честь Теофіла Окуневського названі вулиці в Городенці, Коломиї, Івано-Франківську, Львові та інших містах. З нагоди 120-річчя заснування товариства «Українська Бесіда» в Івано-Франківську (вул. Січових Стрільців, 24) встановлено меморіальну таблицю на його честь з таким написом:

**ТЕОФІЛ
ОКУНЕВСЬКИЙ
ЗАСНОВНИК
РУСЬКОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ
БЕСІДИ
1858–1937**

6–7 грудня 2008 р. в м. Городенці відзначали 150-і роковини від дня народження Теофіла Окуневського, в рамках яких відбулася наукова конференція «Родина Окуневських у суспільно-політичному житті Галичини (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.)». Заходами громадськості Городенківщини у 2008 р. відновлено пам'ятник на могилі Теофіла і Ярослава Окуневських у Городенці, а 4 жовтня 2010 р. його освятили з таким написом:

**Теофіл Окуневський
(1858–1937)**

Адвокат, посол австрійського і польського сейму, член президії народних зборів ЗУНР, засновник і пожиттєвий голова товариства «Просвіта», фундатор повітового Союзу українських кооперативів, народного дому, української гімназії та повітового шпиталю в Городенці.

Творчу спадщину Теофіла Окуневського складають його автобіографія, написана 23 травня 1930 р. на прохання читальні імені д-ра Теофіла Окуневського в Канаді з нагоди 20-річного ювілею читальні, його промови в Галицькому сеймі та віденському парламенті, листування, публіцистика та правничі розвідки.

Неоціненним джерелом для вивчення історії українського національного руху в Галичині кінця XIX ст. є епістолярна спадщина Теофіла Окуневського, а саме – листування з відомими громадськими діячами краю, зокрема з Іваном Франком. Особливо вартісним є його листування з Михайлом Драгомановим впродовж тринадцяти років (1883–95), яке у 1905 р. впорядкував, написав передмову до нього й опублікував Михайло Павлик. Листи до Івана Франка з коментарями опубліковані в 2010 р. у збірнику «Визначні постаті України: Збірник наукових праць, присвячених 150-річчю від дня народження Андрія Чайковського (2007) та Теофіла Окуневського (2008)» та доступні в мережі Інтернет: <http://www.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/dbr/index.php>.

Теофіл Окуневський не залишив по собі системних правничих праць, які давали б нам уявлення про його впорядковані правові погляди, тож цілком погоджуємося з твердженням дослідника Тараса Андрусика про те, що:

«Правові погляди Т. Окуневського – це не його роздуми про суть права чи інші загальнотеоретичні проблеми. Це усвідомлення права як механізму вирішення соціальних, освітніх та будь-яких інших проблем народу. Механізм, який може бути ефективним тільки в руках освіченого, добре організованого народу... Правові погляди Т. Окуневського однаковою мірою виявилися як в його державно-політичній діяльності депутата галицького крайового сейму, депутата австрійського парламенту, так і в його практичній адвокатській діяльності».

Відомою є тільки одна правнича розвідка цього визначного адвоката під назвою «Боротьба за мир», опублікована у фаховому журналі «Життя і Право» (1930). В ній автор проводить юридичний аналіз статті прем'єр-міністра Англії Артура Чемберлена про боротьбу за мир, яка була надрукована в 1929 р. в англійських часописах.

Теофіл Окуневський міг побачити і прижиттєві дослідження про себе. Так його посольська і парламентська, а також партійна та громадська діяльність на тлі епохи розкривається у працях Костя Левицького «Українські політики. Сильветки наших давніх послів і політичних діячів» та «Історія політичної думки галицьких українців

1848–1914». Тут вміщено представницький фотопортрет Теофіла Окуневського. І. Франко у своїх статтях «Політичний огляд» та «Поляки і русини» подає огляд посольської діяльності адвоката. Став він і персонажем оповідання Осипа Маковця «Трудне ім'я» (1913). У журналі «Життя і Право» (1932) подано детальний звіт про ювілей Теофіла Окуневського, який відзначали в Городенці. У 1934 р. побачив світ «Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові», в якому М. Волошин, Л. Ганкевич, В. Лициняк та О. Надрага подають опис адвокатської діяльності Теофіла Окуневського, його участі в українському правничому житті, а також його спогади про Євгена Олесницького. Пізнавальними є посмертні згадки про адвоката, які вийшли з-під пера його соратників Костя Левицького і Степана Барана. Його посольська та депутатська діяльність детально висвітлені на сторінках львівських газет «Діло», «Народ» та інших українських і польських періодичних видань, а також публікуються його промови, депутатські запити, меморандуми, відзови тощо. Хронологічно першою є публікація виступу Т. Окуневського на засіданні Галицького сейму в газеті «Діло» за 20.10.1889. В подальшому Михайло Павлик помістив низку звітів про посольську діяльність адвоката (Народ, 1894. – 15 березня; 1 серпня та ін.). На сторінках преси подавалася інформація про адвокатську діяльність Теофіла Окуневського, зокрема його захисні промови на політичних судових процесах публікувалися в тогочасній пресі, а промови в обороні Мирослава Січинського опублікував сучасний дослідник Іван Гловацький у збірнику «Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.» (2004). Дослідники з діаспори присвятили Теофілові Окуневському персоналізовані дослідження, зокрема В. Яшан у збірнику «Городенщина» подав ґрунтовний біографічний нарис та окрему публікацію про судівництво й адвокатуру на Городенщині; його діяльність у період ЗУНР висвітлюється в збірнику С. Волинця «Предвісники і творці Листопадового Зриву».

Біографічні довідки про Теофіла Окуневського подані в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Енциклопедії сучасної України», «Тернопільському енциклопедичному словнику», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також в інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1933 рр.»; Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю»; Чорновол І. «199 депутатів Галицького сейму». Перу цього самого автора належить дослідження про польсько-українську угоду (1890–94 рр.), в якому розкривається участь Теофіла Окуневського в цьому переговорному процесі та його висвітлення у листуванні з Михайлом Драгомановим. Темі боротьби Т. Окуневського

за реформу виборчого законодавства до Галицького сейму і віденського парламенту у працях українських, польських та російських дослідників науково опрацьована в монографічному дослідженні Ю. Плекана. Короткі відомості про адвоката подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.) та «Історія адвокатури України».

Сучасні дослідження В. Мельник найповніше розкривають постать та діяльність Т. Окуневського: у студентському товаристві «Січ» (Відень); Галицькому сеймі (1889–1900 рр.) та віденському парламенті; під час Першої світової війни та в роки окупації Галичини Польщею. Його просвітянська діяльність описана у біографічній довідці І. Малоти «Просвіти» і Українська Державність». Маловідомий епізод з історії українсько-угорських відносин через призму дипломатичної місії Теофіла Окуневського до Угорщини в січні 1919 р. – тема дослідження З. Баран. Дослідження портрета Т. Окуневського як одного з найкращих зображень у галереї громадсько-культурних діячів, яку створив художник Корнило Устиянович, провела О. Жеплинська. Особливе місце в дослідженні як постаті Т. Окуневського, так і родини Окуневських займає збірник «Визначні постаті України: Збірник наукових праць, присвячених 150-річчю від дня народження Андрія Чайковського (2007) та Теофіла Окуневського» (2008), який побачив світ у 2010 р. З появою цього збірника ми можемо стверджувати про справжнє повернення Окуневського до нашого сучасника.

Богдан Якимович у статті «Родина Окуневських – *per ardua vitae*» аналізує внесок родини, та Т. Окуневського зокрема, у громадське, політичне, літературне життя українців Галичини, виділяє головні засади їх суспільної праці на загальнонаціональному й регіональному рівні. Особливу увагу звертає на стосунки Т. Окуневського з М. Драгомановим та І. Франком. Віра Мельник на тлі політичного життя галицьких українців на переломі ХІХ–ХХ ст. аналізує парламентську діяльність Окуневського. Особливо важливою є стаття Тараса Андрусяка «Правові погляди Теофіла Окуневського», адже це перше ґрунтовне дослідження його правових поглядів. Автор зосередив увагу на австрійському періоді (тобто до Першої світової війни) життя та діяльності адвоката, проаналізував його правові погляди, зробив висновки про їх базові засади і окреслив напрямки дослідження постаті й діяльності Теофіла Окуневського. Захисні промови Т. Окуневського у справі Мирослава Січинського є предметом дослідження І. Гловацького. Ігор Чорновол подав дослідження причини та перебігу його дуелі з послом сейму Томиславом Розвадовським (1889), її сприйняття українською та польською громадськістю. Г. Бурлака, В. Варчук та Н. Кобрин подають коментарі до листування Т. і Я. Окуневських з І. Франком та публікують низку невідомих раніше листів. Н. Кобрин створила родовід Окуневських. У збірнику подається передрук автобіографії,

розвідок про нього К. Левицького, біографічні довідки П. Арсенича та І. Романюка. Чимало цікавих епізодів з його життя надibuємо у статті В. Гуменюка «Окуневські та Яворів». Завершують збірник матеріали до бібліографії Т. Окуневського (упорядники В. Гуменюк, В. Мельник, О. Седляр), які беремо за основу, суттєво доповнюючи їх сучасними дослідженнями життя й діяльності Теофіла Окуневського.

Твори

Бесѣда посла д-ра Т. Окуневского выголошена на IX-омъ засѣданію сойму на умотивованье внесена в справѣ пѣдвод // Дѣло. – 1889. – 20 жовт. (1 падолиста). – С. 1–2.

Бесѣда посла д-ра Т. Окуневского выголошена на XIV-омъ засѣданію сойму при дебатѣхъ надъ проектомъ закона о писаряхъ громадскихъ // Дѣло.–1889. – Чис. 245. – 31 жовт. (12 падолиста). – С. 1.

Бесѣда посла д-ра Т. Окуневского выголошена на III-омъ засѣданію сойму при верифікаціи выбору п. министра Залеского въ Косовѣ // Дѣло. – 1890. – 1 (13) падолиста. – С. 1–2.

Бесѣда посла д-ра Т. Окуневского выголошена на VI-омъ засѣданію сойму при дебатѣхъ надъ зворотомъ надплатъ зъ скарбу державного до фондѣвъ индемнизацийныхъ // Дѣло. – 1890. – 1 (13) падолиста. – С. 1–2.

Бесѣда посла Окуневского выголошена при верифікаціи выбору посла зъ округа турчаньского // Дѣло. – 1896. – 2 (14) сѣч. – Чис. 1. – С. 1–2.

Боротьба за мир // Життя і Право. – Львів: Вісник теорії і практики, 1930. – Чис. 1. – С. 1–4.

Въ справѣхъ позасуджуваныхъ нашихъ селянъ в передвыборчихъ процесахъ // Дѣло. – 1897. – 16 (28) верес. – Чис. 209. – С. 1.

Внесенье посла Т. Окуневского въ справѣхъ отвореня женской гѣмназіи в Галичинѣ // Дѣло. – 1893. – Чис. 87. – 21 цвѣтня (3 мая). – С. 1–2.

«Вѣльни и легальні» выборы: бесѣда посла д-ра Т. Окуневського въ Соймѣхъ при верифікаціи выбору Гр. Дѣдушицкого зъ стрыйского повѣту // Дѣло. – 1897. – 18 (30) сѣч. – Чис. 14. – С. 1–2; 20 сѣч. (1 лют.). – Чис. 15. – С. 1–2.

Галичанин. [Окуневський Т.] Wart Pałace, a pałace Pasa: (допись) // Народ. – 1890. – 1 серпня. – С. 223.

Др. Теофіл Окуневський. Автобіографія // Альманах «Нового Часу» («календар для всіх») на рік 1938. – Львів, 1937. – С. 114–118. – Передрук: Визначні постаті України : Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський: (до 150-річчя від дня народження) : [зб. наук. праць, присвяч. 150-річчю від дня народження А. Чайковського (2007) та Т. Окуневського (2008)] / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, НАН України, Акад. Сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного, Наук. фундація Андрія Чайковського; [авт. ідеї, упоряд. і ред. Б. Якимович; за участю Н. Кобрин, В. Мельник, Р. Мельника, О. Седляра; редкол.: Б. Якимович (голова) та ін.]. – Львів : Афіша, 2010. – С. 228–233.

Друга захисна промова адвоката Теофіла Окуневського у касаційному трибуналі: (політичний судовий процес Мирослава Січинського) // Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних

судових процесах початку ХХ ст.: науково-практичний посібник. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – С. 83–92.

Перша захисна промова адвоката Теофіла Окуневського: (політичний судовий процес Мирослава Січинського) // Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.: науково-практичний посібник. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – С. 61–70.

Письмо посла д-ра Т. Окуневського в справі еміграції пов'їтовъ Залъщицкого и Борщѣвского // Дѣло. – 1892. – 10 (22) жовт. – С. 1–2.

Промова посла д-ра Т. Окуневського по одповѣди наместника гр. Баденього на интерпеляцію в справі вгвоздецкѣй // Дѣло. – 1890. – 19 (31) жовт. – С. 2.

Промова посла д-ра Т. Окуневського, выголошена в соймѣ дня 24 н. ст. цвѣтня С. Р. при мотивованю внесеня о змене закона конкуренційного // Дѣло. – 1893. – Чис. 81. – 14 (26) цвѣтня. – С. 1–2.

Промова посла д-ра Окуневського, выголошена засѣданю соймовѣмъ 30 н.ст сѣчня при мотивованю внесеня о заснованъ женской гимназій // Дѣло. – 1894. – Чис. 14. – 19 (31) сѣчня. – С. 1.

Промова поС. Т. Окуневського выголошена при мотивованю свого внеску о заведеню непосреднихъ вѣборѣвъ до Союму // Дѣло. – 1897. – 16 (28) сѣч. – Чис. 12. – С. 1–2.

Посоль д-ръ Окуневскій передъ выборцами в Коломыи // Дѣло. – 1894 – 4.57. – 11(23) марта. – С. 1.

Посольске справозданѣ д-ра Т. Окуневського вѣ Жабю // Дѣло. – 1897. – 25 серп. (6 верес). – Чис. 191. – С. 1.

Правдомвнѣсть графа Казимира Баденього в свѣтлѣ нагячого внесеня посла Окуневського // Дѣло. – 1897. – 4 (16) жовт. – Чис. 225. – С. 1; 6 (18) жовт. – Чис. 226. – С. 1–2.

Привѣтання Т. Окуневського з Городенки М. Драгоманову з нагоди 30-рѣччя його літературно-наукової діяльності // Михайло Драгоманов. Документи і матеріали, 1841–1994. – Львів, 2001. – С. 562–563.

Станиславів у 1880-х роках // Альманах Станиславівської землі / Наукове товариство ім. Шевченка. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975. – С. 103.

Т. О. [Окуневський Т.] Шкіцы зъ малярской выставки // Дѣло. – 1896. – 27 черв. (9 лип.). – Чис. 143. – С. 2; 28 черв. (10 лип.). – Чис. 144. – С. 2; 2 (14) лип. – Чис. 145/146. – С. 2.

Як дбає ц. к. Рада шкільна красава о руску народну школу? Промова посла д-ра Т. Окуневського выголошена в Соймѣ дня 4 марта 1899. – Львів, 1899. – С. 50–51. (Прилога до «Руського Слова»).

Okunewski T. Jeszcze odpowiedź p. Romanowiczowi // Kurjer Lwowski. – 1895. – 18 paźd. – S. 1–3.

Література

Адвокати Українці в Галичині й Буковині // Ілюстрований народний Календар Товариства «Просвіта» на звичайний рік 1913. – Річник XXXVI. – Львів, 1912. – С. 63.

Андрусяк Т. Правові погляди Теофіла Окуневського / Тарас Андрусяк // Визначні постаті України... – С. 116–126

Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 68–90.

Аркуша О. Г. Українське представництво в Галицькому сеймі (1889–1901): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Аркуша Олена Григорівна. – Львів. – 1996. – 28 с.

Баран З. Маловідомий епізод з історії українсько-угорських відносин: (місія Теофіля Окуневського до Угорщини на початку 1919 року) / Зоя Баран // Записки Наукового т-ва ім. Шевченка. – 1997. – Том 233. – С. 468–481.

Баран С. Теофіль Окуневський: посмертна згадка / Степан Баран // Життя і Право. – 1937. – Чис. 3. – С. 1–4. – Фото: Д-ра Теофіла Окуневського. – Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів, 1800–1939. / І. Ю. Гловацький. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 247–249.

Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. (на матеріалах Галичини): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Бойчук Андрій Юрійович; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2011. – 20 с.

Бурлака Г. Листування родини Окуневських / Галина Бурлака, Валентина Варчук, Наталія Кобрин // Визначні постаті України... – С. 201–227

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1912–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів: Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Гловацький І. Ю. Роль колегії оборонців в організації правового захисту політичних в'язнів у політичних судових процесах у Східній Галичині (1918 – 1926 рр.) / І. Ю. Гловацький // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2003. – № 2 (6). – С. 21–27.

Гнатюк М. Кризь призму мемуаристики (родина Окуневських в українському інтелектуальному житті кінця XIX – початку XX ст.) / Михайло Гнатюк // Визначні постаті України... – С. 149–153.

Головацький І. Окуневський Теофіль / Іван Головацький // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики, наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 255–257.

Горак Р. Сага родини Окуневських / Роман Горак // Ямгорів: літературно-крезнавчий і мистецький альманах. – Городенка, 1997. – № 9/10. – С. 48–53; 2000. – № 11/12. – С. 90–94.

Гуменюк В. Порвані струни родини Окуневських // Гуцульщина. – 1994. – №6. – С. 30–39.

Гуменюк В. Окуневські та Яворів // Визначні постаті України... – С. 256–260.

Гуменюк В. Матеріали до бібліографії Теофіла Окуневського: публікації і виступи Теофіла Окуневського / Василь Гуменюк, Віра Мельник, Олександр Седляр // Визначні постаті України... – С. 301–304.

Жеплинська О. Корнило Устиянович. Портрет Теофіла Окуневського / Оксана Жеплинська // Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтво, 2008. – Вип. 8. – С. 110–112.

Д-р Теофіл Окуневський // Левицький К. Українські політики: силуетки давніх послів і політичних діячів / Кость Левицький. – Львів, 1936. – С. 67–70. – Передрук: *Визначні постаті України...* – С. 234–235

Д-р Теофіл Окуневський. У новому парламенті // Левицький К. Українські політики: силуетки давніх послів і політичних діячів / Кость Левицький. – Друга частина. – Львів, 1937. – С. 42–45. – Передрук: *Визначні постаті України...* – С. 235–237.

Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.

Кобрин Н. Родовід Окуневських / Наталія Кобрин // *Визначні постаті України...* – С. 197–200.

Кульчицький В. С. Галицький сейм в системі колоніального управління Австро-Венгрії: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук. – М., 1953. – 20 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм – зняряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914) / В. С. Кульчицький // *Питання теорії і практики радянського права.* – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Вип. 4. – С. 5–19.

Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.) / В. С. Кульчицький. – Львів, 1965. – 66 с.

Литвин М. Р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів : Олір, 1995. – 368 с.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.

Маковей О. Трудне ім'я // Осип Маковей. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1971. – С. 150–174. – Передрук: *Визначні постаті України...* – С. 298–300.

Мельник В. Діяльність Теофіла та Ярослава Окуневських під час Першої світової війни та в роки окупації Галичини Польщею / Віра Мельник // *Вісник Національного університету Львівська Політехніка.* – Серія: Держава та армія. – 2012. – № 724. – С. 93–98.

Мельник В. Діяльність Теофіла та Ярослава Окуневських у віденській «Січі» / Віра Мельник // *Схід.* – 2009. – № 9 (100). – С. 50–54.

Мельник В. Просвітницька діяльність Теофіла Окуневського / Віра Мельник // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – Львів, 2012. – Вип. 21. – С. 556–561.

Мельник В. Теофіл Окуневський та його юридична практика / Віра Мельник // *Схід.* – 2011. – № 7 (114). – С. 129–132.

Мельник В. Теофіл Окуневський – посол до Галицького Сейму (1889–1900 рр.) / Віра Мельник // *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка».* – Серія: Держава та армія. – 2010. – №670. – С. 51–57.

Мельник В. Теофіл Окуневський – посол до Державної Ради / Віра Мельник // *Визначні постаті України...* – С. 110–115.

Мікула О. І. Правові основи організації і діяльності Галицького крайового сейму (1861 – 1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Мікула Оксана Іванівна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 18 с.

Окуневський Теофіл // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 106–107.

Окуневський Теофіл // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1996. – Т. 5. – С. 1837–1838.

Окуневський Теофіл // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 25.

Окуневський Теофіл // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина ХХ ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 580–582.

Окуневський Теофіл // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 2. – С. 915.

Окуневський Теофіл // Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму, 1861–1901 (нарис з історії українського парламентаризму) / Ігор Чорновол. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – С. 253.

Окуневський Теофіл // Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – С. 164–165.

Окуневський Теофіл // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини, 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсеняк П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 51–53.

Окуневський Теофіл // Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2012. – С. 45–46.

Окуневський Теофіл Іполитович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 114–115.

Організація адвокатури в західноукраїнських землях // Історія адвокатури України / Т. В. Варфоломеєва, О. Д. Святоцький, В. С. Кульчицький та ін.; за ред. Т. В. Варфоломеєвої, О. Д. Святоцького. – К.: Либідь, 1992. – С. 83–97.

Павлик М. Про посольську діяльність Д-ра Теофіла Окуневського / Михайло Павлик // Народ. – Коломия, 1894. – 15 берез. – С. 97–98.

[Павлик М.] М. П. намісник і рускі послы / подав М. П. // Народ. – 1894. – 1 серп. – С. 337–338.

[Павлик М.] Про посольську діяльність д-ра Теофіла Окуневського / подав М. П. // Народ. – 1894. – 15 берез. – С. 97–98.

Павлишин О. Й. Формування та діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 – червень 1919 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Павлишин Олег Йосипович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.

Переписка Михайла Драгоманова з д-ром Теофілом Окуневським (1883, 1885–1891, 1893–1895) / Зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1905. – XXIV, 280, XI с.

Петрів М. Журнал «Життя і Право» (1928–1939): систематичний покажчик змісту / Михайло Петрів. – Львів : Наук. т-во ім. Шевченка, 1995. – 36 с.

Петрів М. Союз Українських Адвокатів у Львові. Частина 1: Покажчик видань / Михайло Петрів. – Київ : Українська Видавнича Спілка, 1998. – 55 с.

Петрів М. Сторінки історії адвокатури України: Союз Українських Адвокатів у Львові 1923–1940 рр. / Михайло Петрів // Адвокат. – 2002. – № 4/5. – С. 98–106.

Петрів М. Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки : матеріали до бібліографії 19–20 ст.ст. / Михайло Петрів. – Львів : Наук. т-во ім. Шевченка, 2001. – 260 с.

Petriw M. Z dziejów adwokatury ukraińskiej w Polsce / Mychajlo Petriw // Palestra. – 2007. – № 5–6, Cz. 1. – S. 169–173, № 7–8, Cz. 2. – S. 187–193.

Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX – початок XX ст.) / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2008. – 204 с.

Романюк І. Теофіл Окуневський: (матеріали до біографії) / Іван Романюк // Визначні постаті України... – С. 240–241.

Теофіл Окуневський // Історія адвокатури України / Т. В. Варфоломеєва, О. Д. Святоцький, В. С. Кульчицький та ін.; за ред. Т. В. Варфоломеєвої, О. Д. Святоцького. – К.: Либідь, 1992. – С. 89.

Теофіл Окуневський // Життя і знання. – Львів, 1938. – С. 303. – Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів, 1800–1939 / І. Ю. Гловацький. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 249–250.

Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Франко І. Політичний огляд / Іван Франко // Зібрання творів у 50 томах. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 46, кн. 2. – С. 188.

Франко І. Поляки і русини / Іван Франко // Зібрання творів у 50 томах. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 46, кн. 2. – С. 327, 328.

Чорновол І. Дуелі Теофіла Окуневського // Ямгорів: літературно-краснзнавчий альманах. – Городенка, 1994–1995. – Ч. 7/8. – С. 112–116.

Чорновол І. Дуелі у Львові. Теофіл Окуневський contra Томислав Розвадовський // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наук. праць / за ред. М. Мудрого. – Львів, 1999. – Т. 3. – С. 348–351. – (Вісник Львівського університету. Серія історична).

Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – Львів: Львівська академія мистецтв, 2000. – 247 с.

Чорновол І. Пригода Теофіла Окуневського з Томиславом Розвадовським 1889 р. / Ігор Чорновол // Визначні постаті України... – С. 127–133.

Чорновол І. Томислав Розвадовський про свій поєдинок з Теофілом Окуневським / Ігор Чорновол // Україна модерна. – Львів. – 2001. – № 6. – С. 151–155.

Ювілейне свято для вшанування Т. Окуневського – адвоката в Городенці (22.11.1931). // Життя і Право. – 1932. – Ч. 1. – С. 42–43.

Щербак Л. Окуневський Теофіл / Л. Щербак // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАГ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 1: К–О. – С. 661.

Якимович Б. Взаємини братів Теофіла та Ярослава Окуневських із Михайлом Драгомановим та Іваном Франком / Богдан Якимович // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія і сучасність: доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф. Львів, 28–30 жовт. 2010 р. / НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника; відп. ред. М. М. Романюк. – Львів, 2010. – С. 284–289.

Якимович Б. Родина Окуневських – *Pet ardua vitae* / Богдан Якимович // Визначні постаті... – С. 95–109.

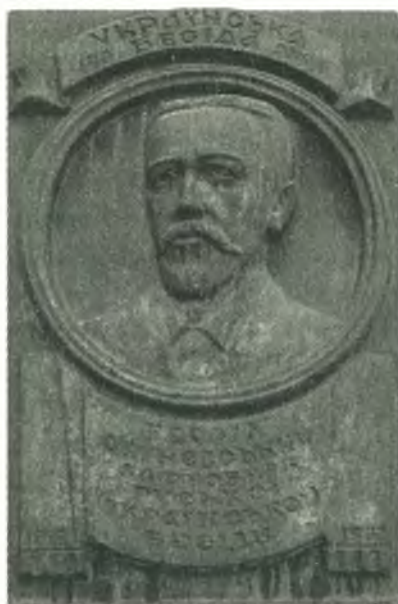
Яшан В. Д-р Теофіл Окуневський / Василь Яшан // Городенщина: історично-мемуарний збірник / зредагував М. Г. Марунчак. – Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. – С. 577–585.

Яшан В. Судівництво та адвокатура й адміністрація / Василь Яшан // Городенщина: історично-мемуарний збірник / зредагував М. Г. Марунчак. – Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег. – 1978. – С. 89–95.

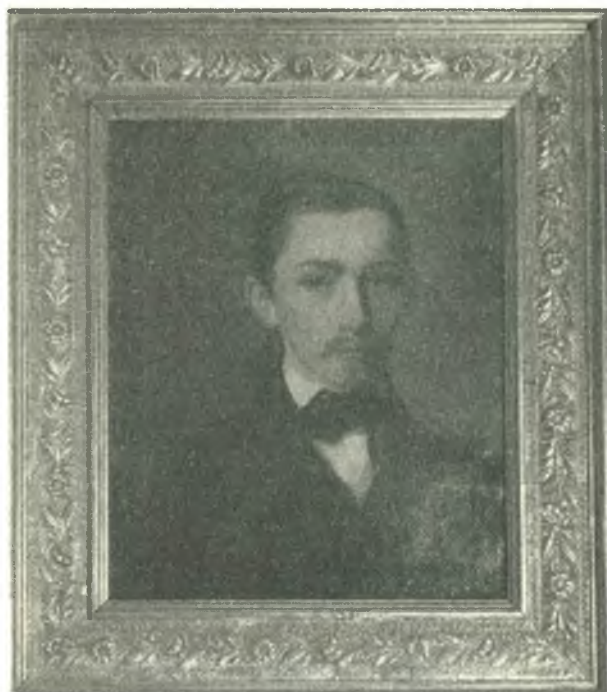
Okynevsky Teofil // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto; Buffalo; London. – 1993. – Vol. III: L–Pf. – P. 675.

Теофіл Окуневський. Початок ХХ ст.

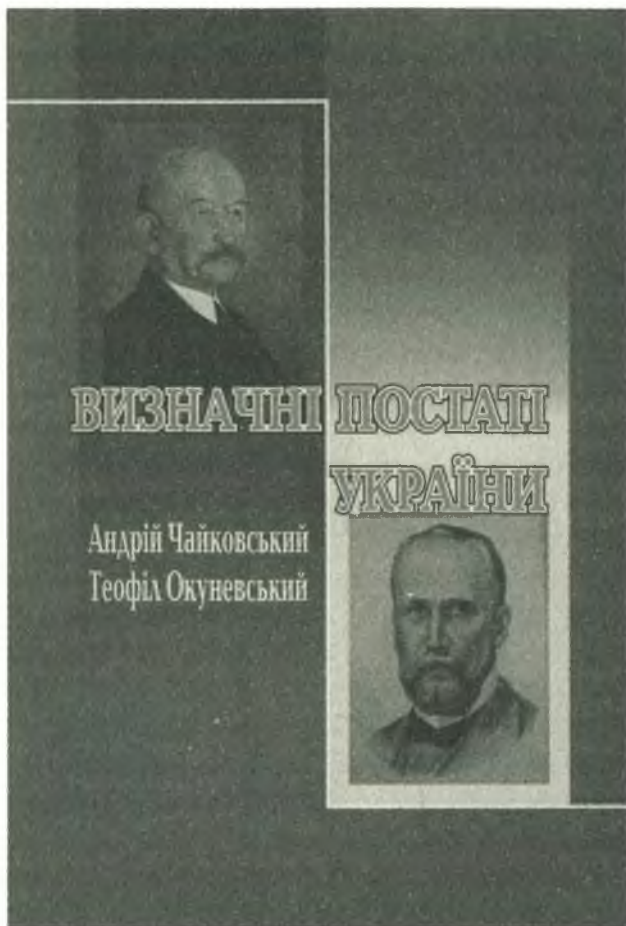
Меморіальна таблиця Теофілу Окуневському у м. Івано-Франківську.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень 2010 р.

Портрет Теофіла Окуневського. Художник Корнило Устиянович, кінець XIX ст.
Приватна колекція. Джерело: Жеплинська О. Корнило Устиянович. Портрет Теофіла Окуневського /
Оксана Жеплинська // Вісник Львівського університету. Серія мистецтво, 2008. - Вип. 8. - С. 113.

Портрет Теофіла Окуневського. Художник Ігор Михайлюк, середина 90-х рр. XX ст.
Зберігання: Городенківська центральна районна бібліотека ім. Л. Мартовича.

Титульна сторінка книги, присвяченої 150-річчю від дня народження Андрія Чайковського та Теофіла Окуневського.

Пам'ятник на могилі Ярослава, Теофіла та Олени Окуневських у м. Городенці Івано-Франківської обл. Відновлений у 2010 р.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2012 р.

Євген Олесницький

ОЛЕСНИЦЬКИЙ ЄВГЕН ГРИГОРОВИЧ (псевд. і крипт. – Е. О., Е. О. др., О., О-ий Евг., О-й Е., О-й Ею др., Скр...Е., Євген О., Євгеній, Ё-т, ѿ) (5. 03.1860, с. Великий Говилів, тепер Теребовлянського р-ну Тернопільської обл. – 26.10.1917, м. Відень, похований у м. Стрию Львівської обл.) – адвокат, доктор права, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч, економіст, публіцист, видавець, редактор, перекладач, дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка, почесний член товариства «Просвіта», посол Галицького сейму (1900–01, 1901–07, 1907–10), депутат парламенту Австро-Угорщини (1907–11, 1911–18).

OLESNYTSKY YEVHEN (pseudonym – E. O, E.O. et al, O., O-gyy Yevg., O-y Ye., O-y and Eyu others, Skr... E., Yevhen O., Yevgeniy, Ё-т, ѿ) (5.03.1860, Velykyu Hovylyiv, now Terebovlya dist., Ternopil reg. – 26.10.1917, Vienna, buried in Stryi, Lviv reg.) – advocate, Doctor of Law, socio-political, cultural and educational activist, economist, writer, publisher, editor, translator, member of the Taras Shevchenko Scientific Society, honorary member of the «Prosvita» society, member of the Galician Sejm (1900–01, 1901–07, 1907–10), member of the Austrian-Hungarian Parliament (1907–11, 1911–18).

Народився в с. Великий Говилів, тепер Теребовлянського р-ну Тернопільської обл. Два роки навчався у місцевій сільській школі. У 1867 р. продовжив навчання в початковій школі м. Теребовлі, а через три роки – в Тернопільській гімназії (1870–78). Під час навчання у гімназії його захопив вир українського громадського життя: у четвертому класі став членом «Громади» (створена 1863 р.); а від п'ятого класу і до закінчення гімназії очолював її. Головною метою товариства була національна само-

освіта, обговорення актуальних мовно-літературних і політичних питань, поширення української мови у щоденному житті. Членство в товаристві заклало основу його світогляду і сформувало прагнення самопосвяти для української національної справи. Починаючи від шостого класу, займався репетиторством з молодшими учнями, що дало йому можливість самостійно утримувати себе. Гімназію закінчив з відзнакою. У 1878–82 рр. навчався на правничому факультеті Львівського університету. В студентські роки вів активну громадську діяльність: член українського студентського товариства «Дружній лихвар» (від 1882 р. – «Академічне Братство»); у 1880 р. обраний його головою; став одним з засновників першого українського правничого товариства «Кружок правників» (1881), найважливішим завданням якого було «організувати українських студентів-правників, як майбутніх свідомих оборонців прав та інтересів українського народу». Разом з Костем Левицьким, Андроніком Могилиницьким, Андрієм Чайковським та Григорієм Дзеровичем увійшов до складу першого керівного органу товариства. Опікувався товариством професор Олександр Огоновський, а одним з найважливіших кроків товариства було створення (1882) комісії для випрацювання української правничої термінології; створення бібліотеки товариства.

Дружні стосунки з Іваном Франком, Володимиром Барвінським та Володимиром Навроцьким справили вирішальний вплив на світобачення та політичні орієнтири Євгена Олесницького. Про ці роки він згадував так: *«В моїм житті не мав я доби таких рішучих еволюцій у світогляді, яку пережив як студент перших двох літ університету під впливом Івана Франка... Під його впливом у нас, студентів, відбувалася формація тих основ, на яких отісля ми оперли нашу працю й діяльність в подальшому житті»*.

Пізніше Євген Олесницький став прообразом головного героя адвоката – меценаса Євгена Рафаловича у повісті Івана Франка «Перехресні стежки».

У студентські роки захопився журналістською й літературною діяльністю: писав вірші, які друкував у періодичних виданнях; працював над перекладами з багатьох мов; почав регулярно дописувати до львівської «Правди», утверджуючись як талановитий публіцист. Перекладацьку діяльність розпочав з видання власним коштом твору М. Добролюбова «Авторитет у вихованні», який вийшов друком у 1879 р. у ч. 10 «Дрібної бібліотеки». Цю книжкову серію видавав гурток молодих соціалістів.

Громадська діяльність Євгена Олесницького не обмежувалася тільки студентськими товариствами. В цей період він – активний учасник становлення та поступального розвитку народовського руху: був на засіданні ініціативної групи з заснування газети «Діло» та вів плідну діяльність з її передплати; автор редакційних статей газети; причетний до створення політичного товариства народовців «Народна рада» (1885),

тобто Євген Олесницький був одним з тих молодих українських політиків, які в 1880-х роках перетворили народовський рух на значну політичну силу.

У 1883–84 рр. відбув практику як кандидат в адвокати в адвокатській канцелярії Юрія Попеля у Львові. Крім фахового стажування у Львові (по 1890 р.), продовжував вести активну громадську, літературну, журналістську, видавничу, перекладацьку та публіцистичну діяльність. Був редактором та видавцем цілої низки журналів і газет: «Зеркало» (1885), «Нове зеркало» (1885 ч. 1–16), «Правда» (1888), член редакції газети «Діло» (1885–90), тісно співпрацював з «Бібліотекою «Діла», для якої переклав кілька повістей, був членом правління «Видавничої Спілки Діла». У цих та багатьох інших виданнях вів рубрику про політичне життя, писав статті на правничу тематику, театральні рецензії. Впродовж 1884–90 рр. переклав лібрето дев'яти драм, комедій та опер польських, німецьких і російських авторів, зокрема лібрето до опери Й. Штрауса «Циганський барон». У його перекладі в літературному додатку газети «Діло» опубліковано повість Ю. Штунде «Родина Букгольців – образки з родинного життя німців» (16 том) та повість В. Гілери «Власними силами» (22 том). Переклав повість Ч. Діккенса «Різдяна пісня», яку надрукували 1886 р. в літературно-науковому додатку до тижневика «Батьківщина». Завдяки його зусиллям значно збагатився репертуар тодішніх українських галицьких театрів, зріс їхній художній рівень. Так, до репертуару театрів увійшли не тільки зразки світової і української класики, але й твори галицьких та буковинських авторів: Сидора Воробкевича, Григорія Цеглинського, Корнила Устияновича та Олександра Барвінського. Життям українського театру цікавився до останніх своїх днів і часто дописував на цю тему до преси. Сюди передусім належать такі статті: «Драматичний конкурс Галицького Виділу Красового за рік 1895», «Ще кілька слів про драматичний конкурс Виділу Красового», «Іван Гриневецький, Кропивницький у Галичині» та ін. У 1887 р. побував у Чернівцях, де познайомився з багатьма українськими діячами Буковини, з якими окреслили шляхи співпраці. В 1887–91 рр. входив до правління театру «Руська бесіда» як референт його театральних справ. Від 1891 р. був членом крайової конкурсної комісії для оцінки українських драматичних творів, був членом цієї комісії також у 1909 р. та 1911 р. разом з іншими українськими адвокатами – шанувальниками театру Михайлом Волошином і Андрієм Чайковським.

Євгена Олесницького вважають одним з перших у Галичині фаховим українським видавцем. Власним коштом видавав книжкову серію «Русько-Українська бібліотека» (у 1884–85 рр. побачило світ 14 випусків), в якій уміщені твори Івана Нечужа-Левицького, Данила Мордовця, Олександра Кониського, Степана Руданського та (вперше) збірка поезій Уляни Кравченко «Prima vera» (1885). Тривалий час був видавцем ще однієї книжкової серії «Українська бібліотека», в якій виходили друком книжки, призначені

для поширення серед українського читача. В цьому видавництві видав 37 співомовок Степана Руданського (1886). Як літературний критик опублікував низку статей, серед яких виокремимо такі: «Перегляд літературно-науковий», «Анкета гімназіальна. Уваги над програмою науки в гімназії» та інші.

На цей період припадає становлення Євгена Олесницького як економіста-теоретика. Його науково-публіцистичні розвідки з економічної проблематики відзначалися глибокою фактологічною основою, незаперечною силою аргументації й блискучою стилістикою викладу. Він одним з перших у Галичині почав виступати з тезою про те, що неможливо побудувати незалежну Українську державу без опори на економічно заможне українське громадянство. Свою позицію обґрунтував у низці економічних публікацій: «Примусова асекурація» (1888), «Школа історична політичної економії і її ювілей в літературі» (1889), «Конкуренція шкільна» (1890) та інші. Опублікував чимало правничо-публіцистичних досліджень: «Краєве дорожнє законодавство в Галичині» (1887), «Нові робітничі закони в Австрії» (1888) та інші.

Набутий фаховий досвід адвоката, поєднання журналістських та економічних знань, а також сформована громадянська позиція про необхідність розвитку українського правознавства стали підставою того, що Євген Олесницький підтримав ініціативу адвоката Костя Левицького та разом з адвокатом Антоном Горбачевським у співпраці з адвокатами Степаном Федаком і Миколою Шухевичем, за сприяння професора Львівського університету Олександра Огоновського розпочали в 1889 р. видання першого в українській історії фахового правничого часопису українською мовою «Часопись Правнича» (1889–1900). На шпальтах цього журналу друкував свої правничі й економічні розвідки про право пропинації та огляд розвитку наукової школи історичної політичної економії, а також вів рубрику про нове загальноавстрійське та крайове законодавство.

У 1890 р. Євген Олесницький здобув ступінь доктора права у Львівському університеті. У травні 1891 р. склав адвокатський іспит, що дало йому право відкрити адвокатську канцелярію. Після десяти років діяльності у Львові він таки вирішує відкрити канцелярію у провінції, згідно зі своїми власними уявленнями про громадський обов'язок, який полягав у створенні сильної національної організації в загумінку, насамперед в економічній та культурній сферах. Немаловажним аргументом було й те, що з проханням відкрити канцелярію саме у Стрию до нього звернулися в 1890–91 рр. українська громадськість міста та чільні її діячі – проф. Іван Вахнянин та о. Олекса Бобикевич. Про своє рішення Євген Олесницький згадував так: *«Я був свідомий того, що з відкриттям канцелярії приходить час, який мав рішати про мою вартість для народу, в якому я мав сповнити все, про що мріяв від молодості»*.

Євген Олесницький переїхав до Стрия і 1 серпня 1891 р. відкрив тут власну адвокатську канцелярію, в якій пропрацював до переїзду у Львів (листопад 1909). Його адвокатська, громадсько-політична, культурно-освітня, економіко-кооперативна діяльність в історії Стрийщини отримала назву «ера доктора Євгена Олесницького», бо там він став однією з найпомітніших постатей українського громадського та політичного життя не тільки цього повіту, але й цілої Австро-Угорської імперії. Стрийський період був особливо плідним та насиченим багатьма визначними подіями, у висліді яких він став кваліфікованим адвокатом, знаним на цілий край завдяки захисту соціальних, національних та громадянських прав українців у резонансних політичних судових процесах.

Однією з найгучніших судових справ, у якій брав участь Євген Олесницький, став успішний захист депутата віденського парламенту Теофіла Окуневського (1894), звинуваченого намісником Галичини. В суді цей талановитий адвокат довів, що підсудний своїм виступом і критикою тільки виконав свій посольський і конституційний обов'язок, чим дав підставу суду присяжних винести виправдувальний вирок (10.09.1894). Разом з Теофілом Окуневським у 1897 р. захищав селян з с. Черніва на судовому процесі в Станиславові з приводу кривавих виборів 1897 р., під час яких убили селянина Стасюка. У січні 1905 р. боронив депутата віденського парламенту Кирила Трильовського за звинуваченням у «державній зраді» – буцімто на зборах «Січі» в с. Борщеві Снятинського повіту (травень 1903) нахвалявся стати українським королем. У 1910 р. поряд з іншими адвокатами Євген Олесницький був захисником українських студентів, звинувачених у провокуванні масових заворушень у Львівському університеті, в перебігу яких загинув український студент юридичного факультету Адам Коцко. Однією з найвагоміших його заслуг як адвоката стало запровадження у канцелярії ділової української мови та його активна боротьба за запровадження української мови в судах і державних установах. У його адвокатській канцелярії стажувалися згодом відомі адвокати та громадсько-політичні діячі: Юлій Олесницький – активний учасник державотворення ЗУНР, голова станиславівської «Просвіти»; Ярослав Олесницький – активний учасник державотворення ЗУНР, дипломат, голова дипломатичної місії УНР у Великій Британії, депутат сенату Польщі та інші. Співробітниками в його канцелярії були відомі адвокати: Антін Гарасимів, Андронік Могильницький та Володимир Охримович.

Михайло Волошин так красномовно описав адвокатську діяльність Є. Олесницького цього періоду:

«В недовгому часі канцелярія Олесницького розрослася до небуденних розмірів, горнулася клієнтура не лиш зі Стрийщини, але з цілого краю та молоді адепти адво-

катури уважали справжнім щастям дістатися на практику до його канцелярії, де мали багато нагоди не тільки набутти практичного знання, але також навчитись від свого шефа совісності, солідності, чесності, характерності і справдішого джентельменства, словом усього того, що міститься у неписаних, але глибоко відчуваних параграфах про достойну гідність адвокатського стану. Д-р Євген Олесницький був учителем і педатотом, організатором і провідником, – знаменитим адвокатом, незрівняним оборонцем, але теж одним з найвизначніших політиків».

Крім успішної адвокатської практики активно займався українською громадсько-політичною та економіко-кооперативною діяльністю. Свій досвід і знання, набуті у львівській «Просвіті», переніс на «стрийський ґрунт»; заснував філію товариства (1892). Виступав на вічах, виголошував доповіді з різних галузей знань, організовував безкоштовні бібліотеки для населення, хоріві виступи, ювілейні концерти, дні пам'яті видатних українців, організував розгалужену мережу первинних осередків «Просвіти» у кожному селі повіту, став ініціатором спорудження у Стрию «Народного Дому» (зберігся дотепер), у великому залі якого згодом виступали з концертами світові співаки Соломія Крушельницька, Олександр Мишуга, Модест Менцінський та інші. За заслуги у просвітнянській діяльності Євгена Олесницького обрали почесним членом «Просвіти» (19.05.1903). За його ініціативи у Стрию заіснував «Кружок музичний» (1894), який у 1901 р. перейменували на «Стрийський Боян». За підтримки адвоката Володимира Охримовича він почав видавати двотижневик «Стрийський Голос», реорганізував і очолив (1892) політичне товариство «Підгірська Рада». Громадська діяльність сприяла популярності адвоката серед населення: в 1892 р. Євгена Олесницького обрали депутатом Стрийської повітової ради, згодом був заступником голови ради.

У Стрию почав застосовувати набуті знання економіста-теоретика на практиці і таким чином закладав основи економічного зростання українського селянства, відстоюючи його незалежність від поміщицького двору, оскільки ототожнював створення міцної селянської верстви з українським національним розвитком. Першим ефективним кроком у розвитку української кредитної кооперації стало заснування за його ініціативи «Руської задаткової каси» (1894), яка стала надійною фінансовою інституцією, що виділяла селянам кошти на купівлю землі, розвиток ремісництва і дрібного промислу, заснування дрібних кооперативів. Він ініціював та був співзасновником низки інших українських торговельних, господарських та промислових спілок і товариств: був одним з засновників страхового товариства «Дністер» (1892), членом наглядової ради, а від 1909 р. – членом правління цього товариства; при товаристві «Просвіта» з його ініціативи засновано «Щадничо-позичкову касу» (1894) та «Краєвий господарсько-молочний союз» (1905); був співзасновником та одним

з керівників «Крайового кредитного союзу», від 1907 р. – крайової кооперативної організації «Маслосоюз».

До однієї з найвагоміших заслуг Євгена Олесницького у розвитку української кооперації в Галичині зараховують те, що він реорганізував і фактично заново створив товариство «Сільський Господар» (1899–1939), основним завданням якого було сприяти економічному розвитку українського селянства. Період функціонування «Сільського Господаря» під орудою Євгена Олесницького (1909–17) характеризується становленням видавничої діяльності товариства. У серії «Бібліотека Сільського Господаря» вийшло друком чимало брошур, книг та підручників, а на сторінках часописів «Господар і Промисловець» (1909–1910) та «Господарська Часопись» (1910–1918) опубліковано низку його статей на економічну тематику. Внаслідок ефективного управління товариством відбулося прискорення ринкової еволюції українських селянських господарств, а також підвищення національної свідомості українського селянства. Реорганізація цієї господарської інституції збіглася у часі з першою хліборобською виставкою у Стрию (19–27.09.1909), визначальну роль у підготовці та проведенні якої відіграв Євген Олесницький. Був також директором цієї виставки. За її успішне проведення нагороджений срібною медаллю австрійського Міністерства сільського господарства. Визначальним успіхом було те, що ушлюблений адвокат домогся визнання австрійським урядом «Сільського Господаря» головною корпорацією українських хліборобів, а, відповідно, і державного фінансування, що дало можливість поширити діяльність товариства на всю територію Східної Галичини. На зборах 23 жовтня 1909 р. Євгена Олесницького обрали головою товариства. 1–2 лютого 1909 р. завдяки його зусиллям відбувся перший Просвітньо-економічний конгрес у Львові, який підбив підсумки 40-річної діяльності «Просвіти» та започаткував реформування товариства.

На початку ХХ ст. ще однією гранню його діяльності була турбота про завершення будівництва у Львові українського театру. В 1903 р. він разом з Костем Левицьким і Володимиром Шухевичем очолив Крайовий комітет будівництва українського театру у Львові. Згодом на зібрані кошти було споруджено (1914–16) будівлю Музичного інституту імені Лисенка.

За низку публікацій на економічну та правничу тематику Євгена Олесницького обрали дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1.06.1899).

Вів активну політичну діяльність. У 1899 р. став співзасновником та був одним з лідерів Української народно-демократичної партії (УНДП).

Як політичний і парламентський діяч, Євген Олесницький був активним борцем за реформу виборчої системи і вважав, що така боротьба є основною політичною програмою галицьких українців, оскільки створювала сприятливі умови і можливості для боротьби за національно-територіальну автономію Східної Галичини в

рамках Австро-Угорської імперії. Запропонований ним проект виборчої реформи ґрунтувався на засадах загального, безпосереднього, рівного й таємного виборчого права та не передбачав національних обмежень, давав можливість як українцям, так і полякам балотуватися у всіх виборчих округах. З метою довести волю українців Галичини в боротьбі за виборчу реформу, Євген Олесницький брав участь у скликанні з ініціативи УНДП народного віча (2.02.1906) та виступив на ньому разом з Костем Левицьким, Кирилом Трильовським і Семеном Вітиком. За підтримки УНДП його обирали послом до Галицького сейму та депутатом віденського парламенту. Послом до Галицького сейму його обирали тричі: у 1900–01, 1901–07 та 1908–10 рр. Вперше – на додаткових виборах у Жидачівському повіті (4.09.1900), коли увійшов до сейму наприкінці каденції у 1895–1901 рр. Тоді українська сеймова політика перебувала в кризовому стані. Вдруге послом сейму його обрали на виборах у 1901 р. Українське сеймове представництво, організаційно оформлене на засіданні 27 грудня 1901 р., діяло під назвою «Рускій клуб соймовый», головою якого був Євген Олесницький. Його фундаментальною тезою при об'єднанні в посольському клубі представників різних політичних сил було те, що всі українські депутати, незважаючи на спосіб свого обрання, ставлення до угод з поляками та національно-політичних орієнтацій, повинні спільно й узгоджено відстоювати в сеймі інтереси галицьких українців. Як голова української фракції, виступив з програмною заявою від імені українських послів: наголошував на єдності в діяльності фракції, яка являє собою весь український народ краю; висунув вимогу, що відтоді пропозиції українського народу повинні враховуватися у всіх загальнокрайових справах, а не ігноруватися, як це було дотепер; категорично заявляв, що в сеймі повинно бути поставлено край у сприйнятті українського народу, як другорядного. На вимогу фракції у сеймі поновлено розгляд двох законопроектів: про створення української гімназії в Станиславові та про заснування українського університету у Львові. Брав участь у першому з'їзді українських депутатів Галицького та Буковинського сеймів (15.08.1913). На знак протесту проти повторного відхилення законопроекту про заснування української гімназії в Станиславові 29 жовтня 1903 р. достроково склав свої повноваження. Обраний повторно до сейму 14 червня 1904 р., а 5 листопада того самого року українська фракція домоглася прийняття сеймом рішення про заснування гімназії. На засіданні сейму 14 лютого 1907 р. вніс законопроект про заснування українського університету у Львові. Був автором законопроекту про проведення виборчої реформи до Галицького сейму на засадах загального й рівного виборчого права та представляв інтереси української фракції у сеймовій комісії з виборчої реформи.

На виборах, які відбулися 25 лютого 1908 р., йому втретє довірили мандат депутата Галицького сейму. Дванадцять новообраних послів українофільського напрямку

створили (6.03.1908) «Українсько-руський сеймовий клуб», головою якого одногос-но обрали Євгена Олесницького. Від імені українських послів він висунув низку вимог для першочергового ухвалення, серед яких: реформа виборчих правил до сейму; поділ Крайової шкільної ради на польську та українську секції; розширення сфери застосування української мови в освіті; заснування українських гімназій у Бережанах, Стрию, Самборі, Яворові та Рогатині; забезпечення українцям 40% мандатів при проведенні виборчої реформи; збільшення фінансування українських інституцій з крайового бюджету. Не отримавши підтримки своїх вимог з боку польських політиків, українські послы розпочали в сеймі т. зв. «технічну обструкцію», заблокувавши роботу сейму. Євген Олесницький пояснив таку позицію тим, що українські послы більше жодного дня не будуть терпіти нехтування національними інтересами українців. На засіданнях сейму виступав з низкою пропозицій та вимог: 20 вересня 1909 р. подав терміновий законопроект про заснування українських гімназій; 7 жовтня в категоричній формі домагався забезпечити українцям більший вплив на питання, пов'язані з промисловим розвитком Галичини; 9 жовтня запевнив, що українські послы не дозволять польським ухвалити жодного рішення щодо розширення крайової автономії, поки не досягнуть повної національної рівноправності в Галичині; 15 жовтня в категоричній формі виступив з вимогою, що порозуміння з поляками можливе лише за умови досягнення українцями повної національної автономії, реальної рівноправності в системі адміністративних органів, судочинства, освіти, забезпечення доступу до крайового бюджету тощо. На початку 1910 р. переніс серцевий напад, невдовзі відмовився від сеймового мандату та склав свої повноваження голови української фракції (травень 1910).

Євгена Олесницького обирали депутатом віденського парламенту двох скликань – у 1907–11 та 1911–18 рр. Вперше обраний на виборах за новим виборчим законом на засадах загального й рівного виборчого права в 1907 р. Того самого року вийшла друком його брошура «Виборчий закон», у якій автор у доступній формі роз'яснював широким верствам населення положення нової виборчої системи та організації виборів. У своїй першій промові в австрійському парламенті (9.07.1907) стверджував, що українці вітають парламент, обраний на підставі загального виборчого права як «народне представництво», й сподіваються на захист своїх прав та інтересів. Відзначивши факт національної дискримінації українського населення в Галичині, він наголосив, що відповідальність за такий стан несуть не лише польські політики, але й центральна австрійська влада, а з «... четвертим за величиною народом в Австрії в його рідному краю поводяться як з невільником...» та закликав до «перебудови держави на царство справедливості і свободи», в якому країна стане для народів «затишним домом, а не в'язницею». Євген Олесницький не був прихильником ведення парламентської

боротьби шляхом «обструкції», яку українські депутати почали практикувати в парламенті вже від 1907 р., а вбачав перспективу у відстоюванні прав українців шляхом налагодження широких контактів з австрійськими урядовцями та переконання їх у своїй правоті. Неодноразово виступав у парламенті з викривальними промовами порушень галицької адміністрації, зловживань на виборах, брав активну участь у перемовинах між австрійським урядом, польськими і українськими політиками щодо заснування українського університету у Львові та проведення виборчої реформи до Галицького сейму. З його ініціативи українське парламентське представництво декілька разів подавало законопроект про скасування т. зв. міністерства для Галичини, відстоював ідею створення двох міністерств – для поляків і для українців. Парламентська діяльність Євгена Олесницького віддзеркалювала національні прагнення українців Галичини. У численних виступах політик намагався піднести економічний рівень українства, тому вимагав впровадження аграрних реформ для селян і містян, домагався компенсаційної матеріальної допомоги центрального уряду українським аграріям за невігідні міжнародні договори і за наслідки стихійних лих, доповідав щодо реформи водного, цивільного, мисливського законів, проекту загального соціального забезпечення. У справі українського шкільництва в парламентських стінах адвокат виступав за реорганізацію системи народних шкіл, наповнення підручників матеріалом з української історії, вимагав поділу Крайової Шкільної Ради на дві національні секції, виступав за відкриття нових українських гімназій і за те, щоб викладання у середніх та народних школах велося українською мовою, доповідав про нехтування українською мовою в судах та інших органах влади, клопотав про долю українських учителів і, нарешті, виступав ревним поборником ідеї відкриття українського університету у Львові.

У 1909 р. став співзасновником першої в нашій історії української громадської правничої організації – «Товариства українсько-руських правників» (1909–39). На установчих зборах товариства (18.04.1909) ввійшов до складу першої Головної Ради товариства: голова – проф. Станіслав Дністрянський, члени ради: Володимир Вергановський, Мирослав Здерковський, Іван Кивелюк, Володимир Левицький, Євген Олесницький; заступники членів Ради: Теодор Рожанковський і Микола Бодруг. Переїхавши до Львова (листопад 1909), працював у адвокатській канцелярії, яку утримував спільно з адвокатом Іваном Косом до початку Першої світової війни. Крім адвокатської діяльності, у львівський період надалі активно займався українською громадською діяльністю. Очоловав товариство «Сільський Господар», з ініціативи якого була заснована господарська організація українського хліборобського селянства «Крайовий Союз для хову і збуту худоби» (1910); працював у керівництві «Крайового Союзу Ревізійного», «Земельного банку іпотечного» та був директором Товариства

взаємних забезпечень «Дністер». Продовжував займатися політичною і парламентською діяльністю.

Підтримував зв'язки з українськими організаціями царської Росії. В 1892–95 рр. разом з дружиною подорожував Європою та відвідав Наддніпрянську Україну, де був вражений ступенем русифікації: «Ми це бачили ясно, і дуже нас це боліло. Моя віра в силу і будучність України була цим підкопана». У 1912 р. разом з дружиною та племінником, адвокатом Ярославом Олесницьким упродовж двох місяців перебував у Москві, Петербурзі та Києві. Відтоді співпрацював з журналом «Украинская Жизнь», який виходив у 1912–17 рр. за активної участі Симона Петлюри та гуртував навколо себе провідних українських громадських діячів Наддніпрянської України, зокрема Михайла Грушевського, Володимира Винниченка та інших. Активно підтримував видання київського україномовного часопису «Рада», забезпечивши в Галичині 500 передплатників.

Від початку Першої світової війни жив у Відні, від серпня 1914 р. входив до делегації українських парламентських послів, співпрацював з Головною Українською Радою та Союзом Визволення України. У вересні 1915 р. став заступником голови Загальної Української Ради (ЗУР) Костя Левицького. Укладену ним доповідну записку про поділ Галичини на українську та польську частини ЗУР подала австрійському прем'єрові. У листопаді 1915 р. ЗУР запропонувала меморандум про необхідність заснування українського університету у Львові за підписами Євгена Олесницького, Костя Левицького та Володимира Темницького. В 1916 р. у Відні Євген Олесницький почав писати спогади, які охопили період від його народження до 1897 р.

Теоділ Окуневський, змальовуючи постать і значення діяльності Євгена Олесницького для українського суспільства, так красномовно його характеризує:

«Це – найсвітліша постать в історії розвитку нашої української палестри і нашого політичного життя під кінець XIX і початок XX століття».

Одружився з Марією Врублевською (у середині 1880-х років), мали єдину доньку Софію (1888–25.05.1902), яка передчасно померла.

Євген Олесницький помер 26 жовтня 1917 р. у Відні, похований, згідно з заповітом, у Стрию біля могили доньки.

На честь Євгена Олесницького в Тернополі та Стрию названі вулиці, а на будинку Стрийського краєзнавчого музею «Верховина» 8 грудня 1998 р. встановлено меморіальну таблицю з барельєфом «Стрийської трійці», одним з чільних діячів якої був Євген Олесницький. Напис на меморіальній таблиці:

**ВСТАНОВЛЕНО З НАГОДИ 130-РІЧЧЯ УТВОРЕННЯ
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» В ПАМ'ЯТЬ ІІ
ОРГАНІЗАТОРАМ, ВИЗНАЧНИМ ДІЯЧАМ
НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РУХУ СТРИЙЩИНИ
ЄВГЕНУ ОЛЕСНИЦЬКОМУ
ОСТАПУ НИЖАНКІВСЬКОМУ
ОЛЕКСІ БОБИКЕВИЧУ**

З нагоди 140-річчя від дня народження Є. Олесницького 1990 року на батьківській хаті в с. Говилів Тербовлянського р-ну Тернопільської області відкрито пам'ятний знак з таким написом:

1860–1917

«Ціле моє життя було таке повне праці». Є. Олесницький

**В цьому будинку народився видатний громадсько-політичний діяч Галичини
ЄВГЕН ОЛЕСНИЦЬКИЙ**

У 2010 р. українська громадськість урочисто відзначила 150-річчя від дня його народження та організувала наукову конференцію.

Творчою спадщиною Євгена Олесницького, яка розкриває його постать через призму людських стосунків, відкриває його розуміння минулого і сучасного йому життя, стан і перспективи розвитку українського народу, є його спогади, зокрема спогад «З-перед четвертини століття» (1904) та спогади про гімназійні часи. Особливе місце серед його мемуарів посідають «Сторінки з мого життя», які він розпочав писати у серпні 1916 р. у Відні. Спогади складаються з двох частин: перша частина охоплює період 1860–90 рр., друга – 1890–97 рр. Текст спогадів уперше побачив світ ще у 1935 р. Він також друкувався на сторінках газети «Діло» впродовж 1934–1935 рр. У 2007 р. спогади були перевидані з додатковими матеріалами – списком джерел і літератури про його громадсько-політичну діяльність, який уклала Інна Чуйко, а Віктор Мандзюк доповнив його біографічними довідками про осіб, які згадуються в спогадах. У 2011 р. у Львові побачило світ розкішне наукове перевидання спогадів Євгена Олесницького з примітками та коментарями М. Мудрого, фотоілюстраціями і вступною статтею О. Аркуші «Найсильніший інтелект з-поміж політичних діячів Галицької України: громадсько-політична біографія Євгена Олесницького», яка є най-грунтовнішою біографією адвоката. Спогади Євгена Олесницького «Сторінки з мого

життя» є предметом наукового дослідження М. Федунь про українську мемуаристику кін. XIX – поч. XX ст.

Багатогранною є публіцистична спадщина Євгена Олесницького. Він був автором кількох десятків статей, а також публікацій з питань українського театру в Галичині, статей на економічну і правничу тематику, зокрема у газеті «Гайдамаки» (1907, ч. 222) публікується промова посла Є. Олесницького у справі боротьби за український університет; у газеті «Руска рада» (1907, ч. 1–11) надруковано розширений коментар Є. Олесницького до нового виборчого закону; у газеті «Руский селянин» (1910, ч. 14) подається його стаття про мотиви складання мандата посла до Галицького сейму; його статті поміщені також в газетах «Руслан», «Свобода» та ін.

Постаті Євгена Олесницького, його громадсько-політичній, культурно-просвітницькій, економічній та фаховій адвокатській діяльності присвячено чимало досліджень. Біографічні факти з життя й діяльності адвоката надбуємо у великій кількості посмертних споминів, які надруковані в газетних і журнальних статтях. Його посольська й парламентська, а також партійна і громадська діяльність на тлі епохи описані у працях К. Левицького «Українські політики. Сильветки наших давніх послів і політичних діячів» та «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914».

Першим біографом Євгена Олесницького став В. Бачинський, який у 1938 р. видав окреме дослідження «Народний трибун». Цю книжку можна вважати першою спробою системної оцінки постаті й діяльності адвоката Олесницького. Вартісними є спогади про нього, датовані періодом перед Другою світовою війною, діячів, які особисто знали Євгена Олесницького: А. Чайковського, Л. Цегельського, К. Левицького, О. Барвінського, М. Волошина, Т. Окуневського та ін.

У 1934 р. побачив світ «Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові», присвячений 10-річчю діяльності цієї організації. У статтях Л. Ганкевича, К. Левицького, М. Волошина та О. Надраги подано чимало інформації про Євгена Олесницького: студентські роки; роль у заснуванні й діяльності «Кружка Правників» і «Товариства українсько-руських правників»; адвокатська і громадсько-політична діяльність. У післявоєнний період у радянській Україні постать Євгена Олесницького, як і його діяльність, були піддані забуттю. Винятком є висвітлення його економічних поглядів у монографії С. Злупка «Економічна думка на Україні» (1969), які подані з урахуванням тогочасних ідеологічних засад. Всебічно діяльність Євгена Олесницького описали дослідники діаспори А. Качор, І. Боднарук, І. Сохоцький, Т. Цюцюра, І. Витанович. Біографічні дані про нього містяться в історико-краєзнавчих збірниках, які висвітлюють історію Стрийщини і Тернопільщини. Серед інших необхідно вилучити ґрунтовне дослідження Я. Падоха «Правники Стрийщини» (1990).

Справжнє повернення постаті Євгена Олесницького розпочалося наприкінці 80-х років ХХ ст., відколи відбуваються заходи з ушанування пам'яті про нього, а в періодиці публікуються чимало статей про його діяльність. Біографічні довідки про уславленого адвоката поміщено в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Тернопільському енциклопедичному словнику», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також в інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1933 рр.»; Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю»; Чорновол І. «199 депутатів Галицького сейму». Перу цього ж автора належить дослідження про польсько-українську угоду (1890–94 рр.), в якому розкривається реакція Євгена Олесницького на цю співпрацю. Короткі відомості про адвоката подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.).

З нагоди 140-річчя від дня народження Євгена Олесницького опубліковано низку статей Р. Матейка, М. Вашишин, С. Злупка та інших. Участь адвоката в кооперативному русі, його громадська, культурно-освітня діяльність та участь в українських організаціях розкриті у дослідженнях Т. Гелея і Я. Заніка, В. Качкана, В. Плисюка, Л. Пинди, Р. Пастушенка, З. Струка, Л. Рєви-Родіонової, С. Шевельової, Г. Шевчук та І. Василик.

Політична й парламентська діяльність Євгена Олесницького описана в наукових дослідженнях В. Кульчицького, О. Аркуші, І. Чорновола та інших, які присвячені вивченню історії політичних партій Галичини, діяльності українських депутатів у Галицькому сеймі та австрійському парламенті. Тема боротьби за реформу виборчого законодавства до Галицького сейму та віденського парламенту у працях українських, польських та російських дослідників науково опрацьована в монографічному дослідженні Ю. Плекана. Економічні теорії та погляди визначного адвоката заново проаналізували С. Злупко та І. Чуйко. Літературно-видавнича діяльність Євгена Олесницького описана в дослідженні Івана Франка з історії української літератури кінця ХІХ ст. Формуванню його політико-правових поглядів присвячена стаття А. Бойчука. Просвітянська діяльність Євгена Олесницького розкривається у біографічній довідці І. Малюти «Просвіти» і «Українська Державність».

Беззаперечно, найбільше сучасних досліджень, присвячених постаті та діяльності Євгена Олесницького, належать І. Чуйко. У 2005 р. вийшло друком її ґрунтовне історико-біографічне дослідження діяльності уславленого адвоката і громадсько-політичного діяча, а тематикою низки статей є його багатогранна діяльність: театральна, економічна та фахова адвокатська. Темою її наукового дослідження стала громадська

й парламентська діяльність Євгена Олесницького (2007). Наразі ще нема повної бібліографії праць відомого адвоката, тож ми робимо спробу її укладання і сподіваємося, що найближчим часом з'явиться повний реєстр.

Основні твори

Правничі розвідки

Австрійське законодавство державне в р. 1889. // Часопись правнича. – Львів, 1890. – Річник 2. – Чис. 2. – С. 21–24.

Викупно права пропинації // Часопись правнича. – 1889. – Річник 1. – Чис. 6. – С. 97–104.

Бесіда... виголошена на галицькій сеймі 14 жовтня 1903 р. при загальній розправі над звітом шкільної комісії о стані середніх шкіл в рр. 1900/1 1901/2. – Львів: Діло, 1903. – 26 с.

Бюджетова промова посла виголошена в сеймі 27 жовтня 1903 при загальній дискусії над бюджетом з р. 1903 і 1904. – Львів, 1903. – 24 с.

До боротьби!: промова посла Д-ра Євгена Олесницького виголошена в австрійській палаті послів підчас дебати над бюджетовою провізорисю дня 2 грудня 1910 р. – Львів: Накладом В. Бачинського. Друк. І. Айхельбергера, 1910. – 29 с.

Другий зїзд польських правників і економістів // Часопись правнича. – 1889. – Річник 1. – Чис. 8. – С. 137–140.

Конкуренція шкільна на підставі обовязуючих законів державних і краєвых, розпоряджень властей шкільных і рішень Трибуналу адміністраційного / Представив Євгеній Олесницькій. – Львів: Коштом і заходом Т-ва «Просвіта». Друк. Т-ва ім. Шевченка. Під зарядом К. Беднарського, 1890. – 52 с.

Краєве законодавство Галичини в р. 1889 // Часопись Правнича. – 1890. – Річник 2. – Чис. 5. – С. 65–69.

Новий виборчий закон і про вибори до державної ради. – Львів: Накладом «Народної Ради», 1907. – 55 с.

Про соціальне обезпечене. – Львів: Накладом В. Бачинського, 1909. – 36 с.

Промова Євгена Олесницького на захист Теофіла Окуневського // Діло, 1894. – Чис. 194–197.

Противники виборчої реформи: (з бюджетової промови посла д-ра Євгена Олесницького) // Діло. – 1913. – 30 черв.

Переклади

Гіллерн В. Власними силами: повість з швайцарского життя Вільгельмини Гіллерн: (З німецкого) / переложив Е. Олесницькій. – Львів: Накладом ред. «Діла». Друк. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1886. – 115 с. – (Літ. дод. «Діла»: Б-ка найзнаменитіших повістей / під ред. І. Белея; Т. 22).

Штунде Ю. Родина Букгольців – образки з родинного життя німців: (з німецкого) переложив Е. Олесницькій. – Львів: Накладом ред. «Діла». Друк. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1888. – (Літ. дод. «Діла»: Бібліотека найзнаменитіших повістей / Під ред. І. Белея; Т. 16).

Мемуари

З-перед четвертини століття. – Львів, 1904.

Кропивницький у Галичині // Діло, 1910. – Чис. 95. – Передрук: Кропивницький у Галичині // Спогади про Марка Кропивницького: Збірник. – К., 1990. – С. 25–28.

Мої гімназійні літа: Тернопільська гімназія і її учительський збір: [спогади] // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі 1898–1998: до сторіччя заснування / за ред. С. Яреми. – Тернопіль; Львів, 1998. – С. 172–177.

Моя наука і поступи в гімназії: [спогади] // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі 1898–1998: до сторіччя заснування / за ред. С. Яреми. – Тернопіль; Львів, 1998. – С. 177–179.

Національний рух та організація серед української гімназійної молоді в Тернополі. Тернопільська «Громада»: [спогади] // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі 1898–1998: до сторіччя заснування / за ред. С. Яреми. – Тернопіль; Львів, 1998. – С. 179–188.

[Спогади про М. Кропивницького] // Марко Лукуч Кропивницький: зб. статей, спогадів і матеріалів. – К., 1955. – С. 149–151.

Сторінки з мого життя // Діло. – Львів, 1934 (жовтень–грудень); 1935 (січень–квітень, у рубриці «Фейлетон «Діло»» містилася 61 публікація в 1934 р. і 42 – у 1935 р.).

Сторінки з мого життя – Львів: Накладом вид. спілки «Діло», 1935. – Ч. 1: (1860–1890). – 1935. – 250 с.; Ч. 2: (1890–1897) – 1935. – 122 с.

Сторінки з мого життя: [1860–1917]. – Стрий: Щедрик, 2007. – 384 с. – Передрук вид. 1935 р. з додатковими матеріалами.

Сторінки з мого життя / упоряд.: М. М. Мудрий, Б. О. Савчик; авт. вступ. ст. О. Г. Аркуша. – Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2011. – 432 с.

Економічні розвідки

Школа історична політичної економії і її ювілей в літературі // Часопись Правнича. – 1889. – Річник 1. – Чис. 1–4. – С. 36–45.

Яка має бути наша рільничча організація?: промова на Загальних зборах філії Т-ва Госп. «Сільський Господар» в Станиславові. – Львів: Друк. І. Айхельбергера, 1910. – 13 с. – (Бібліотека «Сільського господаря»). Чис. 5).

Публіцистика

Кілька слів фактичного спростовання // Літературно-науковий вісник, 1905. – Т. 30. – Кн. 4. – С. 76–80.

Драматичний конкурс Галицького Виділу Красового за рік 1892 // Зоря. – 1893. – № 2/3.

Іван Гриневецький // Зоря. – 1891. – №19.

Ще кілька слів про драматичний конкурс Виділу Красового // Зоря. – 1896. – № 8.

Література

- Андрусяк Т. Олесницький Євген / Тарас Андрусяк // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол: Ю. І. Рymarенко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра і Генеза, 1996. – С. 871.
- Андрусяк Т. Олесницький Євген / Т. Андрусяк, В. Філонов // Світова та вітчизняна етнодержавницька думка: (у персоналіях). – Київ : Донецьк, 1997. – С. 192–194.
- Аркуша О. Г. Найсильніший інтелект з-поміж політичних діячів Галицької України: громадсько-політична біографія Євгена Олесницького / О. Г. Аркуша // Олесницький Євген. Сторінки з мого життя / упоряд.: М. М. Мудрий, Б. О. Савчик; авт. вступ. ст. О. Г. Аркуша. – Львів: Вид-во ЛЮБФ «Медицина і право», 2011. – С. 15–129.
- Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 68–90.
- Аркуша О. Г. Українське представництво в Галицькому сеймі (1889–1901) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Аркуша Олена Григорівна. – Львів. – 1996. – 28 с.
- Аркуша О. Шлях українського політика з провінції до Львова: політичні дилеми Євгена Олесницького / Олена Аркуша // Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura. – Т. 6: Studia z dziejów Lwowa pod red. Kazimierza Karolczaka. – Krakow: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2005. – S. 79–103.
- Бачинський В. Народний трибун: життя і праця д-ра Євгена Олесницького / Василь Бачинський. – Львів: Видав Іван Тиктор, 1938. – 32 с.
- Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. (на матеріалах Галичини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Бойчук Андрій Юрійович ; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2011. – 20 с.
- Бойчук А. Формування політико-правових поглядів Євгена Олесницького / Андрій Бойчук // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – №4. – С. 266–269.
- Бойчук Н. Повернення Євгена Олесницького: [на вшанування 140-річчя від дня народження вченого на батьківській хаті в С. Говилів Тербовл. р-ну відкрито пам'ятну дошку] / Н. Бойчук // Вільне життя. – 2000. – 11 квіт., фото.
- Ващишин М. Видатний громадський діяч Галичини: до 140-річчя від дня народж. Є. Олесницького / М. Ващишин // Дзвін. – 2000. – № 7. – С. 112–121.
- Витанович І. Д-р. Євген Олесницький, провідник українського селянства / Ілля Витанович // Український агрономічний вісник. – Львів, 1938. – Чис. 5.
- Витанович І. Історія українського кооперативного руху / Ілля Витанович. – Нью-Йорк: Товариство Української Кооперації, 1964. – 624 с.
- Волошин М. Тим, що відійшли від нас у боротьбі за право / Михайло Волошин // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів: СУА, 1934. – С. 75–108.

Ганкевич Л. Десятиліття Союзу Українських адвокатів / Лев Ганкевич // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів.: СУА, 1934. – С. 38–73.

Гелей Т. Євген Олесницький / Таїсія Гелей, Ярослав Занік // Українські кооператори: іст. нариси. – Львів: Вид-во «Укоопспілка» Львівської комерційної академії, 1999. – Кн. 1. – С. 156–163.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія: Юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гнатюк М. Взаємини на тлі епохи: Іван Франко та Євген Олесницький / Михайло Гнатюк // Дзвін. – 2010. – № 5/6. – С. 130–132.

Д-р Олесницький: (сильветка) // Monitor, 1895. – 24 вересня.

Д-р Євген Олесницький: (посмертний спомин) // Діло. – 1917. – № 253/254. – 27–28 жовт. – Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів (1800–1939 рр.). – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 250–254.

Д-р. Євген Олесницький // Левицький К. Українські політики. Сильветки наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр. / Кость Левицький. – Львів, 1936. – Ч. 1. – С. 58–63.

Д-р. Євген Олесницький у давньому соймі і новому парламенті // Левицький К. Українські політики. Сильветки наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр. / Кость Левицький – Львів, 1937. – Ч. 2. – С. 42–45.

Занік Я. Євген Олесницький і початок української молочарської кооперації в Галичині / Ярослав Занік // Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти (збірник статей). – Т. 1. – Львів, 1998.

Зеркало // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. Т. 1: 1812–1890 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. – С. 353–357.

Злупко С. Теорії історичної школи в оцінці Євгена Олесницького / Степан Злупко // Історія економічної теорії: навчальний посібник. – К.: Знання, 2005. – С. 388–392.

Євген Олесницький (1860–1917) – адвокат, журналіст, громадський і політичний діяч // Визначні постаті Тернопілля: біографічний збірник / уклад.: О. Бенч, В. Троян. – К., 2003. – С. 146.

Євген Олесницький: (посмертний спомин) // Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка, 1917. – С. 113–116. – Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів, 1800–1939. / І. Ю. Гловацький. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 254 – 255.

Каталог першої української хліборобської виставки в Стрию. – Стрий, 1909. – 32 с.

Качкан В. А. З корифеїв українського руху: (суспільно-культурна праця Євгена Олесницького) / В. А. Качкан // Качкан В. А. Українське народознавство в іменах: у 2 ч. / В. А. Качкан; за ред. А. З. Москаленка; передм. А. Г. Погрібного. – К., 1994. – Ч. 1. – С. 160–168.

Качкан В. А. Олесницький Євген Григорович [05.03.1860–26.10.1917] / В. А. Качкан // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1994. – Вип. 1. – С. 136–139.

Кульчицький В. С. Галицький сейм в системі колоніального управління Австро-Венгрії : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук. – М., 1953. – 20 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм – зняряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914) / В. С. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Вип. 4. – С. 5–19.

Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.) / В. С. Кульчицький. – Львів, 1965. – 66 с.

Кушплір Д. Олесницький Євген (5.3.1860–26.10.1917) / Дмитро Кушплір // Довідник з історії України / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т істор. дослідж.; за заг. ред. І. Підкови і Р. Шуста. – К., 2001. – С. 529.

Левицький К. Первісна організація українських правників у Львові / Кость Левицький // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів.: СУА, 1934. – С. 9–12.

Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців, 1848–1918 рр. / Кость Левицький. – Львів, 1926–27. – Т. 2. – 432 с.

Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848–1914 / Кость Левицький. – Львів: З друкарні о.о. Василян, 1926. – 432 с.

Лепісевич П. М. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914–1916 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Лепісевич Петро Миронович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 20 с.

Лозинський М. Ті, що від нас відійшли: посмертні згадки: [Р. Сембратович, М. Коцобинський, Л. Українка, К. Паньківський, Я. Федорчук, Я. Весоловський, Е. Олесницький] / Михайло Лозинський. – Львів: Друк. Ставропіг. ін-та під управою Ю. Сидорака, 1917. – 53 с., – (Літературно-наукова бібліотека; Чис. 162).

Мандрик М. З історії «Просвіти» на Стрийщині / Михайло Мандрик // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2010. – Вип. 19. – С. 278–286.

Матейко Р. Євген Олесницький: ретроспективний погляд на деякі сторінки життя та діяльності / Роман Матейко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Гнатюка. – Тернопіль, 2003. – Вип. 2. – С. 75–80.

Матейко Р. Євген Олесницький – творець і лідер української молочарської кооперації Східної Галичини (1904–1914 рр.) / Роман Матейко // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 29 вересня 2005 р., Чернівці. – Чернівці, 2005. – Т. 1: Історія України. Краєзнавство. – С. 143–148.

Матейко Р. Євген Олесницький – видатний уродженець Тернопілля: витоки політичної біографії / Роман Матейко, Інна Чуйко // Історичні пам'ятки Галичини: матеріали другої наукової краєзнавчої конференції 24 листопада 2004 р. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 389–396.

Мельничук Б. Олесницький Євген Григорович / Богдан Мельничук // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 1: К–О. – С. 665–666.

Мисак Н. Галицькі адвокати наприкінці XIX – на початку XX століття : національна ідентифікація і професійна діяльність / Наталія Мисак // Україна – Польща : історична спадщина і суспільна свідомість. Збірник наукових праць. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – Вип. 5. – С. 26–37.

Мікула О. І. Правові основи організації і діяльності Галицького крайового сейму (1861 – 1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Мікула Оксана Іванівна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 18 с.

Надрага О. Товариство українсько-руських правників у Львові / Олександр Надрага // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів.: СУА, 1934. – С. 13–29.

Негрейчук І. О. Велетень Української адвокатури: до 150-річчя від дня народження Євгена Олесницького (1860–1917) / І. О. Негрейчук // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Тернопіль, 2010. – №1.

Нове зеркало // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1: 1812–1890 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. – С. 370–372.

Олесницький Євген // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини, 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 53–55.

Олесницький Євген // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 107.

Олесницький Євген // Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. Українська юриспруденція в персоналіях. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 25.

Олесницький Євген // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 582–584.

Олесницький Євген // Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2012. – С. 47–48.

Олесницький Євген // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 2. – С. 919.

Олесницький Євген // Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму, 1861–1901 (нарис з історії українського парламентаризму) / Ігор Чорновол. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – С. 254.

Олесницький Євген // Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – С. 165–167

Олесницький Євген Григорович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 115–116.

Олесницький Євген Григорович: укр. громад.-політ. діяч, юрист, економіст, перекладач, публіцист, театр. діяч // Провідники духовності в Україні. – К., 2003. – С. 74–75.

Павлюк І. Олесницький Є. Г. (1860–1917): біографічна довідка / І. Павлюк // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 281–282.

Падох Я. Правники Стрийщини / Ярослав Падох // Стрийщина: історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк ; Торонто ; Париж ; Сідней: НТШ, 1990. – С. 163–175.

Пам'яті д-ра Євгена Олесницького // Українське слово, 1917. – № 56. – 27 жовт. – Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів, 1800–1939. / І. Ю. Гловацький. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 255 – 259.

Петрів М. Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки : матеріали до бібліографії 19–20 ст.ст. / Михайло Петрів. – Львів : Наук. т-во ім. Шевченка, 2001. – 260 с.

Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX – початок XX ст.) / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2008. – 204 с.

Правда // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: Історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1: 1812–1890 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. – С. 220–227.

Райківський І. Спогади Євгена Олесницького – важливе джерело до вивчення історії Галичини австрійського періоду / Ігор Райківський // Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис «Галичина». – 2011. – Ч. 18-19. – С. 408–411.

Рева-Родіонова Л. А. Українське товариство «Сільський господар», 1899–1914 рр. Історія. Досвід / Л. А. Рева-Родіонова. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 283 с.

Сербенська О. А. Судові промови: від стагнації до нових параметрів розвитку / О. А. Сербенська // Наукові записки: Суспільні науки / Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». – К., 2003. – Т. 22. – Ч. 2. – С. 256–259.

Сохоцький І. Олесницький Євген (5.03.1860–26.10.1917) / Іван Сохоцький // Енциклопедія українознавства. Славникова частина. / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1996. – Т. 5. – С. 1843–1844.

Сохоцький І. Д-р Євген Олесницький / Іван Сохоцький // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1961. – С. 118–136.

Хроніка НТШ. – Львів, 1901. – Вип. 1. – Чис. 5. – С. 15

Федунь М. Р. Українська мемуаристика в Галичині кінця XIX – початку XX століття: жанрово-стильові особливості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Федунь Марія Романівна ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2001. – 19 с.

Часопис правничка // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1: 1812–1890 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. – С. 443–446.

Чуйко І. С. Адвокатська діяльність Євгена Олесницького / І. С. Чуйко // *Сторінки історії: збірник наукових праць* / відп. ред. Н. Ф. Гнатюк. – К., 2004. – Вип. 19. – С. 282–293.

Чуйко І. Адвокатська діяльність Євгена Олесницького / Інна Чуйко // *Суспільство: історія, методологія дослідження, практика: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції*, м. Тернопіль, 18 червня 2004 р. – Тернопіль, 2004. – С. 77–78.

Чуйко І. Визначний український громадсько-політичний діяч Євген Олесницький (1860 – 1917): повернення із забуття і вшанування пам'яті / І. С. Чуйко // *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: *Історія* / за заг. ред. М. М. Алексієвця. – Тернопіль, 2007. – Вип. 2. – С. 17–21.

Чуйко І. С. Громадська та парламентська діяльність Євгена Олесницького (1860–1917 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01. «Історія України» / Чуйко Інна Степанівна ; НАН України. Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. – Львів, 2007. – 19 с.

Чуйко І. С. Діяльність Євгена Олесницького в австрійському парламенті (1907–1917 рр.) / І. С. Чуйко // *Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*, 29 вересня 2005 р., Чернівці. – Чернівці, 2005. – Т. 1: *Історія України. Краєзнавство*. – С. 149–154.

Чуйко І. С. Діяльність Євгена Олесницького у товаристві «Просвіта» / І. С. Чуйко // *Тези 58-ої Міжнародної конференції молодих вчених «Каразінські читання», присвяченої 60-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні* / 22 квітня 2005 р. – Режим доступу: http://www-history.univer.kharkov.ua/sno/sno_konf_files/sno_konf_58/chuiko.htm. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Чуйко І. С. Дитячі та юнацькі роки Євгена Олесницького / І. С. Чуйко // *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: *Історія* / за заг. ред. М. М. Алексієвця. – Тернопіль. – 2003. – Вип. 4. – С. 353–358.

Чуйко І. С. Євген Олесницький: сторінки життєпису: історико-біографічний нарис / І. С. Чуйко. – Тернопіль: Принтер-інформ, 2005. – 206 с.

Чуйко І. С. Економічні погляди Євгена Олесницького / І. С. Чуйко // *Міжнародний збірник наукових праць*. Серія: *Історія, міжнародні відносини* / гол. ред. Л. М. Алексієвць. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – Вип. 5: у 2-х ч.: *Україна – Європа – Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку* / Міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М. М. Алексієвця. – Ч. 2. – С. 204–208.

Чуйко І. С. Роль Є. Олесницького у розбудові крайового хліборобського товариства «Сільський господар» / І. С. Чуйко // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: *Історія* / за заг. ред. П. С. Григорчука. – Вінниця, 2005. – Вип. 9. – С. 125–131.

Чуйко І. С. Роль Є. Олесницького у діяльності товариства «Просвіта» / І. С. Чуйко // *Перспективи: науковий журнал*. Серія: *Філософія, історія, соціологія, політологія* / ред. А. І. Кавалеров, А. В. Місуно. – Одеса, 2005. – № 1 (29). – С. 103–109.

Чуйко І. С. Участь Євгена Олесницького у кооперативному русі / І. С. Чуйко // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К.: Поліграфічний центр «Фоліант», 2005. – Т. 4. – С. 159–171.

Чуйко І. С. Формування національно-патріотичного світогляду Євгена Олесницького / І. С. Чуйко // Гуманізм та освіта. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 21–23 вересня 2004 р.: в 2-х томах. – Вінниця: УНІВЕРСУМ. – Вінниця, 2004. – Т. 2. – С. 239–243.

Чуйко І. С. Формування світогляду Євгена Олесницького у львівський період його діяльності (1878–1891) / І. С. Чуйко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. М. М. Алексієвця. – Тернопіль: ТДПУ, 2004. – Вип. 1. – С. 61–67.

Федорців Ф. Д-р. Євген Олесницький (посмертна згадка) / Ф. Федорців // Ілюстрований Календар Просвіти. – 1918. – С. 328–332. – Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів, 1800–1939. / І. Ю. Гловацький. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 259–263.

Цюцора Т. Боротьба українців у віденському парламенті за загальне виборче право і національну автономію (зокрема в роках 1905–1907) / Теодор Цюцора // Український історик. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен. – 1980. – Чис. 1–4. – С. 23–44.

Шевчук Г. Й. Фахово-господарська та культурно-освітня діяльність товариства «Сільський господар» (1899–1944): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Шевчук Ганна Йосипівна; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2006. – 18 с.

Olesnytsky Yevhen // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto; Buffalo; London. – 1993. – Vol. III: L–Pf. – P. 685.

Портрет Євгена Олесницького.
Художник Іван Труш. Початок ХХ ст.
Зберігання: Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького.

Автограф Євгена Олесницького
на дипломі Першої української хліборобської виставки у Стрию, 1909 р.
Фотографія з фондів Стрийського краєзнавчого музею «Верховина».

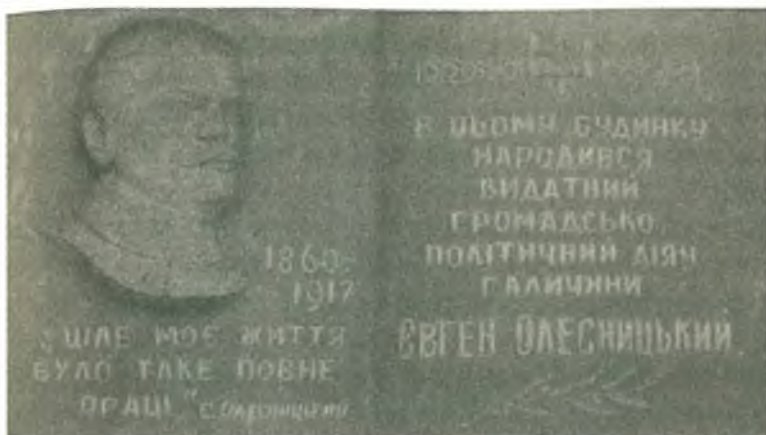
Євген Олесницький (перший ряд, третій справа)
серед членів правління «Крайового союзу господарсько-моночарського в Стрию», 1909 р.

Адвокати Антін Гарасимів та Ярослав Падох на тлі портрету Євгена Олесницького.
Фотографія з приватного архіву Романа Пастуха. м. Дрогобич.

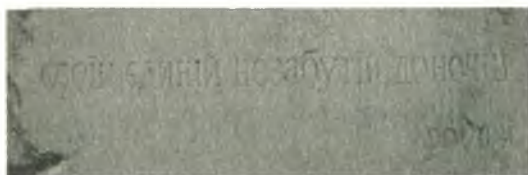
Титульна сторінка спогадів Євгена Олесницького «Сторінки з мого життя», 2011 р.

Пам'ятний знак на батьківському будинку, в якому народився Євген Олесницький (с. Говилів Теробовлянського р-ну Тернопільської обл.)
Фотографія надана Говилівського сільською радою.

Меморіальна таблиця з барельєфом Євгена Олесницького на фасаді краєзнавчого музею у м. Стрию Львівської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2010р.

Надмогильний пам'ятник на спільному похованні
Євгена Олесницького і його доньки Софії у м. Стрию Львівської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Вересень, 2012 р.

ПЕТРУШЕВИЧ ЄВГЕН ОМЕЛЯНОВИЧ (3.06.1863, м. Буськ, тепер Львівської обл. – 29.08.1940, м. Берлін, Німеччина) – адвокат, доктор права, державний та громадсько-політичний діяч, депутат парламенту Австро-Угорщини (1907–11, 1911–18), посол Галицького сейму (1908–13, 1913–14), президент Західно-української народної республіки.

PETRUSHEVYCH YEVHEN (3.06.1863, Busk, now Lviv reg. – 29.08.1940, Berlin, Germany) – advocate, Doctor of Law, state and social and political activist, member of the Austrian-Hungarian Parliament (1907–11, 1911–18), member of the Galician Sejm (1908–13, 1913–14), President of the Western Ukrainian People's Republic.

Народився 3 червня 1863 р. у м. Буську, тепер Львівської області. Навчався в академічній гімназії у Львові. Правничу освіту здобув на юридичному факультеті Львівського університету (1885–90). У студентські роки був активним діячем серед молоді: очолював українське студентське товариство «Академічне Братство». Ступінь доктора права здобув у Львівському університеті. Після обов'язкової шестирічної адвокатської практики, яку пройшов в канцелярії Степана Федака (1890–96), відкрив власну адвокатську канцелярію у Львові в 1896 р., яку вже наступного року переніс до м. Сокаля на Львівщині. Ще через рік переніс адвокатську канцелярію до м. Сколе, де невдовзі його обрали міським головою. В його канцеляріях відбували практику згодом відомі українські громадські та політичні діячі: Осип Назарук (червень 1912 – серпень 1914) – письменник, публіцист, журналіст; Лярій Бачинський та інші. Як адвокат у короткому часі здобув прихильність української громадськості, адже захищав її від свавілля влади. Крім адвокатської діяльності, був активним в українському громадському житті на Сокальщині. За його ініціативи та сприяння засновано в Сокалі товариства «Просвіта», «Руська Бесіда», головою якого був; товариство для україн-

ських міщан «Народне Міщанське Касино», бурсу для селянських дітей «Шкільна Поміч», де також був головою, «Повітове Кредитове Товариство» (був першим його директором), Товариство «Січ»; збудовано «Народній Дім»; за його активної участі засновано багато читалень «Просвіти» та філій «Січі».

Від часу утворення у 1899 р. Української національно-демократичної партії (УНДП) став її активним членом. За підтримки УНДП Євгена Петрушевича обирали послом до Галицького сейму у 1910–13 та 1913–14 рр. і депутатом віденського парламенту у 1907–11 та 1911–18 рр.

У 1910 р. обрали послом до сейму (каденція 1908–13 рр.) замість Є. Олесницького, який відмовився від сеймового мандату та склав свої повноваження голови української фракції (травень 1910). На виборах 30 червня 1913 р. його вдруге обрали послом до Галицького сейму (1913–14). Входив до складу української фракції «Український сеймовий клуб» та разом з Іваном Макухом був заступником голови фракції Костя Левицького. Новообраний сейм розпочав роботу 5 грудня 1913 р., було створено комісію з питань виборчої реформи, до складу якої від української фракції увійшов Є. Петрушевич разом з Лонгином Цегельським, Михайлом Королем, Костем Левицьким та Іваном Макухом. Активна позиція української фракції, зокрема Євгена Петрушевича, призвела до того, що новий виборчий закон остаточно ухвалений сеймом 8 липня 1914 р., а цісарем – 12 липня 1914 р.

Євген Петрушевич уперше обраний депутатом парламенту на виборах за новим виборчим законом на засадах загального й рівного виборчого права в 1907 р. Став одним з лідерів української фракції «Українська парламентська репрезентація»: був заступником голови (1913) та головою фракції (1916). Разом з Костем Левицьким, Лонгином Цегельським і Теофілом Окуневським підготував брошуру «Що робили наші послы в парламенті? Маніфест руського (українського) парламентарного клубу» (1911). У розпал Першої світової війни замінив Костя Левицького на посаді голови Української парламентської репрезентації. Провів низку зустрічей з діячами Австро-Угорщини, оприлюднив кілька аргументованих заяв у публічних виступах у щоденній львівській газеті «Діло», відстоюючи історичну справедливість щодо Галичини – української етнічної території та її народу, який мав таке саме право на національну державність, як і інші народи імперії. Оголосив у парламенті заяву (30.05.1917), в якій домагався відновлення Галицько-Волинської держави, дотримання владою принципів самовизначення поневолених народів. Використовуючи такі потужні аргументи, як участь українців, зокрема Легіону Українських січових стрільців (УСС) у війні на боці Австро-Угорщини, антиросійське спрямування політики Загальної української ради (ЗУР), українські послы на чолі з Євгеном Петрушевичем і Костем Левицьким

допомоглися восени 1917 р. деякого послаблення утисків урядових чиновників та польської адміністрації на українське населення Галичини. Українців почали більше запрошувати на керівні посади в місцеві й регіональні установи. Понад те, Іван Горбачевський став міністром здоров'я Австрії (1917–18), а Йосиф Ганінчак – генеральним прокурором Австрії.

Під час переговорів у Брест-Литовську у лютому 1918 р. Євген Петрушевич очолив галицьку делегацію, яка хоча й була усунута від безпосередньої участі в дискусіях, але сприяла внесенню в таємний додаток до укладеної угоди між центральними державами, УНР та більшовицькою Росією зобов'язання Австрії надати Галичині автономію до 20 липня 1918 р. Проте польські представники таки зірвали у віденському парламенті ратифікацію Брест-Литовських угод, які захищали Галичину від зазіхань Варшави й стали кроком до відновлення у краї української державності. У відповідь Є. Петрушевич спільно з парламентаріями Чехії та Словаччини опрацював і вніс на розгляд цісаря Карла план перебудови Австро-Угорської імперії. За його концепцією, імперію необхідно було перетворити на федерацію вільних народів з перспективою утворення національних держав у союзі з Австрією. 16 жовтня 1918 р. цісар Австрії оприлюднив маніфест, згідно з яким Австрія проголошувалася союзною державою, а її народи отримували право на державність.

Євген Петрушевич виступив у віденському парламенті (11.10.1918) з заявою про неприпустимість австрійської влади, яка планувала, щоб українські терени Галичини входили до складу польського королівства:

«Ніяка сила не може нас приневолити, щоби ми стали підданими польського королівства.... наш нарід постішив на многотисячні віча і всюди прийняв постанову «Краще боротьба на смерть, чим прилученне до Польщі».

10 жовтня 1918 р. провідні галицькі політики під керівництвом Євгена Петрушевича ухвалили рішення про скликання 18 жовтня у Львові Української конституанти, яка ухвалила б документ про подальшу долю Галичини. Представницькі збори українських послів віденського парламенту, Галицького й Буковинського сеймів, єпископату, представників політичних партій, організацій і товариств 19 жовтня проголосили утворення на етнічних українських землях незалежної держави, а напередодні обрали Українську Національну Раду (УНРаду) на чолі з Євгеном Петрушевичем, який 21 жовтня на зборах оголосив опрацьований ним статут УНРади.

Євген Петрушевич виїхав до Відня, де намагався пришвидшити ухвалу австрійського уряду щодо передачі влади українцям. Однак мирним шляхом перебрати владу у Галичині не вдалося. У зв'язку з реальною загрозою приєднання краю до Польщі, львівська делегатура УНРади під керівництвом К. Левицького і Військовий комітет

на чолі з Д. Вітовським 1 листопада 1918 р. здійснили повстання у Львові та того самого дня проголосили утворення Західно-української народної республіки (ЗУНР). 9 листопада 1918 р. сформовано перший уряд ЗУНР – Державний секретаріат, який очолив Кость Левицький. Розв’язана поляками війна, запеклі бої у Львові та Перемишлі, а також революційні події в Угорщині не дали змоги Є. Петрушевичу оперативно виїхати до краю. До Станиславова він прибув лише наприкінці грудня 1918 р., куди переїхало керівництво ЗУНР. 3 січня 1919 р. провів першу сесію УНРади, на якій одногослосно прийнято ухвалу про злуку з Українською народною республікою (УНР). 4 січня створено Президію УНРади в складі голови і чотирьох заступників, двох секретарів і одного заступника секретаря, а для вирішення питань організації влади – Виділ УНРади в складі 10 членів на чолі з Президентом УНРади Євгеном Петрушевичем та заступниками Семеном Вітиком, Левом Бачинським, Омеляном Поповичем та Андрієм Шмигельським. Після урочистого проголошення і схвалення Акта Злуки у Києві 22 січня 1919 р. Євгена Петрушевича включили до складу Директорії УНР, але в її засіданнях до літа участі не брав. Як Президент УНРади, він здебільшого виконував репрезентативні функції і, згідно з Тимчасовим Основним законом, не мав реальних прав для реалізації власних поглядів на внутрішню й зовнішню політику держави. УНРада на трьох станиславівських сесіях (2 – 4 січня, 4 – 5 лютого, 25 березня – 15 квітня 1919 р.) опрацювала низку необхідних законів, які регламентували суспільно-політичне й економічне життя, заклали правову базу держави й відповідали прагненням народних мас, завдяки чому вдалося уникнути гострих соціальних конфліктів.

Євген Петрушевич підтримав укладення польсько-української угоди від 2 лютого 1919 р. про двосторонню санітарну діяльність, обмін полоненими та інтернованими. Не заперечував і проти діяльності лояльних до влади польських громадських структур – Польського національного комітету, Комітету польських залізничників у Станиславові, виходу польських газет, друку тримовних оголошень.

У травні – червні 1919 р. польське військо, за сприяння Антанти, захопило майже всю Галичину, а румунське – Буковину та Покуття. 9 червня 1919 р. Президія Виділу УНРади та Державний секретаріат ЗУНР запровадили диктатуру на території ЗоУНР, а Євген Петрушевич, як Голова УНРади, був проголошений Диктатором. Керівництво УНР розцінило це рішення як недемократичне, вбачаючи у ньому сепаратистські тенденції. Євгена Петрушевича усунули з Директорії, а щоб утримувати вплив на регіон, при уряді УНР 4 липня утворено Міністерство для Галичини на чолі з соціалістом Семеном Вітиком. Наприкінці червня 1919 р. Євген Петрушевич прийняв пропозицію С. Петлюри приєднати Галицьку армію до Збройних сил УНР для спільної боротьби з

більшовиками. 16–17 липня 1919 р. урядові структури й галицькі бригади перейшли Збруч і заквартирували в районі Кам'яця. Незважаючи на спротив частини галицьких старшин, Євген Петрушевич підтримав створення 11 серпня спільного командування обох армій – Штабу Головного отамана на чолі з генералом Миколою Юнаківим. У другій половині серпня 1919 р. об'єднана армія розгорнула бойові дії на Правобережжі й на короткий час визволила Вінницю, Житомир, Київ. Від 24 вересня армія вела бої на двох фронтах – не лише проти більшовицького, але й проти денікінського війська. Після зайняття польським військом 14 листопада 1919 р. м. Кам'яця Євген Петрушевич через Румунію виїхав до Відня. На еміграції він активізував боротьбу на міжнародній арені за відновлення незалежності ЗУНР.

Коли у листопаді 1919 р. Антанта запропонувала галицькій делегації в Парижі проект державної автономії Галичини на 25 років у федерації з Польщею, Євген Петрушевич його не підтримав. 25 липня 1920 р., перебуваючи у Відні, провів реорганізацію державної влади ЗУНР і оголосив про утворення уряду Диктатора – Ради уповноважених. Від уряду надсилав українські місії на міжнародні перемовини до Риги й Женеви. У лютому 1921 р. Ліга Націй визнала Польщу тимчасовим окупантом Східної Галичини за умови, що її сувереном є Антанта, рекомендувала Раді амбасадорів країн Антанти розглянути українське питання. Аби чітко окреслити прагнення галицьких українців, уряд Євгена Петрушевича опрацював і подав союзним державам проект Конституції незалежної Галицької республіки, яка орієнтувалася на західні демократії, надаючи широкі права й свободи всім національностям краю. Водночас, за ініціативи уряду в Галичині здійснено широкомасштабні акції бойкоту виборів до сейму Польщі (1922) та призову до війська: звернення Євгена Петрушевича та членів УНРади К. Левицького, О. Назарука, Р. Перфецького, Н. Селезінки, О. Сероїчковського та В. Сінгалевича «До населення Галицької землі» (10.09.1922) із закликом бойкотувати вибори підтримала значна частина українського люду. Нарешті вдалося домогтися внесення галицького питання до розгляду на міжнародній конференції в Генуї у квітні 1922 р. Але дискусію щодо майбутнього Галичини зірвали. На цій конференції відбулися перші контакти Євгена Петрушевича з представниками радянської України, зокрема з Х. Раковським, якому імпонувала конфронтація уряду ЗУНР з Симоном Петлорою. Улітку 1922 р. перемовини з Євгеном Петрушевичем у Відні вів радянський дипломат Ю. Коцюбинський. Ці заходи більшовиків робилися з метою розламу української еміграції в Чехословаччині, Польщі та Австрії, бо вона мала здебільшого антирадянський характер. Варшава, яку продовжували підтримувати країни Антанти, розгорнула не менш активну дипломатичну діяльність за збереження влади над Східною Галичиною. У вересні 1922 р. її керівництво здійснило низку

акцій, які повинні були вплинути на світове суспільство, зокрема проголосило закон про воєводську автономію Галичини, заснування українського університету у Львові, поширено заяву уряду з пропозицією Євгенові Петрушевичу розпочати переговорний процес. 4 січня 1923 р. Є. Петрушевич створив Надзвичайну дипломатичну місію у складі Ернеста Брайтера та Івана Коссака, яким надавалися повноваження для ведення перемовин з радянською Росією та Україною. 5 березня 1923 р. уряд ЗУНР надіслав країнам Антанти ноту, в якій виклав власний проект розв'язання польсько-українського конфлікту. 14 березня 1923 р. Рада послів держав Антанти у Парижі, всупереч волі українців, ухвалила рішення про анексію Східної Галичини Польщею.

У травні 1923 р. Євген Петрушевич розпустив екзильний уряд і ліквідував дипломатичні представництва і місії за кордоном. Переїхав до Берліна (1.05.1923), де продовжив дипломатично-пропагандистські акції на захист поневоленого народу: розповсюджував ноти протесту проти діяльності польських окупаційних властей, надіслав заяви до Ліги Націй (28.02.1927; 14.07.1927) з численними фактами невиконання Польщею міжнародних договорів, фактами терору і безчинств щодо українського населення, надавав морально-політичну підтримку інтернованим частинам Галицької армії у Чехословаччині. У 1925 р. разом з однодумцями заснував «Західно-Український Клуб», який фактично видавав газету «Український прапор» та нелегальний листок «Український революціонер».

У берлінський період, залишившись без моральної підтримки соратників, відчуваючи матеріальні труднощі, Євген Петрушевич піддався впливу ілюзій щодо зміни національної політики радянської влади в Україні, особливо в період т. зв. українізації. Радянофільські настрої Євгена Петрушевича, як і багатьох його співвітчизників, розвіялися на зламі 1930-х рр., коли в Україні розгорнулися масові репресії й терор органів ДПУ–НКВС проти свідомих українців.

У Берліні Євген Петрушевич співпрацював з Українським Національним Об'єднанням (УНО), Союзом українських студентів, Клубом гетьманців та іншими емігрантськими організаціями. В 1934 р. передав на зберігання церкві св. Варвари у Відні (Австрія) архів ЗУНР, звідки він потрапив у державний архів Австрії, а 1966 р. був переданий Українському католицькому університетові ім. Св. Климента папи у Римі. Коли Німеччина розгромила Польщу, надіслав (14.09.1939) німецькому уряду протестаційний меморіал.

Був одружений з Леокадією Пуніцькою, разом виховали сина Антона (1892 – ?), який закінчив юридичний факультет Львівського університету в 1915 р.

Євген Петрушевич помер 29 серпня 1940 р., похований на берлінському цвинтарі римо-католицької катедри св. Ядвіги. В 1959 р. «Об'єднання Українців-Правників

Імігрантів» у Торонто під керівництвом д-ра Семена Шевчука, відшукавши місце його поховання, своїм коштом поставило пам'ятник на могилі та заплатило за місце поховання до 2020 р. Перепохований 1 листопада 2002 р. у Львові на Личаківському кладовищі у новозбудованій каплиці, на якій є напис:

ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ
03.06.1863 29.08.1940
ПРЕЗИДЕНТ
ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ

Від 19 серпня 1997 р. Буська гімназія при Львівському національному університеті ім. І. Франка носить ім'я Євгена Петрушевича. У краєзнавчому музеї гімназії є постійно діючий куток, присвячений цій видатній людині.

1 листопада 2008 р. на батьківщині Євгена Петрушевича у м. Буську на Львівщині з нагоди 90-річчя Західно-української народної республіки відкрито перший монумент Президентів ЗУНР. Пам'ятник споруджено на пожертви патріотичної громади району та за підтримки Буської райдержадміністрації, районної і міської рад. Автор пам'ятника – скульптор Львівської фабрики мистецтв Федір Штокало, архітектори комплексу – Микола та Юрій Владики. На постаменті викарбувані слова:

ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ
ПРЕЗИДЕНТ
ЗУНР

Видатному землякові –
від надбужанської громади
1 листопада 2008 року
в день 90-річчя ЗУНР.

Ліворуч на постаменті поміщено напис:

Місто Буськ дало світові й
Україні людину, якою буде
пишатися завжди.
Євген Петрушевич
(3.06.1863–29.08.1940),
адвокат, посол до Австрійського

*парламенту і Галицького сейму,
член Директорії УНР, визначний
європейський політик.
Народився в сім'ї місцевого
священника отця Омеляна
Петрушевича, пароха
церкви Св. Параскеви.*

1 грудня 2009 р. у місті Сокалі на Львівщині відбулося урочисте відкриття пам'ятника Євгенові Петрушевичу з лаконічним написом:

ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ

Автор пам'ятника – народний художник України, професор кафедри скульптури Львівської академії мистецтв Ярослав Скакун. Ідея спорудження цього монумента виникла у 2007 р. Частину коштів надали з обласного, районного та міського бюджетів, а понад 100 тисяч гривень збрала громада.

На площі, названій його іменем, у Львові встановлено меморіальну таблицю з барельєфом Євгена Петрушевича і з таким написом:

**Ця площа
названа в честь
Євгена
Петрушевича –
Президента
ЗУНР**

1990 р. центральну вулицю міста Буська перейменовано на вулицю Євгена Петрушевича, а наступного року на будинку №1 на цій вулиці встановлена меморіальна таблиця президентові ЗУНР. Його іменем названі вулиці в Сокалі, Скольому та інших містах. Національний банк України 2008 р. у серії «Видатні особистості України» випустив ювілейну монету з портретним зображенням Євгена Петрушевича.

Література

Андрусак Т. Петрушевич Євген / Тарас Андрусак // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та інші. – К.: Довіра і Генеза, 1996. – С. 875.

Андрусак Т. Петрушевич Євген / Т. Андрусак, В. Філонов // Світова та вітчизняна етнодержавницька думка. (У персоналіях). – Київ ; Донецьк, 1997. – С. 201–202.

Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. (на матеріалах Галичини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Бойчук Андрій Юрійович ; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2011. – 20 с.

«Виявляв велику енергію у важливіших хвилинах наших визвольних змагань» (Є. О. Петрушевич) // Солдатенко В. Проект «Україна», 1917–1920 рр. Постаті / В'ячеслав Солдатенко. – Харків: Фоліо, 2011. – С. 332–344.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія: Юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Д-р Євген Петрушевич // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1961. – С. 159–207.

Д-р Євген Петрушевич // Левицький К. Українські політики: силуетки наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр.: у 2 частинах / Кость Левицький. – Львів, 1937. – Ч. 2. – С. 46–52.

Інформація газет «Діло» про заяву голови Української парламентської репрезентації Євгена Петрушевича в австрійському парламенті про домагання возз'єднання в єдиній українській державі // Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Том 1. – С. 173–174.

Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.

Коритко Р. Євген Петрушевич – президент ЗУНР / Р. Коритко // Літопис Червоної Калини. – 1991. – Чис. 1. – С. 32–33.

Красівський О. Я. Президент Західно-Української Народної Республіки Красівський О. Я., Панчук А. М. // Українська ідея. Постаті на тлі революції. – К., 1994. – С. 156–173.

Кульчицький В. С. Галицький сейм в системі колоніального управління Австро-Венгрією : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук. – М., 1953. – 20 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм – зняряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914) / В. С. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Вип. 4. – С. 5–19.

Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.) / В. С. Кульчицький. – Львів, 1965. – 66 с.

Лепісевич П. М. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914 – 1916 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Петро Миронович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 20 с.

Литвин М. Євген Петрушевич / Микола Литвин, Кім Науменко // Західно-Українська народна республіка. 1918–1923: уряди; постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. – Львів, 2009. – С. 244–258.

Литвин М. Р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. С. – Львів : Олір, 1995. – 368 с.

Литвин Н. Віденський період уряду ЗУНР / Надія Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2009. – Вип. 18. – С. 268–272.

Лозинський М. Моє співробітництво з президентом Петрушевичом / Михайло Лозинський. – Львів, 1925. – 44 с.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.

Максимчук І. Нарис історії роду Петрушевичів / Іван Максимчук. – Чикаго : Б. в., 1967. – 291 с.

Мікула О. І. Правові основи організації і діяльності Галицького крайового сейму (1861 – 1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Мікула Оксана Іванівна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 18 с.

Павлишин О. Й. Формування та діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 – червень 1919 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Павлишин Олег Йосипович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.

Павлюк О. В. Радянофіліство Є. Петрушевича: переконання чи вимушеність? / О. В. Павлюк // Український історичний журнал. – 1997. – № 3. – С. 109–118; № 4. – С. 95–102.

Падох Я. Правники Стрийщини / Ярослав Падох // Стрийщина: історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк ; Торонто ; Париж ; Сідней: НТШ, 1990. – С. 163–175.

Петрів М. Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки : матеріали до бібліографії 19–20 ст.ст. / Михайло Петрів. – Львів : Наук. т-во ім. Шевченка, 2001. – 260 с.

Петрушевич Євген // Андрухів І., Арсенич П. Українські правники у національному відродженні Галичини, 1848–1939 рр. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 57–58.

Петрушевич Євген // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 112–113.

Петрушевич Євген // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 28–29.

Петрушевич Євген // Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2012. – С. 53–54.

Петрушевич Євген // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Stanisлавів ; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 2. – С. 1041.

Петрушевич Євген // Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – С. 172

Плекан Ю. Євген Петрушевич і Ярослав Окуневський: історія однієї «силуетки» / Юрій Плекан // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2009. – Вип. 18: Західно-Українська народна республіка: До 90-річчя утворення. – С. 530–534.

Сімдесятиліття життя нашого товариша адвоката Євгена Петрушевича: (спогад з минулого) // Життя і Право. – Львів. – 1933. – Чис. 2. – С. 11–13.

Сохоцький І. Петрушевич Євген / Іван Сохоцький // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / За ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 6. – С. 2040–2041.

Сохоцький І. Євген Петрушевич / Іван Сохоцький // Историчні постаті Галичини ХІХ–ХХ ст. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Вид. НТШ у Філадельфії. – 1961. – Ч. 8. – С. 159–208.

Тимченко Р. Взаємини Симона Петлюри і Євгена Петрушевича у контексті українського державотворення (листопад 1918 – липень 1919) / Руслан Тимченко // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2009. – Вип. 18. – С. 327–335.

Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Турянський О. Президент Західно-Української Народної Республіки про нашу справу: Є. Петрушевич / О. Турянський // Літопис Червоної Калини. – 1991. – №5. – С. 24–26.

Чехович В. Петрушевич Євген Омелянович / В. Чехович // Юридична енциклопедія. – К., 2002. – Т. 4: Н-П. – С. 518–519.

Petrushevych Yevgen // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto; Buffalo; London. – 1993. – Vol. III: L–Pf. – P. 868.

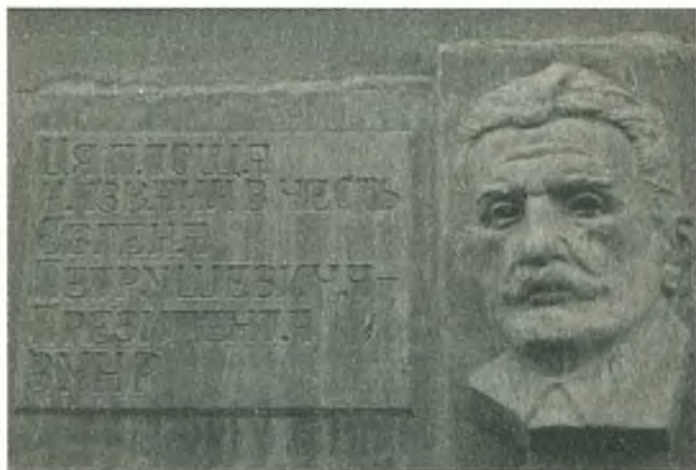
Євген Петрушевич (у центрі) серед українських діячів у Відні, 1920 р.

Барельєф Євгена Петрушевича на пам'ятнику, який збудований на честь проголошення міста Станиславова (тепер Івано-Франківськ) столицею Західно-української народної республіки. Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2012 р.

Пам'ятник Євгені Петрушевичу в м. Сокалі Львівської обл.

Пам'ятний знак на площі Євгена Петрушевича в м. Львові.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2012 р.

*Місто Буськ дало світові й
Україні людину, якою буде
пишатися завжди.*

*Євген Петрушевич
(3.06.1863 – 29.08.1940),
адвокат, посол до Австрійського
парламенту і Галицького сейму,
член директорії УНР, визначний
європейський політик.*

*Народився в сім'ї місцевого
священника отця Омеляна
Петрушевича, пароха
церкви Св.Параскеви.*

Пам'ятник Євгенові Петрушевичу в м. Буську Львівської обл.
Фотографія Ольги Антонишин. Лютий, 2012 р.

Куток, присвячений Євгенові Петрушевичу у Буській гімназії Львівського національного університету ім. І. Франка.

Ювілейна монета, випущена Національним банком України в 2008 р. у серії «Видатні особистості України».

Каплиця на Личаківському кладовищі у Львові,
у якій 1.11.2002 р. перепоховано прах Євгена Петрушевича.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2012 р.

СЕМАНЮК ІВАН ЮРІЙОВИЧ (псевд. – Марко Черемшина, Марко Легіт, Василь Заренко, І. С.) (13.06.1874, с. Кобаки, тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл. – 25.04.1927, с. Кобаки, похований у м. Снятині Івано-Франківської обл.) – адвокат, доктор права, письменник, перекладач, державний та громадський діяч, у період Західно-української народної республіки – голова Снятинської повітової ради.

SEMANYUK IVAN-CHEREMSHYNA MARKO (pseudonym – Marko Cheremshyna, Marko Legit, Vasyl Zarenko, I.S.) (13.06.1874, Kobaky, now Kosiv dist., Ivano-Frankivsk reg. – 25.04.1927, Kobaky, buried in Snyatyn Ivano-Frankivsk reg.) – advocate, Doctor of Law, writer, translator, state and public activist, during the Western Ukrainian People's Republic – Head of the Snyatyn county council.

Марко Черемшина народився у с. Кобаках, тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл. Після закінчення початкової школи у рідному селі у 14-річному віці розпочав навчання у Коломийській гімназії (1889). З часом був одним з кращих учнів і зміг заробляти гроші приватними уроками. У гімназії був одним з активних учасників нелегального учнівського гуртка «Громада», де ознайомився з публікаціями таких українських часописів, як «Житє і слово», «Зоря», «Дзвінок», «Правда», «Буковина».

«У гімназії, – писав він у автобіографії, – знайомився я з цілою нашою літературою від договорів з греками та Даниїла Заточника до Франка і Чайченка. Дуже велике враження робили тоді на мене Шевченко, Франко і думи та народні пісні у збірнику Гловацького. Крім того, я захоплювався дуже Гомером, Шекспіром, Словацьким, Шіллером і Гоголем».

Перші проби пера почав робити у другому-третьому класі гімназії (1890–91) – «став крадькома писати вірші». У 1895 р. під час літніх канікул написав драму «Несамовиті» і надіслав на конкурс, оголошений львівським журналом «Зоря». Хоча драма не була надрукована, проте отримала прихильну оцінку з боку М. Грушевського, В. Сімовича та ін. На початку квітня 1896 р. в чернівецькій газеті «Буковина» надруковано перше оповідання Івана Семанюка «Керманич» під псевдонімом Марко Черемшина.

Після закінчення гімназії (атестат – 8 липня 1896 р.) короткий час мешкав у рідному селі. Восени того ж року поїхав на навчання до Віденського університету. Спочатку мав намір вступити на медичний факультет, але зважаючи на те, що оплата на цьому факультеті була надто високою, юнак записався на правничий факультет. Під час навчання налагодив жваві стосунки з «Обществом студентов из России», а також з українськими робітничими товариствами «Родина» та «Поступ». Був співзасновником «Поступу» разом з Романом Сембратовичем, Іваном Саноцьким, Володимиром Загайкевичем, Михайлом Пасічником та Яхимовичем, де час від часу виступали з рефератами на українську тематику. Став членом студентського товариства «Січ», яке було засноване українськими студентами ще в 1868 р. Разом з Р. Сембратовичем, І. Саноцьким та В. Загайкевичем розпочали реформування діяльності товариства, різко виступаючи проти марнування студентами часу в шинках за сварками, а натомість вводячи в діяльність товариства практику виступів з рефератами на наукові та літературні теми. Брав активну участь у акціях товариства, зокрема у виступах за відкриття українського університету у Львові, проти угоди з поляками, яка увійшла в історію як «Нова ера», у протестах проти антиукраїнських дій російського царизму на Наддніпрянщині, проти деспотичної політики цісарського уряду та «кривавих баденівських виборів» у Галичині до віденського парламенту у 1897 р. У період з 4 листопада 1899 р. по 14 листопада 1900 р. був головою студентського товариства «Січ».

У 1900 р. на святі із вшанування пам'яті Тараса Шевченка виголосив промову «Тарас Шевченко і його значінє для української суспільности», яка була пронизана національним духом, ідеями гуманізму, патріотизму, визволення та української державності. Окрім громадської діяльності, не менше часу приділяв літературній самоосвіті – «зачитувався в красному письменстві німецькому та російському...», а літературні твори П. Мирного «Хіба ревуть воли...» та Г. Чернишевського «Что делать?» справили на нього сильне враження. Разом з товаришем Миколою Кошаком влаштував літературні вечори, на які сходилися письменники Сильвестр Яричевський, Мелетій Кічура, Роман Сембратович, Павло Демцьо, Петер Альтенберг, а також свідомі українці з Наддніпрянської України, зокрема постійними гостями таких вечорів були полтавський адвокат Микола Дмитрієв з дружиною.

Зі студентських років захопився перекладацькою діяльністю. На сторінках чернівецької «Буковини» (1897–98) опублікував більше десяти перекладів літературних творів з російської, німецької, французької та чеської мов. Пізніше перекладав твори болгарської, польської, угорської, бельгійської та австрійської літератури. Загалом у здобутку Черемшини є приблизно 40 перекладів. Майже всі переклади здійснював з мов оригіналу, тільки голландських і норвезьких авторів перекладав за німецькими виданнями. На початку проб на цій стежині переклав кілька поезій О. Кольцова, гостро соціальне оповідання Е. Золя «Банкрут». Проте перевагу віддав малій прозі письменників-модерністів, співзвучній його поезії в прозі, серед яких: Жюль Ренар (Лебідь), Отто Канов (Сусламен еигораешт), Богдан Єлінек (Дідусь), Йоган Бойер (Похід жене...), Роберт Шай (Молодість; Наперекір долі; Добрий ранок), Петер Егге (Дві путерні), Йоганн Зейме (Шоліон), Йоган Шлаф (Дикі гуси. Пан регістратор), Едуард Дауес Декер (Авторитет). У 1920-х роках перекладав твори письменників-реалістів, серед яких оповідання Калмана Міксата (Поганин Фільчюк; Багівецьке чудо; Ягничка), Людвіка Томи (Клієнт), Карла Шенгера (Хрестини), Генрі Бордо (Правотар), Ангела Каралійчева (Пиріг), П'єра Лоті (Сотворення чоловіка), Марії Тільшової (Любов і дідько), Макса Юнгнікеля (Старий лігман), Фелікса Тіммерманса (Процесія).

Під час навчання у Відні, під впливом новітньої європейської модерністської літератури, написав «ескіз з великоміського життя» – «Нечаянна смерть», створив цикл поезій у прозі під назвою «Листки», які надруковано в «Буковині» (1898), невеличкі твори для дітей, які вийшли в світ у журналі «Дзвінок» («Райська птиця» і «Рожі»), рецензії у часописі «Зоря» (під псевдонімом Василь Заренко) на збірку оповідань В. Будзиновського «Стрімголов» і книжку М. Пачовського «Дещо про руські биліни і думи». Визначальними для його подальшої літературної творчості стала доброзичлива і водночас вимоглива критика Осипа Маковея і Агатангела Кримського. Однак однією з доленосних стала його зустріч у 1897 р., а пізніше й листування з Іваном Франком, за порадою якого він залишив писати поезію в прозі та повернувся до зображення народного життя. У травневій книзі «Літературно-наукового вістника» 1899 року опублікував два «образки з гуцульського життя» – «Святий Николай у гарті» і «Хіба даруймо воду». Упродовж 1899 – 1901 рр. у часописах «Літературно-науковий вісник», «Громадський голос» та «Буковина» друкувалися його новели «Злодія зловили», «Раз мати родила», «Основини», «Більмо», «Карби», «Лік», «Бабин хід», які засвідчили появу нового письменника-новеліста та поставили його в один ряд з іншими видатними західноукраїнськими прозаїками, а саме Ольгою Кобилянською, Лесею Мартовичем і Василем Стефаніком. Новели письменника отримали схвальні відгуки Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Василя Стефаніка, Івана Франка та ін.

Перша книжка новел Марка Черемшини «Карби. Новели з гуцульського життя» була видана коштами чернівецького українського студентського товариства «Молода Україна» в середині 1901 р. До книжки увійшло 15 новел письменника: «Карби», «Дід», «Раз мати родила», «Святий Николай у гарті», «Хіба даруймо воду!», «Ігрушка», «Злодія зловили», «Лік», «Бабин хід», «Зведениця», «Основини», «Більмо», «Горнець», «Чічка», «На боже».

Ця книжка поставила Марка Черемшину на одне з цільних місць серед українських новелістів початку ХХ ст. і стала творчим підсумком першого етапу літературної діяльності (1896–1901 рр.), адже до 1919 р. не було надруковано жодного нового твору письменника. У цей період тільки передруковувалися його новели. Так, у антології «Вік» (Київ, 1902) вміщено два його оповідання із збірки «Карби» – «Святий Николай у гарті» і «Хіба даруймо воду». Оповідання письменника перевидувалися разом з творами Василя Стефаніка і Леся Мартовича («Вибір нарисів і новел». Коломия, 1910; «Хлопська доля». Коломия, 1910). Дружина письменника про цей період в його житті згадує так: *«На його письменницькому столі поруч з суворими і стислими кодексами і різними юридичними книгами були чернетки, замітки до майбутніх творів. Він завжди був у творчому настрої. В адвокатській канцелярії Черемшині набігала не одна тема, не один сюжет викреслювався його уяві. Серед паперів були плани новел, матеріали для яких брав письменник з судової практики. Однак основний професійний обов'язок відсував творчі задуми на другий план».*

У жовтні 1901 р. Марко Черемшина закінчив навчання в університеті, яке тривало з зимового семестру 1896–97 (з жовтня 1896 р.) до літнього семестру 1900–01 навчального року (9 жовтня 1901 р.) й залишився мешкати у Відні. У 1902–05 рр. готувався до здобуття ступеня доктора права, склав річні іспити з юриспруденції, державознавства та інших дисциплін.

Ступінь доктора права здобув у Віденському університеті 17 липня 1906 р. З 27 липня 1905 р. по 31 вересня 1906 р. проходив у Відні судову практику: спочатку в карному суді, а потім – в торговельному з наміром обійняти посаду судді.

«Та побачивши, що там на посаду судді треба ждати найменше 25 літ, я перейшов на адвокатуру і прийняв місце конципієнта (помічника) у адвоката д-ра Миколи Лагодинського серед улюблених зелених гір в Делятині», – так про своє рішення повернутися на багьківщину згадує Марко Черемшина в автобіографії.

З 8 жовтня 1906 р. по 10 жовтня 1912 р. проходив обов'язкову шестирічну практику як кандидат адвокатури в канцелярії відомого адвоката та депутата віденського парламенту Миколи Лагодинського у м. Делятині, тепер Івано-Франківської обл. У час, коли М. Лагодинський займався депутатськими справами у Відні, Марко Черемшина

повністю заступав на посаді адвоката, був захисником скривджених січовиків, вів скарбницю «Головного січового комітету», був членом головного проводу «Січі» у Делятині, вів активну громадську діяльність (зокрема, 13 березня 1906 р. завдяки старанням Черемшини та М. Климкевича засновано «Січ» у Делятині), заснував товариства «Січ» у Надвірнянському повіті, займався просвітою серед селян та робітників залізниці, солеварень та лісопилкок, виступаючи з рефератами про значення січових організацій.

«В кожному селі мене знала і мала дитина, мужики мене дуже любили», – згадував письменник в автобіографії про делятинський період.

Марко Черемшина не був членом жодної партії, проте за політичними переконаннями симпатизував Українській радикальній партії (УРП), вважаючи її однією з найпосплідовніших захисників українського селянства та речників української національної ідеї. За рекомендацією управи УРП та на особисте прохання Василя Стефаника у 1912 р. переїхав до Снятина, де відкрив адвокатську канцелярію. 15 листопада 1912 р. Іван Семанюк був внесений до реєстру Львівської палати адвокатів з осідком у м. Снятині. Його канцелярія стала осередком зустрічей з селянами-січовиками та місцевими інтелігентами. Черемшина вів адвокатську практику, був захисником селян та січовиків від утисків влади в судах та державних органах. Разом з Василем Стефаником проводив активну культурно-освітню і громадську роботу серед місцевого населення, зокрема у 1921 р. вони організували господарсько-ветеринарні курси, згодом – товариство «Взаїмна поміч», були активними у роботі товариств «Сільський Господар» (Марка Черемшину двічі обирали головою філії), «Просвіти». Він провадив усі юридичні справи місцевого відділення «Товариства взаємної помочі українського народного вчителства», входив до керівного складу музично-драматично-хорового товариства «Боян», за два передвоєнні роки відвідав усі «Січі» повіту.

Брав активну участь у відзначенні ювілейних дат Маркіяна Шашкевича та Юрія Фельковича. Відзначаючи 100-літні роковини Т. Шевченка навесні 1914 р., виголосив вступне слово на ювілейному вечорі у Снятині, виступав у січових читальнях з рефератами про життя Кобзаря, а також на мітингах з нагоди відкриття пам'ятників Тарасові Шевченку – високих могил, насипаних в багатьох населених пунктах. Брав активну участь у різноманітних акціях, які проводили січові товариства Снятинського повіту та сусідніх Кіцманського і Вашківського повітів на Буковині. У січових бібліотеках були його новели, а драматичні гуртки при «Січах» інсценізували новелу письменника «Святий Николай у гарті».

Влітку 1914 р., коли австрійський уряд оголосив загальну мобілізацію, Марка Черемшину та Василя Стефаника мобілізували на службу до австрійської армії, проте

через декілька днів обидва були звільнені від військових обов'язків та повернулися до Снятина. На початку Першої світової війни Марко Черемшина разом з дружиною виїхав до батьків у село Кобаки, яке опинилося у зоні воєнних дій. Про воєнні лихоліття та свавілля російських й австрійських військ залишив спогади у щоденнику, який вів від листопада 1914 р. до січня 1915 р. У цей період у нього виникає задум написати низку оповідань, зокрема «Село за війни». Працював над новелами «Село вигибає», «Зрадник», «Село потерпає» та ін., які були опубліковані пізніше. У травні 1915 р. повернувся до Снятина, де продовжив громадську та фахову діяльність.

Марко Черемшина був активним учасником державотворення Західно-української народної республіки (ЗУНР): обраний головою Снятинської повітової ради і бурмістром міста Снятина. Від посади бурмістра письменник одразу ж відмовився, посилаючись на брак досвіду ведення адміністративно-господарських справ міста. Завдяки його активній державницькій позиції українська влада повіту негайно вжила заходів для українізації адміністративних органів та освіти, впроваджувалася українська мова як урядова мова усіх державних та громадських органів, замінено польські вивіски з назвами вулиць на українські тощо. З травня по серпень 1919 р. снятинський повіт окупували румунські війська, й Марко Черемшина з делегацією ЗУНР у складі С. Витвицького, Г. Мартинця, С. Левицького та військовиків вів переговори з окупантами про ненапад. Проте румуни роззброїли делегацію, забравши коней, й наказали пішки повертатися до Снятина. Внаслідок цього Черемшина застудився та отримав важку хворобу нирки, не поборовши її аж до кінця життя.

Після поразки українських визвольних змагань Марко Черемшина продовжив мешкати у Снятині, здійснюючи літературну, громадську та фахову діяльність. У 1919 р. придбав будинок, у якому проживав та в якому до кінця життя містилася його адвокатська канцелярія (тепер – Літературно-меморіальний музей Марка Черемшини). У ці роки захищав перед польськими судами українське населення, активно співпрацював з товариством «Просвіта», став членом Правничої комісії Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові, «Союзу Українських Адвокатів у Львові» тощо. З 1922 р. до кінця 1924 р. очолював прибічну раду – дорадчий орган при Снятинській міській управі. У 1926 р. виступив ініціатором відзначення 30-річчя літературної і культурно-громадської діяльності В. Стефаніка.

У 1919 р. з появою у станиславівському (тепер м. Івано-Франківськ) журналі «Пролом» нового твору – оповідання «Йордан», розпочався другий етап літературної діяльності Марка Черемшини, що тривав до кінця життя. У різних західноукраїнських періодичних виданнях, зокрема «Літературно-науковий вістник», «Світ», газетах «Український голос», «Громадський голос», календарях, друкувалися нові оповідання

та новели: «Парасочка», «Село потерпає», «Село вигибає», «За мачуху молоденьку», «Як дим підймається» та ін., перекладені ним на українську мову твори зарубіжних авторів, а також спогади про Івана Франка. У цей період творчість Марка Черемшини була широко представлена в Радянській Україні. У 1925 р. вийшла друком друга збірка творів письменника під назвою «Село вигибає. Новели з гуцульського життя» (К., 1925, 206 с.). До першого радянського видання увійшли новели з книги «Карби»: «Святий Николай у гарті», «Хіба даруємо воду!», «Зведениця», «Грушка», а також нові оповідання: «Село потерпає», «Село вигибає», «Перші стріли», «Бодай їм путь пропала», «Парасочка», «За мачуху молоденьку...», «Зарікайся мед-горілку пити» та переклади творів Кальмана Міксата: «Багівецьке чудо», «Поганин Фільчук», «Ягничка». Починаючи від 1925 р., його оповідання друкуються в періодичній пресі Радянської України, переважно в журналах «Червоний шлях» і «Життя й революція». Вийшли друком оповідання «Писанка», «Туга», «Верховина», «Марічку головка болить», «Моя біографія», «На Купала на Івана», «Парубоцька справа». У 1929 р. у Львові вийшла збірка вибраних творів письменника з вступною статтею А. Крушельницького про життя і творчість Івана Семанюка. Того ж року в Радянській Україні вийшла збірка його творів у двох книгах («Село вигибає». Вибрані оповідання. Книжка перша, 196 с.; «Верховина». Вибрані оповідання. Книжка друга, 204 с.). До цих книжок увійшли 31 оповідання, 5 перекладів, а в додатку – біографія та фрагмент спогадів про Івана Франка. Книжки збагачені вступною статтею Миколи Зерова про життя, творчість і мову Марка Черемшини. У 1930 р. вийшло ще одне радянське видання під назвою «Черемшина Марко. Вибрані твори», до якого увійшли 24 оповідання. Це видання послужило основою для подальших радянських публікацій творів письменника.

До десятиліття від часу смерті письменника львівське видавництво «Ізмарagd» у 1937 р. випустило повне зібрання творів письменника у трьох томах (т. 1, 206 с.; т. 2, 246 с.; т. 3, 231 с.). До нього увійшли всі відомі на той час художні твори, уривки, статті, рецензії, промови, біографічні матеріали і листи. Чимало творів були надруковані вперше: «Стефаникові мужики», «Щоденнику», фрагменти новел «Любість», «Анюта», «Хитрість», вірші, чимало листів. У післявоєнні роки неодноразово друкувалися твори письменника: «Вибрані оповідання» (1945), «Вибрані твори» (1949, 1952). Одна з найбільш упорядкованих збірок цього періоду вийшла друком у 1960 р. Опісля неї було підготовлено ще кілька книг: «Вибрані твори» (1962), «Карби» (1968, 1974). До 100-річчя від дня народження Марка Черемшини видавництво «Наукова думка» випустило нове найповніше радянське зібрання творів письменника «Черемшина Марко. Твори в двох томах» (1974, т. 1, 335 с.; т. 2, 303 с.).

У 1987 р. вийшла доволі ґрунтовна книга з розлогою вступною статтею О. Мишанича «Марко Черемшина», до якої увійшла майже вся літературна спадщина письменника: художні твори (збірки «Карби», «Село за війни», «Верховина», «Парасочка»), посвяти Василеві Стефаніку, ранні оповідання, поезії, твори для дітей, художні переклади, літературно-критичні виступи, спогади, автобіографія та 39 листів.

24 січня 1914 р. Марко Черемшина одружився з учителькою Наталією Карп'юк. На жаль, проживши у щасливому шлюбі, Марко Черемшина не нажив нащадків. Є відомості про те, що Марко Черемшина взяв на виховання у с. Кобаки хлопця, який був його прийомним сином.

Іван Семанюк помер 24 липня 1927 р. у с. Кобаках, похований у м. Снятині на міському кладовищі.

Напис на надмогильній плиті такий:

**ТУТ СПОЧИВАЄ
ІВАН СЕМАНЮК
13.06.1874 МАРКО ЧЕРЕМШИНА 25.04.1927**

На місці смерті письменника односельці встановили пам'ятний знак з написом: «На цьому місці у 1927 р. помер Марко Черемшина».

13 лютого 1948 р. виконавчий комітет Станіславської (тепер Івано-Франківської) обласної ради депутатів трудящих прийняв Постанову № 98 «Про відкриття літературно-меморіального музею Марка Черемшини», який був відкритий у Снятині 17 липня 1949 р. у власному будинку письменника. З часу відкриття музею до березня 1974 р. його директором була дружина письменника Наталія Семанюк.

27 квітня 1952 р., до 25-річчя від дня смерті письменника, у селі Кобаках відкрито пам'ятник Маркові Черемшині (автори О. Здіховський, Й. Николишин). У селі відкрито музей письменника, а на батьківській хаті встановлено пам'ятний знак з написом:

**В цьому будинку
народився український
письменник-демократ
МАРКО ЧЕРЕМШИНА
1874 – 1927**

За ухвалою ЮНЕСКО, 13 червня 1974 р. у світі широко відзначали 100-річчя від дня народження Марка Черемшини. В УРСР ювілейні заходи відбувалися згідно з по-

становою ЦК КПУ і РМ УРСР «Про відзначення 100-річчя з дня народження Марка Черемшини» від 11.09.1973 р. В ювілейні дні у скверіку поблизу музею у м. Снятині відкрито пам'ятник Марку Черемшині (скульптор – В. Борисенко, архітектор – М. Козак). З нагоди відзначання столітнього ювілею Марка Черемшини на фасаді будівлі колишнього Українського народного дому в Чернівцях (вул. Українська, 31) 9 червня 1974 р. встановлено меморіальну таблицю з таким написом:

«В цьому будинку в 1901 році віддруковано першу книгу видатного українського новеліста Марка Черемшини»

У м. Делятині на фасаді будинку, у якому впродовж 1906–12 рр. мешкав Марко Черемшина, встановлено меморіальну таблицю з таким написом:

**В цьому будинку жив
і працював в 1906–1912 рр.
співець знедоленого гуцульського
села, письменник-демократ
Марко Черемшина
(Іван Юрійович Семанюк)
1874–1927**

У 1961 р. в цьому ж будинку відкрито меморіальну кімнату-музей Марка Черемшини.

З нагоди 125-річчя від дня народження Івана Семанюка розпорядженням Снятинської районної державної адміністрації (12.07.1999) засновано літературно-мистецьку премію ім. Марка Черемшини.

Найбільшою шаною пам'яті письменника стало видання його творів, які виходили друком понад 30 разів та перекладені на російську, німецьку, чеську, болгарську, молдавську, латвійську, кабардинську і білоруську мови.

До творчої спадщини Марка Черемшини належать художні твори, збірки «Карби», «Село за війни», «Верховина», «Парасочка», ранні оповідання, поезії, поезії в прозі, твори для дітей, художні переклади, літературно-критичні виступи, спогади, інформацію про які коротко подаємо в біографічній довідці. Окрім художніх творів Марка Черемшини, на особливу увагу заслуговують автобіографія, щоденник, епістолярна спадщина, публіцистичні твори, некрологи, спогади про нього, які є цінними джерелами до вивчення життєвого та творчого шляху письменника.

До першоджерел вивчення постаті Марка Черемшини безперечно належить його автобіографія, якої є декілька версій. Перший варіант письменник написав 4 січня 1901 р. для всеукраїнської антології «Вік». Вперше вона опублікована повністю у виданні творів письменника 1960 р. (С. 425–426). Другий, найповніший, варіант автобіографії Марко Черемшина написав у 1926 р. на прохання літературознавця Андрія Музички, який у 1925 р. почав працювати над книжкою про творчість письменника. Цей варіант автобіографії опублікований у виданні творів письменника 1987 р. (С. 344–351). Наприкінці життя письменник створив ще один варіант автобіографії під назвою «Моя біографія» із застереженням «Передрук заборонений». Однак з приміткою «За ласкавою згодою високоповажної дружини покійного друкується сей посмертний твір, гарний, блискучий і простий, як все, що вийшло з-під пера М. Черемшини» цей варіант автобіографії вперше був надрукований в «Літературно-науковому віснику» (1927, кн. 7–8, С. 198–205) та одночасно в журналі «Життя й революція» (1927, № 6, С. 350–355), пізніше увійшов до першої посмертної збірки письменника «Верховина» (1929, С. 185–197), а також до львівського повного зібрання творів письменника 1937 р. (т. 3, С. 143–153), передрукований у низці пізніших видань.

Описуючи свій життєвий шлях, письменник так формулює своє життєве кредо: *«Люблю поезію, писану і неписану, мальовану і немальовану, різьблену і нерізьблену. Люблю ритм зір на небі, голос життя на землі. Лютий я на все, що погане, брехливе і жалом кривди кусає».*

Одним з найцікавіших елементів автобіографії є опис самого М. Черемшини, в притаманному для нього гумористичному стилі, своєї зовнішності та уподобань, що відкриває перед нами передусім людину, яка любить життя:

«Середнього зросту, кругла стать, хід енергійний і ще ритмічний, але за матками не біжу і не пропадаю. Твар під високим чолом ділиться на дві половинці: одна весела і промінна, а друга сувора і понура та темна як ніч. Очі міняться, раз голубі, раз зелені. Незабаром підуть за ними мої ще чорні брови та й стануть мінитися так, які мій чупер став сивіти. Ніс середній, а губи широкі, як у негра. Ноги дрібні, бо покинули постолі і забазгли черевиків. Скептик до філософії, ентузіаст до мистецтва, природи і всього, що гарне. Більше пасивний, чим активний, хоть живо і невгавно шукаю, але не борець я. Швидко запалююсь, але і швидко остигаю. Нечестолюбивий, але свободолюбний. Не терплю ніякого ярма. Не люблю ні чисел, ні математики, ні грошей. Признаю, однак, потребу грошей, бо треба їх і моїй сім'ї... Люблю любість гарячу, як вогонь, тасмничу, як море, принадну, як весна, гнівну, як грім у хмарах. Коли б мені дозволено було перемінитись в птаха, то вибрав би я собі жайворонка.»

Зазначимо, що такі характерні риси, описані в автобіографії, проявляв і в житті. Так, благородним вчинком письменника була передача свого гонорару у розмірі 516 польських злотих за перше радянське видання творів (1925 р.) Василеві Стефанику, фінансове становище якого було скрутним у той час. Гонорар же за другий том залишив Миколі Зерову за його працю з підготовки видання.

Заслугують на увагу поодинокі публіцистичні розвідки письменника, зокрема «Відчит в 49-ті роковини смерті Тараса Шевченка», «Промова, виголошена в Снятині 14 лютого 1926 р. в залі міщанської читальні Равлюкові Василеві» та твори-спогади про Василя Стефаника й Антона Крушельницького. Цікавими є спогади Марка Черемшини про Юрія Федьковича та Івана Франка.

Безперечно вартісними першоджерелами для пізнання постаті Марка Черемшини є його листування з чисельними діячами, зокрема серед його адресатів були: О. Маковей, М. Павлик, С. Єфремов, В. Самійленко, В. Гнатюк, Д. Лукіянович, К. Гриневичева і О. Маковецьва, М. Зеров, А. Музичка, М. Голинський, О. Дорошкевич, А. Крушельницький, Я. Окуневський, М. Рудницький, а також редакції тих часописів, де публікувалися твори письменника. Епістолярна спадщина Марка Черемшини частково опублікована у львівському виданні (1937), окремі листи вміщено серед інших виданих творів (К., 1960, 1974) та в збірці «Новели. Посвяти Василеві Стефанику...» (К., 1987). Непрості сторінки життя письменника на окупованих територіях, зухвала поведінка окупантів – російського й австрійського війська – розкрито на сторінках його щоденника, де автор зафіксував події листопада 1914 – січня 1915 рр.

Життю, діяльності та творчій спадщині Марка Черемшини присвячено чимало досліджень. За життя письменника на його літературний доробок в кінці XIX – початку XX ст. з'явилися перші літературно-критичні, публіцистичні статті та відгуки М. Грушевського, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, О. Маковея, І. Франка. Впродовж 20 – 30-х рр. XX ст. на сторінках періодичних видань Галичини були опубліковані розвідки, у яких автори високо оцінили письменницьку та громадську працю Марка Черемшини. Значну увагу життєвому шляху та творчому доробку письменника приділили дослідники радянського періоду. У першому радянському виданні творів письменника «Черемшина Марко. Село вигибає. Новели з гуцульського життя» (1925, 206 с.) поміщено ґрунтовний нарис Миколи Зерова «Марко Черемшина і галицька проза» та замітку про мову Черемшини. У наступному радянському виданні творів письменника у двох книгах (1929) поміщено вступну статтю Миколи Зерова про життя і творчість, мову та бібліографію літератури Марка Черемшини. Наступні радянські видання містять певні біографічні матеріали про письменника. У львівському виданні творів письменника у трьох томах (вид-во «Ізмарад», т. 1, 206 с.; т. 2, 246 с.;

т. 3, 231 с.) є ґрунтовний коментар до художніх творів, бібліографічний матеріал про письменника та біографічна довідка.

Біографічні довідки про Марка Черемшину вміщені в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Українській загальній енциклопедії», «Українській радянській енциклопедії», «Українському радянському енциклопедичному словнику», а також у інших енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1933 рр.»; Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», «Історія адвокатури України».

У 1934 р. побачив світ «Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові», в якому М. Волошин подає інформацію про адвокатську діяльність Івана Семанюка, його участь в українському громадському та правничому житті.

До 100-річчя від дня народження Марка Черемшини видавництво «Наукова думка» у 1974 р. випустило нове найповніше радянське зібрання творів письменника у двох томах (т. 1, 335 с., т. 2, 303 с.) з вступною статтею О. Засенка. Перший том містить художні твори: оповідання і новели із збірок циклів «Карби», «Село за війни», «Верховина» і «Парасочка». У другому томі зібрано посвяти Василеві Стефанику, ранні оповідання, поезію, художні переклади, літературно-критичні статті, спогади, автобіографію, уривки і незакінчені твори, листи. У ювілейний рік побачило світ ґрунтовне дослідження О. Засенка і В. Лесина про життя і творчість Марка Черемшини. Чимало біографічної інформації про письменника є у ювілейних виданнях, путівниках та статтях періодичної преси. Про нього знято фільм «Марко Черемшина» (1975), а дещо пізніше за його оповіданням «Сльоза» створено мультиплікаційну стрічку «Різдвяна казка» (1993, Укранімафільм). На окрему увагу заслуговують спогади про Марка Черемшину його дружини, де є згадки про різні аспекти творчого, громадського і побутового життя письменника. В. Стефаник присвятив Маркові Черемшині новелу «Нитка», а також спогад «Іван Семанюк», яка була надрукована у «Літературній Україні» (1971, 11 травня).

Різним аспектам діяльності та творчості письменника присвячені дослідження О. Баган, Т. Виноградника, Я. Галкіної, О. Гнідана, М. Голянич, Я. Гоян, А. Гречанюк, М. Грушевського, З. Гузар, І. Денисюк, Д. Донцова, В. Дорошенка, О. Засенка, М. Зерова, О. Івасюк, М. Карп'юка, М. Ковальчука, Н. Левчик, М. Легкого, В. Лесина, М. Литвина, Т. Лях, О. Маковея, В. Маланчука, Н. Мастин, В. Матвіїшина, Б. Мельничука, О. Мишанича, М. Мороза, А. Музички, Д. Осічного, Р. Піхманця, С. Процюка, О. Романця, І. Руснака, В. Сімовича, О. Слоньовської, М. Ткачук, Р. Чопика, Л. Шологон, Н. Шумило, М. Юрійчука, В. Яременка та ін. У 1928 р.

вийшов друком життєпис Марка Черемшини, авторства Андрія Музички. У 1955 р. укладено короткий бібліографічний покажчик, присвячений Маркові Черемшині.

Творчості Марка Черемшини присвячено низку наукових дисертацій як у радянський (О. Засенко та ін.), так і в сучасний період (О. Бігун, В. Миронюк, Л. Назаревич, Н. Науменко). Щоденник відомого письменника став предметом наукового дослідження М. Федунь. Невідому епістолярну спадщину Марка Черемшини дослідили М. Крячок та Є. Пшеничний. Низку публікацій про життя та діяльність здійснив М. Гуйванюк, який по-новому розкрив погляди Марка Черемшини на українську національну ідею, дав критичну оцінку досліджень його щоденника, дослідив участь письменника в січовому русі Галичини і Буковини, здійснив перевидання цінних матеріалів про письменника та вперше опублікував заповіт Марка Черемшини. Участь Марка Черемшини у січовому русі Галичини і Буковини широко розкрито М. Гуйванюком у дисертаційному та монографічному дослідженні з цієї теми. У дослідженнях О. Павлишина зафіксовано обрання Івана Семанюка головою Снятинської повітової ради у період ЗУНР.

Цікавою є доля творчої спадщини, документів та бібліотеки Марка Черемшини, адже частина його архіву, за заповітом письменника, перейшла до сина Василя Стефаника – Степана, який передав всі ці матеріали видавництву «Ізмарад» для підготовки видання 1937 р. Згодом ці матеріали надійшли до фондів бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Частина архіву письменника залишилася у дружини – Н. В. Семанюк, яка у 1954 р. передала його в Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. До цього інституту були передані і всі ті матеріали, що належали С. Стефанику. Частина матеріалів письменника знаходиться у відділі рукописів Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського та Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові. У фондах літературно-мистецького музею Марка Черемшини у Снятині та с. Кобаках зберігаються чимало книжок з бібліотеки письменника, автографи ранніх перекладів, особисті речі та ін.

Твори

Збірки творів

Верховина. Вибрані оповідання. Кн. 2 / за редакцією М. Зерова. – Х. – К.: Книгоспілка, 1929. – 204 с.

Вибрані оповідання / ред. П. Козланюк. – К. – Х.: Укрдержвидав, 1945. – 168 с.

Вибрані твори / ред. і вступна стаття М. Зерова. – Х. – К.: Книгоспілка, 1930. – 263 с.

Вибрані твори / вступна стаття М. Зерова. – Львів: «Ізмарад», 1938. – 444 с.

Вибрані твори / упорядкув., крит.-біогр. нарис та прим. О. Засенка. – К.: Держлітвидав України, 1949. – 336 с.

Вибрані твори / вступна стаття та упорядкув. О. Засенка. – Ужгород: Кн.-журн. вид-во, 1952. – 362 с.

Вибрані твори / вступна стаття та прим. О. С. Романця. – К.: Держлітвидав України, 1962. – 290 с.

Вибрані твори із збірок: «Карби» й «Село вигибає» / у редакції, з передмовою й поясненнями А. Крушельницького. – Львів: Накл. «Рідної школи», 1929. – 122 с.

Карби: новели із гуцульського життя. – Чернівці: 3 друкарні тов. «Руської Ради», під зарядом В. Сєкарського, 1901. – 142 с. – (Вид. акад. т-ва «Молода Україна» в Чернівцях; Чис. 3).

Карби / вступна стаття О. Засенка. – К.: Дніпро, 1968. – 208 с.

Карби. – К.: Дніпро, 1974. – 214 с.

Новели; Посвяти Василю Стефанику; Ранні твори; Переклади; Літературно-критичні виступи; Спогади; Автобіографія; Листи / Марко Черемшина; вступ. стаття, упорядкув. й приміт. О. В. Мишанича; ред. тому В. М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1987. – 448 с.

Парасочка: гуцульські новели. – Львів: «Ізмарад», 1939. – 87 с.

Парасочка: новели. – Львів: Кн.-журн. вид-во, 1959. – 44 с.

Село вигибає: новели з гуцульського життя / ред. та вступна стаття М. Зерова. – Х. – К.: Книгоспілка, 1925. – 206 с.

Село вигибає: вибрані оповідання. Кн. 1 / ред. і вступна стаття М. Зерова. – К. – Х.: Книгоспілка, 1929. – 196 с.

Твори: повне видання. Т. 1–3 / за редакцією Є. Пеленського. – Львів: Вид-во «Ізмарад», 1937. – Т. 1. – 206 с.; Т. 2. – 246 с.; Т. 3. – 231 с.

Твори / вступна стаття та прим. О. С. Романця; упорядкув. О. С. Романця та Н. В. Семанюк. – К.: Держлітвидав України, 1960. – 459 с.

Твори. – К. Вид-во «Дніпро». – 327 с.

Твори в двох томах / редакційна колегія: О. Є. Засенко (голова), О. В. Мишанич, Ф. П. Погребенник; вступна стаття О. Є. Засенко; упоряд. і прим. О. В. Мишанич. – К.: Наукова думка. – 1974. – Т. 1. – 335 с.; Т. 2. – 303 с.

Новели, оповідання

Більмо; образок із гуцульського життя // Літературно-науковий вістник. – 1901. – Т. 13, ч. I. – С. 52–64.

Бодай їх руть пропала // Літературно-науковий вістник. – 1923. – Т. 79. – С. 3–19.

Верховина // Літературно-науковий вістник. – 1928. – Т. 95. – С. 209–228.

За мачуху молоденьку // Літературно-науковий вістник. – 1923. – Т. 80. – С. 6–18.

Злодія зловили; образок з гуцульського життя // Літературно-науковий вістник. – 1900. – Т. 92, Чис. I. – С. 121–127.

Керманич // Буковина. – 1896. – 15, 16 квіт. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василю Стефанику... – С. 244–249.

Марічку головка болить...; Товаришovi Іванови Будзови Константиновому присвячую // Літературно-науковий вістник. – 1926. – Т. 89. – С. 290–297.

Нечаяна смерть (ескіз із великоміського життя) // Буковина. – 1898. – 7 лют. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 250–253.

Основини; образок з гуцульського життя // Літературно-науковий вістник. – 1900. – Т. 11, Чис. I. – С. 36–45.

Парасочка // Літературно-науковий вістник. – 1922. – Т. 77. – С. 97–103.

Парубоцька справа // Літературно-науковий вістник. – 1925. – Т. 88. – С. 1–6.

Перші стріли // Літературно-науковий вістник. – 1922. – Т. 76. – С. 11–77.

Раз мати родила!; образок з гуцульського життя // Літературно-науковий вістник. – 1900. – Т. 9, Чис. I. – С. 126–137.

Святий Николай у гарті // Антологія «Вік» (1798–1898). Т. 3: Українська проза з 80-х років XIX до останніх часів. – К., 1902. – С. 495–507.

Село вигибає // Літературно-науковий вістник. – 1922. – Т. 76. – С. 100–112.

Село потерпає // Літературно-науковий вістник. – 1922. – Т. 76. – С. 98–100.

Святий Николай у гарті; образок з гуцульського життя // Літературно-науковий вістник. – 1899. – Т. 6, Чис. I. – С. 172–176.

Туга // Літературно-науковий вістник. – 1928. – Т. 96. – С. 100–102.

Хиба даруймо воду: образок з гуцульського життя // Літературно-науковий вістник. – 1899. – Т. 6, Чис. I. – С. 176–183.

Поезія

Недописані книги // Світ. – 1926. – № 1. – С. 6. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 256.

Параска // Твори: повне видання: у 3-х т. / за редакцією Є. Пеленського. – Львів: Вид-во «Ізмарagd», 1937. – Т. 3. – С. 99. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 257.

Світляній панночці Одарці, донечці славної авторки «Шестикрильця» в незабудь // Твори: повне видання: у 3-х т. / за редакцією Є. Пеленського. – Львів: Вид-во «Ізмарagd», 1937. – Т. 3. – С. 168–169. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 351–353.

Сив-сокіл // Новий час. – 1926. – 7 січ. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 255.

«Та не думай, Марусенько...» // Твори: повне видання: у 3-х т. / за редакцією Є. Пеленського. – Львів: Вид-во «Ізмарagd», 1937. – Т. 3. – С. 100. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 256.

Поезія в прозі

Верба // Буковина. – 1898. – 23 груд. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 262.

Весна // Буковина. – 1898. – 18 берез. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 258.

Вона (Нарис) // Радянська література. – 1940. – кн. 10. – С. 21. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 264.

Гердан // Буковина. – 1898. – 11 груд. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 261.

Заморожені фіалки // Буковина. – 1898. – 18 берез. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 258.

Ледові цвіги // Буковина. – 1898. – 18 берез. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 259.

Море // Буковина. – 1898. – 24 черв. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 259.

Обнова // Буковина. – 1898. – 24 черв. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 260.

Осінь // Буковина. – 1898. – 11 груд. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 261.

Пляч цвітів // Буковина. – 1898. – 27 квіт. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 259.

Симфонія // Буковина. – 1898. – 24 черв. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 260.

Сумно самотньому // Буковина. – 1898. – 23 груд. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 263.

Щоб не ті гори // Буковина. – 1898. – 23 груд. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 263.

Твори для дітей

Незабудька // Дзвінок. – 1897. – № 23. – С. 353. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 265.

Рожі // Дзвінок. – 1897. – № 24. – С. 374. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 265.

Муха // Дзвінок. – 1898. – № 1. – С. 8. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 266.

Сльоза (Різдвяна казка) // Дзвінок. – 1898. – № 2. – С. 17–20. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 266–271.

Літературно-критичні виступи. Рецензії. Спогади. Автобіографія.

Автобіографія // Твори / вступна стаття та прим. О. С. Романця; упорядк. О. С. Романця та Н. В. Семанюк. – К.: Держлітвидав України, 1960. – С. 425–426.

Автобіографія / редакційна колегія: О. Є. Засенко (голова), О. В. Мишанич, Ф. П. Погребенник; вступна стаття О. Є. Засенко; упорядкув. і прим. О. В. Мишанич. – К.: Наукова думка. – Т. 2. – С. 169–177.

Автобіографія // Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику; Ранні твори; Переклади; Літературно-критичні виступи; Спогади; Автобіографія; Листи / Марко Черемшина; вступ. стаття, упорядкув. й приміт. О. В. Мишанича; ред. тому В. М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 344–350.

[Рецензія] / Василь Заренко // Зоря. – 1897. – № 10. – С. 197–198. – Рец. на книжку оповідань В. Будзиновського «Стрімголов».

[Рецензія] / Василь Заренко // Зоря. – 1897. – № 10. – Рец. на кн.: Пачовський В. Дещо про руські биліни і думи.

Відчит в 49-ті роковини смерті Тараса Шевченка // Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 330–336.

Заповіт І. Ю. Семанюка (Марка Черемшини) // Гуїванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуїванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 53–56.

Йордан // Пролом. – 1919. – № 1. – С. 15–17. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 351–353.

Колядникам науки // Програма студентського вечора «Vivat academia!», Берлін, 13 січня 1922, українською (С. 31–32), німецькою (С. 5–6). – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 354–355.

Моя біографія. (Передрук заборонений) // Літературно-науковий вістник. – 1927. – кн. 7–8. – С. 198–205; «Життя й революція», – 1927. – № 6. – С. 350–355; Верховина: вибрані оповідання. Кн. 2 / за редакцією М. Зерова. – Х. – К.: Книгоспілка, 1929. – С. 185–197; Твори: повне видання: у 3-х т. / за редакцією Є. Пеленського. – Львів: Вид-во «Ізмарагд», 1937. – Т. 3. – С. 143–153.

Мужик-астроном // Календар «Громада» на рік 1924. – Львів. – 1923. – С. 114. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 337.

Промова, виголошена в Снятині 14 лютого 1926 р. в залі міщанської читальні Равлюкові Василеві // Радянська література. – 1940. – кн. 3. – С. 158–159. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 339–340.

Своя наука // Ілюстрований народний календар на звичайний рік 1923. – Станіслав; Коломия. – 1922. – С. 103. Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 337.

Спомини про Федьковича // Літературно-науковий вісник. – 1901. – Кн. 2. – С. 96–98. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 329–330.

Фрагмент моїх споминів про Івана Франка // Літературно-науковий вістник. – 1926. – Т. 90: 235–238. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику... – С. 340–344.

Щоденник // Твори: повне видання: у 3-х т. / за редакцією Є. Пеленського. – Львів: Вид-во «Ізмарагд», Т. 3. – С. 125–142. – Передрук: Федунь М. «Щоденник (листопад 1914 – січень 1915)» Марка Черемшини. – Івано-Франківськ: Прут-принт, 2005. – 42 с.

Як дим підоймаєся (згадка). Присвячую пам'яті Деді // Літературно-науковий вісник. – 1925. – Т. 86. – С. 289–294.

Посвяти Василю Стефанику

Добрий вечір, пане брате!. Етюд, відчитаний з нагоди вечора в честь товариша Василя Стефаника // Літературно-науковий вісник. – 1927. – кн. 2. – С. 99–104. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василю Стефанику... – С. 232–237.

Желання // Громадський голос. – 1926. – 25 груд. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василю Стефанику... – С. 238.

Його кров // Світ. – 1926. – № 23–24. – С. 6–7. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василю Стефанику... – С. 238–239.

Під осінь // Світ. – 1927. – № 1. – С. 8. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василю Стефанику... – С. 240.

Стефаникові мужики // Твори: повне видання: у 3-х т. / за редакцією Є. Пеленського. – Львів: Вид-во «Ізмарад», 1937. – Т. 2. – С. 237–238. – Передрук: Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василю Стефанику... – С. 241–242.

Переклади

Бойер Йоган. Похід жене... // Буковина. – 1898. – 31 серп.

Бордо Генрі. Правотар // Новий час. – 1926. – 16 трав.

Декер Едуард Даус. Авторитет // Буковина. – 1901. – 1 трав.

Егто Петер. Дві путерні // Буковина. – 1899. – 3 січн.

Єлінек Богдан. Дідусь // Буковина. – 1898. – 10 лип.

Зейме Йоган. Шоліон // Буковина. – 1901. – 1 трав.

Золя Еміль. Банкрот // Буковина. – 1897. – 2 (21) груд.

Золя Еміль. Жаба // Буковина. – 1898. – № 102.

Канов Оттон. Суслатен егораует // Буковина. – 1898. – 27 квіт.

Каралійчев Ангел. Пиріг // Світ. – 1926. – № 5. – С. 10.

Кольцов О. Горькая доля // Твори / вступна стаття та прим. О. С. Романця; упорядк. О. С. Романця та Н. В. Семанюк. – К.: Держлітвидав України, 1960.

Кольцов О. Последняя борьба // Твори / вступна стаття та прим. О. С. Романця; упорядк. О. С. Романця та Н. В. Семанюк. – К.: Держлітвидав України, 1960.

Лоті П'єр. Створення чоловіка // Літературно-науковий вісник. – 1928. – кн. 9. – С. 15–16.

Мікшат Кальман. Багівецьке чудо // Літературно-науковий вісник. – 1923. – кн. 7. – С. 209–213.

Мікшат Кальман. Поганин Фільюк // Літературно-науковий вісник. – 1923. – кн. 12. – С. 295–301.

Мікшат Кальман. Ягничка // Літературно-науковий вісник. – 1924. – кн. 3/4. – С. 223–227.

Ренар Жюль. Лебідь // Буковина. – 1898. – 27 квіт.

Тільшова Марія. Любов і дідько // Літературно-науковий вісник. – 1928. – кн. 9. – С. 12–14.

Тіммерманс Фелікс. Процесія // Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефану... – С. 321–325.

Тома Людвік. Клієнт // Літературно-науковий вісник. – 1923. – кн. 9. – С. 9–12.

Шай Роберт. Добрий ранок // Буковина. – 1898. – 8 лип.

Шай Роберт. Молодість // Буковина. – 1898. – 8 лип.

Шай Роберт. Наперекір долі // Буковина. – 1898. – 8 лип.

Шенгер Карл. Хрестини // Літературно-науковий вісник. – 1923. – кн. 8. – С. 310–315.

Шлаф Йоганн. Дикі гуси // Буковина. – 1901. – 1 трав.

Шлаф Йоганн. Пан регістратор // Буковина. – 1901. – 1 трав.

Юнгнікель МакС. Старий лігман // Літературно-науковий вісник. – 1928. – кн. 9. – С. 11.

Переклади творів Марка Черемшини

Російською мовою

Бедняк (Рассказ) / пер. с укр. И. Дюшен // Орджоникидзевская правда. – 1939. – 27 октября.

Двум смертям не бывать / пер. В. Россельс; Святой Николай под замком / пер. В. Россельс; Так и быть, про-
стим им воду! / пер. С. Коляджин; Вора поймали / пер. В. Россельс; У Марички головка болит / пер. В. Россельс;
Верховина / пер. С. Коляджин // Украинские повести и рассказы. – М.: Гослитиздат, 1954. – Т.3. – С. 341–403.

За мачеху молодую; Вора поймали / пер. В. Россельса // Украинские новеллы. Составили В. и Е. Рос-
сельс. – М.: Советский писатель, 1948. – С. 51–71.

Избранное / пер. В. Россельса; предисловие А. Е. Засенка. – К.: Гослитиздат Украины, 1951. – 207 с.

Избранное / пер. с укр. Вл. Россельса. – М.: Гослитиздат, 1961. – 270 с.

Избранное / Пер. с укр. Вл. Россельса; составление и примечания В. С. Лесина. – М.: Художественная
литература, 1973. – 311 с.

Опозоренная (Новелла) / пер. с укр. и предисловие И. Дюшен // Молодая гвардия. – 1939. – № 10–11. –
С. 145–146, 148–149.

Святой Николай под арестом / пер. Е. Нечуя // Отечество. Пути и достижения национальных литератур
в России. Национальный вопрос / под ред. проф. И. А. Бодуэн де Куртенэ и др. – Пг., 1916. – Т. 1. – С. 252–256.

Болгарською мовою

Хванаха крадеца / Разказ от Марко Черемшина; от украински пер. П. Атанасов // Славяни. – 1957. –
кн. 2. – март–април. – С. 30–32.

Кабардинською мовою

Изменник (Рассказ) / пер. У. А. Югума // Псеулієшіє, 1952, 25 апрельм.

Польською мовою

Dział; Chyba darujmy wodę; Karby // Młoda Ukraina. Wybór nowel / Zebrał i tłumaczył W. Orkan. – Warszawa,
1908. – S. 203–222.

Угорською мовою

Szent Miklós lakat alá került / Sándor László // Ukrán elbeszélők. Europa könyvkiadó. – Budapest, 1968. –
Old. 282–286.

Чеською мовою

Chytili zloděje: zkrácená povídka / Přel. Rudolf Hůlka // *Ukrajina zpívá a vypráví*. – Brno, 1957, s. 44–46.

Starč / přel. K. Handzel. *Národní obzor* 6, 1912, с. 46: *Besedy Národního obzoru*, s. 674–675.

Svatý Mikuláš v exekuci: (dovídka z huculského života) // *Právo lidu* 13, 5. 9. 1904, s. 244, příl. *Dělnická besídka*, s. 1–2.

Tož darujme vodu // *Ukrajinské povídky* / Přel. a uspoř. Karel Handzel, Praha, 1913. – s. 13–22.

Z huculských hor / Přel. R. Hůlka. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1946. – 273 s.

Література

Атанасов П. Серед болгарських читачів / Петко Атанасов // Марко Черемшина, 1874–1974. – Ужгород, 1964. – С. 10.

Баган О. Дмитро Донцов про Василя Стефаника і Марка Черемшину / О. Баган // «Покутська трійця» й літературний процес в Україні кінця XIX – початку XX століть : матеріали наукової конференції [До 130-річчя від дня народження Василя Стефаника і Леся Мартовича], (14 – 15 травня 2001 р., м. Дрогобич) / М-во освіти і науки України, Дрогоб. держ. педагогіч. ун-т ім. І. Франка, кафедра теорії та історії української літератури, Українське історичне товариство ім. М. Грушевського. – Дрогобич : Вимір, 2001. – С. 331–378.

Бігун О. А. Типологія жанру поезії в прозі (французька та українська літератури кінця XIX – поч. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / Бігун Ольга Альбертівна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2008. – 20 с.;

Будз І. На альпійській полонині... (Присвячую другови д-рові Іванови Семанюкови) // Літературно-науковий вістник. – 1926. – Т. ХС. – С. 255. – Передрук: Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 66–67.

Видання творів Марка Черемшини: бібліографічний покажчик // Твори в двох томах / редакційна колегія: О. Є. Засенко (голова), О. В. Мишанич, Ф. П. Погребенник; вступна стаття О. Є. Засенко; упоряд. і прим. О. В. Мишанич. – К.: Наукова думка. – 1974. – Т. 2. – С. 276–291.

Виноградник Т. Став захисником свого народу Марко Черемшина // *Галичина*. – 2004. – 17 черв. – С. 6–9.

Волошин М. Тим, що відійшли від нас у боротьбі за право / Михайло Волошин // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів : СУА, 1934. – С. 75–108.

Галкіна Я. Специфіка оповіді як смислоутворення в новелах Марка Черемшини / Яна Галкіна // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Міжнародна наукова конференція «Українська література в загальноєвропейському контексті». – Ужгород, 2002. – Вип. 5. – С. 68–72.

Галушинський М. Проводи у дорогу // *Світ*. – 1927. – 15 трав. – С. 7.

Гнідан О. Д. Марко Черемшина : нарис життя і творчості / О. Д. Гнідан. – К.: Дніпро, 1985. – 167 с.

Гнідан О. Д. 3 позицій правди і гуманізму: доля дитини в художньому зображенні Марка Черемшини / О. Д. Гнідан // *Література. Діти. Час*. – К., 1985. – С. 99–108.

Гнідан О. Марко Черемшина / О. Д. Гнідан // *Історія української літератури: кінець XIX – початок XX ст.*: у 2 кн.: підручник / за ред. проф. О. Д. Гнідан. – К.: Лябідь, 2005. – Кн.1. – С. 476 – 541.

Голяннич М. Інтертекстуальний характер внутрішньої форми ключового слова (на матеріалі художніх текстів Марка Черемшини) / Марія Голяннич // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття : зб. наук. праць / упор. С. Хороб. – Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2006. – С. 275–288.

Гоян Я. П. Чистий, як душа українця : літ. портрет М. Черемшини / Я. П. Гоян. – К. : Веселка, 2004. – 31 с.

Гречанюк А. Газета Буковина у творчій долі Марка Черемшини // «Покутська трійця» й літературний процес в Україні кінця XIX – початку XX століття : матеріали наукової конференції [До 130-річчя від дня народження Василя Стефаника і Леся Мартовича], (14 – 15 травня 2001 р., м. Дрогобич) / М-во освіти і науки України, Дрогоб. держ. педагогіч. ун-т ім. І. Франка, кафедра теорії та історії української літератури, Українське історичне товариство ім. М. Грушевського. – Дрогобич : Вмір, 2001. – С. 49–54.

[Рецензія] / Михайло Грушевський // Літературно-науковий вістник. – 1902. – Т. 19. – Чис. 3. – С. 128–134. – Рец. на кн.: Йван Семанюк (Марко Черемшина). «Карби»: Новелі з гуцульського життя, Чернівці, 1901, 141 с. – Передрук: Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 68–74.

Грушевський М. Сучасне українське письменство в його типових представниках / Михайло Грушевський // Літературно-науковий вістник. – 1908. – Т. 41. – С. 454–468.

Гузар З. Поетика новели Марка Черемшини «Туга»: час і простір як композиційні детермінанти / З. Гузар // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття : збірник наук. праць / упор. С. Хороб. – Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2006. – С. 194–197.

Гуйванюк М. Буковина та буковинці в життєвій і творчій долі Марка Черемшини // Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 39–48.

Гуйванюк М. Зв'язки письменників «Покутської трійці» з січовим рухом у Галичині й Буковині на початку XX ст. // Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 21–28.

Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – 108 с.

Гуйванюк М. Марко Черемшина та січовий рух у Галичині на початку XX ст. // Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 29–32.

Гуйванюк М. Р. Січовий рух у Галичині й на Буковині (1900–1914 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Гуйванюк Микола Романович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2002. – 21 с.

Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.) / Микола Гуйванюк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 254 с.

Гуйванюк М. Українська національна ідея в житті й творчій спадщині Марка Черемшини // Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 10–20.

Гуйванюк М. Щоденник Марка Черемшини як історичне джерело // Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 33–38.

Денисюк І. Жанрово-стильова специфіка прози Марка Черемшини / Іван Денисюк // Живий у пам'яті народній: відзначення сторіччя з дня народження Марка Черемшини. – К.: Дніпро, 1975. – С. 79–88.

Денисюк І. Любовні історії української белетристики / Іван Денисюк // Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці : у 3 т., 4 кн. – Львів: Львівський національний ун-т ім. І. Франка, 2005. – Т. 1 : Літературознавчі дослідження. – Кн. 1 – С. 367–379.

Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. / Іван Денисюк. – Львів: Науково-видавниче товариство «Академічний експрес», 1999. – 280 с.

До життєпису і творів Черемшини // Марко Черемшина. Твори: повне видання: у 3-х т. / за ред. Є. Пеленського. – Л.: Ізмарад, 1937. – Т. 3 – С. 218–226.

Донцов Д. Марко Черемшина / Дмитро Донцов // Літературно-науковий вістник. – 1927. – Кн. 7/8. – Передрук: Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 86–104.

Дорошенко В. Творчість Марка Черемшини / Володимир Дорошенко // Світ. – Львів. – 1927. – 15 трав. – С. 5–6. – Передрук: Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 82–85.

Жайворонок (Марко Черемшина) // Гоян Я. Провісники : есе / Я. Гоян ; відп. ред., упоряд. текстів та іл. О. Гоян. – К., 2011. – С. 331–363.

Живий у пам'яті народній: відзначення сторіччя з дня народження Марка Черемшини. – К., 1975.

Засенко О. Є. Видатний письменник-демократ / О. Є. Засенко // Твори в двох томах / Ред. колегія: О. Є. Засенко (голова), О. В. Мишанич, Ф. П. Погребенник; вступна стаття О. Є. Засенко; упорядкув. і прим. О. В. Мишанич. – К.: Наукова думка. – 1974. – Т. 1. – С. 5–30.

Засенко О. Є. Два листи з Америки до Марка Черемшини / О. Є. Засенко // Радянська Україна. – 1954. – 11 лип.

Засенко О. Є. Марко Черемшина: життя і творчість / О. Є. Засенко. – К.: Держлітвидав України, 1951.

Засенко О. Є. Марко Черемшина: життя і творчість / О. Є. Засенко. – К.: Вид-во художньої літератури «Дніпро», 1974. – 254 с.

Засенко О. Є. Співець рідного краю / О. Є. Засенко // Стефаник В. Катруся; Черемшина М. Карби. – К., 1981. – С. 147–166.

Засенко О. Є. Черемшина Марко // Українська радянська енциклопедія. – К., 1985. – Т. 12: Ф–Ь. – С. 267.

Зеров М. Марко Черемшина / Микола Зеров // Марко Черемшина. Твори: повне видання: у 3-х т. / за ред. Є. Пеленського. – Л.: Ізмарад, 1937. – Т. 3. – С. 178–189.

- Зеров М. Марко Черемшина й галицька проза / Микола Зеров // Зеров М. Твори : у 2 т. – К., 1990. – Т. 2. – С. 401–435.
- Зеров М. Марко Черемшина і галицька проза / Микола Зеров // Зеров М. Українське письменство. – К.: Основи, 2002. – С. 474–485.
- Зеров М. Мова Черемшини / Микола Зеров // Марко Черемшина. Твори: повне видання: у 3-х т. / за ред. Є. Пеленського. – Л.: Измагд, 1937. – Т. 3. – С. 204–205.
- Івасюк О. Поезія в прозі / Оксана Івасюк // Лексикон загального та порівняльного літературознавства / Буковинський центр гуманітарних досліджень. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 422–423.
- Карп'юк М. Дім Семанюка-Черемшини в Снятині // Снятин. – Детройт. – 1971. – Чис. 6. – С. 2–6. – Передрук: Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 57–60.
- Кіреєва Р. Видатний майстер слова і громадський діяч [Марко Черемшина] / Руслана Кіреєва // Голос Покуття. – 2011. – 10–16 черв.
- Ковальчук М. Гуцульські діалектні особливості парадигми іменника та дієслова в новелах Марка Черемшини // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія: Філологія (Мовознавство). – Івано-Франківськ. – 2009. – Вип. 19–20. – С. 77–80.
- Кравченко Є. Є. Марко Черемшина: бібліографічний покажчик / Кравченко С. Є., Семанюк Н. В. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962.
- Кримський А. До рецензії д. Василя Заренко про «Руські билини і думи» Михайла Пачовського // Зоря. – 1897. – № 10. – С. 198.
- Крячок М. Свідчення епістолярних джерел про життя і діяльність Марка Черемшини та два автографи його листів до матері / Микола Крячок // Пам'ятки: археографічний щорічник. – 2008. – Т. 9.
- Левчик Н. Естетична парадигма творчості Марка Черемшини / Н. Левчик // «Покутська трійця» й літературний процес в Україні кінця ХІХ – початку ХХ століть: (до 130-річчя від дня народження Василя Стефаника і Леся Мартовича): матеріали наукової конференції. – Дрогобич, 14–15 травня 2001 року. – С. 172–182.
- Легкий М. До поетики циклу «Парасочка»: деякі реконструкції та спостереження / Микола Легкий // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття: Збірник наук. праць / упоряд. С. Хороб. – Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2006. – С. 148–154.
- Лесин В. Марко Черемшина: (до 100-річчя від дня народження) / Василь Лесин. – К.: Знання, 1974. – 48 с.
- Лесин В. Письменник-реаліст / Василь Лесин // Жовтень. – 1954. – № 6. – С. 74–78.
- Лесин В. Твори Марка Черемшини російською мовою / Василь Лесин // Жовтень. – 1952. – № 1. – С. 121–127.
- Литвин М. Побратими: про Марка Черемшину, Василя Стефаника та Леся Мартовича // Україна. – 1984. – № 24. – С. 10–11.

Лях Т. Архетип землі у новелістиці Марка Черемшини / Тетяна Лях // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових праць. – Ужгород. – 2009. – № 13. – С. 177–179.

Лях Т. Екзистенційна проблема самотності у новелістиці Марка Черемшини // Літературознавчі обрії: праці молодих учених: Збірник наук. праць інституту літератури НАН України. – Київ. – 2010. – Вип. 17. – С. 180–186.

Лях Т. Імпресіонізм прози Марка Черемшини / Тетяна Лях // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. – 2009. – Вип. 18. – С. 83–87.

Лях Т. «...Любовь одно крило біле, а друге темне має»: філософсько-психологічне осмислення феномена любові в новелістиці Марка Черемшини / Тетяна Лях // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Ужгород. – 2010. – № 14. – С. 143–147.

Лях Т. Прикмети експресіонізму в прозі Марка Черемшини // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. – 2008. – Вип. 18. – С. 24–29.

Лях Т. Психоаналітична інтерпретація новели Марка Черемшини «Парубоцька справа» // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Філологія. – 2009. – Вип. 20. – С. 70–74.

Лях Т. Філософське осмислення проблеми життя і смерті в новелі Марка Черемшини «Карби» // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія; Соціальні комунікації. – 2010. – Вип. 22. – С. 44–48.

Лях Т. Фольклорна символіка поезій у прозі Марка Черемшини циклу «Листки» // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія; Соціальні комунікації. – 2008. – Вип. 19. – С. 69–73.

Лутченко Р. П. Літературно-меморіальний музей Марка Черемшини / Лутченко Р. П., Гуцуляк М. Є. – Ужгород: Карпати, 1986. – 56 с.

Маковей О. З життя і письменства: (про фейлетони українсько-руських політичних часописів в р. 1898) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1899. – Т. 4.

Маковей О. Літературно-критична студія / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 42. – С. 152 – 173.

Маланчук В. Сільський побут у творчості Марка Черемшини // Маланчук В. Розвиток етнографічної думки в Галичині кінця XIX – початку XX ст. – К., 1977. – С. 185 – 200.

Марко Черемшина. 1874–1927: короткий бібліографічний покажчик (анотований) / укл. М. П. Гуменюк, Є. Є. Кравченко. – Львів: Вид-во АН УРСР, 1955. – 25 с.

Марко Черемшина. 1874–1964: бібліографічні матеріали: до 90-річчя з дня народження письменника / упоряд. В. Т. Полєк. – Ужгород: Карпати, 1964.

Матвішин В. Західноєвропейська мала проза у творчій рецесії Марка Черемшини / Володимир Матвішин // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття: збірник наук. праць / упоряд. С. Хороб / М-во освіти і науки України, Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 360–369.

Мафтин Н. Неоромантична модель гуцульського дивосвіту: Про новелістику Марка Черемшини / Наталія Мафтин // Слово і Час. – 1999. – № 6. – С. 20–25.

Мельничук Б. На славний ювілей // Радянська Буковина. – 1974. – № 113.

Мельничук Б. Художнє слово про Марка Черемшину / Б. Мельничук // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття: збірник наук. праць / упоряд. С. Хоробі / М-во освіти і науки України, Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 58–66.

Миронюк В. Марко Черемшина – майстер психологічної новели / Валентина Миронюк // Філологічні студії: науковий часопис. – Луцьк, 2000. – № 3. – С. 27–33.

Миронюк В. Морально-етична проблема в новелістичі Марка Черемшини / Валентина Миронюк // Проблеми славистики: науковий часопис. – Луцьк, 2004. – № 3 – 4. – С. 90–97.

Миронюк В. Поезії в прозі Марка Черемшини / Валентина Миронюк // Філологічні студії: науковий часопис. – Луцьк, 2004. – № 4. – С. 341–348.

Миронюк В. М. Поетика прози Марка Черемшини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Миронюк Валентина Михайлівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 19 с.

Миронюк В. Роль стилістичних фігур у новелах Марка Черемшини / Валентина Миронюк // Філологічні студії: науковий часопис. – Луцьк, 2003. – № 1. – С. 11–19.

Миронюк В. Поетико-аналітичні чинники художнього твору: тропи (Марко Черемшина) / Валентина Миронюк // Східнослов'янська філологія: збірник наук. праць. – Горлівка: ГДПШМ, 2006. – Випуск 10. – С. 159–167.

Миронюк В. Портрет у новелах Марка Черемшини / Валентина Миронюк // Філологічні студії: науковий часопис. – Луцьк, 2006. – № 1 – 4. – С. 8–12.

Миронюк В. Система тропів: генеза, еволюція, новаторство (на матеріалах новел Марка Черемшини) / Валентина Миронюк // Нова педагогічна думка. – Рівне. – 2011. – № 3.

Миронюк В. Стиль як складова поетики прози Марка Черемшини / Валентина Миронюк // Філологічні студії: науковий часопис. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 175–180.

Миронюк В. Художня деталь як засіб типізації й узагальнення у творчості Марка Черемшини / Валентина Миронюк // Проблеми славистики: науковий часопис. – Луцьк, 2003. – № 3. – С. 41–46.

Миронюк В. М. Художній хронотоп у творчості Марка Черемшини / В. М. Миронюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 24 (235). – Ч. 1. – С. 137–142.

Мишанич О. В. Марко Черемшина / О. В. Мишанич // Черемшина М. Вибране. – Ужгород, 1990. – С. 5–19.

Мишанич О. В. Марко Черемшина / О. В. Мишанич // Черемшина М. Новели; Посвяти Василю Стефанику... – К., 1987. – С. 5–22.

Музичка А. В. Марко Черемшина (Іван Семанюк) / А. В. Музичка. – Одеса: Державне вид-во України, 1928. – 280 с.

Назаревич Л. Т. Екзистенційність як філософська та художньо-естетична домінанта української малої прози кінця ХІХ – початку ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Назаревич Леся Тарасівна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2008. – 20 с.;

Науменко Н. В. Символіка в образній структурі української новелістики кінця XIX – початку XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Науменко Наталія Валентинівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 20 с.;

Некролог // Літературно-науковий вістник. – Львів, 1927. – Т. 43. – С. 97–99. – Передрук: Гуїванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуїванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 61–62.

Некролог // Світ. – 1927. – 15 травня. – С. 3. – Передрук: Гуїванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуїванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 63–65

Осічний Д. Де шум потоків і смерек. (Вірші, нариси, спогоди) / Дмитро Осічний. – Львів: Книжково-журнальне вид-во, 1957.

Осічний Д. Мої зустрічі з Марком Черемшиною / Дмитро Осічний // Жовтень. – 1957. – № 4.

Осічний Д. Спогади про Марка Черемшину / Дмитро Осічний // Перевал. – 1992. – № 3–4. – С. 99–100.

Павлишин О. Й. Формування та діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 – червень 1919 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Павлишин Олег Йосипович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.

Пеленський Є. Проблеми в творах Черемшини / Євген Пеленський // Марко Черемшина. Твори: повне видання: у 3-х т. / за ред. Є. Пеленського. – Л. : Ізмарagd, 1937. – Т.3. – С. 195–204.

Пеленський Є. Матеріали до бібліографії М. Черемшини // Марко Черемшина. Твори: повне видання: у 3-х т. / за ред. Є. Пеленського. – Л. : Ізмарagd, 1937. – Т.3. – С. 205–218.

Піхманець Р. Б'Є СМУЧЯ ГОДИНА: Есхатологічні візії Марка Черемшини / Піхманець Р. Із покутської книги буття: засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича [монографія] / Роман Піхманець. – Київ: Темпора, 2012. – С. 225–391.

Піхманець Р. Жанрова своєрідність циклу «Село за війни» Марка Черемшини / Роман Піхманець // Українознавчі студії. – 2010/2011. – № 11/12. – С. 146–182.

Піхманець Р. В. Містерії замської гори: становлення Марка Черемшини як творчої особистості / Р. В. Піхманець // Прикарпатський вісник НТШ. – 2009. – № 2 (6). – С. 133–151.

Піхманець Р. Структурно-семантична основа художнього мислення Марка Черемшини / Р. Піхманець // Слово і Час. – 2010. – № 7. – С. 31–50.

Процюк С. Ерос і танатос у прозі Марка Черемшини / Степан Процюк // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття: збірник наук. праць / упор. С. Хороб. – Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2006. – С. 97–103.

Путівник музею Марка Черемшини в Снятині. – Станіслав: Станіславське обласне вид-во, 1958. – 81 с.

Пшеничний Є. Невідомий лист Марка Черемшини / Є. Пшеничний // «Покутська трійця» й літературний процес в Україні кінця XIX – початку XX століть : матеріали наукової конференції [До 130-річчя від дня

народження Василя Стефаника і Леся Мартовича], (14 – 15 травня 2001 р., м. Дрогобич) / М-во освіти і науки України, Дрогоб. держ. педагогіч. ун-т ім. І. Франка, кафедра теорії та історії української літератури, Українське історичне товариство ім. М. Грушевського. – Дрогобич: Вимір, 2001. – С. 403–404.

Романець О. Марко Черемшина і Буковина / О. Романець // Радянська Буковина. – 1974. – 9 черв.

Романець О. Марко Черемшина і Буковина / О. Романець // Письменники Буковини другої половини 20 століття. – Чернівці, 1998. – С. 404–407.

Рудницький М. Оригінальність Черемшини / Михайло Рудницький // Марко Черемшина. Твори: повне видання: у 3-х т. / за ред. Є. Пеленського. – Л.: Измагд, 1937. – Т.3. – С. 189–195.

Рудницький М. Письменники зблизка: (спогади) / Михайло Рудницький. – Львів: Кн.-журн. вид-во, 1958. – 82 с.

Руснак І. Між Еросом і Танатосом: (гедонізм циклу Марка Черемшини «Парасочка») / Ірина Руснак // «Покуська трійця» й літературний процес в Україні кінця ХІХ – початку ХХ століть: до 130-річчя від дня народження Василя Стефаника і Леся Мартовича: матеріали наук. конференції. – Дрогобич, 14 – 15 травня 2001 року. – Дрогобич: Вимір, 2001. – С. 246–252.

Семанюк Іван // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець ХVІІІ – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 118–119.

Семанюк Іван // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1996. – Т. 10. – С. 3692–3693.

Семанюк Іван // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів; Станіславів; Коломия: Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 3. – С. 1160.

Семанюк Іван Юрійович // Історія адвокатури України / Т. В. Варфоломєєва, О. Д. Святоцький, В. С. Кульчицький та ін.; за ред. Т. В. Варфоломєєвої, О. Д. Святоцького. – К.: Либідь, 1992. – С. 85–86.

Семанюк Іван-Марко Черемшина // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 60.

Семанюк-Черемшина Н. В. Спогади про Марка Черемшину / Н. В. Семанюк-Черемшина. – Львів: Книжково-журнальне вид-во, 1958. – 82 с.

Семанюк Н. В. Співець Гуцульщини: Спогади про Марка Черемшину / Н. В. Семанюк. – Ужгород: Карпати, 1974. – 119 с.

Сімович В. До видання першого збірника Черемшиних новел «Карби»: (спомини редактора) / Василь Сімович // Студентський вісник. – Прага, 1927. – Чис. 5/6. – С. 16–20; Сімович В. Літературознавство. Культура. Історія літератури. Історія. Культура. Громадське життя / ред. Л. Ткач. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. – Том. 2. – С. 618–622. – Передрук: Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте: наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 75–79.

Слоньовська О. Еротика як особливість міфічного самовияву героїв у прозі Марка Черемшини і Тодося Осьмачки / Ольга Слоньовська // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття: збірник наук. праць / упоряд. С. Хороб. – Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2006. – С. 379–399.

Спис голів «Січю» // «Січ», 1868–1908: альманах в пам'ять 40-х роковин основания товариства «Січ» у Відні / ред. З. Кузеля. – Львів: НТШ, 1908. – С. 543.

Стефаник В. Іван Семанюк (Марко Черемшина) / Василь Стефаник // Літературна Україна. – 1971. – 11 трав.

Ткачук М. Збірка «Карби» Марка Черемшини як вияв модерністського дискурсу української прози початку XX століття / М. Ткачук // З його духа печаттю...: збірник наукових праць на пошану Івана Денисюка. – Львів, 2001. – Т. 1. – С. 88–93.

Угорчак Ю. М. Літературно-меморіальний музей Марка Черемшини в селі Кобаках / Ю. М. Угорчак. – Івано-Франківськ: Облполіграфвидав. – 1989. – 14 с.

Українсько-руські драми на сьогорічнім конкурсі галицького відділу красового // Зоря. – 1896. – № 5. – С. 98.

Федунь М. Р. Українська мемуаристика в Галичині кінця XIX – початку XX століття: жанрово-стильові особливості: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / Федунь Марія Романівна; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2001. – 19 с.

Федунь М. «Щоденник (листопад 1914 – січень 1915)» Марка Черемшини. – Івано-Франківськ: Прут-принт, 2005. – 42 с.

Франко І. З останніх десятиліть XIX в. / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50 т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т. 41. – С. 471 – 529.

Франко І. Українська література / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50 т. – Київ: Наукова думка, 1981. – Т. 34: Літературно-критичні праці (1902 – 1905). – С. 142 – 143.

Хронович В. М. Про Марка Черемшину: спогад / В. М. Хронович // Ленінська правда (Снятин). – 1969. – 30 серпня.

Черемшина Марко // Український радянський енциклопедичний словник. – К., 1987. – Т. 3: Потулак–Ь. – С. 619.

Черемшини Марка музей // Українська радянська енциклопедія. – К., 1985. – Т. 12: Ф–Ь. – С. 267.

Черемшини Марка музей // Український радянський енциклопедичний словник. – К., 1987. – Т. 3: Потулак–Ь. – С. 619.

Чопик Р. Карби і кафлі Марка Черемшини / Ростислав Чопик // Чопик Р. Переступний вік: українське письменство на зламі XIX – XX ст. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – С. 32 – 55.

Шологон Л. Джерела про життєвий та творчий шлях Марка Черемшини (1874–1927) / Лілія Шологон. – Схід, 2008.

Шумило Н. М. Проблеми «ліризації» української прози кінця XIX – початку XX ст. / Н. М. Шумило // Проблеми історії та теорії реалізму української літератури XIX – початку XX ст.: збірник наук. праць / відп. ред. М. Т. Яценко / АН України. Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 250 – 265.

Юрійчук М. Марко Черемшина і Юрій Федькович / М. Юрійчук // Живий у пам'яті народній / упоряд. Ф. Погребенник. – К.: Дніпро, 1975. – С. 116–123.

Яременко В. «...Аби люди читали» // Черемшина М. Карби. – К., 1986. – С. 5–19.

Struk D. H. Cheremshyna Marko // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1984. – Vol. 1: A–F. – P. 415.

Марко Черемшина, 1896 р.

Марко Черемшина, 8.09.1925 р.

Графічний портрет Марка Черемшини. Художник Іван Кейван, 1937 р.
Зберігання: Снятинський літературно-меморіальний музей Марка Черемшини.

Марко Черемшина, 1926 р.

Nummer des Meldungsbuches [redacted]

ABSOLUTORIUM.

Wir, Rector der k. k. Universität zu Wien und Decan
der rechts- und staatswissenschaftlichen Facultät, bestätigen hiemit,
dass der Studierende der Rechte
Herr *Sophron Semaniuk*
gehört zu *Kolaki* in *Galizien*
auf Grundlage des Maturitätszeugnisses No. *Polonow, am 8. Juli*
1896
in die akademischen Studien aufgenommen worden sei, vom *Winter* 2. Semester
des Studienjahres *1896/7* bis zum *Sommer* 2. Semester des Studienjahres *1907*
an der rechts- und staatswissenschaftlichen Facultät studiert, die rechts- und
staatswissenschaftlichen Studien den bestehenden Anordnungen
gemäß vollendet und während dieser Zeit folgende Vorlesungen besucht hat:

Namen der Docenten	Gegenstände der besuchten Vorlesungen	Wöchentliche Stundenzahl besucht	Anmerkung
	<i>Wintersemester 1896/7 in Wien</i>		
<i>Oyphlaue</i>	<i>Logik</i>	9	
<i>Zallinger</i>	<i>Rechtsgeschichte</i>	5	
<i>Schulz</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	5	
<i>Schulz</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	4	
<i>Stöckl</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	2	
<i>Konwinski</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	2	
<i>Schulz</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	2	
	<i>Sommersemester 1897 in Wien</i>		
<i>Oyphlaue</i>	<i>Logik</i>	8	
<i>Stöckl</i>	<i>Rechtsgeschichte</i>	2	
<i>Schulz</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	3	
<i>Zallinger</i>	<i>Rechtsgeschichte</i>	3	
<i>Schulz</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	4	
<i>Schulz</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	2	
<i>Schulz</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	2	
<i>Schulz</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	2	
<i>Schulz</i>	<i>Öffentl. Rechtsgeschichte</i>	1	

Диплом Марка Черемшини про закінчення Віденського університету.

ВІСНИК ЗАРОДИВЦЬКА
 МІСЬКА ЗАКОННИЦЯ
 В ДЕЛЯТИНІ

Свідчення

повідомляю, що пан др Іван Семанюк
 був занятим в моїй канцелярії або канцелярії адвоката
 тюрпа в моєй від дня 8. февреля 1906 р. без перерви до дня
 10. февреля 1912 р. включно і тим самим виконував згідно
 з вимогами адвокатської практики.

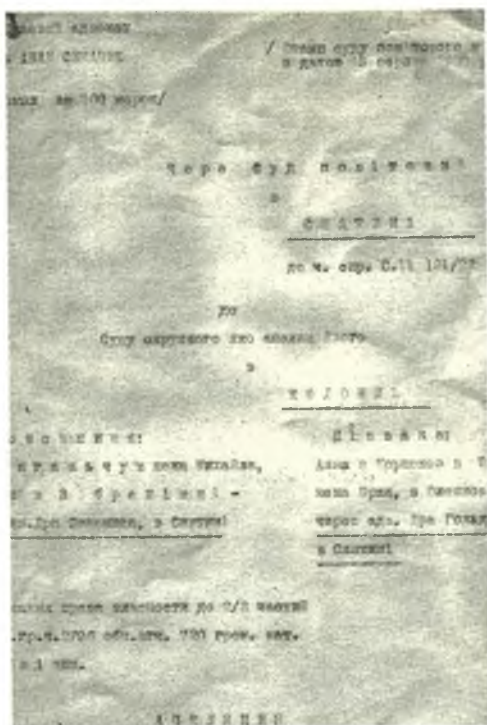
Делатини дня 11 февреля 1912
 др Микола Лагодинський
 адвокат в Делатині

№ 4834/12

Wydział Sądowy Adwokatury w Delatynie
 na świadectwo że nasz sędziy był był od dnia
 dziesiętego października 1906/rocznej do dnia dziesiątego
 lutego października 1912/rocznej.

11 października 1912

Свідчення про проходження шестирічного стажування
 Іваном Семанюком в канцелярії Миколи Лагодинського в м. Делятині.

Примірник апеляції, підготовленої Марком Черемшиною, 1923 р.

Пам'ятник Маркові Черемшині у с. Кобаках Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.

Літературно-меморіальний музей Марка Черемшини у м. Снятині Івано-Франківської обл.

Меморіальна кімната Марка Черемшини
в літературно-меморіальному музеї його імені
у м. Снятині Івано-Франківської обл.

Фотографії з фондів Снятинського літературно-меморіального музею Марка Черемшини.

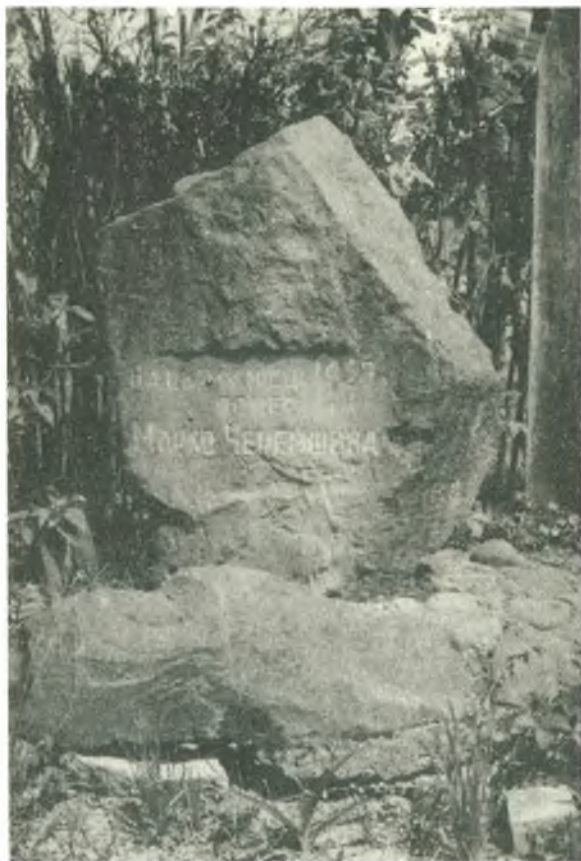
Пам'ятник Маркові Черемшині у м. Снятині Івано-Франківської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Грудень, 2011 р.

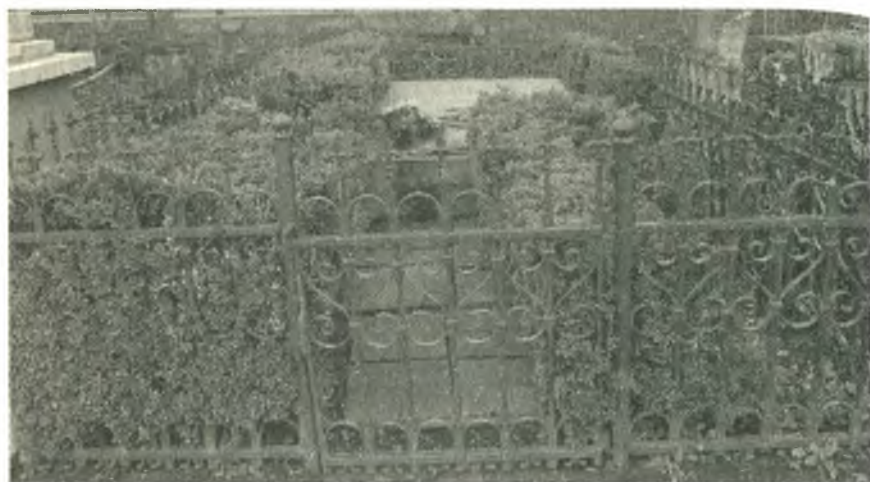
Меморіальна таблиця Маркові Черемшині у м. Делятині Івано-Франківської обл.
 Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2011 р.

Меморіальна таблиця Маркові Черемшині у м. Чернівцях.
 Фотографія Василя Петлюка. Грудень, 2012 р.

Пам'ятний знак на місці смерті Марка Черемшини
у с. Кобаках Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.

Могила Марка Черемшини у м. Снятині Івано-Франківської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Жовтень, 2012 р.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Starosolskyi'.

СТАРСОЛЬСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ЙОАХИМОВИЧ (8.01.1878, м. Ярослав, тепер Республіка Польща – 25.02.1942, табір у м. Маріїнську, тепер Кемеровська обл., Російська Федерація, місце поховання невідоме) – адвокат, доктор права, громадсько-політичний, культурно-освітній та науковий діяч, публіцист, редактор, видавець, заступник міністра закордонних справ Української народної республіки (1919–20), професор Українського державного університету в Кам'янці-Подільському (1920), Українського вільного університету в Празі (1921–28), Української господарської академії в Ч.С.Р. (1922–28), Львівського державного університету (1939), дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1923), голова Української соціал-демократичної партії (1937–39).

STAROSOLSKY VOLODYMYR (08.01.1878, Jaroslaw, now Poland – 25.02.1942, a camp in Mariyinsk, now Kemerovo reg., Russian Federation, unknown burial place) – advocate, Doctor of Law, socio-political, cultural, educational and scientific activist, writer, editor, publisher, Deputy Foreign Minister of the Ukrainian People's Republic (1919–20), professor at the Ukrainian State University in Kamenetz-Podilsk (1920), the Ukrainian Free University in Prague (1921–28), the Ukrainian Academy of Economics in CH.S.R. (1922–28), the Lviv State University (1939), member of the Taras Shevchenko Scientific Society (1923), Head of the Ukrainian Social Democratic Party (1937–39).

Народився 8 січня 1878 р. в м. Ярославі, тепер Республіка Польща. Дитинство та юність минули в Ярославі. Після закінчення гімназії у рідному місті правничу освіту здобував на юридичному факультеті Краківського (1895–96), Львівського (1896–98) та Віденського (1898–99) університетів.

Під час навчання в Кракові заклалися основи його українського світогляду і соціалістичних поглядів. Тут потоваришував з Василем Стефаником, Іваном Трушем, Олексою Новаківським, Богданом Лепким, Станіславом Людкевичем та ін. Брав активну участь в українському студентському житті, один із лідерів українського молодіжного руху в Австро-Угорській імперії кінця XIX – початку XX ст. Навчаючись у Львові, вступив (17.10.1897) до українського студентського товариства «Академічна Громада» та був обраний заступником голови товариства (12.11.1897). У Відні вступив до українського студентського товариства «Січ» (1899), обраний заступником голови і бібліотекарем (1.02.1899), головою товариства (26.03.–4.11.1899). Один з організаторів та активний учасник першого з'їзду українських студентів Австро-Угорської імперії, який відбувся 13 липня 1899 р. у Львові. Головною вимогою з'їзду було відкриття українського університету у Львові. В. Старосольський представляв українських студентів з Відня, виступив з палкою промовою, в якій обґрунтував право українців на «власний університет». Ця промова є його першим публічним виступом і опублікована у збірнику, присвяченому з'їзду.

В. Старосольський – ініціатор заснування товариства «Молода Україна» (13.07.1899), яке було ідеологічним рухом української молоді, що вірила в ідею самостійної, соборної Української держави. Розвинув у діяльності товариства такий аспект національної ідеї як соборництво. Входив до вищого керівництва товариства – «Комітету десяти». Очолив редакційний комітет часопису «Молода Україна», перше число якого побачило світ 1 січня 1900 р. Редакційна стаття-програма, авторства В. Старосольського і Є. Косевича, сформулювала основні теоретичні цілі і завдання української молоді. Разом із ідеєю політичної незалежності України молодокраїнці вносять у свою програму ідеї соціалізму: економічної рівності та соціальної справедливості, що заповнили тоді уми тогочасної української молоді. Був відповідальним редактором низки чисел часопису (1900. – ч. 11–12, 1901. – ч. 1–7, 11/12). На сторінках часопису В. Старосольський розробляє теоретичні положення програми «Молодої України». У статті «Злука молодіжи» (1900, ч. 3) наголошує на визначній ролі молоді у розвитку людства, вважаючи, що для досягнення цілей українській молоді потрібна одна організація, яка б об'єднала її. У статті «До праці» (1900, ч. 9–10) описує суттєві зміни, які відбулися в житті молоді в Наддніпрянській Україні та Галичині. Наголошує на тому, що в Галичині світогляд інтелігенції став значно радикальнішим, що і є перемогою «Молодої України», а оскільки перемога є ще не повною, він закликає молодь до праці над собою, з народом, несучи йому «слова правди й науки». За його переконанням, молодь перемаже тоді, коли вона буде тим, чим бути повинна: «висловом терпінь та бажань поневолених верств».

Проблемам шкільної молоді присвячена стаття В. Старосольського «Кілька слів в конечній обороні» (1900, ч. 11). Полеміка між «Молодою Україною» і радикальним «Громадським голосом» – тема його статті «Чи є в нас публіцистика» (1901, ч. 1). Чимало статей присвячені пропагуванню серед молоді ідей «Молодої України» через проведення вечорниць на честь Т. Шевченка. Висвітлював життя української молоді в гімназіях, університетах Києва, Одеси, Харкова, Чернівців, Москви, Санкт-Петербурга. Перу В. Старосольського належить стаття про Кирило-Мефодіївське товариство (1900, ч. 5.), посмертні згадки про українських діячів А. Шахновича (1900, ч. 2), О. Терлецького (1902–03, ч. 4), рецензії на книги.

«Молода Україна» налагодила контакти з українськими діячами з Наддніпрянської України, головню з Револуційною українською партією. У Львові у 1900 р. за допомогою В. Старосольського, Е. Косевича та Л. Цегельського було видано «Самостійну Україну» Миколи Міхновського. Обирався головою другого з'їзду українського студентства Австрії, який відбувся 14 липня 1900 р. під проводом товариства. На знак протесту проти антиукраїнської політики адміністрації Львівського університету та покарання тих українських студентів, які організовували віча за створення українського університету, виступив одним із організаторів залишення (сецесії) українцями – студентами Львівського університету в 1901–02 рр. У грудні 1901 р. 440 українських студентів покинуло університет та продовжило навчання в інших університетах Австро-Угорської імперії. Як заступник голови центрального комітету української молоді, виступив на черговому з'їзді українського студентства, де було прийнято рішення про припинення акції – сецесії, адже настав час для продовження боротьби політичними і соціальними методами. У 1902 р. був одним із ініціаторів селянського страйку в Галичині, який охопив майже 200 тисяч селян. Цю акцію вважають першим масовим страйком у Європі.

За політичними переконаннями В. Старосольський був прихильником соціал-демократичної ідеї, якій залишився вірним упродовж усього життя. Політичними ідеями, зокрема соціалізмом, почав цікавитися у старших класах гімназії. У 1899 р. вступив до Української соціал-демократичної партії (УСДП). Виразну політичну діяльність розпочав у 1903 р., коли на з'їзді УСДП (21–22.03.1903) разом з Т. Меленем, В. Темницьким, Є. Косевичем започаткував національну течію «молодих» або «автономістів», які прагнули виходу УСДП з-під впливу польської соціал-демократії, створення її на самостійну політичну силу. Був відповідальним редактором часопису «Земля і воля» (1907 ч. 31 – 1908 ч. 18), у січні того самого року ввійшов до редакції головного органу партії – газети «Воля», а у березні його вперше обрали до складу новоствореного львівського міського партійного комітету УСДП.

Після короткої участі у виборчій кампанії (1907) в якості кандидата в депутати до австрійського парламенту зосередився на партійній діяльності. На перших загальних зборах товариства української соціалістичної інтелігенції «Вільна громада» (22.03.1907) його обрали головою товариства; переобраний на наступний рік у листопаді 1907 р. Був прихильником розширення впливу соціалістичних ідей на робітничі та селянські маси українського населення, що дало б можливість розширити електоральну підтримку української соціал-демократії: виступав перед робітниками на зібраннях та з доповідями у її філіях; на конференції УСДП (12–13.06.1907) виголосив доповідь «Робота на селі», в якій окреслив засади аграрної програми партії; започаткував створення культурно-просвітнього товариства українських робітників «Воля» та мережі його місцевих осередків. У 1908–09 рр. працював у згаданих вище товариствах. У цей період був активним діячем українського молодіжного руху: як представник УСДП, брав участь у роботі Першого з'їзду українських студентів університетів Австро-Угорської та Російської імперій у Львові (липень 1909); брав активну участь у боротьбі за відкриття українського університету у Львові. З кінцем 1907 р. відійшов від активної партійної діяльності, передусім через наукове стажування в Грацькому (1908) та Гейдельберзькому (1908, 1911–12) університетах.

Перебуваючи в еміграції (1920–28), В. Старосольський відійшов від співпраці з галицькою УСДП, яка на початку 1920-х років еволюціонувала на радянофільські позиції, а на березневному 1923 р. з'їзді, під впливом комуністів, відкрито перейшла на ліворадикальні позиції. Це і стало причиною заборони польською владою УСДП у січні 1924 р. У празький період співпрацював із закордонним представництвом наддніпрянської Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), зокрема з партійним органом «Соціал-Демократ» (Подебради). Улітку 1921 р. у Празі брав участь у роботі міжнародного з'їзду соціалістичної партії.

Активною партійною діяльністю в УСДП займався після повернення з еміграції до Львова (1928): був делегатом львівського з'їзду УСДП 8–9 грудня 1928 р., на якому завершено відновлення партії; увійшов до складу Центрального комітету УСДП, переобирався двічі на з'їздах у 1934 і 1937 рр.; брав участь у виданні партійних журналів «Професійний вісник» та «Вперед»; у 1933 р. його обрали заступником голови, а на партійному з'їзді 17 жовтня 1937 р. був обраний тридцять сьомим і останнім головою партії (1937–39). Разом з Миколою Ганкевичем представляв партію у Варшаві (27.11.1929) на конференції українських, білоруських і литовських політичних партій, яка виробила спільну тактику у боротьбі згаданих народів за свої права в Польщі. Восени 1930 р. брав участь у виборах до сенату Польщі у списку кандидатів Українського виборчого блоку (Українське національно-демократичне об'єднання, Українська соціалістично-

робітничка партія і УСДП) на Львівське воєводство, однак його не обрали. Як партійний лідер, В. Старосольський послідовно виступав проти національної і соціальної політики польського уряду, різко критикував більшовицький режим в УРСР, який відкрито назвав у своєму виступі на VIII з'їзді УСДП в 1937 р. «російською сталінською імперією», виступав за незалежну соборну Українську державу з соціалістичним ладом, обстоював нерозривну єдність національного і соціального питання у визвольній боротьбі.

В. Старосольський – визнаний теоретик держави і права, політології та соціології. Свої концептуальні погляди та ідеї виклав у ґрунтовних теоретичних працях. Науково-дослідницьку та науково-педагогічну діяльність В. Старосольського можна виокремити у три періоди:

1901–1916 рр.: опублікував перші розвідки в «Часописі правничій та економічній»; пройшов наукове стажування в європейських університетах, яке завершилося публікацією (1916) книги «Das Majoritatsprinzip» («Право більшості»); у цей період педагогічної діяльності не здійснював;

1919–1928 рр.: обійняв посаду професора державного права в новоутвореному Українському державному університеті в Кам'яниці-Подільському; з виїздом на еміграцію у 1920 р. здійснював плідну наукову та педагогічну діяльність в Українському вільному університеті у Празі, Українській господарській академії в Подєбрадах та Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова у Празі, співпрацював з українськими науковими інституціями: Українським соціологічним інститутом у Відні, Українським науковим інститутом у Берліні; проявив себе як теоретик права та соціології, опублікувавши фундаментальні дослідження «Держава і право», «Політичне право», «Теорія нації» та ін.;

1928–1939 рр.: повернувшись з еміграції, опублікував поодинокі правничі розвідки; цей період є знаменним для В. Старосольського, оскільки у вересні 1939 р. він обійняв посаду професора державного права на юридичному факультеті вже українського Львівського університету, але одночасно і трагічним – радянська влада у грудні того самого року заарештувала його та репресувала.

Ще під час навчання у Львівському університеті під керівництвом професора цивільного права Станіслава Дністрянського розпочав наукові студії. У 1901–04 рр. надрукував низку розвідок у «Часописі правничій і економічній»: «Реформа похатної торгівлі в австрійським законодавстві» та «Причинки до теорії соціології», а також рецензії на праці відомих європейських науковців: Anton Menger. *Neue Staatslehre*, R. von Herrnhirt. *Nationalität und Rucht, dargestellt nach der österreichischer und anderen Gesetzgebung*, M. Kulisch. *Beitrage zum oesterreichischen Parlamentsrecht* та ін. В журналі «Іскра» (1903–04, ч. 1–3) опублікував статтю «Що таке соціологія?».

На підставі опублікованих наукових статей та завдяки підтримці Станіслава Дністряньського отримав державну стипендію для наукового стажування у європейських університетах: Берлінському (1905–06), Грацькому (1907) та Гейдельберзькому (1908, 1911–12). У Берлінському університеті стажувався у професора соціології Георга Зімеля (Georg Simmel), Ігнатія Ястрова (Ignatij Jastrow) та Мартіца, а у Грацькому – у професора кафедри державного права Людвіга Гумпльовича (Ludwig Gumplowicz). Безперечно, найбільший вплив на становлення його соціологічних та правничих наукових ідей мало стажування в Гейдельберзі під керівництвом професора Георга Єлінека (Georg Jellinek) – засновника німецької школи соціології права. Вивчаючи як головний фах європейське державне право, був одним з перших українських дослідників, які науково зацікавилися соціологічними та філософськими аспектами права.

За підсумками наукового стажування написав у 1914 р. ґрунтовне дослідження «Das Majoritätsprinzip» («Принцип більшості»), у якому через науковий аналіз поглядів Г. Єлінека про право меншості розвинув власну теорію права більшості, що, за твердженням професора Е. Бернацкіка, стало «першим систематичним опрацюванням проблеми». Цей принцип реалізується в демократичних суспільствах й передбачає не тільки домінування у ньому волі більшості населення, а й визнання та захищеність, непорушність основних прав усіх осіб, включаючи й тих, які становлять його меншу частину. Тому й правова держава, як держава реальних прав людини, може існувати тільки у суспільстві, у якому діє справжня демократія, тобто повновладдя більшості з дотриманням прав меншості.

Книга опублікована у 1916 р. з присвятою професорові Гейдельберзького університету Г. Єлінеку в академічній серії «Staatswissenschaftliche Studien». Це дослідження задумувалося автором як габлітаційна праця для зайняття університетської посади, однак Перша світова війна перешкодила його планам. Праця не втратила своєї актуальності і тепер, адже на неї посилаються сучасні австрійські та німецькі дослідники з цього питання.

Власну методологічну концепцію з питань теорії держави і права В. Старосольський виклав у праці «Методологічна проблема в науці про державу» (Прага, 1923). Автор вважає, що спосіб вивчення об'єкта і предмета дослідження є свого роду науковою парадигмою, що веде до певного результату і не дозволяє вийти за її межі. Вивів свій постулат визначення політології як «науки про державу», будучи прихильником інтерпретації політики за посередництвом держави. Відповідно, в науковій дискусії В. Старосольський акцентує увагу на трьох концептуальних методах вивчення політологічних проблем: юридичному, соціологічному та соціолого-правовому. Він зробив висновок про те, що найповніше можна дослідити державу, застосовуючи

дуалістичний підхід. Однак, для повного політологічного аналізу політичного вияву суспільного життя, на думку В. Старосольського, необхідно також використовувати герменевтичний методологічний принцип, оскільки лише його застосування дає змогу розкрити загальне значення досліджуваного предмета в унікальній формі, адже його творцями є люди, тобто об'єкт виробляється іншим суб'єктом і є синтезом знання, розуміння, чуттєвих даних, культури, менталітету, закладеного у його назву. Цій проблемі присвячена також стаття «Внутрішня форма в соціологічній термінології (методологічні зауваги)» (Прага, 1926).

Власну цілісну концепцію загальної теорії держави і права В. Старосольський виклав у наукових працях, які вийшли друком упродовж 1923–1934 рр. У двотомній праці «Держава і політичне право» (Подєбради, Т. 1, 1923; Т. 2, 1925) простежив розвиток держави і права від найдавніших часів до XIX ст. У статті «До питання про форми держави» (Львів, 1925) проаналізував погляди європейських науковців про необхідність класифікації типів держав та подав наукову дискусію з іншими авторами про форми держави: монархію і республіку. Продовженням цієї проблематики став курс лекцій «Політичне право (Подєбради, 1933; останнє видання Регенсбург, 1950), у якому виклав власне узагальнене бачення теорії держави. Цю тему розвинув у статтях «Про цінність права» (Львів, 1928) та «Держава і право: Причинки до проблеми правовості держави» (Львів, 1934). У своїх працях В. Старосольський виступав апологетом правової держави, яку вважав найвищою формою розвитку інституту держави.

«Конституційну державу» В. Старосольський розглядав як історичний тип держави, що свого часу за певних обставин логічно прийшов на зміну «державі абсолютиській». Основу, серцевину такої держави складають насамперед права та свободи людини, демократія та народний суверенітет, розподіл влади. Цю державу вчений називав «...дитиною раціоналізму XVII та XVIII століть, дитиною віри в людський розум, абсолютний та незмінний, незалежний від будь-яких «історичних», себто мінливих обставин». У той же час, «конституційна держава», як і будь-який інший історичний тип держави, постійно перебуває в процесі свого еволюційного розвитку, а неврахування чинника останнього, на думку вченого, може призвести до реальної появи певних загроз її існування як такої. До кінця свого життя вірив у торжество ідеалів демократії та в перспективу власне конституційної держави. Одним із ключових питань, порушених у цих працях, є співвідношення держави і права. Поєднання понять «право – держава» та усі подальші наукові суперечки щодо такого зв'язку були історично зумовлені прагненням перетворити державу, витворити та реалізувати новий вид держави, надати їй повного, всеохоплюючого змісту, відмінного від змісту абсолютистської держави. Держава – це група людей, що є фактичним носієм

державної влади. А відтак і «державне право» – це правові норми, творцями яких є ті фактичні носії влади, а саме – законодавча влада держави. При цьому, їхня власна воля насправді є волею, насамперед, соціальної групи, до якої вони належать, втіленням її інтересів, змагань, поглядів, культури. За переконанням автора, правова держава, як держава реальних прав людини, може існувати тільки у суспільстві, у якому діє справжня демократія, тобто повновладдя більшості з дотриманням прав меншості.

За концепцією В. Старосольського, ідея «правової» держави полягає у тому, що держава повинна бути пов'язана власним правом. І ця ідея виникла не шляхом теоретичних міркувань, не з логічної необхідності, а на тлі практичних потреб, реальних інтересів. У праці «Політичне право» ґрунтовно проводить аналіз теорії розподілу влади та виводить власне концептуальне розуміння цієї теми. Автор простежив історію розвитку ідеї поділу влад ще від античності, розглянув погляди від Аристотеля до творців сучасної конституційної доктрини – Д. Локка й Ш.-Л. Монтеск'є. При цьому він спростовував вчення Ш.-Л. Монтеск'є про абсолютну незалежність трьох гілок влади, вважав, що влада у державі лише одна, єдина та охоплює усі можливі напрямки державної діяльності, різні її функції та обґрунтував власну систему стримувань і противаг окремих гілок влади, яка базується на їхній взаємодії, взаємопов'язаності, взаємозумовленості та взаємозалежності.

У статті «Партія в Конституції Чеськословацької Республіки» (Прага, 1923), крім аналізу ролі та місця партії за конституцією Ч.С.Р., провів історичний дискурс з цього питання, довів, що функції партії не обмежуються лише парламентською діяльністю, а є набагато ширшими, провів чітку грань між двома поняттями – «політична партія» і «парламентський клуб». Основними функціями політичних партій дослідник визначає: активізацію й об'єднання значних суспільних груп, формування ідеології та політичної доктрини, участь у боротьбі за владу тощо. Він одним з перших серед вітчизняних та західних дослідників назвав таку функцію, як участь партій у боротьбі за незалежну державу, виходячи з досвіду діяльності українських політичних партій у період національно-визвольних змагань наприкінці XIX – початку XX ст.

Історична студія В. Старосольського «Національний та соціальний момент в українській історії» (1915) присвячена аналізу програм різних соціальних груп та верств українського суспільства, які виступали носіями самостійницьких ідей в минулому України: родова й земельна аристократія в добу Київської Русі, яка спромоглася на створення Української держави; українське козацтво, яке, на думку автора, було «стихийним витвором народної маси»; виділення вищих прошарків козаччини в окрему соціальну групу, що призвело до початку Руїни; українське селянство, яке в умовах відсутності національної буржуазії стало основною дер-

жавотворчою силою та породило генія Тараса Шевченка – «Прометея політичного визволення України».

В царині соціології, політології та націології, безперечно, найґрунтовнішим дослідженням В. Старосольського є праця «Теорія нації», яка вийшла друком у 1922 р. і, за влучним визначенням І. Кресіної, є «однією з найбільших досягнень у низці досліджень українських учених – представників національно-державницького напрямку в соціологічній і політологічній науці».

У цій книзі автор виклав своє фундаментальне розуміння сутності нації, механізму її формування та функціонування, а також місця нації в тогочасному світі, проводячи детальний порівняльний аналіз поглядів європейських, українських та російських науковців.

На початку дослідження автор обґрунтовує методологічні засади до вивчення цієї проблеми. У другому розділі докладно зупиняється на атомістичному розумінні нації, у третьому – з'ясовує дійсне значення расових, культурних, історичних особливостей для творення нації. Важливим у пізнавальному відношенні є дослідження історії терміну «нація», у якому відбилосся поняття активності, гордості, особистої вищості порівняно зі словом «народ» – як відображення пасивності, «животіючого, засудженого на роботязкий послух існування». Автор також розглянув глибинні питання співвідношення нації і демократії, нації і держави, сутності нації, поняття нації у міжнародному праві та проблемні питання формування нації у бездержавних народів.

Адвокатську діяльність В. Старосольського можна виокремити у три періоди:

1901–1914 рр.: початок стажування як кандидата в адвокати, перші проби видання наукових розвідок у галузі права і соціології, отримання ступеня доктора права, наукове стажування в університетах Берліна, Граца та Гейдельберга, праця в канцеляріях провідних львівських адвокатів та відкриття власної адвокатської канцелярії, припинення практики з початком Першої світової війни;

1920–1928 рр.: перебуваючи в еміграції у Відні, а пізніше у Празі, звичайно не міг здійснювати адвокатську діяльність в Австрії чи Ч.С.Р, а його фахова діяльність у Галичині обмежується участю чи не в єдиній судовій справі у Львові на політичному процесі Степана Федака (1922);

1928–1939 рр.: адвокатська діяльність після повернення з еміграції в нових історичних умовах, коли його талант захисника зосереджувався на участі в політичних судових процесах Польської держави проти українського населення.

У 1901 р. розпочав проходження обов'язкової шестирічної практики в якості кандидата в адвокати. З 8 травня 1901 по 1 березня 1902 р. стажувався в канцелярії Казимира Чарніка. У періоді з березня 1902 по листопад 1903 р. і з вересня 1906 по

червень 1908 р. – у Міхала Грека, з 16 червня по 1 липня 1905 р. – у Яна Каспарка, а другу половину 1905 р. – у канцелярії Алоїза Крауса. Впродовж січня – серпня 1906 р. стажувався в бюро Костя Левицького, а з січня 1908 по липень 1909 р. – Миколи Шухевича. У 1903 р. здобув ступінь доктора права – «Juris Ufrisque Doctor». Від 1908 р. – член «Галицького союзу державних службовців». У 1909 р. склав адвокатський іспит та присягу адвоката і розпочав фахову діяльність у Львові. Того ж року став членом першого в нашій історії національного товариства українських юристів – «Товариства українсько-руських правників у Львові» (1909–39). Продовжив працювати як адвокат у канцеляріях визначних українських адвокатів у Львові: Костя Левицького, Миколи Шухевича, швидко здобув репутацію вправного захисника у кримінальних справах. У листопаді 1911 р. відкрив у Львові (вул. Коперніка, 14, другий поверх) власну адвокатську канцелярію, в якій працював до початку Першої світової війни (серпень 1914 р.). Після повернення з еміграції його канцелярія в 1928–39 рр. містилася на теперішній вул. С. Крушельницької, 23, пізніше – в будинку під номером 19, з весни 1938 р. до припинення діяльності у 1939 р. – на теперішній вул. М. Устияновича, 4.

Разом з Костем Левицьким, Сидором Голубовичем, Володимиром Загайкевичем та Теофілом Окуневським захищав українського студента Львівського університету Мирослава Січинського на львівському процесі (30.06.1908) за звинуваченням у вбивстві намісника Галичини польського графа Потоцького. Суд виніс смертний вирок, на який захист вніс касаційну скаргу до віденського трибуналу. Захисниками в касаційному трибуналі були Теофіл Окуневський разом з Ришардом Пресбургером. Оборона в суді перетворилася на національну справу: захисники у своїх промовах акцентували увагу на тому, що це не просто вбивство державного чиновника, а відповідь на його політику тотального нищення всього українського в краї. На цьому процесі В. Старосольський був наймолодшим серед захисників. Серед його клієнтів були не тільки українці, але й чимало поляків, євреїв та німців. Адвокат також надавав послуги юридичним особам, зокрема готелю «Народна гостиниця», а упродовж 1913–14 рр. представляв інтереси фірми «Сауль Бірнбаум» та ін.

25 вересня 1921 р. студент Львівської політехніки Степан Федак вчинив замах на очільника Польської держави Ю. Пілсудського та львівського воєводу К. Грабовського. На цьому політичному процесі, який тривав перед судом присяжних від 23 жовтня по 18 листопада 1922 р., на лаві підсудних опинилося 12 молодих українців, переважно колишніх старшин українських армій, а тепер у більшості студентів. В. Старосольський був захисником Дмитра Палієва та Богдана Гнатевича. Інших обвинувачених у державній зраді захищали: Мар'ян Глушкевич – Степана Федака, Степан Шухевич – Франца Штика, Пилип Євин – Василя Кучабського, Михайло Волошин – Івана

Білицького, Янкевич – Володимира Голубовича, М. Присташ – Михайла Тофана, Євген Давидяк – Євгена Зиблікевича, Ярослав Олесницький – Петра Яремійчука.

Після повернення з еміграції (1928) відновив адвокатську діяльність у Львові. Був у числі інших українських адвокатів (Михайла Волошина, Лева Ганкевича, Мар'яна Глушкевича, Степана Шухевича та ін.), які найчастіше з-поміж інших захищали членів Української військової організації (УВО), Організації українських націоналістів (ОУН), Комуністичної партії Західної України (КПЗУ), проти яких у міжвоєнний період відбувалися масові судові політичні процеси.

Першим великим процесом став суд над В. Атаманчуком та І. Вербицьким (28.01.–15.02.1929), на якому В. Старосольський був адвокатом останнього. На наступному політичному процесі над К. Огородником та членами УВО – студентами Львівської політехніки Ю. Гошовським та С. Новицьким, яких звинувачували у державній зраді (молодь відзначала події 10-річчя утворення ЗУНР), був захисником К. Огородника (засуджено на 3 місяці) та Ю. Гошовського (засуджено на 10 місяців). Згодом перед судом присяжних захищав Ю. Гошовського (10.11.1930), якого засудили на 3 роки ув'язнення за розповсюдження листівок УВО. Другий великий процес над членами УВО тривав з 18 по 28 червня 1929 р. На лаві підсудних опинилися члени УВО – 3 студенти та 4 студентки, яких звинувачували у приналежності до УВО і діяльності з метою відокремлення Східної Галичини від Польщі. На цьому процесі В. Старосольський захищав Марію Кравців, Марію Чижів і Софію Мойсейович. 15 березня 1929 р. разом з С. Шухевичем боронив українського студента Р. Мищика за напад на поштаря Ф. Кохановського з метою викрадення грошей для цілей УВО. 21–24 січня 1930 р. відбувся політичний процес над дев'ятьма молодими українцями – селянами, яких звинувачували у приналежності до УВО, що означало державну зраду. Захисникам Л. Ганкевичу, І. Волошину та В. Старосольському вдалося переконати суд присяжних, який погодився на зміну звинувачення у державній зраді на порушення публічного порядку та приналежність до таємних організацій, що дало можливість отримати підсудним м'якші покарання. З 26 травня до 29 червня 1930 р. В. Старосольський разом з Л. Ганкевичем, С. Шухевичем, С. Шевчуком та С. Федаком захищав 17 членів УВО – учасників терористичного акту (7.03.1930) – підриву біржі у Львові (т. зв. справа «Східних Торгів»). Того самого року (18 червня та 30 вересня) боронив членів УВО В. Шабана і Г. Тюна, звинувачених у приналежності до УВО, а отже, у державній зраді. В цей період захищав українських політичних діячів та колишніх послів до польського сенату та сейму, які були заарештовані режимом Ю. Пілсудського у 1930 р.: о. М. Кушкевича, В. Кохана, С. Біляка, І. Ліщинського. На судовому процесі (17–19.02.1930) над о. М. Кушкевичем, якого звинувачували

у державній зраді, В. Старосольський домігся винесення судом присяжних виправдувального вироку. Разом з С. Шухевичем і С. Біляком боронив В. Кохана на першому судовому процесі (17–20.02.1931) над колишніми послами, а 18–19 грудня 1930 р. спільно з адвокатом І. Рогуцьким перед судом присяжних у Самборі домігся звільнення посла до сенату Польщі о. Татомира, якого звинувачували у державній зраді і порушенні публічного порядку. 2–5 березня 1931 р. разом з Л. Ганкевичем та О. Марітчаком був захисником свого колеги адвоката та посла до польського сейму Степана Біляка, якого звинувачували в порушенні публічного порядку (закликав на вічах до визволення українського народу з-під польського ярма), після тривалого арешту його звільнили від покарання. 15–22 квітня 1931 р. разом з С. Шухевичем, Я. Олесницьким, В. Загайкевичем, С. Біляком, А. Горбачевським та О. Марітчаком захищав у Луцьку колишнього посла до сейму Польщі І. Ліщинського, якого звинувачували у державній зраді та порушенні публічного порядку (закликав до боротьби за відокремлення Східної Галичини від Польщі; до бойкоту польських шкіл; чинив опір поліції). Від 19 жовтня по 26 листопада 1931 р. тривав один з найгучніших судових процесів у Львові над членами ОУН Б. Кравцівим, З. Пеленським, З. Книшем та ін. (усього 14 осіб), на якому В. Старосольський захищав редактора газети «Український голос» З. Пеленського. Разом з М. Заяцем і Т. Стефановичем був захисником українських селян із с. Батячі Жовківського повіту (усього 47 осіб) на судовому процесі (10–24.05.1929) у Львові. 26 листопада 1930 р. з перервами, 1 березня 1930 р. у Луцьку разом з П. Вержиновським та З. Багринівським захищав дирекцію «Українбанку». На судових процесах 15 липня та 3 вересня 1931 р. домігся звільнення з ув'язнення під заставу голови УНДО та посла до сейму Д. Левицького та члена Правління УНДО та посла Д. Паліїва. Разом з Л. Ганкевичем захищав колишнього посла до сейму О. Когута на політичному процесі (7–10.03.1932) за заклики проти Польської держави, а з С. Витвицьким боронив колишнього посла Д. Паліїва на процесі, який тривав 13–20 червня 1932 р. 5 вересня 1932 р. розпочався політичний процес над шістьма членами ОУН: З. Пеленським, Ю. Вассияном, О. Бойдуником, О. Бабієм, Є. Зибликевичем та С. Ленкавським, яких звинувачували в активній участі в Першому конгресі ОУН (28.01–3.02.1929) та створенні ОУН, що й стало причиною висунення звинувачення у державній зраді. На цьому процесі В. Старосольський був оборонцем Є. Зибликевича та С. Ленкавського. В касаційній інстанції в Найвищому суді Польщі (16.01.1993) представляв підзахисних разом з С. Біляком. 17–22 грудня 1932 р. разом з О. Марітчаком боронив В. Біласа на політичному процесі над членами ОУН – учасниками нападу на пошту в Городку, вбивства поліцейського в Глинній Наварії та виконанні атентату на польського політичного діяча Т. Голуфка. Адвокатами на цьому процесі були також

С. Шухевич і К. Паньківський, які захищали Д. Данилишина, Л. Ганкевич боронив М. Жураківського, М. Глушкевич – З. Коссака. За підсумками процесу, В. Біласа та Д. Данилишина засуджено до смертної кари, а М. Жураківського до 15 років тюрми. У березні 1933 р. у Рівному був захисником на політичному процесі проти членів Комуністичної партії Західної України (усього 48 осіб, з яких 17 звільнили). Того ж року був захисником на політичних процесах проти члена ОУН С. Мади (25 жовтня) та студента Львівського університету С. Лемика (30 жовтня).

В. Старосольський, як член УСДП, що була в антагоністичних відносинах до УВО та ОУН, упродовж багатьох років захищав членів цих організацій, глибоко переживаючи трагедію звинувачених, оскільки, як згадує син Юрій, ці процеси були для нього чимось більшим, ніж професійна діяльність: «Політичні суди давали Володимирові глибоке й проникливе розуміння цих психологічних процесів молоді, що виростили з патріотизму, юнацького романтизму...». Глибинно-філософською була відповідь В. Старосольського на логічне запитання, чому він, як член УСДП, яка різко засуджувала ОУН, захищає її членів: «Ці питання будемо розв'язувати у власній державі, а тепер вони для мене українці».

В. Старосольський був добрим наставником для молодих правників, які проходили стажування як кандидати в адвокатуру. В його канцелярії працювали помічниками чи стажувалися правники, які у подальшому стали відомими українськими адвокатами та громадськими діячами: Іван Рудницький і Кость Панківський – працювали відносно недовго і відійшли на власну практику; Євген Жезневський; найдовше, по 1939 р., працювали Лев Бобинський і Володимир Масюк; Євген Косевич, діяч УСДП; Макар (загинув на початку Першої світової війни); брати Василь та Петро Дідушки, старшини Українських січових стрільців, розстріляні на Соловках (1937); В. Масюк; О. Хом'як; син Юрій Старосольський працював у канцелярії батька ще з студентських років та ін.

Напередодні та у період Першої світової війни В. Старосольський – один з організаторів та лідерів січового стрілецтва. 18 березня 1913 р. у Львові було засноване перше легальне українське напіввійськове товариство «Січові стрільці-І», головою якого було обрано В. Старосольського, а його адвокатська канцелярія на вул. Коперніка, 14 стала у 1913-17 рр. його організаційним центром.

Під час перебування УСС у Стрию В. Старосольський разом з однодумцями відмовилися від присяги на вірність Австро-Угорщині, декларуючи тим самим перспективу соборності українських земель та здобуття самостійності України. Був прихильником створення українських збройних сил на базі Легіону січових стрільців. Як представник УСДП, увійшов до складу створеної 1 серпня 1914 р. Головної

Української Ради (ГУР) – найвищого політичного органу українців Австро-Угорщини. Згодом, 10 серпня 1914 р., ГУР і УБУ призначила В. Старосольського своїм мобілізаційним комісаром із правом заснування місцевих мобілізаційних комітетів, здійснення контролю та керівництва ними. 15 жовтня 1914 р. був обраний членом Української бойової управи (УБУ), координував діяльність різних українських організацій, зокрема представляв УБУ при Легіоні УСС. Згодом, 30 грудня 1914 р., його призначено постійним представником ГУР та УБУ при Легіоні УСС. На засіданні ГУР 29 грудня 1914 р. виступив з ініціативою об'єднання ГУР та СВУ в єдину українську організацію. Згодом, 5 травня 1915 р., її було створено під назвою Загальна Українська Рада (ЗУР), до складу якої увійшов В. Старосольський. Він також залишався представником ЗУР в Легіоні УСС до часу її розпуску у листопаді 1916 р. Співпрацював зі стрілецьким журналом «Шляхи» та Союзом Визволення України у Відні. На сторінках «Вісника СВУ» він містив свої публіцистичні статті, повідомлення про життя УСС. У видавництві СВУ вийшла друком його праця «Національний та соціальний момент в українській історії» (Відень, 1915). Впродовж січня 1915 – жовтня 1918 рр. безпосередньо знаходився на фронті, в легіоні УСС виконував обов'язки військового кореспондента, займався питаннями військового і матеріального забезпечення потреб стрільців, ідеологічною роботою, намагався залагодити розбіжності між ЗУР, УБУ та керівництвом УСС. З 1916 р. – член таємного товариства УСС – «Лидарства Залізної Остроги», автор «Десяти заповідей Українських Січових Стрільців».

25 лютого 1916 р. В. Старосольського було обрано головою «Кружка загального добра», створеного за його ініціативою з метою культурно-просвітньої та економічної допомоги місцевому населенню та стрілецтву.

Стояв біля організаційних витоків формування єдиного однострою січового стрілецтва (1917). Ініціював створення органу «Пресова квартира УСС» для ведення культурно-просвітньої та виховної роботи серед січового стрілецтва та «Українського пресового бюро» при УБУ для інформування іноземної преси та ідеологічної пропаганди серед стрільців та населення Галичини. 25 липня 1917 р. УБУ було реорганізовано у Центральну управу УСС, а В. Старосольський залишився її представником у Легіоні УСС.

У 1917 р. призначений ад'ютантом генерала Мирона Тарнавського у військовій школі для вишколу січових стрільців.

З червня – до середини жовтня 1918 р. В. Старосольський разом з Легіоном УСС перебував у Наддніпрянській Україні. Тут займався опікою та розслідуванням скарг українських селян на каральні акції та зловживання австрійської та німецької окупаційної влади. У жовтні 1918 р. разом з Легіоном УСС його перевели у Чернівці.

У травні 1917 р. став членом Віденського революційного гуртка, а в першій половині жовтня 1918 р. ввійшов до складу таємного Українського генерального військового комітету, який готував Листопадове повстання у Львові, наслідком якого було створення Західно-української народної республіки (ЗУНР). У державотворчих процесах ЗУНР участі не зміг взяти, оскільки 2 листопада 1918 р. під Львовом був полонений польськими військовими та інтернований у табір для військовополонених у Домб'є під Краковом. У жовтні 1919 р. за посередництва міжнародного Червоного Хреста звільнений з табору, опинився в Кам'янці-Подільському, де в цей час перебував уряд Української народної республіки (УНР). Наприкінці 1919 р. став професором державного права в новоутвореному Українському державному університеті в Кам'янці-Подільському. З листопада 1919 р. – заступник міністра закордонних справ Директорії УНР в уряді Ісаака Мазепи. Брав участь у переговорах Директорії УНР з Польщею в січні – лютому 1920 р. Однак взаємини між двома українськими урядами (ЗУНР та УНР) і арміями в умовах несприятливих зовнішньополітичних обставин восени 1919 р. набули крайньої гостроти, що призвело до розколу. Всупереч позиції провідних галицьких політиків – Української народно-трудової партії і Української радикальної партії, що підтримували діяльність уряду ЗУНР Євгена Петрушевича, В. Старосольський став на бік Симона Петлюри, якого вважав гарантом української державності. Галицька УСДП, до якої він належав, підтримувала соціалістичний уряд УНР після Акта злуки в січні 1919 р. На знак протесту проти Варшавського договору, за яким Західна Україна відійшла до відновленої Польської держави, В. Старосольський залишив уряд УНР 4 квітня 1920 р., ще до підписання польсько-української угоди, а УСДП прийняла ухвалу про перехід в опозицію до обох українських урядів.

На запрошення Станіслава Дністрянського наприкінці 1920 р. переїхав до Відня для праці в Українському вільному університеті (УВУ). Тут обіймав посаду заступника декана (1921/22 н.р.) та декана правничого факультету (1925/26 н.р.) В першому семестрі, який розпочався у Відні, викладав предмети «Генеza права» і «Державне право». У Відні брав участь у роботі Тимчасової ради УСС, з'їзду УСС у Празі 13 квітня 1921 р. та у відновленні стрілецької організації Української боєвої управи в еміграції.

У жовтні 1921 р. переїхав до Праги разом з УВУ, де продовжив працювати професором. З літнього семестру 1922 р. розпочав читати курс лекцій з політичного права. Входив до складу правничої комісії УВУ та був одним із розробників статуту про «студії, іспити та докторат на факультеті права та суспільних наук Українського Університету в Празі» (11.06.1924 р. – кінцева редакція 27.10.1926). Педагогічну діяльність також здійснював в Українському вищому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі, де викладав історію політичних та соціальних теорій. У 1922 р. ввійшов до

складу організаційної комісії зі створення Української господарської академії в Подєбрадах (УГА). З відкриттям академії (16.05.1922) став професором державного права та деканом економіко-кооперативного факультету, читав курс загального права й політики, керував семінаром з соціальної політики. Видавниче товариство при УГА в 1924–25 рр. видало у 2-х томах його працю «Держава і політичне право», а курс лекцій з політичного права вийшов друком в видавництві Українського технічно-господарського інституту в 1934 р. Продовжував науково-дослідницьку діяльність, співпрацюючи з Українським соціологічним інститутом у Відні (УСІ) та Українським науковим інститутом у Берліні (УНІ), дійсним членом якого був обраний у 1927 р. Так, у видавництві УСІ побачила світ його фундаментальна праця «Теорія нації» (1922). На Українському Науковому з'їзді в Празі (1926) виступив з рефератом про погляди Б. Кістяківського на державу, а в УНІ мав доповідь «Bohdan Kistiakivskyj und das russische soziologische denken» (1929).

Наукові дослідження з соціології та теорії держави і права вийшли друком у Празі та Львові. Форми держави є темою його статті, яка була опублікована в «Записках Наукового товариства ім. Т. Шевченка» у Львові (1925). Стаття «Методологічна проблема в науці про державу» опублікована в «Ювілейному збірнику в честь С. Дністрянського» (1923). Дослідження про партії в Конституції Чеськословацької Республіки надруковано в «Науковому збірнику УВУ» (1923). Дослідження «Внутрішня форма в соціологічній термінології» вийшло окремим виданням у 1926 р.

У празький період брав активну участь у діяльності українських правників в Ч.С.Р. та еміграції в цілому. Ввійшов до складу ініціативного гуртка зі створення українського правничого товариства, статут якого був затверджений державною владою (17.03.1923) під назвою «Ukrájinjský právnícký spolek v ČSV» – «Українське Правниче Товариство в Ч.С.Р.» з центром у Празі. На перших загальних зборах (10.04.1923) обраний заступником голови товариства та увійшов до складу першого правління. Опікувався діяльністю «Студентського товариства українських правників в Празі». Активною була його діяльність в «Музеї визвольної боротьби України» (МВБУ) в Празі: на перших загальних зборах (28.05.1925) був обраний до правління товариства; на загальних зборах Товариства МВБУ (9.06.1927) висунув ідею про спорудження власного будинку для музею. Виступав з викладами в товаристві «Ліга української культури в Празі»; з темою «Характеристика радянської конституції» читав лекції для українських емігрантів в «Союзі українських журналістів і письменників у Відні» та «Товаристві наукових викладів імені Петра Могили». У 1926 р. – член української групи на міжнародному бібліографічному конгресі в Празі.

Після повернення з еміграції займався адвокатською діяльністю, був провідним діячем «Союзу Українських Адвокатів у Львові» (СУА), членом ради Львівської палати адвокатів (входив до комісії зі складання адвокатських іспитів (1935–36), референт семінарів для кандидатів в адвокатуру (1938–39) та Головної ради адвокатів Польщі у Варшаві (входив до ревізійної комісії (1936–37).

На сьомих загальних зборах СУА (23.03.1929) обраний до складу правління організації. Разом з Костем Левицьким, Мар'яном Глушкевичем, Олександром Надрагою та Романом Домбчевським входив до складу першої редакційної колегії журналу «Життя і Право» – органу СУА, який виходив друком у Львові в 1927–39 рр. На сторінках часопису опублікував статті: «Держава і право (Причинок до проблеми правовості держави)»; «До питання про тимчасовий арешт в стадії доходження»; «Нові праці С. Дністрянського»; «З боротьби за право». У 1935–38 рр. – член редакційної колегії загальнопольського фахового часопису адвокатів «Nowa Palestra».

У 1934 р. в «Ювілейному альманасі СУА» опубліковано його наукове дослідження «Держава і право» та спільну статтю з С. Дністрянським «Українці – професори права», яке нині належить до маловивчених сторінок історії української правничої науки.

Попри постійну зайнятість у судових процесах, активну політичну діяльність в УСДП, брав активну участь у правничому та громадському житті українського суспільства у міжвоєнний період у Польщі, зокрема молодіжних організацій (Пласт) та різних студентських товариств. Був учасником VII з'їзду старших пластунів, на якому виступив з промовою, наголосивши на великій ролі Пласту у вихованні молодого покоління. 1 грудня 1931 р. разом з колишніми учасниками сецесії 1901 р. і студентськими організаціями організував та провів святкування 30-ліття цієї акції у Львові. Був також активним членом «Товариства прихильників освіти у Львові», у якому опікувався діяльністю секції українських студентів-правників «Правнича Громада».

Упродовж цілого життя діяльність В. Старосольського була тісно пов'язана з Науковим товариством імені Т. Шевченка у Львові (НТШ). Від 1902 р. він член Правничої комісії НТШ, в 1907–1923 рр. – звичайний член товариства, а 29 березня 1923 р. обраний дійсним членом НТШ.

Після радянської окупації Львова у вересні 1939 р. обійняв посаду професора державного права Львівського державного університету ім. І. Франка. 25 грудня 1939 р. заарештований органами НКВС. 26 лютого 1940 р. його перевезли з львівської тюрми до Києва у внутрішню тюрму НКВС. Там перебував до 25 жовтня 1940 р. У цей день винесли вирок – 8 років таборів (початок терміну – 25.12.1939) і перевезли до Лук'янівської тюрми в Києві. 14 січня 1941 р. розпочався його етап до Сибіру – через Дніпропетровськ, Харків, Сизрань, Новосибірськ до Маріїнська, куди прибув

10 березня 1941 р. 13 квітня 1940 р. дружину Дарію, сина Ігоря та дочку Уляну заарештували та вивезли на заслання до С. Георгівки Жармінського р-ну Семипалатинської обл. (Казахстан). Дружина померла на засланні 28 грудня 1941 р.

Володимир Старосольський був добропорядним сім'янином і разом з дружиною Дарією (3.01.1881–28.12.1941), з якою одружився 24.04.1906 р., виховали трьох дітей. Син Юрій (27.02.1907–21.10.1991) – адвокат, доктор права, український громадський діяч в США, автор низки праць: «Einführung in das Handelsrecht» (1946), «Нарис карного процесу» (1947), «Basic Principles of Soviet Criminal Law» (1950), «The Principle of Analogy in Criminal Law: an Aspect of Soviet Legal Thinking» (1954), «Догма про володіння права» (1955), «Природа міжнародного злочину» (1963), «Принцип аналогії в карному (совєцькому) праві» (1953). Син Ігор (3.08.1908–10.02.1988) був на засланні в Казахстані (1940–43), в Трудармії в тайзі (1943–46); до Львова повернувся в 1946 р.; у 1950 р. знову заарештований і засуджений на 10 р., звільнений з ув'язнення у 1956 р., повернувся до Львова, де працював архітектором та реставратором; автор спогадів «Крутими дорогами: спомини вересень 1939 р. – січень 1987 р.» (2000). Донька Уляна (31.03.1912–4.12.2011) перебувала на засланні в Казахстані (1940–46), у 1946 р. виїхала до Польщі, згодом до США, журналістка, письменниця, авторка книги спогадів про заслання «Розкажу вам про Казахстан» (1969), нарисів, статей, віршів, есеїв в українській пресі США й Канади. Нащадки мешкають у США та Україні.

Володимир Старосольський помер 25 лютого 1942 р. у таборі в м. Маріїнську (тепер Кемеровська область, Російська Федерація). Місце поховання невідоме.

Як вшанування пам'яті про Володимира Старосольського на фасаді будинку, в якому мешкав відомий адвокат та містилася його адвокатська канцелярія в 1905–1918 рр., відкрита меморіальна таблиця з таким написом:

(1878 – 1942)

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

ідеолог і засновник українського січового стрілецтва,

видатний правознавець і політолог,

дійсний член НТШ,

адвокат – оборонець українських політв'язнів

за часів польського режиму

мешкав і працював тут у 1905 – 18 роках

загинув у більшовицькій катівні

Наукова, педагогічна, громадсько-політична та фахова адвокатська діяльність В. Старосольського стала предметом ретельного вивчення чималої кількості дослідників. Погоджуємося із запропонованим Ю. Древницьким поділом історіографічного матеріалу про життя та діяльність В. Старосольського на три періоди: 1) прижиттєвий (кінець XIX ст. – 1939 р.); 2) праці українських істориків в еміграції та радянська історіографія (1939–1991 рр.); 3) сучасні студії українських та зарубіжних авторів.

У перший період (кінець XIX ст. – 1939 р.) вийшла друком низка публікацій з історії молодіжного та студентського руху в Галичині, автори яких звернули увагу на роль В. Старосольського в генезі цього руху. Мова йшла, насамперед, про його участь у боротьбі за український університет. Сюди необхідно віднести статті публіцистичного характеру В. Темницького, М. Галушинського, В. Гнатюка, М. Грушевського, В. Лашенка, М. Кордуби. На окрему увагу заслуговує джерелознавча публікація «Українсько-руський університет» та дослідження В. Мудрого «Змагання за українські університети». Діяльність В. Старосольського в УСДП розкривається в статті М. Ганкевича «З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП)». Важливим доповненням до архівних матеріалів є спогади. Участь у діяльності «Молодої України», адвокатська, наукова та урядова діяльність описана у спогадах безпосередніх учасників тих історичних подій Т. Гаєцького, О. Доценка, В. Качмара, І. Мазепи, Р. Мищика, Л. Цегельського, А. Чернецького, С. Шухевича та ін.

Варто вказати на низку праць, які є поза увагою сучасних дослідників. Очевидно, багатою на інформацію про В. Старосольського є дослідження про діяльність українських студентських організацій Кракова, Відня та Львова, активним учасником яких він був під час навчання. Викладацька та наукова діяльність празького періоду (1921–1928) детально описується у тогочасних періодичних інформаційних збірниках «Український Вільний Університет в Празі в роках 1921–1926 рр.», «Українська Господарська Академія в Ч.С.Р. (1922–1935)», а також у статті А. Яковліва «Наукова праця української еміграції в галузі права», з якою автор виступив на 2-му Українському науковому з'їзді в Празі. Участь В. Старосольського у створенні та діяльності УПТ в Ч.С.Р. висвітлюється у документальній праці «Українське Правниче Товариство» (Прага, 1928). Адвокатська діяльність В. Старосольського описується у статті Л. Ганкевича «Десятиліття Союзу Українських Адвокатів у Львові» (1934). Окрему увагу необхідно звернути на прижиттєвий огляд наукової діяльності адвоката, який подається у його спільній з С. Дністрянським статті «Українці – професори права» (1934).

Професор Станіслав Дністрянський так підсумував наукові досягнення В. Старосольського: *«Шукаючи справжньої синтети цього, що уявляє собою новітня держава, він наткнувся м. і. на проблему нації, яку опрацював в окремій монографії. Розуміючи*

важливість методологічних проблем, він шукав їх розв'язки в наукових напрямках модерної доби, в школі неокантіїців та нормативістів і в змаганні до соціологічного розуміння права та держави з метою знайти свій власний шлях.

Доброю традицією української преси була публікація детального звіту про перебіг політичних судових процесів разом з виступами адвокатів, адже це був чи не єдиний спосіб інформувати без цензури українське суспільство. Адвокатська діяльність та особливо виступи В. Старосольського на судових політичних процесах детально висвітлювалися на сторінках тогочасної періодики, як української так і польської, зокрема у часописах «Діло», «Новий час», «Громадський голос», «Український прапор» та ін.

Цінні матеріали стосовно діяльності В. Старосольського та еволюції його соціал-демократичних поглядів містяться в періодичних виданнях УСДП «Воля», «Земля і воля», «Вперед». Польська держава практикувала публікацію звітів та матеріалів за підсумками судових політичних процесів, зокрема був опублікований звіт про Варшавський процес під назвою «Акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів» («Akt oskarżenia przeciwko Stefanowi Banderze...». Warszawa, 1935). Такі звіти є безцінним джерелом вивчення адвокатської діяльності та громадянської позиції як В. Старосольського, так і в цілому української адвокатури в Польщі міжвоєнного періоду.

В радянські часи, у післявоєнний період, вивчення життєвого шляху і наукової спадщини В. Старосольського з ідеологічних міркувань було неможливим. Певний внесок у дослідження його життєпису зробили зарубіжні науковці українського походження. Проте, окремого цілісного дослідження, яке б присвячувалося персонально йому, також немає.

Постать В. Старосольського та його діяльність описана в контексті узагальнюючих праць різної проблематики з історії Галичини, історії Легіону УСС, студентських організацій, діяльності УСДП та ін. Діаспорні дослідники П. Мірчук і З. Книш, досліджуючи судові процеси над українськими в'язнями в міжвоєнний період у Польщі, описують його адвокатську діяльність. Чисельні спогади та мемуари безпосередніх учасників судових політичних процесів, захисником багатьох яких був В. Старосольський, є вартісним джерелом для пізнання його діяльності.

У 1991 р. під редакцією дочки Уляни Старосольської вийшов у США збірник, присвячений життю й діяльності відомого адвоката – 210-й том історично-філософської секції «Записок НТШ» під назвою «Володимир Старосольський. 1878–1942». На нинішній день це найґрунтовніше дослідження, у якому зібрані документи і статті з різних періодів життєвого шляху В. Старосольського. Сюди увійшли біографічний нарис авторства сина Юрія Старосольського, спогади дітей, а також М. Антонович-Рудницької, Т. Гаєцького, В. Левицького, Р. Купчинського, Г. Марунчака, М. Розенба-

ума, С. Самбірського, О. Хом'яка, листи адвоката та його найвідоміші наукові праці «Теорія нації» та «Національний і соціальний момент в українській історії».

З цієї книжки пізнаємо В. Старосольського і як життєвого лірика, адже на його слова «Чи тямий ще?» (1902) композитор Станіслав Людкевич написав музику та подарував їй на весілля з Дарією Шухевич; зробив чималу кількість замальовок, зокрема у період перебування в таборі для інтернованих в Домб'є. Принагідно зазначимо, що його замальовки та записки, зроблені під час перебування у цьому таборі, зберігаються в архіві Української вільної академії наук у США.

З набуттям незалежності України повертається до нас із забуття постать і діяльність В. Старосольського, а В. Голяк є одним із перших, хто розпочав цей процес повернення. У статтях «Зморений голодом» і «Трагедія родини Старосольських» він описав трагічні сторінки життя відомого адвоката. 27 лютого 1997 р. у Києві з ініціативи Молодіжного товариства ім. Липинського та Молодіжного історичного товариства за сприяння видавництва «Смолоскип» відбулася молодіжна наукова конференція на тему «Володимир Старосольський – захисник людини й науки».

Найвагомішим внеском у популяризацію теоретичної спадщини В. Старосольського в сучасних умовах стало перевидання 1998 р. його праці «Теорія нації» з ґрунтовною вступною статтею І. Кресіної «Свідомість і воля – основа нації». Дослідниця переосмислила наукову спадщину В. Старосольського в контексті етнодержавотворення й показала важливість його поглядів в сучасному націо- і державотворенні.

Політичні концепції В. Старосольського стали предметом дисертаційного дослідження О. Панок «Сутність та основні проблеми політичної концепції Володимира Старосольського» (1998). Дослідниця визначила фундаментальну ознаку історіософської концепції В. Старосольського – синтез народницької, державницької та консервативної теорій суспільно-політичного розвитку. В. Згурська у дисертаційному дослідженні «Концепція нації і держави Володимира Старосольського» (2008) на основі аналізу праць В. Старосольського «Теорія нації» та «Держава і політичне право» подала систематизовану концептуальність його поглядів на сутність нації та національної держави, їх ознаки, форми та функції. Погляди В. Старосольського на державу і право, права людини проаналізовані в інших дисертаційних дослідженнях, зокрема Ю. Манелюка «Ідея співвідношення форми держави і характеру національного розвитку в історії суспільно-політичної думки України кінця XIX – початку XX століття» (2007) та С. Мороза «Ідея прав людини у політико-правовій думці України (XIX – початок XX століття)» (2002).

Науковий доробок В. Старосольського в царині соціології, політології та історії проаналізований у низці досліджень: С. Дмитренка «Теорія нації Володимира Ста-

росольського», Г. Касьянова «Теорії нації і націоналізму», І. Кресіної «Національна свідомість як конституанта сучасної нації», В. Лісового «Методологія дослідження нації у «Теорії нації» В. Старосольського», Ю. Манелюка про націотворчу теорію держави В. Старосольського, В. Потульницького «Політична доктрина Володимира Старосольського». В. Потульницький виділив наступні основоположні ідеї, на яких В. Старосольський будував власну концепцію української державності: 1) нація є самостійним центром інтересів і такою політичною спільністю, яка прагне до самостійності; 2) будувати державність краще на спільності, а не на спілці; 3) для побудови держави необхідно «убрати класові інтереси в форму національних», тобто орієнтуватися у своїй політиці на елементи суспільства, які є носіями стихійного прагнення бути нацією.

Аналіз поглядів В. Старосольського, як одного, на думку дослідниці, із теоретиків націонал-соціалізму, подається у праці Г. Дичковської «Український націонал-комунізм» (1998). Діяльність відомого адвоката в УСДП, до якої він належав понад 30 років та був її останнім головою перед Другою світовою війною, розкривається у наукових дослідженнях О. Жерноклеєва, І. Райківського, О. Босака та ін., присвячених вивченню українського соціал-демократичного руху.

На особливу увагу заслуговує цілий корпус досліджень історика Ю. Древницького про життя та діяльність В. Старосольського: «Адвокатська діяльність В. Старосольського»; «Володимир Старосольський в українських національно-визвольних змаганнях 1914–1920 рр.»; «Володимир Старосольський і радикалізація українського національного руху в Галичині на початку ХХ ст.»; «Володимир Старосольський у національно-політичному житті України»; «Громадсько-політична та наукова діяльність В. Старосольського: історіографія проблеми»; «Громадсько-політична діяльність Володимира Старосольського»; «Наукова діяльність Володимира Старосольського»; «Націологічні дослідження Володимира Старосольського»; «Організаційно-педагогічна діяльність Володимира Старосольського»; «Правозахисна діяльність Володимира Старосольського»; «Соціологічні та історичні дослідження Володимира Старосольського»; «Старосольський та «Молода Україна»; «Участь Володимира Старосольського у студентському русі на початку ХХ століття»; «Формування світогляду і становлення В. Старосольського як громадсько-політичного діяча» та ін. Вінцем його пошуків став захист дисертаційного дослідження на тему «Громадсько-політична та наукова діяльність Володимира Старосольського (1878–1942)» (2010).

Концептуальний аналіз правових поглядів В. Старосольського ще чекає на свого уважного дослідника, проте аналіз окремих юридичних праць адвоката здійснили Н. Стецюк, П. Стецюк та С. Максимович. Так, П. Стецюк проаналізував наукову

розвідку В. Старосольського «Криза конституційної держави», яка була складовою частиною його курсу лекцій «Політичне право». Подавши ґрунтовну біографічну довідку про В. Старосольського, автор показав погляди вченого на розвиток «конституційної держави», що прийшла на зміну «державі абсолютиській», його переконання в тому, що серцевину такої держави складають насамперед права та свободи людини, демократія та народний суверенітет, розподіл влади. С. Максимович чи не єдина з правознавців, хто присвятив свої дослідження власне аналізу правових концепцій відомого адвоката. Предметом його досліджень є аналіз поглядів В. Старосольського на правову державу та концепцію розподілу влад. Досліджуючи витоки українського революційного конституціоналізму в 1917–1920 рр., О. Мироненко провів аналіз поглядів В. Старосольського на проблемні питання українського державотворення.

Біографічні відомості про В. Старосольського містяться в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Малій енциклопедії етнодержавознавства», «Українській загальній енциклопедії», «Юридичній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також у інших збірниках та енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 р.р.», Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини». Короткі відомості про Старосольського подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.). Помітними є також енциклопедичні довідки І. Гловацького «Старосольський Володимир-Степан», Т. Огородника «Володимир Старосольський – публіцист, редактор, видавець» та О. Романіва «Лицар Залізної Остроги (Ювілейна силуетка Володимира Старосольського)». Праця П. Арсенича «Рід Шухевичів» висвітлює біографічні дані В. Старосольського, його дітей Юрія, Ігоря та Уляни.

І. Гловацький відводить значне місце В. Старосольському, як одному з найавторитетніших і найдосвідченіших адвокатів, у дослідженнях «Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.)» та «Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.».

До найґрунтовніших досліджень, які присвячені видавничій, громадсько-політичній та особливо фаховій адвокатській діяльності, належать статті Т. Огородника «Громадсько-політична діяльність В. Старосольського у період Першої світової війни (1914–1918)» та особливо про правозахисну, громадсько-політичну діяльність в 1929–1931 рр., його участь у судових політичних процесах проти українців в міжвоєнний період в Польщі. Участь В. Старосольського у судовому процесі Мирослава Січинського (1908) описана у документальних звітах з цього процесу.

Н. Мисак на підставі архівних джерел вперше достеменно встановила період і персоналії, у яких В. Старосольський проходив обов'язкове шестирічне стажування як кандидат в адвокатуру. Висвітлюється діяльність В. Старосольського і в дисертаційному дослідженні А. Бойчука про інститут адвокатури на західноукраїнських землях.

Важливу інформацію про В. Старосольського можна почерпнути з узагальнюючих досліджень з історії Галичини, молодіжних студентських організацій і рухів, боротьби за створення українського університету у Львові на початку ХХ ст., історії боротьби українського народу 1914–1923 рр.

Епізодично про В. Старосольського згадують і сучасні російські дослідники Галичини, зокрема К. Федевич та ін. Чимало вартісної інформації про діяльність визначного адвоката в еміграції поміщено у дослідженнях про українську еміграцію в Ч.С.Р міжвоєнного періоду у працях С. Наріжного, С. Віднянського, О. Заремби, А. Яковліва та ін.

Відрадним є те, що життя та діяльність В. Старосольського досліджують польські науковці в контексті різних проблем суспільно-політичного життя Галичини, а біографічні довідки про нього поміщені в авторитетних польських виданнях «Polski słownik biograficzny» та «Słownik Biograficzny Adwokatów Polskich» авторства С. Степня та А. Редзіка, який також у ґрунтовному дослідженні «Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946» («Правничий факультет Львівського університету у 1939–1946 рр.») описує події 1939 р., коли В. Старосольський обійняв посаду професора Львівського університету і був невдовзі заарештований радянськими каральними органами.

Зважаючи на такий короткий огляд літератури про життєдіяльність Володимира Старосольського, можемо стверджувати, що наші сучасники доволі ґрунтовно дослідили його постать. Та все ж залишається цілий пласт документів та матеріалів, які ще чекають на свого прискіпливого дослідника. Це, зокрема, його листи, чернетки наукових та публіцистичних праць, документи про громадсько-політичну та адвокатську діяльність, особисті та сімейні документи, які з перебігом історії дивом уцілили та зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові та м. Києві, Державного архіву Львівської області, Центрального державного архіву вищих органів влади України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Цілий корпус його листування з урядовими установами УНР та з громадсько-політичними і культурними діячами краю (Ю. Бачинським, О. Безпалком, І. Боберським, В. Вишиваним (Вільгельмом Габсбургом), Ф. Волховським, С. Горуком, М. Галушинським, Р. Зарембою, К. Студинським, О. Козловським, Є. Коновальцем, Г. Коссаком, А. Крушельницьким, В. Липинським, Стоцьким, В. Темницьким, С. То-

машівським, А. Чайковським, Є. Чикаленком, А. Шептицьким, С. Шухевичем та ін.) зберігається у згаданих архівах та відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України. На превеликий жаль, чимала кількість матеріалів, пов'язаних з сім'єю Старосольських (майже 300 одиниць), незворотно втрачена з фондів львівських архівів. Безперечно, документи, пов'язані з життям та діяльністю В. Старосольського, можна віднайти в архівах інших держав: Державному центральному архіві в Празі; його замальовки та записки, зроблені під час перебування в таборі у Домб'є, зберігаються в архіві УВАН в США; листування з І. Горбачевським – архіві Академії Наук Чеської Республіки.

Епізодичне листування В. Старосольського з Вільгельмом Габсбургом та М. Матюшенком опубліковане у збірниках «Український патріот з династії Габсбургів» та «Українська політична еміграція 1919–1945: Документи і матеріали». Безцінним джерелом для пізнання постаті В. Старосольського є спогади його дочки Уляни «Розкажу вам про Казахстан» (1969) та сина Ігоря «Крутими дорогами. Спомини. Вересень 1939 р. – січень 1987 р.».

Олександр Хом'як, який більш ніж десять років працював в канцелярії Володимира Старосольського, у своїх спогадах так підсумував життя та діяльність визначного адвоката:

«Володимир Старосольський залишив по собі пам'ять особи, яка була зразком Людини, Патріотом української державности з усіма прикметами християнської справедливости, вирозуміння, терпеливости й розважности».

Твори

Буцїм невмолїмї економїчнї закони / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сїдней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 345.

Внутрішня форма в соціологічній термінології: (методологічні уваги) / Володимир Старосольський. – Б.М., 1926. – 8 с.

Держава і право: (Причинок до проблеми правовости держави) / Володимир Старосольський // Життя і Право. – Львів. – 1934. – Чис. 1. – С. 21–22.

Держава і право: (причинок до проблеми правовости держави) / Володимир Старосольський. – Львів : Наклад Союзу українських адвокатів, 1934. – 16 с.

Держава і право: причинок до проблеми правовости держави / Володимир Старосольський // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів, 1934. – С. 146–159.

Держава і політичне право / Володимир Старосольський. – Подєбриди : Видавничє Т-во при Українській Господарській Академії в ЧСР, 1923. – Ч. 1. – 593 с.

Держава і політичне право / Володимир Старосольський. – Подєбриди : Видавниче Т-во при Українській Господарській Академії в ЧСР, 1925. – Ч. 2. – 459 с.

До питання про тимчасовий арешт в стадії доходження / Володимир Старосольський // Життя і Право. – 1929. – Чис. 4. – С. 22–26.

До питання про форми держави / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1925. – Т. 138/140. – С. 311–335.

До праці // Молода Україна. – 1900. – Чис. 9–10. – С. 325–330.

З боротьби за право / Володимир Старосольський // Життя і Право. – 1928. – Ч. 1. – С. 25–30.

Захисна промова Володимира Старосольського // Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.: науково-практичний посібник / І. Ю. Гловацький. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – С. 114–134.

Злука молодіжки // Молода Україна. – 1900. – Ч. 3. – С. 91–97.

Кирило-Мефодіївське товариство / Володимир Старосольський // Молода Україна. – 1900. – Чис. 5. – С. 169–175.

Кілька слів в конечній обороні // Молода Україна. – 1900. – Чис. 11. – С. 405–412.

Лист Володимира Старосольського із лагєру в Маріїнську до дружини – Дарії Старосольської до Кокпект, Казахстан / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 134–142.

Методологічна проблема в науці про державу / Володимир Старосольський // Ювілейний збірник в честь Станіслава Дністрянського. – Прага, 1923. – С. 265–298.

Методологічна проблема в науці про державу / Володимир Старосольський. – Прага: Наклад Українського вільного університету в Празі, 1925. – 36 с.

На зеленій Буковині / Володимир Старосольський // Молода Україна. – 1900. – Ч. 11. – С. 441–449.

Навіть якби ми хотіли, не можемо зрєктися нашої державної волі / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 344–345.

Національна вага університету і консеквенції її для рєнегатів / Володимир Старосольський // Молода Україна. – 1902. – Чис. 1/4. – С. 1–15, 106–124.

Національний і соціальный момент в українській історії / Володимир Старосольський. – Відєнь: Виданє Союзу Визволення України. Друкарня Мєхитаристів у Відні, 1915. – 15 с.

Національний і соціальный момент в українській історії / Володимир Старосольський // Вісник Союзу Визволення України. – 1915. – Чис. 7/8. – Січень.

Національний і соціальный момент в українській історії / Володимир Старосольський // Вільна Україна. – 1967. – Чис. 53.

Національний і соціальный момент в українській історії / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 153–160.

Нові праці С. Дністрянського / Володимир Старосольський // Життя і Право. – 1929. – Чис. 4. – С. 52–53.

Нема довір'я до російських «лікарів» / Володимир Старосольський / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 343.

Обов'язок українського адвоката / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 329–330.

Партія в Конституції Чеськословацької Республіки / Володимир Старосольський // Науковий збірник УВУ. – Прага, 1923. – Т. 1. – С. 134–147.

Партія в Конституції Чехословацької республіки / Володимир Старосольський. – Прага : Наклад Українського вільного університету в Празі, 1923. – 16 с.

Питання ідеальної конкуренції / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 332–333.

Політичне право: курс лекцій / Володимир Старосольський. – Подєбради : Український Технічно-Господарський інститут, 1933/1934. – 321 с.

Політичне право: курс лекцій / Володимир Старосольський. – Регенсбург, Новий Ульм: УТП, 1950. – 373 с.

Про цінність права / Володимир Старосольський // Життя і Право. – 1928. – Чис. 1. – С. 11–21.

Промова В. Старосольського на вічу 13-го липня 1889 р. / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 48–49.

Українці – професори права / Володимир Старосольський, Станіслав Дністрянський // Ювілейний альманах Союзу українських адвокатів. – Львів, 1934. – С. 126–145.

Соціальна і юридична проблема / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 330–332.

Становище Б. Кістяківського в науці про державу / Володимир Старосольський // Український Науковий З'їзд у Празі 3–7 жовтня 1926 р. – Прага, 1928. – С. 35.

Причинки до теорії соціології / Володимир Старосольський // Часопись правнича та економічна. – Львів. – 1902. – Т. 4/5. – С. 1–36.

Причинки до теорії соціології / Володимир Старосольський. – Львів, 1904. – 36 с.

Промова на Тарасових вечерницях у Львові дня 27 квітня 1900 // Молода Україна. – 1900. – Ч. 5. – С. 158–159.

«REBUS IN ARDUIS...» (промова на похороні ген. Мирона Тарнавського) // Пам'яті вождя УГА. – Львів : Видавничка кооператива «Червона Калина», 1939. – Передрук: Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 346–348.

Реформа похатної торгівлі в австрійському законодавстві / Володимир Старосольський // Часопись правнича та економічна. – Львів. – 1901. – Т. 2. – С. 1–29.

- [Рецензія] / Володимир Старосольський // Молода Україна. – 1902–1903. – Чис. 6/7. – С. 254–255. – Рец. на кн.: Лукіянович Д. За кадильну: Оповідане. – Львів : Накладом Укр.-Руської Видавн. Спілки, 1902. – 214 с.
- [Рецензія] / Володимир Старосольський // Молода Україна. – 1903. – Чис. 8/9. – С. 292–294. – Рец. на кн.: Kulczycki Ludwik. Zarys podstaw socyologii ogolnej. – Lwów : Gubrynowicz et Schmidt, 1900. – 268 s.
- [Рецензія] / Володимир Старосольський // Часопись правничка та економічна. – 1904. – Т. 6/7. – С. 7–14. – Рец. на кн.: Anton Menger. Neue Staatslehre. 1903.
- [Рецензія] / Володимир Старосольський // Часопись правничка та економічна. – 1900. – Т. 1. – С. 34–46. – Рец. на кн.: R. von Herrrit. Nationalität und Rucht, dargestellt nach der östereichischer und anderen Gesetzgebung. Wien. 1899.
- [Рецензія] / Володимир Старосольський // Часопись правничка та економічна. – 1900. – Т. 1. – С. 46–48. – Рец. на кн.: Kulisch M. Beitrage zum oesterreichischen Parlamentsrecht.
- Роля нелегальної акції в борбі за український університет / Володимир Старосольський // Молода Україна. – 1910. – Чис. 6/7. – С. 189–193.
- Стрільцким шляхом: Промова виголошена на святі стрільцької пісні у Львові 24-го лютого 1935 р. / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 78–82.
- Студентські рухи в Росії // Молода Україна. – 1900. – Чис. 2. – С. 83–84; Чис. 3. – С. 115–117; Чис. 4. – С. 147–151.
- Тарасові вечериці // Молода Україна. – 1900. – Чис. 1. – С. 6–10.
- Теорія нації / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 161–324.
- Теорія нації / Володимир Старосольський / Передмова І. О. Кресіної. – Нью-Йорк; Київ: Наук. Т-во ім. Т. Шевченка; Вища шк., 1998. – XL, 157 с.
- Теорія нації. – Відень : Український соціологічний інститут, 1922. – 143 с.
- Теорія нації / Володимир Старосольський. – Нью-Йорк, 1966. – 143 с.
- Терлецький О. [посмертна згадка] / Володимир Старосольський // Молода Україна. – 1902–1903. – Чис. 4. – С. 97–106.
- Товариство «Січових стрільців» у Львові / Ф. Королів, Володимир Старосольський // За волю України: історичний збірник УСС: літопис Українського Січового Стрільцтва. – Нью-Йорк: Видання Головної Управи УСС, 1967. – Передрук: Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 349–352.
- Українська державність і російський імперіалізм / Володимир Старосольський // Український голос, 1951. – Вересень. Передрук: Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 342.
- Чи є в нас публіцистика! // Молода Україна. – 1901. – Чис. 1. – С. 19–22.
- Шахневич А.: [посмертна згадка] / Володимир Старосольський // Молода Україна. – 1900. – Чис. 2. – С. 45–47.

Що таке соціологія ? / Володимир Старосольський // Іскра. – 1903. – Чис. 1–2, 1904. – Чис. 3.

Bohdan Kistiakowskyj und das russische soziologische Denken / Wolodymyr Starosolskyj // Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin, Band II. – Berlin & Leipzig, Walter de Gruyter & Co. – 1929. – P.117–118.

Das Majoritätsprinzip. Dr. Wolodymyr Starosolskyj. Wiener Staatswissenschaftliche Studien, 15 Band, 2 Hekt. – Wien und Leipzig, Franz Deuticke, Verlag, 1916. – X, 158 p.

Література

Андрусяк Т. Володимир Старосольський – адвокат, учений, політик / Тараса Андрусяк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія; Політологія. – 2003. – № 62. – С.4–6.

Андрусяк Т. Володимир Старосольський та його державно-правова концепція / Тарас Андрусяк // Держави, суспільства, культури. Схід і Захід: збірник на пошану Ярослава Пеленського. – Нью-Йорк, 2004. – С.27–36.

Антонович-Рудницька М. До мозаїки портрету... (невеличкий спогад про Володимира Старосольського) / М. Антонович-Рудницька // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 376–377.

Арсенич П. Рід Шухевичів / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2005. – 264 с.

Батьківщина, як джерело любови й дії // Білас і Данилишин / Опрацював Данило Чайковський; Видавництво Організації Оборони Чотирьох Свобід України. – Нью-Йорк, 1968. – С. 153–165. – Передрук: Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 333–341.

Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (на матеріалах Галичини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Бойчук Андрій Юрійович ; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – Київ, 2011. – 20 с.

Босак О. І. Українська соціал-демократична партія в соціальному і національному рухах Галичини (90-і рр. ХІХ ст. – 1914 р.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Босак Орест Іванович ; Льв. нац. у-т ім. І. Франка. – Львів, 2003. – 19 с.

Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [упоряд. Микола Посівнич]. – Львів, 2005. – 200 с.

Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.) / НАН України, Інститут історії України. – К., 1994. – 82 с.

Володимир Старосольський, 1878–1942 / Володимир Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 20–24.

Володимир Старосольський: (у 120-річчя народин) / Н. Н. // Свобода. – 1998. – 6 січня. – С. 3–4.

Гаєцький Т. Професор Старосольський / Теодосій Гаєцький // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 355–359.

Галушинський М. Науковий рух у тов. «Академічна громада» у Львові / Михайло Галушинський // Молода Україна. – 1900. – Січень. – № 1. – С. 24–25.

Галушинський М. Українська молодь в р. 1899 / Михайло Галушинський // Молода Україна. – 1900. – Лютий. – № 2. – С. 74–81.

Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП) / Лев Ганкевич // Календар «Вперед». – Львів, 1920. – С. 17–34.

Гнатюк В. Справа українсько-руського університету у Львові / Володимир Гнатюк // Літературно-науковий вісник. – 1902. – Т. 17. – Кн. 1. – С. 49–72.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія: Юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гловацький І. Ю. Роль колегії оборонців в організації правового захисту політичних в'язнів у політичних судових процесах у Східній Галичині (1918–1926 рр.) / І. Ю. Гловацький // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2003. – № 2 (6). – С. 21–27.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Гловацький Іван Юхимович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 18 с.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів: Тріада Плюс, 2003. – 348 с.

Головацький І. Старосольський Володимир-Степан / Іван Головацький // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, НДЦ періодики, наук. консультант Я. Р. Дашкевич ; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 205–206.

Голубко В. Є. Армія Української Народної Республіки 1917–1918: утворення та боротьба за державу / В. Є. Голубко. – Львів: Кальварія, 1997. – 275 с.

Голяк В. Зморений голодом [про полів'язня Володимира Старосольського] / Володимир Голяк // Пюклик сумління. – Львів, 1992. – Лютий.

Голяк В. Трагедія родини Старосольських / Володимир Голяк // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1994. – Ч. 4/6. – С. 58–63.

Гуцал П. Публіцист, політик, вчений-правник [Володимир Старосольський] / Гуцал П., Ткачук М. // Історичний календар '98: Науково-популярний та літературний альманах. – К., 1997. – Вип. 4. – С. 28–30.

12 українців перед Львівським судом: процес Паславського і товаришів. – Львів, 1926. – 155 с.

Дмитренко С. Теорія нації Володимира Старосольського / Степан Дмитренко // Нова політика. – 2000. – № 6. – С. 18–21.

Гордієнко В. І. Українські Січові Стрільці / В. І. Гордієнко. – Львів, 1990. – 48 с.

Грушевський М. Справа українсько-руського університету у Львові / Михайло Грушевський. – Львів : З друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1899. – 35 с.

Древницький Ю. Адвокатська діяльність В. Старосольського / Юрій Древницький // Інтелігенція і влада: матеріали Четвертої Всеукраїнської наукової конференції. 20 – 21 березня 2006 року, м. Одеса. – Одеса : Астропринт, 2006. – С. 84–92.

Древницький Ю. Володимир Старосольський в українських національно-визвольних змаганнях 1914–1920 рр. / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Вип. 2. – С. 77–82.

Древницький Ю. Володимир Старосольський і радикалізація українського національного руху в Галичині на початку ХХ ст. / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 3. – С. 106–111.

Древницький Ю. Володимир Старосольський у національно-політичному житті України / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 2 // Українська історична біографістика : забуте і невідоме / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Ч. 2. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 146–155.

Древницький Ю. Володимир Старосольський: життя та діяльність (1878–1942) / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 2. – С. 139–144.

Древницький Ю. Громадсько-політична та наукова діяльність В. Старосольського: історіографія проблеми // Україна – Європа – Світ: міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л. М. Алексієвць. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Вип. 5: у 2 ч. : Україна – Європа – Світ : історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку / Міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М. М. Алексієвця. – Ч. 1. – С. 283–291.

Древницький Ю. Громадсько-політична діяльність Володимира Старосольського / Юрій Древницький // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : збірник наук. праць / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біографічних досліджень ; редкол.: В. І. Попик (відпов. ред.) та ін. – К., 2008. – Вип. 4.

Древницький Ю. Р. Громадсько-політична та наукова діяльність Володимира Старосольського (1878 – 1942) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Древницький Юрій Романович ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2010. – 20 с.

Древницький Ю. Діяльність Володимира Старосольського в УСДП на початку ХХ століття / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Вип. 2.

Древницький Ю. Наукова діяльність Володимира Старосольського / Юрій Древницький // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К. : Українське агентство інформації та друку «Рада», 2008. – Т. 19. – С. 138–150.

Древницький Ю. Наукова спадщина Володимира Старосольського у сфері юриспруденції / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – Вип. 1. – С. 81–89.

Древницький Ю. Націологічні дослідження Володимира Старосольського / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – Вип. 1. – С. 150–154.

Древницький Ю. Організаційно-педагогічна діяльність Володимира Старосольського / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Вип. 1. – С. 30–34.

Древницький Ю. Правозахисна діяльність Володимира Старосольського / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – Вип. 1. – С. 150–154.

Древницький Ю. В. Соціологічні та історичні дослідження Володимира Старосольського / Юрій Древницький // Україна – Європа – Світ: міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л. М. Алексієвцев. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – Вип. 6/7. – С.347–355.

Древницький Ю. В. Старосольський та «Молода Україна» / Юрій Древницький // Проблеми і перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – С. 39–43.

Древницький Ю. Участь Володимира Старосольського у студентському русі на початку ХХ століття / Юрій Древницький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Вип. 3. – С. 37–45.

Древницький Ю. Формування світогляду і становлення В. Старосольського як громадсько-політичного діяча / Юрій Древницький // Шевченківська весна: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 15-й річниці незалежності України. – Вип. 4: У 3-х ч. / за заг. ред. проф. В. Ф. Колесника. – К. : Логос, 2006. – Ч. 3. Історія – С. 321–324.

Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918 / Осип Думін. – Львів : Червона калина. – 1936. – 375 с.

Жерноклев О. Від «Молодї України» до «молодого» крила української соціал-демократії: походження, платформа й тактика внутріпартійної опозиції в УСДП (1905–1907 рр.) / Олег Жерноклев // Галичина. – 2005. – № 11. – С. 139–147.

Жерноклев О. Володимир Старосольський: політичний портрет: до 125-річчя від дня народження / Олег Жерноклев, Ігор Райківський // Людина і політика. – 2003. – № 5. – С. 135–150.

Жерноклев О. С. Володимир Старосольський / Жерноклев О. С., Райківський І. Я. // Лідери західноукраїнської соціал-демократії: політичні біографії. – Київ: Основні цінності, 2004. – С. 196–219.

Жерноклеєв О. Національна ідея «Молодого України» (1900–1903) / Олег Жерноклеєв // Галичина. – 1997. – № 1. – С. 29–36.

Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Жерноклеєв Олег Станіславович. – Чернівці, 2007. – 32 с.

Жерноклеєв О. Українська соціал-демократична партія (1899–1918) / Олег Жерноклеєв. – Івано-Франківськ, 1997. – 104 с.

Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918) / Олег Жерноклеєв. – [2-е вид., доп.] – К. : Основні цінності, 2000. – 168 с.

Жерноклеєв О. С. Український соціал-демократичний рух в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. (1899–1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Жерноклеєв Олег Станіславович. – Чернівці, 1995. – 22 с.

Заремба О. С. Видавничо-бібліотечна інфраструктура української еміграції в Чехо-Словаччині між двома світовими війнами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Заремба Олеся Сергіївна ; Київський національний ун-т культури і мистецтв України. – К., 2002. – 19 с.

Згурська В. Л. Концепція нації і держави Володимира Старосольського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.05 «Етнополітологія та етнодержавознавство» / Згурська Валентина Леонідівна ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2008. – 20 с.

Згурська В. Концепція федеративної держави Володимира Старосольського / Валентина Згурська // Держава і право: збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 31. – С. 599–610.

Згурська В. Концепція федеративної держави Володимира Старосольського / Валентина Згурська // Трибуна. – 2006. – № 1/2. – С. 26–28 ; № 3–4. – С. 32–34.

Згурська В. Рациональне та ірраціональне в національній ідеї за концепцією Володимира Старосольського / Валентина Згурська // Держава і право: збірник наукових праць. – 2002. – Вип. 15. – С. 593–595.

Згурська В. Особливості публічно-правової суб'єктності національної автономії (за В. Старосольським) / Валентина Згурська // Держава і право: збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 41. – С. 599–610.

Касьянов Г. Теорії нації і націоналізму / Георгій Касьянов. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.

Качмар В. Незрівняний оборонець українських політичних в'язнів / Василь Качмар // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Ульяна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 360–369.

Качмар В. За український університет у Львові: ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.) / Володимир Качмар. – Львів : ЛДУ імені Івана Франка ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 118 с.

Качмар В. Суспільно-політичне відлуння сецесії українських студентів з Львівського університету у грудні 1901 року / Володимир Качмар // Вісник Львівського університету. Серія: історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 289–300.

- Кедрин І. Володимир Старосольський (У 100-річчя народин) / Іван Кедрин // Свобода. – Нью-Йорк, 1978. – 28 січ.
- Кедрин І. У межах зацікавлення // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 389–392.
- Книш З. ЗУНРО (Західно-Українська Національно-Револуційна Організація) / Зиновій Книш. – Торонто, 1974. – 304 с.
- Книш З. Варшавський процес ОУН на підложжі польсько-українських відносин тієї доби / Зиновій Книш. – Торонто : Срібна Сурма, 1986. – Т. 1. – 674 с.; Т. 2. – 534 с.
- Книш З. На життя і смерть: (сторінки з історії Української Військової Організації) / Зиновій Книш. – Торонто, 1980. – 256 с.
- Книш З. На повні вітрила: Українська Військова Організація в 1924–1926 рр. / Зиновій Книш. – Торонто, 1970. – 424 с.
- Книш З. Смерть Станіслава Собінського / Зиновій Книш. – Торонто, 1982. – 683 с.
- Книш З. Справа Східних Торгів у Львові / Зиновій Книш. – Торонто, 1965. – 205 с.
- Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях ХІХ–ХХ ст. / Ковалюк Роман. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – 420 с.
- Кресіна І. Національна свідомість як конститuantа сучасної нації / Ірина Кресіна // Молода нація. – № 9. – 1998. – С. 44–52.
- Кресіна І. Свідомість і воля – основа нації / Ірина Кресіна // Розбудова держави. – 1998. – № 1/2. – С. 86–92.
- Кресіна І. Свідомість і воля – основа нації / Ірина Кресіна // Старосольський В. Теорія нації. – Нью-Йорк ; Київ, 1998. – С. І–XXXIX.
- Кресіна І. Старосольський Володимир Йоахимович / Ірина Кресіна // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : «Українська енциклопедія», 1998. – Т. 5: П–С. – С. 621.
- Кресіна І. О. Володимир Старосольський / Кресіна І. О., В. Згурська В. Л. // Політологічний енциклопедичний словник. – К. : Генеза, 2004. – С. 635–636.
- Купчинський Р. Володимир Старосольський / Роман Купчинський // Листи до приятелів. – Нью-Йорк ; Торонто : Видавництво «Ключі». – 1957. – Чис. 7. – Передрук: // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 401–403.
- Кухар Р. Віденська Січ: Історія Українського Академічного Товариства «Січ» у Відні (1868–1947): в пам'ять 125-річчя від оснування «Січі» / Роман Кухар. – К. : Кобза, 1994. – 187 с.
- Лазарович М. Легіон Українських Січових Стрільців: формування, ідея, боротьба / Микола Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2005. – 592 с.
- Лазарович М. Українські Січові Стрільці: національно-політична та культурно-просвітницька діяльність / Микола Лазарович. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 180 с.
- Лепісевич П. М. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914–1916 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Лепісевич Петро Миронович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 20 с.

Листи Вільгельма Габсбурга до Володимира Старосольського // Терещенко Ю. Український патріот з династії Габсбургів: науково-документальне видання / Юрій Терещенко, Тетяна Осташко. – К.: Темпора, 2008.

Листування В. Старосольського з М. Магтошенко // Українська політична еміграція 1919–1945: документи і матеріали / Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, ЦДАГО України; кол. упоряд.: В. С. Лозицький (кер.), О. В. Бажан, С. І. Власенко, А. В. Кентій. – К.: Парламент. вид-во, 2008. – 928 с.

Леник В. Українська організована молодь (молодечі організації від початків до 1914 р.) / Володимир Леник. – Мюнхен; Львів: Фенікс Лтд., 1994. – 181 с.

Лісовий В. Методологія дослідження нації у «Теорії нації» В. Старосольського / Василь Лісовий // Молода нація. – № 9. – 1998. – С. 10–29.

Левицький В. Пам'яті Володимира і Дарії Старосольських / Василь Левицький // Свобода. – Нью-Йорк, 1950. – 30 серп. – Передрук: Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 393–394.

Любович Уляна (Старосольська Уляна). Нариси, інтерв'ю, есеї з журналу «Наше життя» (Нью-Йорк, 1969–1990 / Уляна Любович; ред.-упоряд. І. Павлюк; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка, Науково-дослідний центр періодики. – Львів, 2001. – 337 с.

Людкевич С. Дорогому Влодкові і його парі. Чи тямши ти? / Станіслав Людкевич // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 40–41.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів: Світ, 1997. – 192 с.

Максимович С. Володимир Старосольський про правову державу / С. Максимович // Вісник Львівського університету. Серія: Юридична, 1998. – Випуск 35. – С. 142–149.

Максимович С. Володимир Старосольський про форми державного устрою / С. Максимович // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали VII регіональної науково-практичної конференції. Львів, 13–14 лютого 2001 р. – Львів, 2001. – С. 74–76.

Максимович С. Концепція розподілу влад Володимира Старосольського / С. Максимович // Вісник Львівського університету. Серія: Юридична, 1999. – Випуск 36. – С. 157–162.

Максимович С. Концепція Української національної держави Володимира Старосольського / С. Максимович // Збірник наукових праць Львівського державного інституту новітніх технологій та управління. – 2007. – С. 26–36.

Манелюк Ю. М. Націотворча теорія держави в українській політичній думці кінця XIX – початку XX століття (на прикладі концепцій В. Липинського та В. Старосольського) / Ю. М. Манелюк // Нова парадигма: журнал наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 62. – С. 163–173.

Манелюк Ю. М. Погляди представників національно-радикального напрямку української суспільно-політичної думки початку XX століття на форми державного устрою України / Ю. М. Манелюк // Актуальные проблемы правовой реформы в современной Украине: Сборник научных трудов. – Приложение № 8 (13) к научному журналу «Персонал» № 4 (58). – К.: МАУП, 2000. – С. 59–62. – укр. мовою.

Манелюк Ю. М. Проблема політичного демократичного режиму в українській політичній думці / Ю. М. Манелюк // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентіві України. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – Вип. 1. – С. 97–103.

Марунчак М. Незабутнє прощальне слово: (спогад) / Михайло Г. Марунчак // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 370–374.

Мироненко О. М. Витоки українського революційного конституціоналізму 1917–1920 рр.: теоретико-методологічний аспект: монографія / О. М. Мироненко. – К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2002. – С. 107–108.

Мисак Н. Галицькі адвокати наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття: національна ідентифікація і професійна діяльність / Наталія Мисак // Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість: збірник наукових праць. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – Вип. 5. – С. 26–37.

Мицик Р. Наглий суд у Львові / Роман Мицик // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 375.

Мірчук П. Нарис історії ОУН / Петро Мірчук. – Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк, 1968. – Т. 1: 1920–1939. – 597 с.

Молода Україна // Українська преса в Україні та світі ХІХ – ХХ ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України; Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка; Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 222–226.

Мороз С. П. Ідея прав людини у політико-правовій думці України (ІХ – початок ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Мороз Сергій Петрович; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2002. – 20 с.

Мудрий В. Змагання за українські університети в Галичині / Василь Мудрий. – Львів; Нью-Йорк, 1999. – 129 с.

Мудрий В. Український університет у Львові (1921–1925) / Василь Мудрий. – Нюрнберг: Вид-во «Час», 1948. – 59 с.

Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Симон Наріжний. – Прага, 1942. – Ч. 1. – 372 с.

Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали зібрані С. Наріжним до частини другої) / Симон Наріжний. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. – 272 с.

Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина перша. Друге видання / Симон Наріжний. – Львів; Кент; Острог, 2008. – 232 с.

Огородник Т. В. Старосольський та часопис «Молода Україна» (1900 – 1903 рр.) / Тарас Огородник // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 2003. – С. 957–963.

Огородник Т. Володимир Старосольський – публіцист, редактор, видавець / Тарас Огородник // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 2000. – С. 485–489.

Огородник Т. Громадсько-політична діяльність В. Старосольського у період Першої світової війни (1914–1918) / Тарас Огородник // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – 2007. – Вип. 15. – С. 289–304.

Огородник Т. Правозахисна і громадсько-політична діяльність В. Старосольського (1929–1931 рр.) (за матеріалами газети «Діло») / Тарас Огородник // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України, Львівська наукова б-ка ім. В. Стефаника, Науково-дослідний центр періодики; редкол. М. М. Романюк (відп. ред.) та інш. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 375–393.

Огородник Т. Участь В. Старосольського у судових політичних процесах проти українців у П Речі Посполитій 1932–1934 рр. (за матеріалами газети «Діло») / Тарас Огородник // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України, Львівська наукова б-ка ім. В. Стефаника, Науково-дослідний центр періодики; Редкол. М. М. Романюк (відп. ред.) та ін. – Львів, 2003. – Вип. 11. – С. 269–279.

Олесницька К. Та вічна буде пам'ять про тебе / Клявдія Олесницька // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 395–398.

Падох Я. Предмет історії українського права в УВУ й його викладачі (1921–1981) / Ярослав Падох // Науковий збірник Українського вільного університету. – Мюнхен, 1983. – Т. 10. – С. 1029–1049.

Палієнко М. Г. Архівні центри української еміграції: (створення, функціонування, доля документальних колекцій) / М. Г. Палієнко. – К.: Темпора, 2008. – 688 с.

Панок О. «Національне» та «соціальне» в політологічній концепції Володимира Старосольського / Ольга Панок // Відродження соціал-демократії в Україні: можливості і перспективи. – Київ: Стилос, 1997. – С. 156–163.

Панок О. В. Сутність та основні проблеми політичної концепції Володимира Старосольського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / Панок Ольга Володимирівна; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 1998. – 14 с.

Петрик П. Моя перша зустріч з судом і адвокатом Старосольським / Петро Петрик // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 58–59.

Петрів М. Журнал «Життя і Право» (1928–1939): систематичний покажчик змісту / Михайло Петрів. – Львів: Наук. т-во ім. Шевченка, 1995. – 36 с.

Петрів М. Союз Українських Адвокатів у Львові. Частина 1: Покажчик видань / Михайло Петрів. – Київ: Українська Видавнича Спілка, 1998. – 55 с.

Петрів М. Сторінки історії адвокатури України: Союз Українських Адвокатів у Львові 1923–1940 рр. / Михайло Петрів // Адвокат. – 2002. – № 4/5. – С. 98–106.

Петрів М. Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки: матеріали до бібліографії 19–20 ст.ст. / Михайло Петрів. – Львів: Наук. т-во ім. Шевченка, 2001. – 260 с.

Петрів М. Наукові праці українських правників в галузі права в Чехо-Словацькій Республіці в 1921–1940 рр.: бібліографічний покажчик / Михайло Петрів. – Київ: Українська Видавнича Спілка, 1998. – 62 с.

- Petriw M. Z dziejów adwokatury ukraińskiej w Polsce / Mychajlo Petriw // *Palestra*. – 2007. – № 5/6, Cz. 1. – S. 169–173, № 7/8, Cz. 2. – S. 187–193.
- Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-і роки ХХ століття): монографія / Валентина Піскун. – К.: МП «Леся», 2006. – 672 с.
- Потульницький В. Політична доктрина Володимира Старосольського / Володимир Потульницький // *Молода нація*. – 1998. – № 9. – С. 30–43.
- Потульницький В. А. Теорія української політології. Курс лекцій / В. А. Потульницький. – К.: Либідь, 1993. – 192 с.
- Райківський І. Я. Українська соціал-демократична партія (1918–1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Райківський Ігор Ярославович. – Львів, 1996. – 20 с.
- Райківський І. Я. Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.) / І. Я. Райківський. – Івано-Франківськ: Прикарпатський університет ім. В. Стефаніка, 1995. – 66 с.
- Ріпецький С. Бібліографія джерел до історії Українських Січових Стрільців / Степан Ріпецький. – Нью-Йорк: Видавничка Комісія Братства УСС, 1965. – 115 с.
- Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво / Степан Ріпецький. – Львів: Наукове товариство імені Шевченка у Львові, 1994. – 358 с.
- Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин / Степан Ріпецький. – Нью-Йорк: Червона калина, 1956. – 360 с.
- Розенбаум М. М. Спомини соціал-революціонера / М. М. Розенбаум // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 55.
- Романів О. Лицар Залізної Остроги: (ювілейна сільветка Володимира Старосольського) / Олег Романів // *Вісник Наукового товариства імені Шевченка*. – Львів, 2003. – Чис.30. – С.16–20.
- Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939) / О. С. Рубльов. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 648 с.
- Рубльов О. С. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції: 20–50-ті роки ХХ ст. / О. С. Рубльов, Ю. А. Черненко. – К.: *Наук. думка*, 1994. – 350 с.
- Савка М. Українська еміграційна преса в Чехословацькій Республіці (20–30-ті роки ХХ ст.): історико-бібліографічне дослідження / Мар'яна Савка; Львів. наук. б-ка НАН України. – Львів, 2002. – 308 с.
- Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки: (від витоків до початку ХХ сторіччя) / О. І. Салтовський. – К.: Вид.: ПАРАПАН, 2002. – 396 с.
- Самбірський С. Доповідь про Універсали Української Центральної Ради / Степан Самбірський // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 378–380.

Старосольська У. «Ave Caesar, Morituri Te Salutant» / Уляна Старосольська // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 118–150.

Старосольський Володимир // Андрухів І. О. Українські правники в національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 61–62.

Старосольський Володимир // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 121–122.

Старосольський Володимир // Енциклопедія Українознавства. Словникова частина / під ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 2000. – Т. 8. – С. 3032–3033.

Старосольський Володимир // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 31.

Старосольський Володимир // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия : Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 3. – С. 186.

Старосольський Володимир // Хроніка Наукового товариства імені Шевченка. – 1925. Вип. I–II. – Чис. 67/68. – С. 79–80.

Старосольський І. Крутими дорогами. спомини. вересень 1939 р. – січень 1987 р. / Ігор Старосольський; упоряд. У. Старосольська. – Львів : М. П. Коць, 2000. – 212 с.

Старосольський Ю. Біографічний нарис / Юрій Старосольський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 3–117.

Стецюк Н. Володимир Старосольський і його дослідження конституційно-правового статусу політичних партій / Наталя Стецюк // Вибори і демократія. – 2011. – № 3 (29). – С. 99–103.

Стецюк П. Володимир Старосольський (1878–1942) / Петро Стецюк // Вибори та демократія. – 2005. – № 4 (6). – С. 52–55.

Стрельський Г. В. Старосольський В. Я. (1878–1942) / Г. В. Стрельський // Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917–1920 рр.). – К., 2000. – С. 33–34.

Темницький В. Сецесія з Львівського університета / Володимир Темницький // Січ 1868–1908: альманах в пам'ять 40-х роковин основания товариства «Січ» у Відні / зібрані і видали Зенон Кузеля і Микола Чайківський. – Львів : Друкарня Т-ва ім. Шевченка, 1908. – 538 с.

Трошинський В. Старосольський Володимир / Володимир Трошинський // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К. : Довіра: Генеза, 1996. – С. 886–887.

У безкінечній черзі // Свобода. – Нью-Йорк. – 1943. – 16 лют. – Передрук: Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 398–400.

Угрин-Безгрішний М. Нарис історії «Українських Січових Стрільців» / Микола Угрин-Безгрішний. – Рогатин; Львів; Київ: Друкарня Х. Школьника в Рогатині, 1923. – 131 с.

Українське Правниче Товариство в Ч. С. Р. (17 березня 1923 – 17 березня 1928). – Прага: Видання «Українського Правничого Товариства в Ч. С. Р.», 1928. – 34 с.

Українсько-руський університет: пам'ятна книжка першого віча студентів українців-русинів всіх вищих шкіл Австрії в справі основи українського університету / зібрав і видав М. Крушельницький. – Львів: Друкарня народова Ст. Манецкого і Сп., 1899. – 52 с.

Федевич К. К. Галицькі українці у Польщі, 1920–1939 рр.: (інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920–1930-ті рр.) / К. К. Федевич. – К.: Основа, 2009. – 280 с.

Хомяк О. Пан (за термінологією В. Липинського) / Олександр Хомяк // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 381–386.

Цегельський Л. «Молода Україна» – історичний спомин / Лонгин Цегельський // Календар «Провидіння». – Філадельфія, 1948. – С. 68–78.

Цегельський Л. Друге віче української академічної молодіжи / Лонгин Цегельський // Молода Україна. – 1900. – № 8. – С. 291–321.

Шукаючи справжньої синтези // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – Т. 210. – С. 387–388.

Шухевич С. Видиш брате мій (8 місяців серед УСС-ів) / Степан Шухевич. – Львів: Видавничка кооператива «Червона Калина», 1930. – 232 с.

Як судили Мирослава Січинського / зладив Ярослав Веселовський і Михайло Лозинський. – Львів: Накл. В. Бачинського, 1910.

Яковлів А. Наукова праця української еміграції в галузі права / Андрій Яковлів // 2-й Український науковий з'їзд в Празі. – Прага, 1934. – С. 107–112.

Akt oskarżenia przesiwko Stefanowi Banderze, Mikołajowi Lebedowi, Darji Hnatkiwskiej, Jarosławowi Karpińcowi, Bohdanowi Pidhajnemu, Iwanowi Malucy, Jakóbowi Czornijowi, Eugeniuszowi Kaczmarckimu, Romanowi Myhalowi, Katarzynie Zaryckiej oraz Jarosławowi Rakowi. – Warszawa, 1935. – 110 s.

Koko E. Українськи соціалдемократи галицькы в okresie międzywojennym (1918–1939) / Eugeniusz Koko // Українська думка політична в XX віку: зезыты наукове Університету Ягіеллонського. – Краків, 1993. – З. 103. – С. 125–141.

Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska, 1890–1919 / Walentyna Najdus. – Warszawa: PWN, 1983. – 719 s.

Redzik A. Starosolski Włodzimierz Stefan (Starosolskyj Wołodymyr) (1878–1942) / A. Redzik // Słownik Biograficzny Adwokatów Polskich. – Warszawa, 2007. – Т. II, з. 3/4. – С. 475–476.

Redzik A. Z dziejów adwokatury lwowskiej // Palestra. – 2006. – Nr. 9/10. – С. 157–165.

Redzik A. Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946 / Adam Redzik. – Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2006. – 432 s.

Starosolsky Volodymyr // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1993. – Vol. IV: Ph–Z. – P. 15.

Stępień S. Starosolski Włodzimierz Stefan (Starosols'kyj Wołodymyr Stepan) (1878–1942) / Stanisław Stępień // Polski słownik biograficzny. – Warszawa ; Kraków, 2004. – T. XLII/3, z. 174. – S. 341–343.

Володимир і Одарка Старосольські.

Володимир Старосольський у рік закінчення Ярославської гімназії, 1895 р.

Портрет студента Володимира Старосольського.

Художник Іван Труш, 1898 р. Полотно, олія: 62,3 x 42,2.

Джерело: Іван Труш: малярські елегії українського неоромантика. Сергій Васильківський: українська доля Дикого Поля. Каталог виставки / Авт. - упоряд. Біла О., Денисенко О. - Київ: Майстер Книг, 2013. - С. 24.

Зберігання: Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького.

Володимир Старосольський в період Першої світової війни.

Володимир Старосольський у суді.

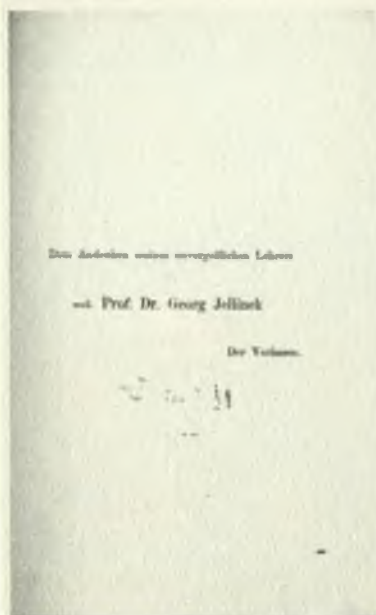

Родина Старосольських на відпочинку у Підлютому.
Зліва направо: дочка Уляна, Володимир, Одарка, сини Ігор і Юрій, 1926 р.

Автограф Володимира Старосольського.

Фотографії з книги: Володимир Старосольський. 1878-1942. Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. Уляна Старосольська]. - Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. - Т. 210.

Титульна сторінка праці «Das Majoritätsprinzip»
 («Принцип більшості»). Відень, 1916 р.

Родинний пам'ятник Старосольських на українському кладовищі Святого Андрія (St. Andrew's Ukrainian Cemetery) в м. Баунд-Бруці (штат Нью-Джерсі, США).

Меморіальна таблиця Володимир Старосольському у Львові.
Фотографія Михайла Петріва. Серпень, 2012 р.

СТЕПАНЯК МИХАЙЛО ДМИТРОВИЧ (псевд. – Сергій Дмитрів, Лекс, Долішній) (24.01.1905, с. Дзвиняч, нині Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. – 13.02.1967, с. Дзвиняч, нині Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) – адвокат, громадсько-політичний діяч Комуністичної партії Західної України та Організації українських націоналістів.

STEPANYAK MYKHAILO (pseudonym – Serhiy Dmytriv, Lex, Dolishniy) (24.1.1905, Dzvyniach, now Bogorodchany dist., Ivano-Frankivsk reg. – 13.02.1967, Dzvyniach, now Bogorodchany dist., Ivano-Frankivsk reg.) – advocate, social and political activist of the Communist Party of the Western Ukraine and the Organization of Ukrainian Nationalists.

Народився в с. Дзвинячі, нині Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. У 1918–26 рр. навчався в Станиславській гімназії. Правничу освіту здобув на юридичному факультеті Львівського університету (1926–31). Ще під час навчання у гімназії захопився комуністичною ідеологією: співпрацював з українською політичною партією «Українське Селянсько-Робітниче Соціалістичне Об'єднання» (Сель-Роб); згодом вступив до Комуністичної партії Західної України (КПЗУ) і до спілки передової революційної молоді; редагував молодіжний журнал «Сяйво»; брав участь в організації профспілкового робітничого руху на Прикарпатті; був одним з організаторів робітничих страйків; брав участь у боротьбі за викладання у Львівському університеті українською мовою; по селах заснував гуртки та читальні «Просвіти». 22 грудня 1926 р. в рідному селі організував страйк шахтарів на озокеритовій шахті, який польська поліція жорстоко придушила, а трьох молодих українських працівни-

ків убила. За прокомуністичну діяльність неодноразово упродовж 1928–34 рр. його заарештовувала польська влада. У 1931 р. звинувачений в організації «Просвіти», робітничих страйків та нелегальному виданні журналу «Сяйво» і запроторений до концтабору «Берега Каргузька» (1931–34). На судовому процесі, який відбувся у Луцьку у 1934 р., виголосив промову проти польської окупаційної влади, за що його посадили до карцеру на голодних 30 днів, після чого звільнили. Від 1935 р. працював помічником адвоката у Бережанах в адвокатській канцелярії Михайла Західного, згодом – самостійним адвокатом. Був захисником на багатьох політичних процесах проти українського населення, зокрема захищав членів Організації українських націоналістів (ОУН). 14 вересня 1939 р. разом з Францом Коковським, Володимиром Логушем та Володимиром Бемком боронив трьох молодих українців за звинуваченням у приналежності до ОУН. Цей процес став останнім політичним процесом Польської держави в Бережанах проти українців – членів ОУН.

З приходом радянської влади у вересні 1939 р. Михайло Степаняк працював секретарем Бережанської повітової управи, згодом – завідувачем загального відділу Бережанського райвиконкому, в березні – квітні 1940 р. – секретарем Бережанської міської ради. Заарештований органами НКВС, однак невдовзі звільнений. Під впливом репресій радянської влади проти українців вийшов з КПЗУ. В травні 1940 р. вступив в ОУН і перейшов на нелегальне становище, діяв під псевдонімами: Сергій Дмитрів, Лекс, Долішний. Упродовж літа й осені 1940 р., перебуваючи на нелегальному становищі, підготував проект організації органів державної влади для майбутньої Української Самостійної Соборної Держави (УССД). У травні 1941 р. його проект державного устрою УССД затвердив Центральний Провід ОУН (б) та прийняв до практичного впровадження. З початком Другої світової війни ОУН (б) на основі цього проекту створила на окупованій території свої органи влади. Після проголошення Акта відновлення Української держави (30.06.1941) Михайла Степаняка призначили помічником міністра внутрішніх справ Лева Ребета в уряді УССД – Українському Державному Правлінні (УДП). Обраний до Ради Сеньйорів, дорадчого органу при УДП. Упродовж липня – серпня керівників УДП заарештували німці. У вересні 1941 р. гестапо заарештувало Лева Ребета, і М. Степаняк зайняв його посаду. На I конференції ОУН(б) у вересні 1941 р. прийнято вважати Німеччину ворогом українського народу на рівні з РСР.

Уникнувши арешту гестапо, від 1941 р. Михайло Степаняк діяв у підпіллі. Того самого року очолив Крайовий Провід ОУН (б) на західноукраїнських землях та ввійшов до складу Центрального Проводу ОУН (б). Був делегатом I, II і III конференцій ОУН (б). Брав участь у роботі III Великого збору ОУН (б) (21–25.08.1943): обраний

членом Головної Ради ОУН (б); призначений керівником її зовнішніх зв'язків та виступив з доповіддю, в якій обґрунтував необхідність боротьби ОУН з СРСР як ворогом УССД, доцільність боротьби за звільнення України від німецьких окупантів самостійним рухом на чолі з ОУН, виступив проти формування дивізії «Галичина». Вважав, що Українська повстанська армія (УПА) скомпрометувала себе своїми діями проти польського населення та займав позицію необхідності демократизації внутрішнього життя ОУН. Був автором і співавтором багатьох програмних документів ОУН (б), які опубліковані в її офіційному органі «Ідея і Чин».

У 1942 р. Михайло Степаняк вів перемовини щодо примирення з представниками польських підпільних організацій (демократичної лівиці), а восени 1943 р. – з представниками Лондонського еміграційного польського уряду. Від кінця грудня 1943 р. діяв на Волині. Навесні 1944 р. обраний одним з п'яти членів ініціативного комітету, який займався скликанням Української Головної Визвольної Ради (УГВР). У червні 1944 р. став ініціатором створення опозиційної до ОУН (б) «Народно-визвольної революційної організації». Того самого року (30.07.1944) в бою з радянським підрозділом на Рівненщині був поранений і захоплений у полон. 26 березня 1947 р. військовий трибунал військ МВС Київської обл. засудив Михайла Степаняка до вищої міри покарання – розстрілу. 23 червня 1947 р. Військова колегія Верховного суду СРСР замінила розстріл на 25 років концтаборів. 8 квітня 1961 р. Президія Верховної Ради УРСР помилувала його, а 12 квітня він був звільнений. Повернувся до рідного села. Після звільнення важко хворів, був під постійним наглядом органів КДБ, які вимагали від нього публічно засудити діяльність ОУН – УПА, на що отримали рішучу відмову. У 1964 р. одружився з Вірою Гредолинською (1924–80).

Михайло Степаняк – невтомний борець, який провів 20 років в концтаборах політ'язнів: 3 роки – в «Березі Картузькій» та 17 років – у радянських таборах. Помер 13 лютого 1967 р. в рідному с. Дзвинячі, де й похований. Реабілітований 3 січня 1995 р. прокуратурою Рівненської області.

На надмогильному пам'ятнику є напис:

СТЕПАНЯК МИХАЙЛО
АДВОКАТ
1905–1967

Найдорощому мужу, хай Тобі рідна земля буде легкою, а сон Твій спокійним.

На честь Михайла Степаняка 1991 р. названо вулиці в с. Дзвинячі та в м. Богородчанах Івано-Франківської обл. Біля будинку, в якому він народився, встановлено меморіальну таблицю з таким написом:

«На цьому подвір'ї 24.01.1905 р. родився Михайло Степаняк – адвокат, Борець за вільну Україну, член Центрального проводу ОУН і УПА, який 20 років свого життя провів в таборах політв'язнів. Помер 13.02.1967 року. Похоронений в селі Дзвиняч».

На згадку про його участь як захисника в останньому політичному процесі Польської держави проти українців – членів ОУН у м. Бережанах Тернопільської обл. відкрито меморіальну таблицю з таким написом:

**У цьому будинку суду в Бережанах
відбувся 14.IX.1939 р.:
останній політичний процес
Польської держави.
підсудні: Ярослав Сеньковський с. Колоколин
Всеволод Лемеха м. Станиславів
Орест Городиський м. Станиславів
оборонці: Др. Франц Коковський
Др. Володимир Бемко
Мгр. Володимир Логуш
Мгр. Михайло Степаняк**

Публіцистична спадщина, програмні документи ОУН (6), автором яких був Михайло Степаняк, опубліковані в офіційному органі ОУН «Ідея і Чин», ще чекають на свого уважного дослідника. На пам'ять про жорстоку розправу польської поліції над учасниками робітничого страйку в с. Дзвиняч на надмогильному пам'ятнику поміщено напис, автором якого є М. Степаняк: **«Честь Борцям за робітничу справу. Товаришам які полягли від поліцейських куль під час страйкової акції дня 22.XII.1926. Тут спочивають жертви капіталу Семен Карабанович л.41, Никола Волочій л.20, Василь Дребіт л.45».**

Публікацій про життя й діяльність Михайла Степаняка небагато. Біографічна довідка про нього поміщена в «Енциклопедії українознавства», енциклопедичному довіднику Гуцала П. «Українські правники Тернопільського краю», чимала кількість

статей про життя й діяльність адвоката зосереджена в місцевій пресі. Опис протоколу допиту М. Степаняка від 25.08.1944 р. доступний у мережі Інтернет: <http://www.archives.gov.ua/Sections/Wolyn/Wolyn-04.pdf>.

У Дзвиняцькій загальноосвітній школі шанобливо бережуть пам'ять про Михайла Степаняка: під керівництвом заступника директора школи І. І. Михайленко створено культурологічний пошуковий проект «Іскра пам'яті про тебе у серці жевріє...». Вона також зберігає чимало документів (листів, світлин), пов'язаних з життям і діяльністю Михайла Степаняка.

Література

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Витяг з протоколу допиту члена Центрального проводу ОУН Михайла Степаняка від 25.08.1944 // Літопис УПА. Нова серія. Т. 9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944–1945. – Київ ; Торонто, 2007. – С. 84–93.

Витяг з протоколу допиту члена Центрального проводу ОУН Михайла Степаняка від 30.08.1944 // Там же: С. 94–108.

Снегирьов Д. Михайло Степаняк. Комуніст і член Проводу ОУН. – Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/07/4/44889/view_print/. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Степаняк Михайло // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – С. 148–149.

Степаняк Михайло Дмитрович // Літопис УПА. Нова серія. Т. 9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944–1945. – Київ ; Торонто, 2007. – С. 18–20.

Mykhailo Dmytrovych Stepaniak // Там же: С. 51–54.

Молоді бережанські адвокати
Володимир Логуш і Михайло Степаняк, 1920-і роки.

Михайло Степаняк на схилі літ.

Пам'ятний знак біля батьківської хати Михайла Степаняка.
с. Дзвиняч Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Вересень, 2012 р.

Могила Михайла Степаняка. с. Дзвиняч
Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Вересень, 2012 р.

ТРИЛОВСЬКИЙ КИРИЛО ЙОСИПОВИЧ (псевд. і крипт. – К. Т., Кл. О., Кл. Об., Об. Кл., Білошапник, Вандрівник, Гайдамака, Гриць Покотило, Залізняка Максим, Іван С., Кирило, Кирило Тр..., Кирило Т., Клим, Клим Обух, Обух Клим, Приятель, Приятель «Січі», Радикал, радикал Тр. К., Сила Іван, Січовий батько, Снятинчук, Трильовський Григорій) (16.05.1864, с. Богутин, тепер Золочівського р-ну Львівської обл. – 19.10.1941, м. Коломия Івано-Франківської обл.) – адвокат, доктор права, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч, публіцист, журналіст, видавець, засновник товариства «Січ» і січового руху в Галичині, співзасновник й один з керівників Української радикальної партії (1890) та Селянсько-радикальної партії Східної Галичини (1919), депутат парламенту Австро-Угорщини (1907–11, 1911–18), посол Галицького сейму (1913–14), у період Західно-української народної республіки – член Української Національної Ради (1918–19).

TRYLOVSKY KYRYLO (pseudonym – К. Т., Kl. O., Kl. Ob., Biloshapnyk, Vandrivnyk, Gaydamaka, Hryts Pokotylo, Zaliznyak Maksym, Ivan S., Kyrylo, Kyrylo Tr., Kyrylo T., Klym, Klym Obukh, Obukh Klym, Pryyatel, Pryyatel of «Sich», Radykal, radykal Tr. K., Sylva Ivan, Sitchovyy Bat'ko, Snyatynchuk, Trylovsky Hryhorii) (16.05.1864, Bohutyn, now Zolochiv dist., Lviv reg. – 19.10.1941, Kolomyia, Ivano-Frankivsk reg.) – advocate, Doctor of Law, socio-political, cultural and educational activist, writer, journalist, publisher, founder of the society «Sich» and Sich movement in Galychyna, co-founder and one of the leader of the Ukrainian Radical Party (1890) and the Peasant-Radical Party of Eastern Galicia (1919), member of the Austrian-Hungarian Parliament (1907–11, 1911–18), member of the Galician Sejm (1913–14), during the Western Ukrainian People's Republic – member of the Ukrainian National Council (1918–19).

Народився у с. Богутин, тепер Золочівського р-ну Львівської обл. В 1875 р. розпочав навчання в Золочівській гімназії, далі навчався в гімназії в м. Бродах, а закінчив навчання в Коломийській гімназії (1881–83). В гімназійні роки під впливом творів Тараса Шевченка, Миколи Костомарова, Миколи Гоголя сформувався свідомим українцем. Навчаючись у Коломийській гімназії, створив спеціальну бібліотеку і провадив просвітницьку роботу, розповсюджуючи твори Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша та інших письменників серед українського люду. Вперше публічно виступив на зборах у с. Кийданчі, тепер Коломийського р-ну, у 1884 р. Відтоді займався активною українською громадською діяльністю – заснував по селах читальні, кооперативи, вів передвиборчу агітацію. У 1884 р. разом з Іваном Кейваном та Іваном Сандуляком заснував першу читальню «Просвіти» в с. Карлів, тепер Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. Видав збірку власних віршів «Вперед» (1888). У 1885 р. закінчив школу інтендантів для австрійської армії у Відні (Австрія).

Правничу освіту здобував у Чернівецькому, Львівському і Віденському університетах. Під час навчання у Львівському університеті був головою українського студентського товариства «Академічне Братство» (1888–90), розпочав займатися політичною діяльністю. Після закінчення навчання обов'язкову судову адвокатську практику відбув в окружному суді у м. Коломиї (1892–94). Спілкування з Северином Даниловичем, одним з ідеологів радикальної партії, який під ту пору жив та працював адвокатом у Коломиї, сформували в ньому переконаного послідовника ідей Михайла Драгоманова та прихильника радикальної партії. Став одним із засновників Русько-Української радикальної партії (РУРП) в 1890 р. та належав до її керівництва: на VII з'їзді партії у липні 1898 р. разом з Іваном Франком, Михайлом Павликом, Северином Даниловичем, Петром Думкою, Іваном Макухом та Левом Бачинським його обрали до правління партії.

Докторат права здобув у Львівському університеті (1894), а адвокатський іспит склав у Львові (червень 1900). На початку 1901 р. розпочав адвокатську діяльність у Коломиї: спочатку спільно з Адольфом Грдлічкою, а згодом відкрив власну адвокатську канцелярію, яка містилася в будинку на перетині нинішніх вул. Вальної і Театральної, на фасаді якого визначному адвокату встановлена меморіальна таблиця. В цій канцелярії пропрацював сім років. Згодом відкрив власну адвокатську канцелярію в містечку Яблунові, тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл.

Упродовж життя не припиняв фахової діяльності: разом з адвокатами Сидором Голубовичем, Анатолієм Коссом, Костем Левицьким, Володимиром Охримовичем, Володимиром Старосольським та іншими (20 осіб) був захисником на судовому «процесі 101» (12.02.–липень 1911 р.) над 101 українським студентом, які домага-

лися відкриття українського університету у Львові; боронив не тільки українців, але й представників інших народів, зокрема був захисником єврейського соціаліста Михайла Герера на судовому процесі в Коломиї; як адвокат брав участь у багатьох судових процесах проти селян – членів «Січей».

Крім фахової адвокатської діяльності, присвятив себе культурно-освітній, організаційній та агітаційній роботі серед українського люду краю: був організатором масового віча радикальної партії у Львові (4.10.1900), одним з організаторів селянських страйків на Покутті (1902); першого українського кооперативу на Покутті «Народна спілка» (1904) в с. Спасі, тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. В цей період засновує бібліотечне товариство «Наука» (Снятин, 1896).

У Коломиї видавав і редагував часопис для робітничого народу «Громада» (1896–97); був відповідальним редактором ілюстрованого місячника для народу «Зоря» (1904. – ч. 3 – 9/12) та його видавцем (1910); був редактором і видавцем двотижневого часопису для народу «Хлопська правда» (1903) та його видавцем у 1909 р.; видавав січовий календар «Запорожець» (1902–13) і «Отаман»; був відповідальним редактором двотижневика «Січовий голос» (1918–19); під його керівництвом від 1913 р. у Львові видавався орган молодіжного «пожежно-руханкового» товариства «Січ» – «Січові Вісти». К. Трильовський зумів залучити до співпраці з січовими виданнями-часописами Івана Франка, Леся Мартовича, Михайла Павлика, Сильвестра Яричевського, Костянтину Малицьку, Антона Лотоцького, Миколу Угриня-Безгрішного, Осипа Маковея, Дмитра Макогона, Олександра Олеся та багатьох інших відомих громадсько-політичних діячів і письменників.

В період переслідування січового руху видав польською мовою публіцистичну розвідку «Nacjonalny ruch Rusinów a «Sicze» – «Національний рух русинів та «Січі» (1905), призначену для ознайомлення широкого кола суспільства (особливо поляків, які жили в Галичині) з основними напрямками діяльності «Січей». У цій праці різко засудив антиукраїнську політику польської панівної верхівки в Галичині та доводив те, що українці на рівні з іншими народами імперії мають право на організацію національних культурно-освітніх товариств.

Кирила Трильовського обирали депутатом віденського парламенту (1907–11, 1911–18) та Галицького сейму (1913–14). У 1905–07 рр., агітуючи за загальне виборче право, висунув гасло безкоштовної передачі селянам землі та боротьби з клерикалізмом. Від самого початку депутатської діяльності Кирило Трильовський виносив проблеми українців краю на загальнодержавний рівень. Першу промову в парламенті виголосив 22.07.1907 р., в якій у притаманній йому формі викрив зловживання з боку польської панівної верхівки в Галичині над українськими селянами, її протизаконні

дії під час виборів та зловживання в галицьких судах при розгляді справ за участю українців. Цю промову його помічник Іван Чупрей переклав українською мовою та видав окремою брошурою під назвою «Проч із шляхтою! Проч із єї посіпаками!». Промова мала і європейський резонанс – лауреат Нобелівської премії, норвезький письменник і захисник українців перед європейським суспільством Б'єрнстєрне Б'єрнсон у листі до Кирила Трильовського, подякувавши за знамениту промову, зазначив, що досі нічого ліпшого не читав про польсько-українські взаємини в Галичині. Активно використовував парламентську трибуну для захисту прав та інтересів українського народу. За першу каденцію (1907–11) виголосив 11 великих промов, кожна з яких тривала 2–4 год., а під час «обструкції» українськими депутатами виголосив 10-годинну промову, торкаючись найрізноманітніших форм порушення чинного законодавства, законних прав та інтересів громадян крайовими та місцевими органами влади. Вніс майже тисячу депутатських запитів щодо правових проблем: покриття державою шкоди, завданої повинню; право на володіння та користування зброєю пастухами для охорони свійських тварин; обов'язковість використання в судах української мови при написанні протоколів та актів обвинувачення; встановлення чіткого переліку предметів, які не можуть бути забрані у випадку стягнення податків (щоб не забирали в селянина «останньої одежини»); право українських військовослужбовців відзначати українські свята тощо. З метою захисту прав селян як депутат використовував усі можливості, зокрема очолив (13.06.1909) делегацію з 23-ох селян до намісника Галичини Бобжинського з вимогою дотримання їх сервітутних прав для випасу худоби в камеральних лісах. У вересні 1908 р. у складі парламентської делегації Кирило Трильовський брав участь у роботі міжнародної парламентської конференції в Берліні. В цей самий період виступив на чисельних (понад 100) зборах та вічах у повітах.

Підтримував культурологічні зв'язки з багатьма громадськими й культурно-освітніми діячами Наддніпрянської України та Європи: в 1905 р. разом з дружиною брав участь у ювілейних заходах на честь Миколи Лисенка в Києві, там відвідав Людмилу Драгоманову, побував у Києво-Печерській лаврі. Українські діячі з Наддніпрянської України, захоплюючись радикальними ідеями та січовим рухом, навідувалися до Кирила Трильовського на Січові свята: Володимир Самійленко (1887), Максим Славинський, Петро Стебницький (1903), Михайло Коцюбинський (1909), данський письменник і націолог Аге Маєр Бенедікзен (1907), Михайло Гаврилко. Дружні стосунки нав'язав з майбутнім президентом Ч.С.Р. Томашем Масариком – у 1908 р. організував з ним у Празі велике віче; з лауреатом Нобелівської премії, норвезьким письменником і захисником українців перед європейським суспільством Б'єрнстєрне Б'єрнсоном. Вів чисельне листування з питань організації й діяльності січового руху,

радикальної партії тощо з багатьма політичними і громадськими діячами: Іваном Франком, Михайлом Драгомановим, Михайлом Павликом, Василем Стефаником, Ярославом Весоловським, Осипом Маковеєм, Іваном Белеєм, Ярославом Ярославенком (Вінцковським), Теодотом Галіпом, Іваном Попелем, Олександром Барвінським, Михайлом Возняком, Василем Щуратом, Сергієм Єфремовим та іншими.

Найвагомішим здобутком громадсько-політичної і культурно-просвітницької діяльності Кирила Трильовського було створення «Січей», мережа осередків яких у першому десятилітті ХХ ст. охопила Галичину та Буковину. 5 травня 1900 р. К. Трильовський заснував у с. Заваллі, тепер Снятинського р-ну Івано-Франківської обл., перше в Галичині українське пожежно-гімнастичне товариство «Січ». Він не тільки став засновником «Січей», але як фаховий адвокат надав їм організаційної форми та змісту, що дало можливість проводити широку легальну пропагандистську діяльність серед українського люду, насамперед серед селянства. Він був автором січових маршів і пісень, видавав роз'яснювальні брошури та організував січові свята. Чи не найбільшою заслугою січового руху стало залучення до нього української молоді, яка формувалася патріотично, гартувала національний дух.

Адвокатська канцелярія Кирила Трильовського в Коломиї стала своєрідним таємним політичним клубом, в якому він приймав гімназійну та січову молодь у члени радикальної партії.

Задекларовані як спортивно-протипожежні товариства, «Січі» ставили перед собою й політичні цілі. Вони виступали за загальне виборче право, розширення мережі українських шкіл, приєдналися до боротьби за відкриття українського університету у Львові. Це одразу ж викликало нагінку з боку галицької крайової адміністрації, проте січовий рух набрав справді масового характеру. Віками гноблений окупантами український селянин почав усвідомлювати себе частиною української нації. На червень 1914 р. діяло 916 січових осередків, які гуртували в своїх лавах понад 30 тис. членів. Діяльність «Січей» у Галичині супроводжувалося значним національним піднесенням. Цьому сприяло те, що Кирило Трильовський проявив себе як публіцист. Він – автор низки січових пісень і маршів, видав чимало розвідок, в яких роз'яснював засади стрілецького руху та завдання, які ставила перед собою організація. Особливим піднесенням і згуртуванням місцевих українців відзначалися свята «Січей», які поперемінно проводилися у повітових містечках Галичини. За його ініціативи у Коломиї 6 червня 1902 р. відбулося перше Січове свято в Галичині. Саме ці свята, які збирали десятки тисяч «січовиків» в одностроях, стали демонстрацією українських сил і їх зростання у краї.

Кирило Трильовський доклав чимало зусиль для популяризації діяльності «Січей» серед слов'янських народів. Так, у липні 1907 р. він був присутнім на

з'їзді чеських «Соколів» у Празі, а у вересні того самого року брав участь у роботі міжнародного конгресу «Свобідної думки» (Прага), спрямованого проти римсько-ватиканського клерикалізму. Делегація Головного січового комітету на чолі з Кирилом Трильовським була присутня на з'їзді хорватських «Соколів» (Загреб, 1911). У шостому Січовому святі у Снятині (липень 1912) брала участь делегація депутатів віденського парламенту та представники словенських і чеських «Соколів». У 1908 р. Кирило Трильовський разом з Т. Масариком організував у Празі велике віче, на якому ознайомив чеську громадськість з переслідуваннями українців з боку польської адміністрації галицького краю.

Визначними подіями стали Січові свята з нагоди вшанування видатних осіб і подій української історії – на честь гетьмана Івана Мазепи (Коломия, 31.05.1909 р.), до сотих роковин від дня народження Тараса Шевченка (Львів, 27.06.1914), які «Січі» організували спільно з львівським товариством «Сокіл». Праця «Січей» призвела до необхідності загальної координації їх діяльності: 19 квітня 1908 р. у Станиславіві К. Трильовського обрали головою Головного Січового Комітету – центральної управи «Січей». Його заслужено іменували «Січовим Батьком».

З боку польської панівної верхівки, яка очолювала місцеві адміністрації в Галичині, чинився шалений опір діяльності січових організацій, а саме: відмова у реєстрації, арешти їх членів, репресії проти сільських громад. Не уникнув такої долі й сам «Січовий Батько». Так, восени 1904 р. львівська прокуратура висунула йому звинувачення у державній зраді, буцімто на зборах «Січі» в с. Борщеві Снятинського повіту (травень 1903) нахвалявся стати українським королем. Його захисником на цьому процесі був адвокат Євген Олесницький. Судовий процес відбувався у січні 1905 р. у Коломійі. Львівський суд засудив К. Трильовського до одного місяця ув'язнення, апеляційний суд у Відні – на вісім днів арешту.

З наближенням Першої світової війни «Січі» набирали мілітарних ознак. 4 грудня 1912 р. К. Трильовський став Генеральним Отаманом об'єднання «Січей» – Українського січового комітету, в рамках якого у 1913 р. засновано парамілітарну організацію «Українські Січові Стрільці» (УСС). В роки Першої світової війни увійшов до складу Головної Української Ради, а від 6 серпня 1914 р. очолив Бойову управу УСС. У 1915 р. належав до Загальної Української Ради у Відні. В період державотворення Західно-української народної республіки (ЗУНР) у жовтні 1918 р. став членом Української Національної Ради (УНРади) ЗУНР. В 1918–19 рр. К. Трильовський був заступником голови Окружної національної ради в Коломійі. На засіданнях УНРади (2 і 4 січня 1919) обраний членом комісії УНРади: закордонних справ, військової та адміністративної справи. У квітні 1919 р. його обрали до обласної земельної комісії, яка мала реалізувати аграрну реформу.

В УНРаді займав особливу позицію і відстоював необхідність партійного будівництва, зокрема відновлення діяльності радикальної партії та створив «Селянсько-радикальний клуб». З ініціативи К. Трильовського в Коломиї 16 лютого 1919 р. за участю 321 делегата відбулася партійна конференція УРП. У своєму виступі визначний адвокат і посол наголосив на необхідності відновлення діяльності УРП та її реорганізації. Конференція прийняла рішення про діяльність партії на засадах старої партійної програми з необхідністю внесення змін, яких вимагає час; визнала газету «Громадський голос» партійним органом; висловила подяку «Селянсько-радикальному клубові» за ініціативу відновлення діяльності партії. Були створені керівні органи УРП, а головою управи обрано Кирила Трильовського. Однак крайовий з'їзд УРП 22–23 березня 1919 р. засудив дії групи Кирила Трильовського, виключив його з партії, заборонив вихід «Громадського голосу» як партійної газети, а своїм органом оголосив газету «Народ». Група Кирила Трильовського реорганізувалася в «Селянсько-радикальну партію Східної Галичини».

У 1919 р. разом з Українською галицькою армією (УГА) перебував на території України – у Вінниці, де заснував «Січовий Комітет» та декілька осередків «Січей». Після поразки українських визвольних змагань 1918–19 рр. спочатку переїхав на Закарпаття (1920), де заснував кілька «Січей», а згодом емігрував до Відня (1920), де працював (30.08.1920–31.03.1923) у складі кодифікаційної комісії уряду ЗУНР в екзилі. Як представник Селянсько-радикальної партії Східної Галичини, входив (січень – квітень 1921) до складу Виконавчого комітету Всеукраїнської національної ради. У 1921 р., як голова «Закордонного Січового Комітету», став ініціатором заснування у Відні робітничо-спортивного товариства «Січ», з делегатами якого брав участь у Другій Міжнародній робітничій олімпіаді у Празі (25–29.0.1921). У Відні редагував неперіодичний журнал для робітничого класу «Чорногора», у якому публікував публіцистичні статті. В цей період проживав у Відні за адресою: Wien XVIII, Martinstrabe 13. Увійшов до президії «Західноукраїнського товариства Ліги Націй» (20–23.01.1922), став членом Центральної Управи УСС, яка створена 22 квітня 1922 р. у Відні. Управа заснувала фундацію інвалідів і започаткувала збір матеріалів для Українського військового музею.

Після повернення з еміграції наприкінці 1927 р. мешкав у Коломиї: відкрив разом з Іваном Турянським адвокатську канцелярію, згодом провадив адвокатську діяльність у власній канцелярії у селищі Гвіздці, тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської обл., аж до самої смерті. Повернувся до партійної діяльності в УРП, яка на з'їзді 14 лютого 1926 р. об'єдналася з Волинською організацією Української партії соціал-революціонерів в Українську соціалістично-радикальну партію (УСРП). Упродовж 1926–1927 рр. очолював опозиційну радянофільську групу в УСРП.

Активної участі в українському громадському житті в той період не брав, однак продовжував друкувати публіцистичні статті в українських часописах Галичини та США, подекуди брав участь у роботі українських організацій. Так, у 1930 р. був на з'їзді української молоді в Городенці та на засіданні окружної наради товариства «Рідна Школа». У 1931 р. зазнав прокурорського переслідування за публікацію в американській газеті «Свобода» під псевдонімом Клим Обух статті «U ważnu chwylu» (1930), у якій автор закликав до від'єднання Східної Галичини від Польщі.

У 1933 р. розпочав писати спогади, які виїмково побачили світ у Канаді (1965), а в повному обсязі – у Києві (1999). Тринадцять оригінальних зшитків рукопису цих спогадів зберігаються у фондах Музею історії міста Коломиї. З приходом радянської влади в 1939 р., переживши обшуки та допити в НКВС, К. Трильовському вдалося вижити.

Кирило Трильовський не був теоретиком права, не залишив теоретичних праць у цій галузі. Його політико-правові погляди необхідно розглядати через призму аналізу опублікованих промов у парламенті, чисельних політико-публіцистичних статей та головне – історично-публіцистичних нарисів: «Боротьба італійців за свободу та соборність» (1928), «Про велику Французьку революцію» (1913) та «Російська цариця Катерина II» (1927). Описуючи в історичній ретроспективі боротьбу італійського народу за свободу та соборність у праці «Боротьба італійців за свободу та соборність», він наголошував, що ця боротьба є повчальною для українського народу, оскільки італійський народ не одразу досягнув своєї мети, а йшов до неї впродовж тривалого історичного періоду. Він проводить паралель між боротьбою італійського та українського народів за свою незалежність: після періодів піднесення національно-визвольного руху наставали періоди реакції, які провідники й ідеологи цього руху використовували для виявлення недоліків попередніх етапів боротьби за свободу і соборність, для окреслення планів на найближче майбутнє, для підтримки патріотичного настрою найширших верств народу та для кращої його організації. Для українців було близьким і зрозумілим становище, в якому опинився італійський народ після 1848–49 рр., яке фактично збігалось зі становищем українського люду Австро-Угорської імперії: розпочатий з успіхом національно-визвольний рух, спричинений «весною народів», закінчився періодом реакції в імперії, а головною причиною було те, що переважна більшість сільського населення та велика частина міського були байдужі до об'єднаного руху в Італії, який підтримувала невелика кількість інтелігенції. Аналізуючи національно-визвольний рух італійського народу, Кирило Трильовський звертає увагу на негативний вплив державно-політичної роздробленості Італії, який тривав століттями та вперше був нейтралізований у період правління Наполеона. Це

правління при всіх своїх недоліках мало і важливе позитивне значення: були проведені великі внутрішні реформи, запроваджена рівність усіх громадян перед законом, особиста й релігійна свобода та єдине цивільне законодавство, монастирські земельні маєтки передані у власність держави. Все це й створило основу для італійського національного відродження. На думку Кирила Трильовського, тільки після певних змін у правовій системі, появи достатньо великої кількості політично свідомих громадян, готових або мирними засобами, або зі зброєю в руках боротися за свою свободу, можуть успішно розпочинатись і розвиватись процеси національного відродження будь-якого поневоленого чи політично роздробленого народу. Переломним моментом італійського національно-визвольного руху було те, що його очолив лідер і особистість Джузеппе Мацціні. У період реакції він продовжив боротьбу шляхом створення таємного товариства «Молода Італія», якому надав загальнонародного характеру, залучаючи до участі представників усіх соціальних груп і верств тогочасного італійського суспільства, що дало можливість зробити цей рух реально сильним і масовим, охопити весь народ, який боровся за свою свободу і незалежність. Всі члени цієї організації чітко знали й усвідомлювали кінцеву мету своєї боротьби – вільна італійська республіканська держава, а пріоритетним для всіх членів організації був обов'язок перед батьківщиною. Високо цінуючи здобутки італійського національно-визвольного руху під проводом Д. Мацціні, коломийський адвокат не ідеалізував його, зазначаючи, що «Молода Італія» діяла «революційними способами: частковими вибухами, убивствами зрадників та князів». Не вважаючи такі форми боротьби універсальними, він давав зрозуміти, що в певні періоди поглиблення реакції, що відбувалося в умовах польської окупації західноукраїнських земель, коли масовий рух з огляду на розв'язаний поневолювачами терор є неможливий, національно-визвольному рухові, який в ці періоди набирає форми окремих таємних організацій, не залишається іншого шляху, як вдаватися до терору. Очевидним є те, що національно-визвольний рух українського народу в 20–40-х роках ХХ ст. багато в чому є подібним у своїх методах до боротьби італійського народу під проводом Д. Мацціні.

У праці «Про Велику Французьку Революцію», розглядаючи історичний перебіг подій, що їй передували, її розвиток та період після революції, автор звертає увагу на розвиток державно-правових інституцій, правових і політичних ідей цього періоду, дає оцінку яacobинському терору та питанням закріплення й розширення прав людини в період революції.

Надзвичайно багатою є публіцистична і журналістська спадщина Кирила Трильовського. Під своїм прізвищем та псевдонімами: К. Т.; Кл. О.; Кл. Об.; Об. Кл.; Білошاپник; Вандрівник; Гайдамака; Гриць Покотило; Залізник Максим; Іван С.;

Кирило; Кирило Тр...; Клим; Обух Клим; Приятель; Приятель «Січі»; Радикал; радикал Тр. К; Сила Іван; Січковий батько; Снятинчук; Трильовський Григорій та іншими опублікував у різних часописах майже 2000 публіцистичних статей, січових пісень, видав приблизно 80 книжок та брошур, які й донині залишаються цінним джерелом з історії січового руху. Був активним дописувачем до чисельних газет, журналів та альманахів, зокрема «Хлібороб», «Свобода», «Громада», «Зоря», «Хлопська правда», «Запорожець», «Отаман», «Січковий голос», «Громадський голос», «Новий громадський голос» та інших.

Кирило Трильовський був добрим сім'янином: одружившись у 1894 р. з Євфросинією Попович (?–11.01.1945), разом виховали четверо дітей: Петра (09.07.1895–04.05.1987, одружений з Камілею Прокопович, син Богдан), Марію (13.10.1896–05.06.1990, одр. з Климом Чічкою-Андрієнком, дочка Калина), Наталію (06.09.1901–22.05.1997, одружена з Ігорем Федівим, син Богдан) і Василя (02.08.1903–03.08.1983).

Підсумовуючи життєвий шлях Кирила Трильовського, погоджуємося з твердженням дослідника його правових поглядів Тараса Андрусяка про те, що «з огляду на правничу, громадську, політичну, наукову, публіцистичну діяльність Кирило Трильовський гідний не тільки пам'яті, але й наслідування».

Кирило Трильовський помер 19 жовтня 1941 р. в м. Колодії та похований на старовинному колодійському українському кладовищі «Монастирок». На надмогильному пам'ятнику – скромний напис:

«Трильовський Кирило Др. Адвокат. нар. 16.V.1864 р. пом. 19.X.1941 р. В. Йому П.»

Творчу спадщину Кирила Трильовського складають його спогади, поезія, січові пісні, публіцистика, промови, політико-правничі розвідки. Перший досвід написання мемуарів сягає 1919 р., коли він написав короткі спогади «До Львова» – про події у Львові початку листопада 1918 р., які перевидані у першому томі збірника «Західно-Українська народна республіка» (2001). Його короткі спогади «Мої перші дні у З.У.Н.Р.» побачили світ у 1936 р. Розлогі спогади зі свого життя та діяльності під назвою «З мого життя» розпочав писати в похилому віці, 1 грудня 1933 р. – дата, яка вказана на першому аркуші спогадів. Останньою датою запису є 6 липня 1940 р., що достеменно стало відомо з вивчення оригінальних тринадцяти зшитків рукопису цих спогадів, які 2010 року передав до фондів Музею історії міста Колодії його онук Богдан Трильовський з Канади. Ці спогади вибірково опубліковані у пропам'ятній книзі «Січей» – «Гей, там на горі «Січ» іде!» (1965, Едмонтон, Канада) за редакцією його сина Петра. В першому числі «Літопису Колодійського» (1992) опубліковано

уривки спогадів. У 1999 р. мемуари перевидані в Україні в повному обсязі зі вступною статтею Олега Павлишина. Натепер ця книжка є найґрунтовнішим життєписом Кирила Трильовського.

Чисельні статті Кирила Трильовського про суть та завдання січового руху, вірші й пісні, написані для січовиків, публіцистичні статті розкривають його талант публіциста і журналіста. Він – автор січових пісень, які стали уже народними, та укладач січових пісенників. Опубліковані ним майже 2000 публіцистичних статей розкидані по різних часописах і газетах, а брошури й книжки не систематизовані та чекають на свого дослідника.

Постаті Кирила Трильовського, його громадсько-політичній, культурно-просвітницькій та фаховій адвокатській діяльності присвячено чимало досліджень. У 1911 р. його помічник Іван Чупрей власним коштом видав брошуру, присвячену його депутатській діяльності, яка перевидана в 1993 р. в Коломиї зі вступною статтею Івана Монолатія. Вшановуючи заслугу К. Трильовського в організації УСС, Осип Демчук та Осип Семенюк – автори першого українського військового підручника «Правильник піхотинців» – видали його в 1914 р. з посвятою «Доктору Кирилу Трильовському».

Організація січового руху та діяльність «Січей», а відповідно роль і значення Кирила Трильовського, висвітлювалися на сторінках тогочасної преси Галичини, царської Росії і європейських країн. Ще за його життя українська громадськість відзначила 70-літній ювілей від дня народження та 50-літній ювілей громадської діяльності адвоката, для чого створили громадський комітет Покуття і Гуцульщини на чолі з адвокатом Іваном Могильницьким. Його парламентська, а також партійна та громадська діяльність на тлі епохи розкривається у працях Костя Левицького «Українські політики. Сильветки наших давніх послів і політичних діячів» та «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914». Чимало некрологів і спогадів було опубліковано в тогочасній українській пресі, зокрема в газеті «Львівські вісті» Володимир Левинський опублікував цикл статей Кирила Трильовського.

У післявоєнний період в радянській Україні постать визначного громадсько-політичного діяча і адвоката, як і його діяльність, були піддані забуттю або ж висвітлювалися з позицій пануючої ідеології. Діяльність Кирила Трильовського описана у той період лише дослідниками діаспори.

Справжнє повернення постаті К. Трильовського розпочалося наприкінці 80-их років ХХ ст., коли відбувалися заходи з ушанування його пам'яті, а в періодичних виданнях публікувалося чимало статей про життєдіяльність відомого адвоката.

Біографічні довідки про Кирила Трильовського вміщені в «Енциклопедії Коломищини», «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Довіднику з

історії України», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також інших енциклопедичних довідниках: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1933 рр.»; Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Чорновол І. «199 депутатів Галицького сейму». Короткі відомості про нього подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.).

Роль і значення Кирила Трильовського в організації «Січей» описані в низці досліджень, присвячених цій тематиці Миколи Гуйванюка, Василя Довбні, Валерія Ковтуна, Івана Монолатія, Петра Арсенича, Л. Різника, Володимира Морозюка та у чисельних дослідженнях з історії українського війська Богдана Якимовича.

Особливо необхідно виокремити монографічне дослідження Миколи Гуйванюка про січовий рух у Галичині та Буковині, в якому автор подав ґрунтовний історіографічний огляд літератури з цієї теми та постаті К. Трильовського українських, польських, російських, американських та інших дослідників. Його діяльність з організації українських парамілітарних сил у Галичині (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) стала предметом наукового дослідження Андрія Нагірняка (2006).

Політична й парламентська діяльність Кирила Трильовського розкривається в сучасних дослідженнях, які присвячені вивченню історії політичних партій Галичини, зокрема Української радикальної партії, членом та ідеологом якої він був, діяльності українських послів у Галицькому сеймі та депутатів у віденському парламенті. Низка досліджень, приурочених боротьбі за реформу виборчого законодавства до цих виборчих інституцій у працях українських, польських та російських дослідників, опрацьовані в монографічному дослідженні Юрія Плекана. Політична діяльність Кирила Трильовського у 1890–1914 рр. розкривається у статті польського дослідника Ришарда Томчика. Ґрунтовний аналіз його правових поглядів подає Тарас Андрусак, що натепер є чи не єдиним фаховим дослідженням з цієї теми.

Громадська й організаційно-педагогічна діяльність розкривається у статті О. Винничук. Видавнича й редакторська діяльність Кирила Трильовського описана у дослідженнях М. Васильчука, М. Романюка та М. Галушко про українські часописи Коломиї, редактором та видавцем чималої кількості яких він був, а його діяльність в товаристві «Просвіта» розкрита у дослідженні О. Малюти. Яскравим доповненням до досліджень постаті К. Трильовського є спогади про нього П. Волосенка, Ікера, М. Ломацького, Г. Марунчака, С. Мусійчука, Д. Ткачука, А. Чернецького та особливо його сина Петра. «Сміхотворці про К. Трильовського» – тема дослідження М. Савчука. Цінною та цікавою для сучасного дослідника є листування «Батька Кирила» з

питань організації та діяльності січового руху, діяльності радикальної партії тощо, яке, на жаль, ще майже не досліджене. А вів його адвокат з багатьма політичними та громадськими діячами: Іваном Франком, Михайлом Драгомановим, Михайлом Павликом, Василем Стефаником, Ярославом Весоловським, Осипом Маковеєм, Іваном Белеєм, Ярославом Ярославенком, Теодотом Галіпом, Іваном Попелем, Олександром Барвінським, Михайлом Возняком, Василем Щуратом, Сергієм Єфремовим та іншими. Зокрема Іван Франко зреферував його видавничу та публіцистичну діяльність.

Одним з перших заходів з ушанування пам'яті Кирила Трильовського було проведення урочистостей з нагоди 50-річчя його смерті (Коломия, 19.10.1991). Величю відзначаються ювілейні дати, приурочені заснуванню першої «Січі» в с. Заваллі. У 2007 р. в м. Коломиї відбулася Всеукраїнська науково-теоретична конференція, присвячена його пам'яті, та видано матеріали конференції. Всебічно роль і значення Кирила Трильовського в діяльності «Січей» та УСС розкриті у статтях І. Срібняка, І. Монолатія, М. Гуйванюка, О. Добржанського, М. Лазаровича, Ю. Довгана, В. Великочія та В. Ковтуна.

15 серпня 1993 р. на фасаді будинку в м. Коломиї, в якому на початку ХХ ст. жив і працював Кирило Трильовський, відкрито меморіальну таблицю, яка, на жаль, не збереглася. 19 жовтня 1997 р. у парку його імені у Коломиї відкрито погруддя К. Трильовського (автор В. Ореховський). Це подарунок містові від онуків Максима й Богдана з таким написом:

Кирило Трильовський
16.05.1864 – 19.10.1941
Видатний
громадсько-політичний діяч
Галичини

Його іменем названі вулиці в Коломиї, Снятині, Івано-Франківську, Львові та в інших містах. 2010 року в Музеї історії міста Коломиї відкрито меморіальну кімнату Кирила Трильовського, в якій експонуються його особисті речі, фотографії, документи з сімейного архіву родини Трильовських, що передані того самого року до фондів музею його онуком Богданом Трильовським з Канади. Місцем поховання видатного колумійця впродовж багатьох років шанобливо опікується Коломійський педагогічний коледж Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Продовжуючи славні традиції українського січового руху в Галичині, в Коломиї відбулося відновлення Січових свят: перше Січове свято відбулося 30 вересня 2010 р., друге – 29 вересня 2011 р., а третє – 26 вересня 2012 р.

30 вересня 2010 р. з нагоди 110-ої річниці заснування першого в Галичині українського пожежно-гімнастичного товариства «Січ» за ініціативи директора Коломийського педагогічного коледжу Валерія Ковтуна та адвоката Михайла Петріва в Коломій на фасаді будинку, в якому на початку ХХ ст. жив і працював Кирило Трильовський, відкрито меморіальну таблицю з його барельєфом (скульптор Роман Захарчук), яка є їхнім подарунком рідному місту, з таким написом:

**У ЦЬОМУ БУДИНКУ
НА ПОЧАТКУ 20 ст.
ЖИВ І ПРАЦЮВАВ
КИРИЛО
ТРИЛЬОВСЬКИЙ
1864–1941
ЗАСНОВНИК
ТОВАРИСТВА «СІЧ»
У ГАЛИЧИНІ,
ГОЛОВА БОЄВОЇ УПРАВИ
УКРАЇНСЬКИХ
СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ,
АДВОКАТ**

Основні твори

Політико-правничі розвідки

Австрійсько-українські політики про положене української справи // Вісник Союзу Визволення України. – 1917. – Чис. 133. – 14 січ.

Боротьба італійців за свободу та соборність. – Коломия: Накладом вид-ва «Ока», 1928. – 65 с. (Ряст: Библиотека для всіх: Популярний місячник / за ред. І. Зубенка. – Вип. 8).

Про Велику Французьку Революцію. – Коломия: Накладом Іван Чупря, 1913. – 32 с.

Про Велику Французьку Революцію: (з ілюстраціями) / Написав Кирило Трильовський. – Вінніпег: Накладом «Канадійського Фермера», 1918. – 24 с.

Про Велику Французьку Революцію / Написали д-р К. Трильовський і д-р С. Я. – Львів: Самоосвіта, 1934. – 40 с. – (Відділ історичних наук. Світова історія; Ч. IX).

О зізнаннях перед судом (Вп. панови Євгенови Олесницькому посвячую сю статейку) // Запорожець. – Коломия, 1906. – С. 112–123.

Про Галицькі суди: промова посла д-ра Кирила Трильовського виголошена в Раді Державній дня 24 червня 1908 р. – Коломия: Накладом Івана Чупря. – 1909. – 24 с.

Промова посла Д-ра. Трильовського, виголошена в Раді Державній дня 22 мая 1908 року. (стенограма протоколу 74 засідання, XVIII сесія). – Коломия: Накладом Івана Чупря, 1907. – 76 с.

Протокольні свідчення лідера Селянсько-радикальної партії д-ра Кирила Трильовського про бойкот виборів до польського сейму і сенату // Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Т. 3. Кн. 3. – С. 527–528.

Проч зі шляхтою! Проч із єї посіпаками!: промова посла д-ра Кирила Трильовського виголошена в Раді Державній під час дебати бюджетової дня 22 липня 1907 р. – Коломия: Накладом Івана Чупря, 1907. – 40 с.

Російська цариця Катерина II. – Коломия: Око, 1927. – 64 с. (Ряс: Бібліотека для всіх: Популярний місячник / за ред. І. Зубенка; Вип. 2).

Селяни, уважайте добре на кого здасте свою долю, свою будучність!. – Коломия: Накладом Д-ра Трильовського, 1909.

Україна і Московщина // Воля Покуття: вісник Коломийської округи, 1941. – 28 верес. – С. 4–5; 12 жовт. – С. 2–3; 19 жовт. – С. 3–4.

Хто помагає в Галичині московському міністрові Столипінови? Промова посла д-ра Кирила Трильовського виголошена в Раді Державній дня 16 червня 1910 р. – Яблонов: Накладом Івана Чупря. – 1910. – 23 с.

Чи давати Австрії рекрута?! Промова посла Д-ра Кирила Трильовського виголошена в Австрійській Раді державній, 15 марта 1909 р. / переклад з нім. Н. Калин. – Коломия: Накладом ред. «Хлопської Правди», 1909. – 32 с.

Спогади

З мого життя // Гей, там на горі «Січ» іде!: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 13–77.

З мого життя. – Київ – Едмонтон – Торонто: Канадський інститут українських студій. Вид-во «ТАКСОН», 1999. – 278 с.

З мого життя... (уривок зі спогадів) / К. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – 35 с.

З мого життя ... // Літопис Коломийський, 1992. – №1. – С. 3–24.

Іван Франко в час студентської мандрівки // Спогади про Івана Франка / упорядкув., вступна ст. і приміт. М. Гнатюка. – Львів: Каменярь, 1997. – С. 393–396.

Мої перші дні у З.У.Н.Р. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1936. – Чис. 11. – С. 18–19.

Спомини Д-ра Кирила Трильовського «До Львова» // Український прапор. – 1919. – 1 листоп. – Передрук: Західно-Українська народна республіка, 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Т.І. – С. 497–501.

Січові пісні та поезія

Вперед: збірка поезій / зібрав та видав Кирило Трильовський. – Т. 1. – Вип. 1. – Чернівці, 1888. – 64 с.

Збірник пісень патріотичних і січових / уложив Січовий Батько. – Чернівці: З друкарні І. Віглера, 1906. – 64 с.

Політичні коляди / зібрав і видав Др. К. Трильовський. – Коломия: Накладом Др. К. Трильовського, 1909. – 30 с.

Січковий співаник. – Відень: Адрія, 1921. – 96 с. – Передрук: Київ: Глобус, 1992. – 64 с.

Публіцистика

Батько і син (Симеон і Др. Ілярій Свенціцькі) // Черногора. – 1921. – Т. 1. – Ч. 4. – С. 13–20.

Будь самостійним // Отаман: календар для народа на рік звичайний 1905. – Коломия, 1904. – С. 96–104, 140–148.

Дещо про селянські хати: (здоровий дух – в здоровім тілі, а здорове тіло – в гігієнічно упорядкованій хаті) // Календар Просвіти на 1927 рік. – Львів, 1926. – С. 193–196.

Дмитро Вітовський // Нове життя. – 1919. – 15 лют. – Передрук: Західно-Українська народна республіка, 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. – Т. 4. – С. 161–163.

3 Підкарпатської України // Черногора. – Т. 1. – Ч. 1. – С. 24–28.

Іван Франко як поет-громадянин // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1926. – Т. 91. – С. 33–44.

Лист невірної жінки // Черногора. – 1921. – Т. 1. – Ч. 4. – С. 26–32.

Наше жіноцтво а будучність України // Ілюстрований календар-альманах «Жіночої долі» на 1927 рік. – Коломия, 1926. – С. 71–76.

Не продавай медвежої шкіри, як ще медвідь в лісі // Календар «Запорожець» на 1905 рік. – Коломия, 1904.

Про потребу повітових та місцевих етнографічних музеїв // Ілюстрований календар-альманах «Жіночої долі» на 1927 рік. – Коломия, 1926. – С. 84–88.

Про українську військову силу // Гей, там на горі «Січ» іде!: Пропам'ятна книга «Січей» / Зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 287–288.

Пам'ятка з відкриття товариства «Січ» у Вашківцях на Буковині 4 жовтня 1903 р. / ред. К. Трильовський. – Коломия: Печатня В. Бравнера, 1903. – 16 с.

Чи давати Австрії рекрута! Промова виголошена в австрійській Державній Раді 15 березня 1909 р. – Коломия, 1909.

Що читають в Америці? // Черногора. – 1921. – Т. 1. – Ч. 3. – С. 12–18.

Nacjonalny duch Rusinów a «Sicze». – Kraków, 1905. – 20 S.

Література

Андрусяк Т. Правові погляди Кирила Трильовського / Тарас Андрусяк // Вісник Львівського університету. Серія: юридична. – Львів, 2000. – Вип. 35. – С. 121–130.

Арсенич П. Засновник «Січі» Кирило Трильовський / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 15 с.

Арсенич П. Засновник «Січі» на Покутті / Петро Арсенич // Дзвін. – 1992. – №3/4. – С. 139–141.

Арсенич П. Основник «Січі» Кирило Трильовський / Петро Арсенич // Гуцульщина. – Торонто, 1993. – Чис. 32. – С. 1–14.

Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. (на матеріалах Галичини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Бойчук Андрій Юрійович ; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2011. – 20 с.

Бойчук А. Політико-правові погляди Кирила Трильовського / Андрій Бойчук // Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство. – Одеса, 2009. – Вип. 9. – С. 29–35.

Бойчук Л. Взаємини Кирила Трильовського та Василя Стефаника (1890-ті – 1914 рр.) / Леся Бойчук // Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис «Галичина». – 2011. – Чис. 18–19. – С. 372–376.

Васильчук М. М. Українська видавнича справа в Коломиї (друга половина XIX – XX ст.): монографія / М. М. Васильчук. – Коломия: Вік, 2012. – 224 с.

Винничук О. Громадська та організаційно-педагогічна діяльність засновника січового руху Кирила Трильовського / Олег Винничук // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. – Тернопіль, 1998. – Вип. 33. – С. 77–81.

Волосенко П. Спогади про д-ра К. Трильовського і «Січі» / Петро Волосенко // Гей, там на горі «Січ іде!»: пропам'ятна книга «Січей» – К.: ВІПОЛ, 1993. – С. 106–109.

Гей, там на горі «Січ» іде! : пропам'ятна книга «Січей» / Зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – 432 с. – Перевидання: К.: ВІПОЛ. – 1993. – 432 с.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія: юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гловацький І. Ю. Роль колегії оборонців в організації правового захисту політичних в'язнів у політичних судових процесах у Східній Галичині (1918 – 1926 рр.) / І. Ю. Гловацький // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2003. – № 2 (6). – С. 21–27.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Гловацький Іван Юхимович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 18 с.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1912–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Громада // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 131–132.

Гуйванюк М. Р. Січовий рух у Галичині й на Буковині (1900 – 1914 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Гуйванюк Микола Романович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2002. – 21 с.

Гуйванок М. Січковий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.) / Микола Гуйванок. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 254 с.

Д-р Кирило Трильовський // Календар українського видавництва на рік 1942. – Краків, 1941. – С. 126–127.

Др. Кирило Трильовський (Важливіші дати з життєпису) // Гей, там на горі «Січ» іде!: Пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 314–315.

Д-р. Кирило Трильовський // Левицький К. Українські політики: силуетки наших давніх послів і політичних діячів. – Ч. 1. / Кость Левицький. – Львів, 1936. – С. 117–119.

З діяльності д-ра Кирила Трильовського яко посла до Ради Державної. Накладом І. Чупрея. Друковано в друкарні Михайла Білоуса в Коломиї. – Коломия, 1911. – 12 с. – Передрук: Упорядник І. Монолатій. – Коломия, 1993. – 15 с.

Зелінська Н. В. Трильовський Кирило / Н. В. Зелінська // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 299–302.

Зоря // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Спіцарчук. – Львів, 2009. – С. 251–253.

Ікер. На честь Батька Січового / Ікер // Гей, там на горі «Січ» іде!: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 404–405.

Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1998. – 16 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм в системі колоніального управління Австро-Венгрії: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук. – М., 1953. – 20 с.

Кульчицький В. С. Галицький сейм – зняряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914) / В. С. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Вип. 4. – С. 5–19.

Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.) / В. С. Кульчицький. – Львів, 1965. – 66 с.

Левинський В. Д-р Кирило Трильовський: з нагоди роковин його смерті / В. Левинський // Львівські вісті. – 1942. – 18–19 жовт; 20 жовт.

Лепісевич П. М. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914 – 1916 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Лепісевич Петро Миронович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 20 с.

Литвин М. Р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів : Олір, 1995. – 368 с.

Литвин Н. Віденський період уряду ЗУНР / Надія Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2009. – Вип. 18. – С. 268–272.

Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ століття / Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті організатора січово-стрілецького руху в Галичині, генерального отамана Українського січового союзу, голови Української Босової Управи Кирила Трильовського, 17 травня 2007 р. / упорядкув., ред. І. Монолатія. – Коломия: Вік, 2007. – 312 с.

Ломацький М. «Січ» на Гуцульщині: цей спогад присвячую пам'яті славного «Січового Батька» Доктору Кирилові Трильовському / Михайло Ломацький // Гей там на горі «Січ» іде!: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 141–153.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.

Марунчак М. Січовий рух Покуття й Городенщини / Михайло Марунчак // Городенщина: історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. – С. 290–302.

Мисак Н. Галицькі адвокати наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття: національна ідентифікація і професійна діяльність / Наталія Мисак // Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість: збірник наукових праць. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – Випуск 5. – С. 26–37.

Мікула О. І. Правові основи організації і діяльності Галицького крайового сейму (1861 – 1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Мікула Оксана Іванівна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 18 с.

Морозюк В. «Січовий Батько» і його діти / Володимир Морозюк // Перевал. – 1999. – №4. – С. 100–111.

Мусійчук С. Поклін на могилу «Січового Батька» Кирила Трильовського / С. Мусійчук // Гей, там на горі «Січ» іде!: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 379.

Нагірняк А. Я. Кирило Трильовський – організатор українських парамілітарних сил у Галичині (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 20.02.22 «Військова історія» / Нагірняк Андрій Ярославович ; Національний ун-т «Львівська політехніка» – Л., 2006. – 19 с.

Павлишин О. Кирило Трильовський: біографічний нарис / Олег Павлишин // Кирило Трильовський. 3 мого життя. – Київ ; Едмонтон ; Торонто: Канадський інститут українських студій. Вид-во «ТАКСОН», 1999. – С. 5–18.

Павлишин О. Й. Формування та діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 – червень 1919 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Павлишин Олег Йосипович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.

Петрів М. Й. Трильовський Кирило Йосипович // Петрів М. Й. Кирило Трильовський – січовий батько / Петрів М. Й., Гуйванюк М. Р., Ковтун В. І., Савчук М. В. – Коломия: Вік, 2012. – С. 5–30.

Провісник молодечого руху: з приводу 50-річчя смерті Кирила Трильовського // Шлях Перемоги. – 1991. – 27 жовт. – С. 5.

Різник Л. Великий здвиг // Дзвін. – 1994. – №6. – С. 123–128.

Різник Л. Січовий Батько // Літопис Червоної Калини. – 1992. – №2/3. – С. 36–39.

Романюк М., Галушко М. Українські часописи Коломиї (1865–1994 рр.): історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 1999. – 80 с.

Савчук М. В. Сміхотворці про Батька Кирила // Петрів М. Й. Кирило Трильовський – січовий батько / Петрів М. Й., Гуйванюк М. Р., Ковтун В. І., Савчук М. В. – Коломия: Вік, 2012. – С. 44–51.

Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 392 с.

Ткачук Д. Як я пізнався з «Батьком Кирилом» (Спогад з 1940 р.) / Д. Ткачук // Гей, там на горі «Січ» іде!: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 158–159.

Томчик Р. Політична діяльність Кирила Трильовського у 1890–1914 рр. / Ришард Томчик // Україна – Європа – Світ: збірник наукових праць, 2008–2009. – № 2. – С. 206–211.

Трильовський П. Товариство «Січ» в Коломії / Петро Трильовський // Коломия і Коломийщина: збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломийян. – С. 455–459. – (Український архів НТШ; Т. 46).

Трильовський П. Як я те бачив / Петро Трильовський // Гей, там на горі «Січ» іде!: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 262–269; Над Прутом у лузі: Коломия у спогадах / ред. З. Книш. – Торонто, 1967. – С. 97–125.

Трильовський Кирило // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галиччини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 64–66.

Трильовський Кирило // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 123–124.

Трильовський Кирило // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів, 1996. – Т. 9. – С. 3259.

Трильовський Кирило // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 33.

Трильовський Кирило // Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2012. – С. 66–67.

Трильовський Кирило // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия : Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 3. – С. 323.

Трильовський Кирило // Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – С. 186–187.

Трильовський Кирило Йосипович // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина ХХ ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 716–719.

Українські січові стрільці – лицарі рідного краю. – Коломия: Вік, 2007. – 216 с.

Франко І. Рецензія // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1906. – Т. 34. – С. 205–206. – Рец. на вид.: Збірник пісень патріотичних і січових. – Чернівці, 1906. – Передрук: Франко І. Збірник пісень патріотичних і січових / Іван Франко // Зібрання творів у 50 т. – Т. 37. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1982. – С. 62.

Хлопська правда // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. – Т. 2: 1891–1905 рр. / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Снісарчук. – Львів, 2009. – С. 293–295.

Чернецький А. «Січі» й їхній організатор: (Пам'яті Д-ра Кирила Трильовського з нагоди 60-річчя оснування першої «Січі» / А. Чернецький // Гей, там на горі «Січ» іде!: пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 219–223.

Ювілей Кирила Трильовського // Народна справа. – Коломия, 1934. – Чис. 42. – С. 2.

Якимович Б. «Гей, «Січ» іде – красен мак цвіте..» / Богдан Якимович. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 52 с.

Trylovsky Kyrylo // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1993. – Vol. IV: Ph–Z. – P. 295–296.

Кирило та Євфросинія Трильовські.

Кирило і Євфросинія Трильовські з сином Петрусем, липень 1896 р.

Діти: Петро (9.07.1895 - 4.05.1987), Марія (13.10.1896 - 5.06.1990),
Наталія (6.09.1901 - 1997), Василь (2.08.1903 - 3.08.1983). Коломия, 1906 р.
Публікується вперше.

Кирило Трильовський у січовому одязі, 1912 р.

Листівка з портретом Кирило Трильовського, 1914 р.

Листівка з портретом Кирила Трильовського та автографами Українських січових стрільців. Публікується вперше.

Портрет Кирила Трильовського. Художник Іван Кейван.
Зберігання: Музей історії міста Коломиї.
Публікується вперше.

Дружній шарж на Кирила Трильовського. Художник Орест Кузьма.
Зберігання: Музей історії міста Коломиї.

Кирило Трильовський. Відень, 1914 р.

Dr. Kyrylo Trylowshyj
 L. u. G. Advokat, Reichsratsabgeordneter und
 Obmann des Verbandes der ukrainischen
 Schützen- und Turnvereine „Sitschi“.

Wien, 31 III. Martinstraße 13, II.

Hochwohlgeboren Herrn
 S. H. Korohatnyetjy
 Direktor der Verlagsgesellschaft
 „Czornohra“ in Wien

VIII. Langengasse 14. II.
 Der Überbringer dieser Karte hat bereits
 im Namen der Clichéfabrik Kapte et Comp.
 das Geld für die gelieferten Cliches ein-
 zahlungsbereit. Nachrichtempfang 4/534

W-10/2-921-

Візитна картка Кирила Трильовського
 з його автографом на звороті. Відень, 10.02.1921 р.
 Зберігання: Музей історії міста Коломиї.

Публікується вперше.

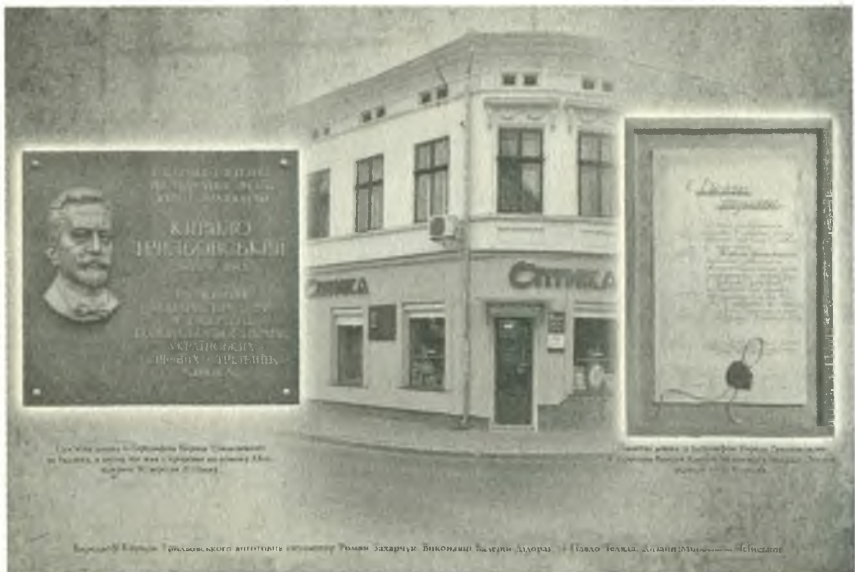
Святкування в Канаді 60-річчя першої «Січі».
Син Петро та онук Богдан Трильовські
на фоні портрета Кирила Трильовського. Канада, 1960 р.

Погруддя Кирилові Трильовському в парку його імені
в м. Коломиї Івано-Франківської обл.

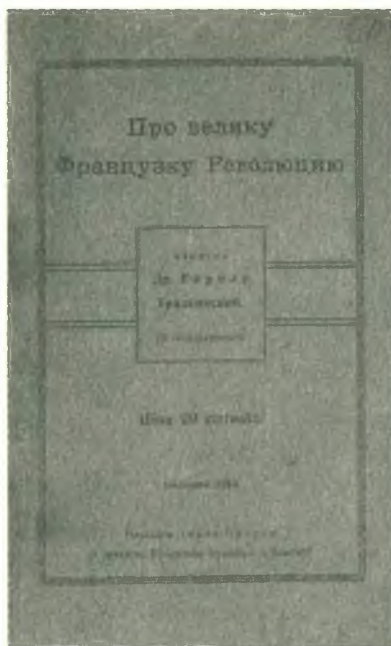
Меморіальна таблиця
Кирилові Трильовському в м. Коломиї Івано-Франківської обл.

Меморіальна таблиця на фасаді будинку,
в якому на поч. ХХ ст. жив і працював К. Трильовський
у м. Коломиї Івано-Франківської обл.

Меморіальна кімната Кирила Трильовського у Музеї історії міста Коломиї.

Титульні сторінки видань Кирила Трильовського.

Кирило Трильовський на чолі делегації товариства «Січ».

Титульна сторінка книжки про Кирила Трильовського. Коломия, 1911 р.

Фотографія Кирила Трильовського для радянського паспорта. Коломия, 1940 р.
Усі фотографії з фондів Музею історії міста Коломиї.

Пам'ятник на могилі Кирила Трильовського
у м. Коломиї Івано-Франківської обл.

ЧАЙКОВСЬКИЙ АНДРІЙ ЯКОВИЧ (15.05.1857, м. Самбір, тепер Львівської обл. – 2.06.1935, м. Коломия, Івано-Франківської обл.) – адвокат, доктор права, письменник, державний, громадсько-політичний та культурно-освітній діяч, почесний член товариства «Провіта», перший голова «Товариства українських письменників і журналістів імені Івана Франка» (1925–26), у період Західно-української народної республіки – державний комісар Самбірського повіту (1918–19).

CHAIKOVSKY ANDRII (15.05.1857, Sambir, now Lviv reg. – 2.06.1935, Kolomyia, Ivano-Frankivsk reg.) – advocate, Doctor of Law, writer, public, social, political, cultural and educational activist, honorary member of the Society «Prosvita», first head of the «Society of the Ukrainian writers and journalists named after Ivan Franko» (1925–26), during the Western Ukrainian People's Republic – State Commissioner of the Sambir County (1918–19).

Народився у м. Самборі, тепер Львівської обл. Початкову освіту здобув удома. Середню освіту отримав у Самбірській гімназії (1869–77). У гімназійні роки (1873) заснував таємне товариство «Студентська громада», підтримував зв'язки з такими самими організаціями Львова, Тернополя, Станиславова та Бережан, а останнього року навчання (1876–77) був його головою. Діяльність цього товариства детально описав у автобіографічній повісті «Своїми силами». Під час навчання в гімназії познайомився з Іваном Франком, який тоді навчався у Дрогобицькій гімназії; дружні взаємини між ними і листування тривали впродовж усього життя.

У 1877–83 рр. навчався у Львівському університеті. Після однорічного навчання на філософському факультеті, не маючи коштів на прожиття, вступив на однорічну

військову службу, після повернення з якої записався на юридичний факультет. Під час навчання очолював студентське товариство «Дружній лихвар» (1879–80 рр.; від 1882 р. – «Академічне Братство»). Остаточно утвердився у своїх народовських переконаннях і став доволі відомою особою серед народовців Львова та української студентської молоді краю. Став одним з засновників першого українського юридичного товариства «Кружок юристів» (1881), до найважливіших завдань якого входило «організувати українських студентів-юристів як майбутніх свідомих оборонців прав та інтересів українського народу». Разом з Костем Левицьким, Андроніком Могилянським, Євгеном Олесницьким та Григорієм Дзєровичем увійшов до складу першого керівного органу цього товариства. Опікувався «Кружком юристів» професор Олександр Огоновський, а одним з найважливіших кроків цього гуртка було створення (1882) комісії для випрацювання української юридичної термінології та заснування бібліотеки.

1877 року Андрій Чайковський став членом «Просвіти». Восени 1878 р. розпочав у ній працю чиновника, зробивши помітний внесок у наведення організаційного порядку в діяльності товариства. Пропрацював до січня 1882 р. – часу мобілізації, як резервіста, до армії для придушення повстання в Боснії і Герцеговині. Про перебування тут написав автобіографічне оповідання «Спомини з-перед десяти літ», які схвально оцінив Іван Франко. В студентський період стояв біля витоків газети «Діло», як юрист разом з Д. Гладилевичем у 1880 р. залагодив усі формальності у намісництві та поліції щодо випуску першого числа цього часопису. Після закінчення університету у 1883 р. відбув у Самбірському окружному суді однорічну (1883–84) безкоштовну та обов'язкову для майбутніх адвокатів судову практику. 1884 р. склав суддівський іспит і розпочав практику помічника адвоката з правом бути захисником у кримінальних справах. У 1884–86 рр. відбував обов'язкову шестирічну практику у Самборі в адвокатській канцелярії відомого адвоката у кримінальних справах Феліціана Яцьковського. В 1886 р. переїхав до Бережан, де продовжив практику в адвокатській канцелярії І. Маєвського. У 1889 р. склав адвокатський іспит. У лютому 1890 р. здобув ступінь доктора права у Львівському університеті, який засвідчили професори Тадеуш Пілат, Олександр Огоновський та Август БаласітС. 8 березня 1890 р. відкрив у Бережанах власну адвокатську канцелярію. Займався здебільшого кримінальною практикою, набув собі слави оборонця прав українців повіту. Селяни з повагою називали його «хлоським адвокатом», бо він справді з натхнення захищав їхні інтереси, їздив селами, виступав на зборах і вічах, часто давав безкоштовні юридичні поради.

Франц Коковський, який стажувався в канцелярії Андрія Чайковського, так красномовно характеризує його як адвоката-громадянина:

«Андрій Чайковський – це для мене прототип українського адвоката, працівника, що не ганяється за грошем, що робить свою справу з серця, з духової потреби, бо так працювати вимагає від нього народне добро. Дай Боже, щоб таких адвокатів було в нас якнайбільше!».

Андрій Чайковський був також захисником у багатьох політичних процесах проти українців за антидержавні виступи, промови, бунти, страйки, непослух жандармерії тощо. У 1908 р. захищав на політичному процесі Осипа Назарука, ще тоді студента і відомого в майбутньому адвоката, публіциста й політичного діяча, за його бунтарський виступ на вічі у Бучачі. Андрій Чайковський першим у Бережанах почав домагатися вживання української мови в суді і в державних установах. Був добрим учителем для майбутніх українських адвокатів. Так, у його канцелярії стажувалися Степан Баран – адвокат, політичний діяч у міжвоєнний період, депутат сейму Польщі; Франц Коковський – адвокат, суддя, письменник, етнограф, перекладач тощо.

Крім адвокатської, вів активну українську громадську і культурно-просвітницьку діяльність. Заснував і очолював у 1899–1903 рр. місцеву філію «Просвіти»; згодом його обрали почесним членом цього товариства. Разом з В. Яворським заснував українське кредитово-позичкове товариство «Надія» (друге таке товариство в Галичині, першим було товариство «Віра», засноване в Перемишлі адвокатом Теофілом Кормошем). Андрій Чайковський спільно з композитором О. Нижанківським та В. Яворським заснував хорове товариство «Бережанський Боян» (також друге в Галичині, перше – «Перемиський Боян», третє – «Львівський Боян»). «Надія» і «Боян» тривалий час були центром усього культурного, економічного та політичного життя українців Бережанщини. В цей самий період входив до керівного складу кредитових товариств «Надія» і «Народний дім», як політичний діяч до 1904 р. керував повітовою організацією Української народно-демократичної партії. Андрій Чайковський заснував осередки «Січей», його обирали кошовим отаманом «Січей» на Бережанщині (1910–14). Став одним з засновників протиалкогольного товариства «Відродження», пропагував тверезий спосіб життя, брав активну участь у роботі політичного товариства «Селянська Рада» (1897), «Руського Педагогічного Товариства» і театру «Руська Бесіда». З останнім Андрій Чайковський пов'язаний ще від 1880 р., коли склав план реорганізації адміністративної управи українського театру. Цей план став основою для подальшого організаційного оформлення і становлення українського театрального руху в Галичині. На початку ХХ ст. (у 1909 р. та 1911 р.) його разом з іншими українськими адвокатами і водночас шанувальниками театру Михайлом Волошином і Євгеном Олесницьким обрали до складу крайової конкурсної комісії для визначення найкращих українських драматичних творів. Підтримував інші тісні мистецькі зв'язки

зі Львовом, зокрема бував тут на ювілейних вечорах М. Шанкевича (1893), «Енеїди» І. Котляревського (1898), М. Лисенка (1903).

Влітку 1904 р. А. Чайковський переніс свою канцелярію до м. Сколе на Львівщині, де працював адвокатом до осені 1905 р. Опісля переїхав до м. Рогатина, тепер Івано-Франківської обл., де працював у власній канцелярії до літа 1906 р. Того самого року повернувся до Бережан і до 1914 р. працював адвокатом у власній канцелярії. У травні 1914 р. переїхав до Самбора, де працював знову у власній канцелярії до 1919 р. На початку Першої світової війни А. Чайковський організував набір до лав Легіону Українських січових стрільців у Самбірському повіті. У червні 1915 р. ввійшов до складу «Українського Горожанського Комітету» у Львові. Ця організація займалася допомогою і правовим захистом українців краю, які постраждали від воєнних дій. Очолював «Комітет українців міста Львова», який створений 22 червня 1915 р. У Самборі, який перебував під окупацією російського війська від кінця вересня 1914 р. до травня 1915 р., адвоката заарештували та ув'язнили до львівської тюрми. Порятунку його від тюремного ув'язнення університетський товариш, адвокат Володимир Дудикевич, який був помічником львівського губернатора Бобринського та лідером галицьких москвофілів. Саме на його прохання Андрія Чайковського звільнили. Опісля повернувся до Самбора, де займався адвокатською й літературною діяльністю.

З утворенням Західно-української народної республіки (ЗУНР) упродовж 1 листопада 1918 р. – 13 травня 1919 р. виконував важливі обов'язки повітового комісара Самбірщини, тобто очолював українську адміністрацію в Самбірському повіті. Основними завданнями повітового комісара були збереження громадського порядку та організація управління в повіті, налагодження постачання харчів і необхідних товарів цивільному населенню й армії, організація боротьби з епідеміями.

З приходом польської армії на Самбірщину розпочалися репресії проти українських діячів ЗУНР, і А. Чайковський з сім'єю змушений був покинути Самбір. Так він опинився в Коломиї, де повітовим комісаром був його зять – адвокат Володимир Бемко. Незабаром і Коломию окупували спочатку румунські війська, а відтак – польські. Польська влада ув'язнила Андрія Чайковського. Після звільнення з в'язниці, коли воєнні події вщухли, Андрій Чайковський відкрив у Коломиї власну адвокатську канцелярію, яка від 1920 р. й до кінця його життя містилася в українському «Народному домі» (тепер тут Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття). Про те, чому саме тут була канцелярія відомого адвоката, є цікава й повчальна історія його онука Андрія Ставничого:

«У Коломиї в Народному Домі розмістились підрозділи польського війська, а на партері влаштували стайню для коней. Управа Народного Дому звернулася до Дідуса

з проханням допомогти виселити непрошених гостей. Від імені управи Н. Д. Дідусь подав позов до суду – і процес виграв. За це управа надала Дідові посмертно приміщення на другому поверсі для житла та адвокатської канцелярії».

У Коломиї Андрій Чайковський майже не брав активної участі у політичній діяльності, хоча й далі вважав себе націонал-демократом, очолюючи місцевий осередок УНДП. Громадською діяльністю займався менше, ніж до Першої світової війни, однак зовсім її не припинив: працював у філії «Просвіти», був головою філії «Рідної Школи» (1926–28) та протиалкогольного товариства «Відродження». Один з організаторів і перший голова (24.10.1925 – 26.12.1926) «Товариства українських письменників і журналістів імені Івана Франка». Плідною була його літературна творчість – у коломийських видавництвах вийшло друком приблизно 30 його книг.

У постаті Андрія Чайковського гармонійно вживалися дві особистості: правдивого українського адвоката і талановитого українського письменника.

«Злазити щодня з Пегаса і сідати на процесову шкану страшно томить і розриває душу на дві половини...», – писав він у автобіографії. В історію українського народу Андрій Чайковський увійшов як талановитий і патріотичний український адвокат, а ще більше – як визначний український письменник, на творах якого виховано і виховуватиметься не одне покоління українських громадян.

Ще будучи кандидатом у адвокати, під час практики в Бережанах, опублікував у газеті «Діло» свою публіцистичну статтю «Причини зубожілості наших селян і міщан через судівництво», яка стала його першою пробою пера та предтечею подальших літературних творів. З першим літературним шедевром, який в більшій мірі є автобіографічним твором «Спомини з-перед десяти літ», Андрій Чайковський прийшов до українського читача уже в зрілому віці (36 років). Відтак він став автором низки нарисів, оповідань і повістей «В чужім гнізді»; його твори отримали схвальну оцінку Івана Франка. Заохочений цим, незважаючи на щоденну адвокатську працю і активну громадську діяльність, Андрій Чайковський написав і опублікував багато нарисів і оповідань з тогочасного життя: «Вуйко» (1895), «Образ гонору» (1897), «Бразилійський гаразд» (1896), «Рекрут» (1897), «Олюнька» (1895) та ін. Оповідання «Курателя» і «Рекрут» вперше опубліковані в діаспорному часописі «Свобода» у США (1896). Початок літературної творчості А. Чайковського наприкінці XIX ст. позитивно оцінив і Осип Маковей.

З початком XX ст. розпочинається другий етап літературної творчості письменника, який фактично повністю присвячений козацькій тематиці та історії України. Андрій Чайковський мріяв побувати в Україні, як він писав у своїх спогадах: *«Поглянути на Дніпро, і пороги, на те місце, де Січ Запорозька стояла; поклонитися*

могили Шевченковій, Київ оглянути». Хоча його мрія не здійснилася, але побачив він Україну через свої твори. Тритомна антологія «Вік» (Київ, 1902) представила його творчість українським читачам Наддніпрянської України уривком повісті «Олюнька» та біобібліографічними відомостями про нього. Відтоді він стає справді всеукраїнським письменником, знаним серед читачів Австро-Угорської й Російської імперій.

«Захоплення козаччиною і любов до України змусили мене заповняти прірву в нашій літературі історичними оповіданнями», – так Андрій Чайковський пояснював свою літературну працю. До найкращих творів цього періоду належать: «Віддячився» (1913), «Олексій Корнієнко» (у трьох частинах) (1926–29), «Полковник Михайло Кричевський» (1935), «Перед зривом» (1937) та особливо «За сестрою» (1907), «Козацька помста» (1910), «На уходах» (1921), які, за твердженням літературознавця М. Ільницького, є «одними з перших в українській літературі зразків історико-пригодницького характеру, сюжет яких будується на взятих з національної історії фактах». Його історичні оповідання публікуються на сторінках багатьох часописів, серед яких «Вісник союзу руских хліборобських спілок на Буковині «Селянська каса», «Канадській Фармар», «Поступ» та ін.

Найбільшим та найголовнішим своїм твором вважав роман «Сагайдачний», який задумувався автором у шести частинах. У 1918 р. вийшла перша частина під назвою «Побратими». Принагідно зазначимо, що в 1917 р. помер його університетський товариш, адвокат Євген Олесницький, якому автор й присвятив «Побратимів»: «Присвячую незабутній пам'яті мого найкращого товариша і друга д-ра Євгена Олесницького. Автор». Дві наступні частини роману вийшли друком у 1929 і 1932 рр. у Тернополі та Коломиї під назвою «До слави». Інші частини так і не побачили світ. Повчальною для сучасних дослідників цензурної політики Польської держави щодо українських історичних публікацій є справа про конфіскацію роману «До слави», про яку на основі новознайдених матеріалів у Національній бібліотеці у Варшаві докладно описано Г. Сварник. Частина твору, яка була опублікована в Тернополі (1929), за рішенням тамтешнього Повітового староства була заарештована ще в друкарні за таким звинуваченням: автор образив «авторитет і достоїнство Польської держави та польського народу». Однак зусиллями адвоката та посла до сейму Степана Барана, а також завдяки ґрунтовним поясненням автора, в червні 1929 р. це рішення суд скасував, і книжка швидко розійшлася серед читачів. Але другу частину повісті, яка мала вийти друком у Коломиї, сконфіскували і заборонили розповсюджувати. Тривала й обтяжлива судова тяганина, численні депутатські звернення С. Барана не дали результату. 24 січня 1935 р. Міністр справедливості Польщі у своїй відповіді повідомив про те, «що в

даний момент у зв'язку зі зміненим правовим станом брошура Андрія Чайковського під назвою «До слави» є конфіскована, а розповсюдження її заборонене».

В середині 1920-х рр. Андрій Чайковський задумав ознайомити європейське суспільство з козацькою минувиною та вважав, що екранізація історичного роману «Олексій Корнієнко» німецькою мовою буде найкращим способом це зробити. Навіть провів перемовини з Берлінською кіностудією, але не встиг реалізувати свої плани. Та до європейського читача А. Чайковський таки прийшов: у 1968 р. у перекладі французькою мовою брюссельське видавництво опублікувало його повість «За сестрою». Твори Андрія Чайковського у різний час друкувалися у США, Канаді, Німеччині, Бельгії, Росії й Бразилії.

Першою правничо-публіцистичною розвідкою Андрія Чайковського, як згадувалося вище, є стаття «Причини зубожілості наших селян і міщан через судівництво» (1888), в якій автор через призму недосконалості австрійського судівництва проаналізував причини зубожіння українських селян і міщан та запропонував низку заходів для їх усунення. Ця праця висунула Андрія Чайковського не лише в число провідних українських правників, але й громадсько-політичних діячів. На матеріалах цієї статті він згодом написав оповідання «Образ гонору» (1895), яке отримало схвальну оцінку Івана Франка й було першою книжкою, яка отримала премію від фундації ім. С. Дубравського.

Андрій Чайковський підтримав появу першого в українській історії правничого часопису українською мовою – «Часописі Правничої» (1889–1900). Тут опублікував свою наукову працю «Про старинний грецький процес кримінальний» (1897), в якій проаналізував «науки грецького права», маловідомого тогочасним дослідникам, оскільки грецьке право не було, на відміну від римського, університетським предметом для вивчення студентами. Оригінальною й актуальною залишається його правнича розвідка «Процес Ісуса Христа» (1897), в якій автор ґрунтовно досліджує державно-правовий устрій старосврейської держави, єврейське судочинство та чи не вперше проводить аналіз суду і страту Ісуса Христа не з точки зору теології, а з позиції юридичних норм старосврейського права. Повчальною для сучасника є історія друку цієї розвідки. Андрій Чайковський, висловлюючи бажання долучитися до побудови церковного собору в Тернополі, передає комітетові з побудови собору право видати цю працю й призначає увесь чистий дохід від її реалізації на зведення храму. В передмові до книжки видавництво помістило такий напис:

«Наш звісний писатель та народолюбець Високоповажний Добродій др. Андрій Чайковський, адвокат краєвий в Бережанах, довідавшись в переїзді через наше місто, що ширші руські круги Тернополя заняті якраз переведенням в діло великої

гадки, а то добудування нового парохіяльного дому Божого, зволив ласкаво подарити на сю ціль від себе першу жертву. Прислолив на випечатання своєї праці п. з. «Процес Ісуса Христа», призначаючи весь чистий дохід на примноження фондів задуманої будови. Ми, отже, пускаючи в світ сю цінну працю маємо надію, що вона зможе заінтересувати найширші круги нашої суспільності. Тож вважаємо собі честю на цім місці зложити прилюдно нашу найсердечнішу подяку Авторові за такий щедрий дар».

Хоча це були тільки дві його наукові правничі праці, однак і цього достатньо для того, щоб погодитися з твердженням дослідника його правових поглядів Тараса Андрусяка про те, що:

«Дві зазначені праці виводять А. Чайковського в ряд провідних українських вчених істориків права. Він заторкнув такі аспекти історії держави і права стародавньої Юдеї та Греції, які до того часу та, зрештою, і донині не багато хто в українській історико-юридичній науці пробував аналізувати. З огляду на це можна з впевненістю стверджувати про їх наукову вартість для сучасної юридичної науки і освіти».

Окремою книжкою вийшла популярна його правнича розвідка «Що кожному знати треба про загальне, рівне, безпосереднє і тайне право голосування» (1905). У ній автор у формі 37 запитань-відповідей легко й доступно пояснює пересічній людині складні правові категорії, пов'язані з виборчим процесом.

Упродовж своєї адвокатської діяльності А. Чайковський входив до Львівської палати адвокатів – і в часи Австро-Угорської імперії, і за Польської держави. Разом з тим він був активним учасником українського правничого громадського руху. Так від часу створення 1909 р. «Товариства Українсько-Руських Правників у Львові» (ТУП) Андрій Чайковський став його членом. Був учасником першого з'їзду українських правників, організованого ТУП та присвяченого 100-річчю від дня народження Т. Шевченка (24. 03. 1914). На з'їзді він спочатку виступив з доповіддю про «Руську Правду», а згодом головував на нараді, яка стосувалася питання організації українських правників. За підсумками з'їзду написав коротку полемічну статтю, в якій окреслив необхідність розвитку товариства, надання допомоги у працевлаштуванні українським студентам, які закінчують правничі студії, видання фахового періодичного правничого часопису та вказав шляхи розвитку товариства.

Зі створенням (1923) першої професійної організації українських адвокатів «Союз Українських Адвокатів у Львові» (СУА) став її членом і до кінця життя очолював відділення союзу в Коломиї. В журналі «Життя і Право» (1931) – друкованому органі СУА й ТУП – опублікував публіцистичну статтю «Чого треба вимагати від

українського адвоката?». У ній описав існуючі на той час проблеми розвитку української адвокатури й окреслив шляхи її зміцнення для «совісного виконання адвокатами своїх фахових та громадянських обов'язків». У полемічній статті (1933) розглядає питання необхідності знання рідної мови українськими правниками. На перших загальних зборах Львівської палати адвокатів (12.11.1931), до якої внаслідок реформи адвокатури ввійшли Самбірська та Перемишська палати, його обрали до екзаменаційної комісії для складання адвокатських іспитів.

Багатогранною є публіцистична спадщина Андрія Чайковського: він – автор декількох десятків публіцистичних статей. Як активний член протиалкогольного товариства «Відродження», опублікував кілька окремих книжок про шкідливість алкоголю та пропаганду здорового способу життя. Його публіцистичні статті присвячені полеміці стосовно реформ у греко-католицькій церкві, питанням модернізації українського національного руху, подальшого становлення та організаційного оформлення української адвокатури, яка діяла в чужій (польській) державі.

До творчої спадщини Андрія Чайковського, яка розкриває його постать через призму людських стосунків, показує його розуміння історичного минулого, стан і перспективи розвитку українського народу, належать його мемуари, автобіографічні повісті, автобіографії та листування. Особливе місце серед них посідають спогади, серед яких його перший літературний твір «Спомини з-перед десяти літ» (1893–94). Найбільшими за обсягом та найінформативнішими є «Чорні рядки» (1930), в яких автор детально описав свою діяльність на посаді повітового комісара ЗУНР у Самборі. Вартісними є спогади А. Чайковського «Як то було при народинах «Діла» (1928), «Як формовано Січових стрільців на Самбірщині» (1931), низка згадок про розвиток українського театру в Галичині, а також спогади про українських громадських діячів. Про становлення свого світогляду та громадську діяльність у студентські роки Андрій Чайковський розповів у низці коротких спогадів, написаних у різні роки. Особливе місце у його творчій спадщині належить листуванню, адже респондентами цього відомого адвоката й письменника у різні періоди життя були такі відомі особистості: І. Франко, О. Маковей, М. Коцюбинський, І. Белей, С. Єфремов, М. Павлик, М. Аркас, С. Томашівський, В. Охримович, О. Барвінський, М. Грушевський, В. Щурат, В. Гнатюк, А. Шептицький, К. Студинський, В. Левицький, В. Старосольський, С. Горук, І. Кривецький, А. Крушельницький, І. Огієнко, К. Левицький та інші, листування з якими, за словами Н. Волинець, дозволяє «нам привідкрити завісу часу над життєвим полотном непересічної людини, що був поетом в адвокатській справі, борцем на ниві національного освідомлення народу». Весь цей доробок опубліковано у виданні «Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження».

Виступаючи 2 березня 1929 р. у Коломиї на своєму ювілеї з нагоди 40-річчя письменницької і громадської діяльності, Андрій Чайковський зазначив:

«Я поклав за ціль мого життя переповісти в белстрестичній формі здебільшого історію козацького періоду, і тим заповнити цю прогалину в нашій літературі... Праця така вимагає багато труду і студій...». Свою місію Андрій Чайковський виконав цілком, адже на його творах виховувалися цілі покоління, готуючись до боротьби за здійснення «наших самостійницьких ідеалів». На них зросли і наші сучасники, які утверджують незалежну Україну.

Андрій Чайковський був добрим сім'янином і разом з дружиною Наталією (26.08.1861 – 17.11.1938) виховав семеро дітей. Син Микола (02.01.1887 – 07.10.1970) – дійсний член Одеського філіалу Українського науково-дослідного інституту математики, в 1933 р. заарештований радянськими органами і засуджений до 10 років концтаборів, 1956 р. реабілітований, переїхав до Львова, від 1960 р. – професор математики Львівського університету. Син Богдан (29.02.1888 – 26.06.1941) – адвокат у Коломиї, Підбужжі, Белзі та Сокалі, заарештований і замордований НКВС у львівській в'язниці 26 червня 1941 р. Донька Олена (19.09.1891 – 06.01.1979) – учителька й українська громадська діячка в США. Донька Марія (19.09.1891 – 12.03.1990) – учителька й українська громадська діячка в США. Донька Ольга-Євгенія (04.01.1894 – 17.07.1924). Син Андрій (14.10.1895 – 09.06.1978) – український кооператор, від 1939 р. – директор Коломийської міської бібліотеки. Донька Наталія (06.08.1898 – 18.02.1938). Син Лука помер на третьому році життя.

Андрій Чайковський помер 2 червня 1935 р. в м. Коломиї. Похований у Коломиї в родинному похованні на старовинному українському кладовищі «Монастирок». На надмогильній стелі читаємо скромний напис:

**Др. АНДРІЙ
ЧАЙКОВСЬКИЙ**
адвокат
15.V.1857. – 2.VI.1935.

Постаг Андрія Чайковського, його літературній, громадсько-політичній, культурно-просвітницькій та фаховій адвокатській діяльності присвячено чимало досліджень.

Розвідки про нього, датовані періодом до Другої світової війни, написані переважно людьми, які особисто знали цього адвоката і письменника, і стосуються лише окремих аспектів його громадської та фахової діяльності. На переломі століть І. Франко та О. Маковей дали позитивну оцінку початкам літературної діяльності

Андрія Чайковського. На знак визнання його заслуг перед Бережанщиною у 1914 р. від товариств «Просвіта» та «Січ» відомому адвокату вручили срібний пернач з написом «**Кошовому Бережанській січі**». З великими почестями в Галичині вшанували 40-річчя письменницької та громадської діяльності Андрія Чайковського. 21 грудня 1928 р. у Львові заходами Товариства письменників і журналістів імені І. Франка відбулося урочисте відзначення цього ювілею, а 2 березня 1929 р. ювілей відзначила і Коломия. Громаді міста подарували портрет ювіляра пензля Миколи Анастасієвського, написаний на замовлення українських організацій м. Коломиї за умови, що портрет визначного адвоката і письменника встановлять у музеї «Народного дому». Цей портрет і нині прикрашає меморіальну кімнату Андрія Чайковського в Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. Від імені громади міста ювілярові вручили «лавровий» вінок зі срібла з написом: «**Вельмишановному Докторові А. Чайковському в 40-літню річницю письменницької та громадської праці українські установи міста Коломиї. 2. III. 1929**».

З цієї нагоди в газетах і журналах опубліковано чимало статей про визначного адвоката і письменника та його діяльність. 1929 р. окремою брошурою видано працю «Андрій Чайковський. Ювілейний реферат», яку написав професор Коломийської гімназії Дмитро Николишин.

Упродовж 1935–39 рр. у «Народному домі» в Коломиї діяв куток Андрія Чайковського, де були показані його особисті речі. У 1936 р. у Бережанах відкрито музей ім. Андрія Чайковського, директором якого до Другої світової війни був адвокат Ф. Коковський. У м. Сокалі від 1936 р. і до Другої світової війни діяв Музей Бойківщини імені Андрія Чайковського, директором якого був його син Богдан (працював адвокатом у цьому місті).

У 1934 р. побачив світ «Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові», присвячений 10-річчю діяльності цієї організації. У статтях Л. Ганкевича та К. Левицького надібуємо багато цікавої інформації про Андрія Чайковського: про початки його адвокатської праці; про членство в ТУП та участь у першому з'їзді українських правників (1913); про його ініціативу (1913) щодо створення окремої фахової організації українських адвокатів та діяльність голови відділення СУА в Коломиї. В журналі «Життя і Право» (1934) Л. Ганкевич опублікував статтю про участь А. Чайковського як захисника (разом з адвокатами К. Левицьким, Є. Олесницьким, М. Королем і Т. Окуневським) у політичних судових процесах в 1919–20 рр. Цікаві біографічні факти з життя і творчості Андрія Чайковського подано у багатьох посмертних споминах, які з'явилися в тогочасній періодиці одразу ж після смерті письменника.

Після Другої світової війни дослідники з української діаспори (В. Бемко, М. Возняк, М. Гарасевич, М. Лоза, Л. Різник та інші) також намагалися вивчати постать Андрія Чайковського, однак через брак джерел вони не мали можливості здійснити комплексний аналіз його діяльності.

В радянській Україні постать А. Чайковського, як і літературні твори письменника, були піддані забуттю. В 1950 р. з відділу рукописів українсько-російського сектору (колишніх бібліотек Наукового товариства ім. Т. Шевченка і «Народного Дому») Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника НАН України за розпорядженням ЦК КП(б)У особистий архів Андрія Чайковського переданий до відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України в Києві, де він і зберігається донині у відділі рукописних фондів і текстології.

Лише 1958 р. з'явилася друком збірка творів А. Чайковського під загальною назвою «За сестрою». Письменник і критик Ю. Мельничук загалом позитивно оцінив літературну й громадську діяльність А. Чайковського, наголосив на його великому внеску у справу розвитку української літератури та «пробудження національної свідомості народу», хоча й покритикував громадську діяльність письменника, яка «не завжди відповідала інтересам трудящих мас». Натомість В. Беляєв розкритикував таку позицію Ю. Мельничука і вказав, що Андрій Чайковський «схилявся до буржуазного націоналізму», а його громадська діяльність сприяла «не так зростанню національної свідомості, скільки пропаганді націоналістичних концепцій». У 1966 р. вийшла книга творів А. Чайковського «Олюнька». З'явилися й біографічні статті в «Краткой литературной энциклопедии» (1975) та Українській радянській енциклопедії (1975). У дослідженні про 150-річчя чесько-українських літературних зв'язків (Прага, 1968) є коротка публікація про творчість Андрія Чайковського в Чехословаччині.

Справжнє повернення творчості Андрія Чайковського розпочалося наприкінці 80-х років ХХ ст., коли в Коломиї (28.05.1989), Бережанах (3.06.1990) та Самборі (1–2.06.1991) відбулися заходи з ушанування його пам'яті. На сторінках преси опубліковано низку статей. У 1989 р. видано одномомник творів письменника та роман «Сагайдачний». Журнал «Дзвін» (1990) передрукував спогади А. Чайковського «Чорні рядки». У 1992 р. видавництво «Червона калина» започаткувало вихід у світ зібрання творів письменника. З'явилася чимала кількість досліджень про громадсько-політичну, культурно-просвітницьку та фахову адвокатську діяльність Андрія Чайковського.

Серед сучасних дослідників, які висвітлили різні аспекти життєдіяльності Андрія Чайковського, слід виокремити Т. Андрусяка, М. Васильчука, Н. Волинець, О. Левицьку, Л. Кречковського, О. Мандзюк, І. Продана, О. Седяра, М. Сур'яка,

Б. Якимовича та багато інших. Історичну белетристику Андрія Чайковського та художню майстерність його малої прози у своїх наукових дослідженнях (в т. ч. й захист кандидатських дисертацій) аналізували І. Продан (1991) та М. Сур'як (1996). Ці автори опублікували низку статей на згадані теми. Громадсько-політичну діяльність Андрія Чайковського ґрунтовно дослідив О. Седляр – автор низки статей та кандидатської дисертації (2005) на цю тему. Мемуарна спадщина відомого адвоката є предметом наукового дослідження М. Федунь, а його стосунки з українським театром Галичини розкриті в публікаціях Б. Волошинського та Б. Якимовича. Історичні повісті Андрія Чайковського досліджували Р. Кирчів, М. Ільницький, М. Гнатюк, С. Дяченко, Т. Кара, С. Романченко та Ф. Погребенник.

Біографічні довідки про Андрія Чайковського вміщені в «Енциклопедії українознавства», «Encyclopedia of Ukraine», «Довіднику з історії України», «Енциклопедії Коломийщини» «Тернопільському енциклопедичному словнику», «Українській загальній енциклопедії», енциклопедичному словнику «Українська журналістика в іменах», а також у інших енциклопедичних виданнях: Андрухів І., Арсенич П. «Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1933 рр.»; Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. «Українські адвокати Східної Галичини», Гуцал П. «Українські правники Тернопільського краю». Короткі відомості про Андрія Чайковського подано у виданні «Українська юриспруденція в персоналіях» (Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й.).

Окрему групу матеріалів про Андрія Чайковського складають сучасні дослідження його правових поглядів та фахової адвокатської діяльності в контексті вивчення особливостей розвитку адвокатури в Галичині, ролі українських адвокатів в українському національному відродженні Галичини, участі українських адвокатів в суспільно-політичному житті Галичини та діяльності «Союзу Українських Адвокатів у Львові». Серед сучасних дослідників, які висвітлили цей аспект його діяльності, необхідно виокремити Т. Андрусяка, І. Андрухіва, С. Борчука, І. Гловацького та М. Петріва. Діяльність Андрія Чайковського описана в «Історії адвокатури України». Його роль у політичних процесах 1920-х рр. розглянуто в науковому дослідженні І. Гловацького про участь українських адвокатів Східної Галичини як захисників у кримінальних справах з обвинувачення у політичних злочинах у міжвоєнний період (1918–39). Особливо важливим є дослідження Тараса Андрусяка «Правові погляди Андрія Чайковського», – це перша ґрунтовна праця з цієї теми. Б. Тищик опублікував життєпис Андрія Чайковського, як відомого випускника юридичного факультету Львівського університету. Постать і діяльність відомого адвоката й письменника повною мірою розкриваються через призму дослідження українського національного

руху в Галичині в австрійський період та добу ЗУНР – час найбільшої громадської активності Андрія Чайковського.

У рамках відзначення 135-річчя від дня народження Андрія Чайковського в Коломиї 16 травня 1992 р. на фасаді будівлі Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського відкрито меморіальну таблицю з його горельєфом (автор С. Топоркова) і з написом:

«В цьому будинку з 1920 по 1935 рік жив і працював відомий український письменник і громадсько-політичний діяч Андрій Чайковський».

8 червня 2003 р. тут відбулися урочистості з нагоди відновлення меморіальної кімнати Андрія Чайковського, яку повністю відтворили за довоєнним зразком. Її доповнили меблями, мистецькими виробами з кераміки, заліза, дерева, які відповідають добі, в якій жив і творив Андрій Чайковський. Це, зокрема, портрет письменника, написаний Миколою Анастасієвським 1929 р.; «А. Чайковський на смертній постелі» – робота Ярослава Лукавецького, 1935 р.; 80 світлин з похорону Андрія Чайковського; світлина відомого адвоката з товариством (1901); чотири гусячі пера завдовжки приблизно 30 см; диплом доктора права, писаний на пергаменті, а поруч – бляшаний футляр від нього; настільний годинник з кімнати Чайковських; світлина зустрічі Андрія Чайковського з архікнязем Фридрихом у Львові (1914); бюро; срібний «лавровий» вінок з написом: «Вельмишановному Докторові А. Чайковському в 40-літню річницю письменницької та громадської праці українські установи міста Коломиї. 2.03.1929.»; срібний пірнач завдовжки 37 см, вагою 280 г, і з написом «Кошовому Бережанської Січі 26.04.1914»; посмертний вінок: червона калина, декоративні кріси та шаблі навхрест; рама роботи самого Андрія Чайковського (фігурна різьба); олійне полотно «Тарас Бульба з синами на Січі» Богдана Лепкого; фотопортрет Андрія Чайковського.

24 серпня 1994 р. у м. Самборі Львівської обл. відкрито перший в Україні пам'ятник Андрієві Чайковському (скульптор П. Дзиндра, архітектор О. Ярема, каменотес С. Одноліт) з написом:

**АНДРІЙ
ЧАЙКОВСЬКИЙ
1857–1935**

На фасаді будівлі ратуші в Самборі відкрито меморіальну таблицю А. Чайковському з таким написом:

**З 1.11.1918 по 13.05.1919 Андрій Чайковський
працював повітовим комісаром ЗУНР Самбірщини.**

24 серпня 1996 р. відкрито пам'ятник (автор І. Сонсядко) Андрієві Чайковському біля вілли, яка належала йому в Бережанах. Рішенням сесії Бережанської міської ради від 30.05.1997 року №253 Андрієві Чайковському посмертно присвоєно звання «Почесний громадянин міста Бережани».

19 травня 1997 р. у Коломиї відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 150-річчю від дня народження Андрія Чайковського, та видано матеріали цієї конференції. У Коломиї, Бережанах і Самборі щороку відбуваються урочисті заходи та читання, присвячені Андрієві Чайковському. Та найбільшою пам'яттю по відомому адвокату й письменникові є наукова фундація його імені, створена 1994 р., яку очолив Богдан Якимович. Саме з ініціативи цієї фундації побачили світ чотири томи «Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження». У нещодавно започаткованій серії «Визначні постаті України: Збірник наукових праць, присвячених 150-річчю від дня народження Андрія Чайковського (2007) та Теофіла Окуневського (2008)», який побачив світ 2010 р., опубліковано низку досліджень про Андрія Чайковського. Б. Якимович на тлі короткого огляду найважливіших подій з його життя подає аналіз основних аспектів громадської та літературної діяльності Андрія Чайковського. О. Седляр розглядає літературну діяльність адвоката, як складову його громадської праці. Епістолярна спадщина Андрія Чайковського з бережанського періоду – тема статті Н. Волинець. В. Погребенник розглядає питання белетризації мотиву зустрічі сходу і заходу у «боснійських» мемуарах А. Чайковського. І. Приймак коротко аналізує гендерні проблеми у його повісті «Олюнька», а Т. Ковалець – історичні постаті в романі «Сагайдачний». Л. Ковалець порівнює українських письменників Ю. Федьковича та Андрія Чайковського як творців спеціальної популярної літератури. Н. Кобрин розглядає діяльність Андрія Чайковського у контексті «Бережанського Бояну» на тлі короткого огляду музичної культури галицьких українців на межі XIX – XX ст. Б. Мельничук подає інформацію про перебування Андрія Чайковського на Буковині та його стосунки з відомими буковинцями.

Матеріали до бібліографії Андрія Чайковського укладені О. Канчалабою, М. Морозом та Б. Якимовичем у 2002 р. Ми подаємо доповнену й доопрацьовану бібліографію праць Андрія Чайковського та досліджень про нього.

Твори**Основні художні твори**

Твори: у 8 т. – Т. 1–6. – Львів: Вид-во «Червоної калини», 1992–1995.

«Боже буди покровитель...» // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1931 рік. – Львів, 1930. – С. 8–17.

Бразилійський гаразд: оповідь для сільського люду. – Львів: 3 друк. НТШ, 1896. – 108 с.

В чужім гнізді: повість про життя ходачкової шляхти: у 2 ч. – 2-е вид. – Коломия: Накл. Вид-ва «Рекорд», 1932. – 377 с.

Віддичився: оповідання з козацької давнини для української молоді. – 2-е вид. – Коломия: Накл. О. Кузьми, 1922. – 198 с.

Воєнні оповідання / написав Андрій Чайківський. – Львів: Накладом Загальної Української Культурної Ради, 1917. – 71 с.

Дві стрічі // Літературно-науковий вістник. – 1903. – Т. 22, ч. 1: 65–74.

З ласки родини // Літературно-науковий вістник. – 1905. – Т. 29, ч. 1: 42–64, 133–167, 223–243; Т. 30, ч. 1: 27–56, 122–148, 218–248; Т. 31, ч. 1: 44–74, 142–175, 231–264; Т. 32, ч. 1: 33–56, 115–149, 214–248.

З ласки родини: повість у трьох частих. – Edmonton, Alberta: «Prosvita», 1918. – Ч. 1. – 127 с; Ч. 2 – С. 129–256; Ч. 3 – С. 257–352.

З татарської неволі: історичне оповідання для дітей. – Вінніпег: Вид. Спілки «Тризуб», 1954. – 67 с.

За сестрою: оповідане з козацької старини. – Вінніпег: Накладом «Руської Книгарні», 1915. – 92 с.

За сестрою: оповідане з козацької старини. – Львів: Накл. ред. «Діла», 1907. – 128 с.

За сестрою: оповідане з козацької старини. – Jersey City: 3 друкарні «Свободи», 1914. – 108 с.

За сестрою: повісті та оповідання / Упоряд. К. Чайковська; післямова Ю. Мельничука. – Львів: Кн.-журн. вид-во, 1958. – 658 с.

За сестрою: оповідання з козацької старовини. – Нью-Йорк: Вид-во «Говерля», 1959. – 67 с.

Козацька пімста. – Вінніпег: Накладом «Руської Книгарні», 1916. – 80 с.

Козацька помста: оповідання з козацької старовини. – 2-е вид. – Відень; Катеринослав: Українське видавництво в Катеринославі, 1919. – 84 с.

Козацька помста: історичне оповідання / рис. Селивановського. – Регенсбург, 1947. – 61 с.

Курателя. З країни сліз і горя. // Свобода. – 1896. – Ч. 3–8.

Олексій Корнієнко: історична повість з XVII віку. – Коломия: Накл. вид-ва «Трембіта», 1926. – Ч. 1. – 203 с.; Ч. 2. – Львів: 3 друк. НТШ, 1928. – 198 с.; Ч. 3. – Львів: 3 друк. НТШ, 1929. – 204 с.

Олюнька: оповідане з життя ходачкової шляхти. – Львів: Накл. ред. «Діла», 1895. – 269 с.

Олюнька: оповідане з життя ходачкової шляхти. – 2-ге вид. – Львів: Накладом Української Видавничої Спілки. – 1918. – 267 с.

Олюнька: повісті та оповідання. – Львів: Каменярь, 1966. – 671 с.

Петро Конашевич Сагайдачний: історичний нарис. – Відень: Накладом Союзу Визволення України. Друкарня Адольфа Гольцгаузена у Відні, 1917. – 21 с.

Побратими: історична повість. – 2-е вид. Сагайдачний: Історична повість: У 3 ч. – Ч. 1. – Коломия: Накл. вид-ва «Ока», 1927. – 288 с.

Побратими: історична повість. – 3-є вид. – Edmonton: Ukrainian book store, 1946. – 241 р.

Рекрут // Свобода. – Свобода. – 1896. – Чис. 17/22.

Сагайдачний: Історична повість у трьох частих. Ч. I: Побратими: Історична повість / Передмова автора, С. 7–8. – Львів: Видавниче Т-во «Українська книжка». 3 друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1918. – 231 с.

Сагайдачний: історична повість: у 6 ч. – Тернопіль; Коломия, 1929–1932: Ч. 2. До Слави. – Тернопіль: Накл. вид-ва «Чарзілля», 1929. – 276 с.; Ч. 3. До Слави. – Коломия: Накл. вид-ва «Рекорд», 1932. – 255 с.

Сагайдачний: Історичний роман: у 3 кн. / упорядн., авт. післямови та приміток В. Яременко. – К.: Дніпро, 1989. – 576 с.

Своїми силами: повість: у 3 т. – Львів: Накл. ред. «Діла», 1902. – 530 с. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 11–350.

Три казки діда Охріма: з 10 малюнками Святослава Гординського. – Коломия: Накл. автора, 1927. – 123 с.

Як мене вибирали дружною; Цісарський соловій. – Скрентон, Па: Української Книгарні, 1914. – 30 с.

Tchaikovsky Andry. Angoisse dans la steppe. Récit tr. de l'ukrainien et adapté par Andry Swirko. – Bruxelles: Editions des Artistes, 1968. – 144 p.

Спогади Андрія Чайковського

З часів переполоху: (спомини й рефлексії) // Літературно-науковий вістник. – Львів, 1904. – Т. 25. – С. 107–115. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 161–169.

Історія «Руської бурси» в Бережанах // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 368–382.

Зі збірки «Вісім місяців під медвежою лабою» // Свобода. – Львів, 1916. – Чис. 10, 12–15, 18–22. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 383–415.

Коли раз серце кровію обкипить... 3 босняцьких споминів // Літературно-науковий вістник. – Львів, 1910. – Т. 49. – Кн. 1. – С. 56–62. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 154–160.

Мій життєпис // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 274–279.

Мої спомини про Івана Франка // Бібліотека «Нового часу». – Львів, 1927. – Чис. 7. – С. 30–43. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 181–189.

Осип Струмельяк хорунжий артилерії УГА: (спомин) // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1929 рік. – Львів, 1928. – С. 82–85.

15 літ тому (Пам'яті Ф. Федорцева) // Діло. – 1930. – 16 берез. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 196–198.

Пам'яті пок. Дам'яна Савчака // Діло. – 1913. – 11 січ. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 357–360.

Пам'яті Василя Яворського // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 361–367.

Святочний вечір в часі наїзду в Галичині // Діло. – 1917. – 19 січ. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 416–418.

Спомини з-перед десяти літ / списав Д-рь Андрій Чайковський. – У Львові: Накладом автора, 1894. – 218 с. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 28–149.

Чорні рядки: мої спомини за час від 1 листопада 1918 до 13 травня 1919. – Львів: Видавничка кооперація «Червона калина». З друк. Артура Гольдмана, 1930. – 119 с. – Передрук: Підготовка текстів та коментарі Б. Якимовича. – Дзвін. – 1990. – №6. – С. 43–79; Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 207–273.

Як то було при народинах «Діла» (спомини з-перед сорок восьми літ) // Діло. – 1928. – 14 січ. – С. 9–13. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 170–180.

Як формовано Січових Стрільців у Самбірщині // Літопис Червоної Калини. – 1931. – Чис. 9. – С. 13–14. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 203–206.

Як я ходив до сільської школи // Український голос [Перемишль]. – 1932. – 31 січ. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 353–356.

Як я пізнався з ювілятом // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 199–202.

SEID'S EINMAL EIN FRIEDENSAPOSTEL! (Ну-те, будьте раз апостолом миру! (з боснійських споминів) // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 150–153.

Автобіографічні оповідання

Вуйко: ескіз д-ра Андрія Чайковського // Зоря. – 1895. – № 16. – С. 266–271. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. С. 283–299.

Двійник // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 313–335.

Мозес Піпес // Новий час. – 1926. – 8 берез. (№ 21); 1 квіт. (№ 22); 4 квіт. (№ 23). – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 306–312.

Моя перша любов: (зі споминів гімназійних) // Діло. – 1896. – 2 березня (Ч.38). – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 300–305.

Своїми силами // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 300–305.

Правничі розвідки

Образь гонору: на науку и пересторогу сільского люду. – Львовь: Коштомъ и заходомъ Т-ва «Просвіта», 1895. – 99 с.: [1] портр. – (Чис. 180, кн. 5). – (З фундації ім. С. Дубравського 1-а премійована книжечка).

По ювілейнім з'їзді правників // Діло. – 1914. – 31 берез. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 555–559.

Причини зубожілости наших селян і міщан через судівництво // Діло. – 1888. – № 266, 267, 273, 274.

Про старинний грецький процес кримінальний // Часопис правнича. – Львів, 1897. – Річник 7. – С. 130–145. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 408–423.

Процесь Исуca Хриcта: Юридична розвідка. – Тернопіль: Накладом Комітету будови новоно парохіяльної церкви в Тернополи, 1897. – 31 с. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 389–408. – З передмови довідусмося про те, що весь чистий дохід від реалізації цього видання А. Чайковський передає на

будівництво церкви в м. Тернополі. Зважаючи на те, що ця передмова має особливе значення для сучасного розуміння постаті та шляхетного вчинку А. Чайковського, подаємо її повністю за виданням: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 487–488:

«Від видавництва. Наш звісний сьнясатель та народолобець Високоповажний Добродій др. Андрій Чайковський, адвокат красвий в Бережанах, довідавшись в переїзді через наше місто, що ширші руські круги Тернополя завяті якраз переведенням в діло великої гадки, а то добудування нового парохіяльного дому Божого, зволив ласкаво подарити на сю ціль від себе першу жертву. Призволив на випечатання своєї праці п. з. «Процес Ісуса Христа», признаючи весь чьстий дохід на примноження фондів задуманої будови. Ми, отже, пускаючи в світ сю цінну працю масмо надію, що вона зможе заінтересувати найширші круги нашої суспільности. Тож вважаємо собі чєстою на цім місці зложити прилюдно нашу найсердечнішу подяку Авторові за такий щедрий дар».

Чи нашим правникам потрібне знання української мови? // Рідна мова. – 1933. – Чис. 2. – С. 9–14.

Чого треба вимагати від українського адвоката? // Життя і Право. – 1931. – Чис. 2. – С. 9–14. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 613–618.

Що кожному знати треба про загальне, рівне, безпосереднє і тайне право голосування. – Львів: Накладом Народного Комітету, 1905. – 16 с. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 424–431

Публіцистика

Дещо про алкоголь. – Львів: Вид. т-во «Просвіта» (Чис. 743), 1928. – 22 с. – (Бібліотека «Життя і знання»).

До українських жовніврів моє дружнє послання // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 340–359.

Жонатє чи безженне священство? У відповідь на брошуру безженного священника «Жонатий клир, а безженство клиру» // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 366–388.

Заклик повітового комісара письменника Андрія Чайковського до гуцулів піднятися на захист своєї держави // Громадський голос. – 1919. – 28 лют. – Передрук: Західно-Українська народна республіка, 1918–1923: документи і матеріали. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – Том 3. Книга 2. – С. 57–59.

Колись а тепер. На бережку дискусії про Пласт // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 362–365.

Ні разу не вдарив... образок із судової сали: присвята Д-ру Евгенови Олесницькому // Літературно-науковий вістник. – 1903. – Т. 23. – С. 15–27.

Причинок до історії русько-народного театру в Галичині // Житє і Слово [Львів]. – 1897. – Т. 6. – С. 37–43. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 190–195.

Про потребу українського лодового театру // Діло. – 1910. – Чис. 175. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 540–543.

Свій до свого // Діло. – 1908. – Чис. 104. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 537–540.

У відповідь ш. критикови моєї новелі «За чужі гріхи» (ЛНВ, т. X, 1906) // Літературно-науковий вістник. – 1906. – Т. 36. – 507–509.

У справі нашої письменницької мови // Огієнко І., Чайковський А. Вчїмося рідної мови. – Жовква, 1933. – С. 15–18. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 1. – С. 360–361.

Як нам повести січову організацію // Діло. – 1912. – Чис. 282. – 16 груд. – С. 6–7. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 548–554.

Література

Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 1. – 514 с.

Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 2. – 468 с.

Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 3. – 576 с.

Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / упорядкування О. В. Седляра і Б. З. Якимовича; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2007. – Т. 4. – 680 с.

Андрій Чайковський // Історія адвокатури України / Т. В. Варфоломєєва, О. Д. Святоцький, В. С. Кульчицький та ін.; за ред. Т. В. Варфоломєєвої, О. Д. Святоцького. – К.: Либідь, 1992. – С. 89–90.

Андрій Чайковський // Календар Просвіти на 1927 рік. – Львів, 1926. – С. 182–184.

Андрій Чайковський. Його листи до проф. Івана Огієнка // Наша культура. – Вінніпег, 1952. – Серпень – вересень. – Чис. 10/11 (175–176). – С. 5–13.

Андрій Чайковський. Його листи до проф. Івана Огієнка // Наша культура. – Вінніпег, 1952. – Жовтень. – Чис. 12 (177). – С. 9–12.

Андрій Чайковський. Його листи до проф. Івана Огієнка // Наша культура. – Вінніпег, 1953. – Лютий – березень. – Чис. 4/5 (181–182). – С. 13–20.

Андрусяк Т. Правові погляди Андрія Чайковського / Тарас Андрусяк // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 305–315.

Андрухів І. Адвокатська доба національного відродження в Галичині / Ігор Андрухів // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 1999. – №4.

Арсенич П. Андрій Чайковський у моєму житті / Петро Арсенич // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 467–470.

Бабій О. Не цураймося спадщини // Агро [Коломия]. – 1990. – 19, 26 трав., 9 черв.

Бабій О. Доробок Андрія Чайковського у контексті української історичної прози // Коломій – 750: тези доповідей і виступів історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 750-річчю першої літописної згадки м. Коломій. – Коломия, 1991. – С. 21–22.

Барна І. Кілька штрихів до повісті Андрія Чайковського «Сонце заходить» / Ірина Барна // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 399–404.

Бігусяк М. Мовна палітра мемуарів Андрія Чайковського / Михайло Бігусяк // Українознавчі студії. Науково-теоретичний журнал Інституту українознавства при Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника. – 2005–2006. – №6/7. – С. 78–81.

Білінкевич І. Иван Франко і Андрій Чайковський / Иван Білінкевич // Червоний прапор Коломия. – 1966. – 23, 24, 26 серп.

Белз П. Сторінки життя української шляхти на Самбірщині та її відображення у творах А. Чайковського / Петро Белз // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 367–376.

Бемко В. Андрій Чайковський / Володимир Бемко // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 277–282.

Бемко В. Андрій Чайковський / Володимир Бемко // Бережанська земля: історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто: Комітет «Вид-ва Бережани», 1970. – С. 105–110.

Бемко В. Андрій Чайковський / Володимир Бемко // Бережанщина у спогадах емігрантів / упоряд.-ред. Н. Волинець, Б. Мельничук, І. Семенець. – Тернопіль: Книжк.-журн. вид-во «Тернопіль», 1993. – С. 78–80. – У додатку: «Ювілей Андрія Чайковського в Коломій». – С. 83–84.

Беляев В. Г. Об'єктивність чи об'єктивізм / В. Г. Беляев // Радянське літературознавство. – 1960. – № 1. – С. 38–46.

Беляев В. Г. Чайковський Андрій Якович / В. Г. Беляев // Українська радянська енциклопедія: у 12 т. – 2-е вид. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1985. – Т. 12. – С. 242.

Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. (на матеріалах Галичини): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Бойчук Андрій Юрійович; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2011. – 20 с.

Борчук С. Українські адвокати в суспільно-політичному житті Західної України (1923–1939) / Степан Борчук // Українознавчі студії. – 2007/2008. – № 8/9. – С. 331–337.

Ванів М. Морально-етичний потенціал повісті «Олюнька» Андрія Чайковського / Марія Ванів // Дивослов. – 2000. – №11. – С. 30–31.

Васильчук М. «Була війна, а з того безладде...». Питання коломийського періоду біографії Андрія Чайковського в світлі епістолярію письменника 1920–35 рр. / Микола Васильчук // Васильчук М. Профілі. Література і краєзнавство: збірник статей. – Коломия: Вік, 2012. – С. 150–159.

Васильчук М. Світоглядно-естетичні погляди Андрія Чайковського через призму листування міжвоєнного періоду / Микола Васильчук // Васильчук М. Профілі. Література і краєзнавство: збірник статей. – Коломия: Вік, 2012. – С. 159–170.

Васильчук М. Андрій Чайковський: штрихи до портрета на тлі Коломиї / Микола Васильчук, Любомир Кречковський. – Коломия: Вік, 1994. – 29 с. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 446–462.

Васильчук М. Андрій Чайковський: штрихи портрета на тлі Коломиї / Микола Васильчук // Васильчук М. Профілі. Література і краєзнавство: збірник статей. – Коломия: Вік, 2012. – С. 170–184.

Васильчук М. Чайковський Андрій, син Якова / Микола Васильчук // Енциклопедія Коломийщини / за ред. М. Савчука. – Коломия, 2001. – Зш. 12, літера Ч. – С. 10–12.

Васянович О. Традиційно-побутова культура Галицької шляхти ХІХ – початку ХХ ст. у творчості Андрія Чайковського / Олександр Васянович // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №5. – С. 99–105.

Вашків Л. Листи Івана Франка до Андрія Чайковського: спроба аналізу / Леся Вашків // Тернопіль. – 1991. – Ч. 3. – С. 48–49.

Вітання Андрієві Чайковському з нагоди 40-річчя літературної діяльності // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 171–196.

Возняк М. Іван Франко і Андрій Чайковський / М. Возняк // Андрій Чайковський: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю від народження. 19 травня 2007 р. – Коломия, 2007. – С. 5–19.

Волинець Н. Андрій Чайковський: епістолярна спадщина Бережанського періоду / Надія Волинець // Андрій Чайковський: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю від народження. 19 травня 2007 р. – Коломия, 2007. – С. 41–46.

Волинець Н. Андрій Чайковський: епістолярна спадщина Бережанського періоду / Надія Волинець // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський: (до 150-річчя від дня народження). – Львів: Афіша, 2010. – С. 29–36.

Волинець Н. Читання Андрія Чайковського / Надія Волинець // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 471–472.

Волошинський Б. Андрій Чайковський і український театр / Богдан Волошинський // Андрій Чайковський: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю від народження. 19 травня 2007 р. – Коломия, 2007. – С. 50–52.

Ганкевич В. З моїх зустрічей з А. Чайковським / Володимир Ганкевич. – Коломия, 1937.

Ганкевич Л. Союз Українських Адвокатів у Львові: матеріали й завваги з нагоди десятиліття / Лев Ганкевич. – Львів: Накладом Союзу Українських Адвокатів, 1938. – 38 с.

Ганкевич Л. Десятиліття Союзу Українських адвокатів / Лев Ганкевич // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів: СУА, 1934. – С. 38–73.

Ганкевич Л. У важкій службі: (з приводу 15-ліття політичних процесів) / Лев Ганкевич // Життя і Право. – 1934. – Ч. 1. – С. 26–29. – Про участь у політичних процесах 1919–20 рр. адвокатів К. Левицького, Е. Олесницького, А. Чайковського, М. Короля і Т. Окуневського.

Гарасевич М. Творчість Андрія Чайковського / Марія Гарасевич // Дзвони. – Рим; Детройт. – 1980. – Чис. 1–2. – С. 86–98. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 283–294.

Гловацький І. Особливості розвитку інституту адвокатури на землях Східної Галичини і Буковини / Іван Гловацький // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – Вип. 38. – С. 119–127.

Гловацький І. Ю. Роль колегії оборонців в організації правового захисту політичних в'язнів у політичних судових процесах у Східній Галичині (1918 – 1926 рр.) / І. Ю. Гловацький // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2003. – № 2 (6). – С. 21–27.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Гловацький Іван Юхимович ; Київ: нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 18 с.

Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : Тріада плюс, 2003. – 348 с.

Гнатюк М. Історизм та історія у творчості Андрія Чайковського: (повість «Перед зривом») / Михайло Гнатюк // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 382–390.

Горинь В. Листи Андрія Чайковського до Михайла Грушевського / Василь Горинь // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 320–322.

Гринів О. Загострення успадкованих недуг (Андрій Чайковський про уроки державотворення в 1918–1919 роках) / Олег Гринів // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 343–350.

Д-р. Андрій Чайковський: посмертна згадка // Життя і знання, 1935. – Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів. 1800–1939. / І. Ю. Гловацький. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 298–299.

Дяченко С. В. Образ гетьмана Петра Сагайдачного в українській літературі: За романами Д. Мордовця, А. Чайковського, С. Черкасенка / Світлана Дяченко // Дивослово. – 2003. – № 5. – С. 76–78.

Льницький М. Історичні повісті Андрія Чайковського / Микола Льницький // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 377–381.

Канчалаба О. Рукописна спадщина Андрія Чайковського: (з фондів відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України) / Олена Канчалаба // Українська періодика: історія і сучасність: доп. та повідомл. другої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів; Житомир, 21–22 груд. 1994.; Ред. кол.: М. М. Романюк (відп. ред.). – Львів: Житомир, 1994. – С. 171–175. – Передрук: // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 316–319.

Кара Т. С. Історична проза Андрія Чайковського як «наука козацтва» / Т. С. Кара. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kara-ts-istorichna-proza-andriya-chaykovskogo-yak-nauka-kozactva>. – Дата перегляду: 19 грудня 2012 р.

Качкан В. Чайківський Андрій Якович / Володимир Качкан // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, НДЦ періодики; наук. консультант Я. Р. Дашкевич; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 306–309.

Кирчів Р. Цикл шляхетних повістей Андрія Чайковського / Роман Кирчів // Чайковський А. Твори: у 8 т. – Львів: Червона калина, 1994. – Т. 5: У чужому гнізді – С. 5–25. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 351–366.

Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Кобилецький Микола Мар'янович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Ль., 1998. – 16 с.

Кравець Я. Повесть Андрія Чайковського «За сестрою» французькою мовою / Ярема Кравець // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 428–432.

Кобрин Н. Музика як складова громадської праці галицьких українців на межі ХІХ – ХХ ст. / Наталія Кобрин // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський (до 150-річчя від дня народження). – Львів: Афіша, 2010. – С. 78–84.

Ковалець Л. Юрій Федькович та Андрій Чайковський як творці спеціальної популярної літератури / Лідія Ковалець // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський (до 150-річчя від дня народження). – Львів: Афіша, 2010. – С. 69–77.

Ковалець Т. Історичні постаті в романі Андрія Чайковського «Сагайдачний» / Тарас Ковалець // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський: (до 150-річчя від дня народження). – Львів: Афіша, 2010. – С. 60–68.

Коміренко Г. В. Відображення козацької доби у повістях М. В. Гоголя «Тарас Бульба» та А. Я. Чайковського «За сестрою» [Текст]: інтегрований творчий проєкт у 7 класі. / Г. В. Коміренко, С. Ю. Нікітенко // Зарубіжна література в школі. – 2009. – № 13/14. – С. 9–12.

Кошелівець І. Чайковський Андрій / І. К. // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / гол. ред. В. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк: Вид-во Молоде життя, 1984. – Т. 10. – С. 3692–3693.

Kwiecińska M. Historyczno-etnograficzny szkic społeczności drobnoszlacheckiej Sambora (історично-етнографічний огляд дрібношляхетської спільноти на Самбірщині) / Magdalena Kwiecińska // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський: (до 150-річчя від дня народження). – Львів: Афіша, 2010. – С. 44–54.

Лебедівна Л. І. Західноукраїнська проза 20 – 30-х років ХХ століття: проблема неоромантизму (О. Турянський, Р. Пупчинський, А. Чайковський, А. Лотоцький, Б.-І. Антонич, К. Гриневичева) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Лебедівна Лариса Іванівна ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2007. – 20 с.

Левицька О. Андрій Чайковський і Бережанщина / Оксана Левицька // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 433–439.

Левицький К. Д-р. Андрій Чайковський: посмертна згадка / Кость Левицький // Життя і Право, Львів. – 1935. – Ч. 2. – С. 20–22. – Передрук: Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів. 1800–1939. / І. Ю. Гловацький. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – С. 299–301.

Левицький К. Первісна організація українських правників у Львові / Кость Левицький // Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. – Львів: СУА, 1934. – С. 9–12.

Литвин М. Р. Історія ЗУНР / Литвин М. Р., Науменко К. Є. – Львів : Олір, 1995. – 368 с.

Лоза М. Андрій Чайковський: у 50-річчя його смерті / М. Лоза // Альманах Гомону України за 1985 рік. – Торонто, 1985. – С. 3–10.

Макарчук С. А. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.

Маковей О. Андрій Чайковський: літературно-критична студія / Осип Маковей // Літературно-науковий вісник. – 1898. – Т. 1. – Кн. 3. – С. 152–173.

Мандзюк О. Андрій Чайковський: Коломийські сторінки життя і творчості 1919–1935 рр. / Ольга Мандзюк. – Коломия: Вік, 2000. – 32 с.

Матеріали до бібліографії: (Твори А. Чайковського; Література про життя і творчість А. Чайковського) / Олена Канчалаба, Мирослав Мороз, Богдан Якимович // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 494–509.

Матеріали до бібліографії: (Твори А. Чайковського; Література про життя і творчість А. Чайковського) / Олена Канчалаба, Мирослав Мороз, Богдан Якимович // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 494–509.

Мельничук Б. Андрій Чайковський у взаєминах з Буковиною / Богдан Мельничук // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський (до 150-річчя від дня народження). – Львів: Афіша, 2010. – С. 85–92.

Мельничук Ю. Андрій Чайковський: слово про письменників / Юрій Мельничук // Жовтень [Львів]. – 1958. – Ч. 9. – С. 121–140.

Мельничук Ю. Андрій Чайковський / Юрій Мельничук // Мельничук Ю. Слово про письменників: статті та критично-біографічні нариси. – Львів, 1958. – С. 107–163.

Мисак Н. Галицькі адвокати наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття : національна ідентифікація і професійна діяльність / Наталія Мисак // Україна – Польща : історична спадщина і суспільна свідомість: збірник наукових праць. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – Випуск 5. – С. 26–37.

Мицик Ю. Із перших листів Андрія Чайковського / Юрій Мицик // Пам'ятки: археографічний щорічник. – К., 2007. – Т. 7. – С. 298–309.

Мицик Ю. Листи Андрія Чайковського до Івана Огієнка (1925–1927) / Юрій Мицик // Український археографічний щорічник. Збірник наукових праць. – 2007. – № 12. – С. 684–716.

Мицик Ю. Листи Андрія Чайковського / Юрій Мицик // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 4. – С. 421–534.

Нагірний В. Нашадки Андрія Чайковського / Василь Нагірний // Андрій Чайковський. матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю від народження, 19 травня 2007 р. – Коломия, 2007. – С. 62–66.

Нахлік О. Проза Андрія Чайковського / Оксана Нахлік // Чайковський А. Повісті. – Львів: Каменяр, 1989. – С. 3–10.

Нечиталюк М. Цінний документ до біографії Андрія Чайковського / Михайло Нечиталюк // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 211–236.

Николишин Д. Андрій Чайковський: ювілейний реферат / Дмитро Николишин. – Коломия: Накл. «Жіночого кружка», 1929. – 32 с.

Організація адвокатури в західноукраїнських землях // Історія адвокатури України / Т. В. Варфоломеева, О. Д. Святоцький, В. С. Кульчицький та ін.; за ред. Т. В. Варфоломеевої, О. Д. Святоцького. – К.: Либідь, 1992. – С. 83–97.

Організація адвокатури в західноукраїнських землях // Історія адвокатури України. – 2-е вид. / редкол.: В. Медведчук (голова) та ін. – К.: Видавництво «СДМ-Студіо», 2002. – 286 с. – (Серія: «Адвокатура України»).

Павлишин О. Чайковський (Чайківський) Андрій / Олег Павлишин // Довідник з історії України (А–Я) / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К., 2001. – С. 1036.

Петрів М. Журнал «Життя і Право» (1928–1939): систематичний покажчик змісту / Михайло Петрів. – Львів: Наук. т-во ім. Шевченка, 1995. – 36 с.

Петрів М. Союз Українських Адвокатів у Львові. Частина 1: Покажчик видань / Михайло Петрів. – Київ: Українська Видавнича Спілка, 1998. – 55 с.

Петрів М. Сторінки історії адвокатури України: Союз Українських Адвокатів у Львові 1923–1940 рр. / Михайло Петрів // Адвокат. – 2002. – № 4/5. – С. 98–106.

Петрів М. Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки: матеріали до бібліографії 19–20 ст.ст. / Михайло Петрів. – Львів: Наук. т-во ім. Шевченка, 2001. – 260 с.

Petriw M. Z dziejów adwokatury ukraińskiej w Polsce / Mychajlo Petriw // Palestra. – 2007. – № 5–6, Cz. 1. – S. 169–173, № 7–8, Cz. 2. – S. 187–193.

Плекан Ю. Деякі нотатки з історії взаємин Митрополита Андрея з письменником Андрієм Чайковським (історичні паралелі) / Юрій Плекан // Патріярхат. – Нью-Йорк. – 2001. – Червень.

Погребенник В. Белетризація мотиву зустрічі Сходу і Заходу у «боснійських» мемуарах Андрія Чайковського / Володимир Погребенник // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський: (до 150-річчя від дня народження). – Львів: Афіша, 2010. – С. 37–43.

Погребенник В. Рецепція Боснії у мемуарах Андрія Чайковського / Володимир Погребенник // Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвузівський збірник наукових статей / М-во освіти і науки України, Нац. акад. наук України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ін-т філології Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т філології Бердянського держ. пед. ун-ту, Дніпропетр. нац. ун-т, Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Донецький нац. ун-т. – Київ: Освіта України, 2008. – Вип. 19: Лінгвістика і літературознавство. – С. 225–231.

Погребенник В. Центральна Європа та Азійський схід у мемуарах Андрія Чайковського про боснійську війну / Володимир Погребенник // Слово і Час. – 2009. – №2. – С. 33–38.

Погребенник Ф. П. Чайковский Андрей Яковлевич / Ф. П. Погребенник // Краткая литературная энциклопедия: в 9 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1975. – Т. 8. – С. 426.

Приймак І. Гендерні проблеми у повісті Андрія Чайковського «Олонька» / Інна Приймак // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський (до 150-річчя від дня народження). – Львів: Афіша, 2010. – С. 55–59.

Продан І. Патріотичний пафос роману Андрія Чайковського «Сагайдачний»: (особливості композиційно-сюжетної структури) / Іван Продан // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 391–398.

Продан І. М. Роман «Сагайдачний» у контексті української прози перших десятиріч ХХ століття // Продан І. М., Поплавський В. В. Исторична проза А. Чайковського. – Тернопіль, 1998. – С. 20–69.

Продан И. Н. Историческая беллетристика Андрея Чайковского в контексте украинской исторической прозы первой трети XX столетия : автореферат дис. на соискание науч. степени канд. филолог. наук. спец. : спец. 10.01.03 «Литература славянских народов». – К., 1991. – 19 с.

Різник Л. Отаман Бережанської «Повітової Січі» / Левко Різник // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 440–445.

Романченко С. А. Хронотоп дороги в романі «Сагайдачний» Андрія Чайковського / С. А. Романченко // Наукові записки. Серія: Літературознавство / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2008. – № 3 (25). – С. 55–64.

Романченко С. А. Співвідношення історичної правди та художнього домислу в історичному романі «Сагайдачний» Андрія Чайковського / С. А. Романченко // Актуальні проблеми іноземної філології: Лінгвістика та літературознавство: збірник наукових праць. – 2009. – №4. – С. 94–100.

Сварник Г. Справа конфіскації історичної повісті Андрія Чайковського «До слави» / Галина Сварник // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 237–276.

Седляр О. Андрій Чайковський і реалізація австрійського виборчого законодавства на рівні регіону (1889–1895 рр.) / Олександр Седляр // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Історія: збірник наукових статей. – Ч. 2. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 193–198.

Седляр О. Андрій Чайковський – повітовий комісар ЗУНР у Самборі / Олександр Седляр // Науковий вісник Українського Історичного Клубу. – Москва, 2004. – Т. 9. – С. 196–199.

Седляр О. Взаємини Андрія Чайковського та Івана Франка / Олександр Седляр // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 323–331.

Седляр О. Вплив радикалів на громадську діяльність і світогляд Андрія Чайковського (90-ті роки ХІХ ст.) / Олександр Седляр // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки [Луцьк]. – 2003. – №10. – С. 16–21.

Седляр О. В. Громадсько-політична діяльність Андрія Чайковського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Седляр Олександр Володимирович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2005. – 20 с.

Седляр О. Громадська діяльність Андрія Чайковського в роки Першої світової війни / Олександр Седляр // Питання історії України: збірник наукових статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – Т. 7. – С. 34–39.

Седляр О. Еволюція поглядів Андрія Чайковського на ідею та перспективи проголошення Української держави (70-і рр. ХІХ ст. – 1914 р.) / Олександр Седляр // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2003. – Вип. 3: Національно-державне відродження слов'янських народів Центрально-Східної Європи крізь призму 85-річчя. – С. 20–24.

Седляр О. Літературна діяльність Андрія Чайковського як складова його громадської праці / Олександр Седляр // Андрій Чайковський: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю від народження, 19 травня 2007 р. – Коломия, 2007. – С. 33–40.

Седляр О. Літературна діяльність Андрія Чайковського як складова його громадської праці / Олександр Седляр // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський: (до 150-річчя від дня народження). – Львів: Афіша, 2010. – С. 19–28.

Седляр О. Непорозуміння між українськими націонал-демократами та консерваторами у Галичині напередодні Першої світової війни: (на прикладі стосунків Андрія Чайковського та Григорія Боб'яка) / Олександр Седляр // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. – Львів, 2003. – Вип. 11. – С. 277–289.

Седляр О. Філія товариства «Просвіта» в Бережанах (1890-ті – 1914 роки): заснування, діяльність, визначні постаті / Олександр Седляр // Вісник Львівського університету. – Серія історична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 640–656.

Седляр О. В. «Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження»: концепція та зміст видання / Седляр О. В., Якимович Б. З. // Андрій Чайковський: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю від народження, 19 травня 2007. – Коломия, 2007. – С. 29–33.

Седляр О. В. Повість Андрія Чайковського «Своїми силами» як джерело до вивчення його життя та громадської діяльності у 60–70-ті рр. XIX ст. / Седляр О. В., Якимович Б. З. // Парадигма. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2004. – Вип. 2: Ювілейний збірник на пошану Любомира Сеника. – С. 229–243.

Смик Р. Роздуми і спомини з краю і чужини / Роман Смик // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 463–466.

Сур'як М. В. Художня майстерність малої прози Андрія Чайковського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Сур'як Микола Володимирович ; Київський держ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 24 с.

Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів : Триада плюс, 2004. – 392 с.

Трофимук М. Національна свідомість через призму життя і творчості Андрія Чайковського / Мирослав Трофимук // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 332–342.

Федунь М. Р. Українська мемуаристика в Галичині кінця XIX – початку XX століття: жанрово-стильові особливості : автореф. дис. наук. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Федунь Марія Романівна ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2001. – 19 с.

Франко І. Конкурс «Зорі» / Іван Франко // Зібрання творів у 50 т. – К., 1981. – Т. 29. – С. 471.

Франко І. З останніх десятиліть XIX віку / Іван Франко // Зібрання творів у 50 т. – К., 1981. – Т. 41. – С. 524.

Химич О. Тема еміграції у творчості Андрія Чайковського / Оlesia Химич // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 405–412.

Чайковський Андрій // Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Андрухів І. О., Арсенич П. І. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 67–68.

Чайковський Андрій // Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки ХХ ст.) / Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. – Львів, 2004. – С. 127–128.

Чайковський Андрій // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Передрук в Україні. – Львів, 1996. – Т. 10. – С. 3692–3693.

Чайковський Андрій // Українська загальна енциклопедія: в 3 т. / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ; Коломия : Видання кооперативи «Рідна школа», 1935. – Т. 3. – С. 1160.

Чайковський Андрій // Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Кульчицький В. С., Вівчаренко О. А., Бойко І. Й. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 34.

Чайковський Андрій Якович // Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / П. З. Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 166–167.

Чайковський Андрій Якович // Малюта О. В. «Просвіта» і Українська Державність (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) / О. В. Малюта. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. – С. 742–744.

Чайковський Андрій Якович // Українська радянська енциклопедія: У 16 т. – Київ: Гол. ред. УРЕ, 1964. – Т. 16. – С. 73.

Якимович Б. Андрій Чайковський і видавничі програми «Просвіти» / Богдан Якимович // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2010. – Вип. 19: «Просвіта» – оберіг незалежності та соборності України. – С. 431–435.

Якимович Б. Андрій Чайковський і Михайло Грушевський: видавничі плани, творчі задуми – взаємини на тлі доби / Богдан Якимович // П'ятий конгрес Міжнар. асоц. українців. Історія: [зб. наук. статей] / Міжнар. асоц. українців, Ін-т іст. України НАН України, Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича; [ред. рада: Б. Бунчук, Л. Винар, Б. Гаврилишин та ін.; редкол.: В. Ботушанський, В. Верига, Л. Винар та ін.]. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. – С. 206–213.

Якимович Б. Андрій Чайковський – науковець, публіцист, мемуарист: (До питання про маловідому спадщину) / Богдан Якимович // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 295–304.

Андрій Чайковський : письменник та громадсько-політичний діяч : (до 150-річчя від дня народження) / Богдан Якимович, Олександр Седляр // Ямгорів (Городенка Івано-Франківської обл.) : літ.-краснзнавчий і мистецький альманах. – 2009. – Чис. 16/17. – С. 127–136.

Якимович Б. Андрій Чайковський: штрихи до портрета письменника-просвітянина (до 140-річчя «Просвіти») / Богдан Якимович // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2009. – Вип. 2. – С. 82–88.

Якимович Б. Андрій Чайковський: життя, творчість, громадська діяльність та державницько-військова ідея / Богдан Якимович // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Геофіль Окуневський: (до 150-річчя від дня народження) / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, НАН України, Акад. Сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного, Наук. фундація Андрія Чайковського; [авт. ідеї, упоряд. і ред. Б. Якимович; за участю Н. Кобрин, В. Мельник, Р. Мельника, О. Седяра; редкол.: Б. Якимович (голова) та ін.]. – Львів : Афіша, 2010. – С. 9–18.

Якимович Б. Генеалогія родини Чайковських / Богдан Якимович // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 197–210.

Якимович Б. Державницько-військова ідея в громадській діяльності та творчості Андрія Чайковського / Богдан Якимович // Історичні пам'ятки Галичини: матеріали п'ятої наук. краєзнавчої конф. 12 листоп. 2010 р. / ЛНУ ім. І. Франка, Каф. іст. краєзнавства, Каф. нової та новітньої іст. зарубіжних країн; [редкол.: В. Голубко (голов. ред.), С. Качараба, Б. Якимович та ін.]. – Львів: [б. в.], 2011. – С. 369–377.

Якимович Б. Наукова, публіцистична та мемуарна спадщина Андрія Чайковського / Богдан Якимович // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 335–341.

Якимович Б. Повість А. Чайковського «Своїми силами» як джерело до вивчення його життя та громадської діяльності у 60–70-ті рр. / Олександр Седляр, Богдан Якимович // Парадигма. – Львів : «ГУ», 2004. – Вип. 2 : Ювіл. зб. на пошану Л. Сеніка. – С. 229–243.

Якимович Б. Театр «Руської Бесіди» та Андрій Чайковський: (сторінки історії українського театру в Галичині) / Богдан Якимович // Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтвознавство. – Львів, 2001. – Вип. 1. – С. 26–36. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 413–427.

Яременко В. В. Андрій Чайковський і його історичний роман «Сагайдачний» / В. В. Яременко // Чайковський А. Сагайдачний. – К.: Дніпро, 1989. – С. 548–571.

Chaikovsky Andrii // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto ; Buffalo ; London. – 1984. – Vol. 1. A–F. – P. 402.

Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků, 1814–1964: vedeckobibliografický sborník. – Praha: Svět Sovětů, 1968. – 477 s. – На С. 210–211 про А. Чайковського у Чехії.

Спогади про Андрія Чайковського

Бемко Л. Мій дідо – Андрій Чайковський / Лев Бемко // Дзвони. – Рим; Детройт. – 1980. – Чис. 1/2. – С. 98–115. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 111–128.

Бемко В. «Січ в повіті Березаня» / Володимир Бемко // Гей, там на горі – Січ» іде! : пропам'ятна книга «Січей» / зібрав і упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 213–216.

Вільде І. У Андрія Чайковського: (спомин письменника про Івана Франка) / Ірина Вільде // Світ молоді. – 1934. – №6. – С. 2–4. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 163–165.

Гладилевич С. Андрій Чайковський: на другу річницю смерті / Степан Гладилевич // Наша культура. – 1937. – Кн. 6–7. – С. 277–279. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 136–139.

Зубенко І. Андрій Чайковський: (жмут споминів замість вінка на могилу) / Іван Зубенко // Дзвони. – 1935. – Чис. 10. – С. 465–469; 1936. – Чис. 1. – С. 32–37. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 152–162.

Коковський Ф. Адвокат-громадянин / Франц Коковський // Альманах «Нового часу»: Календар для всіх на рік 1938. – Львів: Видання Івана Тиктора, 1937. – С. 118–120. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 140–143.

Левицький К. Д-р Андрій Чайковський: посмертний спомин / Кость Левицький // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 133–135.

Лончина О. Мої спомини про Діда Андрія й Батька Богдана Чайковських / Орія Лончина // Андрій Чайковський. Спогади... Т. 3. – С. 129–132.

Матвійчук М. Спомини про Андрія Чайковського / Микола Матвійчук // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 166–169.

Огієнко І. Світлій пам'яті Андрія Чайковського: в двохлітню річницю 1923–1935 / Іван Огієнко // Наша культура. – 1937. – № 6–7. – С. 273–277. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 147–151.

Рибак М. Сеніорови української палестри: А. Чайковському на спомин / М. Рибак // Життя і Право. – 1932. – Чис. 1. – С. 40–41.

Ставничий А. Спомини внука / Андрій Ставничий // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 102–110.

Струтинська М. Дім родини Чайковських в Бережанах / Марія Струтинська // Рідна школа. – Львів. – 1935. – Чис. 12. – С. 188–190. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 144–146.

Чайковська К. Спогад про найдорожчих / Катерина Чайковська // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 89–101.

Чайковська Н. Останні дні Андрія Чайковського / Наталія Чайковська // Наша культура. – Варшава. – 1935. – №8. – С. 497–503. – Передрук: Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 7–12.

Чайковський М. Автобіографія / Микола Чайковський // Андрій Чайковський. Спогади... – Т. 3. – С. 13–88.

Чайковський М. Андрій Чайковський / Микола Чайковський // Наша культура. – 1965. – Чис. 6. – С. 25–30.

Чайковський М. Андрій Чайковський / Микола Чайковський // Український календар на 1965 рік. – Варшава, 1964. – С. 112–115.

Портрет Андрія Чайковського.

Художник Микола Анастасієвський, 1929 р.

Зберігання: Національний музей народного мистецтва
Гуцульщини та Покуття ім. Й.Кобринського. м. Коломия.

Андрій Чайковський, 1930-і роки.

Андрій Чайковський, 1900-і роки.

Наталія і Андрій Чайковські, 1930-і роки.

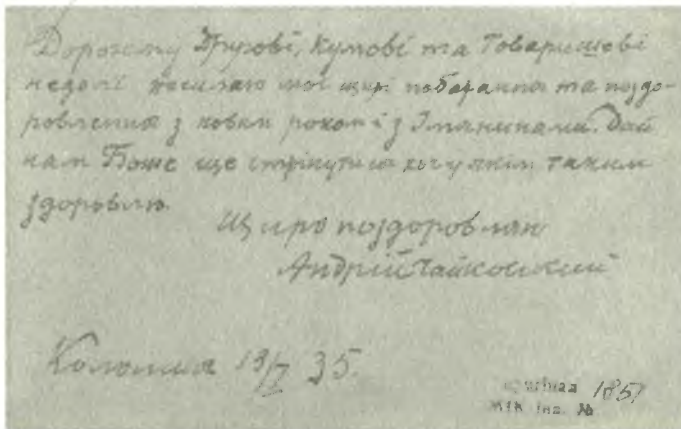
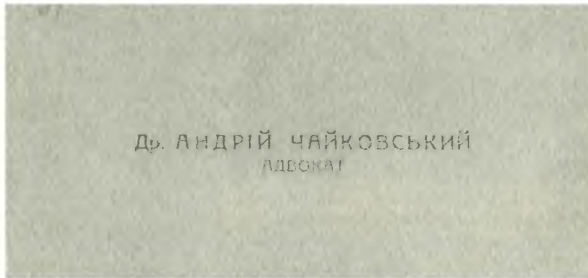
Андрій Чайковський із синами
(зліва направо) Богданом, Андрієм, Миколою, 1900 р.

Андрій Чайковський із синами Миколою та Богданом.
Фотографії з книги: Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження:
У 3 т. - Львів, 2002. - Т. 3.

Диплом про закінчення Львівського університету.

Візитна картка Андрія Чайковського, 1935 р.
З фондів Музею історії міста Коломії. Публікується вперше.

Напис на срібному вінку
 “Вельмишановному Докторові
 А. Чайковському в 40-літню
 річницю письменницької
 та громадської праці -
 українські установи міста
 Коломиї. 2.ІІ.1929”

Срібний “лавровий” віноч, подарований коломиянами
 А. Чайковському з нагоди 40-ліття його творчої праці
 (1929 р.) та пірнач, вручений в Бережанах від Товариства
 “Просвіта” і “Січ” з написом “Кошовому Бережанській Січі” (1914р.).

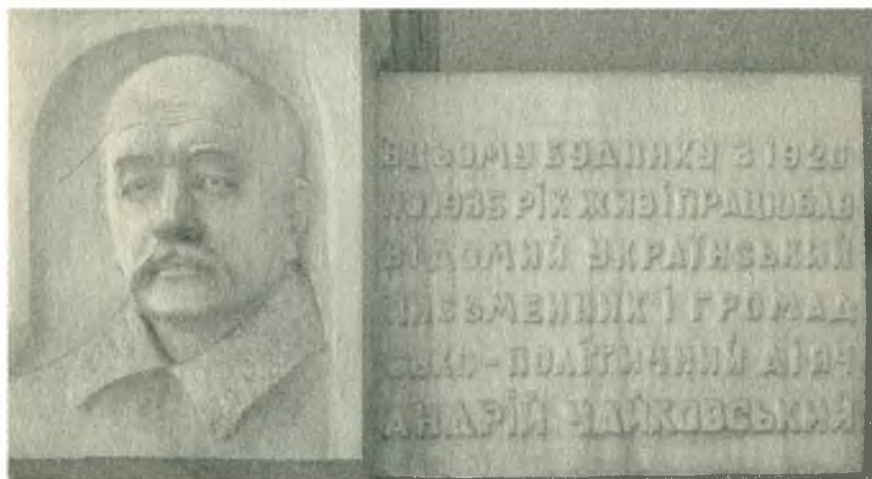

Джерело: Андрій Чайковський (1857-1935).

- Коломия: Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття
 ім. Й. Кобринського, 2006. - С. 8-9.

Меморіальна кімната Андрія Чайковського в Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини і Покуття. м. Коломия Івано-Франківської обл.

Меморіальна таблиця Андрієві Чайковському на фасаді Національного музею народного мистецтва Гуцульщини і Покуття. м. Коломия Івано-Франківської обл.

Меморіальна таблиця Андрієві Чайковському в м. Самборі Львівської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Листопад, 2011 р.

Пам'ятник Андрієві Чайковському в м. Самборі Львівської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Листопад, 2011 р.

Відкриття погруддя Андрієві Чайковському в Бережанах 24 серпня 1996 р.
Джерело: Андрій Чайковський (1857-1935). - Коломия: Коломийський музей
народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського, 2006. - С. 31.

Погруддя Андрія Чайковського у м. Бережанах Тернопільської обл.
Фотографія Михайла Петріва. Липень, 2010 р.

Гробівець родини Чайковських на старовинному українському кладовищі «Монастирок».
 м. Коломия Івано-Франківської обл.

Фотографія Михайла Петріва. Жовтень, 2012 р.

РЕЄСТР

пам'ятників, меморіальних таблиць та пам'ятних знаків на честь двадцяти семи українських адвокатів, які встановлені в двадцяти п'яти населених пунктах на території семи областей України.

Закарпатська область

м. Хуст:

меморіальна таблиця Михайлові Бращайку;

меморіальна таблиця Юлію Бращайку.

Івано-Франківська область

м. Делятин:

меморіальна таблиця Маркові Черемшині.

м. Долина:

меморіальна таблиця Володимиру Горбовому.

м. Івано-Франківськ:

барельєф Євгена Петрушевича, встановлений на пам'ятнику на честь ЗУНР;

барельєф Костя Левицького, встановлений на пам'ятнику на честь ЗУНР;

барельєф Лева Бачинського, встановлений на пам'ятнику на честь ЗУНР;

пам'ятний знак на вулиці, названій на честь Лева Бачинського;

меморіальна таблиця Теофілові Окуневському.

м. Коломия:

меморіальна таблиця Андрієві Чайковському;

меморіальна кімната Андрія Чайковського в Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття;

меморіальна кімната Кирила Трильовського в Музеї історії міста Коломиї;

постамент з бюстом Кирила Трильовського в парку його імені;

меморіальна таблиця Кирилові Трильовському.

м. Снятин:

літературно-меморіальний музей Марка Черемшини;

пам'ятник Маркові Черемшині.

Снятинський р-н

с. Кобаки:

меморіальний музей Марка Черемшини;

пам'ятник Маркові Черемшині;
пам'ятний знак на місці смерті Марка Черемшини.

м. Тисмениця:

пам'ятний знак на вулиці, названій на честь Костя Левицького;
меморіальний куток, присвячений Костю Левицькому в Музеї історії міста
Тисмениці.

м. Тлумач:

меморіальна таблиця Іванові Макуху;
пам'ятник Іванові Макуху.

Львівська область

м. Буськ:

пам'ятник Євгенові Петрушевичу;
пам'ятний знак на вулиці, названій на честь Євгена Петрушевича.

м. Дрогобич:

меморіальна таблиця Степанові Витвицькому;
меморіальна таблиця Степанові Витвицькому,
встановлена товариством «Просвіта».

м. Львів:

меморіальна таблиця Костю Левицькому;
меморіальна таблиця Миколі Міхновському;
меморіальна таблиця Володимиру Старосольському;
пам'ятний знак на площі, названій на честь Євгена Петрушевича.

м. Самбір:

пам'ятник Андрієві Чайковському;
меморіальна таблиця Андрієві Чайковському.

м. Сокаль:

пам'ятник Євгенові Петрушевичу.

м. Стрий:

меморіальна таблиця Євгену Олесницькому.

Полтавська область

м. Полтава:

меморіальна таблиця Миколі Дмитрієву.

м. Лохвиця:

меморіальна таблиця Миколі Міхновському.

Тернопільська область**м. Борщів:**

пам'ятний знак на могилі Михайла Дорундяка, встановлений товариством «Просвіта»;

меморіальна таблиця Михайлу Дорундяку.

м. Бережани:

погруддя Андрія Чайковського;

меморіальна таблиця про останній політичний процес Польської держави проти українців – членів ОУН (14.09.1939 р.), захисниками на якому були Франц Коковський, Володимир Бемко, Володимир Логуш та Михайло Степаняк.

м. Заліщики:

меморіальна таблиця Василеві Баранику.

м. Кременець:

меморіальна таблиця Борисові Козубському;

меморіальна таблиця Борисові Козубському;

встановлена товариством «Просвіта».

м. Тернопіль:

меморіальна таблиця Сидору Голубовичу;

меморіальна таблиця Володимирі Лучаковському,

встановлена у приміщенні Тернопільської міської ради;

меморіальна таблиця на вулиці, названій на честь Володимира Лучаковського.

Теребовлянський р-н**с. Говилів:**

меморіальна таблиця Євгеніві Олесницькому.

Харківська область**м. Харків:**

меморіальна таблиця Миколі Міхновському.

Чернівецька область**м. Чернівці:**

меморіальна таблиця про видання першої книги Марка Черемшини;

меморіальна таблиця Теодоту Галіпу.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Авдикович О. 164, 170
 Айхельбергер І. 305, 306
 Алексієвець М. 200, 221, 224, 312, 313, 405, 406
 Алчевська Х. Д. 245, 246
 Алчевський Х. О. 245, 246
 Альтенберг П. 132, 336
 Анастасієвський М. 477, 480
 Андрієвський В. 251, 254
 Андрусяк М. 150, 151
 Андрусяк Т. 33, 35, 73, 193, 198, 199, 252, 254, 277, 281, 307, 326, 327, 403, 440, 442, 446, 474, 478, 479, 486
 Андрухів І. 13, 35, 45, 71, 73, 103, 105, 116, 119, 141, 142, 192, 193, 199, 200, 202, 237, 278, 284, 304, 310, 328, 346, 361, 397, 413, 442, 450, 479, 486, 494
 Антонич Б.-І. 15, 491
 Антонишин О. 332
 Антонович В. 241
 Антонович Д. 244, 251, 254
 Антонович К. 251, 254
 Антонович Т. і О. 109
 Антонович-Рудницька М. 394, 403
 Антонюк Р. 33, 34
 Аркас М. 130, 475
 Аркуша О. 95, 193, 200, 221, 235, 281, 282, 302, 304, 306, 307
 Арсенич П. 35, 45, 71, 73, 103, 104, 105, 141, 142, 192, 202, 237, 278, 280, 284, 304, 310, 328, 346, 361, 397, 403, 413, 442, 446, 450, 479, 486, 495
 Атаманчук В. 385
 Атанасов П. 353, 354

Б

Бабій В. 33, 35
 Бабій І. 102
 Бабій О. 386, 487
 Баб'як Ф. 44, 160
 Баган О. 346, 354
 Багринівський З. 386
 Баденьо К. 281
 Бажан О. 174
 Байздренко М. 134, 135
 Балавенський Ф. 133
 Балагутрак М. 254
 Баласітс А. 468

Бандера С. 102, 104, 105, 394, 403
 Бандусяк М. 61
 Бар Г. 161
 Баран С. 35
 Баран З. 279, 282
 Баран С. 35, 273, 278, 469, 472
 Бараник Б. 21, 22
 Бараник В. (Baranyk W.) 9, 10, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 509, 526, 527, 530, 531, 534, 535, 538, 539
 Бараник О. 21
 Барвінський В. 292
 Барвінський О. 186, 219, 293, 303, 435, 443, 475
 Барна І. 487
 Басюк А. 31
 Батуринець В. 254
 Бачинська Н. 33
 Бачинський В. 195, 303, 305, 307
 Бачинський І. 319
 Бачинський Л. (Bachynsky L.) 9, 10, 25–42, 113, 229, 232, 272, 322, 432, 507, 526, 527, 530, 531, 534, 535, 538, 539
 Бачинський М. 35, 149, 151
 Бачинський С. 148
 Бачинський Ю. 254, 398
 Бачинський Я. 102
 Беднарський К. 305
 Бедрій А. 104
 Безклубий І. 252, 254
 Безпалко С. 124, 398
 Белей І. 186, 305, 435, 443, 475
 Бельє М. 52, 53, 62
 Белз П. 487
 Бемко В. (Bemko V.) 9, 12, 43–48, 160, 163, 178, 211, 212, 214, 424, 426, 429, 470, 478, 487, 496, 509, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
 Бенедікзен А. 434
 Бенч О. 308
 Бернацік Е. 380
 Бернштайн Г. 161
 Беляєв В. 487
 Б'єрсон Б. 434
 Бігун О. 14, 347, 354
 Бігусяк М. 487
 Білас В. 386, 387
 Біленький М. 243
 Білецький Б. 254

- Білецький І. 385
Білінкевич І. 487
Білінський В. 48, 213
Білокінь С. 73
Білоусько О. 135
Біляк С. 385, 386
Біна І. 229
Бобжинський 434
Боберський І. 398
Бобикевич О. 294, 302
Бобинський Л. 294, 387
Бобринський 470
Боб'як Г. 494
Богавський О. 82
Богаченко М. 73
Богуславський О. 252, 254
Боднар О. 233, 235
Боднарук І. 303
Бодрут М. 300
Бодуен де Куртен ІІ. 353
Бойдуник О. 386
Бойер Й. 337, 352
Бойко І. 13, 21, 22, 33, 71, 74, 95, 96, 103, 105, 141, 142, 173, 192, 202, 233, 237, 279, 284, 304, 310, 328, 397, 413, 442, 450, 479, 495
Бойцун Л. 219, 220
Бойчук А. 35, 96, 193, 200, 235, 282, 304, 307, 327, 398, 403, 447, 487
Бойчук В. 193, 199, 200
Бойчук Л. 447
Бойчук Н. 307
Болдичар С. 52, 53
Бондар В. 248
Бондар О. 33, 35, 234
Бордо Г. 337, 352
Бордуляк Т. 164, 172
Борис М. 104, 251, 254
Борисенко В. 343
Борчук С. 479, 487
Босак О. 396, 403
Ботушанський В. 495
Бравнер В. 446
Брайля Н. 84, 86
Брайтер Е. 69, 324
Брашайко М. (Brashchaiko M.) 9, 11, 49, 50–60, 507, 526, 527, 530, 531, 534, 535, 538, 539
Брашайко Ю. (Brashchaiko Y.) 9, 11, 53, 58–66, 507, 526, 527, 530, 531, 534, 535, 538, 539
Брежнев Л. 105
Брикович С. 29, 113
Брилинський П. 229
Брицький П. 84, 86
Брут 272
Будз І. 348, 354
Будзиновський В. 186, 273, 337
Бунчук Б. 495
Бурлака Г. 279, 282
Бутенко А. 14, 252, 254
Бутин В. 151
- В**
- Вайдельфельд Є. 85
Ванів М. 488
Ваньо Т. 232
Вардзарук Л. 104
Варфоломеева Т. 13, 203, 284, 285, 361, 486, 492
Варчук В. 279
Василенко В. 128
Василенко М. 82
Василик І. 14, 193, 199, 200, 201, 304
Васильківський С. 417
Василько М. 187
Васильчук М. 442, 447, 478, 487, 448
Вассян Ю. 386
Васькевич Ф. 190, 198
Васянович О. 488
Вахнянин І. 294
Вашків Л. 488
Ващипин М. 304, 307
Вегеш М. 52, 54, 62, 63
Великий Князь Ярослав Володимирович 183
Великочій В. 443
Вербицький І. 385
Вергановський В. 300
Вергун В. 74, 233
Верді Д. 161
Вержиновський П. 386
Верига В. 22, 495
Версток В. 9, 12, 151, 255
Веселовський Я. 143, 272, 309, 435, 443
Виздрик В. 255
Винар Л. 495
Винницький А. 20
Винниченко В. 251, 261, 301
Винничук О. 442, 447
Виноградник Т. 346, 354
Вировий М. 147
Витанович І. 186, 201, 303, 307
Витвицький І. 73

- Витвицький С. (Vytvytsky S.) 9, 10, 12, 13, 17, 67–78, 340, 386, 508, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
- Вівчаренко О. 13, 21, 22, 33, 71, 74, 95, 96, 103, 105, 141, 142, 173, 192, 202, 233, 237, 279, 284, 304, 310, 328, 397, 413, 442, 450, 479, 495
- Віглер І. 445
- Віднянський С. 398, 403
- Вільде І. 496
- Вітик С. 187, 298, 322
- Вітовський Д. 322, 446
- Владика М. 325
- Владика Ю. 325
- Власова О. 201
- Власюк О. 151
- Вовкушевський В. 248
- Возняк М. 435, 443, 478, 488
- Войткевич-Павлович В. 248
- Войценко О. 75
- Волинець А. 251, 255
- Волинець М. 46
- Волинець Н. 475, 478, 481, 487, 488
- Волинець С. 193, 233, 235, 278
- Волинський Б. 46
- Волосенко П. 442, 447
- Волочій Н. 426
- Волошин А. 50, 60
- Волошин В. 118
- Волошин І. 29, 113, 385
- Волошин М. 32, 36, 141, 278, 293, 295, 303, 307, 354, 384, 385, 469
- Волошинський Б. 479, 488
- Волховський Ф. 398
- Воробець М. 229
- Воробкевич С. 293
- Ворон А. 61
- Вридрих М. 48, 213
- Г**
- Габор В. 52, 54, 62, 63
- Габсбург Вільгельм 398, 399, 409
- Гава М. 32, 36
- Гаврилишин Б. 495
- Гаврилів Б. 33, 37, 104, 108
- Гаврилко М. 434
- Гасцький Т. 393, 394, 403
- Гайдабура Д. 138
- Гак А. 251, 255
- Галіп Т. (Halip T.) 9, 10, 12, 14, 79–90, 435, 443, 509, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
- Галкіна Я. 346, 354
- Галушко М. 75, 87, 135, 136, 174, 200, 202, 203, 204, 221, 236, 238, 260, 308, 310, 311, 410, 442, 447, 448, 450, 451
- Галушинський М. 355, 393, 398, 403
- Гамалій Г. 86
- Гандзюк Р. 73
- Ганінчак Й. 321
- Ганкевич В. 489
- Ганкевич Л. 29, 32, 36, 95, 96, 102, 112, 113, 193, 278, 303, 308, 385, 386, 387, 404, 477, 488
- Ганкевич М. 378, 393
- Гарасевич М. 478, 489
- Гарасимів А. 296
- Гарасимович І. 26
- Гарматій Г. 228
- Гартенштайн Г. 229
- Гасай Є. 174
- Гауптман Г. 161
- Гвоздевич С. 256
- Гелей С. 193, 201
- Гелей Т. 193, 201, 304, 307
- Герашенко Т. 252, 256, 259
- Герер М. 433
- Гермайзе О. 251
- Герчанівський Д. 119
- Гирич І. 252, 256
- Гіллерн В. 293, 305
- Гладилович Д. 468
- Гладилович С. 497
- Гладкий Я. 116, 201
- Гладун С. 181
- Гловацький В. 13, 21, 22, 33, 35, 36, 45, 46, 71, 73, 95, 96, 102, 105, 116, 119, 141, 142, 163, 173, 192, 202, 219, 221, 233, 237, 278, 283, 310, 328, 346, 361, 397, 413, 442, 450, 479, 495
- Гловацький І. 13, 21, 22, 33, 35, 36, 45, 46, 47, 71, 73, 74, 95, 96, 97, 102, 104, 105, 116, 119, 141, 142, 163, 172, 173, 192, 194, 195, 201, 202, 219, 221, 233, 235, 236, 237, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 308, 310, 311, 313, 327, 328, 346, 361, 397, 400, 404, 413, 442, 447, 450, 479, 489, 491, 495
- Гловінський С. 139
- Глушкевич М. 190, 384, 385, 387, 391
- Гнатевич Б. 384
- Гнатюк В. 26, 228, 345, 393, 404, 475
- Гнатюк М. 282, 308, 445, 479, 489

Гнідан О. 346, 355
Гніздовський Я. 171
Гоголь М. 335, 432, 490
Голинський М. 345
Голобородов В. 134
Головацький І. 74, 252, 256, 282, 404
Головин Б. 219, 220
Головченко В. 74, 201, 256
Голубко В. 404, 496
Голубець М. 172
Голубович С. (Holubovych S.) 9, 10, 11, 91–100, 181, 231, 271, 384, 385, 432, 509, 526, 527, 530, 531, 534, 535, 538, 539
Голуфко Т. 386
Голяк В. 395, 404
Голянич М. 346, 354
Гольдман А. 484
Гольцгаузен А. 482
Гомер 335
Горак Р. 282
Горбатенко В. 96
Горбачевський А. 181, 182, 187, 190, 191, 294, 321, 386
Горбачевський І. 399
Горбовий В. (Horbovy V.) 9, 11, 101–110, 507, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
Гординський С. 483
Гордієнко В. 404
Горелов М. 252, 254
Горинь В. 74, 489
Горленко В. 128
Городиський О. 45, 48, 163, 178, 212, 214, 426, 429
Горук С. 398, 475
Господарисько М. 151
Гошовський Ю. 385
Гоян О. 356
Гоян Я. 346, 355, 356
Грабовецький В. 36
Грабовський К. 384
Грабовський П. 80
Грдлічка А. 432
Греголинська В. 425
Грек М. 384
Греків В. 248
Грекуляк І. 151
Грень З. 46, 47, 165, 486
Гречанюк А. 346, 354
Гривінський В. 30
Гривінський Р. 30
Гривнак С. 229

Григорчук П. 201, 312
Гриневецький І. 293, 306
Гриневичева К. 15, 345, 491
Гринів О. 489
Грінченко Б. 129, 242, 243, 252
Громиницька А. 218
Грушевський М. 67, 140, 186, 242, 251, 252, 273, 301, 336, 345, 346, 354, 393, 404, 475
Губерський Л. 74
Гузар З. 346, 355
Гуйванюк М. 84, 86, 347, 350, 354, 355, 356, 357, 360, 362, 442, 443, 447, 448, 449, 450
Гулько Я. 220
Гуменюк В. 282
Гуменюк М. 280, 358
Гунчак Т. 253
Гуцал П. 13, 21, 22, 33, 35, 36, 45, 46, 95, 96, 97, 141, 142, 151, 163, 173, 174, 192, 202, 219, 220, 221, 233, 236, 238, 278, 284, 304, 310, 404, 426, 427, 495
Гуцуляк М. 358

Г

Галан Я. 211
Гец Л. 170
Горещький 228
Грам'як М. 48, 213
Гумпльович Л. (Gumplowicz L.) 380

Д

Давидяк Є. 385
Данилишин Д. 387
Данилович С. 26, 27, 432
Дашкевич Р. (Dachkevych R., Daszkewycz R.) 9, 10, 12, 17, 29, 111–126, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
Дашкевич Я. 35, 54, 63, 74, 87, 116, 120, 136, 151, 174, 202, 236, 239, 257, 282, 308, 311, 327, 404, 448, 490
Декер Е. 337, 352
Демчук О. 441
Денисюк І. 346, 356, 362
Дичковська Г. 396
Демцьо П. 132, 336
Демченко Г. 197
Дзевєрін І. 87
Дзєман М. 234, 236
Дзерович Г. 180, 292, 468
Дзіндра П. 480
Дзюба І. 87
Дзюбан Р. 141, 142
Діброва А. 209

Дідушко В. 387
 Дідушко П. 387
 Дікарева О. 149
 Діккенс Ч. 293
 Дмитренко С. 395, 404
 Дмитрів М. (Dmytriv M.) 9, 10, 17, 127–138, 336, 508, 526, 527, 530, 531, 534, 535, 538, 539
 Дмитрієва Г. 128
 Дністрянский С. 183, 184, 190, 198, 300, 380, 389, 390, 391, 393, 400, 401
 Добржанський О. 84, 86, 443
 Добролюбов М. 292
 Добрянська І. 171
 Добрянський І. 181
 Довбенюк В. 31, 192, 234
 Довбня В. 442
 Довган Ю. 443
 Довганич О. 52, 54, 62, 63
 Довгошия П. 141, 142
 Домбровський Ю. 151
 Домбчевський Р. 190, 391
 Донцов Д. 247, 257, 346, 356
 Дорошенко В. 346, 356
 Дорошенко Д. 251
 Дорошкевич О. 345
 Дорундяк Г. 144
 Дорундяк М. (Doryndiak M.) 9, 10, 139–146, 181, 272, 509, 526, 530, 534, 538
 Доценко О. 393
 Драгоманов М. 81, 159, 242, 270, 277, 278, 279, 435, 443
 Драгоманова Є. 128
 Драгоманова Л. 434
 Дребіт В. 426
 Древніцький Ю. 14, 393, 396, 404, 405, 406
 Дригинич Н. 30
 Дубравський С. 473, 484
 Дуда І. 219, 220
 Дудикевич В. 470
 Думін О. 120, 406
 Думка П. 26, 432
 Дурбак І. 115, 116, 120
 Дутчак М. 229
 Дюшен І. 353
 Дяченко С. 479, 489

Е

Евшан М. 173
 Егто П. 337, 352
 Ейхельман О. 82

Є

Євин Ф. 384
 Євтимович В. 251, 256, 257
 Євшан М. 172
 Єлінек Б. 337, 352
 Єлінек Г. (Jellinek G.) 380
 Єремійв М. 251
 Єфремов С. 131, 251, 345, 435, 443, 475
 Єфремова Н. 84, 86

Ж

Жебуньов Л. 132
 Жезневський С. 387
 Железняк М. 87
 Желтай В. 50
 Жеплинська О. 279, 288
 Жерноклєєв О. 396, 406, 407
 Жід К. 166
 Жук А. 243, 251, 253, 256
 Жуковський А. 87
 Жураківський М. 387
 Журба Г. 256

З

Забілий Р. 104, 105
 Загасвич П. 48, 213
 Загайкевич В. 92, 181, 271, 336, 384, 386
 Заборський Т. 26
 Зайцев О. 37, 151, 236
 Залозецький М. 32
 Замопак О. 48, 213
 Занік Я. 304, 307
 Заремба О. 398, 407
 Зарицький В. 181
 Засенко О. 346, 347, 348, 350, 353, 354, 356, 357
 Заточник Д. 335
 Захарчук Р. 444
 Західний М. 48, 160, 211, 213, 424
 Заяць М. 386
 Згурська В. 14, 395, 407, 408
 Здерковський М. 190, 198, 300
 Зліховський О. 342
 Зейме Й. 337, 352
 Зелінська Н. 448
 Зеров М. 345, 346, 347, 348, 350, 357
 Зибликевич Є. 385, 386
 Зіммель Г. (Simmel G.) 380
 Зінчук Л. 164, 173
 Злупко С. 303, 304, 308
 Зобків М. 183

Зобов М. 266
Зозуля Я. 54, 63
Золя Е. 337, 352
Зубенко І. 497
Зуляк І. 220, 405, 406

І

Іваничук Н. 236
Іванченко І. 257
Івасюк М. 84, 86
Івасюк О. 346, 357
Ікер 442, 448
Ільницький М. 472, 479, 490
Ісаєвич Я. 98

К

Кавалеров А. 312
Калинович А. 140
Калитовський Є. 140, 143, 272
Каменщик В. 117
Камінський В. 244
Канов О. 337, 352
Канчалаба О. 481, 490
Капельгородський П. 130
Капітонєць І. 148
Кара Т. 479, 490
Карабанович С. 426
Каралійчев А. 337, 352
Кармазіна М. 252, 257
Карпенко-Карий І. 132
Карпинєць І. 116, 120
Карпо В. 254, 257
Карп'юк М. 346, 357
Каспарек Я. 384
Касьянов Г. 396, 407
Качала С. 186
Качараба С. 496
Качкан В. 304, 308, 490
Качмар В. 393, 407, 408
Качор А. 303
Кашук Р. 236
Квасницький Ю. 243
Квіт С. 252
Квітка К. 248
Кв'ятковський 270
Кедрин І. 408
Кейван І. 432, 456
Кивелюк І. 300
Кирчів Р. 479, 490
Киселиця Л. 168
Кіреєва Р. 357

Кістяківський Б. (Kistiakivskij B.) 82, 390, 401
Кіцула І. 29, 113
Кічак І. 104, 105
Кічура М. 132, 336
Клеандр Л. 218
Климишин М. 202
Климкевич М. 339
Книш З. 104, 105, 251, 253, 256, 257, 386, 394, 408, 450
Кобилецький М. 22, 37, 74, 97, 173, 201, 237, 283, 327, 448, 490
Кобилянська О. 159, 270, 337, 345
Кобрин Н. 279, 283, 481, 490, 496
Кобринська Н. 164, 169, 270, 271
Ковалевський М. 81, 85
Коваленко Г. 130, 132
Коваленко О. 85, 173, 257
Ковалець Л. 481, 490
Ковалець Т. 481, 490
Ковалик В. 199
Ковалів С. 164
Ковалюк Р. 408
Коваль Р. 257
Ковальська-Барабаш С. 22
Ковальчук М. 346, 357
Ковжун П. 170
Ковтун В. 442, 443, 444, 449, 450
Ковшевич О. 166
Когут Л. 81
Когут О. 386
Козак М. 343
Козицький С. 148
Козланюк П. 347
Козловський О. 398
Козубський Б. (Kozubsky B.) 9, 10, 11, 12, 147–158, 243, 509, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
Козубський І. 156
Козубський О. 150, 151, 155, 157
Козубський Ю. 148
Коківський Ф. (Kokovsky F.) 9, 10, 44, 45, 48, 159–178, 211, 212, 214, 257, 424, 426, 429, 469, 477, 497, 509, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
Колеса О. 67
Колесник В. 406
Коллард Ю. 128, 251, 257
Колодій О. 84, 85, 86, 87
Колоджинний Є. 243
Кольцов О. 337, 352

- Коляджин С. 353
 Колянчук О. 116, 119
 Комаринець Н. 72
 Комариця М. 202, 257
 Комаров М. 131
 Комзюк Л. 252, 258
 Коміренко Г. 490
 Кондратюк К. 71, 74
 Кондратюк Р. 151
 Кониський О. 241, 270, 293
 Коновалець Є. 111, 112, 123, 256, 398
 Кононенко В. 38
 Копач І. 29, 113, 116
 Кордуба М. 393
 Коорецький В. 14, 199, 258, 307, 326, 407, 410, 413
 Коритко Р. 327
 Кормош Т. 469
 Корнієнко О. 472
 Короленко В. 134
 Королів Ф. 402
 Король М. 188, 230, 274, 320, 477, 489
 Косевич С. 244, 376, 377, 387
 Кособудзький 102
 Косс А. 92, 432
 Косс І. 190, 198
 Коссак Г. 398
 Коссак З. 387
 Коссак І. 324
 Костомаров М. 131, 432
 Котляревський І. 81, 128, 129, 244, 245, 470
 Кохан В. 385
 Кохановський Ф. 385
 Коцко А. 295
 Коцюбинський М. 128, 168, 270, 309, 345, 434, 475
 Коцюбинський Ю. 323
 Кошак М. 132, 336
 Кошелівець І. 489
 Кравець Я. 490
 Кравецька О. 95, 97
 Кравців Б. 386
 Кравців М. 385
 Кравченко С. 357, 358
 Кравченко У. 293
 Кравченко О. 97
 Красівський О. 327
 Краус А. 384
 Кривецький І. 475
 Кресіна І. 395, 396, 402, 408
 Кречковський Л. 478
 Кривошея В. 252, 258
 Кримський А. 80, 87, 337, 357
 Крип'якевич І. 12, 13, 14, 35, 37, 46, 47, 74, 76, 98, 105, 119, 143, 165, 203, 235, 237, 280, 284, 309, 310, 312, 328, 329, 407, 408, 410, 448, 486, 491, 494, 495
 Кричевський В. 129, 133
 Кропивницький М. 128, 293, 306
 Крупський І. 62, 63, 136
 Крупіщяка-Кожовська С. 178
 Крушельницька С. 296, 384
 Крушельницький А. 230, 273, 341, 345, 348, 398, 414, 475
 Крячок М. 347, 357
 Кубійович В. 53, 63, 74, 86, 96, 105, 119, 135, 142, 151, 173, 203, 221, 237, 263, 284, 311, 329, 361, 450, 489, 495
 Кугутяк М. 97
 Кудрицький А. 135, 136
 Кузеля З. 362, 413
 Кузьма О. 457, 482
 Кузьмук Л. 258
 Кулачковський Я. 196
 Кулик С. 14, 252, 258
 Кульчицький В. 13, 21, 22, 33, 71, 74, 95, 96, 97, 103, 105, 141, 142, 173, 192, 201, 202, 203, 233, 236, 237, 279, 283, 284, 285, 304, 309, 310, 327, 328, 361, 397, 413, 442, 448, 450, 479, 486, 492, 495
 Кульчицький О. 275
 Кульчицький Р. 233, 237
 Кунашак П. 168
 Купчинський Р. 13, 394, 408, 491
 Курас І. 252, 259
 Курдидик А. 116, 120
 Курилас А. 169
 Курилишин К. 95, 98
 Кухар Р. 408
 Кучабський В. 384
 Кучерук О. 73, 75, 76
 Кушкевич М. 385
 Кушнерик Г. 23
 Кушнір В. 248
 Кушплір Д. 309
- Л**
- Лабут П. 249
 Лагодинський М. 187, 232, 338
 Лазарович М. 95, 98, 193, 408, 409, 443
 Лашенко В. 393
 Лашенко Р. 248
 Лебедівна Л. 15, 490
 Левинський В. 448

- Левицька О. 478, 491
Левицький В. 300, 394, 409, 475
Левицький Д. 386
Левицький Є. 186, 187, 273
Левицький К. (Levytsky K.) 9, 10, 11, 12, 13, 14, 27, 32, 36, 68, 69, 92, 93, 98, 179–210, 215, 219, 229, 230, 236, 237, 271, 273, 277, 278, 279, 282, 283, 292, 294, 297, 298, 301, 303, 308, 309, 320, 321, 322, 323, 327, 384, 391, 432, 441, 448, 468, 475, 477, 489, 491, 497, 507, 508, 526, 527, 530, 531, 534, 535, 538, 539
Левицький М. 248
Левицький О. 248
Левицький С. 340
Левко Р. 72
Левкун Я. 33, 37
Левчик Н. 346, 357
Легкий М. 346
Лемеха В. 45, 48, 163, 178, 212, 214, 426, 429
Лемик С. 387
Леник В. 409
Ленкавський С. 386
Лепісевич П. 203, 237, 309, 327, 409, 448
Лепкий Б. 161, 168, 170, 173, 376, 480
Лермонтов М. 245
Лесин В. 346, 357, 358
Лесич В. 72
Леся Українка 80, 128, 130, 174, 243, 258, 270, 309, 337, 493
Лесь Мартович 25, 32, 33, 227, 337, 338, 354, 355, 357, 360, 361, 433
Лешага І. 230
Лизанчук В. 173
Липа І. 128
Липа Ю. 254
Липинський В. 247, 256, 261, 398, 410
Липка М. 124
Липовецький С. 104, 105,
Лисенко Г. 112
Лисенко М. 128, 134, 168, 297, 434, 470
Лисий В. 233
Лисяк П. 23, 37, 237
Литвин М. 12, 23, 33, 37, 74, 75, 98, 116, 119, 120, 193, 202, 237, 283, 328, 235, 346, 357, 448, 490
Литвин Н. 75, 98, 203, 328, 448
Ліщиняк В. 192, 278
Лівицький А. 243
Лінецький С. 252, 259
Лісовий В. 396, 409
Ліхтей І. 63
Ліщинський І. 385, 386
Логуш В. (Lohush V.) 9, 11, 12, 44, 45, 48, 160, 163, 178, 211–214, 424, 426, 429, 509, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
Лоза М. 478, 491
Лозинський М. 253, 259, 309
Локк Д. 382
Ломакін Ю. 58
Ломаський М. 442, 449
Лончина О. 497
Лоті П. 337, 352
Лотоцький А. 15, 433, 491
Лукич В. 197
Лукіянович Д. 345, 402
Лутченко Р. 358
Луцький О. 173
Лучаковський В. (Luchakovsky V., Luczakowski W.) 9, 10, 215–226, 509, 526, 530, 534, 538
Лучук І. 173
Любовель О. 259
Людкевич С. 376, 409
Лютик М. 80
Лялька Я. 203,
Лях Т. 346, 358
- М**
- Магміт Б. 203
Магочій П. 52, 53, 62, 63
Мада С. 387
Маєвський І. 468
Майко Ф. 31
Майлов 102
Мазепа Іван 82, 436
Мазепа Ісаак 389, 393
Мазур А. 252, 259
Мазурак Я. 163, 173
Мазуренко Ю. 243
Макарчук С. 23, 37, 75, 98, 174, 193, 202, 237, 283, 328, 409, 449, 491
Маковей О. 80, 164, 168, 169, 252, 278, 283, 337, 345, 346, 358, 433, 435, 443, 471, 475, 476, 491
Маковеева О. 345
Макогон Д. 433
Максимейко Н. 197
Максимович С. 396, 397, 409
Максимчук І. 193, 328
Макух І. (Makuch I.) 9, 10, 11, 26, 28, 32, 188, 227–240, 320, 432, 508, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
Маланчук В. 346, 358
Малевич А. 151, 152

- Малиновскій І. 197
 Малицька К. 433
 Малота І. 33, 35, 53, 62, 63, 71, 74, 96, 150, 151, 193, 202, 215–226, 233, 238, 279, 284, 304, 310, 442, 450, 495
 Мандзюк В. 302
 Мандзюк О. 478, 491
 Мандрик М. 309
 Манелюк Ю. 395, 396, 410
 Манеєцький С. 414
 Марголін А. 243
 Марітчак О. 386
 Маркевич Г. 128, 130, 132
 Маркович Д. 248
 Мартин В. 63
 Мартинєць В. 252,
 Мартинєць Г. 120, 259, 340
 Мартич 380
 Маргос Б. 251
 Марунчак Г. 394, 410, 442
 Марунчак М. 286, 449
 Марченко І. 259
 Масарик Т. 434, 436
 Масюк В. 387
 Матвіїшин В. 346, 358
 Матвійчук М. 497
 Матейко Р. 304, 309
 Матюшенко М. 399, 409
 Мафтин Н. 346, 359
 Мацієвич Л. 244
 Маціні Д. 439
 Маяковський В. 191
 Медведик П. 174
 Медведицький О. 140
 Медведчук В. 492
 Мельєнь Т. 377
 Мельник В. 279, 280, 282, 283, 495
 Мельник І. 203
 Мельник Р. 496
 Мельничук Б. 46, 84, 85, 87, 309, 346, 359, 481, 487, 491
 Мельничук Ю. 478, 482, 491
 Менцінський М. 296
 Мерешовська 48, 213
 Мигоцький Л. 48, 213
 Микитюк Д. 46
 Микола ІІ 130
 Миколайчик Ф. 270
 МIRONENKO О. 397, 410
 МИРОНЮК В. 347, 359
 МИРОНЮК І. 33, 37, 104, 108
 МИРОШНИЧЕНКО В. 135
 Мисак Н. 203, 310, 398, 410, 449, 491
 Михайленко І. 427
 Мищик Р. 385, 393, 410
 Мищик Ю. 491, 492
 Мищок О. 248
 Мишанич О. 346, 348, 350, 354, 356, 359
 Мишуга О. 296
 Міксат К. 337, 341, 353,
 Мікула О. 98, 203, 238, 283, 310, 328, 449
 Мірчук П. 266, 394, 410
 Місуно А. 312
 Місько В. 152
 Міхновський М. (Mikhnovsky M.) 9, 10, 12, 17, 128, 129, 147, 241–268, 377, 508, 509, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
 Міхновський Ю. 249
 Мішкевич А. 217
 Міщук М. 33, 37, 234
 Могила П. 390
 Могильницький А. 180, 181, 292, 295, 468
 Могильницький І. 441
 Мойсейович С. 385
 Монолатій І. 441, 442, 443, 448, 449
 Монтеск'є Ш. 382
 Мордовець Д. 293, 489
 Мороз М. 346, 481, 490
 Мороз С. 395, 410
 Морозов А. 201
 Морозюк В. 442, 449
 Москаленко А. 308
 Москаленко М. 219, 221
 Мудрий В. 203, 393, 410
 Мудрий М. 221, 285, 302, 306, 307
 Музичка А. 344, 345, 346, 347, 359
 Мурава М. 168
 Муравський В. 105
 Мусячук С. 442, 449
 Мушинка М. 54, 63
- ## Н
- Навроцький В. 292
 Нагірний В. 140, 186, 492
 Нагіряк А. 449
 Нагіряк О. 203
 Надрага О. 190, 192, 278, 303, 310, 391
 Назаревич Л. 14, 347, 360
 Назарук О. 319, 323, 469
 Наріжний С. 398, 410, 411

Нагієв 119
Науменко К. 23, 37, 75, 116, 119, 120, 193, 203,
283, 327, 328, 448, 491
Науменко Н. 14, 347, 360
Нахлік О. 492
Негрейчук І. 310
Нечай С. 116, 120
Нечиталок М. 163, 169, 174, 492
Нечуй Е. 353
Нечуй-Левинський І. 129, 130, 293
Нижанківський О. 302, 469
Нижанковський З. 71, 74
Никифорак М. 86
Николишин Д. 477, 492
Николишин Й. 342
Никорак М. 124
Ничка Г. 124
Нікітенко С. 490
Новаківський О. 376
Новицький С. 385
Новіна М. 219, 221
Новодворський І. 29, 113

О

о. Й. Жан 69,
о. Татомир 386
Овсієнко О. 252, 259, 260
Отієнко І. 475, 486, 491, 497
Огоновський О. 180, 182, 183, 292, 294, 468
Огородник К. 385
Огородник Т. 397, 411
Одноліт С. 480
Озаркевич Л. 191
Окаринський В. 220, 221
Окуневська Є. 140
Окуневський Т. (Okunevsky T.) 9, 10, 11, 26, 30,
33, 92, 139, 181, 186, 187, 191, 269–290, 295, 301,
303, 305, 320, 345, 384, 477, 481, 488, 489, 490, 492,
493, 494, 507, 526, 527, 530, 531, 534, 535, 538, 539
Окуневський Я. 276
Олена Пчілка 128, 129, 130, 134
Олесницька К. 411
Олесницький Є. (Olesnytsky E.) 9, 10, 11, 14, 180,
182, 187, 188, 190, 219, 221, 229, 235, 274, 278,
291–318, 320, 436, 444, 468, 469, 472, 477, 485,
489, 508, 509, 526, 527, 530, 531, 534, 535, 538, 539
Олесницький Ю. 273, 295
Олесницький Я. 300, 385, 386
Олесь О. 270, 433
Олійник В. 21, 23

Олійник М. 37
Ониськів М. 174
Ореховський В. 443
Орун З. 160
Осадчий М. 252, 259
Осічний Д. 346, 360
Остап'юк Б. 219, 221
Осташко Т. 12, 151, 255
Острозький К. 216
Остудін В. 259
Охримович В. 20, 68, 92, 183, 186, 273, 295, 296,
432, 475

П

Павелко В. 249
Павенцький Л. 181
Павенцький О. 102
Павленко Г. 52, 54, 62, 64,
Павлик М. 26, 32, 228, 270, 277, 278, 284, 285, 345,
432, 433, 435, 443, 475
Павлишин О. 23, 37, 87, 98, 193, 203, 284, 328,
347, 360, 441, 449, 492
Павлів О. 29
Павлов О. 113, 116
Павлюк І. 311
Павлюк О. 204, 328
Падалка Л. 128
Падалка М. 251, 260
Падох Я. 303, 311, 316, 328, 411
Падяка В. 53, 56, 63, 65
Палієнко М. 411
Паліїв Д. 384, 386
Пальченкова В. 252, 260
Панас Мирний 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134,
136, 159, 336
Панейко В. 68
Панкевич П. 118
Панок О. В. 14, 395, 411
Панченко О. 250, 267
Панчук А. 327
Панчук І. 173
Панчук М. 252, 260
Панькевич І. 54, 63
Паньківський К. 309, 387
Парацій В. 174
Партицький Й. 228
Парубій В. 84, 87
Пасічник М. 336
Паславський 404
Пастух Р. 316

Пастушенко Р. 304
 Пагер І. 12, 71, 74, 98, 193, 235, 328
 Пацлавський В. 70, 72, 74
 Пацулівна К. 124
 Пачовський В. 260
 Пачовський М. 337
 Пашук А. 193
 Певний П. 133
 Пеленський Є. 348, 349, 350, 351, 352, 356, 357, 360
 Пеленський З. 386
 Передерій В. 23
 Перфешський Р. 323
 Петлюк В. 372
 Петлюра С. 116, 117, 148, 251, 301, 322, 323, 389
 Петрик П. 411
 Петрицький М. 170
 Петрів М. (Petriv M.) 37, 38, 54, 64, 75, 98, 193, 204, 238, 284, 285, 311, 328, 411, 412, 444, 449, 450, 479, 492
 Петрушевич Є. (Petrushevych Y.) 9, 10, 12, 28, 69, 188, 230, 232, 319–334, 389, 507, 508, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
 Пивовар С. 261
 Пильчиков М. 246
 Пинда Л. 304
 Пиндус Б. 23, 173
 Писарчук П. 117
 Підкова І. 35, 119, 309, 492.
 Пілат Т. 468
 Пілсудський Ю. 29, 118, 384, 385
 Піпес М. 484
 Піскун В. 412
 Піхманець Р. 346, 360
 Плав'юк М. 75
 Плаксіє С. 116, 120
 Плекан Ю. 12, 13, 33, 35, 38, 96, 193, 202, 204, 238, 279, 284, 285, 304, 310, 311, 328, 329, 442, 450, 492
 Плешкан І. 26
 Плисюк В. 304
 Побігушка Ф. 48, 213
 Погребенник В. 481, 492, 493
 Погребенник Ф. 33, 36, 38, 84, 85, 86, 348, 350, 354, 356, 363, 479, 493
 Погрібний А. 308
 Полатайчук Я. 47
 Поліщук М. 260
 Полек В. 33, 38, 358
 Полубок П. 247
 Поп І. (Pop I.) 53, 54, 55, 56, 63, 64, 65

Попадок М. 151
 Попель І. 435, 443
 Попель Ю. 293
 Поплавський В. 493
 Попович О. 322
 Порш М. 248
 Посисень Г. 54
 Посівнич М. 104, 403
 Посікіра М. 117
 Потоцький 92, 271
 Потульніцький В. 396, 412
 Прасолова В. 87
 Пресбургер Р. 181, 271, 384
 Приймак І. 493
 Прилуцький В. 75
 Пристап М. 385
 Продан І. 15, 478, 479, 493
 Прокопович К. 440
 Процюк С. 346, 361
 Прошак В. 252, 260
 Пуніцька Л. 324
 Пушкаш А. 54, 62, 64
 Пушкін 245, 259
 Пшеничний Є. 347, 361

P

Равлик І. 102,
 Равлюк В. 351
 Размінський Л. 215
 Райківський І. 311, 396, 407, 412.
 Раковський І. 35, 53, 63, 85, 86, 96, 135, 173, 202, 221, 238, 259, 284, 310, 328, 361, 413, 450
 Раковський Х. 323
 Раствавецький І. 273
 Расторгуєв О. 243
 Рафалович Є. 292
 Ребет Л. 424
 Ревай Ф. 61
 Рева-Родіонова Л. 304, 311
 Ревегук В. 134, 136
 Редько М. 131
 Реснт О. 193
 Ренар Ж. 337, 353
 Рибак М. 497
 Римаренко Ю. 199, 413
 Ринажевський Б. 54, 64
 Різник Л. 442, 449, 478, 493
 Ріпешський С. 412
 Рог В. 254
 Рогуцький І. 386

- Рожанковський Л. 181
Рожанковський Т. 300
Розвадовський Т. 274, 279,
Розенбаум М. 394, 395, 412
Романець О. 346, 348, 349, 352, 361
Романів О. 397, 412
Романченко С. 479, 493
Романчук Ю. 186, 187, 271, 273, 274
Романюк І. 280, 285
Романюк М. 35, 54, 63, 74, 75, 86, 87, 97, 120, 135,
136, 151, 174, 200, 202, 203, 204, 221, 236, 238,
257, 260, 282, 308, 310, 311, 404, 410, 411, 442,
447, 448, 450, 451, 490
Ромовська З. 204, 209
Россельс В. 353
Россельс Е. 353
Ростан Е. 161
Ротач П. 134, 136
Ротмістров Г. 129, 132
Рубльов О. 412
Руданський С. 293, 294
Рудницька М. 21
Рудницький І. 387
Рудницький М. 345, 361
Рудницький С. 69
Русанівський В. 348, 350
Руснак І. 346, 361
Русов М. 244
Русов О. 127, 132
- С**
- Савка М. 412
Савчак Д. 483
Савченко Г. 260
Савчик Б. 221, 306, 307
Савчук М. 442, 449, 450, 488
Сагайдачний П. 280, 472, 480, 481, 483, 489, 490,
493, 495, 496
Сагал Е. 133
Садиленко М. 260
Садовник В. 21
Садовський В. 148
Садовський М. 128
Салтовський О. 413
Самбірський С. 395, 413
Самійленко В. 345, 434
Сандуляк І. 432
Саноцький І. 336
Сапіра Й. 20
Сарнацький О. 252, 259, 260
Сас Ф. 55, 64
Сварник Г. 117, 120, 472, 493
Свирида Г. 152
Світлична Н. 105
Сворах С. 199
Святоцький О. 13, 203, 284, 285, 361, 486, 492
Северин М. 134, 136
Седляр О. 15, 46, 47, 165, 280, 282, 478, 479, 481,
486, 493, 494, 495, 496
Секерський В. 85
Селезінка Н. 323
Селивановський 482
Семанюк І. (Марко Черемшина) (Semanyuk
I. –Marko Cheremshyna) 9 10, 14, 15, 25, 32, 132,
136, 164, 170, 335–374, 507, 509, 526, 530, 534, 538
Семанюк Н. 342, 347, 349, 352, 357, 361
Сембратович Р. 132, 309, 336
Семенець І. 46, 487
Семенко С. 134, 136
Семенюк О. 441
Семигиновський Ю. 197
Семків О. 254
Сеник Л. 494, 496
Сеньковський Я. 45, 48, 163, 178, 212, 214, 426, 429
Сербенська О. 311
Середа О. 193
Сероїчковський О. 323
Секарський В. 348
Сенкевич Г. 272
Сидорак Ю. 309
Сипягін 245, 253, 261
Ситнік В. 14, 252, 261
Сідей Ю. 63
Сімович В. 80, 336, 346, 361
Сінгалевич В. 323
Січинський М. 92, 181, 182, 193, 194, 271, 272,
278, 279, 280, 384, 397, 414
Скакун Я. 326
Скитський 128
Сковорода Г. 492
Скорик М. 249
Скоропадський П. 112
Скочилис І. 23, 141, 143
Скочилис Л. 260
Скрипник М. 51
Славинський М. 434
Сластїон П. 134, 136
Сливинський 82
Словацький 335
Слоньовська О. 346, 362

- Служинський І. 48, 213
 Слосаренко А. 253
 Смаль-Стоцький С. 82
 Смик Р. 494
 Смолій В. 54, 74, 201, 236
 Снегирьов Д. 427
 Сніжко В. 259
 Снішарчук В. 75, 135, 136, 174, 200, 202, 203, 204, 221, 236, 238, 260, 308, 310, 311, 410, 447, 448, 451
 Собінський С. 408
 Совачева О. 251, 261, 262
 Сойка З. 72
 Солдатенко В. 98, 204, 252, 261, 327
 Солчаник Р. 253
 Соляр І. 12, 74, 98, 327
 Сонсядко І. 481
 Сосновський М. 261
 Сохоцький І. 32, 38, 233, 236, 303, 311, 329
 Срібняк І. 443
 Ставничий А. 470, 497
 Старицька-Черняхівська Л. 261
 Старицький М. 128
 Старосольська Д. 400
 Старосольська У. (Любович У.) 394, 399, 400, 401, 402, 407, 408, 409, 412, 413, 414
 Старосольський В. (Starosolski W., Starosolskyj W., Starosolsky V.) 9, 10, 11, 14, 44, 92, 102, 160, 181, 190, 244, 271, 375–422, 432, 475, 508, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541
 Старосольський І. 413
 Старосольський Ю. 394, 413
 Старух Т. 170
 Стасюк 295
 Стахів М. 29, 113, 116, 193, 233, 239
 Стебельський П. 183
 Стебницький П. 434
 Степаненко М. 134, 136
 Степаненко Н. 134, 136
 Степанів О. 114, 116–121, 123
 Степаняк М. (Stepanyak M.) 9, 11, 44, 45, 48, 160, 163, 178, 211, 212, 214, 423–430, 509, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 538, 539, 540
 Стерчо П. 55, 64
 Стефанік В. 25, 32, 33, 35, 38, 227, 337, 338, 339, 340, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 362, 376, 435, 443, 447
 Стефанік С. 347
 Стефанович Р. 260
 Стефанович Т. 386
 Стецько В. 219, 220, 221
 Стецюк Н. 84, 87, 396, 413
 Стецюк П. 82, 84, 85, 87, 252, 261, 396, 413
 Шешенко І. 128
 Стовба О. 251, 262
 Столипін 445
 Стоцький 398
 Стрельський Г. 413
 Струк З. 304
 Струмеляк О. 483
 Струтинська М. 497
 Струтинський М. 94, 98
 Стряпко І. 62, 64
 Студинський К. 67, 74, 398, 475
 Ступінський В. 175
 Сумцов М. 246
 Суровцева Н. 82
 Сур'як М. 15, 478, 479, 494
 Сухий О. 98
 Суховерський 82
 Сушкевич В. 219, 221
 Сушко Р. 116, 120
 Сущик С. 262
- Т**
- Танчаківська Г. 102
 Тарас Бульба 480, 490
 Тарнавський М. 191, 388
 Тарновецька-Ткач Л. 84, 88
 Тарнович Ю. 175
 Твердохліб І. 252, 262
 Теліга О. 73, 75, 410
 Тельвак В. 219
 Темницький В. 301, 377, 393, 398, 413
 Теплицька Г. 132
 Терещенко Ю. 409
 Терлецький О. 270, 402
 Тернопільський І. 262
 Тиктор І. 165, 166, 167, 307, 496
 Тимків М. 191
 Тимченко Р. 329
 Тинченко Я. 120
 Тищик Б. 23, 38, 76, 98, 175, 204, 238, 285, 329, 450, 479, 494
 Тільшова М. 337, 353
 Тіммерманс Ф. 337
 Ткач Л. 361
 Ткаченко Ю. 262
 Ткачик Б. 223

Ткачова Н. 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174

Ткачук Д. 442, 450

Ткачук М. 346, 362

Товкач Д. 248

Токар М. 62

Тома Л. 337, 353

Томасевич С. 181

Томашик Л. 193, 201

Томашівський С. 398, 399, 475

Томенко М. 253

Томчик Р. 442, 450

Топоркова С. 480

Тофан М. 385

Трильовська Є. 452, 453

Трильовський Б. 443

Трильовський К. (Trylovsky K.) 9, 10, 11, 14, 26, 28, 46, 55, 64, 92, 116, 123, 187, 228, 295, 298, 431-466, 507, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541

Трильовський П. 116, 118, 120, 447, 448, 449, 450, 496

Трофимук М. 494

Трошинський В. 413

Троян В. 308

Труш І. 314, 376, 417

Туган-Барановський М. 248

Турченко Ф. 252, 259, 262, 265

Турянський І. 437

Турянський О. 15, 329, 491

Тучапський І. 124

Тхоржевський Р. 152

Тюн Г. 385

У

Угорчак Ю. 362

Угрин Л. 260

Угрин-Безгрішний М. 414, 433

Удовиченко О. 121

Устинов В. 244

Устинович К. 180, 181, 282, 293

Устинович М. 384

Ф

Фартух М. 171

Федак С. 182, 183, 190, 198, 294, 319, 385

Федак С. (мол.) 383, 384

Федака П. 55, 62

Федака С. 52, 55, 62, 64, 191

Федевич К. 398, 414

Федів І. 440

Федорович Р. 262

Федорців Ф. 313

Федорчук Я. 309

Федунь М. 15, 303, 311, 347, 351, 362, 479, 495

Федькович Ю. 79, 81, 339, 345, 351, 481, 490

Фелоннок А. 117, 121, 124

Фещенко-Чопівський І. 151

Фіріх М. 197

Франко І. 26, 33, 79, 80, 87, 140, 159, 186, 219, 222, 228, 242, 252, 270, 273, 277, 279, 285, 292, 335, 337, 341, 362, 432, 433, 435, 443, 445, 446, 450, 451, 467, 468, 471, 473, 475, 476, 483, 495

Франческіні 83

Франц Йосип П 27

Фредр О. 217

Фроляк В. 273

Фур'є Ш. 172

Фурман 242

Х

Хаварівський Б. 219, 222

Харитоненко 127

Хвильовий М. 51

Химич О. 495

Хома В. 47, 175

Хом'як О. 387, 395, 399, 414

Хороб С. 362, 355, 357, 359, 360

Хоткевич Г. 270

Хрінников Н. 243

Хронович В. 362

Хруслов Б. 23, 76

Ц

Царевич М. 124

Цегельський Л. 188, 230, 232, 234, 239, 303, 320, 377, 393, 414

Цеглинський Г. 293

Цедербаум 228

Цезар 272

Цецик Я. 152

Ціпановський 273

Цюцюра Т. 303, 313

Ч

Чайковська К. 482, 497

Чайковська Н. 497

Чайківський М. 413, 497

Чайковський А. (Chaikovsky A., Tchaikovsky A.) 9, 10, 15, 17, 44, 46, 47, 160, 164, 180, 191, 276, 277, 279, 292, 293, 303, 399, 467-506, 507, 508, 509, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541

Чайковський Д. 403
 Чайковський П. 161
 Чайковська О. 44
 Чайченко 335
 Чаплінська Т. 252, 263
 Чарнік К. 383
 Чемберлен А. 277
 Черкасенко С. 489
 Черненко Ю. 412
 Чернецький А. 175, 393, 442, 451
 Черник Ф. 112
 Чернихівський Г. 149, 152
 Чернишевський Г. 336
 Чехович В. 329
 Чижів М. 385
 Чикаленко С. 251, 399
 Чисніков В. 96
 Чічка-Андрієнко К. 440
 Чмола І. 111, 112
 Чолач 171
 Чопик Р. 346, 362
 Чорновол І. 13, 96, 193, 202, 233, 238, 278, 279, 284, 285, 304, 310, 328, 442, 450
 Чубатий М. 222
 Чуйко І. 14, 302, 304, 309, 311, 312, 313
 Чумак С. 229
 Чупрей І. 445, 448

Ш

Шабан В. 385
 Шай Р. 337, 353
 Шалата М. 76
 Шамрай В. 252, 254, 263
 Шахнович А. 377, 402
 Шашкевич М. 168, 181, 229, 339, 470
 Швед О. 71, 76
 Шевельова С. 304
 Шевченко В. 262
 Шевченко Т. 26, 79, 131, 132, 148, 229, 273, 377, 432, 436
 Шевчук Г. 304, 313
 Шевчук С. 325, 385
 Шекспір 335
 Шелухін С. 129, 248
 Шемет В. 129, 243, 246
 Шемет Ж. 249
 Шемет М. 243
 Шемет С. 246, 251, 263
 Шемшученко Ю. 13, 75, 96, 408
 Шенгер К. 337, 353

Шептицький А. 314, 399, 475
 Шерстюк Г. 131
 Шивага М. 234
 Шипілов Л. 252, 263
 Шілдер 335
 Шкраб'юк П. 38
 Шлапак Я. 102
 Шлаф Й. 337, 353
 Шлемкевич М. 193
 Шмигельський А. 322
 Шологон Л. 346, 363
 Шпонтак М. 64
 Шраг І. 129
 Штець В. 111
 Штик Ф. 384
 Штокало Ф. 325
 Штраус Й. 293
 Штунде Ю. 293, 305
 Шубський І. 149
 Шульгін С. 82
 Шумило Н. 346, 363
 Шуст Р. 35, 119, 309, 492
 Шухевич В. 297
 Шухевич М. 182, 183, 294, 384
 Шухевич С. 102, 384, 385, 386, 387, 393, 399, 414

Щ

Щербак Л. 286
 Щербицький В. 105
 Щоголев С. 251, 263
 Щурат В. 435, 443, 475
 Щурат С. 175

Ю

Югум У. 353
 Юнаків М. 323
 Юнгнікель М. 337, 353
 Юричка І. 55
 Юрійчук М. 85, 86, 87, 346, 363
 Юсип Д. 104, 105

Я

Яворницький Д. 246
 Яворський А. 230
 Яворський В. 469, 484
 Якимович Б. 15, 45, 46, 47, 165, 279, 280, 286, 442, 451, 479, 481, 484, 486, 491, 494, 495, 496
 Яковлів А. 393, 398, 414
 Якубський П. 170
 Янишин Б. 193
 Янів В. 263

Янкевич 385
 Ярема О. 480
 Ярема С. 222, 306
 Яременко В. 346, 363, 483, 496
 Яремійчук П. 385
 Яремко О. 84, 87
 Ярич І. 104
 Яричевський С. 132, 336, 433
 Ярослав Р. 26
 Ярослав (Осмомисл) 217
 Ярославенко Я. 435, 443
 Ярошинська С. 164
 Ясинський Г. 131
 Ястров І. (Jastrow I.) 380
 Яхимович 336
 Яценко М. 363
 Яцьковський Ф. 468
 Яшан В. 278, 286
 Яшан І. 31

В

Bandera S. 105, 394, 414

С

Czornij J. 414

Н

Handzel K. 354
 Hnatkiwska D. 414
 Hülka Rudolf 354

К

Kaczmarczyk E. 414
 Karpyńcow J. 414
 Koko E. 414
 Kulisch M. 379, 402
 Kulczycki L. 402
 Kwiecińska M. 490

Lammasch H. 228, 235

L

Lebed M. 414

Ł**M**

Magosci P. 55, 64
 Maluc I. 414
 Menger A. 379, 402
 Mudry V. 204
 Myhaliw R. 414
 Mysak N. 414

N

Najdus W.

O

Orkan W. 354

P

Pidhajnyj B. 414

R

R. von Herrnrit 379, 402.
 Rak J. 414
 Redzik A. (Редзік А.) 13, 193, 204, 398, 414, 415

S

Sándor László 354
 Schuster M. 228, 235
 Schmidt R. 228, 235
 Staatslehre N. 379, 402
 Stępień S. 398, 414
 Struk D. 363
 Swirko A. 483

Z

Zarycka K. 414
 Zobkov M. 197
 Zhukovsky A. 76

РЕЗЮМЕ

Серед українських державних, громадських, політичних та культурно-освітніх діячів кінця XIX – першої половини XX ст. провідне місце займають українські правники.

Наше дослідження присвячене опису життя й діяльності українських адвокатів, які були державними, громадськими, політичними та культурно-освітніми діячами кінця XIX – першої половини XX ст., в пам'ять про яких в Україні встановлені пам'ятники, меморіальні таблиці, пам'ятні знаки.

Ми виявили, що у двадцяти п'яти населених пунктах на території семи областей нашої держави є пам'ятні знаки двадцяти семи адвокатам. Ось їх імена: Бараник Василь Матвійович, Бачинський Лев Васильович, Бемко Володимир Лаврентійович, Бращайко Михайло Михайлович, Бращайко Юлій Михайлович, Витвицький Степан Порфирівич, Галіп Теодот Мелетійович, Голубович Сидір Тимофійович, Горбовий Володимир Григорович, Дашкевич Роман Іванович, Дмитрієв Микола Андрійович, Дорундяк Михайло Григорович, Козубський Борис Миколайович, Коковський Франц Михайлович, Левицький Кость Антонович, Логуш Володимир Іванович, Лучаківський Володимир Іванович, Макух Іван Ількович, Міхновський Микола Іванович, Окуневський Теофіл Іполитович, Олесницький Євген Григорович, Петрушевич Євген Омелянович, Семанюк Іван Юрійович (Черемшина Марко), Старосольський Володимир Йоахимович, Степаняк Михайло Дмитрович, Трильовський Кирило Йосипович, Чайковський Андрій Якович.

Ціла плеяда українських адвокатів були державними діячами в період державотворення Української Народної Республіки (УНР) та Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Євген Петрушевич – президент ЗУНР, Лев Бачинський – віцепрезидент ЗУНР, Кость Левицький та Сидір Голубович – керівники уряду ЗУНР. Міністрами ЗУНР були Іван Макух та Степан Витвицький, якому також судилося бути Президентом УНР в екзилі. Лев Бачинський, Іван Макух, Теофіл Окуневський, Андрій Чайковський були державними повітовими комісарами в період ЗУНР. Миколу Міхновського обирали депутатом Харківської міської думи, а Михайла Дорундяка – Борщівської міської та повітової рад. Володимир Лучаківський впродовж семи років був бурмістром Тернополя.

Теодот Галіп, Франц Коковський, Андрій Чайковський та Марко Черемшина є класиками української літератури, на творах яких виховалося не одне покоління українців. Микола Міхновський – ідеолог української державної самостійності на

переломі XIX – XX ст. та автор праці «Самостійна Україна». Кирило Трильовський увійшов в українську історію як засновник першого українського пожежно-гімнастичного товариства «Січ» та провідний діяч українського січового руху. Микола Дмитрієв був одним із засновників першого в Наддніпрянській Україні видавництва української педагогічної літератури «Український учитель» та журналу «Рідний край».

Василь Бараник, Лев Бачинський, Степан Витвицький, Теодот Галіп, Сидір Голубович, Борис Козубський, Кость Левицький, Іван Макух, Микола Міхновський, Євген Олесницький, Теофіл Окуневський, Кирило Трильовський, Євген Петрушевич, Сидір Голубович були видатними парламентськими діячами, які впродовж багатьох років виборювали мандати депутатів австрійського парламенту, Галицького та Буковинського сеймів, вони належали до Української Центральної Ради і Української Національної Ради ЗУНР, були послами до сейму та сенату Польщі.

Василь Бараник, Лев Бачинський, Борис Козубський, Кость Левицький, Іван Макух, Микола Міхновський, Теофіл Окуневський, Євген Олесницький, Володимир Старосольський та Кирило Трильовський – це провідні українські політичні діячі – ідеологи, засновники, керівники чи члени вищих органів багатьох українських партій. Брати Михайло і Юлій Брацайки були творцями та державними діячами Карпатської України, а Михайлові Брацайку випала честь оголосити маніфест про проголошення незалежності Карпатської України.

Професор Володимир Старосольський – визнаний теоретик права, соціології й ідеолог української соціал-демократії, – обіймав посаду заступника міністра закордонних справ УНР, а Теодот Галіп очолював дипломатичну місію УНР у Римі. Полковник Армії УНР Роман Дашкевич заснував та розбудував у Галичині мережу українського товариства «Луг», а пізніше удостоєний звання генерал-хорунжого Армії УНР. Провідними діячами Української Військової Організації (УВО) та Організації українських націоналістів (ОУН) були Володимир Горбовий та Михайло Степаняк.

Трагічна доля судилася чи не кожній з персоналій нашої книги: Василь Бараник, Володимир Бемко, Володимир Горбовий, Борис Козубський, Франц Коковський, Михайло Степаняк за свою активну українську діяльність неодноразово відбували покарання в тюрмах Польщі у міжвоєнний період (1919 – 1939 рр.). З приходом радянської влади на Західну Україну та Закарпаття Василь Бараник, Михайло та Юлій Брацайки, Володимир Горбовий, Борис Козубський, Франц Коковський, Михайло Степаняк, Кость Левицький, Володимир Логуш та Володимир Старосольський були заарештовані сталінським режимом.

Багато хто з них так ніколи й не повернувся додому. Трагедія полягає ще й у тому, що місця їхнього поховання досі невідомі: Василя Бараника неодноразово ув'язнювала

польська влада впродовж 1919 – 1931 рр., у 1940 р. його заарештували більшовики, помер у тернопільській тюрмі 1941 р.; Бориса Козубського арештувала польська влада у 1919, 1928 – 1939 рр., у 1948 р. заарештували радянські каральні органи, помер у таборі в Мордовії 1953 р.; Франц Коковський заарештований більшовиками у 1939 р., помер у тернопільській тюрмі 1940 р.; Володимир Старосольський заарештований більшовиками у 1939 р., помер у таборі в м. Маріїнську у 1942 р.

Михайло Степаняк, спочатку як діяч Комуністичної партії Західної України, карався майже три роки в польських таборах, пізніше, як один з діячів ОУН, відбув 17 років в радянських таборах. Найтриваліше тюремне ув'язнення відбув Володимир Горбовий – майже три роки він провів у польських тюрмах (1922, 1933 – 1934), а згодом 25 років відсидів у радянських тюрмах і таборах (1947 – 1972).

Чимало адвокатів навечно спочивають у чужій землі: Володимир Бемко та Степан Витвицький – у США, Теодот Галіп – у Чеській Республіці, Борис Козубський, Володимир Логуш та Володимир Старосольський – у Російській Федерації, Іван Макух – в Австрії. На превеликий жаль, назавжди втрачені могили Івана Макуха в Зальцбурзі (Австрія) та Теодота Галіпа в Брно (Словаччина). В радянський період зруйновано могилу Миколи Міхновського на Байковому кладовищі в Києві, і лише завдяки старанням Міжрегіональної академії управління персоналом могилу віднайдено і встановлено пам'ятник (2008).

Довгим було повернення на рідну землю Євгена Петрушевича і Романа Дашкевича. Тлінні останки Президента ЗУНР Євгена Петрушевича урочисто перепоховані 1 листопада 2002 р. у Львові на Личаківському кладовищі в новозбудованій для цього каплиці. 15 червня 2008 р. прах генерал-хорунжого Армії УНР Романа Дашкевича було поховано на Личаківському кладовищі на полі почесних поховань.

Безперечно, ми не перші пишемо про життя та діяльність згаданих нами адвокатів. Біографічні довідки про багатьох з них поміщені в «Енциклопедії Українознавства», «Енциклопедії історії України», «Енциклопедії Львова», «Українській загальній енциклопедії», «Українській радянській енциклопедії», «Українській літературній енциклопедії» та в багатьох інших енциклопедичних виданнях. Чимало цінної довідкової інформації про наших персоналій поміщено в «Юридичній енциклопедії» та поодиноких українських правничих довідниках. Відрадім є те, що біографічні довідки про багатьох з адвокатів опубліковані в «Біографічному словнику польських адвокатів» та «Польському біографічному словнику».

Діяльності дев'яти з двадцяти семи персоналій, які є предметом нашого дослідження, присвячені наукові дисертації, а саме: Степанові Витвицькому, Теодоту Галіпу, Костю Левицькому, Миколі Міхновському, Євгену Олесницькому, Володимирі

Старосольському, Маркові Черемшині, Кирилові Трильовському та Андрієві Чайковському. Цим та іншим багатьом українським правникам і адвокатам присвячені наукові монографії, літературні, краєзнавчі, публіцистичні, документально-мемуарні та інші дослідження, які ми описуємо у біографічних довідках. Життя і діяльність Марка Черемшини висвітлені в літературно-меморіальному музеї його імені. Для дослідження творчої спадщини Андрія Чайковського створена наукова фундація його імені.

Однак можемо стверджувати, що наша скромна праця суттєво уточнює, доповнює попередні, відкриває нові чи невідомі досі факти і документи, що дає змогу найповніше розкрити відомі особистості, по-новому поглянути на життя й діяльність, зрозуміти світоглядні орієнтири, політико-правові погляди та належно оцінити їх внесок в розвиток українського суспільства кінця XIX – першої половини XX ст.

У книзі подаються широкі біографічні довідки, які охоплюють інформацію про дату й місце народження, шкільне, гімназійне та університетське навчання; здобуття ступеня доктора права; проходження обов'язкової багаторічної практики кандидата в адвокати; складання адвокатського іспиту та здійснення фахової адвокатської діяльності; описано різнобічну діяльність: державну, громадсько-політичну, наукову та культурно-освітню; проведено аналіз світоглядних орієнтирів, політичних і правових поглядів; детально описано сімейне життя, подано інформацію про нащадків; вміщено інформацію про пам'ятники, меморіальні таблиці тощо.

Чи не вперше укладено матеріали до бібліографії кожного з персоналії, подано огляд їх праць і літератури про них.

Видання ілюстроване великою кількістю фотографій адвокатів, пам'ятників, меморіальних таблиць, пам'ятних знаків та інших відзначень, які здебільшого публікуються вперше.

SUMMARY

Ukrainian lawyers deserve a special place among the Ukrainian government, public, political, cultural and educational figures of the late XIX – early XX century.

Our research is dedicated to the life and work of the Ukrainian advocates of late XIX – early XX century who became leading public, social, political and cultural-educational activists and whose memory has been commemorated with monuments, memorial plaques, memorial signs and other honors in Ukraine.

We have discovered that such memorable signs are present in twenty-five towns in seven regions of Ukraine honouring twenty-seven advocates. These are their names: Baranyk Vasyl Matviyovich, Bachynsky Lev Vasylyovych, Bemko Volodymyr Lavrentiyovych, Brashchayko Mykhaylo Mykhaylovych, Brashchayko Juliy Mykhaylovych, Vytvytsky Stepan Porfyrovych, Halip Teodot Meletiyovych, Holubovych Sydir Tymofiyovych, Horbovy Volodymyr Hryhorovych, Dashkevych Roman Ivanovych, Dorundyak Mykhaylo Hryhorovych, Kozubsky Borys Mykolayovych, Kokovsky Franz Mykhaylovych, Levytsky Kost Antonovych, Logush Volodymyr Ivanovych, Luchakovsky Volodymyr Ivanovych, Makukh Ivan Ilkovich, Mikhnovsky Mykola Ivanovych, Okunevsky Theophil Ipolitovych, Olesnytsky Yevhen Hryhorovych, Petrushevych Yevhen Omelyanovych, Semanyuk Ivan Yuriyovych (Cheremshyna Marko), Starosolsky Volodymyr Yukhymovych, Stepanyak Mykhaylo Dmytrovych, Trylyovsky Kyrylo Yosypovych, Chaikovsky Andriy Yakovych.

A large number of the Ukrainian lawyers became statesmen during the creation of the Ukrainian National Republic (UNR) and the West Ukrainian People's Republic (ZUNR): Yevgen Petrushevych, President of WUPR; Lev Bachynskyy, Vice-President of WUPR; Kost Levytsky and Sydir Holubovych – ZUNR government leaders; among ZUNR ministers were Ivan Makuch and Stepan Vytvytsky, the latter had also become the UNR President in exile. Volodymyr Starosolsky was a highly acclaimed law and sociology academic as well as the key figure of the Ukrainian social-democratic movement – served as the UNR deputy foreign minister, while Teodot Halip was the head of the UNR diplomatic mission in Rome. Lev Bachynsky, Ivan Makuch, Teofil Okunevsky, Andriy Chaikovsky served as the state county commissioners during the period of WUPR.

Mykola Mikhnovsky was elected MP of the Kharkiv city council, and Mykhaylo Dorundyak was MP at the Borshchiv city and county councils. Volodymyr Luchakovsky was the Steward of Ternopil for seven years.

Teodot Halip, Franz Kokovsky, Andriy Chaikovsky and Marko Cheremshyna became famous Ukrainian writers inspiring many generations of young Ukrainians. Mykola Mikhnovsky was a founding father of the Ukrainian state independence at the turn of the XIX and XX centuries, and the author of the «Independent Ukraine» book. Kyrylo Trylyovsky is famous for being a founder of the first Ukrainian Fire Gymnastic Society «Sich» (1900) and a leading figure of the Ukrainian Sich movement. Mykola Dmytriev was one of the founders of the Ukrainian pedagogical literature publishing house «Ukrainian teacher» in Naddniprovska Ukraine and also published «Ridnyi Kraj» magazine.

Vasyl Baranyk, Lev Bachynskyy, Stepan Vytvytsky, Teodot Halip, Sydir Holubovych, Borys Kozubsky, Kost Levytsky, Ivan Makuch, Mykola Mikhnovsky, Yevgen Olesnytsky, Teofil Okunevsky, Kyrylo Trylyovsky, Yevgen Petrushevych, Sydir Holubovych were prominent parliamentary leaders, members of the Austrian parliament, Galician and Bukovyna Sejms for many years. They were also members of the Ukrainian Central Rada, and the Ukrainian National Council of WUPR.

Vasyl Baranyk, Lev Bachynsky, Borys Kozubsky, Kost Levytsky, Ivan Makuch, Mykola Mikhnovsky, Teofil Okunevsky, Yevgen Olesnytsky, Volodymyr Starosolsky and Kyrylo Trylyovsky were leading Ukrainian politicians – ideologists, founders, heads and members of the top management of many Ukrainian political parties.

Brothers Mykhaylo and Yuliy Brashchayko were the founders and statesmen of the Carpathian Ukraine, and Mykhaylo Brashchayko was the one who received the honor to proclaim the manifesto on independence of the Carpathian Ukraine. The UNR army colonel Roman Dashkevych founded and supported the work of the Ukrainian organization «Lug» in Galicia, and later was promoted to the rank of the general-khorunzhyi of the UNR Army. The leading figures of the Ukrainian Military Organization and the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) were Volodymyr Horbovy and Mykhaylo Stepanyak.

Almost all of them had quite a tragic fate: Vasyl Baranyk, Volodymyr Bemko, Volodymyr Horbovy, Borys Kozubsky, Franz Kokovsky, Mykhaylo Stepanyak for their active Ukrainian position had been repeatedly jailed in Polish during the interwar period (1919–1939). When Soviets moved to the Western Ukraine and Transcarpathia, Vasyl Baranyk, Mykhaylo and Yuliy Brashchayko, Volodymyr Horbovy, Borys Kozubsky, Franz Kokovsky, Mykhaylo Stepanyak, Kost Levytsky, Volodymyr Logush and Volodymyr Starosolsky were arrested by the Stalinist regime.

Many of them have never returned home. It is even more so tragic that we don't know where exactly they were buried: Vasyl Baranyk was many times imprisoned by the Polish government during the period of 1919–1931; in 1940 he was arrested by bolsheviks in 1940, and he died in the Ternopil prison in 1941. The Polish government imprisoned

Borys Kozubsky in 1919, 1928–1939, in 1948 he was arrested by the Soviets and died in Mordovia camp in 1953. Franz Kokovsky was arrested by bolsheviks in 1939 and shortly after that died in 1940 in the Ternopil prison. Volodymyr Starosolsky was arrested by bolsheviks in 1939 and died in Mariyinsk city camp in 1942.

Mykhaylo Stepanyak, first as the member of the Communist party of the Western Ukraine, suffered for almost 3 years in the Polish concentration camps, and later he spent another 17 years in the Soviet concentration camps for being the OUN member. The longest prison time served Volodymyr Horbovyi – he spent 3 years in Polish prisons (1922, 1933 – 1934), and then another 25 years in the Soviet prisons and camps (1947 – 1972).

Many of the advocates have their resting place in foreign lands: Volodymyr Bemko and Stepan Vytvytsky are in the USA, Teodot Halip is in Czech Republik, Borys Kozubsky, Volodymyr Logush and Volodymyr Starosolsky are in the Russian Federation, Ivan Makuh is in Austria. Unfortunately Ivan Makuha's grave in Salzburg and Teodot Halip's grave in Brno were lost forever. During the Soviet period Mykola Mihnovskyi's grave was destroyed on the Baikove Graveyard in Kyiv and only thanks to the efforts of the Interregional academy of personnel administration his grave was recovered and a monument was built there (2008).

It took Eugene Petrushevych and Roman Dashkevych a long time to return to the native land. Remains of the ZUNR President Eugene Petrushevych were reburied on November 1, 2002, in Lviv at the Lychakivske cemetery in the newly constructed chapel. On June 15, 2008, the remains of the UPR general Roman Dashkevych were buried at the Lychakivske cemetery on the field of honours.

Certainly, we are not the first ones to write about the life and activities of the above-mentioned lawyers. Biographical information on many of them is available in the «Encyclopedia of Ukraine», «Encyclopedia of History of Ukraine», «Encyclopedia of Lviv», «Ukrainian general encyclopedia», «Ukrainian Soviet Encyclopedia», «Ukrainian Literary Encyclopedia» and many other encyclopedias. Quite valuable background information on our personalities can be found in the «Legal Encyclopedia» and some Ukrainian Legal reference books. It is also quite encouraging that the biographies of many of our personalities are published in the «Biographical Dictionary of Polish advocates» and «Polish biographical dictionary».

The work of nine of the twenty seven of our personalities was used for scientific thesis materials, namely: Stepan Vytvytsky, Teodot Halip, Kost Levytsky, Mykola Mikhnovsky, Yevgen Olesnytsky, Volodymyr Starosolsky, Marko Cheremshyna, Kyrylo Trylyovsky and Andriy Chaikovsky.

A number of scientific monographs, literary, ethnographic, journalistic, documentary memoirs and other studies have been dedicated to these and many other Ukrainian lawyers and advocates which we describe in biographical references. The life and work of Marko Cheremshyna is honoured in his literary-memorial museum. The scientific foundation has been established to research the legacy of Andriy Chaikovsky.

Nevertheless, we can say that our work significantly elaborates and complements the previous research, as well as reveals new and so far unknown facts and documents, allowing to present much fuller information on these personalities, attempt a new angle on their lives and work as well as understand ideological and political-legal views and rightfully appreciate their contribution to the development of the Ukrainian society in late XIX – early XX century.

The book provides extensive biographical information, including the date and place of birth, school and university studies, obtaining respective degree of Doctor of Law, many years of internship as a candidate to the Bar, passing the Bar exam and following professional work. It describes the various activities of the personalities: state, socio-political, scientific and cultural-educational; analyzes their philosophical, political and legal views; describes in detail their personal lives and provides information on their descendants as well as the information about monuments, memorial plaques, etc. dedicated to them.

The bibliography of each of the personalities has been compiled for the first time complemented by overview of their works and the literature devoted to them.

This edition is illustrated by a large number of photos of the lawyer, monuments, memorial plaques, memorials and other honours, which are published mostly for the first time.

РЕЗЮМЕ

Среди украинских государственных, общественных, политических и культурно-образовательных деятелей конца XIX – первой половины XX века ведущее место занимают украинские юристы.

Наше исследование посвящено описанию жизни и деятельности украинских адвокатов конца XIX – первой половины XX века, которые были государственными, общественными, политическими и культурно-образовательными деятелями, в память о которых в Украине ставят памятники, мемориальные доски, памятные знаки и др.

Наши поиски показали, что места увековечивания их памяти находятся в двадцати пяти населенных пунктах на территории семи областей Украины и посвящены двадцати семи адвокатам. Вот их имена: Бараник Василий Матвеевич, Бачинский Лев Васильевич, Бемко Владимир Лаврентьевич, Брацайко Михаил Михайлович, Брацайко Юлий Михайлович, Витвицкий Степан Порфирьевич, Галип Теодот Мелетьевич, Голубович Сидор Томофеевич, Горбовой Владимир Григорьевич, Дашкевич Роман Иванович, Дмитриев Николай Андреевич, Дорундяк Михаил Григорьевич, Козубский Борис Николаевич, Коковский Франц Михайлович, Левицкий Кость Антонович, Логуш Владимир Иванович, Лучаковский Владимир Иванович, Макух Иван Ильич, Михновский Николай Иванович, Окуневский Теофил Ипполитович, Олесницкий Евгений Григорьевич, Петрушевич Евгений Емельянович, Семанюк Иван Юрьевич (Черемшина Марко), Старосольский Владимир Йоахимович, Степаняк Михаил Дмитриевич, Трильовский Кирилл Иосипович, Чайковский Андрей Яковлевич.

Целая плеяда украинских адвокатов были государственными деятелями в период государственности Украинской Народной Республики (УНР) и Западно-Украинской Народной Республики (ЗУНР). Евгений Петрушевич – президент ЗУНР, Лев Бачинский – вице-президент ЗУНР, Кость Левицкий и Сидор Голубович – руководители правительства ЗУНР. Министрами ЗУНР были Иван Макух и Степан Витвицкий, которому также суждено было стать Президентом УНР в эмиграции. Лев Бачинский, Иван Макух, Теофил Окуневский, Андрей Чайковский были государственными комиссарами в период ЗУНР. Николай Михновский избирался депутатом Харьковской думы, а Михаил Дорундяк – Борщовского городского и районного совета. Владимир Лучаковский на протяжении семи лет был бургомистром Тернополя.

Теодот Галип, Франц Коковский, Андрей Чайковский и Марко Черемшина являются классиками украинской литературы, на произведениях которых воспиталось не одно поколение украинцев. Николай Михновский – идеолог украинской государствен-

ной самостоятельности на рубеже XIX – XX веков и автор труда «Самостоятельная Украина». Кирилл Трильовский вошел в украинскую историю как основатель первого украинского пожарно-гимнастического общества «Сич» и основной деятель украинского сичевого движения. Николай Дмитриев был одним из учредителей первого в Надднепрянской Украине издательства украинской педагогической литературы «Украинский учитель» и журнала «Родной край».

Василий Бараник, Лев Бачинский, Степан Витвицкий, Теодот Галип, Сидор Голубович, Борис Козубский, Кость Левицкий, Иван Макух, Николай Михновский, Евгений Олесницький, Теофил Окуневский, Кирилл Трилевский, Евгений Петрушевич, Сидор Голубович были видными парламентскими деятелями, на протяжении многих лет они были депутатами австрийского парламента, Галицкого и Буковинского сеймов, членами Украинской Центральной Рады, Украинской Национальной Рады ЗУНР, депутатами сейма и сената Польши.

Василий Бараник, Лев Бачинский, Борис Козубский, Кость Левицкий, Иван Макух, Николай Михновский, Теофил Окуневский, Евгений Олесницький, Владимир Старосольский и Кирилл Трильовский были ведущими украинскими политическими деятелями – идеологами, основателями, руководителями или членами высших органов многих украинских партий. Братья Михаил и Юлий Брацайки были создателями и государственными деятелями Карпатской Украины, а Михаилу Брацайку выпала честь огласить манифест о провозглашении независимости Карпатской Украины.

Профессор Владимир Старосольский – признанный теоретик права, социологии и идеолог украинской социал-демократии – был заместителем министра иностранных дел УНР, а Теодот Галип возглавил дипломатическую миссию УНР в Риме. Полковник Армии УНР Роман Дашкевич основал и расширил в Галичине сеть украинского общества «Луг», а позже удостоен звания генерал-хорунжего Армии УНР. Ведущими деятелями Украинской Военной Организации (УВО) и Организации Украинских Националистов (ОУН) были Владимир Горбовой и Михаил Степаняк.

Судьба почти каждой из персоналий нашей книги была трагической: Василий Бараник, Владимир Бемко, Владимир Горбовой, Борис Козубский из-за своей активной украинской деятельности неоднократно отбывали наказание в тюрьмах Польши в межвоенный период (1919 – 1939 гг.). С приходом советской власти на Западную Украину и Закарпатье Василий Бараник, Михаил и Юлий Брацайки, Владимир Горбовой, Борис Козубский, Франц Коковский, Михаил Степаняк, Кость Левицкий, Владимир Логуш и Владимир Старосольский были арестованы советским режимом.

Многие из них так никогда и не вернулись домой. Трагедия еще и в том, что места их захоронения до сих пор неизвестны: Василий Бараник неоднократно аресто-

вывался польскими властями и пребывал в тюрьме в период 1919 – 1931 гг., в 1940 г. арестован уже советскими властями, умер в тернопольской тюрьме в 1941 г.; Борис Козубский был арестован польскими властями в 1919, 1928 – 1939 гг., арестован в 1948 г., умер в лагере в Мордовии в 1953 г.; Франц Коковский арестован в 1939 г., умер в тернопольской тюрьме в 1940 г.; Владимир Старосольский арестован в 1939 г., умер в лагере в Мариинске в 1942 г.

Михаил Степаняк, сначала как деятель Коммунистической партии Западной Украины, провел около трех лет в польских лагерях, позже, как один из деятелей ОУН, провел 17 лет в советских лагерях. Самое длительное тюремное заключение перенес Владимир Горбовой – почти 3 года он провел в польских тюрьмах (1922, 1933 – 1934), а позже 25 лет отсидел в советских тюрьмах и лагерях (1947 – 1972).

Многие адвокаты навечно упокоились в чужой земле: Владимир Бемко и Степан Витвицкий – в США, Теодот Галип – в Чешской Республике, Борис Козубский, Владимир Логуш и Владимир Старосольский – в Российской Федерации, Иван Макух – в Австрии. К огромному сожалению, навсегда утрачены могилы Ивана Макуха в Зальцбурге и Теодора Галипа в Брно. В советский период была разрушена могила Николая Михновского на Байковом кладбище в Киеве, только благодаря усилиям Межрегиональной академии управления персоналом могила была найдена и установлен памятник (2008).

Длительным было возвращение на родную землю Евгения Петрушевича и Романа Дашкевича. Останки Президента ЗУНР Евгения Петрушевича были торжественно перезахоронены 1 ноября 2002 г. во Львове на Личаковском кладбище в новопостроенной для этой цели часовне. 15 июня 2008 г. прах генерал-хорунжего Армии УНР Романа Дашкевича был погребен на Личаковском кладбище на поле почетных захоронений.

Бесспорно, не мы первые пишем о жизни и деятельности перечисленных нами адвокатов. Биографические справки о многих из них находятся в «Энциклопедии украиноведения», «Энциклопедии истории Украины», «Энциклопедии Львова», «Украинской общей энциклопедии», «Украинской советской энциклопедии», «Украинской литературной энциклопедии» и во многих других энциклопедических изданиях. Немало ценной справочной информации о наших персоналиях помещено в «Юридической энциклопедии» и некоторых украинских юридических справочниках. Отрадно, что биографические справки о многих из наших персоналий находятся в «Биографическом словаре польских адвокатов» и «Польском биографическом словаре».

Деятельности девяти из двадцати семи персоналий, которые являются предметом нашего исследования, посвящены научные диссертации, а именно: Степану

Витвицкому, Теодоту Галипу, Костю Левицкому, Николаю Михновскому, Евгению Олесницкому, Владимиру Старосольскому, Марку Черемшине, Кириллу Трильовскому и Андрею Чайковскому.

Этим и многим другим украинским юристам и адвокатам посвящены научные монографии, литературные, краеведческие, публицистические, документально-мемуарные и другие исследования, которые мы описываем в биографических справках. Жизнь и деятельность Марка Черемшины представлена в литературно-мемуарном музее его имени. Для исследования творческого наследия Андрея Чайковского создан научный фонд.

Но всё-таки мы можем утверждать, что наш скромный труд существенно уточняет, дополняет предыдущие, открывает новые, до сих пор неизвестные факты и документы, что дает возможность наиболее полно раскрыть эти персоналии, по-новому взглянуть на жизнь и деятельность, понять ориентиры мировоззрения, политико-юридические взгляды и должным образом оценить их вклад в развитие украинского общества конца XIX – первой половины XX века.

В книге помещены широкие биографические справки, которые включают информацию о дате и месте рождения, школьном, гимназическом и университетском образовании; получении степени доктора права; прохождении обязательной многолетней практики кандидатом в адвокаты; сдача адвокатского экзамена и осуществление профессиональной адвокатской деятельности; описываем разностороннюю деятельность: государственную, общественно-политическую, научную и культурно-образовательную; анализируем ориентиры мировоззрения, политические и юридические взгляды; подробно описываем семейную жизнь и предоставляем информацию о потомках; предоставляем информацию о памятниках, мемориальных досках и др.

Нашим вкладом является и то, что, наверное, впервые уложены материалы к биографиям каждой из персоналий, представлен обзор их трудов и литературы о них.

Издание иллюстрировано большим количеством фотографий адвокатов, памятников, мемориальных досок, памятных знаков, которые в большинстве публикуются впервые.

STRESZCZENIE

Spośród ukraińskich działaczy państwowych, społecznych, politycznych i kulturowo-oświatowych końca XIX – pierwszej połowy XX w. czołowe miejsca należą do prawników.

Niniejsza praca badawcza została poświęcona życiu i działalności adwokatów ukraińskich końca XIX – pierwszej połowy XX w., którzy prowadzili działalność państwową, społeczną, polityczną i kulturowo-oświatową, a pamięć których została uczczona na Ukrainie przez pomniki, tablice pamiątkowe i inne znaki pamięci.

Nasze poszukiwania ujawniły, że tego typu znaki znajdują się w dwudziestu pięciu miejscowościach na terenie siedmiu województw naszego państwa i są poświęcone dwudziestu siedmiu adwokatom. Oto ich imiona: Baranyk Wasyl Matwijowycz, Baczyński Lew Wasyliowycz, Bemko Wołodymyr Lawrentijowycz, Braszczajko Mychajło Mychajłowycz, Braszczajko Julij Mychajłowycz, Witwicki Stefan Porfyrowycz, Halip Teodot Meletijowycz, Hołubowicz Sydir Tymofijowycz, Horbowy Wołodymyr Hryhorowycz, Daszkiewicz Roman Iwanowycz, Dmytrijew Mykoła Andrijowycz, Dorundiak Mychajło Hryhorowycz, Kozubski Borys Mykołajowycz, Kokowski Franc Mychajłowycz, Lewicki Kost Antonowycz, Logusz Wołodymyr Iwanowycz, Łuczakiwski Wołodymyr Iwanowycz, Makuch Iwan Ilkowycz, Michnowski Mykoła Iwanowycz, Okunewski Teofil Ipolitowycz, Oleśnicki Jewhen Hryhorowycz, Petruszewicz Jewhen Omelanowycz, Semaniuk Iwan Jurijowycz (Czeremszyna Marko), Starosolski Wołodymyr Juchymowycz, Stepaniak Mychajło Dmytrowycz, Tryłowski Kyryło Josypowycz, Czajkowski Andrij Jakowycz.

Liczni adwokaci ukraińscy byli działaczami państwowymi w okresie tworzenia się Ukraińskiej Republiki Ludowej (Українська Народна Республіка – UNR) i Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej (Західноукраїнська народна республіка – ZUNR).

Jewhen Petruszewicz – prezydent ZUNR, Lew Baczyński – wiceprezydent ZUNR, Kost Lewycki i Sydir Hołubowicz – przewodniczący rządu ZUNR. Ministrami ZUNR byli Iwan Makuch i Stepan Wytwycki, który później został prezydentem UNR na emigracji. Lew Baczyński, Iwan Makuch, Teofil Okunewski, Andrij Czajkowski działali jako państwowi komisarze powiatowi w okresie ZUNR. Mykołę Michnowskiego wybierano deputowanym do Rady Miejskiej w Charkowie, natomiast Mychajło Dorundiaka – do miejskiej i powiatowej rady w Borszczowie.

Wołodymyr Łuczakiwski sprawował urząd burmistrza Tarnopola w ciągu siedmiu lat.

Teodot Halip, Franc Kokowski, Andrij Czajkowski i Marko Czeremszyna są klasykami literatury ukraińskiej, na dziełach których zostało wychowane niejedno pokolenie

Ukraińców. Mykoła Michnowski był ideologiem ukraińskiej suwerenności państwowej z przełomu XIX–XX w. i autorem opracowania «Samodzielna Ukraina». Kyryło Tryłowski wszedł do historii jako założyciel pierwszego ukraińskiego stowarzyszenia strażacko-gimnastycznego «Sicz» i jako czołowy działacz ruchu «siczowego».

Mykoła Dmytrijew należał do grona założycieli pierwszego na Ukrainie Naddnieprzańskiej wydawnictwa pedagogicznej literatury «Ukraiński nauczyciel» i czasopisma «Kraj Rodzinny».

Wasył Baranyk, Lew Baczyński, Stefan Witwicki, Teodot Halip, Sydir Hołubowycz, Borys Kozubski, Kost Lewicki, Iwan Makuch, Mykoła Michnowski, Jewhen Oleśnicki, Teofil Okunewski, Kyryło Tryłowski jako wybitni działacze rządowi w ciągu wielu lat walczyli o miejsca w parlamencie austriackim. Wspomniani adwokaci byli deputowanymi w galicyjskim i bukowińskim sejmach, w senacie i sejmie polskim, jak również członkami Ukraińskiej Centralnej Rady (Української Центральної Ради), Ukraińskiej Rady Narodowej ZUNR (Української Національної Ради ЗУНР).

Wasył Baranyk, Lew Baczyński, Borys Kozubski, Kost Lewicki, Iwan Makuch, Mykoła Michnowski, Jewhen Oleśnicki, Teofil Okunewski, Kyryło Tryłowski i Wołodmyr Starosolski należeli do czołówki ukraińskich działaczy politycznych – byli ideologami, założycielami, naczelnikami lub członkami organów kierowniczych wielu partii ukraińskich.

Bracia Mychajło i Julij Braszczajkowie byli założycielami i działaczami państwowymi Karpackiej Ukrainy. Michał Braszczajko otrzymał zaszczyt ogłoszenia manifestu o niepodległości Karpackiej Ukrainy. Profesor Wołodmyr Starosolski – uznany teoretyk prawa i socjologii, ideolog ukraińskiej socjaldemokracji, był zastępcą ministra ds. zagranicznych UNR, natomiast Teodot Halip stał na czele misji dyplomatycznej UNR w Rzymie.

Półkownik Armii UNR Roman Daszkiewicz założył i rozszerzył zasięg działalności ukraińskiego stowarzyszenia «Łuh» («Луг»), a później otrzymał tytuł generała chorążego Armii UNR. Czołowymi działaczami Ukraińskiej Organizacji Wojskowej (Української Військової Організації) i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (Організації Українських Націоналістів) byli Wołodmyr Horbowy i Mychajło Stepaniak.

Niemalże wszystkie postacie wspomniane w tym opracowaniu spotkał tragiczny los. Wasył Baranyk, Wołodmyr Bemko, Wołodmyr Horbowy, Borys Kozubski, Franc Kokowski, Mychajło Stepaniak za aktywną działalność proukraińską niejednokrotnie odbywali karę w polskich więzieniach w okresie międzywojennym (1919–1939). Z chwilą wejścia Sowieców na tereny Ukrainy Zachoniej i Zakarpacia Wasył Baranyk, Mychajło i Julij Braszczajkowie, Wołodmyr Horbowy, Borys Kozubski, Franc Kokowski, Mychajło Stepaniak, Kost Lewycki, Wołodmyr Logusz i Wołodmyr Starosolski zostali osadzeni w więzieniach stalinowskich.

Wielu z nich nigdy nie wróciło do rodzinnego domu. Tragedią jest również to, że do tej pory pozostają nieznanie ich miejsca pochówku. Wasyl Baranyk niejednokrotnie był więziony przez władze polskie w okresie 1919 – 1931, aresztowany w 1940 r. zmarł w więzieniu tarnopolskim w 1941 r.; Borysa Kozubskiego władze polskie aresztowały kilkakrotnie w latach 1919, 1928 – 1939, w 1948r. został aresztowany przez sowieckie organy represji, zmarł w obozie w Mordowii w 1953 r.; Franc Kokowski aresztowany w 1939 r., zmarł w więzieniu tarnopolskim w 1940 r.; Wołodimir Starosolski aresztowany w 1939 r., zmarł w obozie w Mariińsku w 1942 r.

Mychajło Stepaniak, najpierw jako działacz Partii Komunistycznej Zachodniej Ukrainy, spędził około trzech lat w polskich obozach, później jako jeden z działaczy OUN spędził 17 lat w obozach sowieckich. Najdłużej był więziony Wołodimir Horbowy, który około trzech lat spędził w polskich więzieniach (1922, 1933 – 1934), a później 25 lat w sowieckich (1947 – 1972).

Miejscem spoczynku licznych adwokatów pozostaje obca ziemia: Wołodimir Bemko i Stefan Witwicki zostali pochowani w USA, Teodot Halip w Czechach, Borys Kozubski, Wołodimir Łogusz i Wołodimir Starosolski w Rosji, Iwan Makuch w Austrii. Niestety na zawsze zostały utracone groby Iwana Makucha w Salzburgu i Teodota Halipa w Brno. W okresie Związku Radzieckiego zniszczono grób Mykoły Michnowskiego na cmentarzu Bajkowym w Kijowie. Jedynie dzięki wysiłkom Międzyregionalnej akademii zarządzania personelem grób został odnaleziony i ustawiono na jego miejscu pomnik (2008).

Długo wracali do ziemi ojczystej Jewhen Petruszewicz i Roman Daszkiewicz. Doczesne szczątki Prezydenta ZUNR Jewhena Petruszewicza zostały ponownie uroczyste pochowane 1 listopada 2002 r. w nowozbudowanej w tym celu kaplicy na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. Prochy generała chorążego Armii UNR Romana Daszkiewicza zostały pochowane na cmentarzu Łyczakowskim na polu zaszczytnych pochówków 15 czerwca 2008 r.

Niewątpliwie niniejsze opracowanie o życiu i działalności ukraińskich adwokatów nie jest jedyne. Dane biograficzne wielu z nich są umieszczone w «Encyklopedii Ukrainoznawstwa», «Encyklopedii Historii Ukrainy», «Encyklopedii Lwowa», «Ukraińskiej Powszechnej Encyklopedii», «Ukraińskiej Sowieckiej Encyklopedii», «Ukraińskiej Literackiej Encyklopedii» i w wielu innych wydaniach encyklopedycznych. Liczne cenne informacje o wspomnianych osobistościach są zgromadzone w «Encyklopedii Prawniczej» i w poszczególnych informatorach prawniczych. Cieszy również fakt, że dane biograficzne wielu adwokatów zostały umieszczone w «Słowniku Biograficznym Adwokatów Polskich» i «Polskim Słowniku Biograficznym».

Wśród dwudziestu siedmiu osobistości, które są przedmiotem niniejszych badań, działalności dziewięciu zostały poświęcone prace naukowe, a mianowicie: Stepanowi

Wytwyckiemu, Teodotowi Halipowi, Kosti Lewyckiemu, Mykole Michnowskiemu, Jewhenowi Oleśnickiemu, Wołodymyrowi Starosolskiemu, Markowi Czeremshynie, Kyryłowi Tryłowskiemu i Anrijowi Czajkowskiemu.

Tym i wielu innym ukraińskim prawnikom i adwokatom zostały poświęcone prace naukowe, literackie, krajoznawcze, publicystyczne, dokumentalne i inne, które wymieniamy w informacjach biograficznych. Życie i działalność Marka Czeremshyny zostały przedstawione w muzeum, które nosi jego imię. W celu zbadania spuścizny literackiej Andrija Czajkowskiego powołano naukową fundację.

Mimo wszystko można stwierdzić, że niniejsza skromna praca jest istotnym uzupełnieniem i wyjaśnieniem poprzednich, ujawnia ona nowe lub nieznanne do tej pory fakty i dokumenty. To z kolei umożliwia przybliżenie sylwetek prawników ukraińskich, zobaczenie w nowym świetle ich życia i działalności, zrozumienie kierunków światopoglądowych, poglądów polityczno-prawniczych, jak również pozwala należycie ocenić ich wkład w rozwój społeczeństwa ukraińskiego końca XIX – początku XX wieku.

Książka podaje liczne informacje biograficzne, na które składają się dane o dacie i miejscu urodzenia, szkolnej, gimnazjalnej i uniwersyteckiej nauce; o zdobyciu stopnia doktora prawa; odbyciu obowiązkowej wieloletniej praktyki przez kandydata do adwokatury; zdaniu egzaminu adwokackiego i prowadzeniu fachowej działalności adwokackiej. Przedstawiona zostaje wielostronna działalność prawników: państwowa, społeczno-polityczna, naukowa i kulturowo-oświatowa. Przeprowadzono analizę kierunków światopoglądowych, politycznych i prawnych poglądów; szczegółowo opisano życie rodzinne i podano informacje o potomkach; umieszczono informacje o pomnikach i tablicach pamiątkowych.

Chyba po raz pierwszy opracowano materiały do bibliografii każdej z osobistości, podano przegląd ich prac i literatury.

W publikacji zamieszczono też fotografie adwokatów, pomników, tablic pamiątkowych i innych znaków pamięci, które w większości są publikowane po raz pierwszy.

Михайло Петрів, адвокат, член «Спілки Адвокатів України», «International Bar Association» (Лондон), Комісії бібліографії і книгознавства Наукового товариства імені Шевченка (1992), лауреат літературно-мистецької премії імені адмірала Ярослава Окуневського (2010).

Автор публікацій з історії українського правознавства, зокрема: Журнал «Життя і Право» (1928–1939). Систематичний покажчик змісту. – Львів: НТШ, 1995. – 36 с.; Конституція України 1710 р.: Орлик і Василенко. – Київ: Українська Видавнича Спілка. – 1997. – 35 с.; Союз Українських Адвокатів у Львові. Частина 1: Покажчик видань. – Київ: УВС, 1998. – 55 с.; Наукові праці українських правників в галузі права в Чехо-Словацькій Республіці в 1921–1940 р.р.: Бібліографічний покажчик. – Київ: УВС, 1998. – 62 с.; Українська правнича діаспора в Чесько-Словацькій республіці в 1921–1945 рр. // У майбутнє – в ім'я України. Матеріали III Всесвітнього форуму українців, 18–20 серпня 2001. – Київ, 2001. – С. 237–238.; Українське Правознавство в Україні, країнах Європи та Америки: Матеріали до бібліографії XIX – XX ст. ст. – Львів: НТШ, 2001. – 260 с.; Сторінки історії адвокатури України: Союз Українських Адвокатів у Львові 1923–1940 рр. // Адвокат. – 2002. – № 4/5. – С. 98–106.; Z dziejow adwokatury ukraińskiej w Polsce // Palestra, Warszawa. – 2007. – № 5–6, Cz. 1. – S. 169–173, № 7–8, Cz. 2. – S. 187–193.; Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця XIX – першої половини XX ст. – Київ, 2014. – 544 с. та ін.

ЗМІСТ

<i>Бібліотека Адвокатури України</i>	7
<i>Corpus Advocaturae Ucrainae</i>	7
<i>Пам'ять про українських адвокатів</i>	9
Бараник Василь Матвійович	19
Бачинський Лев Васильович	25
Бемко Володимир Лаврентійович	43
Брашайко Михайло Михайлович	49
Брашайко Юлій Михайлович	59
Витвицький Степан Порфирівич	67
Галіп Теодот Мелетійович	79
Голубович Сидір Тимофійович	91
Горбовий Володимир Григорович	101
Дашкевич Роман Іванович	111
Дмитрієв Микола Андрійович	127
Дорундяк Михайло Григорович	139
Козубський Борис Миколайович	147
Коківський Франц Михайлович	159
Левицький Кость Антонович	179
Логуш Володимир Іванович	211
Лучаківський Володимир Іванович	215
Макух Іван Ількович	227
Міхновський Микола Іванович	241
Окуневський Теофіл Іполитович	269
Олесницький Євген Григорович	291
Петрушевич Євген Омелянович	319
Семанюк Іван Юрійович	335
Старосольський Володимир Йохимович	375
Степаняк Михайло Дмитрович	423
Трильовський Кирило Йосипович	431
Чайковський Андрій Якович	467
Реєстр пам'ятників, меморіальних таблиць та інших відзначень	507
<i>Іменний покажчик</i>	510
<i>Резюме</i>	526
<i>Summary</i>	530
<i>Резюме</i>	534
<i>Streszczenie</i>	538
<i>Про автора</i>	542

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
ПРАВНИЧА КОМІСІЯ
ACADEMY OF ADVOCACY OF UKRAINE
LAW FACULTY OF IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV
LAW COMMISSION OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY

Петрів Михайло Йосипович. Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця XIX – першої половини XX ст. – Кн. 1. = Ukrainian advocates: state, socio-political, cultural and educational activists of the late XIX – first half of the XX century. – Vol. 1. – Київ: Вид-во «ЮСТІНІАН», 2014. – 544 с. (Серія: «Бібліотека Адвокатури України»; Т. 1 = Series: «Library of the Advocacy of Ukraine»; Vol. 1)

Книга присвячена дослідженню життя й діяльності двадцяти семи українських адвокатів – державних, громадських, політичних та культурно-освітніх діячів кінця XIX – першої половини XX ст., на згадку про яких в Україні встановлені пам'ятники, меморіальні таблиці, пам'ятні знаки. Автор виявив їх у двадцяти п'яти населених пунктах на території семи областей нашої держави.

Видання містить життєпис адвокатів, аналіз їхніх світоглядних орієнтирів і політико-правових поглядів та матеріали до бібліографії кожної з персоналій. Видання ілюстроване великою кількістю світлин адвокатів, пам'ятників, меморіальних таблиць, пам'ятних знаків та інших відзначень, місць їх поховань, які здебільшого публікуються вперше.

Подано резюме українською, англійською, російською та польською мовами.

The present book explores the lives and activities of the twenty seven Ukrainian advocates – state, socio-political, cultural and educational activists of the late XIX – first half of the XX century, all those in whose memory the monuments, memorial plaques and signs had been unveiled in Ukraine. The author has discovered them in twenty five cities and towns on the territory of the seven regions.

The book contains advocates' biographies, analysis of their world outlook and political-legal views along with the bibliographic materials for each of the personalities. It also includes a large number of photos of the advocates themselves, monuments, memorial plaques and signs, other commemorative articles and burial places which are published in most cases for the first time.

The resume is presented in Ukrainian, English, Russian and Polish languages.

ТОВ ВО «ЮСТІНІАН»

Генеральний директор *Омельченко І. К.*

Шеф-редактор *Максимова С. В.*

Літературний редактор *Грина Савчук.*

Комп'ютерна верстка *Ігор Зварич, Андрій Сем'янович.*

Дизайн обкладинки *Юлія Венц.*

Підписано до друку 11.11.2013 р. Формат 60х90/16

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman

Умовн.-друк. арк. 30.67

Наклад 1000 екз.

Замовл. № 13-547.

ТОВ ВО «ЮСТІНІАН»

Київ 04050, вул. Герцена, 17-25, оф. 91,

Тел.: (044) 230-01-73, т/факс: 230-01-74

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників, і розповсюджувачів видавничої продукції:

Серія ДК №849 від 12.03.2002 р.,

видано Деявним комітетом інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України.

Надруковано в ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»

09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4

